ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԿԱՅ ՄԻ ՈՒՐԻՇ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ («Ցառագ»)։–

Ուրի՛շ, բայց նո՛յն Չարենցը՝ աւազանի անունով Եղիշէ։ Նո՛յն այն մեծ բանաստեղծը, որ ունէր «շռնդալից, պայծառ ճակատ», եւ գնում է իր «անհաս փառքի ճամբայով»։

Շատ – չատերի նման, նրան եւս վիճակուած էր ցմրուր քամել 1935 – 1937 թթ. ականների թոյնը։ Մարդկութեանը յայտնի ամենադաժան ժամանակաշրջաններից մէկն է դա, որը լի է մէկը միւսից ահեղ ողբերգութիւններով։

Չարենցեան ողբերգութիւնը, սակայն, չատ կողմերով եզակի է։ Այդ ողբերգութեան վերջին արարն ուրիշ բան չէ, քան մի անօրինակ, զարմանահրաշ ճակատամարտ։ Չոհի եւ դահճի ճակատամարտ, ինչի մասին, տարաբախտաբար, տակաւին չատերը չգիտեն։

Ա.– ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՆԱԽԱՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

Աղասի Խանջեանի չարանենգ սպանութիւնից յետոյ, որ տեղի ունեցաւ 1936-ի Յուլիսի 9-ին, քաղաքական մթնոլորտն առաւել ահաւոր դարձաւ։ Արտգօրէն բանտարկուեց, աքսորուեց կամ գնդակահարուեց Հայաստանի ստեղծագործ մտաւորականների մի ամբողջ աստղաբոյլ։

Ծանր տանելով Խանջեանի սպանութիւնը, որը պաչտօնապէս ներկայացուում էր իբրեւ «ինքնասպանութիւն», Չարենցը չէր յապաղեց մտերիմների հետ կիսել, ինչպէս նաեւ թղթին յանձնել իր կորուկ, անվերապահ եզրակացութիւնները. «Ես Աղասուն լաւ եմ ճանաչում, նա ուժեղ կամքի տէր մարդ էր, այսպիսի բան երբէ՛ չէր անի...»[1]: «Դու պատկերացնո՞ւմ ես, չկա՛յ Աղասին, չկա՛յ Աղասի Խանջեանը։ Թիֆլիսում սպանել են... Ասում են ինքնասպանութիւն է գործել։ Սո՛ւտ է։ Ինքնասպանութիւն գործում են թուլակամ մարդիկ, իսկ Աղասին ուժեղ կամքի տէր է, եւ ինքնասպանութեան համար չկան պատճառներ։ Եթէ կան էլ, ինչո՞ւ է ինքնասպան եղել ուրիշի հողում...»[2]: «Խանջեանը մեր վերջին հերոսն էր, որին սպանեց Բերիան»[3]:

Ինչպէս ամբողջ երկրով մէկ, ստորութեան ու զաւադրութեան որոմն ուռճացնում էր նաեւ Հայաստանի Գրողների Միութեան ներսում։ Ստալինեան սադայլական մոքի ծնունդ հանդիսացող «ըստեղծագործական» այդ «միութիւնը» պարտադրուած էր հնազանդօրէն ծառայել իր ժամանակի կարգադրիչ-գլխակերմեքենայի պահանջներին...

1936-ի Օգոստոսի վերջերին, Գրողների Միութեան ընդհանուր նիստը քննարկեց «Գրողների ներսում եղած տրոցկիստական, նացիոնալիստական, հակայեղափոխական խմբակի մասին» հարցը։ Ե՛ւ զեկուցողը, Ե՛ւ նախագահողը, Ե՛ւ եօթի ունեցող բազմաթիւ դրողներ քաղաքական ամենածանր մեղադրանքներ ուղղեցին Եղիշէ Չարենցի հասցէին՝ նրան համարելով «դաշնակցական ու հակայեղափոխական լոգունգներ պրոպագանդող», «հակայեղափոխական», «անարխիստ» եւ այլն։ *Այս մեղադրանքներից միայն մէկն էլ բաւական էր՝ ցանկացած մարդուն անմիջապէս բանտարկելու, ոչընչացնելու համար...*

Թէեւ դեռ ազատութեան մէջ, Չարենցը, փաստօրէն, դատապարտուած էր իբրաւեսակ մեկուսացման, ինչը նրա համար հոգեբարոյական եւ ստեղծագործական անտանելի կացութիւն էր։ Գրողների Միութեան յիշեալ ընդհանուր նիստից յետոյ, Չարենցի վրայ աւելի է սեւեռուում Ներքին գործոց ժողովրդական կոմիսարիատի հայեացքը։ Շուտով, 1936-ի Սեպտեմբերի 24-ին, Չարենցը գրաւոր ստորագրութեամբ պարտաւորուում է չբացակայել Երեւան քաղաքից...

1936-ի Դեկտեմբերին, արտասահմանից վերջնականապէս Հայաստան վերադարձաւ Աւետիք Իսահակեանը։ Վերսկսուեց նրա եւ Եղիշէ Չարենցի մտերմութիւնը, որն սկիզբ էր առել տասնմէկ տարի առաջ, Վենետիկում, ուր Չարենցը մի քանի չաբաթ գտնուում էր ստեղծագործական գործուղմամբ։

Չարենցն այլեւս այն խանդավառը չէր, որը Վենետիկում վիճում էր Իսահակեանի հետ՝ չընդունելով որեւէ քննադատութիւն խորհրդային իրականութեան հասցէին։ Հիմա ի՛նքն էր դանդատուոր, դարձել էր քաղաքական հալածանքների անմեղ թիրախ, իրենից այլեւս ոչ մի գիրք չէին տպում, տնտեսական վիճակն անմխիթար էր, ամբողջ երկրի վաղուայ օրը՝ տագնապալի եւ մութ...

Առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ, նա Իսահակեանին չտապեց հաղորդել, որ իրեն խոստացել են ուղարկել արտասահման բուժուելու։ Արտասահմանի անցագիրը տուել են, սակայն մեկնումի թոյլտուութիւնն ուշացնում են.

«– Ամէն տեսակ պատճառներ, խոչընդոտներ են մոգոնում, որ ես չկարողանամ մեկնել։ Ջեն ուզում ինձ բաց թողնել, գիտեն, որ զգուել եմ իրենցից»[4]:

Ուրեմն երկուստեք դիրքերը պարզուած էին։ Չարենցը գիտէր, որ իրեն բաց թողնել չեն ուզում, իշխանութիւններն էլ գիտէին, որ Չարենցը զգուած է իրենցից...

Երկու սրտակից բանաստեղծները միասին դիմաւորեցին 1937-ի գարունը։ Բնութեան զարթօնքը վայելելու պատրուակով, նրանք մի օր յայտնուեցին Քանաքեռում։ Այստեղ, Աբովեանի տանը այց տալուց յետոյ, բնութեան ազատ գրկում Չարենցը լրիւ բացեց սիրտը, ասելով.

«– Ինչո՞ւ եկար, Աւետիք։ Ես մտածում էի մի ճար անել, ինքս հեռանայի այստեղից։ Գալի կողմդ, միասին գործէնիք, մի թերթ հրապարակէինք այն Հայաստանի համար, որի ազատութեանը դու նուիրեցիր կեանքիդ լաւագոյն տարիները։ Իսկ ես, ես զէնքը ձեռքիս պայքարել էի, կռուել, կեանքիս ոչ մի ճշաճակութիւն չտալով։ Եւ հիմա, ի՞նչ դիմոխքի մէջ ընկաւիք, մի՞թէ սա էր սոցիալիզմը, ինչո՞ւ էի ես, որպէս մի նահատակի պատճառ, հաւատում նրանց մանիֆեստներին, լոգունգներին... Եւ մինչեւ իսկ Վենետիկում վիճում էինք հետ։ Ի՞նչ իմաստ, թէ ինչի է վերածուելու իմ երազանքը։ Մինչդեռ դու գիտէի՛ր, գիտէի՛ր եւ եկար»...[5]:

Ճիրաւի ճակատագրի ծաղր՝ անողո՛ք, սրտակեղե՛ք։

Օրեր անց, Չարենցն Իսահակեանին յայտնում է.

«– Հա՛, գիտե՞ս, Աւետի՛ք, մի պիէսա եմ գրում... Այո՛, բանաստեղծին չեն կարող բանտարկել, նրա միտքը միշտ կը մնայ ազատ։ Ուզում են ինձ վանդակի մէջ պահել, ի զուր»[6]:

Պիէսան 1937 թուակիր «Հերոսի հարսանիքը» անաւարտ դրաման էր։ Այն զեռեղուած է Անահիտ Չարենցի պատրաստած եւ Ակադեմիայի Գրականութեան Ինստիտուտի հրատարակած «Անտիպ եւ չհաւաքուած երկեր» չարենցեան ժողովածուում, չգիտես ինչու՝ «Պոէմներ» բաժնում (էջեր 389-404)։ Այս թատրերգն, ամէնից առաջ, երեւան է հանում այն անհանգիստ, կենտրոնանալու, լիովին ներշնչուելու համար անհնարին կացութիւնը, որի մէջ տուայտում էին Չարենցի հոգին եւ միտքը...

Փիլիսոփայաբար մտածանչելով, թէ «բանաստեղծին չեն կարող բանտարկել, նրա միտքը միշտ կը մնայ ազատ», Չարենցը, նոյն ղրոյցի ժամանակ, Իսահակեանին ասում է.

«– Ինձ, չնայած իմ յեղափոխական անցեալին, դրել են վանդակի մէջ...»[7]

Ապա, անդրադառնալով այն իրողութեանը, որ արդէն բանտարկուած էր նաեւ իր սիրելի ու մտերիմ Ակսէլ Բակունցը, Չարենցը Իսահակեանին համոզուած ասում է.

«– Հիմա էլ ինձ են ուզում ուղարկել նրա մօտ»...[8]:

Աւետիք Իսահակեանի հետ ունեցած այս անկեղծ, միանգամայն սրտաբաց զրոյցից պարզ զգացւում է, որ Չարենցը վերջնականապէս հիասթափուած էր իր երբեմնի քաղաքական հայեացքներից։ Այլեւս նա սոցիալիզմի եւ «կարմիր ապագայ»ի դաշափարակիր չէր բնաւ... Նա արդէն խորապէս զղջում էր, որ դէնքը ձեռին, կեանքը վտանգելով, պայքարել է՝ հաւատ ընծայելով բոլշեւիկների մանիֆեստներին, լոգունգներին...

Չարենցը կռահում էր մօտեցող նոր օրհասը.

«– Մոսկուայի արտաքոց դատերը սկրսուել են, մեզ մօտ էլ կապիկի նման նոյնը կ'անեն... երեւի Ստալինը ուզում է բոլոր հին բոլշեւիկներից եւ հաւանական մրցակիցներից ազատուել, ձեռքերը ազատ լինեն...»[9]:

1937-ի Ապրիլին Գրողների Միութեան նիստերում նորից եւ աւելի ահաւոր ձեւերով սկսեցին հնչել Եղիշէ Չարենցի հասցէին արուող դատափետումները։ Նրան յամառօրէն մեղադրում էին «նացիոնալիստական, հակայեղափոխական գործունէութեան» *մէջ եւ պահանջում՝ «Չարենցը պէտք է գիտակցի իր յանցաւիքները»...* [10]:

Ճիշդ այդ օրերին, Չարենցը երիտասարդ բանաստեղծներից մէկին ասել է. «...Մեր գրական ժուռնալում գրում են, թէ ես նացիոնալիստ եմ, ոէակցիոն... ինձ համարում են ժողովրդի թշնամի, զանազան խարդախութիւններով աշխատում են գիրքս արգելել տալ, ոչնչացրնել... Նրանք այդպէս են գրում իմ մասին, ուղղափառ մարքսիստներ ձեւանում, որ ճնչական օրգաններին հասկացրնեն, թէ ահա Չարենցը հակայեղափոխական է, ձերբակալէ՛ք, ոչնչացրէ՛ք... Այդ ամէնը լսում են պատժիչ օրգաններում եւ հաւատում. դամոկլեան սուրն է այժմ կախուած գլխիս վրայ»[11]:

Յունիսի 24-ին, Չարենցը մի չինական արձանիկ է նուէր ուղարկում Իսահակեանին «իր ծննդեան օրուայ առթիւ»: Երբ նրան ակնարկում են, թէ Իսահակեանի ծննդեան օրը Հոկտեմբերի 30-ին է, դեռ ժամանակ չատ կայ, նա պատասխանում է.

«– կա՛յ ժամանակ, բայց ես ունե՞մ արդեօք ժամանակ, այնպէս որ ուզում եմ Աւետիքն ինձնից մի յիշատակ ունենայ»[12]:

Զգում էր, որ ժամ առ ժամ աւելի ու աւելի է մօտենում անխուսափելին...

Մէկ ամիս անց, Չարենցին լուր է հասնում, որ կնոջը՝ Իզապելային, եւ երկու երեխաներին, որ հանգստանում էին Ծաղկաձորում, Գրողների ստեղծագործական տանը, հանել են իրենց սենեակից՝ պատճառաբանելով, թէ ժամանակը լրացել է...

Սարսափելի զայրացած Չարենցը հասնում է Ծաղկաձոր։ Այստեղ, Գրողների ստեղծագործական տան ներքեւի յարկի պատշգամբի մի անկիւնում ծուարած տեսնելով իր կնոջն ու երեխաներին, որ դիւերը չէին քնել՝ մրսելով ու վախենալով, Չարենցը կարկանում է՝ ահաւոր անարդանքից չանթահար։ Լուռ, ելնում է փողոց, վարձում-բերում է մի սայլ, նրա մէջ նստեցնում կնոջը եւ դստրիկներին՝ Արփիկին ու Անահիտին, ապա հրաւիրում է զուռնաչիների եւ պատուիրում, որ նուագեն ամենատխուր երգերը։ Ցետոյ դառնում է ապշահար ամբոխին եւ ասում.

«– Նայեցէ՛ք, ժողովո՛ւրդ, թէ ինչպէս հայ բանաստեղծը իր վերջին ճանապարհն է գնում»... [13]

Բառացիօրէն երկու օր յետոյ, Յուլիսի 26-ին, Եղիշէ Չարենցը ձերբակալուում եւ տարուում է Երեւանի բանտ...

Գրողների Միութիւնում չտապում են տալ կայսերն կայսեր՝ ընդունելով պահանջուող հիմնաւորիչ Որոշումը. «Հեռացնել Գրողների Միութիւնից է. Չարենցին՝ իր խուլիգանութեան եւ պրովոկացիոն արարքների համար, որ թոյլ է տուեալ Ծաղկաձորում, Յուլիսի 24-ին»[14]:

Բ.– ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Բանտային միջավայրը տեսանելի և չափելի զարձրեց երկրի ոճրապարտ էութեան չատ մանրամասներ, որ դրսում նկատելի չէին։ Մի քանի չաբաթ անց, բանտարկեալներից մէկին Չարենցն այսպէս է ասել.

«– ...յանցագործները մնացել են դրսում, բանտը լցուել է բոլշեւիկներով... Չարմանալի չէ՞»[15]:

Չարենցն, ի հարկէ, նկատի ունէր ոչ թէ չարադործ ու չարամիտ, այլ խաբուած, մոլորուած բոլշեւիկներին, ովքեր, ինչպէս որ ինքը, անմեղ զոհեր էին։

Կարեւոր է նաեւ Չարենցի թափանցիկ եւ ուղղակի յայտարարութիւնը՝ «յանցագործները մնացել են դրսում»...

Բանտում Չարենցը ողջ մնաց ընդամէնը չորս ամիս, աւելի ստոյգ՝ 124 օր։

Ըստ «Անտիպ եւ չհաւաքուած երկեր» ժողովածուի մէջ ընդգրկուած նիւթերի, բանտում գրուած Չարենցի ստեղծագործութիւններից պահպանուել են ընդամէնը երկուսը՝ «Մայրամուտի երգ» եւ «Ա.Ս. Իսահակեանին»։ Այս երկու բանաստեղծութիւնների ներքեւում էլ, Չարենցի ձեռքով նչուած են դրանց գրութեան օրը, ամիսը, տարին, տեղը, առաջինի դէպքում «3·VIII·1937, Երեւան», երկրորդի դէպքում՝ «1937, 27·IX· բանտ, գիշեր»։

Արդեօ՞ք այդ երկու ստեղծագործութիւններով սպառւում է Չարենցի բանտային գործունէութիւնը։ Արդեօ՞ք բանտում աւարտուղ նրա կեանքի մայրամուտը եղել է անարդարութիւնը հերքելու անզօր տառապանք եւ յուսահատ ափսոսանք միայն...

Ստեղծագործական եւ մարդկային ամբողջական նկարագրի տեսակէտից վերին աստիճանի կարեւոր այս հարցերի պատասխանը տրուեց Չարենցի մահուանից վաթսուն տարի յետոյ՝ 1997 թուականին։ 1997-ը, Չարենցի ծննդեան 100-ամեակի տարին լինելով, եղաւ նաեւ մեծ յայտնագործութեան տարի։ Արձակագիր եւ պատմաբան Արմենակ Մանուկեանը, որը հետեւողականօրէն զբաղւում է ստալինեան գոհերի արխիւների ուսումնասիրութեամբ, Ռուսաստանում՝ Եարոսլաւլի մարզային պետական արխիւում, յայտնաբերեց մի պոէմ, որը Չարենցը գրել է բանտում, եւ որը նրա կարապի երգն է փաստօրէն։

Պոէմը ծաւալով փոքր է՝ բաղկացած տասնուերկու մանր գլուխներից եւ վերջերգից, որոնք իրար հետ կազմում են ընդամէնը 473 տող։ Ծաւալին հակառակ, մեծ է պոէմի տեսակարար կչիռը։ Այս պոէմով աւարտւում է Չարենց-քաղաքացու եւ բանաստեղծի փոթորկուն կեանքի ուղին։ Այս պոէմով միանգամայն նոր ու վերջնական տեսք են ստանում Չարենցի աչխարհահայեացքն ու ստեղծագործական դիմանկարը։

Ցիշատակելի է այն փաստը, որ բանտում Չարենցին չէին չտապում հարցաքննել, ինչը նչանակում էր, թէ սպասուղ դատի մասին «մոռացել» էին... Իսկ աւղղական վիճակը սրընթաց վատթարանում էր... Չարենցը պատահական չէր օգտագործել «Մայրամուտի երգ» վերնագիրը, պատահական չէին այդ բանաստեղծութեան փոխաբերական եզրակացութիւն-հարցադրումները.

կեանքը բերել է փորձանք ու անկում,–
Միշտ համբերել ես դու, սիրտ իմ աննման...
Միշտ ընդունել ես ամէն թոյն ու մահ,–
Սի՛րտ դու դատարկ ես եւ բարկ ես հիմա,–
Ո՞ւր ես, ճնճղուկ իմ եւ ֆաղցը կարօտ,–
Խեղճ ցանկութիւն իմ-բազէ՛ անկարող...

Մի՞թէ փորձանք է մեր կեանքն ամենքիս,–
Սին զառանցանք է – եւ կեա՛նք,
Ե՛ւ ճնա՛ր...

«Ա.Ս. Իսահակեանին» բանաստեղծութեան հետ մէկտեղ Իսահակեանին յղած երկտողում նոյնպէս պատահական չէր դրել, թէ՝ «Ոգով պայծառ եմ եւ առյգ, ընտանիքիս հոգսն է միայն ինձ պակսել ընկճում եւ յօշոտում։ Այդ էլ թող

ՆԿԱՐԻՉ ԲԱԺԲԷՈՒԿ - ՄԵԼԻՔԵԱՆԻ ՊԱՍՏԱՌՆԵՐԸ ԳՈՂՑՈՒԱԾ

Ի. դարու սկիզբի չրջանի ծանօթ նկարիչ Ալ. Բաժբէուկ – Մելիքեանի 21 պաստառները գողցուած են, անոր աղջկան Երեւանի բնակարանէն: Լավինիա Բաժբէկուկ – Մելիքեան Սեպտեմբեր 6-ին Մոսկուայէն տուն վերադարձին տեսած է կատարուածը: Բնակարանէն ուր պահուած էին հօրը 39 պաստառները, 21-ը գողցուած են: Տանտիրուհիին համոզմամբ այն է որ գողութիւնը նախապատրաստուած է ամենայն լրջութեամբ. տարուած են լաւագոյն գործերը, ինչ որ մտածել կու տայ թէ գողերը կամ անոնց պատուիրատուները արուեստի արժէքներու գիտակ մարդիկ եղած են:

Ալ. Բաժբէուկ – Մելիքեան ապրած ու աշխատած է Թիֆլիս: Իրմէ պահպանած են չուրջ 200 պաստառներ, որոնց կէսը կը գտնուի իր երեք ժառանգորդներուն մօտ, մնացեալը Երեւանի, Թիֆլիսի, Մոսկուայի, Ս. Պետերբուրգի թանգարաններու, յուշասրահներուն ու մասնաւոր անձերու հաւաքածոներուն մէջ:

«Ազգ»ի մէջ (Սեպտ. 19) գողութեան մասին գրած է Մելանիա Բագալեան, այցելելէ ետք կողոպտուած բնակարանը: Կ'ըսէ թէ տուն – թանգարան յիշեցնող բնակարանը ամէնէն տարբերական ապահովագրութենէն իսկ զուրկ էր: Նոյնիսկ չկային մետաղեայ դուռ, պատուհաններու ճաղեր:

Լաւինիա Բաժբէուկ – Մելիքեան 81 տարեկան է, ինքն ալ նկարչուհի եւ Հայաստանի միակ կին ակադեմիկոս նկարչուհին: Կ'ենթադրէ որ գողութիւնը կատարուած է Օգոստոսի վերջին, կամ Սեպտեմբերի առաջին օրերուն եւ գողոնը արդէն Հայաստանէն հանուած է: Իր կարծիքով, Հայաստանի մէջ այնքան հարուստներ չկան որ կարենան նման պաստառներ գնել:

Նկարիչին հարազատները հակառակ որ մէկ փափաքած են իրենց հօր ժառանգութիւնը ամբողջացնել եւ մէկտեղել տուն – թանգարանի մը մէջ, չեն յաջողած: Իշխանութիւններու կատարուած դիմումները պատշաճ արձագանգ չեն գտած ու նկարիչին վաստակը մնացած է ցրուած վիճակի մէջ:

ՍՏԱՑՈՂ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑՈՒ
Մասն Առաջին
ՀԱՒԱՏԻ ԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թարգմանութեամբ՝
ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆԻ

«Ազատ Խօսք», Երեւան

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԴԷՄ ՅԱՆԴԻՄԱՆ ՍԻՏԱՅԻ ՊԱՏՈՒՀԱՍԻՆ

Ամբողջ աշխարհի համար նորօրեայ պատուհաս է սիտան, յատկապէս արագօրէն ծաւալելու ներկայի յատկանիշով: Սակայն, Ռուսաստանը այդ մարզին մէջ անհատասարելի դիրք ունի, քանի որ հոն ախտին տարածուելու արագութիւնը ամէնէն բարձրն է: Արդէն չուրջ մէկուկէս միլիոն հոգիի փոխանցուած է հիւանդութիւնը եւ ըստ նախատեսումներու, 2010-ին երկրին բնակչութեան տասնէն մէկը վարակուած պիտի ըլլայ: Ռուս եւ օտար անկախ մասնագէտներ համաձայն են այս մասնանշումին:

Մինչազգային կազմակերպութեան մը տեղեկագրին մէջ կ'ըսուի թէ համաճարակին ժխտական ազդեցութիւնը մեծ է երկրին բնակչութեան, տնտեսութեան եւ ազգային ապահովութեան վրայ: Անհրաժեշտ է անյապաղ միջոցներ ձեռք առնել: «Սիտայի դէմ անդրադարձական գործընկերներ» կոչուած այդ կազմակերպութիւնը որ հարցին առընչուած բոլոր երկիրներէն մասնագէտներ կը խմբէ, պատրաստ է Հիւսիսային Ամերիկայի, Եւրոպայի եւ Եւրասիոյ կարելիութիւնները ծառայեցնել Ռուսաստանի եւ ՀԱՊ-ի երկիրներուն մէջ սիտայի համաճարակին դէմ պայքար մղելու համար:

Այդ պայքարը պէտք է հարցին համբողջական մօտեցումի մը վրայ հիմնուած ըլլայ. ընդգրկէ դաստիարակութեան, կանխարգիլման, դարմանումի եւ վարակուած անձերու իրաւունքներուն յարգանքի մարզերը: Ատոնցմէ ոչ մէկը դիւրին իրագործելի է, բայց Ռուսաստան տագնապին չեմին է արդէն:

Մասնագէտներու հաշիւներով՝ եթէ նըկատի առնուի արական բնակչութեան մահերուն տարուէ տարի աւելցող համեմատութիւնը եւ ծնունդներու փոքր տոկոսը, դարուն երկրորդ տասնամեակին ռուսական բանակը հազիւ 600–700 հազար հոգիէ պիտի բաղկանայ, մինչ այսօր այդ թիւը 1,2 միլիոն է: Զինուորական ծառայութեան կանչուածներու 20%-ը արդէն թմրեցուցիչ գործածած է: Եւ քանի որ սիտայի մանրէն գլխաւորաբար կ'ընտրէ թմրամոլները, ժամանակի ընթացքին պիտի սահմանափակուի բանակին առղջ թարմ ուժեր բերելու կարելիութիւնը: Ատոր հետեւանքը այն պիտի ըլլայ որ բանակը աւելի դժուարութիւն պիտի ունենայ իր հակակշռին տակ պահելու հարաւային սահմանները ուր արդէն բազմաթիւ հաւցեր կան:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ տակաւին թէ համաճարակը կրնայ մինչեւ 2050 թուականը բնակչութեան թիւի 30%-ի հասնող նուազում պատճառել: Ցառեաս նախատեսումները այդ համեմատութիւնը մինչեւ 50%-ի կը բարձրացնեն, ինչ որ կը նշանակէ 77,2 միլիոն հոգի:

Տնտեսական մարզին վրայի ժխտական հակազդեցութիւնը կը բացատրուի անով որ հիւանդներու, կամ վարակուածներու մեծագոյն տոկոսը կը բաղկանայ 15–30 տարեկաններէ. այսինքն՝ երկրին աշխատելու տարիքին մէջ գտնուողներու գանգուածը առաջին տուժողը կ'ըլլայ: Համաշխարհային դրամատան տուեալներով, եթէ կացութիւնը չբարելաւուի, երկրին համախառն ներքին արտադրութեան ծաւալը 2010-ին 10%-ն աւելի նուազում կրած կ'ըլլայ: Ցաւելեալ, նիւթական աղբիւրներու մէկ մասը ստիպողաբար պիտի յատկացուի հիւանդութեան մարդին, փոխանակ ծառայելու տնտեսական աճին:

Տեղեկագիրը կը նշէ թէ Ռուսաստանի կառավարութիւնը սիտայի չարիքին համեմատական ուշադրութիւն չի դարձներ. հետազօտութեան պիւտճէները եւ համաճարակային հսկողութեան չափերը բաւարար չեն: Տեղեկաբերները մտահոգ են նաեւ խնդրին առընչուած օրէնսդրական որոշ տրամադրութիւններու պատճառով: Կան քաղաքական դէմքեր որոնք ջանք չեն խնայեր թմրեցուցիչի գործածութեան պատճառով գործուած ոճիրներու պատիժները աւելցնելու համար: Ուրիշներ կ'ուզեն պատժել այրերու միջեւ սեռային յարաբերութիւնները: Դուման երեսփոխան մը մինչեւ իսկ յայտարարած է թէ այսօր ժողովրդավարութիւնը եւ հանրային առողջութիւնը անհամատեղելի բաներ են:

Տեղեկագրին հեղինակները յանձնարարած են ռուսական կառավարութեան որ բոլոր նախարարութիւններուն մէջ խորհրդարանական ու նախագահական կազմի բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ նշանակուին, որպէսզի սիտայի դէմ պայքարի ռազմավարութիւն մը մշակուի: Ցանձնարարուած է նաեւ որ միջնախարարական պետական լիազօր յանձնախումբ մը կազմուի, ամէն մակարդակի վրայ պայքարի ծրագրին կիրարկութեան հսկելու համար: Անհրաժեշտ կը նկատուի մարդին յատուկ նիւթական յատկացումները աւելցնել ու յայտարարել որ սիտայի դէմ պայքարը ազգային ապահովութեան առաջնային մտահոգութիւններէն մէկն է:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՐԴԵՕՔ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼՈ՞Ի ԽՈՍՏՈՒՄՈՎ

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ
ՊԱՂՏԱՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ
ԱՄՆԷՆ ԹԱՆԿԱՐԾԷՔ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԻՐԵՆՑ ԵՐԿԻՐԸ ԿԸ ՏԱՆԻՆ՝
ՅՈՒՑԱԴՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:
«ՊԻ. ՊԻ. ՍԻ.» ԿԸ ԳՐԷ.

Պաղտատի թանգարանը կողոպտուած թատերաբեմ եղաւ Իրաքի մայրաքաղաքին անկումին յաջորդող օրերուն: Սակայն վերագանձել եղաք իր կորսուած իրերուն մեծ մասը, թանգարանը պատրաստ է յուցադրելու մշակութային արժէք ներկայացնող իր գանձերը: Անոնց շարքին են ասորեստանեան ոսկեղէններ, որոնք ծանօթ են իրրեւ Նիմրուտի հնութիւններ:

Աւելի քան 650 մանեակներէ, ապարանջաններէ, թագաւորական թագերէ եւ կիսաթանկագին քարերէ բազկացած անգին գանձը Ի. դարու հնագիտական մեծագոյն յայտնաբերումներէն մէկը կը համարուի: Անիկա կը պատկանի Ն.Ք. 8-րդ դարուն եւ յայտնաբերուած է Ասորեստանի թագուհիներուն եւ իշխանուհիներուն դամբարաններէն, Մուսուլի մօտ, 1988-էն 1992-ի միջեւ: Հաւաքածոն մաս կը կազմէր այն իրերուն, որոնք կորսուած կը համարուէին Պաղտատի թանգարանին կողոպտուին ժամանակ, սակայն յետագային յայտնաբերուեցան Պաղտատի կեդրոնական դրամատունէն, ուր պահ դրուած էին 1990-ական թուականներուն:

Սումերական Ուարքայի ծագկամանը եւս դուրս պիտի հանուի երկրէն: Անիկա կը պատկանի Ն.Ք. 3200 թուականին: Ցայտնաբերուած է 1940-ին, Սամառա-յէն եւ անցեալ Ապրիլին թանգարանէն զողցուած իրերէն մէկն էր: Աւելի ուշ երեք հոգի դատ էին զայն եւ յանձնած՝ իշխանութիւններուն: Թանգարանը անոնց վճարած է զայն գտնելու «ծախքերը»:

«Կ'աշխատինք կազմակերպել իրաքեան հնութիւններու չրջուն ցուցահանդէս մը, որ առաջինը պիտի ըլլայ Միսցեալ-Նահանդներու տարածքին, – կ'ըսէ Փիեթրօ Քորտոն՝ խոտացի ներկայացուցիչ մը, որ կը վերահսկէ Իրաքի մշակութային ձեռնարկներուն: –Ամերիկայի ժողովուրդը պիտի տեսնէ այս անզուգական գեղեցկութեամբ իրերը, ներառեալ՝ ապարանջանները, որոնց կղպանքները տակաւին կը գործեն, ինչպէս նաեւ՝ Ուարքայի ծագկամանը, որ ալաբաստրի վրայ աշխատուած իւրայատուկ դործ մըն է եւ կը պատկերէ առօրեայ կեանքի տեսարաններ»:

նում եմ պլահին եւ հայ ժողովրդին: 1937, 6, X, բանտ»[16]:

Զարենցը հասկանում էր, որ իր համար մայրամուտն այլեւս միայն բանաստեղծական պատկեր կամ փոխաբերութիւն չէր եւ կարող էր իրեն անակնկալի բերել ժամ առաջ...

(Շար. 1)

(1) Վիգէն Խաչիկեան, ՀԱՅՐՍ, Երեւան, 2000, էջ 527:
(2) ԶԱՐԵՆՑԱՊԱՏՈՒՄ ԸՍՏ ԱՆՏԻՊ ՎԱԽԵՐԱԳՐԵՐԻ, Երեւան, 1997, էջ 151:
(3) Եղիշէ Զարեանց, ԱՆՏԻՊ ԵՒ ԶՀԱՒԱԿՈՒԱԾ ԵՐԿԵՐ, Երեւան, 1983, էջ 542:
(4) Վ. Ի., ՀԱՅՐՍ, էջ 560:
(5) Անդ, 572:
(6) Անդ, էջ 578:
(7) Անդ, էջ 579:
(8) Անդ, 580:
(9) Անդ, 573:
(10) ԶԱՐԵՆՑԱՊԱՏՈՒՄ, էջ 101:
(11) Անդ, էջեր 142–143:
(12) Վ. Ի., ՀԱՅՐՍ, էջ 581:
(13) Անդ, էջ 584:
(14) ԶԱՐԵՆՑԱՊԱՏՈՒՄ, էջ 110:
(15) Անդ, էջ 159:
(16) Ե. Չ., ԱՆՏԻՊ ԵՒ ԶՀԱՒԱԿՈՒԱԾ ԵՐԿԵՐ, էջ 605:

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

2.

Հելէն, որ այն երեկոյ Փիեթրոյի հետ չէր, սրճարանի դրան վրայ երեւցաւ: Գլուխը կախ, աւելի դունատ, կամաց քայլերով մօտեցաւ խումբին:

Ֆրանսուա իր քով տեղ բացաւ եւ ուշանալուն պատճառը հարցուց:

Հելէն կը պատրաստուէր նստելու, երբ Փիեթրօ ձեռքը սեղանին զարկաւ ու բարկացած՝ ըսաւ Հելէնին.

– Նորէ՞ն եկար: Ինչո՞ւ եկար: Զըսի՞ թէ քեզի հետ մեր յարաբերութիւնները խզուած են: Ո՞ւր է սենեակիս բանալին: Սենեակիս բանալին տուր:

Մարկրիթի եւ ձէյմսի վրայ չատ դէշ ազդեց Փիեթրոյի այդ կոչտ ու վիրաւորական վերաբերումը: Բայց զարմացան, երբ տեսան, որ խումբի անդամներուն համար ատիկա կարծես սովորական բան մըն էր:

Հելէն ձեռքի պայուսակէն բանալին հանեց ու տուաւ Փիեթրոյին:

– Գնա՛:

– Ո՞ւր երթամ, – հարցուց Հելէն ցած ու վախկոտ ձայնով մը:

– Ուր կ'ուզես գնա՛, – պատասխանեց Փիեթրօ ու գլուխը միւս կողմ դարձուց:

Ֆրանսուա ուզեց միջամտել: Փիեթրօ հրեց Հելէնը դէպի Ֆրանսուան:

– Ա՛ռ, քեզի ետ կու տամ, քու հին բարեկամուհիդ էր: Այլեւս անոր հոգը չեմ կրնար տանիլ...

– Ի՞նչ պիտի ընեմ: Դուն դիտես, որ ես հիմա հատ մը ունիմ, – յանցաւորի նըման պատասխանեց Ֆրանսուա:

Փիեթրօ յուսահատ չորս կողմը նայեցաւ:

Ապրամ, կռնակը դարձուցած, միւս սեղանի մօտ մէկուն հետ կը խօսէր:

– Իվան, դուն կ'ուզե՞ս:

– Շնորհակալ եմ, տաւարիչ Փիեթրօ. ամէն օրուայ կին պահելու կարողութիւն չունիմ, – քաղաքավարի չեչոտով մը պատասխանեց Իվանը:

Հելէն թաչկինակը աչքերուն տարաւ:

Դէմքի սեղանէն կին մը եւ մարդ մը բարձր ձայնով խնդացին:

Փիեթրօ զայրացած՝ նայեցաւ անոնց կողմը, ոտքի ելաւ, բռնեց Հելէնի թեւէն ու ըսաւ.

– Քալէ՛:

– Ո՞ւր Փիեթրօ, – հարցուց ձէյք:

– Ո՞ւր, տանիմ Սէնը նետեմ, հատ մ'ալ պակաս: Ալ հոգ չունիմ, պիտի կեանամ ասո՞ր հոգը քաշեմ:

Փիեթրօ եւ Հելէն սրճարանէն դուրս ելան:

ձէյմս ու Մարկրիթ զարմացած՝ իրարու նայեցան:

Փողոցը երաժշտութիւն էր: Կոյր մարդ մը կիթառի ընկերակցութեամբ «Ռամոնա»ն կ'երգէր: Ներկաներէն ոմանք, անոնց հետ Մարկրիթ ալ ցած ձայնով ընկերացան երգին, որմէ վերջ փոքր աղջիկ մը պնակ պտըտցուց:

Դէմքի սեղանին զոյգը համբուրուեցաւ:

Մարկրիթ ուժով մը սեղմեց ձէյմսի ձեռքը:

Հինգ վայրկեան յետոյ, Հելէն մինակ վերադարձաւ, ժպտաց խումբին եւ անոնց մօտ, պարապ սեղանի մը քով, նստաւ:

Ֆրանսուա հարցուց Փիեթրոյի մասին.

– Սէն-Միշէլի վրայ բաժնուեցաւ ինձմէ, – ըսաւ, աւելի լաւ կ'ըլլայ, եթէ ինք երթայ, գետը իյնայ ու ազատի ձեռքէս:

– Հոգ մի՛ ըներ: Փիեթրօն ջուրը այդքան ալ չի սիրեր. առաւօտներն անգամ երեսը չի լուար:

Հելէն փուչի քսեց քթին ծայրը, չըրթները աւելի կարմրցուց:

Գէր մարդ մը սրճարան մտաւ, չորս կողմ նայեցաւ: Աչքին հանդիպեցաւ Հելէնի սեղանը, ուր պարապ աթոռ մը կար: Հելէն ժպտաց: Մարդն ալ ժպիտով մը մօտեցաւ, արտօնութիւն խնդրեց, հաւանութիւն առաւ ու նստաւ:

(Շար. 5)

Փաթրիք եւ Անի Տակառեան եւ զաւակը՝ Էրիք,

Գաթրին եւ Տընի Վիթալ եւ զաւակները՝ Սեպաստիէն, Վէնսան, Պէնժամէն եւ Սիլվեսթր,

Տիկին Սաթենիկ Փիրենկիւլեան,

ինչպէս նաեւ Տակառեան, Տագարեան, Շիրինեան, Տէտէեան, Գիլճեան, Մուրատեան, Հարբուէլեան եւ Շանկայեան (Ծունաստան) ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՎԱՐԴԳԷՍ ՏԱԿԱՌԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Սեպտ. 26-ին, 84 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ջորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 1, ժամը 15-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեէօ-Գոմիւնալի դերեզմանատունը, ժամը 16·45-ին։

Ո՛չ ծաղիկ, ո՛չ ծաղկեպսակ։ Փոխան ծաղիկի նուէրներ բարեգործական հաստատութեանց։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ԴԷՊԻ 100-ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ – ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հիմնարկութեան 101–րդ եւ Օծման 99–րդ տարեդարձներուն առիթով

Կիրակի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 10·30–ին

Պատարագ կը մատուցուի եւ երախտապարտ ապրումներով Գոհաբանական աղօթք կ'ըլլայ եւ «մատաղ» կ'օրհնուի Տաճարիս եկեղեցաչէն բարերար՝

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–Ի,

ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին հարազատներուն եւ Տաճարիս բոլոր բարերար նուիրատուներուն համար։

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

«Յաւիտեան յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սեբաստ – Լիվրիի «Տիրուհի Մխիթարեան» մասնաճիւղը իր անկեղծ ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Ժան Մատոյեանի եւ Սանտրին, Փաթրիք, Միքայէլ եւ Սեպաստիէն Նուլոյի, ինչպէս նաեւ Փափազեան ընտանիքին, ժանէք Մատոյեանի մահուան առթիւ։

Անոր անհետացումը լայն բաց մը կը ձգէ ամէն մէկ խաչուհիի սրտին մէջ։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Տարեց կամ երախայ խնամելու կամ տան որեւէ գործ կը փնտռէ հայ կին մը։

Հեռաձայնել՝

Նարինէ Գասպարեան
06 24 42 62 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
« MANTE »

Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ, HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի

ՆՈՒՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ

Հ Ա Մ Ե Ր Գ Ը

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30-ին
Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE
«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»
présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres
Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**
Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

A l'occasion de la

FÊTE NATIONALE DE LA RÉPUBLIQUE D'ARMÉNIE

L'Ambassadeur
de la République d'Arménie
en France
M. **Edward NALBANDIAN**

L'Ambassadeur
Itinérant
de la République d'Arménie
M. **Charles AZNAVOUR**

offrent une réception
dans les Salons du Grand Hôtel Intercontinental
le **jeudi 9 octobre de 18h à 20h**

Entrée sur invitation. Participation aux frais.
Tous les Arméniens de France sont invités à cette réception
et peuvent récupérer des cartons d'invitation à :
— l'Ambassade de la République d'Arménie :
9, rue Viète, 75017 Paris, Tél. : 01 42 12 98 00 / Fax : 01 42 12 98 03
— ainsi qu'aux églises arméniennes apostolique, catholique et évangélique, associations, clubs et organisations arméniens politiques, culturels, sportifs, de jeunesse etc.

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
JEUDI
2 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20·782

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.782

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԶՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ, Սեպտեմբեր 25–ին, ՄԱԿ–ի մօտ վաւերացուցած են Օթթաուայի պայմանագիրը, որ կ'արգիլէ հականհատական ականները: Յունաստան ականած էր Թուրքիոյ հետ իր սահմանը Կիպրոսի վրայ Թրքական յարձակումէն ետք, 1974–ին եւ երկու երկիրները յանձն առած էին ականազերծել իրենց ցամաքային սահմանը 2001ին: Գործողութիւնը 8–էն 9 ամիս պիտի տեւէ: Թղթածրարը օրակարգի նիւթ պիտի ըլլայ Հոկտեմբեր 21–ին, երբ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը՝ Ա. Կիւլ Աթէնք երթայ: Յունաստան, վերջին տարիներուն ականազերծած է հիւսիսային իր բոլոր սահմանները, մասնաւորաբար Պուլկարիոյ հետ, երկկողմանի համաձայնագրերու հիման վրայ:

ԱՄՆ–ու Սպիտակ Տան մէջ քաղաքական փոթորիկ մը պայթած է ՍԻԱ–ի գործակալի մը ինքնութեան յայտնութեան պատճառաւ, ինչ որ բացարձակապէս արգիլուած է: Սպիտակ Տան մէկ բանբերին համաձայն, Արդարութեան նախարարութիւնը քննութիւն բացած է «չարտօնուած հաւանական յայտնութիւններու մասին ՍԻԱ–ի գաղտնի գործակալի մը ինքնութեան»: Ըստ այդ յայտնութեան ԱՄՆ–ու նախկին դեսպան Ճոզէֆ Ուիլսընի կինը Վալերի Փլամ գաղտնի գործակալն էր, մասնագէտ զանգուածային բնաջնջման զէնքերու եւ իր ամուսինն է, որ Ցուլիսին, յօդուած մը հրատարակած էր «Նիւ – Եորք Թայմզ»ի մէջ, ուր կը հերքէր որ Ս. Հիւսէյն իւրանիում գնած ըլլայ Նիժերիայէն, ինչպէս պնդած էր Ճ. Պուշ: Քանի մը օր յետոյ, ամերիկեան մամուլը տեղեկացած էր նախագահութեան «երկու բարձր պատասխանատուներէ» որ Վալերի Փլամ ՍԻԱ–ի գործակալ է: Դէպքը ծանրակշիռ է, նկատմամբ յայտնութիւն արգիլուած է եւ պատիժը՝ 10 տարի բանտարկութիւն է:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ամենազօր օրթոտոքս եկեղեցին, որ Պետութենէն բաժնուած չէ, չուզեր որ մզկիթ մը բարձրանայ Աթէնքի միջազգային օդակայանին մօտ, որովհետեւ մինարէներու տեսքը կրնայ խռովել երկրին պատկերը, օտար այցելուներու աչքին: Մզկիթի մը եւ իսլամական կեդրոնի մը շինութիւնը նոր չէ: Հրապարակ նետուած է 1980–ական թուականներուն Յունաստանի արաբ դեսպաններուն կողմէ, զոհացում տալու համար մահմետականներու կարիքներուն եւ 2004–ի Ողիմպիականները կրկին դարկ տուած են գաղափարին, որ կը բախի 98%–ով օրթոտոքս երկրի մը նախապաշարումներուն: Պետութիւնը, 2000–ին, հողամաս մը տրամադրած էր փէնիայի չրջանը, մայրաքաղաքէն 20 քիլոմեթր հարաւ – արեւելք մզկիթի մը եւ կեդրոնի շինութեան համար, զոր կը ֆինանսաւորէր Սաուտի Արաբիա: Այն ատեն, ճախ քաղաքապետը իր հաւանութիւնը տուած էր ծրագրին, բայց, պահպանողական իր յաջորդը, ընտրուած 2002–ին, կ'ադարկէ, այդ պատճառաբանութեամբ որ մահմետականները հեռու կ'ապրին այդ վայրէն: Կ'ըսէ նաեւ թէ միջազգային օդակայանին մօտ մզկիթ մը այն տպաւորութիւնը կը թողու այցելուներուն, որ իսլամական երկիր մը կը ժամանեն: Աթէնք Արքեպիսկոպոսին դիմած է, որ նոյնպէս համաձայն չէ: Քրիսթոտուլոս Արք.ը գրած է Արտաքին նախարարին որ իսլամական կեդրոնի մը ստեղծումը «վտանգներ ունի, որոնք ծանօթ են եւրոպական այլ երկիրներու, ուր նման կեդրոններ կան»:

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ Է ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՄԱՐ

Ջուիցերիոյ Արտաքին գործերու նախարարը Միշլին Գալմի Ռէյ որ կը պատրաստուէր աշխատանքի այցով մը գալ չաբաթ Անգարա մեկնիլ, անբաղձալի նը–կատուած է Թուրք դեկավարութեան կողմէ: Ջուիցերիոյ Անգարայի դեսպանին ըսուած է որ Թուրք կառավարութիւնը ընդած է նախարարուհիին այցը:

Մ. Գալմի Ռէյ երկօրեայ այդ այցով ծրագրած էր նաեւ Քիւրտիստան երթալ: Թրքական հակազդեցութիւնը «ամբողջովին չափազանցուած» նկատած է, առանց ծածկելու իր դժգոհութիւնը: Հասկընալի է որ Թրքական այդ հակազդեցութեան պատճառը Վոյի քանթոնին կողմէ չաբաթ մը առաջ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումն է:

Ջուիցերական մամուլի ծանօթ անուն «Թրիպիւն տը Ժընեւ» (Հոկտեմբեր 1) կը յիշեցնէ թէ Ժընեւի քանթոնն ալ 1998–ին քուէարկած էր նման ճանաչում եւ քանթոնի այդ օրուան կառավարութեան նախագահն էր նոյն Մ. Գալմի Ռէյը, որուն ատորազրութիւնը կը զբաղուի ճանաչումի փաստաթուղթին վրայ:

Նոյն թերթին մէջ Մարք Պրէթոն եւս «Անցեալը ուրանալ ոչ մէկ բանի կը ծառայէ» խորագիրով անդրադարձած է միջազգային, գրելով թէ Թուրքիոյ դեկավարութեան արարքը դիւանագիտական անսովոր միջոց է, եւ մանաւանդ կատարելապէս չիմար»:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 30 / Հոկտեմբեր 1)

ՀԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐԸ ՁՐԻ ԿԸ ՏՐՈՒԻՆ

Այս տարեշրջանէն զպրոցական ծրագրերու մէջ տեղ տրուած է Հայ եկեղեցւոյ պատմութեան դասին: Այդ նիւթին դասագիրքերը որոշուած է ձրի տրամադրել աշակերտներուն: Անոնց տպագրութիւնը եղած է կրթական բարեփոխումներու կեդրոնին կողմէ, հովանաւորութեամբ Լ. Մանուկեան Սիմոնի:

***

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՑԹ

Շահան Շահնուրի ծննդեան հարիւրամեակին առիթով յուշի երեկոյ մը տեղի ունեցած է Գրողներու Միութեան մէջ: Հրաչեայ Սճառեան գրականութեան հիմնարկի տնօրէն Ազատ Եղիազարեան դրուին գործին մէջ ամփոփուած նկատած է նահանջի ու կարօտի գրականութեան ամբողջ պատմութիւնը: Ելոյթ ունեցած են բանասէրներ Ե. Ազատեան, Ս. Դանիէլեան եւ Ա. Աւագեան: Գեղարուեստական բաժնով հանդէս եկած են Վարդուհի Վարդերեսեան, Վ. Ասպաճեան, Աննա Մայիլեան եւ ուրիշներ:

ԽԱՉՎԵՐԱՑԸ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ ԼԱՆՋԻՆ

Մուսա լերան հայկական գիւղին՝ Վաքըֆլըի մէջ մեծ ոգեւորութեամբ պատմական օրուան մը վերածուած է Խաչվերացի տօնը: Նախ Մեսրոպ պատրիարքին նախագահութեամբ պատարագ մատուցուած է, ըրկակայ քաղաքներէն ու նաեւ Սուրիայէն, Լիբանանէն, Ֆրանսայէն, ԱՄՆ–էն բազմաթիւ ուխտաւորներու ներկայութեան: Պատրիարքը քարոզած է օրուան տօնին նիւթով ու յիշատակած Արամ Խաչատրեանը որուն ոգեկոչումը կատարուած է հոգեհանդիստով մըն ալ:

Կէսօրին Մեսրոպ Արք. եկեղեցիին խորհրդարանին մէջ հանդիպում ունեցած է Սամանտաղի քաղաքապետին հետ, դիմաւորը նիւթ ունենալով Վաքըֆլըի հողերէն 50 հեկտար ապասեփականացնելու խնդիրը: Քաղաքապետը գիւղի երէցներու խորհուրդը եւ գիւղապետը ամբաստանած է ամբոխավարութեամբ, ըսելով որ ինք որեւէ ապօրինի, վնասակար գործ չէ տեսած եւ պատրաստ է խնդրոյ առարկայ տարածքները քաղաքապետութեան տնօրինութեան տակ առնելէ հրաժարելու, բայց ափսոս որ պաշտօնական ձեւակերպութիւնները կատարուած են...: Չէ մոռցած աւելցնելու թէ ինք վաքըֆցիներու բարեկամն է, յետագային կըրնայ ուրիշ մէկը գալ եւ ամբողջ գիւղը առնել քաղաքապետութեան տնօրինութեան տակ, եւ այլն:

Վաքըֆցիներուն ունեցած բարեկամութեան փաստ տալ ամբողջ գիւղին փոխարէն անկէ միայն 50 հեկտարի չորթումը, յայտնապէս համոզիչ չէ եղած Մեսրոպ պատրիարքին համար որ անգամ մը եւս թարգման հանդիսացած է գիւղացիներու ընդվզումին. ըսած է թէ պատահածը կարելի չէ սիրալիր, խաղաղասէր վերաբերում նկատել, ապա յայտնած է որ կատարուած «սխալ»ը չուտով կը սրբագրուի:

Մեսրոպ Արք. քաղաքապետէն ետք ընդունած է Սամանտաղի գաւառապետ Ս. Զափարն ալ որ ըսած է թէ խլուած հողին հարցով մօտէն կը հետաքրքրուի եւ թէ կը պատրաստուի այդ մասին տեղեկագիր մը յանձնել Անտիոքի նոր կուսակալին:

Ժամը 13·15–ին սէնֆոնիք համերգ մը տրուած է եկեղեցիին բակը հաստատուած բեմին վրայ, Արամ Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակը նշելու յայտագրով մը. հանդէս եկած է Ջուքուրովայի Սէնֆոնիք նուագախումբը, հրաւիրեալ երկու ջութակահարներով. երեւանէն Ցաւոիկ Աւդալեան եւ Թուրք ջութակահար Հաքան Շէնսոյ: Խաչատրեանի գործերով ու հայ եւ Թուրք երգահաններէ էջերով կազմուած յայտագիրը մեծ ոգեւորութիւն պատճառած է չուրջ 700 ունկնդիրներու:

Սէնֆոնիք համերգէն ետք հաճելի անակնկալ մը եղած է Վաքըֆգիւղի եկեղեցիին մանուկներու 12 հոգինոց երգչախումբին ելոյթը. անոնք հանդէս եկած են հայերէն երգերու փունջով մը, դեկավարութեամբ Ժան Զափարի որ նոյն առեն երգչոնը նուագած է. խումբին թմբուկով ընկերացած է Ժապօ Զափար:

Ցաջորդած է վաքըֆգիւղցիներու սարքած ճոխ ընդունելութիւնը Մուսա լերան խոհանոցի նմոյշներով ու թանով:

Երեկոյեան մօտ պատրիարքը Անտիոք դացած ու քաղաքավարական այց մը տուած է նոր նշանակուած կուսակալ Ս. Սարըի: Այս վերջինը ըսած է թէ տեղեակ է Վաքըֆլըի հողերուն մէկ ութերորդին քաղաքապետութեան փոխանցումի խնդրին, խոստացած է ուշադրութեամբ քննել զայն:

Նոյն երեկոյեան Անտիոքի քաղաքապետութեան երեք հազար հոգինոց ամփիթեատրոնին մէջ տեղի ունեցած է Ա. Խաչատրեանի հարիւրամեակին նուիրուած համերգ մը: Որպէս մեներգատար մասնակցած են Ցաւոիկ Աւդալեան եւ Հաքան Շէնսոյ: Առաջինը նուագած է Թուրք երգահան Ու. Ճ. Էրքինի ջութակի քոնչերթօն, երկրորդը Ա. Խաչատրեանի ջութակի քոնչերթօն, Զուքուրովա սէնֆոնիք նուագախումբին ընկերակցութեամբ: Ամփիթեատրոնը բերնէ բերան լեցուցած հազարաւոր ունկնդիրները յորընկայս ու մեծ խանդավարութեամբ ծափահարած են արուեստագէտները:

Համերգէն ետք, կազմակերպիչ միութիւններէն Ոտթարի ակումբին կողմէ բացօթեայ ընդունելութիւն մը սարքուած է, արուեստագէտներուն եւ պաշտօնական հիւրերուն ի պատիւ: Ներկայ եղած են Մեսրոպ պատրիարքն ու կուսակալը:

Պատրիարքը Պոլիս վերադարձած է յաջորդ օրը, Սեպտեմբեր 29, երկուշաբթի:

ԱՄՆ-ՈՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ՝ «ՊԷՏՔ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԻՆ ԱՆՑՔԸ ԲԱՑՈՒԻ»

ԱՄՆ–ու Անգարայի դեսպանը է. Էչէլման մասնակցած է Պաշտպանութեան նախարարութեան եւ Զինեալ ուժերը զօրացնելու հիմնարկին կողմէ կազմակերպուած ժողովի մը. հոն իր Թուրք խօսակիցներուն ապահովութիւն տալով ըսած է թէ նախագահ Պուշ վճռած ըլլալով պայքարիլ ահաբեկչութեան դէմ, թիրախ ունի քրտական պինեալ կազմակերպութիւնն ալ (ՓՔՔ): Թուրքիա յատկապէս Իրաք պինուող ղրկելու հարցը լայն չափով առընչած է այդ կազմակերպութեան մաքրագործումի պայմանին:

Դեսպանը խօսած է նաեւ կիպրական ու ղարաբաղեան հարցերուն կարգաւորման մասին: Ինչպէս կը գրէր «Մարմարա» (Սեպտեմբեր 30), Էչէլման մեղադրած է Կիպրոսի Թրքական բաժնի ղեկավար Տէնքթաշը որ կը խոչընդոտէ Ք. Անանի մշակած ծրագրին կիրարկումը:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղին, ան կրկնած է թէ ԱՄՆ կողմնակից են խաղաղ լուծումի. աւելցուցած է թէ Թուրքիա պէտք է անյապաղ բանայ Հայաստանի հետ սահմանին անցքը:

ՄԱՄՈՒԼ

«RIVAROL»

(26 septembre)

POURQUOI LA TURQUIE N'A AUCUNE PLACE EN EUROPE

Ազգային եւ եւրոպական ընդդիմութեան (այ) չաբաթաթերթը՝ Ռիվարոլ չահեկան յօդուած մը հրատարակած է Գամիլ Կալիքի ստորագրութեամբ, ուր կը բացատրուին այն բոլոր պատճառները, որոնք արգելք են Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան: Լայնօրէն կը խօսուի նաեւ Հայերու մասին, Վանի Ս. Խաչ հոյակապ եկեղեցւոյ, Ախթամարի, Սիւնեաց, պատմական Հայաստանի, կ'ոգեկոչուին բողոքական Թաւերնիէի յուշերը (Լուտվիկոս ԺԴ-ի օրով՝ «Վեց ճամբորդութիւն Թուրքիա եւ Պարսկաստան»):

Կը դատապարտուին անոնք որոնք կողմնակից են Թուրքիոյ անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան, ինչպէս Շիրաք, ոը Վիլըփէն, Շրէօտէր, Փրոտի եւ այլն, եւ այլն:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՆԳԱՐԱՁԻ ԾՓՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք Սեպտ. 27-ի մեր թիւով, Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. հոգեւորականներէ եւ աշխարհականներէ կազմուած պատուիրակութեամբ մը Անգարա գացած էր Սեպտ. 25-ին ու հանդիպումներ ունեցած վարչապետին, Արդ. Ժողովի Արդկային իրաւունքներու յանձնախումբի նախագահին, Ներքին գործերու նախարարին հետ: Իսկոր հանդիպումներուն Մեսրոպ Պատրիարք իր խօսակիցներուն ուշադրութեան յանձնած էր հայ համայնքը յուզող զանազան հարցեր. վաքըֆներու, կրթական, հոգեւորական կեանքի, ընտրութիւններու, եւլն.:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Վարչապետ Թ. Էրտողանի հետ հանդիպումին Պատրիարքը այդ հարցերը պարփակող թղթածրար մը յանձնած է անոր, ապա կարգաւ ներկայացուցած կարգաւորումի կարօտ մարզերը: Նախ նիւթ եղած են պատրիարքական աթոռին իրաւական վիճակին առընչուած դժուարութիւնները: Այդ վիճակը տրուած էր Ժե. դարուն, բայց օսմանեան շրջանի իրաւական կարգադրութիւնները 80 տարիէ ի վեր հանրապետական Թուրքիոյ նոր օրէնքներուն պատշաճեցուած չըլլալով, այսօր պատճառ կ'ըլլան շարք մը դժուարութիւններու:

Մեսրոպ Պատրիարք ապա խօսած է վաքըֆներու կալուածներուն կապուած հարցերուն մասին: Վարչապետին յիշեցուցած է անոր մամուլի մէկ յայտարարութիւնը թէ Եւրոպական Միութեան համաձայնեցման գծով ընդունուած օրէնքներու գործադրութեան լուրջ հսկողութիւն պիտի ըլլայ: Այդ խոստումը յոյս ներշնչած էր հայ համայնքին, քանի որ ծագած հարցերը մեծ մասով հետեւանք են ոչ թէ պատշաճ օրէնքի չգոյութեան, այլ անոնց գործադրութեան: Վարչապետը յանձնարարած է որ հայ համայնքին փաստաբանները վաքըֆներու տնօրէնութեան հետ կապ հաստատեն, Մարքսի «Կապիտալ»ն էր, յանձնում է խարոյկի բոցերին...

Որդու կամքը կատարուեց, –
«Կապիտալ»ն այրւում էր,
Բորբոքում էր կրակը բիբլիսասի,
մեղմ բամին.
Ալեհեր հեղինակը բոցերում գալարւում էր...
Շողերի հետ լաց եղան խոպոտ զանգերը ժամի...

Այսպիսի անսպասելի տեսարանով եւ հոգեբանական լարուածութեան այսպիսի բարձրակէտի վրայ աւարտւում է պոէմի վերջին դրւածը:

Պոէմի ընթերցողը պէտք է աւելի քան համոզուէր, որ Աչօյի ողբերգութիւնը ամբողջ երկրի ու հասարակարգի ողբերգութիւնն է: Դրսում՝ ազատութեան մէջ գտնուող միլիոնաւոր խորհրդային մարդիկ նոյնպէս, Աչօյի նման, ապրում էին իրենց հաւատի փլուզման ողբերգութիւնը:

«Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմի մէջ տող առ տող բացայայտւում էր այն ճշմարտութիւնը, որ Խորհրդային երկրի ողբերգական էութիւնը առաջին հերթին պայմանաւորուած է ոչ թէ անհատ ղեկավարների յանցապարտ գործունէութեամբ, այլ այն իրաւակարգով, որի հիմքում ընկած էր այլեւս ոչ մէկի կողմից յարգանք չվայելող եւ իրեն սպառած մի հաւատոյ հանգանակ...

Այսպիսի խորունկ ու լայնատարած ընդհանրացումը պոէմը դարձնում էր համամարդկային դաղափարներով տոգորուած ստեղծագործութիւն:

Մի առանձին արժէք է ներկայացնում «Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմի վերջերգը: Այն արտայայտում է հեղինակի վերաբերմունքը պոէմի քնարական հերոսի նկատմամբ: Աչօն իր տարիքով, կենսագրութեան, բնաւորութեան, հասարակական պահուածքի որոշ մանրամասներով հանդիսանում է հեղինակի՝ Եղիչէ Զարենցի նախատիպը: Ուստի աւելի հասկանալի է, որ իր հերոսի նկատմամբ վերաբերմունքը, նախ եւ առաջ, ինքնաարտայայտում է: Իր դրական հերոսի միջոցով, Զարենցը փաստօրէն դրսեւորում է ինքն իրեն, բացայայտում իր ալեկոծ ներաշխարհը, իր մտածողութիւնը: Ըստ էութեան, ոչ թէ Աչօն, այլ Զարենցն ինքն է այրում իր սիրած դրքերը, նաեւ այն մէկը, որը հասարակաց հաւատոյ հանգանակն էր...

Դիմելով իր հերոսին, Զարենցն ինքն իրեն է դիմում, ասելով.

Դու այրեցիր գրքերը ու «Կապիտալ»ն
այրեցիր...
Որդուն թաղող մօր նման շշնջացիր՝
«Վերջացաւ»...

Բայց այդ «Վերջը» բեզ մի նոր,
լուսաւոր «Սկիզբ» դարձաւ...

Բանաստեղծը գաղափարապէս լիովին վերածնուած է: Նրան այլեւս ոչինչ չի կապում իր անցեալի, իր խարուած երազանքների, սին համոզմունքների հետ: Առջեւում մի նոր, լուսաւոր «Սկիզբ» է, որն իրեն կոչում է «պայքարի»... Այժմ արդէն բոլորովին ուրիշ է բանաստեղծի ինքնանկարը.

Այրելով այն գրքերը՝ չկրկնուող նոր էջեր
Դու գրեցիր, բարեկա՛մ, ես սրտի գրքում.
Սրտիդ ու հոգուդ վրայ իմաստութիւն է
իջել
Ուրիշ աստղեր ես տեսնում մի այլ
երկնքում:

Այս տողերի արանքում պարզ երեւում է նոր, իմաստնացած, մի այլ երկնքի եւ ուրիշ աստղեր տեսնող Եղիչէ Զարենցը: Իր նոր խոհերով նա արդէն դուրս էր Խորհրդային երկրից ու նրա դժոխային իրականութիւնից: Նա ապրում էր ուրի՛շ, ներդաշնակ զգացումների ու գաղափարների միջավայրում: Բնական է, որ դիւրին չէր եղել հնի հետ կապերն այրելը, սակայն դա իմաստութեան պահանջն էր, բանականութեան յաղթանակը:

Պոէմի վերջերգը թողնում է հանդիսաւոր ծիսակատարութեան տպաւորութիւն: Բանաստեղծն օրհնում է նոր կեանքի, նոր իրականութեան ուղին, որը նրա գիտակցութեան մէջ բացուել էր մի նոր պայքարի գնով.

Դու դեռ կ'ապրես վեհ հոգու
հանգստութիւնը անսահման,
Որ լինում է այս կեանքի մրրիկում միայն,
Ու դեռ կը զգաս, որ կեանքը
ե՛ւ գրաւիչ է անչափ,
ե՛ւ սիրուն է՝ սիրոյ պէս, ծովի նման
լայն:

Ես օրհնում եմ այդ ուղին, որ անցել եմ
ես էլ,
Արեւաւոր հերոս, քեզ օրհնութիւն ևս երգ.
Թող տարերքից կոյր ու մութ,
մրրիկներից ալեկոծ՝
Նաւդ անվնաս դուրս գայ ցանկալի եզերք:

Եւ այսպէս, զահճի եւ զոհի միջեւ ճակատամարտն աւարտուած էր:

Զարենցն ասել էր իր խօսքը: Ասել էր ամբողջ ուժով, մտքի ու հոգու զերազոյն լարումով, իր խղճի ու հաւատքի հանդէպ անվերապահ հաւատարմութեամբ:

Նա արդէն յաղթանակած եւ արեւաւոր հերոս էր:

(Շար. 2)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԿԱՅ ՄԻ ՈՒՐԻ՞Շ ԵՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

Ուրեմն պէտք էր արագօրէն որոշել, թէ ինչպիսին է լինելու իր կարապի երգը:

Եւ Զարենցը որոշե՛ց: Որոշեց հանճարեղօրէ՛ն, ինչպէս կարող էր անել միայն ինքը, որպէս խօսքի անզուգական զօրավար, երբ ճակատամարտը վերջի՛ն էր...

Նոյնիսկ իր անագորոյն մայրամուտի պահին, Զարենցը աչխարհին, պատմութեանն ու սեփական ճակատագրին նայում էր անանձնական, ընդհանրակա՛ն հայեացքով: Ուստի բնական է, որ ճակատամարտի ասպարէզը պէտք է լինէր հնարաւորին չափ լայն եւ պատմականութեան տեսակէտից ճի՛շդ ընտրուած: Պէտք է ստոյգ որոշուէր թիրախներից կարեւորագոյնը:

Նա նախընտրեց պոէմի ժանրը, մի այնպիսի պոէմի, որի նիւթը պէտք է լինէր իր անմիջական ժամանակը: Պոէմը պէտք է ունենար բանաստեղծական պարզ, յստակ յօրինուածք, անպաճոյճ չարադրանք եւ, միեւնոյն ժամանակ, լինէր ըստ ամենայնի ծրագրային: Այդ պոէմով պետք էր աւարտուեստական խօսքը պէտք է մարտի հանուէր նաեւ ռազմավարական մեծագոյն զգուշաւորութեամբ:

Ամէն բան կատարուեց ըստ մտայղացման: Կատարուեց անթերի, չարենցյա՛ն:

Զարենցը հարուածն ուղղեց պատմութեան եւ ժամանակի հիմնական թիրախի՝ պատճառների պատճառի դէմ: Դա այն ուսմունքն էր, այն գաղափարը, որը կեանքի էր կոչուել երկրագնդի մէկ վեցերորդ մասի վրայ՝ դառնալով միլիոնաւոր ու միլիոնաւոր մարդկանց դրժբախտութեան ու ողբերգութեան պատճառ... Մարքսի ուսմունքն էր դա: Եւ Զարենցի պոէմի ամենագօր նետը, խորհրդանշականօրէ՛ն, ուղղուեց Կրեմլեան դահճապետների կողմից հաւատոյ հանդանակ հռչակուած դրքի՝ Մարքսի «Կապիտալ»ի դէմ: Բանաստեղծական յանդուգն մտայղացում՝ զուգակցուած քաղաքական բանտարկեալ հեղինակի յանդգնութեանը...

Պոէմի հերոս Աչօն Հայաստանի խորհրդայնացմանը մասնակցած «Կարմիր զինուոր էր՝ խիզախ, ըմբոստ, կայտառ ու կայուն»: Նա իրենց գիւղում «Գերմարդկային եռանդով կառուցում էր ու ցանւում» եւ պատրաստ էր կեանքը չխնայել «իր սիրած գործի մեծ նպատակի համար»: Սակայն, տարիներ անց, «Արտասովոր դէպքերի ականատես եղաւ նա», միեւնոյն նպատակի համար պայքարած ղեկավարները բաժանուեցին հակադիր բանակների, երկիրը լցուեց «ժողովրդի թշնամիներով»... Եւ Աչօյի գլխում սկսում են կուտակուել հարցականներ.

– Ո՞վ է արդեօք այս թշուառ ժողովրդի
թշնամին,
Նա՞, որ ցնտած է բանտում անարեւ ու
անկրակ,
Թէ՞ նա, որ ամուր կառչած իր մոգական
աթոռին՝
Նոյն մարդկանցով բանտերը լիքն է
պահում շարունակ...

Հարցականներն ու հակասական մտքերը Աչօյին հանդիստ չեն տալիս: Նա փորձում է իրեն տանջող հարցերի պատասխանը որոնել գրքերում ու թերթերում, սակայն՝ ո՛ւր, «Մարդկանց նման նրանք էլ եւ ե՛ւ կեղծում են, ե՛ւ խաբում»...

Եւ Աչօն, իր սիրած գրքերից հիասթափուած, մի օր մէկիկ-մէկիկ այրում է բոլորը: Այրում է բոլոր գրքերը, բացի մէկից,

Քանզի գրուած էր այնտեղ «Պայքար,
յաղթանակ»,

իսկ Աչօն դաղափարի մարդ էր: Նա պահպանում է այդ գիրքը, հաւատալով նրան, եւ չարունակում է պատասխան որոնել իրեն պատահած հարցականներին: Եւ անում է իր նախնական եզրակացութիւնը.

Մեր ճաւակը լողում է ալեկոծուած
մի ծովում:
Սեւ ձեռքերում եմ տեսնում այսօր ղեկը
այդ ճաւի:
Մի նոր հոսանք, նոր մի ուժ, հուժկու
ձեռք է հարկաւոր,
Որ ստեղծուած քաոսը վերջացնի
հիմնովին:

Գաղափարի մարդ է Աչօն՝ իրենց գիւղի կոլտնտեսութեան եռանդուն, նուիրեալ նախագահը: Հաւատարիմ իր ազնիւ էութեանն ու հաւատին, Աչօն իր կուսակցական պարտքն է համարում նամակ գրել «մեծ առաջնորդին» եւ բացատրել ու վկայել իրական ճշմարտութիւնը: Եւ նստում ու գրում է.

«Մեր կուսակցութեան կաթսայում
եփուած
Շատ ընկերների ճանչցում եմ ես,
Որ ներկայումս բանտերն են նետուած:
Ցաւախ ինձս ինձնից ամաչում եմ ես,
Որ չեմ բողոքել եւ մինչեւ հիմի
Չեմ գրել ես Ձեզ, մեր մեծ առաջնորդ,
Որ նրանք մեզ հետ փորձութեան ժամին
Միշտ մարտնչել են խիզախ,
անյողդողդ»...

Ի պատասխան, ամիսներ յետոյ, Աչօյին կանչում են Երեւան՝ կուսկենտկոմ, եւ արդահատանքով նախատում՝ առաջնորդին գրած նրա նամակն անուանելով «ամբաստանութիւն»... Եւ չեն թաքցնում ու յայտնում են, որ վերեւից հրահանգուած է իրեն նմաններին «մաղել»...

Ջուսպ, սակայ սարսռազդեցիկ երանգներով Զարենցը նկարագրում է, թէ ինչպէս

Մի մութ գիշեր սեւ աւտոն կանգնեց
նրա դրան մօտ,
Ու սուիններ շողացին գիշերային
խաւարում...

Ցաջորդ գիշերներին նոյն սեւ մեքենան «մաղում» է գիւղից ուրիշների եւս... Գիւղում՝ զարմա՛նք, սո՛ւգ ու չիւան...

Ամէն բան համոզիչ է ու բնական՝ տըրւած անպաճոյճ ոճով, ժողովրդական լեզուամտածողութեամբ:

Ահա գիւղից քաղաք է գալիս Աչօյի մայրը՝ Շողօն, Աչօյի երեխայի հետ: Տեսակցութիւնը թոյլատրում են միայն չորրորդ օրը... Մայրը Աչօյին յայտնում է.

– Գլխիդ մատաղ, խաչօ ջան,
մեզ անդադար են մորթում...

Որդուն սփոփելու համար, մայրը նրան ապահովեցնում է, ասելով, որ նրա սիրած գիրքը ինքը պահել-պահպանել է աչքի լոյսի պէս: Գոհանալու փոխարէն, Աչօն կորուկ ասում է.

– Ջուր ես պահել, տուն հասնես –
Էնն էլ յանճնիր կրակին...

Տուն վերադառնալով, Շողօն կատարում է որդու պատուիրանը. գիշերով կրակ է անում եւ «իր պսակի խաս շորերի ծալքերում» պահած գիրքը, որը

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՆԳԱՐԱՁԻ ԾՓՈՒՄՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Ինչպէս գրած էինք Սեպտ. 27-ի մեր թիւով, Պոլսոյ Պատրիարք Մեսրոպ Արք. հոգեւորականներէ եւ աշխարհականներէ կազմուած պատուիրակութեամբ մը Անգարա գացած էր Սեպտ. 25-ին ու հանդիպումներ ունեցած վարչապետին, Արդ. Ժողովի Արդկային իրաւունքներու յանձնախումբի նախագահին, Ներքին գործերու նախարարին հետ: Իսկոր հանդիպումներուն Մեսրոպ Պատրիարք իր խօսակիցներուն ուշադրութեան յանձնած էր հայ համայնքը յուզող զանազան հարցեր. վաքըֆներու, կրթական, հոգեւորական կեանքի, ընտրութիւններու, եւլն.:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Վարչապետ Թ. Էրտողանի հետ հանդիպումին Պատրիարքը այդ հարցերը պարփակող թղթածրար մը յանձնած է անոր, ապա կարգաւ ներկայացուցած կարգաւորումի կարօտ մարզերը: Նախ նիւթ եղած են պատրիարքական աթոռին իրաւական վիճակին առընչուած դժուարութիւնները: Այդ վիճակը տրուած էր Ժե. դարուն, բայց օսմանեան շրջանի իրաւական կարգադրութիւնները 80 տարիէ ի վեր հանրապետական Թուրքիոյ նոր օրէնքներուն պատշաճեցուած չըլլալով, այսօր պատճառ կ'ըլլան շարք մը դժուարութիւններու:

Մեսրոպ Պատրիարք ապա խօսած է վաքըֆներու կալուածներուն կապուած հարցերուն մասին: Վարչապետին յիշեցուցած է անոր մամուլի մէկ յայտարարութիւնը թէ Եւրոպական Միութեան համաձայնեցման գծով ընդունուած օրէնքներու գործադրութեան լուրջ հսկողութիւն պիտի ըլլայ: Այդ խոստումը յոյս ներշնչած էր հայ համայնքին, քանի որ ծագած հարցերը մեծ մասով հետեւանք են ոչ թէ պատշաճ օրէնքի չգոյութեան, այլ անոնց գործադրութեան: Վարչապետը յանձնարարած է որ հայ համայնքին փաստաբանները վաքըֆներու տնօրէնութեան հետ կապ հաստատեն,

խոստանալով պատշաճ հրահանգը տալ նոյն տնօրէնութեան:

Նիւթ ընելով հայկական վարժարաններուն համար կրօնքի եւ լեզուի ուսուցիչ պատրաստելու դժուարութիւնները, Մեսրոպ Արք. ըսած է թէ հայ հայրենակիցները իրենց վճարած տուրքերուն փոխարէն հոգեւոր ծառայութեան յատկացում չեն ստանար Պետութենէն: Ասիկա մասամբ իրականացած կ'ըլլար եթէ համալսարաններու մէջ հոգեւորականներու, լեզուի ու կրօնքի ուսուցիչ պատրաստելու կարգադրութիւն եղած ըլլար: Համալսարանական ամպիոն մը կրնայ փոքրամասնութիւններու կրօնքին, լեզուներուն նուիրուած ըլլալ:

Համայնքը յուզող կարեւոր նիւթ մըն է կրթական նախարարութեան պատրաստած դասագիրքերուն մէջ տեղ գտած քաղաքական քարոզչութիւնը որ թիւրախ կ'առնէ մանուկներն ու պատանիները: Վարչապետը նշումը տեղին նկատած է ու ըսած թէ յառաջիկայ դասաշրջանին այդ դասագիրքերը վերաքննութեան պիտի ենթարկուին ու նկատի առնուին այդ պարագաները: Ապա փափաք յայտնած է որ սրբագրութեան գործը երկուստեք ըլլայ· այլ խօսքով՝ Թ. Էրտողան նիւթը առընչած է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններուն: Ըսած է թէ Թուրքիա իր ղրացիներուն հետ հարցերը կը լուծէ, բարիդրացիական յարաբերութիւններ կը հաստատէ, սակայն, որովհետեւ Հայաստան չի ճանչնար Թուրքիոյ սահմանները, կարելի չըլլար նոյն տեսակի յարաբերութիւններ մշակել անոր հետ եւս. ատոր հետեւանքով ալ սահմանային դուռը փակ կը մնայ: Ապա յայտնած է անխուսափելի պատգամը· «Այլեւս պատմական ցաւահրի դէպքերը պէտք է պատմութեան թողունք եւ ձգենք որ պատմաբանները զբաղին անոնցմով, բոլորս մեր ակնարկը դարձնենք դէպի առողջ ապագան»: Թ. Էրտողան նոյն յանձնարարութիւնը ուղղած է Սփիւռքի հայկական քաղաքական շրջանակներուն ալ:

Մեսրոպ Արք. ատոր վրայ չեչտած է թէ Թուրքիոյ Հայերը աշխարհի միւս բոլոր Հայերուն հետ արենակիցներ եւ ազգակիցները են եւ ինք ահաւասիկ միայն այդ համայնքի անդամներուն հոգեւոր պետն է, իսկ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ Հայեր բնական է որ բազմաթիւ տարբեր կուսակցութիւններու ու դաղափարախօսութիւններու պատկանին: Գալով Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռին եւ Թուրքիոյ Հայոց համայնքին, անոնք ոչ միայն Թուրքիոյ դիտակից հայրենակիցները են, այլ նաեւ իրենց կարելին կ'ընեն որպէսզի Թուրքեահայ յարաբերութիւնները բարւոք հունի մէջ մտնեն եւ ընթանան: Աչխարհասփիւռ Հայերուն վրտահութիւն ներչնչելու համար Թուրքիոյ հանրապետական կառավարութիւնն ալ պէտք է որ այլեւս իրաւական լուծումները գտնէ հայ համայնքին ապրած ինչ-ինչ դժուարութիւններուն:

ԱԶԳԱՑԻՆ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Մեսրոպ Արք. իր չգախոմբին հետ փոխադարձ այց մը տուած է Մարդկային իրաւունքներու յանձնախումբի նախագահ երեսփոխան Մ. Էլքաթմըշի որ անցեալին Պատրիարքարան այցելած եւ հետաքրքրուած էր համայնքին դժուարութիւններով: Մեսրոպ Արք. աննախընթաց երեւոյթ որակած է այդ հետաքրքրութիւնը, գոնէ 25 տարուան իր հոգեւոր ծառայութեան ընթացքին: Երեսփոխանը յայտնած է թէ իրենք հաւատքի, կրօնքի ու խղճի ազատութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն եւ յարգանք ունին բոլորին հաւատքին: Ան աւելցուցած է թէ իր գլխաւորած յանձնախումբին մէջ մնայուն ենթայանձնախումբ մը պիտի կազմուի որուն պիտի դործակցին նաեւ փոքրամասնութեան համայնքներու ներկայացուցիչ իրաւաբաններ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԵՏ

Մեսրոպ Պատրիարք Ներքին գործերու նախարար Ա. Աքսուի ալ յանձնած է համայնքային հարցերու մասին թղթածրար մը·ապա բացատրութիւններ տուած: Յատկապէս չեչտած է թէ 1863-ի կանոնադրութիւնը այսօր այլեւս պէտք է պատչաճեցուէր Թուրքիոյ հանրապետական օրէնքներուն, նկատի առած նաեւ Հայ Եկեղեցիին ընդհանրական եւ տեղական աւանդութիւնները: Ասած է համայնքային, թաղային մարմիններու վարքընթացքներուն ընտրութիւններուն դժուարութիւններուն մասին: Պատրիարքին ընկերացող փաստաբանները հարկաւոր բացատրութիւնները տուած են, չեչտելով թէ հակառակ Ներքին գործերու նախարարութեան արտօնութեան, պատկան մարմինները մերժած են թաղային խորհուրդներու ընտրութիւնները ամբողջ Պոլիսը ընտրական շրջան ընդունելով կատարելու ձեւը: Այդ կէտը կարեւոր է այն թաղերուն համար ուր համայնքային ստացուածքը մատակարարելու մարմին ընտրելու եւ ընտրուելու չափ հայ բնակիչ չէ մնացած: Եթէ ընտրական շրջան նկատուի ոչ միայն տուեալ թաղը, այլ՝ ամբողջ Պոլիսը, գործը կը դիւրանայ: Այդ գործադրութեան համար դիմում ներկայացուցած թաղային խորհուրդներուն ժխտական պատասխան տրուած էր այն պատճառաբանութեամբ որ դիմումի պայմանաժամը անցուցած

ՖՐԱՆՍԱՆ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻԻ ԱԿՆՈՑՈՎ

Անչուչա արդարացի էր վարկաբեկումը, ընդվզումը զոր զգացին Ֆրանսացիները, տեսնելով ԱՄՆ-ու նախագահին ընթացքը ՄԱԿ-ի համաժողովին, նախագահ Ժ. Շիրաքի ու անոր անձին ընդմէջէն ամբողջ Ֆրանսայի հանդէպ: Դիւանագիտական, քաղաքավարական անդիր օրէնքները տեղ ունի՞ն նման վերաբերումի մէջ որ արմատ կ'առնէ մեծ պետութիւն ըլլալու ամբարտաւանութենէն, արհամարհելու համար «ծերուկ Եւրոպա»ին կարեւորագոյն մէկ երկիրը:

Այնպէս կը թուի թէ նախագահ Պուշի ընթացքը առանձին երեւոյթ չէ· Ֆրանսան թիրախ առնող քննադատական, անհանդուրժող, մինչեւ իսկ ոչ բարեկամական, կամ թշնամական կեցուածքը բաւական տարածուն է ԱՄՆ-ու մէջ: Ասիկա տեսնելու համար կը բաւէ մօտուլը թղթատել: Վերջերս «Նիւ-Եորք Թայմզ»ի մէջ լոյս տեսած էջ մը կը բաւէ գադափար մը ունենալու: Թերթին կարեւոր խմբագիրներէն է Թ. Ֆրիտման որ չի հանդուրժեր իր երկրին քաղաքականութեան անհաշտ կեցուածքով Ֆրանսայի մը գոյութեան:

Գրութեան առաջին տողերէն ան չի վարանիր դրելու թէ ոչ մէկ այլ դրդռող դաչնակից մը եւ նախանձոտ մրցակից մըն է Ֆրանսան, այլեւ՝ թշնամի երկիր մը: Այս վերագրումներուն պատճառը անոր ընթացքն է, կ'ըսուի, Իրաքի պատերազմին հանդէպ: Ան արդելք եղած է ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդին որ վերջնագիր մը տայ Ս. Հիւսէյնի. իսկ Արտաքին գործերու անոր նախարարը Տ. որ Վիլփէն մերժած է ըսել թէ Ս. Հիւսէյնի. մինչդեռ, դիմումի համար ժամանակի ոչ մէկ սահմանափակում եղած էր նախապէս:

Նախարարը խոստացած է հարկաւոր քննութիւնը կատարել եւ իր իրաւասութեան մէջ գտնուող հարցերուն լուծում դտնել: Ան խոստացած է նաեւ հետաքրքրուիլ եկեղեցական պատրաստելու դժուարութեամբ, դասագիրքերու հակահայ պարբերութիւններուն հարցով. աւելցուցած է թէ այս վերջին կէտին նախորդ օրը ժողովի մը արդէն թուրք մտաւորականներ անդրադարձած են եւ իր նկատառումին յանձնած խնդիրը:

ԴԱՂՈՒԹՔ ԴԱՂՈՒԹ

ԳԱՆԱԴԱ այցելած է կիպրահայ թեմի կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Վարուժան Արք. Հերկելեան: Սեպտ. 6 եւ 7-ին ներկայ եղած է Գէմպրիճ կազմակերպուած Վերացման Ս. Խաչի, Մուսա Լերան հերոսամարտի 88-րդ տարեդարձի եւ Հայաստանի անկախութեան 12-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւններուն: Սեպտեմբեր 8-ին, խօսք առած է Թորոնթոյի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ Յովնանեան սրահին մէջ տեղի ունեցած դասախոսական երեկոյթին եւ ներկայացուցած «Կիպրահայ գաղութը այսօր»: Բացման խօսքով հանդէս եկած է Սաթօ Ղազարեան եւ ներկայացուցած օրուան դասախոսը: Ընկերակցութեամբ Գանատայի կաթողիկոսական փոխանորդ՝ Խաժակ Արք. Յակոբեանի, Վարուժան Արք., Սեպտ. 9-ին, այցելած է Ս. Խաչ ազգ. վարժարանը եւ ՀԲԸՄ-եան Զարուհեան վարժարանը: Ապա, այցելած են Հայ Կեդրոնի Երէցներու ընկերակցութեան հաւաքավայրը, Հայ Կեդրոնի Համազգայինի Յ. Մանուկեան գրադարանի սրբահին մէջ: Ելոյթներ ունեցած են, նոյն օրը, խումբը այցելած է նաեւ Հայ Կաթողիկէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, Սեպտեմբեր 10-ին ալ՝ Հայ Աւետարանական եկեղեցին:

սէյնի՞, թէ ԱՄՆ-ու յաղթանակը կը նախընտրէ: Այս նշումներուն կը յաջորդէ ամերիկացի լրագրողին եզրակացութիւնը, թէ Ֆրանսա ԱՄՆ-ու պարտութիւնը կը փափաքի: Այդ փափաքն ալ, կ'ըսէ թէ համաշխարհային կալուածին մէջ իր «օրինական» տեղը գրաւելու, գոնէ ԱՄՆ-ու չափ ազդեցիկ ըլլալու հեռանկարէն մղուած է:

Լրագրողը, այսուհանդերձ, կ'ընդունի թէ ճ. Պուշի խմբակին ամբարտաւանութիւնը Ֆրանսացիներու թշնամական զգացումները հրահրած է Ամերիկացիներուն հանդէպ: Կ'ըսէ թէ եթէ այս վերջինները նուազ ինքնավստահ ըլլային ու Ֆրանսան ալ հրաւիրէին Իրաքի վերակառուցումին, տարբեր կ'ըլլար արդիւնքը: Կ'ընդունի նաեւ թէ այսօր Իրաքի մէջ օրինաւոր իշխանութեան դեկը վարելու կարող իրաքեան մարմին գոյութիւն չունի եւ պարտադրելու ամէն փորձ պիտի յապաղեցնէ երկրին մէջ ժողովրդավարական կարգերու հաստատումը:

Ֆրանսական ընթացքը ան կը կոչէ «ԱՄՆ-ու պարտութեան գործողութիւն», ատոր հետ անհեռատեսութիւն վերագրելով Ֆրանսայի որ չի նշմարեր թէ նման պարտութիւն ինչ հետեւանք կրնայ ունենալ իրեն համար: Այդ հետեւանքները յատկապէս կապուած պիտի ըլլան Ֆրանսայի մահմեդական բնակչութեան կարեւոր թիւին եւ ծայրայեղական հոսանքներու հզօրացումի ներկայի նշաններուն:

Եթէ Ֆրանսացիները լուրջ մօտեցային հարցին, Եւրոպական Միութեան մէջ իրենց ազդեցութիւնը պիտի գործածէին, 25 հազարնոց եւրոպական բանակի մը կազմութեան ի նպաստ եւ Իրաքի վերակառուցման ծրագիր մը պիտի մշակէին: Մինչդեռ, Թ. Ֆրիտմանի համոզումը այն է որ Ֆրանսա երբեք չէ մտահոգուած արաբական աշխարհին մէջ ժողովրդավարութիւն հաստատելու նախախնամականութեամբ: Ան չի հասկնար որ Եւրոպան Ֆրանսայի կողմէ մոլորած ու հաւանած է դուրս մնալու Միջին Արեւելքի արդի ժամանակի պատմութեան ամէնէն կարեւոր քաղաքական զարգացումէն: Մահմեդական աշխարհին ապագան իր ամբողջութեան մէջ ազդեցութիւնը պիտի կրէ իրաքեան հարցին լուծումին: Կը մէջբերուի Լոնտոնի ռազմավարական ուսումնասիրութեան կեդրոնի դեկավարին հաստատումը. Եւրոպացիները Իրաքը իրենց կալուածը կը նկատեն, չեն ուզեր որ անով մենք զբաղինք, բայց չեն ուզեր ալ իրենք ստանձնել անոր հոգը:

Լրագրողը այսքան բան ըսելէետք Ֆրանսայի հասցէին, կ'եզրակացնէ թէ ամէնէն տխուրն է այն որ Փարիզ իրաւունք ունի. առանց անոր օգնութեան, վերակառուցումի ամերիկեան ջանքերը ոչ ազդեցիկ պիտի ըլլան, ոչ ալ օրինաւոր:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

2·

Մարկրիթ ցած ձայնով բան մը ըսաւ ձէյմսին:

Դէր մարդը կարսոնը կանչեց, երկու ըմպելիք ապսպրեց եւ քանի մը ուրախ բառ փոխանակեց Հելէնի հետ: Կարսոնը վերադարձաւ, մարդը ըմպելիքներու դինը վճարեց: Հելէնի աչքին քանի մը հարիւր ֆրանքնոց երեւցաւ: Մարդը անտարբերութեամբ ճմռեց ու կրկին դրպանը դրաւ:

Հելէն երբ ձեռքը երկարեց, որ ըմպելիքի բաժակը առնէ, մկկէն աչքին հանդիպեցաւ Փիեթրօն, որ արագ քայլերով իրենց կը մօտենար:

Ֆրանսուա ալ տեսաւ Փիեթրոյին մուտքը ու քովիններուն ըսաւ·

– Եթէ իրաւ Փիեթրօն Սէնի մէջ խեղդամահ եղած է, ուրեմն այդ եկողը անոր ուրուականն է:

Փիեթրօ լրջութեամբ մօտեցաւ Հելէնին, ներողութիւն խնդրեց դէր մարդէն, համբուրեց Հելէնը եւ նստաւ անոր մօտ:

Ապա, դառնալով քովիններուն՝ բոլորին լսելի ձայնով ու դերասանական չեչտով մը ըսաւ·

– Այս ի՛նչ դարու մէջ կ'ապրինք· չենք կրնար մեր կինը վայրկեան մ'իսկ առանձին թողուլ:

Գէր մարդը չուարած՝ ինչ ընելը չէր դիտեր: Ոտքի ելաւ, ներողութիւն խնդրեց, գլխարկը առաւ ու մեկնեցաւ: Փիեթրօն մարդուն թողած ըմպելիքը խմեց եւ անգամ մըն ալ համբուրեց Հելէնը:

– Փիեթրօ՛, հապա Հելէնը, կ'ըսէր, որ կ'երթայիր գետը իյնալու, – ծաղրելով ըսաւ Ֆրանսուա:

– Վերջը որոշեցի ծովու մէջ խեղդուիլ քան ձեր ցեխոտ Սէնին մէջ:

– Ծո՛վ ո՞ւր պիտի գտնես:

– Ծո՞վ: Ահա իմ գեղեցիկ Հելէնիս աչքերը···

Ձէյմս սեղանին վրայ դրուած գրքի լուսանցքին վրայ քանի մը նօթեր ըրաւ:

– Եթէ մարդ իր հանդիպածը, տեսածն ու լսածը գրի առնէ, արդիւնքը կ'ըլլայ գրականութիւն: Եթէ փարիզի մէջ գրականութիւն չըլլայ, ուրիշ տեղ չըլլար, – Մարկրիթ ըսաւ ձէյմսին:

Ուշ առեն ձէյմս ու Մարկրիթ սրճարանէն դուրս ելան:

Դուրսը հաճելի օդ մը կար, մանաւանդ սրճարանի ծուխի ու ապականած օդէն վերջ:

– Սենեակը վերադառնալէ առաջ քիչ մը պտըտինք:

Պուլվար Ռասփայէն վար բաւական մը քալեցին:

– Գիտե՞ս, Մարկրիթ, երբ Պոսթընէն ճամբայ ելանք, ծրագրած էի առաջին ամսուն իսկ պատմուածք մը գրել: Բայց երկու ամիսը կ'անցնի, եւ ես տակաւին տող մ'իսկ գրած չեմ:

– Վնաս չունի, սիրելիս: Վաղը երբ գրել սկսիս, գերմանական բանակն անդամ քեզ պիտի չկարենայ կեցնել:

Փողոցի մութ անկիւնները տեսան զոյգեր, որոնք կը համբուրուէին: Մութ դարձուածքի մը վրայ Մարկրիթ կեցուց ձէյմսը, գրկեց, ուժով մը կուրծքին սեղմեց եւ համբուրեց:

Այդ համբոյրը տարօրինակ տպաւորութիւն մը ձգեց ձէյմսին վրայ: Կարծես Մարկրիթը չէր, որ կը համբուրէր, այլ օտար, անծանօթ կին մը, պատահմամբ հանդիպած փարիզի փողոցին վրայ:

Ուղղուեցան դէպի իրենց բնակարանը:

Ճամբան տեսան Փիեթրօն եւ Հելէնը, որոնք փողոցի միւս կողմէն կ'անցնէին: Փիեթրօն բարկացած բաներ մը կ'ըսէր: Հելէն, գլուխը կախ, անոր քովէն կը քալէր:

Բակին մէջ Մարկրիթ նշմարեց, որ ձէյքին լոյսը կը վառէր:

Անկողին երթալէ առաջ, որոշեցին յաջորդ օրը Լուվր այցելել:

(Շար. 6)

ԴԷՊԻ 100-ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ – ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հիմնարկութեան 101-րդ եւ Օծման 99-րդ տարեդարձներուն առիթով

կիրակի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 10·30-ին

Պատարագ կը մատուցուի եւ երախտապարտ ապրումներով Գոհաբանական աղօթք կ'ըլլայ եւ «մատաղ» կ'օրհնուի Տաճարիս եկեղեցաշէն բարերար՝

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ-ի,

ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին հարազատներուն եւ Տաճարիս բոլոր բարերար նուիրատուներուն համար:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

«Ցաւիտեան յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ

Date à retenir

La Section «TER-TAVTIAN» de Chaville
organise
le Samedi 15 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre «L'Atrium» de Chaville
UNE SOIREE EXCEPTIONNELLE
avec **La Troupe Arménienne Folklorique NAVASART**

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՖՐԱՆՍԱ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ·Մ·Ը·Մ·–Ֆրանսի 29-րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19-ին:

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

INFORMATIONS CULTURELLES

Ա Ն Ի

La Société Bibliophilique Ani
et **le Yan's Club**
sont heureux de vous annoncer la tenue de la première
FOIRE AUX LIVRES ANCIENS ET D'OCCASION ET DES VIEUX PAPIERS
Achats — Ventes — Echanges
«Autour de l'Arménie»

— Vendredi 10 octobre de 19h à 22h
— Samedi 11 octobre de 10h à 18h

Un auteur «surprise» sera présent lors de la soirée du vendredi.

au **Yan's Club**
5, avenue Reille, 75014 Paris
Tél. : 01. 45. 89. 20. 48

***

INFORMATIONS ARTISTIQUES

EXPOSITION
TIGRAN HOVOUMIAN
Cité Internationale des Arts (Salle 5)
18, rue de l'Hôtel de Ville, 75004 Paris
du 2 au 11 octobre, de 14h à 19h.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
«MANTE»

Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

***

ՑԱԽԱՑՕՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծովի Անիէրի «Ակնունի» մասնաճիւղը խորապէս ազդուած իրենց ողբացեալ անմոռանալի ընկերուհի՝ ժանէթ Մատոյեանի մահէն, իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Մատոյեան, Նուլօ եւ Փափազեան ընտանիքներուն:

ՀԱՄԱՍԿԱՅՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հաւրաժաւնօք երգչուհի

ՆՈՒՒՆԷ ԵՍԱՑԵԱՆի

Հ Ա Մ Ե Ր Գ Ը

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30-ին
Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

ՇՈՒՐՋԱԿԱՅԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Թագուհի Փափազեան-Սարգիսեանի մահուան առթիւ.– Տիկին Անահիտ Տէր Մինասեան, Պ. Փիէր Պարսումեան, Պ. Մուրատ Փափազեան 100-ական եւրօ, Օր. Մաթիլտա Մատիւեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Բալոյեան, Օր. Սանտրին Պարսումեան, Տէր եւ Տիկին Զիլինկիրեան 50-ական, Օր. Յոզիկ Մատիւեան, Տէր եւ Տիկին Ճաճիկեան 30-ական, Օր. Անահիտ Մարգարեան 25, Տէր եւ Տիկին Կասթոն Սոմաժ 15, Գափրիթալ ընկերութիւն (գործակից եւ բարեկամ) 288,5, Տիկին Աթրիտա Մուսէեան Վուազա 75, Շէն միութիւն 200, Տէր եւ Տիկին Մաթոսեան 40, Տիկին Լուիզա Կոտինօ 20, Տէր եւ Տիկին Քէրկրէս 130 եւրօ:

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE
«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»
présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres
Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**
Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

A l'occasion de la

FÊTE NATIONALE DE LA RÉPUBLIQUE D'ARMÉNIE

L'Ambassadeur
de la République d'Arménie
en France
M. **Edward NALBANDIAN**

L'Ambassadeur
Itinérant
de la République d'Arménie
M. **Charles AZNAVOUR**

offrent une réception
dans les Salons du Grand Hôtel Intercontinental
le **jeudi 9 octobre de 18h à 20h**

Entrée sur invitation. Participation aux frais.
Tous les Arméniens de France sont invités à cette réception et peuvent récupérer des cartons d'invitation à :
— l'Ambassade de la République d'Arménie :
9, rue Viète, 75017 Paris, Tél. : 01 42 12 98 00 / Fax : 01 42 12 98 03
— ainsi qu'aux églises arméniennes apostolique, catholique et évangélique, associations, clubs et organisations arméniens politiques, culturels, sportifs, de jeunesse etc.

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
VENDREDI
3 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրամնատ : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հասը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·783

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.783

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ, որու վերամուտի բացումը կատարուեցաւ Հոկտ· 1–ին, որոշեց տեղեկատուութեան յանձնախումբ մը կազմել (30 հոգի) ուսումնասիրելու համար հեշտամահուութեան հարցը, հակառակ անոր որ օրէնքը պիտի չփոխուի: Անգամ մը եւս, կեղծաւորութեան բաժին մը կայ որ բացայայտ է, քանի որ Ֆրանսայի մէջ բժիշկները թէ հիւանդապահուհիները «կը դիւրացնեն» անբուժելի հիւանդի մը վերջին շրջանը, լուռ ու մունջ: Նոյն, այս վերամուտի առաջին նիստին, միջադէպ մը պատահեցաւ Ներքին նախարարին եւ ընկերվարական երեսփոխան Լմմանիւէլիի միջեւ, երբ այս վերջինը «ամբոխավար» որակեց Նիքոլա Սարքոզին, անոր առատաձեռնութեան համար հրշէջներու ի նպաստ: Լմմանիւէլիի համար, կառավարութիւնը այլ նախարարութիւններ կը զրկէր նման «նուէրներ» ընելու համար:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, Հոկտեմբեր 2–ին, ազգային ոչ մէկ օրաթերթ կրցաւ լոյս տեսնել «Գիրքի բանուորներ»ու Սի – ժի – թի սենտիքայի գործադուլի հետեւանքով:

ՆԱՆԹԷՒԻ դատարանին առջեւ կը շարունակուի Թիւիէի եւ գործակիցներուն դատավարութիւնը: Հոկտեմբեր 1–ին, Թիւիէի քարտուղարը խոստովանեցաւ որ աշխատավարձէ ստացած է կալուածային Ընկերութենէ մը, որու համար երբեք չէ աշխատած: Թիւիէ սիրալիր ընդունելութեան արժանացաւ, նոյն օրը, Ազգային Ժողովի իր կուսակիցներուն կողմէ:

ԻՐԱՆ «անընդունելի» կը դտնէ Եւրոպական Միութեան Արտաքին նախարարներու յայտարարութիւնը, որ կը հրաւիրէ Պարսկաստանը «անմիջապէս ենթարկուելու» Հիւլէական Ուժանիւթի Միջազգային Գործակալութեան պահանջնե – րուն, ինչ կը վերաբերի հիւլէական իր ծրագրին: Նախարարները կը պահանջեն որ Իրան ենթարկուի Սեպտեմբեր 12–ին քուէարկուած բանաձեւին, ըստ որուն Իրան պէտք է առկախ իւրանիումի հարստացման գործունէութիւնը եւ մինչեւ Հոկտեմբեր 31 հայթայթէ չօչափելի երաշխաւորութիւններ ըստ որոնց Իրան քաղարկուած ձեւով չի պատրաստեր հիւլէական դէնք:

ՄԱԿ–ի յատուկ տեղեկաբերը՝ Ժան Զիկլէր, Իսրայէլի քաղաքականութիւնը դատապարտող ծանր տեղեկագիր մը պատրաստած է եւ ամբաստանեալներու աթոռին կը դնուի, դատապարտուած

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊՕՑԱՃԸԳԻՒՂԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՏԻՐԱՑԱՒ ՍԵՓԱԿԱՆԱԹՈՒՂԹԻՆ

«Մարմարա» Սեպտեմբեր 23–ի իր թիւով, կը հաղորդէ որ Պօյաճըգիւղի երից Մանկանց Եկեղեցւոյ Թաղային Խորհուրդի ատենապետ՝ Նազարէթ Էօզահակեանի տարած աշխատանքներուն չնորհիւ, Սեպտեմբեր 22–ին, կարելի եղած է ստանալ Եկեղեցւոյ սեփականաթուղթը: 165 տարի վերջ ստացուած այս պաշտօնական փաստաթուղթը արդիւնք է, Եւրոպայի պարտադրած չափանիշերու օրէնքին: Կը մնայ երկրորդ հարց մը, որ կը վերաբերի եկեղեցւոյ դիմացը գտնուող եւ նախապէս եկեղեցւոյ պատկանող աղբիւրին ու ջուրի չտեմարանին սեփականատիրութեան: Ցոյս կայ որ ի մօտոյ այս հարցն ալ կարգադրուի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ՈՒԶԷ ԱՆԴԱՄԱԿՑԻԼ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՊՐԻՒՍԷԼ («Ցառաջ»)·– Եւրոպայի արձակած նշանները դէպի Հայաստան, Վրաստան եւ Ադրբեջան կրնան հակառակ թուիլ: Այս ամառ, Եւրոպա յատուկ ներկայացուցիչի պաշտօն մը ստեղծեց Տարաւային Կովկասի համար եւ անոր բացման համար նշանակեց Հեյդքի Թալվիթի, 64–ամեայ Ֆինլանտացի դիւանագէտ մը, որ քալ ծանօթ է շրջանին: Մտակուայի նախկին դեսպան, 1995 – 1996–ին, Մինսկի խումբի համանախագահ եղած է եւ Եւրոպան պիտի ներկայացնէ երբ վերսկսին – Ադրբեջանի ընտրենէն ետք – բանակցութիւնները հակամարտութեան մասին: Եւրոպա, այս ձեւով իր կամքը ցոյց կու տայ աւելի գործօն դեր մը խաղալու Կովկասի մէջ, ուր Ամերիկացիները բաւական առաջ գացած են:

Սեպտեմբեր 30–ին, Վարդան Օսկանեան, վրացի եւ ազերի իր պաշտօնակիցներուն հետ, ներկայ էր Պրիւսէլ, Եւրոպական Միութեան հետ գործակցութեան 5–րդ նստաշրջաններուն: Ան չէշտեց իր երկրին փափաքը վերսկսելու բաքուի հետ բանակցութիւնները Լ· Ղարաբաղի մասին, այն տեղէն ուր ընդհատուած էին, տարի մը առաջ: Միշտ յուսալով, աւելցուց, որ Ադրբեջանի յաջորդ նախագահը չխոչընդոտէ լուծումի մը կարելիութիւնները, որոնք ձեռքի տակ են: «Հայաստան կը փափաքի աւելի մօտենալ Եւրոպական Միութեան և յետագային ալ անդամակցիլ» չէշտած է նաեւ Վ· Օսկանեան, ճշդելով որ «եթէ Եւրոպա նման ազդանշան մը տայ Կովկասեան մեր երեք երկիրներուն, աշխարհի մը մա կազմել, ուր հակամարտութիւնները տեղ չունին, մեզ նուազ յարձակողական կը դարձնէ եւ կը նպաստէ շրջանի կայունութեան»:

Ներկայիս, Եւրոպա նախընտրած է դուրս ձգել Հայաստանը, Վրաստանը եւ Ադրբեջանը «դրացնութեան իր նոր քաղաքականութենէն»: 2004–ին, տասը նոր պետութիւններու անդամակցութեամբ, Եւրոպական Միութիւնը իր արտաքին սահմանները պիտի տանի 500 քիլոմեթր դէպի արեւելք եւ կ'ուզէ լաւ յարաբերութիւններ ապահովել իր ապագայ դրացիներուն հետ, իր դրան առջեւ բարեկամ երկիրներու կայուն օղակ մը ստեղծել: Ռուսաստան, Ուկրանիա եւ Բելառուսը, այդ ձեւով, յատուկ կարգավիճակ մը կը վայելեն – պարզ ընկերակցութենէն աւելի, բայց անդամակցութենէն նուազ – «ընդլայնուած Եւրոպա»յի մը մէջ:

Ինչ կը վերաբերի Կովկասի երեք Հանրապետութիւններուն, տակաւին «հասուն» չեն նկատուիր: «Մեր դուռը բաց կը մնայ», կը բացատրէ Պրիւսէլի յանձնախումբը, «բայց, եթէ կ'ուզեն մօտենալ Եւրոպայի, այդ երկիրներու ղեկավարները պէտք է նախ իրենց արարքները համաձայնեցնեն իրենց խօսքերուն: Շատ բան կայ ընելիք ժողովրդավար մշակոյթի, հակամարտութիւններու կարգաւորման, տնտեսական եւ ընկերային զարգացման գետնի վրայ»: Երեքէն, Վրաստան ամէնէն դէշ թիւը ունի: Քանի մը տարի առաջ, Շեվարնաձէ լաւ կ'ընդունուէր Պրիւսէլի աչքին: Այսօր, քաղաքական ոճրականացումը եւ անապահովութիւնը այնքան մեծ են, որ Պրիւսէլ վերաքննած է իր ռազմավարութիւնը այն ատիճանի, որ կտրած է Թիֆլիսի իր օժանդակութենէն մէկ մասը, ինչպէս պիտի ընէր ափրիկեան որեւէ մենատիրութեան համար: Հայաստանի մէջ, Եւրոպա անչուշտ, ողջունեց մահապատիժը ջնջելը եւ Մարդկային Իրաւանց Եւրոպական Պայմանագրութեան 6–րդ համաձայնագիրը: «Երեւանի կողմէ կարեւոր հանգրուան մըն է իր յանձնառութեանց գործադրութեան մէջ ի նպաստ եւրոպական Պետութեանց Հաւաքականութեան հիմնական արժէքներուն եւ սկզբունքներուն»: Բայց, տակաւին չի ջնջեր նախադահական եւ երեսփոխանական վերջին ընտրութիւններուն բացասական ազդեցութիւնը, «ինչ որ բացայայտ հակասութեան մէջ է եւրոպական չափանիշներուն հետ»:

«ՈՐՔԱՆ ՓԻՋ ԽՕՍԻՆՔ...»

ԵԹԷ նկատի առնուածները իսկապէս ժողովրդավարութեան ու Մարդկային իրաւունքներու չափանիշները ըլլային, կարելի էր զարմանալ տեսնելով Ուկրանիան, Մաֆիայով եւ կաշառակերութեամբ փճացած այդ երկիրը եւ Լուկաչենկո «Հայրիկ»ին ծաղրանկարային ԲԵլառուսը որոնք տեղ կը գտնեն մեծ Եւրոպային մէջ: Սակայն, խնդիրը հոն է որ այս երկու երկիրները գալ տարուընէ հասարակաց սահման պիտի ունենան Եւրոպական Միութեան հետ: Իսկ Կովկասը պիտի սպասէ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ անդամակցութեան, որպէսզի Սեւ վրայով Միութեան անմիջական գօտիին մէջ պտնուելու 2007–ի հորիզոնը նշմարէ: Մինչ այդ, պէտք է բաւարարուի Եւրոպայի հետ գործընկերութեան եւ կայի համաձայնութիւններով:

Մինչ այդ, Եւրոպական Միութիւնը չջնանին մէջ իր չահերը կ'ուզէ պաշտպանել ամերիկեան գերհզօր ներկայութեան եւ որպէս օժանդակութիւն հոն հոսեցուցած միլիոնաւոր տոլարներուն դէմ: Մօտէն կը հետաքրքրուի Բաքու – Թիֆլիս – Ճէյհան քարիւղատարով եւ Բաքու – Թիֆլիս – Էրզրում կազատարով: Պէտք ունի նաեւ կովկասեան երկիրներու գործակցութեան, պայքարելու համար Թմրեցուցիչի տարածումին եւ ապօրինի արտադրին դէմ: Գոհ է որ նոյնիսկ դրամական սահմանափակ միջոցներով Կովկասի չրջանային գործակցութեան քալլերը կ'ըլլայ: Աւիկա կ'ընէ յատկապէս չնորհիւ իր Տրասեկա (Եւրոպա – Կովկաս – Ասիա փոխադրութեան նրբանցք) ծրագրին որուն քարտուղարութիւնը հաստատուած է Բաքուի մէջ եւ որուն թիրախն է 12 երկիրներէ փոխադրութեան զարգացումը· անոնցմէ մէկն է Թուրքիան, կան կովկասեան երեք երկիրները, կեդր· Ասիոյ հինգ հանրապետութիւնները որոնք մետաքսի ճամբուն վրայ կը գտնուին: Կազմակերպութեան միջկառավարական յանձնախումբին յառաջիկայ ժողովը կը գումարուի Երեւանի մէջ, Հոկտեմբեր 9 – 10–ին, բայց կը չարունակուի թերքական եւ ադրբեջանական փակ սահմաններուն բերումով Հայաստանի պատիժը:

Թուրքիա – Հայաստան – Ադրբեջան երկաթուղային կապերու ծրագիրները դոյութիւն ունին թուղթի վրայ: Որքա՞ն է օր մը իրականանալու անոնց հաւանականութիւնը: «Քայլ առ քայլ կը յառաջանանք» կ'ըսէ Տրասեկայի պատասխանատուներէն մէկը: Անոր գրասենեակին պատին վրայ Արարատեան դաշտին վրայ արածող ոչխարներու նկար մը կայ: Հայեւթուրք գործարարներու միութեան որմազդն է· միութիւնը կը խմբէ հայ եւ թուրք գործի մարդիկ որոնք սահմանին բացումը կը պահանջեն: Եւրոպական յանձնախումբին համաձայն, լաւ ընթացքի մէջ նախաձեռնութիւն է, բայց որքան քիչ խօսուի, այնքան աւելի լաւ կ'ընթանայ: Վ· Օսկանեան իր կարդին կ'ըսէ թէ պէտք է ողջունելի ըլլան բոլոր նախաձեռնութիւնները որոնք երկու երկիրներու բնակչութիւններու խումբեր քով – քովի կը բերեն: Նիւ – Եորքի մէջ Ա· Կիւլի հետ իր հանդիպումէն եաք, կ'ըսէ թէ թրքական կողմին մօտ տեսած է «յարաբերութիւնները բնականոնացնելու իսկական կամք մը: Պէտք է փոքր քայլերով, խորհրդանչական ժեսթերով

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

Թուրք քաղաքական չրջանակները եւ անոնց արձագանգող լրատուները գրեթէ ամէն օր լուրեր կու տան Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան բարելաջող ընթացքին մասին: Թերթեր եւրոպացի դեկավարներէ այդ ուղղութեամբ խրախուսիչ արտայայտութիւններ կը մէջբերեն, հաւաստելու համար թէ մօտալուտ է Թուրքիոյ անդամակցութիւնը, առանց առընչուած բոլոր հեռանկարներով: Այսուհանդերձ, իրականութիւնը պարբերաբար կու գայ պղտ ջուր լեցնելու Թրքական տաք ապուրին մէջ:

Այդպէս եղած է Եւրոպական Միութեան ընդլայնումի պատասխանատուին՝ Կ· Վէրհէօկընի եւ Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարար Ա· Կիւլի պրիւսէլեան հանդիպումին արդիւնքը: Եւրոպացի դիւանագէտը, ըստ Թուրք մամուլին, ճիշդ ճամբուն վրայ նկատելով հանդերձ Թուրքիան, Կիւլի յանձնած է անկատար կէտերու բաւական ճոխ ցանկ մը· կէտեր որոնք պէտք է սրբագրուին, որպէսզի կարելի ըլլայ լրջօրէն մտածել Թուրքիոյ թեկնածութեան մասին:

Անկատար համարուած մարզերու ցանկը կը գլխաւորէ քրտերէնի ուսուցումի եւ ձայնասփռումի – հեռասփռումի խընդիրը: Կը պահանջուի որ այլեւս անյապաղ արտօնութիւն տրուի քրտերէն ձայնասփռումի եւ քրտերէնի եւ Թրքերէնէն զատ այլ լեզուներու ուսուցման դասընթացքներու կազմակերպումին:

Երկրորդ կէտը կը վերաբերի Ազգային ապահովութեան մարմնին գործունէութեան նոր կանոնագրութեան· այդ մէկը պէտք է պատրաստուի, որպէսզի միութեան դէտերը կարենան արժեւորել ամենազօր այդ մարմնին ընթացքը:

Եւրոպական միութեան դիտողութեան արժանացած է նաեւ վաքըֆներու վերապահուած վերաբերումը: Այդ մասին յաճախ յիշեցում կ'ըլլայ Անդարայի, բայց դատելով հայկականներու բաժին հանուած անվերջանալի խոչընդոտներէն, մինչեւ այսօր մեծ բանի չեն ծառայած այդ յիշեցումները:

Միութիւնը տակաւին կը պահանջէ որ դատավարութեան ընթացքը արագանայ, Պետական ապահովութեան դատարաններու կառոյցը փոփոխութեան ենթարկուի ու անոնք վերածուին մանագլխական դատարաններու:

Թուրքիա պարտի նաեւ միութենական կազմակերպումի եւ ժողով դումարելու մարզերուն մէջ յարգել եւրոպական չափանիշերը:

Այս բոլորին զուգահեռ, Անդարայի ներկայացուած սրբագրութեան ցանկին մէջ կարեւորութեամբ նշուած է քիւրտ երեսփոխանուհի Լէյլա Զանայի պարագան: Եւրոպա կ'ուզէ որ ան ու իր դրացակիցները վերստին դատուին ու առնուազն վերջ տրուի անոնց բանտարկութեան: Բաւական բացայայտ կերպով կ'ըսուի թէ հակառակ պարագային Անդարա լուրջ տաղտուկներ պիտի ունենայ Եւրոպական միութեան ճամբուն վրայ:

յառաջանանք: Այսօր տակաւին չամեցող միակ խոչընդոտը Թուրքիոյ կողմէ նախապայմանի հաստատումն է: Եթէ ամէն մէկ կողմ կարենար յանձնառութիւն առնել առանց նախապայմաններու, գործը կը յաջողէր...»:

ԱՆՆ – ՄԱՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Ռատիօ Ֆրանս էնթերնասիոնալի
Պրիւսէլի թղթակից

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԿԱՅ ՄԻ ՈՒՐԻՇ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԼԵՒՈՆ ՄԻՐԻՋԱՆԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Գ.– ՊՈԷՄԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ինչպէ՞ս եղաւ, որ խորհրդային բանտի պայմաններում, այն էլ՝ 1937 ահաւորազոյն թուականին, քաղաքական բանտարկեալ բանաստեղծը հնարաւորութիւն գտաւ աննկատ պրելու եւ բանտից դուրս հանելու հակայեղափոխական (տուեալ դէպքում այս բառը համապատասխանում է իր իմաստին) ոչ թէ մէկ-երկու բանաստեղծութիւն, այլ մի ամբողջ եւ այն էլ՝ աւարտուն պոէմ, որն անվթար պահպանուեց բռնապետութեան յետագայ տարիներին եւս:

Ըստ Արմենակ Մանուկեանի հրապարակած արխիւային փաստաթղթերի[17], Զարենցի «Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմի ամբողջ տեքստը պահպանուել է 1937 – 1938 թթ. Երեւանի բանտի կալանաւոր ոմն Հայկ Ներսէսեանի գործում: Հայկ Ներսէսեանը հինգ տարուայ կալանաւոր էր եւ ազատուելու հեռանկար ունէր: Այս հանգամանքն ի նկատի առնելով, Զարենցը նրան վստահել է իր պոէմը՝ արտագրելու, երբեւէ իր հետ բանտից դուրս տանելով՝ փրկելու համար:

Զարենցն իր պոէմը Հայկ Ներսէսեանին յանձնել է մաս-մաս՝ գրուած ծխախոտի թղթի թերթիկների վրայ, բանտային զբօսանքի կարճատեւ պահերին, կալանաւորներ Յովհաննէս Աբրահամեանի եւ Լիւդվիդ Դեմիրճեանի ներկայութեամբ[18]:

1938-ին, Սեպտեմբերի 25-ին, Զարենցի մահանալուց տասն ամիս յետոյ, Հայկ Ներսէսեանին էտապով տեղափոխում են Վոլգոլագ (Եարոսլալլի մարզ): Նրա իրերի հետ այնտեղ են հասնում նաեւ այն ծոցատետրերը, որոնց մէջ Ներսէսեանն արտագրել էր Զարենցի պոէմը:

Հրապարակի վրայ գտնուող արխիւային փաստաթղթերը լիարժէք վկայութիւնն են այն իրողութեան, որ պոէմի հեղինակն իրօք Եղիշէ Զարենցն է, եւ պոէմի արտագրուած սոյն տարբերակը համազօր է բնագրի:

Կարող է հարց առաջանալ՝ արդեօ՞ք արտագրութիւնն անթերի է:

Պոէմի վերջում Հայկ Ներսէսեանն արել է մի նշում, ինչն էլ այս հարցին տալիս է միանգամայն դրական պատասխան: Ահա՛ այդ նշումը.

«Մեր մեծ գուսանը» ընթերցելուց յետոյ երբ վերադարձրեց ձեռագիրս՝ յայտնեց – «Այս բոլորից յետոյ ես կ'այրեմ ոչ միայն "Կապիտալ"ն ու գրբերս, այլեւ երգերս կ'այրեմ»...

«Մեծ Գուսան»ը Եղիշէ Զարենցն է. յիշենք մէկ-երկու նմոյշ Չարենցեան տողերից.

Եւ Զարեճցի ֆնարով, –
Իրրեւ անմահ գուսան...

(«Գովք Արուսին»)

...եկած նայիրեան
Գուսաններից մեծ...

(«Պոէտի վիշտը»)

Ուրեմն Զարենցը արտագրուած պոէմն ընթերցել է, ստուգել եւ ապա վերադարձրել արտագրողին՝ Հայկ Ներսէսեանին: Որով եւ, արտագրութեան թերի լինելու մասին որեւէ խնդիր լինել չի կարող:

Ե՞րբ է աւարտուել պոէմը:

Ինչպէս պարզ է ցոյց տալիս լուսապատճէնը, պոէմի արտագրութեան վերջում, էջի ներքեւի աջակողմեան մասում, նշուած է միայն հետեւեալը՝ Երբաւոր, 1937: Ամիս, ամսաթիւ չկայ: Դրանց հնարաւոր տեղում ինչ-որ գծիկներ են եւ մի փոքրիկ գծանկար: Դրանց ներքեւում, բոլորովին առանձին, արտագրողը գրել է արաբական X (տասնեորդ) թուանշանը: Իսկ դրանից ձախ, բաւականին հեռու, «Մեր մեծ գուսանը...» նախադասութեան ներքեւում, երկու տեղ տեսնում ենք 19 թուանշանը: Այս ամէնից մենք ենթադրում ենք, որ պոէմն աւարտուած է 1937 թուականի Հոկտեմբերի 19-ին:

Մեր ենթադրութիւնը հաւանական է այն իրողութեամբ, որ վերջին ամսին, այսինքն Հոկտեմբերի 20-25-ից սկսած, Զարենցի առողջական վիճակը կտրուկ սրուել է եւ, գնալով, աւելի վատացել[19]: Բնական է, որ այդպիսի վիճակում, մանաւանդ՝ գտնուելով բանտի հիւանդանոցում, Զարենցն այլեւս պիտի չկարողանար տեսակցել Հայկ Ներսէսեանի հետ, ստուգել նրա արտագրածը...

Իր տեղում առիթ ունեցանք նշելու, որ Խաչօն անձնաւորում է պոէմի հեղինակի գաղափարական-քաղաքագիտական-հասարակական կերպարի որոշ գծեր: Ակնյայտենք, որ իրականութիւնից վերցուած կերպար է նաեւ Խաչոյի մայրը՝ Շողոն: Նրա իսկական անուն-ազգանունը եղել է Շողիկ Աբրահամեան-Տօնոյեան:

Ներկայումս ողջ է Շողիկի որդին՝ գրական չրջանակում յայտնի, գրողներիս յաւ բարեկամ բժիշկ Սարգիս Տօնոյեանը: Նրա «Ծուշագրութիւն»ից[20] եւ բանաւոր պատմածներից իմանում ենք, որ Շողիկը՝ երեխան չալակն առած, գիւղից եկել է Երեւան, այցելելու բանտում գտնուող հարազատ եղբօրը՝ Յովհաննէս Աբրահամեանին:

Քանի որ այդ ժամանակ բանտում Յովհաննէս Աբրահամեան անուն-ազգանունով մէկ այլ կալանաւոր չի եղել, նշանակում է, թէ Շողիկի եղբայր Յովհաննէս Աբրահամեանն այն երկրորդ անձն է, ում ներկայութեամբ, ինչպէս արդէն պիտանք, Զարենցն իր պոէմը յանձնել է Հայկ Ներսէսեանին:

Սարգիս Տօնոյեանը վկայում է, որ իր լուսահոգի մայրը միշտ իրենց յիշեցրել է, թէ իր եղբայր Յովհաննէս Աբրահամեանն անձամբ ճանաչել է Եղիշէ Զարենցին՝ դեռեւս բանտարկուելուց առաջ: Ուրեմն պարզ է դառնում, որ Յովհաննէս Աբրահամեանը Զարենցի պոէմին առընչուում է մի կողմից որպէս մէկը հեղինակի հին ծանօթներից, միւս կողմից՝ որպէս մէկը, որը Հայկ Ներսէսեանի հետ դտնուում էր միեւնոյն բանտախցում:

Ինքնըստինքեան հասկանալի է, որ Յովհաննէս Աբրահամեանը չէր կարող իր բախտակիցներին, այդ թուում նաեւ Զարենցին, պատմած չլինել իր քրոջ՝ Շողիկի մասին, որը, երեխան գրկին, երեք օր տառապել էր բանտի առջեւ, մինչեւ որ տեսակցութեան իրաւունք էին տուել...

Շողիկ Աբրահամեան-Տօնոյեանը եղիչէ Զարենցի պոէմում դարձել է Շողակաթ Գալստեան, ժողովրդական ձեւով Շողո:

«Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմը, ինչպէս տեսնում ենք, իրական է ոչ միայն ըստ էութեան, այլեւ ըստ այն բանտային մթնոլորտի, որի մէջ մտայղացուել եւ ծնուել է:

Դ.– ՊՈԷՄԻ ՅԱՑՏՆԱԲԵՐՈՒԵԼՈՒՑ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒԵԼՈՒՑ ՅԵՏՈՑ...

«Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմի լոյս աշխարհ գալու պատմութիւնը մանրամասն չարադրուած է «02» չաբաթաթերթի 1997 թուականի երկրորդ կիսամեակի տարբեր թուերի մէջ[21]: Այս չաբաթաթերթին է պատկանում նաեւ նորայայտ պոէմն առաջինը հրապարակելու պատիւը (25 Սեպտեմբերի 1997): Դա պոէմի յայտնաբերող Արմենակ Մանուկեանի եւ 20 հազար տպաքանակ ունեցող «02» չաբաթաթերթի պատմական ծառայութիւնն է հայ եւ համաշխարհային մշակոյթին:

Հրապարակուելուց յետոյ, նոյն չաբաթաթերթի մատենաշարով պոէմը տպագրուեց նաեւ առանձին գրքոյկ[22]:

Պարզ տրամաբանութիւնը ենթադրել էր տալիս, թէ պոէմի յայտնագործումը պիտի դառնայ համընդհանուր ոգեւորութեան առիթ: Բայց այդպէս չեղաւ: Պատճառն այն է, որ Զարենցի ծննդեան 100-ամեակի Յոբելինական կառավարական Յանձնաժողովը, ինչպէս ասում են, յօնքն էլ չշարժեց: Դա որոշակիօրէն ապակողմնորոշեց ընդհանուր հասարակայնութիւնը:

Քանի որ Յոբելինական կառավարական Յանձնաժողովի նախագահը Հանրապետութեան նախագահն էր, Գրողների Միութիւնը կայսրինը կայսրին տուեց՝ խնարհ լռութիւն պահպանելով...

Ապակողմնորոշելու տխուր գործի մէջ իր դերը խաղաց նաեւ Գիտութիւնների Ազգային Ակադեմիայի Աբեղեանի անուան գրականութեան ինստիտուտի 20-րդ դարի հայ գրականութեան խմբի եւ Երեւանի պետական համալսարանի հայ նորագոյն գրականութեան ամպիոնի համատեղ յօդուած – յայտարարութիւնը[23]: Այդ յօդուածի մէջ, բացարձակապէս անհիմն դիտողութիւններով, յայտարարուած էր, թէ, իբր «Նա այրեց "Կապիտալ"ը» պոէմը Եղիշէ Զարենցինը չէ եւ պահանջուած էր իրաւական չհամարել պոէմը յայտնաբերողի, մեկնաբանողների եւ արժեւորողների աշխատանքը...

Այդ յօդուած – յայտարարութեան մի բուռ հեղինակների փոյթը չէր, որ իրականութեան մէջ, պոէմի յայտնաբերման եւ արժեւորման ուղղութեամբ ի գործ դրուած բոլոր աշխատանքները ազնիւ, միանգամայն լուրջ, տրամաբանուած եւ ըստ ամենայնի գիտական ջանքերի արդիւնք են, իսկ պոէմը՝ բանաստեղծական բացառիկ սխրանք...

Եւ եղեւ խաւար...

...Մշակութային – պատմական հազուագիւտ արժէք ունեցող պոէմի չուրջ լռութիւնը տակաւին չարունակւում է:

Զարմանալի՞ է դա, արդեօք:

Որեւէ ուրիշ երկրում այդպիսի վերաբերմունքն, անտարակոյս, կը լինէր զարմանալի: Սակայն Հայաստան աշխարհում ազգային արժէքների նմանօրինակ ուրացումները վաղուց արդէն դարձել են զարմանք յարուցելուց: Դեռեւս իչխողը պաչտօնեայի, տիղդոսաւորի, ուժե՛ղ կողմնապահի ձայնն է, եւ ոչ թէ ճշմարիտ խօսքը:

Եղիշէ Զարենցի սխրանք-պոէմի յայտնաբերումից ու հրապարակումից յետոյ անցել է վեց տարի: Այդ ընթացքում պէտք է որ պոէմն արժանաւորապէս իր տեղը գրաւած լինէր դպրոցական եւ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնների դասագրքերում, գրականագիտութեան մէջ: Չէ՞ որ այդ պոէմը Զարենցի կեանքի եւ գործունէութեան բացառիկ կարեւոր, ըստ ամենայնի չրջադարձային նչանակութեան փուլերից է, եթէ ոչ ամենակարեւորն ու ամենանչանակալիցը:

Որպէսզի պատասխանատուները հայեցողաբար գնահատողների չարքում, ասենք, որ մենք եղել ենք Զարենցի նոր յայտնի պոէմին առաջինն արձագանգողը:

«Հանճարի վերջին վայրկեանը» վերնագիրը կրող մեր յօդուածը լոյս է տեսել «02» չաբաթաթերթում 1997 թուականի Հոկտեմբերի 2-ին, պոէմի հրապարակումից անմիջապէս յետոյ, «առաջին արձագանգ» խորագրի ներքոյ: Այնուհետեւ մենք ծանուցումների չարք հանդէս ենք եկել «Հայաստանի Հանրապետութիւն»[24] եւ «Ազգ»[25] օրաթերթերում, ելոյթ ունեցել Ազգային Ռադիոյով:

Ահաւասիկ, մէկ անգամ եւս, հնչեցնում ենք մեր ձայնը՝ ի լուր բոլոր նրանց ում համար սրբութիւն են Գրականութիւնը, Գաղափարը, Պատմութիւնն ու Ճշմարտութիւնը:

Ներկայումս գրեթէ վերից վար նորացուած է Հանրապետութեան իչխանական անճնակազմը: Նորանորոգ պատկան մարմինները, որոնց չարքին՝ մանաւանդ Մչակոյթի և Կրթութեան ու Գիտութեան նախարարութիւնները, որոնք Ազգի պատմամչակութային արժէքների պահպանման ու ժողովրդականացման առաջին պատասխանատուները պէտք է լինեն, մի՞թէ պիտի համակերպուեն անհասկանալի լռութիւնների հետ:

Մի՞թէ անհրաժեչտ չէ, որպէսզի առաւել ազգային լինի Ազգային Ակադեմիան:

Գուցէ գործին կ'օգնի՞, եթէ «ազգային» բառն աւելացուի Պետական Համալսարանի, ինչպէս նաեւ Գրողների Միութեան ցուցանակների վրայ...

Բայց չատ բան կախում ունի նաեւ մեր բոլորիս համարձակաճաչ հանապազօրեայ աղօթքից:

– ... այլ փրկեա զմեզ նախ եւ առաջ մեր արժէքները չպաչտպանող մերայիններից...

20 Սեպտեմբերի 2003 թ.

---

(17) «02» չաբաթաթերթ, 25 Սեպտեմբերի 1997 թ.:

(18) Անդ:

(19) «Սովետական Հայաստան» օրաթերթ, 5 Ապրիլի 1989 թ.:

(20) Ներսէս Աթաբէկեան, ԷԼԻ ՄԷԿ ՅԱՑՏՆՈՒԹԻՒՆ, «02» չաբաթաթերթ, 27 Նոյեմբերի 1997 թ.:

(21) Արմենակ Մանուկեան, ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ ՊՈԷՄԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ, «02» չաբաթաթերթ, 26 Յունիսի եւ 10 Յուլիսի 1997 թ.: Ներսէս Աթաբէկեան, ՆԱ ԱՊՐԵԼ ԷՐ ՈՒՂԻՂ ՔԱՌԱՍՈՒՆՄԷԿ ԳԱՐՈՒՆ, «02» չաբաթաթերթ, 26 Յունիսի 1997 թ.: Արմենակ Մանուկեան, «ՆԱ ԱՅՐԵՑ "ԿԱՊԻՏԱԼ"Ը», «02» չաբաթաթերթ, 25 Սեպտեմբերի 1997 թ.: Ներսէս Աթաբէկեան, ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԴԻՏԱՐԿՈՒՄՆԵՐ, «02» չաբաթաթերթ, 25 Սեպտեմբերի 1997 թ.: Արմենակ Մանուկեան, ՆՈՐ-ՅԱՑՏ ՊՈԷՄԸ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆ Է, «02» չաբաթաթերթ, 12 Նոյեմբերի 1997 թ.:

(22) Եղիշէ Չարեճց, «ՆԱ ԱՅՐԵՑ "ԿԱՊԻՏԱԼ"Ը»: Կազմեցին՝ Արմենակ Մանուկեան, Ներսէս Աթաբէկեան: Խմբագիր՝ Տիգրան Ֆարմանեան: Հրատարակիչ եւ հովանաւոր՝ «Ոսկան Երեւանցի» հրատարակչատուն, տնօրէն՝ Մ. Վարդգեսեան: Երեւան – 1997: Տպաճնակ՝ 500:

(23) ԿՐԿԻՆ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂ ՆՈՐԱՅՑՏ ՊՈԷՄԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթ, 21 Յուլիսի 1998 թ.:

(24) Լեւոն Միրիջանեան, ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԱՆՃԱՐԻ ՎԵՐԱԴԻՆ ՓԱՅԼԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթ, 13 Մայիսի 1998 թ.:

(25) Լեւոն Միրիջանեան, ՉԱՐԵՆՑԻ ՎԵՐԱԴԻՆ ՓԱՅԼԱՏԱԿՈՒՄԸ, «Ազգ» օրաթերթ, 10 Սեպտեմբերի 1999 թ.:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԼՐԱՍՓԻՒՌՆԵՐՈՒՆ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտ. 3–ին մինչ նախագահ Պուտին կը բանար Դեկտեմբերի երեսփոխանական ընտրութեան արշաւը, նոյն օրը կիրարկութեան կը դրուէր ընտրական չընչերու յատուկ լրասփիւռներու նոր օրէնքը որուն համաձայն լրագրողը այլեւս իրաւունք չունի կարծիք արտայայտելու թեկնածուներու մասին:

Ռուսաստանի մէջ խորհրդային կարգերու անկումէն ետք, առաջին անգամ 1989–ին ժողովուրդը առիթ ունեցաւ տեսնելու թէ ի՛նչ էր իսկական ընտրարշաւը: Հրապարակայնութիւնը որուն ձեռնարկեց Գորբաչով, այդ առիթը ընծայող պատմական բարեշրջումը եղաւ: Երկիրը բազմատարր ընտրութեան մը կենդանութիւն ունեցաւ եւ լրասփիւռները սկսան գործօն դեր ստանձնել քաղաքական կեանքին մէջ:

Այդ թուականէն ի վեր քանիցս օրէնքներ դրուեցան երկրին մէջ, կանոնաւորելու համար ընտրական իրաւունքները, քարոզչութիւնները, հանրային կարծիք ձեւաւորելու գործը, եւլն.: Սակայն, Դեկտեմբերի ընտրութեան նախօրեակին պատրաստուած ու կիրարկութեան դրուած վերջինը կատարեալ դրաքննութիւն կը նկատուի լրասփիւռներու կողմէ: Հոն քաղաքական քարոզչութեան մասին ընդհանրապէս չի խօսուիր, այլ միայն ընտրարշաւ տանելու արտօնութիւն կը տրուի կուսակցութիւններու եւ յայտարարուած թեկնածուներու:

Նոյն օրէնքը որ իբրեւ թէ քաղաքացիներու իրաւունքները պաշտպանելու նպատակ կը հետապնդէ, կը սահմանափակէ այդ իրաւունքները, գրեթէ միայն արտօնելով որ մարդիկ իրենց քուէները կը ձգեն տուփին մէջ: Կը կրճատէ արտայայտութեան ազատութիւնն ու տեղեկանալու իրաւունքն ալ, որոնք թէկւ երաշխաւորուած են Սահմանադրութեամբ: Քաղաքացիներն ու կազմակերպութիւնները այլեւս չեն կրնար կուսակցութիւն մը քննադատել լրասփիւռներու մէջ: Տեղծուած կացութիւնը տակավինեան չէջնին հետ համեմատող լրագրողներ անդամ կան որոնք կը յիշեն այն օրերը երբ մամուլը միայն կրնար խնկարկել իշխանութեան տէր կուսակցութիւնը, առանց կարենալ որեւէ ձեւով զայն դատելու:

Ներկայի ընտրական օրէնքը վարչարարական պետական հարուած մը կը նկատի որ քաղաքացիին կը խլէ արտայայտութեան, տեղեկանալու, ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունքները, դանոնք վերածելով միայն կուսակցութիւններուն եւ վարչարարներուն: Ասով, քաղաքական քարոզչութիւնը իշխանութեան տէր կառոյցներու մենաշնորհը կ'ըլլայ, իսկ ընտրութիւնը կը վերածուի պարզ ձեւակերպութեան մը. դեկավարուած ժողովրդավարութեան մեքենական մէկ գործողութեան: Դումային մէջ ներկայացուած կուսակցութիւնները, ըստ մեկնաբանութեան, հասած են իրենց նպատակին, պատուար կանգնելով լրասփիւռներու առջեւ որոնք պիտի չկարենան անաչառ որեւէ տեղեկութիւն տալ այդ կուսակցութիւններուն ընթացքը քննադատելով: Սակայն, չատ հաւանական չի նկատուիր որ այդ բոլորը աւելցնեն երեսփոխաններու վարկը:

Կը կարծուի որ ընտրողները որպէս հակազդեցութիւն, արժանահաւատ տեղեկութեան պակասէն կա՛մ սպիտակ քուէ պիտի տան, կամ պիտի չմասնակցին քուէարկութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՀԱՑՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

● Այս տարի Օգոստոս ամսուն Գերմանիոյ Ֆրանքֆուրթ քաղաքի մօտ Հայ պատանիներու հերթական ամառնային ճամբարը կազմակերպուեցաւ Գերմանիոյ Հայոց Կեդրոնական Խորհուրդի եւ Հայ համալսարանականներու միութեան նախաձեռնութեամբ: Մէկտեղուած էին չուրջ 90 մանուկներ եւ պատանիներ:

Օգոստոս 5–ին իրենց հոգեւոր հովիւը Առաջնորդութեան կարգադրութեամբ ճամբար մեկնեցան Սերովբէ Վրդ. Խաչանեան, Արմաշ Արեղայ Նալպանտեան եւ Հայազատ Քահանայ Մարտիկեան: Նախ Արմաշ Արդ. սահիկներով «Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին» խորագրով դասախօսութիւն մը կարդաց: Դասախօսութեան ատարին հեղեղի պէս տեղացին երիտասարդ պատանիներու հարցումները, որոնց պատասխանեցին հոգեւորականները: Ապա, բոլորին բաժնուեցան Առաջնորդարանի կողմէ մասնաւորապէս պատրաստուած գրքոյկներ, որոնք կը պարունակէին Հայ Եկեղեցւոյ եւ մշակոյթի պահելով միայն կուսակցութիւններուն եւ վարչարարներուն: Ասով, քաղաքական քարոզչութիւնը իշխանութեան տէր կառոյցներու մենաշնորհը կ'ըլլայ, իսկ ընտրութիւնը կը վերածուի պարզ ձեւակերպութեան մը. դեկավարուած ժողովրդավարութեան մեքենական մէկ գործողութեան: Դումային մէջ ներկայացուած կուսակցութիւնները, ըստ մեկնաբանութեան, հասած են իրենց նպատակին, պատուար կանգնելով լրասփիւռներու առջեւ որոնք պիտի չկարենան անաչառ որեւէ տեղեկութիւն տալ այդ կուսակցութիւններուն ընթացքը քննադատելով: Սակայն, չատ հաւանական չի նկատուիր որ այդ բոլորը աւելցնեն երեսփոխաններու վարկը:

Կը կարծուի որ ընտրողները որպէս հակազդեցութիւն, արժանահաւատ տեղեկութեան պակասէն կա՛մ սպիտակ քուէ պիտի տան, կամ պիտի չմասնակցին քուէարկութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

կարեւոր հանդրուաններու պատմութիւնները հայերէն ու վերմաներէն լեզուներով:

● 2003 թուականը նուիրուած ըլլալով Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի կառուցման 1700–ամեակին, եկեղեցական թեմերու առաջնորդներն ու եպիսկոպոսները իրենց թեմերու հաւատացեալներով Մայր Աթոռ հրաւիրուած էին ուխտի պատարագին մասնակցելու:

Օգոստոս 24–ին, Գերմանիոյ Թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան յիշեալ ուխտի պատարագը մատուցանեց Մայր Տաճարին մէջ, իր թեմէն եկած չուրջ 100 ուխտաւորներով: Ճեմ պատարագի, վեհարանին մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան Ամենայն Հայոց Հայրապետը ընդունեցաւ առաջնորդը եւ ուխտաւորները, քաջալերելով զանոնք հաստատ ու հաւատարիմ մնալ իրենց հաւատքին մէջ եւ տուաւ իր օրհնութիւնը: Հայրապետը Գերմանիոյ թեմին նուիրեց նաեւ մարմարէ պատրաստուած յուշանուէր մը, Էջմիածնի Մայր Տաճարի քանդակով:

Իսկ Առաջնորդը ուխտաւորներու հետ միասին Օգոստոս 22–ին այցելեց նաեւ Մինդեռնակաբերդի Եղեռնի Ճուշարձանը եւ հոն կատարեց հոգեհանգստեան պաշտօն 1915–ի բիւրաւոր նահատակներու հոգիներուն համար: Արարողութեան կը մասնակցէին բացի Գերմանիոյ թեմի հոգեւորականներէն, նաեւ Գուգարաց թեմի Առաջնորդ Սեպուհ Եպիսկ. Զուլճեան:

● Գերմանիոյ Հայոց թեմի գործունէութեան հետզհետէ ծաւալումով աւելցած է նաեւ եկեղեցականներու պահանջը: Այս հիման վրայ Առաջնորդին կատարած դիմումին ընդառաջելով, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Առաջնորդութեան տրամադրած է նաեւ երիտասարդ կուսակրօն մը, որ իր ուսումը աւարտած է Սեւանի Վազգենեան ու Ս. Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարաններուն մէջ: Պատկ Արդ. Մուրատեան Սեպտեմբեր 6–ին ժամանեց Գերմանիա, ուր հովուական պաշտօնին զուգահեռ կը հետեւի նաեւ բարձրագոյն ուսման:

● Փոխյարաբերութիւնները տարբեր դաւանանքի եկեղեցիներու եւ կրօնական կազմակերպութիւններու միջեւ Գերմանիոյ մէջ աւանդոյթի վերածուած է: Տարւոյս Սեպտ. 7–9–ին Հռոմի Սանթ Էճիտիօ համայնքի հերթական համաժողովը այս տարի տեղի ունեցաւ Գերմանիոյ Ախեն քաղաքին մէջ, որ աննախադէպ էր թէ իր ընդլայնուած տարողութեամբ եւ թէ իր չօչափած դասախօսութիւններու նիւթերով:

Հրաւիրուած էին աչխարհ չուրջ 58 երկիրներու եւ գրեթէ բոլոր կրօնքներու եւ դաւանանքներու, կրօնական եւ հասարակական կազմակերպութիւններու, մամուլի ներկայացուցիչները: Համազումարին իր մասնակցութիւնը բերաւ Գերմանահայոց թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան՝ ընկերակցութեամբ Արիստակէս Արդ. Սյմպաճեանի եւ Պատկ Արդ. Մուրատեանի: Ներկայ էր նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ միաբան Շահան Վրդ. Սարգիսեան:

Համախմբումի կեդրոնական թեման արդի ու հրատապ էր ներկայ աչխարհակարգի ու քաղաքական ճգնաժամերու պայմաններուն մէջ՝ Պատերազմ ու Խաղաղութիւն, Կրօնք եւ Մշակոյթ խորհրդանչական խորագրերով: 2003–ի հանդիպումին տանտէրն էր Ախենի Կաթողիկէ թեմի Առաջնորդ Հայնրիխ Միւնինկհոֆ Եպիսկ.ը: Դասախօսութիւններն ու քննարկումները տեւեցին չուրջ երեք օր, յընթացս որոնց չօչափուեցան արդի աչխարհը յուզող վիճայարոյց քանի մը հարցեր՝ պաղեստինա – իսրայէլեան հակամարտութիւնը, եւրոպա – ափրիկեան համերաչխութեան քննարկումը, ջրասակաւութեան համաչխարհային ճգնաժամը եւայլն:

Ցաւարտ համաժողովի Ախենի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ միջեկեղեցական համատեղ աղօթք՝ յանուն աչխարհի խաղաղութեան: Ի թիւս այլ եկեղեցականաց, իր անմիջական մասնակցութիւնն ունեցաւ նաեւ Գերմանահայոց թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեան, հանդէս գալով Հայ Եկեղեցւոյ ժամադիրքէն պատրաստուած աղօթքով: Եկեղեցական արարողութենէն ետք Մայր Տաճարին յարող հրապարակին վրայ հանդիսաւորութեամբ հաւաքուեցան մասնակիցները, որու ընթացքին ելոյթ ունեցաւ Ժողովի կազմակերպիչ տոքթ. Ռիկարտին, Միւնինկհոֆ Եպիսկ. ու երկու տարբեր երկիրներու աչխարհական ներկայացուցիչներ: Ապա բարձրաստիճան հոգեւորականներն ու կրօնական պատուիրակները խաղաղութեան խօսքով ծրարուած պատգամները յանձնեցին բազմագլեայ երիտասարդ պատանիներուն:

● Սեպտեմբեր 17–ին, Գարեգին Արք. իր հետ ունենալով Պէրլինի Հայ Եկեղեցական համայնքի առենապետ՝ Պետրոս Տիքիճեանը, յանուն Գերմանիոյ թեմին ներկայ գտնուեցաւ Պէրլինի սինագոկին մէջ գտնուող Հրէական Կեդրոնին մէջ, Լէօ Պէք համբաւաւոր հրեայ ռաբունապետի անունով կազմակերպուած մրցանակաբաչխութեան, որ այս տարի տրուեցաւ գերմանական պետական հեռատեսիլներու թղթակից Ռալֆ Ճորտանոյին: Ան Հայերուն ծանօթ է 1984–ին պատրաստած Հայոց Եղեռնի մասին իր վաւերագրական ժապաւէնով, որ ժամանակին մեծ աղմուկ հանած էր:

Հանդիսութեան ներկայ էին բացի ՀՀ Գերմանիոյ դեսպան Տիկին Կարինէ Ղազինեանէ ու Պոխումի Մփիւռք եւ Ցեղասպանութեան հետազօտական ինստիտուտի վարիչ տոքթ. Միհրան Տապաղէ, գերմանական քաղաքական ու եկեղեցական հարիւրաւոր ծանօթ դէմքեր:

ԴԻԻԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՔԷօլն, Սեպտեմբեր 22

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3.

Փարիզ գալէ ի վեր, երրորդ անգամն էր, որ Ձէյմս ու Մարկրիթ Լուվր կ'այցելէին:

Առաջին այցելութեան աւելի յոգնեցան քան բան տեսան: Երկրորդ այցելութեան նկարներու բաժինը պտըտեցան:

– Այսօր յունական եւ հռոմէական հնութիւնները տեսնենք, – ըսաւ Ձէյմս:

Պահ մը նստան Միլոյի Վէնիւսին սրահը:

– Գեղեցիկ է, գեղեցիկ է, – կը կրկնէր Ձէյմս:

Մարկրիթ մտովի իր մարմնի կազմը բաղդատութեան դրաւ Վէնիւսի մարմնին հետ:

– Ելիր, Ձէյմս, հոս չատ նստանք. դեռ չատ բան ունինք տեսնելու:

– Ախկա կոյր Հոմերոսն է, բանաստեղծը, – եւ Ձէյմս ցոյց տուաւ Մարկրիթին՝ Հոմերոսի մարմարէ կիսանդրին:

Տեսան բոլոր Վէնիւսները, Ափոլոնները, Զեւսները, աստուածները, աստուածուհիները, փիլիսոփաները, հռոմէական կայսրերը, պետական դէմքերը...

– Որքա՜ն խոշոր են այս մարմարէ պաթ թիւպերը, – Մարկրիթ ըսաւ ձէյմսին:

– Հռոմէացիները դէր մարդիկ էին:

– Դէր մարդոց համար ալ նորէն խոշոր են:

– Հռոմէացի կիներն ալ դէր էին:

– Ոեւէ դէր կնոջ համար ալ նորէն մեծ են:

– Բայց, Մարկրիթ, ինչո՞ւ ի նկատի չես առներ, որ երկու դէր մարդիկ պիտի տեղաւորուէին անոնց մէջ:

– Իրաւունք ունիս: Մոռցայ, որ մեր խօսքը Հռոմէացիներու մասին է:

– Ուշադրութիւն կ'ընե՞ս, Ձէյմս, որ Ամերիկայի մէջ հռոմէական դիմագծերով մարդիկ եւ կիներ չատ կան:

– Մարդուն մտայնութիւնն է անոր դիմագիծը կազմողը: Ներկայ ամերիկեան մտայնութիւնը հին Հռոմին չատ մօտ է:

– Բայց դուն Ձէյմս, աւելի յունական դիմագիծ ունիս, այն Ափոլլոյի նման...

– Քալէ՛... Այսպէս աւելի լաւ է: Քառորդ անգամ ուրիշ բաժին մը կ'այցելենք: Քաոորդ անգամ եգիպտական արուեստի կողմը կ'երթանք:

Լուվրէն դուրս ելան: Անցան Փոն – Ռուայալը, քալեցին դէպի վար: Երբեմն կանգ կ'առնէին, Ձէյմս գիրքերուն կը նայէր:

Փոն–Նէօֆի մօտ, սանդուխէն վար, դեռին քով իջան:

– Այս կամուրջը, Փարիզի ամենահին կամուրջն է, հակառակ իր «նոր» անուն կրելուն, – ըսաւ Մարկրիթ:

Շաբաթ մը առաջ, այդտեղէն անցած ատեն, միեւնոյն բանը Ձէյմսը ըսած էր Մարկրիթին:

Ձէյմս խնդաց: Մարկրիթ հարցուց թէ ինչո՞ւ կը խնդայ:

– Հոն նայէ:

Պատին քով գնցոտիններու մէջ մարդ մը, կտոր մը հաց եւ չիչ մը կարմիր գինի քովը դրած, ծոյլ ծոյլ հացը կը ծամէր ու գինին կը խմէր:

Մարկրիթ հետաքրքրութեամբ նայեցաւ: Մարդը քաղաքավարի հրաւիրեց, որ իր ճաշին մասնակից ըլլան: Ձէյմս չնորհակալութիւն յայտնեց: Մարկրիթ քայլերը արագացուց:

Հասած էին Փոն Սէն–Միշէլ: Քանի մը նկարիչներ Նոթր–Տամը կը նկարէին: Սանդուխներէն վեր ելան: Փլաս Սէն–Միշէլ:

– Ճոգնեցա՞ր:

– Ո՛չ:

Ուղղուեցան դէպի Լիւքսանպուրկի պարտէզը: Անցան նեղ փողոցներէ: «Շէյքսփիր» դրատան ապակեփեղկին դէմ պահ մը կանգ առին: Ձէյմս ճոյսի գրքերը .. Օաէոնին առջեւէն՝ մտան Լիւքսանպուրկ:

Ծառե՛ր, ծաղիկներ, արձաններ, ուսանողներ, սպասուհիներ, փոքրիկներ, սիրաբանութիւն...

– Նայէ՛, Ձէյմս, ասիկա մեր ազատութեան արձանն է, հոս եկեր՝ փոքրացեր է:

– Ընդհակառակն, Ֆրանսացիներու ազատութեան արձանն է, որ մեծցեր ու դարձեր՝ Նիւ–Եորքի դէմ կանգներ է: Կը սպասէ, որ քիչ մ'ալ մեծնայ, որպէսզի մէկ քայլով կարենայ Նիւ–Եորք մտնել:

– Քեզի կարմիր փողկապ մը պէտք է, – ըսաւ Մարկրիթ:

Այդ երեկոյ Ձէյմս ու Մարկրիթ քիչ մը ուշ սրճարան դացին: Իրենց սեղանը դրաւուած էր: Դէմի սեղանը նստան:

Խումբէն միայն Իվանը եւ Արամը կային: Քիչ վերջ Փիեթրօն եւ Հելէնն ալ եկան: Հելէն նոր չրջագդեստ մը հագած էր: Ձէք ալ եկաւ:

– Ո՞ւր է Ֆրանսուան, – հարցուց Ձէք:

Արամ սրճարանին միւս անկիւնը ցոյց տուաւ:

Ֆրանսուա հոն էր: Հետը՝ կին մը եւ մարդ մը: Քիչ վերջ կինը եւ մարդը մեկնեցան: Եւ Ֆրանսուա ուրախ մօտեցաւ խումբին, ձեռքը տափատին գրպանը:

– Նկար մը ծախեցի, ըսաւ, – նստաւ եւ կանչեց կարսոնը:

Ֆրանսուայի հաչուոյն մէկ մէկ ըմպելիք առին:

Մաղիկ ծախող ծեր կին մը սեղանէ սեղան կ'անցնէր: «Պարոններ եւ տիկիններ, թարմ, գեղեցիկ վարդեր, բուրումնալից մանիչակներ»: Գնող չկար:

(Շար. 7)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Վարդգէս Տակառեանի *մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան հետեւեալ նուէրները կ'ընեն՝* 100*–ական եւրօ ԻՄԱՖ–ին, Իսկի Թարգմանչաց ղըպրոցին, Կապոյտ Խաչի Անիէռի Ակնունի մանաճիւղին, Կոմիտասի արձանի «Բարեկամներու Միութեան» (առանձ՝ «Ճառագի»էն) եւ «Ճառագի»ին:*

(Շար. ս. էջէն)

Իսրայէլացիներու կողմէ եւ մերժուած ՄԱԿ–ի անդամներէն: Իսրայէլի կառավարութիւնը պաշտօնական բողոք մը ներկայացուցած է Մարզկային Իրաւանց Բարձրագոյն Մարմնին մօտ եւ կը մեղադրէ զուիցերացի ընկերաբանը որ «չատ քաղաքականացած» տեղեկագիր մը պատրաստած է, որ որեւէ կապ չունի իր պաշտօնին հետ: Հեղնական կողմն ալ այն է որ Զիկլէր առաջին տեղեկաբերն է, զոր Իսրայէլ հրաւիրած է եւ արտօնած որ դրաւեալ հողամասերը երթայ: Իսրայէլ անընդունելի կը գտնէ Զիկլէրի լռութիւնը պաղեստինեան իշխանութեան քօղարկուած կաշառակերութեան մասին: Զիկլէր, ինքնապաշտպանութեան դիմած է եւ կ'ըսէ թէ միայն իր պարտականութիւնը կատարածէ: Դրաւեալ հողամասերը զացած է եւ մարզկային ահաւոր աղէտ մը տեսեր է, որ ամէն օր աւելի ծանրակշիռ կը դառնայ: 25 էջնոց տեղեկագիրը խիստ ծանրակշիռ է Իսրայէլի համար՝ անունդի իրաւունքի արգելք, պատի կառուցման դայթակղութիւն, հողամասերու եւ ջուրի ապատեփականացում եւ Պաղեստինցիներու տեղահանութիւն:

Սէ – Ժէ – Թէ սենոփքան պատմական նկատուած «այո» մը ըսաւ Սեպտեմբեր 30–ին, ստորագրելով «արհեստի պատրաստութեան» համաձայնագիրը զործատիրութեան եւ իւր չորս սենոփքաներու կողքին: 30 տարի է Սէ–Ժէ–Թէ (Աչխատանքի Ընդհանուր Համադաշնակցութիւն) նման քայլ չէր առած:

ԻՐԱՔի հիւսիսային չրջանը, Հոկտեմբեր 2–ին, ամերիկացի պինուար մը եւս սպաննուած է:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ զործազրկութիւնը ամէն ամիս կ'ելեւնայ եւ Օգոստոսին նոր յաւելում մը կրեց 0,5% համեմատութեամբ, որ ընդհանուր ձեւով 9,6%–ի կը բերէ զործազրկութիւնը: Ընդհանուր ձեւով պատկերը մռայլ է եւ անմիջական լուծում ալ չի տեսնուիր:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԵՈՋԻՖ ՌԱՅԻՆԿԻՐ, նախագահ Հաւատոյ տարածման միաբանութեան, հարցազրոյցի մը մէջ, զոր տըւած է զերմանական «Պունթէ» չաբաթաթերթին կը խոստովանի որ Պապին առողջական վիճակը չատ ծանր է եւ վերջին ճամբորդութենէն ալ աւելի յոգնած է: Ծովհաննէս Պօղոս Բ., 83 տարեկան, երեք սրբացումներ պիտի ընէ Հոկտեմբեր 5–ին: Ամենամենայնիւ, Զօրեքշաբթի, Հոկտեմբեր 1–ին, Պապը աւելի լաւ կը զգար եւ կրցաւ չաբաթական հրապարակային ունկնդրութեան մէկ մասը կատարել:

ՊԷՐՔԻ հիւանդանոցին ազդու խնամքներու բաժնին պետը՝ տոքթոր Ֆրէտէրիք Շօսուա հրապարակաւ ստանձնեց Վէնսանի մահը, յայտարարելով որ անդամալոյծ տղուն մայրը չէր, այլ՝ ինք որ վերջ տուած էր պատանիին կեանքին: Միւս կողմէ, Ազգային Ժողովի նախագահը՝ Ժ. Լ. Տըրէ կ'ուզէ որ յատուկ յանձնախումբ մը խորհրդածէ այդ մասին: Հոկտեմբեր 1–ին, Պէրքի մէջ կատարուեցաւ Վէնսանի յուղարկաւորութիւնը, այնպէս ինչպէս կարգադրած էր:

ԼԸ ՄՈՆՏ, Հոկտեմբեր 2–ի իր թիւին մէջ, հրատարակած է Ժան–Փիէր Փէրնօել – Հիւկոյի յօդուածը, Բաքուէն վերադարձին: Լրագրողը հարցազրոյց մը տուած էր «Ցառագ»ին (Սեպտեմբեր 30) նոյն հարցին կապակցութեամբ:

ՊԵՐԹՐԱՆ ԳԱՆԹԱՑԻ փաստաբանը կ'ուզէ որ հրապարակէն քաչուի Նաոին Թրէնթինեանի գերքը նուիրուած իր աղջկան, կամ առնուազն հատորէն հանուին «մարդասպան» (մէօրթրիէ) բառերը, որոնք կ'որակեն Մարիի սիրահարը: Հեղինակը ըսած էր նաեւ որ հատորը կոչուած է ազդելու դատավարութեան վրայ, ինչ որ անընդունելի կը գտնուի:

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՖՐԱՆՍ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.–Ֆրանսի 29–րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19–ին:

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

ՏԱՐԱՊԱԿԱՒԻՔ

Հ. Ա. Ընկերակցութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Վիրժիճ Տամլամեանի յիշատակին.–

Պր. Ալէն Քիլիճեան 50 եւրօ, Պր. Վահէ Տամլամեան 300 եւրօ, Տիկին Շաքէ Քիւրքճեան 70 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժ. Ժ. Տամլամեան 100 եւրօ, Տիկին Գոլէթ Ֆրէմօն 50 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Հ. Քապան 100 եւրօ, Տիկին Ռէժին Քիլիճեան 60 եւրօ, Աբէլեան – Պօղոսեան 100 եւրօ, Տիկին Իզապէլ Ռամօն 60 եւրօ, Տիկին Սէսիլ Հաթայեան 100 եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Սաթենիկ Ֆիրենկիւլեանի, Տակառեան, Շիրինեան ընտանիքներուն եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն Վարդգէս Տակառեանի մահուան առիթով:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CONDOLEANCES

L'Association **CHENE FRANCE** présente ses condoléances à la Famille Madoyan et à la Croix Bleue des Arméniens de France, à l'occasion du triste décès de Madame **Jeannette Madoyan.**

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հաւրաձանաւօթ երգչուհի

ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ

ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30–ին

Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

ԱՆԻ

La Société Bibliophilique Ani
et **le Yan's Club**

sont heureux de s'associer afin d'organiser la tenue de la première **FOIRE AUX LIVRES** anciens et d'occasion autour de l'ARMENIE dans les locaux du YAN'S au 5, avenue Reille, 75014 Paris, le **vendredi 10 octobre** de 19h à 22h et le **samedi 11 octobre** de 10h à 18h.

Un auteur, Denis DONIKIAN, présentera son ouvrage «Un nôtre Pays» le vendredi 10 octobre à 20h et dédicacera son livre à cette occasion.

Si vous souhaitez acheter, vendre ou échanger de livres, cartes, photographies, timbres sur ce thème, vous pouvez appeler au 01. 43. 43. 21. 78 en demandant HRIPSIME ou CHABOU.

A l'occasion de la

FÊTE NATIONALE DE LA RÉPUBLIQUE D'ARMÉNIE

L'Ambassadeur
de la République d'Arménie
en France
M. **Edward NALBANDIAN**

L'Ambassadeur
Itinérant
de la République d'Arménie
M. **Charles AZNAVOUR**

offrent une réception
dans les Salons du Grand Hôtel Intercontinental
le **jeudi 9 octobre de 18h à 20h**

Entrée sur invitation. Participation aux frais.
Tous les Arméniens de France sont invités à cette réception
et peuvent récupérer des cartons d'invitation à :

— l'Ambassade de la République d'Arménie :
9, rue Viète, 75017 Paris, Tél. : 01 42 12 98 00 / Fax : 01 42 12 98 03
— ainsi qu'aux églises arméniennes apostolique, catholique et évangélique, associations, clubs et organisations arméniens politiques, culturels, sportifs, de jeunesse etc.

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ԳԷՊԻ 100–ԱՄԵԱԿ Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ – ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հիմնարկութեան 101–րդ եւ Օծման 99–րդ տարեդարձներուն առթիւ

կիրակի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 10·30–ին

Պատարագ կը մատուցուի եւ երախտապարտ ապրումներով Գոհաբանական աղօթք կ'ըլլայ եւ «մատաղ» կ'օրհնուի Տաճարիս եկեղեցաչէն բարերար՝

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–Ի,

ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին հարազատներուն եւ Տաճարիս բոլոր բարերար նուիրատուներուն համար:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

«Ցաւիտեան յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
«MANTE»

Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

*
**

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի էլէն Բիւզանդ Ալֆորվիլի մանաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Թագուհի Սարգիսեանի մահուան առիթով, ի նպաստ Պէլֆոնթէնի կայանին.–

Տէր եւ Տիկին Թիէբի Նոտարեան 200 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ճակոր Նոտարեան 150 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մատիլեան 50 եւրօ, Օր. Ճոզիկ Մատիլեան 30 եւրօ, Օր. Գայեանէ Ակասեան 50 եւրօ, Պր. Ալպէր Պօտիւ 40 եւրօ, Օր. Անի Օսէեան 30 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Օսէեան 35 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Թէրզեան 100 եւրօ, Տիկին Վերժին Ուզունեան 30 եւրօ, Պր. Մարթի 50 եւրօ, Օր. Անահիտ Մարկարեան 25 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Սարգիսեան 50 եւրօ, Տիկին Էլիզ Պերժ 50 եւրօ, Տիկին Մոնիք Բուաթիւ 20 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մանուէլեան 50 եւրօ, Տիկին Լիլիան Մանուէլեան 40 եւրօ, Մի Ոմն 20 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Պեհիկեան 40 եւրօ, Պր. Ժան Մարկ Կուալիճեան 40 եւրօ, Տիկին Գրէթեան 10 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ճակոբիկ Սարգիսեան 40 եւրօ, Տիկին Կրիմալտի 20 եւրօ:

(Շար.)

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
SAMEDI
4 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրաւնա : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20·784

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.784

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ԵԼՈՒԹԸ ԻՒՆԷՍՓՕ-Ի ԲԵՄԷՆ

(ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2)

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեան Հոկտեմբեր 2–ին ելոյթ ունեցած է Իւնէսքօ–ի 32–րդ համաժողովին, Փարիզ: Ելոյթին մէջ լայն տեղ գրաւած է յուշարձաններու պահպանութեան նիւթը: Նախարարը գոհունակութիւն յայտնած է թէ հայկական մի[illegible]նաթարեան երեք համալիր ընդգրկուած է Համաշխարհային ժառանգութեան ցուցակին մէջ· ապա յոյս յայտնած է որ մշակոյթի միջոցով կարելի կ'ըլլայ աշխատիլ Թուրքիոյ իշխանութիւններուն հետ, յուշարձաններու պահպանութեան գործին մէջ· որպէս օրինակ, նշած է Անիի կոթողները: Անոնք լաւագոյն առիթը կու տան միասնաբար վերականգնել ջանալու ոչ միայն յուշարձանները, այլեւ փոխադարձ վստահութիւնն ու հաւատքը:

Ապա անդրադառնալով Նախիջեւանի, Վ· Օսկանեան խօսած է հոնկէ հայկական ներկայութիւնը հիմնովին ջնջելու ադրբեջանական քաղաքականութեան մասին որուն չնորհիւ այսօր ոչ մէկ հայ մնացած է հոն: Սակայն, մնացած են հայկական անցեալին վկաները որոնք հարի· յուշարձաններն են: Ապա խօսած է Քուղայի դերեզմանատան խաչքար – ներուն բաժին հանուած ծանօթ ճակատագրին, Իւնէսքօ–ի դէտերու այցը մերժելու անոր յամառութեան մասին: Ապա յոյս յայտնած է որ մշակութային ժառանգութեան դիտաւորեալ աւերումին մասին Իւնէսքօ–ի հռչակագրին նախադիծը կը նպաստէ անոնց պաշտպանութեան:

*
**

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 2–ին Փարիզի մէջ Մինսկի խումբին նախագահները անջատ հանդիպումներ ունեցած են Հայաստանի ու Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարներուն հետ: Տրուած տեղեկութիւնը այն է որ հանդիպումներուն ընթացքին քննարկուած են Ղարաբաղեան հակամարտութեան լուծումին ուղղութեամբ կարելի յեղափոխ նախաձեռնութիւններ:

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 2 / 3)

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՄՆ ԿՐ ՄԵԿՆԻ

Նախագահ Ա· Ղուկասեան Հոկտեմբեր 23 – Նոյեմբեր 3 ղրամահաւաք կազմակերպելու նպատակով կը գտնուի ԱՄՆ: Ան հայ համայնքին հետ հանդիպումներ կ'ունենայ Նիւ – Եորքի, Ֆիլատելֆիոյ, Սան Ֆրանսիսքոյի, Լոս – Անճըլըսի եւ Պոսթընի մէջ: Իրեն կ'ընկերանայ «Հայաստան» հիմնադրամի նորընտիր դրծադիր անօրէնը Նայիրա Մելքումեան:

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՎԱՆԻ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՉԸՆԴՈՏՈՒԱԾ, ՕԴԱՆԱՒԻՆ ՄԷՋ ՏԵՂ ՉԸԼԼԱԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթը (Հոկտեմբեր 2) «Զգայացունց եղելութիւն մը» խորագրած է վերոնչեալ լուրը· ըստ[illegible]ծը այն է որ Պատրիարքը «անախորժ պայմաններու տակ» չէ կրցած նոյն օրը Վան մեկնիլ, մասնակցելու համար Գրիգոր Նարեկացիի հազարամեակին ուխտագնացութեան:

Նոյն առիթով, զբօսաշրջական երկու ընկերակցութեան կողմէ կազմակերպուած է երկու ուխտագնացութիւն որոնց մասնակցելու գացած են նաեւ արտասահմանէն մեծ թիւով ուխտաւորներ: Մեծրոպ Պատրիարք ալ ժամադրութիւններ առած է Վանի կուսակալէն ու պատասխանական այլ անձնաւորութիւններէ: Թրքական օդային դիծերն ալ տեղեակ պահուած են որ ան Հոկտ· 2–ին Վան պիտի երթայ:

Այսուհանդերձ, նոյն առաւօտ երբ Պատրիարքը հասած է Պոլսոյ օդակայանին պատուոյ սրահը, պատասխանատուներ յայտնած են որ օդանաւին մէջ իրեն համար տեղ չկայ: Աւելի ետք ալ բսած են թէ կրնայ հասնիլ 27–րդ կարգը: Մեսրոպ Պատրիարք որ պատրիարքական տարազով կը ճամբորդէ, մերժած է առաջարկը եւ յայտնած թէ պատկան իշխանութիւններու դանգատ պիտի ներկայացնէ: «Կրնաք դանգատիլ ուր որ կ'ուզէք, մեզի որեւէ տեղեկութիւն տրուած չէ թէ պիտի ճամբորդէք» պատասխանած են իրեն կողմնորդէն:

Ասոր վրայ Պատրիարքը հրաժարած է ճամբորդելէ: Օդային ընկերութիւնը այս առնչամ առաջարկած է որ աւելի ետքի օդանաւով մեկնի, Անգարայի ճամբով, պայմանաւ որ նոր տոմս գնէ: Մեսրոպ Արք· պատասխանած է թէ այդ պարագային չի կրնար կուսակալին հետ ժամադրութեան հասնիլ:

Ան ցասումով բաժնուած է օդակայանէն յիշեցնելով թէ պատահարը աննախընթաց չէ: Ասկէ առաջ ալ արդելքներ յարուցուած են իր Վան մեկնումին: Պատրիարքարանը հարց տուած է թէ արդեօք անհանգստացողնե՞ր կան Պատրիարքին այցելութիւններէն, մինչ Հայաստանէն, Միջին Արեւելքէն, Եւրոպայէն, ԱՄՆ–էն բազմաթիւ հայ զբօսաշրջիկներ կ'երթան այդ վայրերը:

*
**

Հոկտ· 3–ին «Մարմարա»յի խմբագրութենէն մեր առած լուրերուն համաձայն, Թրքական օդային դիծերը կը մերժէին պատահարին մէջ որեւէ յեռին նպատակ ըլլալու ակնարկութիւնը: Կ'ըսէին թէ սխալ մըն էր եղածը, թէ Մեսրոպ Պատրիարքին ճամբորդութեան կազմակերպիչները կարգադրութիւնը ուշ ըրած են, Պատրիարքը ուշ հասած է օդակայան ու իրեն վերապահուած տեղը ուրիշ ճամբորդի տրուած է, եւլն·:

Նոյն անախորժ պատահարին մասին Պատրիարքարանը հաղորդագրութիւն մը հրապարակած է· Հոն ամփոփուած են

ՄՇԱԿՈՒՅԹ

«SCIENCE & VIE JUNIOR»

(Octobre 2003)

Ա· ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԸ

Այս խորագրով էջերու մէջ, պիտակ մարզի ծանօթ թերթը կը խօսի Հայերու վիճակած ցեղասպանութեան մասին: Թիւերը, վկայութիւնները, այլ ապացոյցներ կասկած չեն ձգեր որ կատարուածը տարբեր որակում չունի, հակառակ թուրքերու 80 տարուան ուրացումին: Որպէս յաւելեալ տեղեկութեան աղբիւր, կը տրուին Ի· Թէրնոնի եւ Ժ· Շալհանի հատորները, Հ· Վէրնէօյի «Մայրիկ»ը:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ- ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (296) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

Քերթուածներ — Վ· ԲԱԶԻԼ

Album of Armenian Paleography — P. DONABEDIAN

«Անցորդը եւ իր ճամբան» Կոստաղ Զարեանի առաջին վէ՞պը — Վ· ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Il y a toujours quelque part des témoins vivants — VAROUJAN

Համբորդութեան պատրաստութեան փուլերը եւ օդային դիծերու մերժումին պատճառները: Տեղ գտած է նաեւ Մեսրոպ Արք·ի հակազդեցութիւնը· ան կ'ըսէ· «Երկրին ղեկավար դէմքերուն՝ վարչապետ Էրտողանի, նախարարներուն եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու փափկանկատ ու դրական մօտեցումներուն եւ կարգ մը դիրքերու ինքնութիւնն իսկ անորոշ ժէրերուն ընթացքին միջեւ լեռներու տարբերութիւն կայ: Ափսո՛ս: Հապա՞ կ'ըսուէր թէ հաւատքի մարդի զբօսաշրջութեան զարկ պիտի տրուէր: Արդեօք ոմանք անհանգստութի՞ւն կը զգան Թուրքիոյ մէջ պաշտօնապէս ճանչցուած կրօնական համայնքի մը կրօնապետին, Թուրքիոյ քաղաքացի Պատրիարքին երկրին մէկ տարբեր չրջանին սրբազան մէկ վայրը կատարելիք այցէն: Եթէ այդպէս է, հապա՞ իրաւական պետութեան սահմանադրութեան մէջ կրօնական տարբերութիւնը տեղ չունէր: Կարելի՞ էր արդեօք նոյն վերաբերումը ցոյց տալ կրօնական գործերու նախարարին: Խորապէս յուզուած եմ որ չկրցայ Վան այցելել· յուզուած եմ որ չկրցայ Վանի մեր կուսակալին ծանօթանալ: Ցուզուած եմ որ չկրցայ վանեցիներու ձեռքը թօթուել: Ցուզուած եմ որ չկրցայ Ախթամարի մէջ աղօթել: Ցուզուած եմ, յանուն մեր երկրին ներքին ու արտաքին զբօսաշրջութեան: Ցուզուած եմ յանուն կրօնքներու եւ մշակոյթներու երկխօսութեան»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՄ

ԻՐԱՔԻ ամերիկեան քննիչ յանձնախումբին պետը՝ Տէյվիտ Քէյ, քննելով զանգուածային բնաջնջումի զէնքերու հարցը, յայտարարած է Հոկտեմբեր 2–ին որ նման զէնք չեն գտած: Բայց եւ այնպէս, մեղմացնելու համար իր յայտարարութեան ծանրակչիռ բնոյթը ամերիկեան ղեկավարութեան, մանաւանդ Պուշի համար, աւելցուցած է· – «Կարեւոր փաստեր գտանք որ կարգ մը իրաքցի գլխաւոր պատասխանատուներ, ներառեալ Ս· Հիւսէյն, վճռած էին չարունակել զանգուածային բնաջնջման զէնքեր արտադրել ապագային»:

ՆԱՆԹԷՌի դատարանին առջեւ «զգայացունց» խոստովանութիւն մը բրաւ, Հոկտեմբեր 2–ին, Իվ Գապանա, փիւփէի «մարդը», յայտարարելով՝ 1988–էն իսկ ամէն մարդ գիտէր որ «չինծու աչխատանքներ» կան: Նման խոստովանութիւն մը նորութիւն չի բերեր, բայց կը փաստէ որ ցարդ սկսելով փիւփէէն սուտ խօսած են, անպիտանալ ձեւանալով: Գապանա կ'ըսէ· – «Ամէն մարդ գիտէր, որ իրաւական այդ կացութիւնը գոյութիւն ունի: Ոչ ոք կը խորհէր որ օրէնքի մը կախարդանքով այդ գրութիւնը պիտի անհետանար» ու դատարանէն կը ստանայ սա պատասխանը՝ «Ամէն մարդը, առ այժմ, ձեղմով կը տհամանափակուի»: Ակնառամեծնալու, Գապանայի խօսքերը աղէտ մըն են, նախ փիւփէի, ապա նաեւ զանճապահներուն համար: Կայ դեռ քաղաքական բնոյթը, քանի մը չաբաթ առաջ ըսուած է օդը կը ցնդի: Հարցաքննութեան առեն, փիւփէ յայտարարած էր որ միայն 1993–ին է որ կարգ մը վիճելի կէտեր իրեն յայտնուած էին···:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ երկու պատուիրակութիւն Անգարայի մէջ համաձայնութեան յանգած են քրտական կազմակերպութեան (ՓՔՔ – ԿԱՏԿԻՔ) մաքրագործումին մասին: Այդ ուղղութեամբ Թուրքիա յաճախ դիմումի կը կատարէր Ուաչինկթընի, ամէն անգամ որ նիւթ կ'ըլլար Իրաք Թրքական զօրք ղրկելու հարցը: Հոկտեմբեր 2–ի համաձայնութեամբ որոչուած է որ Թուրքիա քրտական կազմակերպութեան Եւրոպայի ղեմական աղբիւրները ցամքեցնելու ձեռնարկէ ԱՄՆ–ու զօրակցութեամբ, ԱՄՆ հետամուտ ըլլայ կազմակերպութիւնը «ահաբեկչական կառոյցներու ցանկ»ին վրայ գետեղելու, նաեւ հնարաւոր իրաքի մէջ ունեցած եկամուտները խոչընդոտելու: Ամէնէն ուշագրաւն է նշումը թէ կազմակերպութեան կազմալուծումին համար Թրքական եւ ամերիկեան զօրաբաժիններ պիտի կարենան միասնական գործողութիւններու ձեռնարկել հիւսիսային Իրաքի մէջ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆի նախագահը որ կը չարունակէ բուժուիլ ԱՄՆ–ու մէջ, հրաժարած է Հոկտեմբեր 15–ի նախագահական ընտրութեան թեկնածութենէն, փոխանակ դաւիչին՝ Ի· Ալիեւի որ երկրին վարչապետն է: Հայրը գաւակը ժողովուրդին ներկայացուցած է որպէս իր քաղաքական ժառանգորդը ըսած է թէ բարձր մտայնութեամբ, գործնական մտածողութեամբ օժտուած մէկն է ան, ծանօթ՝ ժամանակակից համաշխարհային քաղաքականութեան եւ տնտեսութեան:

ՍԷն – ՌՈՄԷն ԱՆ ԺԱՐԼԻ (Լուառի նահանդ) մէջ, Հոկտեմբեր 2–ին, անըսպասելի արկածի մը հետեւանքով երեք հրշէջներ ծանր վիճակի մէջ էին, իսկ ուրիշներ ալ ծանրօրէն վիրաւորուած են, ինչպէս նաեւ երկու բնակիչներ: Նոյն օրը, հրշէջներու

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՈՒԹ ՏԱՐԻ ԵՏՔ ԴԱՐՁԵԱԼ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Կերպարանափոխութիւնը այնքան կատարեալ է, որ մարդուն հաւատալը չի գար. հոն, ուր տակաւին երէկ հին չէնք մը կար նախաչէն տնակներով չրջապատուած, փառաւոր ու արդիական ղեկրոց մը մը կը կանգնի ներկայիս, պայծառ, օդասուն, որ 400 աշակերտ կրնայ ընդունիլ: Երեք թեւով կը փռուի ան երկու յարկերու վրայ, տպաւորիչ մուտքի մը եւ սքանչելի բակի մը մէջեւ: Վարչութիւն, մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ ճաշարան հոն փոխադրուած են արդէն: Մէկ թեւի աշխատանքները լրացած չեն տակաւին: Երկրորդական բաժինը պիտի ըլլայ ան:

Երկրորդականի աշակերտները դժգոհ են սակայն: Անոնք ծուարած են հին չէնքին մէջ, որ ձեւով մը իրենց ուրոյն կայքը զարձած է: Հոն են իրենց հին յիշատակները, հոն կը տիրէ ընտանեկան ու մտերմիկ մթնոլորտը, որ աշխատելու եռանդ կու տար իրենց եւ յառաջդիմելու մղում: Գոհ են կացութենէն. դիտեն, որ չուտով իրենք ալ պիտի փոխադրուին, բայց հիմա մենաշնորհեալ կը զգան իրենք զիրենք՝ հին կայքին տէր կանգնելով:

Փոփոխութիւնը մէկ անգամէն չէ կատարուած անշուշտ. տարիներու ընթացքին աւելցած է աշակերտներուն թիւը եւ անոնց յաղորդութիւնը, աւելցած է Համազգայինի կեդրոնական եւ Մարսէյլի վարչութիւններուն աշխատանքը եւ անոր արդիւնքը, աւելցած է մանաւանդ լուռ ու անխոնջ քանի մը նուիրեալներու յարատեւ ճիգը եւ այս ամէնը յանգած է ներկայի հոգեպարար կացութեան. ամբողջական ղեկրոց մը՝ արդիական կրթական մը բոլոր յարմարութիւններով օժտուած, բայց մանաւանդ ոգիով մը, մթնոլորտով մը, որ հայկական տաքուկ օճախի մը կը վերածեն զայն:

Այս մթնոլորտը, այս ոգին ուրիշ երկու տեղ միայն զտած եմ ես մանկավարժական երկար գործունէութեանս ընթացքին. Զանդեզուրի Լեռնաճոր գիւղի ղեկրոցին մէջ եւ Շանթի, Աղբալեանի, Վերացեանի ձեմարանին: Բայց նման պարզ ու յարմար ղեկրոցական չէնք չեմ տեսած Հայաստանի եւ Սփիւռքի ինծի ծանօթ վայրերուն մէջ: Կիպրոսի Նարեկ վարժարաններն ալ գեղեցիկ են, Մոնրէալի Ս. Ցակոբը եւ Լոս-Անճըլըսի կարգ մը իրըեւ ղեկրոցչինուած չէնքերն ալ նպատակայարմար են, բայց Մարսէյլի ղեկրոցին հմայքը տարբեր է: Հոգի կը պայծառացնէ ան եւ տրամադրութիւն կը բարձրացնէ:

Հին ղեկրոցին մէջ ստեղծուած մթնոլորտը հոս է արդէն, ուսուցիչ – ուսուցչուհիները եւ աշակերտները ոգեւոր են միեւնոյն խանդավառութեամբ, բարի կամեցողութիւնը վարակիչ տրամադրութիւն է: Օրինակ մը միայն բազմաթիւ ուրիշներու կարգին. Ֆրանսացի երեք աշակերտներ, որոնք անցած տարի եկած էին պաքալօրէա պատրաստելու համար միայն, այս տարի այցելած են իրենց ղեկրոցը՝ օգնելու համար փոխադրութեան ու տեղաւորումին: Առաջին օրւան հաճելի իրարանցումին մէջ, անոնք բեռնակրութիւն կ'ընէին եւ աստղաձեւ դործութիւն, տախտակներ կը փոխադրէին մէկ սենեակէն միւսը ու պահարան կը կազմին, կը յոգնէին անշուշտ, բայց կը ժպտէին երջանիկ...

Երջանկութիւն էր նաեւ այս բոլորը տեսնելը եւ այս մթնոլորտին մէջ աշխատիլը: Պէյրութէն եկած էինք Շահիկ Մկրտիչեանն ու ես մանկավարժական օժանդակութիւն տրամադրելու այս քոյր վարժարանին: Առտուընէ մինչեւ իրիկուն ներկայ էինք, մէկ դասարանէն միւսը կ'անցնէինք անդադար, նմոյշ դասեր կու տայինք, դասալսում կը կատարէինք, իրիկունն ալ երկու ժամ մանկավարժական կազմաւորումի աշխատանքի կը լծուէինք ուսուցչուհիներուն հետ: Մեւնոյն խանդավառութեամբ ու երջանկութեամբ, որոնցմով Ֆրանսացի չրջանաւարտները պահարան կը կազմէին եւ հայ աշակերտները հայերէն կը սորվէին ու Հայոց պատմութիւն: Ցոգնիլ չէինք գիտեր: Բացակայ ուսուցչուհի կը փոխարինէինք նոյնիսկ, կը վարուէինք տնեցիի պէս:

Այս երջանկութիւնը լման չաթաթ մը տեւեց: Այդ օրերուն ընթացքին մենք չափաւորեցանք միայն, դիտեցինք եւ ուսումնասիրեցինք նաեւ ու մտածեցինք դալիքի մասին: Մեր պարտականութիւնը օդտակար ըլլալն էր ներկայի մէջ, բայց կ'ուզենք ապագայի հեռանկարներ ալ պարզել՝ ապահովուած առաւելութիւնները մնայուն դարձնելու նպատակով, դալիք օրերն ու տարիները նոյնքան գեղեցիկ եւ արդիւնաւոր տեսնելու մտահոդութեամբ: Այս հեռանկարը ներկայացուցինք Համազգայինի Մարսէյլի վարչութեան: Բայց անտեղի չէ անոր խիտ ակնարկութիւն մը ընել հոս:

Այս ղեկրոցը նոր մարդուժի պէտք ունի եւ մանաւանդ հայերէն դասաւանդող նոր ուսուցիչ – ուսուցչուհիներու: Պէտք է հրաժարինք Արեւելքէն դասատու նեբռնծելու դիւրին քաղաքականութենէն եւ տեղին վրայ պատրաստենք դպրոցին անհրաժեշտ ուժերը: Կարելի է նախապէս համաձայնիլ ուսանող – ուսնողուհիներու հետ, որ անոնք մասնագիտանան հայերէնի՝ ԻՆԱԼԿՕ–ի կամ Էքսի համալսարանին պէս կեդրոններու մէջ, մանկավարժական կազմաւորում ալ ստանան ու յետոյ կարճ կամ երկար այցելութեամբ մը երթան Արեւելք եւ հայերէնի ու հայկականութեան կենդանի փորձառութիւն ունենան հոնտեղի դպրոցներուն եւ բնկերային միջավայրին մէջ: Այս փորձառութենէն ետք կրնան չատ յարմար տարրեր դասնալ՝ Մարսէյլի մէջ կամ նոյնիսկ այլուր ուսուցչական գործունէութեան նուիրելու համար:

Այս դպրոցը –եւ Ֆրանսայի հայ հասարակութիւնը– պէտք ունի նաեւ հայախօս ծնողքներու: Մեր մայրենի լեզուն հայերէնը չէ այլեւս Ֆրանսայի մէջ, Ֆրանսերէնն է: Հոս տեղը չէ ատելու ստեղծուած կացութեան վրայ կամ պատասխանատուներ փնտռելու անոր: Պարզապէս պէտք է նկատի ունենալ զայն, հայերէնը դասաւանդել իբրեւ երկրորդ լեզու –ոչ երկրորդականը– եւ գործնական, կենդանի միջոցներով սորվեցնել զայն: Այս միջոցներէն մէկն ալ նորապսակ զոյդերը հայախօս դարձնելու եւ անոնց հայերէն սորվեցնելու ծրագիրը կրնայ ըլլալ:

Այս դպրոցը պէտք ունի նաեւ խաղաղ ու համերաշխ մթնոլորտի: Ցաջողած ենք դեղեցիկ ծրագիր մը իրականացնել, ուշացած թէեւ, բայց կենսական հաստատութիւն մը ստեղծած ենք հայաշատ կեդրոնի մը մէջ: Գուրգուրա՛նք անոր վրայ, հանդուրժող ու համերաշխ աշխատանքով պահե՛նք զայն եւ զարգացնե՛նք...

...Որպէսզի ութ կամ ութսուն տարի ետք այս հաստատութեան այցի եկող ուրիշ մանկավարժներ նոյն պայծառ տրամադրութիւնը ունենան որքան ես, նոյն երջանկութեամբ լեցուին եւ իրենց երջանկութիւնը ուղեն բաժնել թերթի ընթերցողներուն հետ:

ԳՐԻԳՈՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆ

ՕԵՈՒՄ ՎՈԼԳՈԳՐԱԴԻ
Ս. ԳԷՈՐԳ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ

Սեպտեմբեր 27–ին Վոլգոգրադի մէջ Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմի առաջնորդ Եղրաս Եպիսկոպոս Ներսիսեանի կողմէ օծուած է Ս. Գէորգ նորակառոյց եկեղեցին: Ներկայ գտնուած են ռուս, կաթողիկէ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, մահմետականներու հոգեւոր առաջնորդը, իշխանութեան ներկայացուցիչներ ու հազարաւոր Հայեր: Եկեղեցին կառուցուած է 2000 – 2002 տարիներուն Ռ. Գէորգովի եւ Հ. Պողոսեանի նախաձեռնութեամբ. ճարտարապետն է Վ. Օհանեան:

2003-2004 ՀԱՄԵՐԳԱՇՐՋԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ
ՍԵՆԵԿԱՑԻՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ՝
ԱՐԱՄ ՂԱՐԱԲԵԿԵԱՆԻ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Հաճոյքն ու բարեբախտութիւնը ունեցայ ունկնդրելու երկուշաբթի, Սեպտեմբեր 22–ի երեկոյեան, 2003 – 2004 համերգաշրջանի բացման առիթով, Երեւանի Ցակոբ Պարոնեան «Երաժշտական կոմեդիայի թատրոն» հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած համերգը, կատարողութեամբ Հայաստանի Սենեկային նուագախումբին իր դեղարուեստական դեկավար Արամ Ղարաբեկեանի հմայիչ ճըպոտին տակ: Ան, սովորաբար կը սիրէ հանրութեան ներկայացնել ժամանակակից հեղինակներու գործերը, ինչպէս նաեւ նոր մենակատարողներ: Սակայն ինծի խորթ թուեցաւ, յայտադրի բացուելէն առաջ, անոր քիչ մը անհամեստ կեցուածքը: Կիսաչարժումով մը դէպի ժողովուրդը դարձաւ, կզակը վեր առած, ձեռքերը փորին վրայ եւ արձանացաւ...

Նոյն երեւոյթը կրկնուեցաւ կատարեալ համաչափութեան ընդմիջումէն ետք, սակայն այս անգամ ձախակողմեան ունկնդիրներուն ուղղուած՝ որպէսզի... լռեն:

Հաճելի էր յայտադրի առաջին գործը Եոհան Փախելբելի «Կանոն եւ ժիգ»ը, աչխոյժ, ժիր կշռոյթով:

Սիրեցի Հէնտէլի Գոնչերթօն Կրոսսօն, օփ. 6, Թիւ 6, մեկնարանուած Ղարաբեկեանի դասական չունչով, միախառնուած անոր անկեղծ ու նուրբ զգացումներով, առանց մոռնալու նուագախումբին իւրաքանչիւր ենթաբաժնի լարային նուագողներու առաջնորդները, առաջին ջութակ՝ Թամարա Պետրոսեան, Ցակոբ Ադամեան բ. ջութակ եւ վիթխարի թէ ներկայութեամբ եւ թէ տաղանդով՝ նուագող Աչոտ Այվազեան առաջին թաւջութակ: Անոնք յաջողութեամբ արտայայտեցին իրենց կատարողական ձիրքերը:

Արդարեւ՝ Ցարութիւն Դելլալեանի «Էկլոգա» սրինգի գոնչերթօն, լարային նուագախումբի, դաշնամուրի եւ թմփանիի համար, առաջին համաչխարհային կատարումն էր եւ իսկապէս իր ստեղծագործութեանց ցանկը այս գործը չի պարունակեր:

Սրինգի մենակատարուհի Տաթեւիկ Պաղտասարեանի կատարումը յաջող էր, կլոր, հիանալի արհեստավարժութեամբ եւ ազնիւ զգայնութեամբ:

Այսօմենայնյնի, ես ինծի հարց կու տամ, մի՞թէ իմաստալից էր այդ մեկնաբանութեան հետ զուգորդուած, կըռնակը զարմանալիօրէն ժողովուրդին դարձուցած նուագելը, ապա նուագել չարունակելով բեմէն հեռանալը:

Ընդհանուր առմամբ Արամ Ղարաբեկեան նեկայանալի է իր յատկանչական վարմունքով: Սակայն չափազանցութիւն կայ իր չարժուձեւերուն մէջ, աջ ու ձախ ճօճելով իր նրբակերտ մարմինը, ձախ ափը յաճախ դէպի երկինք եւ չատ առաջ կառկառելով եւ վերջապէս ճպոտի իւրայատուկ խաղերով, ստեղծելով աչքի ախորժատեսիլ զուարթ պահեր:

Ցայտադրի երկրորդ մասը սկսաւ սիրուած երգչուհի Աննա Մայիլեան՝ Սամուէլ Պարպըրի «Տովըր պիչ» գործին մեկնաբանութեամբ, նոյն նուագախումբի եւ ղեկավարի մասնակցութեամբ:

Քաջածանօթ ըլլալով Մայիլեանի թաւչային, հոգի եւ սիրտ թափանցող քաղցրահունչ ձայնային որակի եւ ձայնեբռնգներու հարուստ կարողականութեան, վերապահ զգացումներով պարուրուեցայ Սամուէլ Պարպըրի «Տովըր Պիչ»ի՝ իր ոչ բոլորովին ախորժալուր անգլերէն հնչումին եւ նուագախումբի անհաւասարակշիռ տիրապետութեան պատճառաւ:

Սակայն բարեբախտաբար կրցայ չատ աւելի լրջօրէն ըմբռնել էրնէսթ Շօսոնի դժուար «Շանսօն Փէրփէթիւէլ»ը, որուն ընթացքին Աննա Մայիլեան՝ դրսեւորեց իր չնորհալի դիւթիչ, յուզիչ, արուեստի իսկական մակարդակը եւ իր մեկնաբանութեան ազնուութիւնը ու հեզասահ մաքրութիւնը, արժանապէս ըստանալով որոտընդոստ ծափողջոյններով ունկնդիր ժողովուրդի ջերմ գնահատանքը:

Պէթովէնի Մեծ Փուգան (խուանուպ) օփ. 133 իր ուշ չրջանի ստեղծագործութիւն մըն է, որ կը ցոլացնէ խոլ Պէթովէնի խռովայոյզ եւ տագնապալից ներաչխարհը, նոյն ատեն ապշեցուցիչ յառաջդիմութեամբ մը դէպի ապագայ հայեցող:

Արամ Ղարաբեկեանը արտայայտեց այս գործին ներքին պայքարները իր ամբողջ մարմնով եւ արտաքնապէս տեսանելի ոտնային չեչտաւորումներով:

Ափսոս որ այս յայտադիրը որեւէ կերպով չնչեց Արամ Խաչատուրեանի հարիւրերորդ տարեդարձը: Իմ կարծիքով այսպիսի լարային համոյթ մը կրնար հմտիչ կեպով կատարել. զոր օրինակ՝ չատ սիրուած Գայեանէ «Առամիօ»ն, կամ յարաբերաբար անծանօթ սակայն ոչ նուազ դեղեցիկ «տուալը Ֆիւկ»ը – կըրճնակի խուսանուազ:

Այս ստեղծագործութիւնը Խաչատուրեանի ուսանողական տարիներու պտուղը ըլլալով հանդերձ՝ արդէն իսկ կը ցուցադրէ վարպետին հասուն տաղանդին յատկանիշները:

Տխուր եւ մելամաղձոտ էի այս աշնանային երեկոյեան, թերեւս իբր ունկնդիր առաւելագոյն կեդրոնացումը եւ ընդունակութիւնը դժուար էր ապահովել. սակայն համերգին ազդեցութիւնը ոչինչով չբարելաւեց իմ տրամադրութիւնս, ի տարբերութիւն աւելի հոգեպարար երաժշտական փորձառութիւններուս:

Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակը դեղեցիկ ու լուսաւոր էր եւ նոր ամայացած՝ կարծէք բանուորներու ճնչիչ բացակայութեան պատճառաւ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԱԶԻՆ ԿԱՅԱՆ ՄԸ ԿԻՐԳԻԶԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրկիզիստանի Կանտ ռուսական օդանաւային կայանը ռուսական առաջին յառաջապահ կայանն է Միջերկրական Մխութեան քաղաքականէն ի վեր: Սեպտեմբեր 22–ին, Ռուսաստանի եւ Կիրկիզիստանի Պաշտպանութեան նախարարները Սերգէյ Իվանով եւ Խէն Տոպոյեւ միջպետական Համաձայնագիր մը ստորագրած են դրացի Հանրապետութեան հողամասին վրայ գտնուող ռուսական կայանին գոյութեան պայմաններու եւ կարգավիճակին մասին: Օրինականացնելով իր ղօրանոցին գոյութիւնը մօտակայ տասնամեակի մէջ, Ռուսաստան առաջին քարը կը դնէ զինուորական նոր զինակցութեան մը կառոյցին, ՀԱՊ–ի հաւաքական ապահովութեան Դաշնագրին կազմակերպութեան մէջ, տեսակ մը ՕԹԱՆ–ի կեդրոն – ասիական տարբերակ: Ցայսօր, ռուս զինուորականները արդէն ներկայ են ՀԱՊ–ի երկիրներուն մէջ, բայց Թիւրքմէնիստանէն եւ Ուզբեկիստանէն: Եւ ինչպէս յայտարարեց ռուսական ըպայակոյտի պետը «Վրեմիա նովոստի»ի աչխատակիցին «իրիկունը դեռ չէ իջած»: Ցատկանչական է, որ զինեալ զօրաւոր կազմի մը հիմը կը դրուի մօտը Մանասի օդակայանին, բազմազգեան զինուորական կայան, որ զօրավիդ է Ամերիկացիներուն եւ իրենց զինակիցներուն զինուրական գործողութեանց աֆղան հողամասին վրայ:

Սպայակոյտին գործողութիւններուն եւ ռազմավարական ծրագիրներուն մէջ, Կանտի պաչտօնն է օդանաւային պաչտպանութիւնը ապահովել հաւաքական ապահովութեան ուժերուն, առաւելաբար Տաճիկիստանի 201–րդ զօրաբաժնի, ցամաքային հեռանկարները: Աւելին, իւտաղային, կայանը պիտի կարենար մասնակցիլ չրջանի հակօդային պաչտպանութեան, մաս կազմել կեդրոնական Ասիոյ հաւաքական Ուժերու արագ տեղադրման եւ օդնել յատուկ միաւորներուն պայ-

---

մեկնաբանութեան ազնուութիւնը ու հեզասահ մաքրութիւնը, արժանապէս ըստանալով որոտընդոստ ծափողջոյններով ունկնդիր ժողովուրդի ջերմ գնահատանքը:

Պէթովէնի Մեծ Փուգան (խուանուպ) օփ. 133 իր ուշ չրջանի ստեղծագործութիւն մըն է, որ կը ցոլացնէ խոլ Պէթովէնի խռովայոյզ եւ տագնապալից ներաչխարհը, նոյն ատեն ապշեցուցիչ յառաջդիմութեամբ մը դէպի ապագայ հայեցող:

Արամ Ղարաբեկեանը արտայայտեց այս գործին ներքին պայքարները իր ամբողջ մարմնով եւ արտաքնապէս տեսանելի ոտնային չեչտաւորումներով:

Ափսոս որ այս յայտադիրը որեւէ կերպով չնչեց Արամ Խաչատուրեանի հարիւրերորդ տարեդարձը: Իմ կարծիքով այսպիսի լարային համոյթ մը կրնար հմտիչ կեպով կատարել. զոր օրինակ՝ չատ սիրուած Գայեանէ «Առամիօ»ն, կամ յարաբերաբար անծանօթ սակայն ոչ նուազ դեղեցիկ «տուալը Ֆիւկ»ը – կըրճնակի խուսանուազ:

Այս ստեղծագործութիւնը Խաչատուրեանի ուսանողական տարիներու պտուղը ըլլալով հանդերձ՝ արդէն իսկ կը ցուցադրէ վարպետին հասուն տաղանդին յատկանիշները:

Տխուր եւ մելամաղձոտ էի այս աշնանային երեկոյեան, թերեւս իբր ունկնդիր առաւելագոյն կեդրոնացումը եւ ընդունակութիւնը դժուար էր ապահովել. սակայն համերգին ազդեցութիւնը ոչինչով չբարելաւեց իմ տրամադրութիւնս, ի տարբերութիւն աւելի հոգեպարար երաժշտական փորձառութիւններուս:

Երեւանի Հանրապետութեան հրապարակը դեղեցիկ ու լուսաւոր էր եւ նոր ամայացած՝ կարծէք բանուորներու ճնչիչ բացակայութեան պատճառաւ:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՀԱՅՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

● *Սեպտեմբեր 21–ը այլեւս ծանօթ է Հայ հանրութեան ազատ եւ անկախ Հայաստանի որպէս Հանրապետութեան Տօն: Այս առթիւ Քէօլնի Հայ համայնքի եւ Մշակութային Միութեան վարչութիւնները համայնքային սրահին մէջ կազմակերպած էին տօնախմբութիւն, որու ընթացքին խօսք առին Առաջնորդը ու Արխտակէս եւ Պսակ Աբեղաները, վեր առնելով Հանրապետութեան Տօնին նշանակութիւնը: Առաջնորդը իր խօսքին մէջ յայտնեց, թէ անկախութիւնը զոհերու գնով ձեռք բերուեցաւ եւ զայն պահելու համար պէտք է չարունակել զոհաբերութիւնը, որպէսզի կարենանք արժանի ըլլալ անոր: Հանդիսութիւնը փակեցաւ Գարեգին Աբք·ի Պահպանիչով եւ օրհնութեամբ:*

Տօնախմբութենէն ետք ներկաները հիւրասիրուեցան վարչութեանց պատրաստած օշարակներով:

Հանրապետութեան Տօնը Սեպտեմբեր 26–ին կը նշուէր նաեւ Պէյրլինի մէջ Հայոց դեսպանութեան նախաձեռնութեամբ համերդով եւ ընդունելութեամբ մը, որուն յանուն Գերմանիոյ Առաջնորդութեան ներկայ կը գտնուէր Արխտակէս Աբեղայ Այվազեան:

● *Առաջնորդը Սեպտեմբեր 13–ին յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ·ի, ի ժըննեւ, ներկայ գտնուեցաւ Հայ Եւրոպական Ֆորումի Ժողովին, ուր բացման աղօթքէն ետք կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետի Օրհնութեան Գիրը եւ իր անձնական խօսքին մէջ ընդգծելով նման հանդիպումներու կարեւորութիւնը քաջալերեց ներկաները յաճախ հանդիպելու եւ մտածելու Հայ հասարակութիւնը յուզող հարցերուն վրայ եւ իրարու փոխանցելու ձեռք բերուած փորձառութիւնները: Իբրեւ խորհրդածութեան նիւթ առաջարկեց նաեւ մտածելու Հայ ժողովուրդի ղեկավարման համար քարեր պատրաստելու վարժարանի մը մասին, որպէսզի կարենայ ըլլայ յայտնուած միտքերը իրականացնել ձեռնհաս ղեկավարութեան կողմէ:*

Առաջնորդը յաջորդ օր՝ Սեպտեմբեր 14–ին տեղւոյն Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ պատարագեց Վերացման Ս. Խաչի Տօնին առթիւ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն,
2003, Սեպտեմբեր 22

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ
12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՆՇՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի «Սիվիք» հանդիսասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 21–ին, նշուած է Հայաստանի անկախութեան 12–րդ տարեդարձը, որուն ներկայ եղած են թեմին զոյգ Առաջնորդները՝ Ցովնան Արք· Տէրտէրեան եւ Մուշեղ Արք· Մարտիրոսեան, Հայաստանի Ուաշինկթընի դեսպան Արման Կիրակոսեան, Լոս – Անճըլըսի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան (որուն պաշտօնավարութիւնը հասած է իր աւարտին), նոր նշանակուած աւագ հիւպատոսը՝ Գագիկ Կիրակոսեան, կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ եւ հոծ բազմութիւն մը: Բացումը կատարած եւ հանդիսութիւնը վարած է Բարսեղ Գարթալեան: Խօսք առնելով Վալերի Մկրտումեան երախտագիտութիւն յայտնած է Գալիֆորնիոյ հայութեան, Հայաստանի եւ Արցախի նկատմամբ իրենց ցուցաբերած օժանդակութեան համար: Օրան բանախօսը՝ դեսպան Արման Կիրակոսեան, անդրադառնալով Հայաստանի անկախացման սկիզբը տիրող վիճակին, նշած է՝ «Իրօք, թանկ վճարեցինք անկախութեան համար, բայց մենք յաղթեցինք: Այսօր մենք ապահով ենք Ե՛ւ Հայաստանում, Ե՛ւ Լեռնային Ղարաբաղում, ստեղծելով մեր հզօր բանակը, որ կարողացաւ յաղթել ադրբեջանական բանակին եւ 1994–ից առ այսօր ապահովել հրադադարը»: Ապա, բանախօսը թուած է «տնտեսական այն տեղաշարժերը, որոնք զոյութիւն ունեն այսօր Հայաստանում», մասնաւորաբար չեչտելով Գըրգ Գրիգորեանի ներդրած 170 միլիոն տոլարին չնորհիւ զարկ տրուած ճանապարհաշինութիւնը եւ նոր աշխատատեղերու ստեղծումը: Ցաջողութիւններու կողքին դեսպանը մատնանշած է նաեւ այն դժուարութիւնները, որոնց դիմագրաւելու ընթացքին մէջ է այսօր Հայաստանը, ինչպէս՝ աղքատութեան վերացում, կաշառակերութեան դէմ պայքար, միջին դասակարգի ձեւաւորում, առողջ ժողովրդավարական համակարգի ստեղծում եւ այլն: Ողջոյնի խօսք արտասանած է նոր աւագ հիւպատոսը՝ Գագիկ Կիրակոսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՃԱՇ՝
Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱԻԱԳ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիու» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 10–ին, տեղի ունեցած է հըրաժեշտի ճաշ մը, ի պատիւ Հայաստանի Լոս – Անճըլըսի աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեանին, որուն պաշտօնավարութեան շրջանը աւարտած ըլլալով, կը վերադառնար Երեւան: Ներկայ եղած են համայնքէն 250 ներկայացուցիչներ: Յայտագիրը վարած է Բարսե Ղարթալեան: Խօսք առած են զոյգ Առաջնորդները՝ Ցովնան Արք· Տէրտէրեան եւ Մուշեղ Արք· Մարտիրոսեան, յանուն Ռ·Ա·Կ·–ի Արա Ահարոնեան, յանուն Հ·Ց·Դ·–ի Ցովնան Թաշճեան եւ յանուն Ս·Դ·Հ·Կ·–ի տոքթոր Արշակ Գազանճեան, գնահատելով աւագ հիւպատոսին բարեմասնութիւնները՝ անխտրականութիւն, անդրեդնի տիրապետում, ծառայասիրութիւն եւ անկեղծութիւն: «Հայաստան» հիմնադրամի ատենապետ Թոմիկ Ալեքսանեան իր խօսքին մէջ նշած է թէ աւագ հիւպատոսը մղիչ ուժը հանդիսացած է համայնքին կազմակերպութիւնները համախմբելու եւ մխանական աշխատանքներ իրագործելու մարզերուն մէջ: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է Վալերի Մկրտումեան, որ գնահատելէ ետք գաղութին կազմակերպութիւններ – րուն ցուցաբերած համագործակցութիւնն ու զօրակցութիւնը Հայաստանի հիւպատոսութեան նկատմամբ, եռամեայ հաշտեւութիւնը կատարած է հիւպատոսութեան տարած աշխատանքներուն եւ ձեռք ձգած իրագործումներուն: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՃԱՇ՝
Ի ՊԱՏԻՒ ԴԱՇՆԱԿՑԱՑԻՆ ԴԱՏԱՒՈՐ
ՍԱՄՈՒԷԼ ՏԷՐ – ԵՂԻԱՅԵԱՆԻՆ

Կլէնտէյլի «Վէրտուկօ Հիլզ» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 13–ին, տեղի ունեցած է մեծարանքի ճաշ մը, ի պատիւ Դաշնակցական դատաւոր Սամուէլ Տէր – Եղիայեանին: Ներկայ եղած են Լոս – Անճըլըսի ազգային, եկեղեցական կազմակերպութիւններու եւ մարմիններու, Հայաստանի հիւպատոսութեան ներկայացուցիչներ, դատաւորներ, պետական պաշտօնատարներ: Բացումը կատարած եւ յայտագիրը վարած է մեծարեալին երէց եղբայրը՝ «Մաշտոց» դուկճի հիմնադիր – նախագահ տոքթոր Կարպիս Տէր – Եղիայեան: Շնորհաւորանքի խօսքեր արտասանած են թեմին զոյգ Առաջնորդները՝ Ցովնան Արք· Տէրտէրեան եւ Մուշեղ Արք· Մարտիրոսեան, յանուն Հ·Ց·Դ·–ի Ցովիկ Սալիպա, Ս·Դ·Հ·Կ·–ի Գաբրիէլ Մոլոյեան, յանուն Հ·Բ·Ը·Մ·–ի տոքթոր Սիմոն Սիմոնեան, Ռ·Ա·Կ·–ի կողմէ Երուանդ Պապայեան, Միացեալ Հայկական Ֆոնտի կողմէ Յարութ Սասունեան եւ փրոֆ· Հրայր Տէքմէճեան: Հայաստանի պետութեան չնորհաւորանքները ներկայացուցած է աւագ հիւպատոս Վալերի Մկրտումեան: Հուսկ՝ Սամուէլ Տէր – Եղիայեան իր սրտառուչ չնորհակալութիւնները յայտնած է նախ իր ծնողքներուն, ապա՝ հայութեան, որուն ներկայացուցիչները եկած էին համազգային խնդակցութիւն յայտնելու իրեն:

*
**

«Հ·Մ·Ը·Մ·ԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ»
ԳԻՐՔԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Կլէնտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 7–ին, տեղի ունեցած է Սամուէլ Մկրտիչեանի «Հ· Մ· Ը· Մ·–ական մարդու ապրումներ» գիրքին ներկայացումը: Ցայտագիրը վարած է Կարպիս Շխրտմեան: Ներէկս Մելքոնեան ներկայացուցած է հեղինակին կենսագրականը: Գիրքը ներկայացուցած է Կարօ Մոմճեան, նշելով որ հատորը «պատմական առաջնակարգ մըն է, պատմական սկզբնաղբիւր մը, որ գրուած է ականատեսի վկայութիւններով»: Սրտի խօսք արտասանած են Կարօ Պետրոսեան, Հ· Մ· Ը ·Մ·–ի Շրջանային եւ Կեդր· վարչութեանց ներկայացուցիչները՝ Վիգէն Դաւթեան եւ Մհեր Դաւթեան, ինչպէս նաեւ Հրանդ Ֆհնյ· Երէցեան: Շնորհակալութեան խօսքով հանդէս եկած է հեղինակը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3·

Երբ Մարկրիթին մօտեցաւ, Մարկրիթ փունջ մը մանիշակ գնեց: Պառաւը աւելի եռանդ ստացաւ, մօտեցաւ Փիեռթրոյին եւ Հելէնին եւ մանիշակներու փունջը մօտեցուց Փիեռթրոյի քթին:

– Հոտոտացէ՛ք, պարոն· որքա՜ն···

Խօսքը չաւարտած՝ Փիեռթրօ դէմքը թթուեցուց ու գլուխը ետ քաշեց:

Պառաւը վիրաւորուած զգաց·

– Ինչո՞ւ, պարոն:

– Ինծի համար սոխի հոտը մանիշակի հոտէն աւելի լաւ է:

– Վարդեր, թարմ վարդեր· օրիորդին համար հատ մը գնեցէք:

Այս անգամ վարդի փունջը երակրեց: Փիեռթրօ վարդերն ալ մերժեց·

– Կաղամբ չունի՞ս, կաղամբ ծախէ: Ան առաջ էր, ո րվարդն ու մանիշակը գեղեցիկ կը նկատէին: Հիմա կարգը սոխին ու կաղամբինն է···

Պառաւը զարմացած՝ մէկ Փիեռթրոյին նայեցաւ, մէկ ալ քովիններուն:

– Պարոնը սոխն ու կաղամբը ի՞նչ պիտի ընէ, – հարցուց:

– Ի՞նչ պիտի ընեմ: Անոնցմով սիրուհիս կուրծքը պիտի զարդարեմ, – ըսաւ Փիեռթրօն եւ ուժով մը զգուեց Հելէնը:

– Ի՞նչ կը խօսի: Պարոնը գինո՞վ է···

Ֆրանսուա խնդաց ու ըսաւ·

– Գինով չէ, մօտեռնիստ է···

Կինը ուզեց հասկնալ թէ մօտեռնիստ ի՞նչ է:

– Ինչ պիտի ըլլայ, ահա ասոր պէս բան մը:

– Մօտեռնիստ ալ չեմ, Փիեռիւրիստ եմ, Փիեռիւրիստ, եթէ պիտնալ կ'ուզէք, – ըսաւ Փիեռթրօն:

Մաղիկ ծախող պառաւը գլուխը չարժեց:

– Այս ի՛նչ գարու մէջ կ'ապրինք, – եւ խօսքը ուղղելով Հելէնին՝ աւելցուց·– Դուք ապրելու էիք այն ատեն, երբ ես երիտասարդ էի: Օ՛, այն ատենուայ տըղամարդի՛կը··· Անոնք իրենց սիրածներուն հետ վարպով ու մանիշակով կը խօսէին: Բոլորն ալ մեծ մարդիկ էին, մեծ նկարիչներ, մեծ արձանագործներ, մեծ գրողներ, բոլորը, բոլորը, ամէն ազգէ, ամէն երկրէ, բոլորն ալ աղնիւ ու ազնուական···

– Ուրեմն, հիմա ո՞ւր են այդ քու մեծ, ազնիւ ու ազնուական պարոններդ, – հարցուց Իվանը:

– Մեռան, բոլորը մեռան, – տխուր չեչտով մը ըսաւ պառաւը եւ պահ մը լուռ կարծես ուզեց վերյիշել բոլոր իր ծանօթ այն հին դէմքերը· – Երբ ես երիտասարդ էի, այն ատեն ի՛նչ գեղեցիկ էր Փարիզը···

– Երիտասարդին ու գեղեցիկին համար Փարիզը միշտ ալ գեղեցիկ է, – ըսաւ Փիեռթրօն եւ ղրպանէն ֆրանք մը հանեց, ու տուաւ կնոջ:

– Վարդ մը տուր ինծի, խոշոր հատ մը: Ճաշի ատեն սալաթայիս մէջ պիտի մանրեմ:

Բոլորը խնդացին: Ճէյմս ու Մարկրիթ ալ խնդացին: Պառաւը վարդը տուաւ Փիեռթրոյին եւ, դառնալով Մարկրիթին եւ Ճէյմսին, ըսաւ·

– Դարը փոխուեր է:

Ըսաւ ու քայլերը ուղղեց դէպի միւս սեղանները· – «Թարմ վարդեր, բուրումնալից մանիշակներ»···

– Անպիտան, ո՞ւսկից ալ գտար այդ վարդէ սալաթան, – ըսաւ Ֆրանսուան:

– Դուք, հին դպրոցի պատկանողներդ էք, որ կը գտնէք: Մենք, նորերս, ըստեղծողներ ենք: Մենք կը ստեղծենք, չենք գտներ:

Հաւանական է, որ նորի եւ հինի մասին վիճաբանութիւն մը սկսէր Փիեռթրոյի եւ Ֆրանսուայի միջեւ, եթէ նոյն պահուն Արամ անոնց ուշադրութիւնը չդարձնէր քիչ մը անդին կանգնած գինով երիտասարդի մը վրայ, որ չպարեւած աղջկան մը հետ ձեռքի կատակներ կ'ընէր:

– Նայեցէ՛ք, նայեցէ՛ք, Սամին նայեցէ՛ք, – ըսաւ Արամը· – վրան գլուխը նորեր է: Փորը կուշտ կ'երեւի···

– Հէ՛յ, Սամ, – բարձր ձայնով մը կանչեց Փիեռթրօն:

Սամ չորս կողմը նայեցաւ: Երբ տեսաւ Փիեռթրօն, անոր նման ինքն ալ ձեռքը օդին մէջ չարժելով մօտեցաւ:

– Բարեւ, բարեւ, – գլխով ու ձեռքով բարեւեց խումբը:

– Ո՞ւր ես, Սամ: Այս քանի չաբաթէ մեր քարթիէին մէջ չես երեւիր:

– Զբաղած եմ, շատ զբաղած:

– Ի՞նչ կը նկարես:

Սամ ծռեցաւ դէպի Փիեռթրօն:

(Շար· 8)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Վարդգէս Տակառեանի *մահուան առթիւ «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Ժապ. Մուրատեան 300 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ալեքսանդր Մուրատեան 500 Եւրօ, Տիկին Անահիտ Գաւէզեան 50 Եւրօ:*

(Շար. Ա. Էջէն)

խումբ մը Սէն – Ռոմէն ան ժարէ փութացած էր մաթելու համար ազարակի մը հրդեհը, որու հետեւանքով յաջորդական պայթումներ պատահած են եւ կայութիւնը յանկարծ վտիթարացած է: 150 հրշէջներ հասած են, նաեւ օդնութեան ասանեակ մը կառքեր: Վնասուած են նաեւ բնակարաններ: Պատճառները եւ ծաւալը չէին լուսաբանուած Հոկտեմբեր 3–ին:

«ՄՈՆԱ»ի մասին երկու հատորներ եւս լոյս կը տեսնէին Հոկտեմբեր 3–ին: Մէկը, զոր ստորագրած էր Թերթին աշխատակիցը՝ (մեհեաններու) Տանիէլ Շնէոէման, խորագրած է «Լը Գօչմար մեծիաթիք» եւ հատորին հետեւանքով պաշտօնազրկուեցաւ: Կը դատապարտէր զըլխաւորաբար Թերթին առաջին էջին փոփոխութիւնը, վերածուած «Թերթը ծախելու նպատակաւ ափիչէթ»ի մը: Երկրորդ հատորը՝ «Մոնտի իշխանութիւնը» կը կրէ էքսփանսիոն Թերթի խմբագրապետին՝ Փիլիպ Փուէյի ստորագրութիւնը:

ԻՍՐԱՑԻԼ կը չարունակէ պատին կառուցումը (Այսբյորդանի) եւ Ֆրանսա որոշած է եւրոպացի իր ընկերակիցները հետ եւ քառակին (Եւրոպական Միութիւն, ՄԱՆ, ՄԱԿ, Ռուսաստան) ուսումնասիրել հետեւանքները եւ որոշումներ տալ: Սրտաբին նախարարութեան բանբերը յայտարարած է. – «Ըրանսա կ'ընդունի Իսրայէլի անժամանցելի եւ աւանքը ապահովութեան, բայց, դէմ է այն որոշումներուն, որոնք ինդրոյ առարկայ կ'ընեն 1967–ի սահմանները եւ կը կանխահաճեն Պաղեստինի յետագայ սահմանները»: Հոկտեմբեր 2–ին, Իսրայէլ որոշած է նաեւ հարիւրաւոր նոր բնակարաններ կառուցանել գրաւեալ հողամասերուն մէջ: Նոյն օրը 60–ամեայ Պաղեստինցի մը սպաննուած է եւ երեք ուրիշներ ալ, որոնց մէջ երկու կիներ, ծանրօրէն վիրաւորուած են:

ԳՈՑԻ ԱՆԱՆ դեռ չէ ամերիկեան, թէեւ վերաւոխուած, քանաձեւէն, որ չի համապատասխաններ իր տուած ուղղութեան, բայց եւ այնպէս դեռ պիտի ուսումնասիրէ: Իրաքի մէջ, երեք ամերիկացի զինուորներ սպաննուած են, ինչ որ 88–ի կը հասցնէ սպաննուած Ամերիկացիներու թիւը իրենց մուտքէն (6 ամիս առաջ) ի վեր:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայքից Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, կը ծանուցանէ, թէ այս տարի կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ հինութեան 73–րդ եւ Անուանակոչութեան 70–րդ տարեդարձները, Հոկտեմբեր 12–ին, կիրակի օր:

Այս առթիւ, կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանդիստ, եկեղեցւոյ գլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՓԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ, հոգեւոր հովիւներու, սարկաւագներու, բարերարներու, հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Ժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք բարոյապէս, նիւթապէս ու ֆիզիքապէս, սատար են եղած Եկեղեցւոյ հինութեան եւ որոնք այսօր յաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Արարողութեանց աւարտին ու Մատաղի բաշխումէն ետքը, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, տեղի պիտի ունենայ «ԳԻՆԵՋՕՆ»:

Կը խնդրուի Թաղիս եւ Շրջակայքի հաւատիներէն, որ խուռներամ մասնակցին, յարդելու համար նուիրական յիշատակը Թաղիս ննջեցեալներուն:

Ցանկացողները՝ կրնան մասնակցիլ ՄԱՏԱՂԻՆ ծախքերուն, նախօրօք այդ մասին յայտնելով Եկեղեցւոյ Թաղականութեան:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի

ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ

ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30–ին
Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M⁰ Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱՒԱԳՈՐՎԻԼ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան օրն է:

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու հոգիներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կրօնական արարողութենէն ետք, Ալֆորվիլի Վոլթէր հանդիսասրահին մէջ կը տրուի Սիրոյ ճաշ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի էլէն Բիւզանդ Ալֆորվիլի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Թագուհի Սարգիսեանի մահուան առիթով, ի նպաստ Պէլֆոնթէնի կայանին. –

Տէր եւ Տիկին Զօհրապ Սարգիսեան 40 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մաթրօ 40 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Վազ 80 Եւրօ, Տիկին Բակոբեան, Տոքթոր Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Շահպազեան 100–ական Եւրօ, Հ.Մ.Ը.Մ. 335 Եւրօ, նպարավաճառ Պէն Թալէպ 40 Եւրօ, Օր. Անահիտ եւ Ալիս Տէր – Վարդանեան 150 Եւրօ, Տիկին Լիտիա Մաղալեան, Տէր եւ Տիկին Ճերանեան 80–ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Զորդեան 200 Եւրօ, Օր. Պէրէթիա Մինասեան 45 Եւրօ, Աղթամար խումբ 100 Եւրօ, Պ. Պօյաճեան 150 Եւրօ, Պ. Մուրատ Փափազեան 100 Եւրօ, Տիկին Մարի – Ժան Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Կիրակոսեան 50–ական Եւրօ, Գաբրիթալ ընկերութիւն (գործընկերներ) 288·50 Եւրօ, Տիկին Ժանին Պարսումեան 40 Եւրօ, Տիկին Աստրիտ Մուսկեան – Վուչսա 75 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պառաւեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Պառաւեան 60 Եւրօ, Պր. Արման Օհաննեան 30 Եւրօ, Տիկին Ճամիկ Նաթիրեան – Գեւոնեան 30 Եւրօ:

*
**

Կապոյտ Խաչի Արնուվիլի Աստղիկ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 20 Եւրօ Տիկին Մարիճա Տէրտէրեանէ (Հանգստեան տունէն) Տիկին Մարի Սարգիսեանի յիշատակին:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
89, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire: N° 55935

ԴԷՊԻ 100-ԱՄԵԱԿ
Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ ՕԾՄԱՆ
ՃՐԱԳԱԼՈՑՑ – ՆԱԽԱՏՕՆԱԿ

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հիմնարկութեան 101–րդ եւ Օծման 99–րդ տարեդարձներուն առիթով

Կիրակի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 10·30–ին

Պատարագ կը մատուցուի եւ երախտապարտ ապրումներով Գոհաբանական աղօթք կ'ըլլայ եւ «մատաղ» կ'օրհնուի Տաճարիս եկեղեցաչէն բարերար՝

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ–ի,

ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ Ընտանիքին հարազատներուն եւ Տաճարիս բոլոր բարերար նուիրատուներուն համար:

Այս առթիւ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

«Ցաւիտեան յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻ

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՖՐԱՆՍ
ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.–Ֆրանսի 29–րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19–ին:

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS
DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
«MANTE»

Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

*
**

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտ. 11, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

PARIS → EREVAN → PARIS
3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77
LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26
MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61
EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30
Sabera@wanadoo.fr
EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE
CARGO 3 VOLS HEBDOS
ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS
www.saberatours.fr

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5
DIMANCHE
5 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԱԾ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 296

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ԳԱԻԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.785 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.785

Compte rendu de l'ouvrage

Album of Armenian Paleography

de Michael STONE, Dickran KOUYMJIAN et Henning LEHMANN

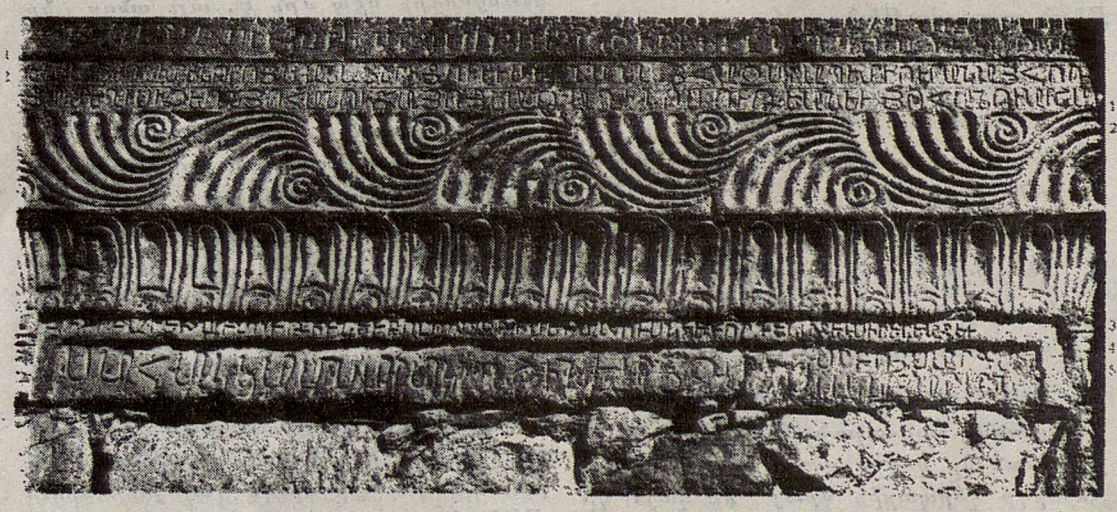
Université d'Aarhus (Danemark), 2002
554 pages, 222 ill. (dont 203 en pleine page).

par Patrick DONABEDIAN

1. Principe de l'ouvrage

Née lors d'un séminaire de philologie arménienne organisé en 1989 par l'université d'Aarhus au Danemark, l'idée de ce volumineux album de paléographie (étude des écritures anciennes) a été conçue par Michael Stone, professeur d'arménologie à l'université hébraïque de Jérusalem, président d'honneur de l'Association internationale des études arméniennes. Le projet a immédiatement été soutenu par Dickran Kouymjian, spécialiste d'histoire, d'art et de codicologie arméniens, professeur à l'université d'Etat de Californie à Fresno, et par Henning Lehmann, professeur d'histoire ecclésiastique, recteur jusqu'en 2002 de l'université danoise sur les presses de laquelle l'album allait être réalisé. Ainsi constituée, cette équipe de maîtres d'œuvre allait s'adjoindre le concours de plusieurs collaborateurs et techniciens, ainsi que d'indispensables soutiens institutionnels et financiers, pour réaliser un ambitieux projet : mettre à la disposition du public savant et des chercheurs paléographes et codicologues un instrument fiable, aussi complet que possible, pour l'étude de l'écriture arménienne et de son évolution durant toute l'histoire du livre manuscrit arménien, une histoire qui, pour sa partie assurément datée, est plus que millénaire et s'étend du IXe au XXe siècle.

A cette fin. les auteurs ont sélectionné, parmi une trentaine de milliers de manuscrits arméniens (environ 31.000) conservés dans les principales collections d'Arménie, d'Europe, d'Amérique du Nord et du Moyen Orient, 192 spécimens et, parmi les pages de chacun d'entre eux, un folio représentatif.

Ces textes ont été retenus parce qu'ils sont datés avec exactitude et qu'ils permettent d'illustrer fidèlement et précisément l'éventail des diverses écritures manuscrites arméniennes et leur évolution depuis les plus anciens codex datés du IXe s. jusqu'à l'écriture manuscrite cursive du XIXe s. Les auteurs ont choisi d'y ajouter, à titre d'éléments de comparaison, quelques textes non datés et, sans les étudier, un petit nombre (6) d'inscriptions lapidaires de la haute période (Ve-VIIIe ss.), un exemple de texte faisant partie d'une peinture murale des XIe-XIIe siècles et, à tout à la fin de l'échelle chronologique, quelques documents d'archive modernes: cinq textes autographes montrant l'écriture de personnalités, ecclésiastiques et savants du XIXe et du début du XXe siècle; parmi eux, une lettre manuscrite d'Antoine Meillet, rédigée en 1911 en arménien (document 5, p. 509).

2. Structure de l'ouvrage

En introduction à l'album proprement dit, on trouve une longue étude bibliographique sur l'évolution et les acquis successifs de la science paléographique relative à la matière arménienne, par Dickran Kouymjian (p. 13-59). Elle est accompagnée de notices sur une pièce particulièrement importante, le papyrus arméno-grec (D. Kouymjian, p. 59-63), et sur les principales catégories d'écritures (idem, p. 63-75, puis Michael Stone, p. 99-105); juste avant la fin de cette partie introductive, M. Stone livre au lecteur une analyse des changements subis par la forme de chaque caractère (p. 78-98).

L'album proprement dit (p. 112-501), après quatre reproductions d'inscriptions lapidaires des VIIe-VIIIe siècles (p. 112-115), est constitué de 192 planches offrant les fac-similis en couleur de pages de manuscrits arméniens presque toutes reproduites en grandeur nature (à l'exception de celles trop grandes, qui ont été réduites). En regard de chaque illustration, sur la page de gauche, sont donnés les indications et commentaires jugés indispensables. Parmi ceux-ci figurent une biblographie présentant l'essentiel de la littéraure sur le manuscrit en question, des commentaires sur ses traits importants, la transcription de quelques lignes du texte, un agrandissement en couleur d'une ligne du texte permettant d'étudier ie lettrage de manière détaillée, et une série alphabétique composée de caractères tirés de la page présentée. Ce tableau alphabétique ainsi constitué pour chaque manuscrit précisément daté est l'un des principaux atouts de l'Album : il présente un grand intérêt documentaire puisqu'il n'a pas été dessiné à la main comme dans les précédents ouvrages paléographiques, mais a été composé électroniquement après scannage de la page.

Ces tableaux alphabétiques exactement datés et fidèlement reproduits servent de base aux tables synthétiques de la troisième partie, non moins importante, placée à la fin de l'ouvrage (p. 512-541). Ces tables montrent les subtiles évolutions que subissent les caractères au fil des siècles et la finesse des nuances qui séparent les types d'écritures, au-delà des catégories reconnues par la classificatoin traditionnelle en arkat'agir, bolorgir, notrgir et sheghagir. Ces tables constituent ainsi une histoire visuelle des caractères de l'alphabet arménien, du moins dans le domaine des livres manuscrits.

3, Notes sur les études introductives

L'histoire des études paléographiques consacrées à l'écriture arménienne, par Dickran Kouymjian, présente les principaux livres et articles sur le sujet (du moins pour ce qui est de la paléographie «livresque») et la plupart des références mineures. Il s'agit d'une revue détaillée et d'une analyse approfondie de l'abondante littérature paléographique sur l'Arménie, y compris des plus anciennes publications occidentales des XVIIe-XVIIIe siècles.

Parmi les nombreux enseignements qui peuvent être tirés de cette riche étude bibliographique, on relève que les deux premières publications de l'alphabet arménien en Occident se trouvent dans un incunable allemand de 1486 et dans un recueil manuscrit français de 1566-67 (p. 16). On note aussi que c'est probablement dans le milieu des imprimeurs arméniens établis en Italie au XVIe siècle que fut élaborée la classification des types de caractères arméniens en erkat'agir, bolorgir et notrgir, avant d'être systématisée par les premiers théoriciens occidentaux dont Franciscus Rivola (1624). On y apprend également que c'est Johannes Schröder qui donna, pour la première fois, en 1711 une analyse soigneuse de la place des caractères arméniens écrits en bolorgir et notrgir par rapport à la ligne et entre deux lignes (p. 18); et que c'est Chahan de Cirbied, premier titulaire de la chaire arménien aux Langues-Orientales, qui, en 1823, mentionna pour la première fois, après les trois types susindiqués, le quatrième, celui de l'écriture cursive courante moderne, le sheghagir (p. 20).

Dans cette revue bibliographique très consciencieuse, D. K. accorde une grande attention à la présentation des travaux des pionniers arméniens de la paléographie, en particulier ceux de Yakovbos Dachian[1], Garegin Hovsepian[2], Hratchia Adjarian[3] et Achot Abrahamian[4] (p. 25-51). Il en ressort qu'il est difficile d'ajouter quoi que ce soit de véritablement nouveau à ces études fondamentales, qui se corrigent et se complètent mutuellement. Il reste «seulement» à affiner, systématiser, enrichir, notamment grâce aux nouvelles technologies: c'est ce qui a été réalisé, avec un soin remarquable, dans le présent ouvrage.

Après cette revue/analyse bibliographique, la dernière parie du chapitre de D. K. (p. 59-75) se transforme en une étude paléographique à part entière. On y trouve une utile présentation synthétique du fameux papyrus arméno-grec de la Bibliothèque Nationale. On sait que ce curieux et précieux texte destiné à l'étude du grec a été rédigé en langue grecque mais en caractères ar-

(*Suite Page 4*)

«ԱՆՑՈՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ՃԱՄԲԱՆ»՝ ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՎԷՊԸ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏՔԷՈՍԵԱՆ

Գրականութիւնը, ինչպէս կեանքը, սահմաններ չի ճանչնար: Ամէն ձեւ, ամէն նիւթ կարելի է փորձարկել: Վերջին հաշուով, համաչխարհային գրականութեան գլուխ-գործոցները երեւան եկած են նոր սահմաններ փորձարկելու իրողութեամբ: Նոյնը կարելի է ըսել գրական քննադատութեան ու գրական պատմութեան մասին: Միշտ կարելի է նոր մեկնաբանութեան ու բացատրութեան դիմել, ի խնդիր նոր լուսաբանութիւններու: Այսիկա չի նշանակեր, որ նախընթաց փորձառութիւնը պիտի անտեսուի կամ սխալ համարուի առանց անհրաժեշտ փաստերու ու համոզիչ վերլուծումի:

Վերջերս, Կոստան Զարեանի երկերու հրատարակիչ եւ ուսումնասիրող Եուրի Խաչատրեանը յօդուած մը լոյս ընծայած է, քննելով Զարեանի եւ Նորվեկիացի Նըրչանաւոր թատերագիր Հենրիկ Իպսէնի (1828 – 1906) առընչութիւնները: Ան բաւական կերպով մէկտեղած է հայ գրադէտին վաղագոյն շրջանի յօդուածներէն մինչեւ վերջին տարիներու օրագրային նշումները, ուր Իպսէնի մասին ուղղակի թէ անուղղակի անդրադարձներ կան, եւ վեր հանած է երկու հեղինակներուն միջեւ զոյութիւն ունեցող կարգ մը զուգահեռներ:

Անոնց չարքին, մեր ուշադրութիւնը դրաւեց հետեւեալ հատուածը, զոր կը մէջբերենք ամբողջութեամբ.–

Իպսէնի դրամատուրգիայի, մասնաւորապէս «Փէր Կիւնթ»ի հետ Կոստան Զարեանի գրականութեան ներբին առընչակցութիւնը սկսում է «Անցորդը եւ իր ճամբան» վէպով 1926 – 1930): Թէպէտեւ վէպի խորագիրը ակնյայտօրէն արձագանգ է Ֆրիտրիխ Նիցչէի «Անցորդը եւ իր ստուերը» երկի վերնագրին, ներբին ստրուկտուրայով եւ բովանդակութեամբ այն առընչւում է «Փէր Կիւնթ»ի հետ:

«Անցորդը եւ իր ճամբան» գործը հեղինակի անձնական կեանքի մի որոշ հատուածի կենսագրական հիմքի վրայ կառուցուած գեղարուեստական ստեղծագործութիւն է, վէպ, իր սիւժէով եւ պատկերային մտածողութեան համակարգով ոչ սովորական: Ցագեցած չինելով անձնական կեանքի վաւերական փաստերով, որոնք միտումնաւոր մշուշուած են եւ հեռացուած, պատմական իրողութիւնների եւ իրադարձութիւնների մանրամասնականութեամբ եւ մանաւանդ իրական – պատմական ժամանակի եւ իրականութեան զգացողութեամբ, վէպը կարելի է դիտել որպէս ստեղծագործական խորհրդանշական ընդհանրացումներ, որոնք կը վերաբերին հետեւեալ հարցերուն.

– Անձնական կեանքի փաստեր

– Պատմական իրողութիւններու եւ իրադարձութիւններու մանրամասնութիւններ

– Իրական ժամանակի եւ իրականութեան զգացողութիւն:

Իսկ մէս կողմէ, կը պնդէ, որ ան, որպէս ստեղծագործութիւն, կը համապրէ

– Գեղարուեստական խորհրդանշական ընդհանրացումներ

Փաստա–վաւերագրական մանրամասներ

– Կենցաղային ճշգրտութիւն

– Գրական երեւակայութիւն

– Վերլուծական միտք

– Համադրական մտածողութիւն:

Ցետագայ չարադրանքին մէջ, Ե. Խաչատրեան կը կեդրոնանայ այս գործի Անցորդի կերպարին վրայ եւ զայն կը զուգադրէ Իպսէնի գրական կերպարներէն Պրանտի եւ Փէր Կիւնթի հետ (էջ 62–63): Սակայն, Անցորդը անանուն չէ, Զարեան անունով յիշատակուած է երկին մէջ, հակառակ անոր, որ գրականագէտը զայն կը փորձէ տարանջատել վիպական (Անցորդը) եւ իրական (Կոստան Զարեան) կերպարներու:

Ընթերցողին յիշողութիւնը թարմացնելու համար, նշենք, որ «Անցորդը» կը սկսի Պոլսոյ մէջ, գրագէտի Հայաստան առաջին ներգաղթի նախօրեակին (1922), կը չարունակուի հոն իր անցուցած երկու տարիներու նկարագրութեամբ եւ կը փակուի իր մեկնումով 1924–ին: Այս է, ըստ Խաչատրեանի, «վէպ»ի «սիւժէ»ն:

Այս գործին մէջ Զարեանի անուրանալի երեւակայութեան դերը ընդգծելով հանդերձ, պէտք է նկատի ունենալ, որ այդ երեւակայութիւնը փաստական տուեալներու վիպականացումով զբաղած չէ, այլ կեդրոնացած է զգայարանային (երաժշտական, նկարչական) տարածքի մը նուաճումին վրայ: «Ճայտնութենական երեւակայութիւն» մըն է, ինչպէս ըսած է Ցակոբ Օշական[2]:

Վէպի մը որպէս այդպիսին բնորոշ յատկանիշը վիպական տարրն է: Ո՞ւր է ան:

Հարիւրաւոր էջերու երկայնքին, վիպականի հետ տեսականօրէն առընչուղղ միակ պարագան Թերեւս կրնանք նկատել կրկէսի խոզին դրուագը: Պատահական չէ, որ «Խոզը», որպէս առանձին պատմուածք, անգլերէնի թարգմանուած ըլլայ 1929–ին, իսկ 1947–ին ընդգրկուած՝ այդ լեզուով պատմուածքներու հատընտիրի մը մէջ[3]:

Աւելցնենք, թէեւ հասկանալի է, որ այդ դրուագը եւս վաւերական հենք ունենայ, ինչ որ կը մնայ ստուգելի:

Որո՞նք են վիպական կերպարները: Անունով (Եղիշէ Զարենց, եւլն.), սկզբնատառով (Մարտիրոս Սարեան, եւլն.), թափանցիկ ակնարկներով («Պարսկատանից եկած լեզուաբանութեան պրոֆեսորը»՝ Հրաչեայ Աճառեան, եւլն.) կամ անուանափոխութեամբ («Մարկոս ազա Կակինեան»՝ Եսայի Կարիկեան) յիշուող անձե՞րը, որոնց հետ Զարեան հանդիպած է: Ի՞նչ տիպարներ կերտած է հեղինակը անոնց ընդմէջէն, դրական կամ ժխտական անցողիկ նկատողութիւններէ անդին:

Կը բաւէ բաղդատել «Անցորդը» եւ «Նայուը լերան վրայ» գործերը ոչ–վիպականի եւ վիպականի տարբերութիւնը անմիջապէս նշմարելու համար:

Ի դէպ, Օշականը եւս, Զապէլ Եսայեանին նուիրուած իր մենագրութեան «Տպաւորապաշտը» գլուխին մէջ, «Անցորդը»ին վերաբերեալ բաւական երկդիմի հաստատում մը ըրած է, երբ գայն բաղդատած է գրագիտուհիին «Պրոմեթէոս արձակուած» երկին հետ (ընդգծումները Օշականին կը պատկանին).–

Այդ reportage–ը (նկատի ունիմ միայն իրողութիւնները, կասկածելով հանդերձ անոնց բացատրումի կերպերուն երբ ոչ անճշդութեան, գէթ զանոնք դասաւորելու աշխատանքին մէջ սպառուած խանդին), գերծ է Զարեանի շփացումներէն դէպի լաւն ու վատը, որոնք վկայութեան արժէքը միշտ կը վտանգեն: Չեմ կրնար ԱՆՑՈՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ՃԱՄԲԱՆ (Կոստան Զարեան) ուրանալ: Մեծ գրագէտ մը կայ այդ ճամբորդին աչքերուն ետեւը, ու մեծ կախարդ մը՝ անոր բառերուն մէջ: Բայց ճոյն ատեն մէկը՝ որ կը տեսնէ եւ կը մտածէ ոչ թէ համաձայն կանխապէս որդեգրուած տեսակէտներու (ուրիշ բան չէ ըրած Տիկին Եսայեան) այլ համաձայն իր իսկ անդրադարձումներուն, իր գրագէտի սեղանին առջեւ իր երեւակայութեանէն իրեն թելադրուած էմայճներուն.– պարագան կը վնասէ արուեստի գործին ճշմարտութեան, բանի որ reportage–ը եւ վէպը ճոյն բաները չեն կրնար ըլլալ[4]:

Հոս, անշուշտ, Օշական չըսեր, թէ «Անցորդը» վէպ մըն է, այլ անոր կը մերժէ reportage–ի (հոգ չէ, թէ միտումնաւոր) այն արժէքը, զոր կը վերագրէ Զ. Եսայեանի «Պրոմեթէոս»ին, որ հրատարակուած էր 1928–ին որպէս Խորհրդային Հայաստան կատարած ճամբորդութեան մը ականատեսի տպաւորութիւններ: Ըստ իրեն, Զարեանի երեւակայութիւնը վնասած է իր վկայութեան վաւերականութեան:

Կարելի է առարկել, սակայն, որ Զարեան reportage–ի փորձ չէ ըրած այս թէ յաջորդական ոչ–վիպական գործերէն որեւէ մէկուն մէջ: Իրապաշտութիւնը խորթ էր իրեն, իր իսկ խոստովանութեամբ, եւ իր արձակի այդ ճիւղն ալ յուշագրութիւն չէր:

Բոլորովին տարբեր տեսանկիւնէ մը, նոյնը կը պատահի անցեալ տարուան վերջերը «յուշագրութեան» պայմանականի վերդիրով լոյս տեսած գոլոմպիացի հռչակաւոր վիպասան Կապրիէլ Կարսիա Մարքէսի «Ապրիլ՝ պատմելու համար» երկին առաջին հատորին հետ, որ անոր կեանքը կը նկարագրէ մինչեւ 1956: Երբ կը կարդանք այդ գործը, կարսիա Մարքէսի յուշերուն կը հանդիպինք, բայց պատմուած այնպիսի կերպով մը, երեւակայութեան այնպիսի թափով մը, որ կարծէք անոր լաւագոյն վէպերուն հերթական մէկ նմոյշին մէջ թափարշաւած ենք: Սակայն, անմիջապէս կը գիտակցիք որ վէպ մը չէ, որովհետեւ fiction եւ երեւակայութիւն չփոթելու ընդունակութիւնը չունիք:

Այլ հարց, որ Զարեան ինքզինքը համարած է «միայնակ, չհասկացուած, մերժուած» անձնաւորութիւն, փէր Կիւնթի նման: Տարբեր չէ եղած Իպսէնի պարագան, որ 1870–ին, Խաչատրեանի մէջբերած նամակով, կը նշէր, որ «ես մարմնական ինքնաշնչումով եմ զոհ փէր Կիւնթի(..) բազում գծերը» (էջ 55): Բայց «Անցորդը»ին մէջ երեւցող Զարեանը իր այդ կերպաւորումին մէջ ոչինչ վիպական ունի: Արդարեւ, ան իր կեանքը իսկապէս ապրած է մենութեան մէջ, չհասկցուած եւ մերժուած գրագէտ մը եղած է, ենթակայական ու առարկայական բազմաթիւ ու բազմապիսի պատճառներով:

Կ'արժէ, որ Խաչատրեան առանձին յօդուածով ապացուցէ «Անցորդը»ի գրական սեռի իր բնութագրումը, որպէսզի այն առեն կարենանք կշռադատել զայն: Առայժմ, իր պնդումը զուրկ է փաստերու ուժէն:

ՕՐԱԳՐԻՆ ՀԱՐՑԸ

Մինչեւ հոս, խօսքը գրական տեսակէտներու տարբերութեան մասին եղած է: Բայց, ինչպէս վերը տեսանք, պարբերութիւնը կը պարունակէ ոչ–գրական բաժին մը: Արդարեւ, հայրենի բանավճային մշակոյթի ընթացիկ մէկ նմոյշին կը հանդիպինք, իմա՝ իրական կամ երեւակայական ընդդիմախօսի մը հետ երկու բառով կամ տողով հաշիւ մաքրել ու անցնիլ: Այս «հաչուեյարդար»ը կը պատահի, յաճախ, տողեր կամ նախադասութիւններ կտրատելով եւ կամայ թէ ակամայ խեղաթիւրումի ենթարկելով: Ահա թէ ինչո՞ւ լման մէջբերումի ենթարկած ենք մեզ հետաքրքրող բաժինը, որէէ անհարկի վերադրում կամ սխալ հասկցողութիւն կանխելու համար: Այս պարագային, Մ. Նշանեանի Զարեանին նուիրուած ուսումնասիրութիւնները «սիրողական դիտելիքներ եւ գրասիրական տպաւորութիւններ» կը համարուին գրիչի մէկ հարուածով ու առանց հիմնաւորումի[5]: Իր անթաքոյց յարձակումին մէջ, Խաչատրեան զարմանք կը յայտնէ, որ «վէպը» (այսինքն, «Անցորդը») «համարում են, նախ, անյաջող գործ եւ, ապա, պարզապէս անձնական օրագիր»: Որո՞նք են իր փաստերը նման «զարմանք»ի համար: Գոյութիւն չունին, ինչպէս պիտի տեսնենք անմիջապէս:

Նախ, վերստին կարդանք Մ. Նշանեանի գրածը.–

Մեր կարծիքով՝ Զարեանի արձակը (եւ այդ արձակին մէջ՝ 1926–էն 1937 շրջանին տպուած գործերը, բացառելով վէպերը) իր միակ իսկական յաջողուածքն է:

Ի դէպ, ան ալ յիշողութեան վրէպ մը թոյլ տուած է, քանի որ «երկիրներ եւ աստուածներ»ու անուաւոր հրատարակութիւնը «Հայրենիք» ամսագրին մէջ տեղի ունեցած է 1935 – 38–ին: Աւելի երկրորդական մանրամասնութիւն մըն է, անշուշտ: Կարեւորը այն է, որ Խաչատրեան, անպայման հակաճառելու իր կիրքին մէջ (մոռնալով, որ ի՛նքն է անպայոյց «զբաստիրական տպաւորութիւն» մը արձանագրողը), անտեսած է, որ Նշանեան որպէս «միակ իսկական յաջողուածք» նկատի ունեցած է 1926–1937–ի [1938] Զարեանի արձակը, ի բաց առեալ «Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները» եւ «Վենետիկեան նորավէպ»ը («վէպերը» կամ վիպական գործերը), բայց ներառեալ «Անցորդը եւ իր ճամբան», զոր ինք վէպ չի համարիր: «Անցորդը» վէպ համարողը Խաչատրեանն է, որ բացարձակ նենգափոխութեան կը դիմէ, պնդելով, որ Նըշանեան «Անցորդը» անյաջող նկատած է եւ ձրի վերագրումներ ընելով:

Հեղինակը նոյնպիսի խեղաթիւրումի ենթարկած է օրագրի հարցը: «Անցորդի» մէջ, ի դէպ, չեն պակսիր օրագրային էջերու կամ անձնական նշումներու նմանութիւններ, ուստի չինծու աղմկարարութիւն է «օրագրային էջեր»ու կամ «անձնական նոթեր»ու ակնարկութիւնները մերժելը: Օրինակ, «Ճունուար», «Փետրուար», «Մարտ» թուագրումներով էջերը, Զարեանի դէմ հետապնդումները, օրագրային հետքեր կը պարունակեն[6]: Պէյրութի 1954–ի եւ Վիէննայի 1956–58–ի բուն օրագրութիւնները՝ նոյնինքն Եուրի Խաչատրեանի կողմէ («Նորք», 1994), կամ երեւանեան 1964–ի օրագրութեան հրատարակութիւնները՝ հանդուցեալ Արմէն Զարեանի կողմէ («Հայրենիք», 1992), չատ յստակօրէն ցոյց կու տան, որ տեսարկի մը մէջ ամէնօրեայ գրառումներուն եւ անոնց գեղարուեստական վերամշակումին միջեւ էական տարբերութիւն մը կայ: Զարեանի արձակը, ինչպէս ըսինք, ոչ թէ ամբողջութեամբ, այլ իր լաւագոյն մասերով, կը պատկանի ոչ–գրական այդ ոլորտին:

Ինչպէս վերը տեսանք, Խաչատրեան կ'ընդունի, որ մէկ կողմէ այս երկը կը պարունակէ

– Անձնական կեանքի փաստեր

– Պատմական իրողութիւններու եւ իրադարձութիւններու մանրամասնութիւններ

– Իրական ժամանակի եւ իրականութեան զգացողութիւն:

Իսկ մէս կողմէ, կը պնդէ, որ ան, որպէս ստեղծագործութիւն, կը համապրէ

– Գեղարուեստական խորհրդանշական ընդհանրացումներ

Փաստա–վաւերագրական մանրամասներ

– Կենցաղային ճշգրտութիւն

– Գրական երեւակայութիւն

– Վերլուծական միտք

– Համադրական մտածողութիւն:

Ցետագայ չարադրանքին մէջ, Ե. Խաչատրեան կը կեդրոնանայ այս գործի Անցորդի կերպարին վրայ եւ զայն կը զուգադրէ Իպսէնի գրական կերպարներէն Պրանտի եւ Փէր Կիւնթի հետ (էջ 62–63): Սակայն, Անցորդը անանուն չէ, Զարեան անունով յիշատակուած է երկին մէջ, հակառակ անոր, որ գրականագէտը զայն կը փորձէ տարանջատել վիպական (Անցորդը) եւ իրական (Կոստան Զարեան) կերպարներու:

Ընթերցողին յիշողութիւնը թարմացնելու համար, նշենք, որ «Անցորդը» կը սկսի Պոլսոյ մէջ, գրագէտի Հայաստան առաջին ներգաղթի նախօրեակին (1922), կը չարունակուի հոն իր անցուցած երկու տարիներու նկարագրութեամբ եւ կը փակուի իր մեկնումով 1924–ին: Այս է, ըստ Խաչատրեանի, «վէպ»ի «սիւժէ»ն:

Այս գործին մէջ Զարեանի անուրանալի երեւակայութեան դերը ընդգծելով հանդերձ, պէտք է նկատի ունենալ, որ այդ երեւակայութիւնը փաստական տուեալներու վիպականացումով զբաղած չէ, այլ կեդրոնացած է զգայարանային (երաժշտական, նկարչական) տարածքի մը նուաճումին վրայ: «Ճայտնութենական երեւակայութիւն» մըն է, ինչպէս ըսած է Ցակոբ Օշական[2]:

Վէպի մը որպէս այդպիսին բնորոշ յատկանիշը վիպական տարրն է: Ո՞ւր է ան:

Հարիւրաւոր էջերու երկայնքին, վիպականի հետ տեսականօրէն առընչուղղ միակ պարագան Թերեւս կրնանք նկատել կրկէսի խոզին դրուագը: Պատահական չէ, որ «Խոզը», որպէս առանձին պատմուածք, անգլերէնի թարգմանուած ըլլայ 1929–ին, իսկ 1947–ին ընդգրկուած՝ այդ լեզուով պատմուածքներու հատընտիրի մը մէջ[3]:

Աւելցնենք, թէեւ հասկանալի է, որ այդ դրուագը եւս վաւերական հենք ունենայ, ինչ որ կը մնայ ստուգելի:

Որո՞նք են վիպական կերպարները: Անունով (Եղիշէ Զարենց, եւլն.), սկզբնատառով (Մարտիրոս Սարեան, եւլն.), թափանցիկ ակնարկներով («Պարսկատանից եկած լեզուաբանութեան պրոֆեսորը»՝ Հրաչեայ Աճառեան, եւլն.) կամ անուանափոխութեամբ («Մարկոս ազա Կակինեան»՝ Եսայի Կարիկեան) յիշուող անձե՞րը, որոնց հետ Զարեան հանդիպած է: Ի՞նչ տիպարներ կերտած է հեղինակը անոնց ընդմէջէն, դրական կամ ժխտական անցողիկ նկատողութիւններէ անդին:

Կը բաւէ բաղդատել «Անցորդը» եւ «Նայուը լերան վրայ» գործերը ոչ–վիպականի եւ վիպականի տարբերութիւնը անմիջապէս նշմարելու համար:

Ի դէպ, Օշականը եւս, Զապէլ Եսայեանին նուիրուած իր մենագրութեան «Տպաւորապաշտը» գլուխին մէջ, «Անցորդը»ին վերաբերեալ բաւական երկդիմի հաստատում մը ըրած է, երբ գայն բաղդատած է գրագիտուհիին «Պրոմեթէոս արձակուած» երկին հետ (ընդգծումները Օշականին կը պատկանին).–

Այդ reportage–ը (նկատի ունիմ միայն իրողութիւնները, կասկածելով հանդերձ անոնց բացատրումի կերպերուն երբ ոչ անճշդութեան, գէթ զանոնք դասաւորելու աշխատանքին մէջ սպառուած խանդին), գերծ է Զարեանի շփացումներէն դէպի լաւն ու վատը, որոնք վկայութեան արժէքը միշտ կը վտանգեն: Չեմ կրնար ԱՆՑՈՐԴԸ ԵՒ ԻՐ ՃԱՄԲԱՆ (Կոստան Զարեան) ուրանալ: Մեծ գրագէտ մը կայ այդ ճամբորդին աչքերուն ետեւը, ու մեծ կախարդ մը՝ անոր բառերուն մէջ: Բայց ճոյն ատեն մէկը՝ որ կը տեսնէ եւ կը մտածէ ոչ թէ համաձայն կանխապէս որդեգրուած տեսակէտներու (ուրիշ բան չէ ըրած Տիկին Եսայեան) այլ համաձայն իր իսկ անդրադարձումներուն, իր գրագէտի սեղանին առջեւ իր երեւակայութեանէն իրեն թելադրուած էմայճներուն.– պարագան կը վնասէ արուեստի գործին ճշմարտութեան, բանի որ reportage–ը եւ վէպը ճոյն բաները չեն կրնար ըլլալ[4]:

Հոս, անշուշտ, Օշական չըսեր, թէ «Անցորդը» վէպ մըն է, այլ անոր կը մերժէ reportage–ի (հոգ չէ, թէ միտումնաւոր) այն արժէքը, զոր կը վերագրէ Զ. Եսայեանի «Պրոմեթէոս»ին, որ հրատարակուած էր 1928–ին որպէս Խորհրդային Հայաստան կատարած ճամբորդութեան մը ականատեսի տպաւորութիւններ: Ըստ իրեն, Զարեանի երեւակայութիւնը վնասած է իր վկայութեան վաւերականութեան:

Կարելի է առարկել, սակայն, որ Զարեան reportage–ի փորձ չէ ըրած այս թէ յաջորդական ոչ–վիպական գործերէն որեւէ մէկուն մէջ: Իրապաշտութիւնը խորթ էր իրեն, իր իսկ խոստովանութեամբ, եւ իր արձակի այդ ճիւղն ալ յուշագրութիւն չէր:

Բոլորովին տարբեր տեսանկիւնէ մը, նոյնը կը պատահի անցեալ տարուան վերջերը «յուշագրութեան» պայմանականի վերդիրով լոյս տեսած գոլոմպիացի հռչակաւոր վիպասան Կապրիէլ Կարսիա Մարքէսի «Ապրիլ՝ պատմելու համար» երկին առաջին հատորին հետ, որ անոր կեանքը կը նկարագրէ մինչեւ 1956: Երբ կը կարդանք այդ գործը, կարսիա Մարքէսի յուշերուն կը հանդիպինք, բայց պատմուած այնպիսի կերպով մը, երեւակայութեան այնպիսի թափով մը, որ կարծէք անոր լաւագոյն վէպերուն հերթական մէկ նմոյշին մէջ թափարշաւած ենք: Սակայն, անմիջապէս կը գիտակցիք որ վէպ մը չէ, որովհետեւ fiction եւ երեւակայութիւն չփոթելու ընդունակութիւնը չունիք:

Այլ հարց, որ Զարեան ինքզինքը համարած է «միայնակ, չհասկացուած, մերժուած» անձնաւորութիւն, փէր Կիւնթի նման: Տարբեր չէ եղած Իպսէնի պարագան, որ 1870–ին, Խաչատրեանի մէջբերած նամակով, կը նշէր, որ «ես մարմնական ինքնաշնչումով եմ զոհ փէր Կիւնթի(..) բազում գծերը» (էջ 55): Բայց «Անցորդը»ին մէջ երեւցող Զարեանը իր այդ կերպաւորումին մէջ ոչինչ վիպական ունի: Արդարեւ, ան իր կեանքը իսկապէս ապրած է մենութեան մէջ, չհասկցուած եւ մերժուած գրագէտ մը եղած է, ենթակայական ու առարկայական բազմաթիւ ու բազմապիսի պատճառներով:

Կ'արժէ, որ Խաչատրեան առանձին յօդուածով ապացուցէ «Անցորդը»ի գրական սեռի իր բնութագրումը, որպէսզի այն առեն կարենանք կշռադատել զայն: Առայժմ, իր պնդումը զուրկ է փաստերու ուժէն:

ՕՐԱԳՐԻՆ ՀԱՐՑԸ

Մինչեւ հոս, խօսքը գրական տեսակէտներու տարբերութեան մասին եղած է: Բայց, ինչպէս վերը տեսանք, պարբերութիւնը կը պարունակէ ոչ–գրական բաժին մը: Արդարեւ, հայրենի բանավճային մշակոյթի ընթացիկ մէկ նմոյշին կը հանդիպինք, իմա՝ իրական կամ երեւակայական ընդդիմախօսի մը հետ երկու բառով կամ տողով հաշիւ մաքրել ու անցնիլ: Այս «հաչուեյարդար»ը կը պատահի, յաճախ, տողեր կամ նախադասութիւններ կտրատելով եւ կամայ թէ ակամայ խեղաթիւրումի ենթարկելով: Ահա թէ ինչո՞ւ լման մէջբերումի ենթարկած ենք մեզ հետաքրքրող բաժինը, որեէ անհարկի վերադրում կամ սխալ հասկացողութիւն կանխելու համար: Այս պարագային, Մ. Նշանեանի Զարեանին նուիրուած ուսումնասիրութիւնները «սիրողական դիտելիքներ եւ գրասիրական տպաւորութիւններ» կը համարուին գրիչի մէկ հարուածով ու առանց հիմնաւորումի[5]: Իր անթաքոյց յարձակումին մէջ, Խաչատրեան զարմանք կը յայտնէ, որ «վէպը» (այսինքն, «Անցորդը») «համարում են, նախ, անյաջող գործ եւ, ապա, պարզապէս անձնական օրագիր»: Որո՞նք են իր փաստերը նման «զարմանք»ի համար: Գոյութիւն չունին, ինչպէս պիտի տեսնենք անմիջապէս:

Նախ, վերստին կարդանք Մ. Նշանեանի գրածը.–

Մեր կարծիքով՝ Զարեանի արձակը (եւ այդ արձակին մէջ՝ 1926–էն 1937 շրջանին տպուած գործերը, բացառելով վէպերը) իր միակ իսկական յաջողուածքն է:

Ի դէպ, ան ալ յիշողութեան վրէպ մը թոյլ տուած է, քանի որ «երկիրներ եւ աստուածներ»ու անուաւոր հրատարակութիւնը «Հայրենիք» ամսագրին մէջ տեղի ունեցած է 1935 – 38–ին: Աւելի երկրորդական մանրամասնութիւն մըն է, անշուշտ: Կարեւորը այն է, որ Խաչատրեան, անպայման հակաճառելու իր կիրքին մէջ (մոռնալով, որ ի՛նքն է անպայոյց «զբաստիրական տպաւորութիւն» մը արձանագրողը), անտեսած է, որ Նշանեան որպէս «միակ իսկական յաջողուածք» նկատի ունեցած է 1926–1937–ի [1938] Զարեանի արձակը, ի բաց առեալ «Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները» եւ «Վենետիկեան նորավէպ»ը («վէպերը» կամ վիպական գործերը), բայց ներառեալ «Անցորդը եւ իր ճամբան», զոր ինք վէպ չի համարիր: «Անցորդը» վէպ համարողը Խաչատրեանն է, որ բացարձակ նենգափոխութեան կը դիմէ, պնդելով, որ Նըշանեան «Անցորդը» անյաջող նկատած է եւ ձրի վերագրումներ ընելով:

Հեղինակը նոյնպիսի խեղաթիւրումի ենթարկած է օրագրի հարցը: «Անցորդի» մէջ, ի դէպ, չեն պակսիր օրագրային էջերու կամ անձնական նշումներու նմանութիւններ, ուստի չինծու աղմկարարութիւն է «օրագրային էջեր»ու կամ «անձնական նոթեր»ու ակնարկութիւնները մերժելը: Օրինակ, «Ճունուար», «Փետրուար», «Մարտ» թուագրումներով էջերը, Զարեանի դէմ հետապնդումները, օրագրային հետքեր կը պարունակեն[6]: Պէյրութի 1954–ի եւ Վիէննայի 1956–58–ի բուն օրագրութիւնները՝ նոյնինքն Եուրի Խաչատրեանի կողմէ («Նորք», 1994), կամ երեւանեան 1964–ի օրագրութեան հրատարակութիւնները՝ հանդուցեալ Արմէն Զարեանի կողմէ («Հայրենիք», 1992), չատ յստակօրէն ցոյց կու տան, որ տեսարկի մը մէջ ամէնօրեայ գրառումներուն եւ անոնց գեղարուեստական վերամշակումին միջեւ էական տարբերութիւն մը կայ: Զարեանի արձակը, ինչպէս ըսինք, ոչ թէ ամբողջութեամբ, այլ իր լաւագոյն մասերով, կը պատկանի ոչ–գրական այդ ոլորտին:

Il y a toujours quelque part des témoins vivants

VAROUJAN

Il reste toujours quelque part un témoin vivant. Je suis celui-là et toi et vous, vous êtes également celui-là, toi et vous qui me lisez ou toi et vous qui ne me lisez pas parce que vous savez d'ores et déjà que vous êtes aussi un témoin vivant.

Mais il n'y a pas que vous et moi.

Je me souviens d'un reportage à la télévision où l'on voyait dans un village d'Anatolie, un Turc déclarant : ma mère était arménienne. Il ne savait pas qu'il était en train de dire qu'il l'avait tuée. — Nous en avons fait un Turc, surenchérissaient ses compagnons de bistrot, ne sachant pas que, par là, ils se reconnaissaient témoins vivants d'un crime.

Le jeune Mustapha à qui on inculque l'idée qu'il n'y a pas eu génocide a compris d'emblée qu'il y a eu génocide puisqu'on lui enseigne le contraire et les professeurs d'histoire qui lui affirment cela, par le fait même, savent qu'il y a eu génocide et qu'ils travestissent la vérité. S'il n'y avait pas eu réellement crime auraient-ils besoin de l'affirmer? Il faut qu'il y ait une victime pour plaider non-coupable. Il n'y a pas à prétendre qu'on l'est si on l'est. Ces professeurs, ces historiens et leurs élèves deviennent ainsi, à leur âme défendant, des témoins vivants.

Question : sachant qu'un grain de sable peut enrayer une rotation de la terre, combien un million et demi de grains?...

Il y a toujours quelque part des témoins vivants. On te regarde même quand tu es convaincu que personne ne te voit. Je te parle même si tu ne m'entends pas, dit Dieu.

A Singapour, les Malaisiens ne se demandent plus ce qu'est cette église St. Grégoire l'Illuminateur, ils sont, depuis longtemps, des témoins vivants. Sur les cinq continents se dressent partout des christs arméniens pour répandre l'histoire de la passion de tout un peuple*.

Celui qui aujourd'hui a pris possession de la maison de mon père, à Kharpert, sait bien qui il est, ce qu'il est. Les fleurs dans son jardin, —mon jardin—, qui meurent chaque année, renaissent, la saison venue, pour le lui rappeler. Les murs, la terre, les champs alentour et l'eau qui coule des montagnes et les oiseaux au-dessus de sa tête et celle de ses enfants, sont là encore des témoins vivants, comme le sont les quelques soixante millions d'occupants qui se croient chez eux. Et pourquoi aujourd'hui veulent-ils tant se réfugier dans le giron de l'Europe? Pour échapper aux fantômes qui les hantent. Ils cherchent à tourner le dos à cette terre d'Arméniens qui leur rappelle sans cesse quels bandits ils sont, des envahisseurs venus de lointaine Asie. Ils cherchent à oublier un passé peu glorieux.

Il y a dans les cimetières, épars aux quatre coins du globe, gravés dans la pierre, des noms qui se tiennent en **ian** pour faire une chaîne autour du monde. Ainsi la terre tourne-t-elle.

Il y aura toujours quelque part un témoin vivant, parfois invisible.

L'être invisible. Ce **qui** nous étions et qu'il nous faut se le rappeler, chaque jour un peu plus, sous peine de disparaître, nous qu'on a détournés de notre identité, de notre chemin, de notre Histoire. Ce **qui** nous étions avant le crime. Il y a la vérité qu'on ne peut dénaturer, on a beau se colleter avec comme des voyous, essayer de lui tordre le cou, la vérité plane, transpire entre les mots, les gestes, entre les tentatives de corruptions et les menaces («il faudra leur faire peur, comme en 1915», déclarait un premier ministre à Ankara). Chaque bouffée d'air que l'homme avale, c'est un peu de cette vérité qui entre en lui. On ne peint pas le ciel comme on peint un plafond d'Opéra. On ne souille pas les neiges éternelles. Qu'est-ce qui aujourd'hui empêche l'humanité d'être sereine, en paix avec elle-même. C'est qu'elle refuse de témoigner. Certes des voix ici et là s'élèvent, du bout des lèvres pour reconnaître qu'on a été complices par le silence et qu'on a cru longtemps avoir les mains propres parce qu'on se les lavait. Le niveau moral et intellectuel général est tombé si bas qu'une seule issue, une seule solution se présente; l'asservissement. Et l'humanité aujourd'hui est livrée aux délinquances, aux terreurs; la religion qui devait, à l'origine, annoncer la paix intérieure, pousse aux extrêmismes et aux soifs fanatiques. Alors que, pour avoir été un témoin vivant, Komitas perdit la raison, le monde, lui, cahincaha, poursuit sa route, en accumulant les horreurs. Telle est la résolution aveugle du siècle.

Ainsi l'homme est-il un témoin vivant, coupable et témoin de ses propres égarements, coupable par ses actes, coupable par son silence et son aveuglement.

— Crime, crime ! s'écrie souvent Shakespeare. Et l'acte une fois accompli, «lights! lights!» supplient, à coups de cris pitoyables, les témoins de la tragédie.

La lumière inonde le monde mais ne l'éclaire pas. La douleur éternelle est pour les survivants.

---

* *Pêle-mêle; voici quelques villes et pays dans le monde, non comprise la France, où existe une église arménienne : Soudan, Ethiopie, Chypre, Jordanie, Iran, Liban, Bagdad, Quebec, Los Angeles, Bruxelles, Australie, Pays-Bas, Genève, Londres, Autriche, Allemagne, Russie, Suède, Ukraine, Bulgarie, Roumanie, Grèce, New York, Argentine, Montevideo, Sao Paolo, Venezuela, Le Caire, Madras, Calcutta, Bengladesh, Birmanie... et, par milliers, à l'abandon en Turquie...*

ՎՇԱՐԻԿ ԲՇԱԽԻԼ

Բնութեան առաջ կանգնիլի
արտեստավ լեցուն:

Նկարը յաղթեց
կտորը ճոթեց, դէմքը անհետացաւ:

Կոչը փորձութեան
յուշատախտակի հեռացումը
ապրողի լոյսով:

*
**

Ես որ գնաց
կարծես ժամանակաւորը մնաց,
տեսեց մինչեւ միւս ժամանակաւորը:

Ես զգաց,
կոտրուած ժամացոյցը
ցանցանչեց,
փոշիները ես հաւաքեց
աչքերը փակեց,
ստուերը կորսնցնողի պէս
սահեց, մօտեցաւ անտառին,
գրիչը ձեռքին 'ես' ասելու համար:

Չէ՞ որ մուսաների աւանդութիւնն էր
անտառը:

*
⁂

Իր աչքը իրերի պէտք չունի.

Պարպուած աշխարհում
շրթունքներն են լեցնում
անուններով:

Կոտրուած աչքով
սկսուեցին ուրիշ աշխարհներ,
կարկինի ճանճրոյթով
ստացած ոտքի պտոյտը
նեղութեան եւ անձկութեան
ձայնաւորումը:

Ամենայն անձով
նա անուններ կանչեց,
մտաբերելով աշխարհների շարքը
իմ ձայնից յետոյ:

⁂

Ամէն ինչ արժէք
երկրագնդի կեդրոնում,
բոլոր աշխարհ
ների ամբողջութիւն:

Ինչից դուրս,
ինչերի մէջ,
ոստայն, որ անշարժացրել է ժամերը,
անդրադարձման ժամանակ
չֆացող ոստայն
ների կրկնում
երբ շրթունքները բացուեն ու փակուեն:

նի «Նաւատոմար» խորագրեալ էջերը, զոր հրատարակած է 1920–1950–ական թուականներուն, կ'ապացուցեն այս կէտը՞:

«Անցորդը»ի պարագան տարբեր չէ նշած: Զարեան որեւէ տեղ «վէպ» բառը չի գործածեր, մանաւորապէս՝ «Նախ եւ առաջ» վերնագրուած յառաջաբանին մէջ: Աւելի՛ն, ան զայն նկատած է «յուշատետր» կամ «տպաւորութիւններ», ինչպէս կը հետեւցնենք Ռուբէն Դարբինեանի 1926, Յուլիս 17–ի նամակէն (ընդգծումները մերն են).–

Հարկաւ «Հայրենիք» ուրախութեամբ պիտի տպէ Ձեր Հայաստանի տպաւորութիւնները ու ապրումները: Թիւրիմացութեանց առաջքն առնելու համար, սակայն, կ'ուզէի Ձեզ նախազգուշացնել, որ Ձեր այդ յուշատետրի մէջ Դաշնակցութեան անվայաստ տեղեկութենց չպէտք է լինի: (...) եթէ Ձեր յուշատետրը այդ տեսակէտէն ալ ընդունելի լինի մեզ համար, կը կարծեմ, թէ ոչ միայն արգելք մը չպիտի լինի զայն տպելու, այլ մեծ ընդունելութիւն պիտի գտնէ Ձեր գրուածքը:

1926, *Սեպտեմբեր 11–ին, Դարբինեան կը գրէր Զարեանին, թէ «Ձեր "Բանաստեղծի յուշատետրից" գրութեան մէկ մասը ստացայ: Կը սկսի լոյս տեսնել Հոկտեմբերի թիւով»*[8]: *Պատահական չէ, որ «Հայրենիք» ամսագրի առաջին հրատարակութեան ամբողջ ընթացքին՝ 1926 Հոկտեմբերէն մինչեւ 1928 Փետրուար, «Անցորդը» ունեցած է «Բանաստեղծի յուշատետրից» ենթավերնագիրը, որ դուրս մնացած է, առանց բացատրութեան, Անթիլիասի 1975–ի հրատարակութենէն:*

Այսինքն, զայն օրագրի հետ առընչելը ո՛չ մտացածին է եւ ոչ ալ «զարմանալի»:

Բայց առընչել չի նշանակեր նոյնացնել, ի հարկէ:

Օրագրի վերամշակումին յստակ ու մեկին բացատրութիւնը տուած է ո՛չ այլ ոք, քան նոյնինքն Նշանեանը, մօտ տասնամեակ մը առաջ, այս նոյն էջերէն (ընդգծումները դարձեալ մերն են).–

Ցստակ է, որ վերը յիշուած գործերը, «Անցորդ»էն մինչեւ «Երկիրներ եւ Աստուածներ» օրագիր չեն, ո՛չ ալ գրողի մը յուշեր: «Նորք»ի մէջ երկու օրագրերու հրատարակութիւնը աւելի համոզիչ կը դարձնէ այս կէտը: Զարեան կ'օգտագործէր հաւանաբար իր պահած օրագրերը, բայց շատ խոր բարեփոխումներու ենթարկելով զանոնք: 1954–ի օրագրին մէջ կը կարդանք՝ «Ուզում եմ անպայման "Նաւատոմար"ը հրատարակել իբրև Դնեւնիկ պիսատյել [գրողի օրագիր]: Ազատ ասել, ինչ որ մտածում եմ»: «Գրողի օրագիր»ը, որուն յղումը կ'երթայ Տոստոյեւսքիին, կ'ընկերակցի սակայն ռուս վիպագիրին ինչպէս ուրիշ շատ մը գրողներու մօտ՝ ստեղծագործական աշխատանքին: Մեծ տարբերութիւնը Զարեանի պարագային այն է, որ «Դնեւնիկ»ը՝ օրագիրը եւ ստեղծագործութիւնը զատորոշելի չեն[9]:

Ահա հոս է Զարեանի «կենսագրական հիմքի վրայ կառուցուած գեղարուեստական ստեղծագործութիւն»ը, որ վէպ մը չէ, մեր կարծիքով: Իսկ Նշանեանի կարծիքով, ո՛չ օրագիր է եւ ոչ ալ յուշագրութիւն:

Հետեւաբար, Եուրի Խաչատրեանի կողմէ ձեռնարկուած վէպի «չինարարութիւնը» եւ այդ առիթով մերձգրական «քննադատութիւնը» ի սկզբանէ հիմնազուրկ են:

Վ. Մ.

Նիւ–Ճըրզի

(1) Եուրի Խաչատրեան, «Կոստան Զարեանը եւ Հենրիկ Իպսէնը», Համատեքստ–2002 (յօդուածներու ժողովածու), Երեւան, 2002, էջ 61–62: Այսուհետեւ յղումները կու տանք շարադրանքին մէջ:

(2) Յակոբ Օշական, Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան, հատոր Ժ., Անթիլիաս, 1982, էջ 410:

(3) «Կոստան Զարեան կը գնահատուի», Զուարթնոց, 5, 1929, էջ 240. Constant Zarian, «The Pig», in Hiram Haydn and John Cournos (eds.), *A World of Great Stories*, New York, 1947.

(4) Յակոբ Օշական, Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան, հատոր Զ., Պէյրութ, 1968, էջ 300:

(5) Նոյն հեղինակէն նման տեսակի հաշուեյարդարի մը մասին տե՛ս. մեր յօդուածը՝ «Գրական անհանդուրժողութեան ցաւալի նմոյշ մը», «Ցառաջ», 2001 Յունիս 14, էջ 2:

(6) Կոստան Զարեան, Երկեր, Անթիլիաս, 1975, էջ 355–359:

(7) Այս բոլոր գործերը մտած են Խաչատրեանի խմբագրած «Նաւատոմար» (Երեւան, 1999) հատորին մէջ: Լրացուցիչ նիւթեր ընդգրկուած են «Դէպի Արարատ» (Երեւան, 2001) ժողովածուին մէջ:

(8) Եղիշէ Զարենցի անուան Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան, Կոստան Զարեանի փոնտ, թիւ 25: Հոն պահուած Դարբինեանի 50 նամակները եւ տարբեր տեղերէ մեր հայթայթած Զարեանի 5 նամակները (որոնք, սակայն, նամականիի ամբողջութիւնը չեն) լոյս տեսած են «Բազմավէպ»ի 2003 1–4 թիւին մէջ:

(9) Մարկ Նշանեան, «Առասպելակերտում», «Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ», 1994 Դեկտեմբեր, էջ 2:

Compte rendu de l'ouvrage

Album of Armenian Paleography

(*Suite de la 1ère Page*)

méniens. Il avait disparu au début du XXe siècle mais a été redécouvert par D. K. en 1993. Quasi assurément antérieur au début du VIIe siècle, il peut probablement être daté du Ve siècle. Ce pourrait donc être le plus ancien texte manuscrit (non lapidaire) en caractères arméniens. Avec les graffiti du Sinaï et de Nazareth publiés par M. Stone, ce texte donne aussi l'un des plus anciens exemples arméniens de texte informel, non sacré.

Aux pages 63-75, D. K. étudie la classification des types d'écritures arméniennes et commente chacun des quatre principaux types. A propos de l'écriture dite **erkat'agir,** littéralemen «écriture de fer», qui désigne l'onciale ou majuscule il propose une étymologie convaincante de son appelation; celle-ci serait originellement liée à la monumentalité des inscriptions gravées en onciales dans la pierre, avec un stylet de fer (erkat), cette écriture étant essentillement réservée, jusqu'au XIIIe siècle, aux textes sacrés, notamment à celui de l'Evangile. **Bolorgir** est le nom de la minuscule et désigne une écriture employée dès la période la plus ancienne, qui atteint sa perfection dans les documents ciliciens des XIIe-XIIIe siècles (magnifique exemple, p. 72, de la profession de foi du catholicos Constantin Ier, **circa** 1250), dominant dès lors jusqu'à la période moderne (c'est elle que nous voyons utilisée aujourd'hui encore sur les pages de Haratch). Apparemment traduisible par «écriture ronde», cette dénomination ne renvoie pas en réalité à une forme ronde et D. K. propose de l'interpréter comme «écriture complète», en quelque sorte «minuscule standard», par référence au sens «complet», «entier» du mot bolor.

Pour les deux autres catégories, l'auteur rappelle que **«notrgir»** vient du latin «notarius» et correspond à une version cursive de la minuscule «bolorgir», version utilisée par les scribes officiels ou professionnels pour la commodité d'une écriture rapide. Enfin l'appellation moderne de «sheghagir», l'écriture courante ligaturée, ne proviendrait pas, selon Adjarian (p. 36 et 75), de la racine «chégh» (incliné), mais de «chigh» ou «chugh» qui signifie «fine tige» et renvoie à la finesse de cette écriture.

Le dernier chapitre introductif, rédigé par Michael Stone (p. 77-105), est consacré au développement de l'écriture arménienne. L'analyse déscriptive qui y est faite (p. 78-98) de l'évolution de la forme de chaque caractère de l'alphabet constitue une sorte d'introduction et de commentaire pour les deux impressionnantes tables chronologiques qui clôturent l'Album: celle où sont rassemblées les séries d'alphabets (p. 512-531) et la table d'évolution synthétique de chaque caractère, dit «Vector table» (p. 532-541). Quant à l'étude chronologique placée aux pages 99-105, elle vient en complément de celle de D. K. sur le même sujet (p. 63-75), et aurait sans doute gagné à être adjointe à elle, de même que le passage (p. 104) sur la relation entre les types de lettres, question également évoquée dans la partie de D. K.

4. Observations et commentaires

L'auteur de ces lignes, comme probablement la majorité des lecteurs qui prendront connaissance de la publication considérée, voit deux évidences s'imposer immédiatement :

1. L'importance de l'objet de l'ouvrage: l'écrit, les textes écrits, sous les diverses formes de leurs supports -manuscrite-livresque, monumentale-épigraphique et mineure-appliquée-, occupent une place considérable dans la culture arménienne ancienne et moderne. Cette constatation permet d'emblée de mesurer la signification d'un nouvel ouvrage académique consacré à la science des écritures anciennes: l'épigraphie.

2. La valeur de la publication recensée: c'est un ouvrage de grande ampleur, rédigé par d'éminents spécialistes, faisant largement appel aux techniques informatiques, très soigneusement réalisé et abondamment illustré.

L'opinion très positive que l'on s'en fait est donc aisée et rapide. Quant aux quelques réserves ou observations qui peuvent être formulées, elles sont forcément marginales et sans grande importance au regard de la qualité de l'œuvre réalisée et de l'apport qu'elle constitue.

Parmi les éléments qui confèrent au travail ici présenté sa valeur, le corpus de séries alphabétiques est particulièrement appréciable. Nul doute que ce précieux instrument permettra aux chercheurs de suivre de manière détaillée, avec finesse et précision, le développement des formes des caractères arméniens, et qu'il facilitera la datation des manuscrits non datés; cet objectif répond moins à une nécessité pressante dans le domaine arménien que pour les manuscrits grecs ou latins, car les manuscrits arméniens sont pour la plupart (60%) pourvus d'un colophon daté, mais il n'est pas négligeable, en particulier pour les importantes pièces anciennes non datées.

La valeur de l'ouvrage recensé est renforcée par la qualité et le nombre des photographies, presque toutes spécialement prises pour l'album. Grâce au grand format du volume, pratiquement tous les spécimens de pages manuscrites, de même que les cinq documents d'archive, sont montrés en grandeur réelle. Sur un plan secondaire, il est regrettable que, pour les photographies illustrant les très importantes inscriptions de Tekor (ill. 2 et 3, p. 14 et 15), qui sont les premières datées de l'épigraphie arménienne (fin du Ve s.), on n'ait pas choisi les meilleures de celles que possède le Musée d'Histoire d'Arménie. Pour comparaison, on pourra voir ici une photo d'archive du portail ouest de Tekor, que l'auteur de ces lignes avait obtenue du musée d'Erevan il y a une vingtaine d'années.

Dans cet album conçu comme un outil descriptif, les auteurs ont choisi de ne pas prendre position sur les questions controversées relatives au développement de l'écriture arménienne, mais de donner le plus possible d'informations objectives pour servir à de futures études, par exemple sur différents types d'écriture, sur des écoles régionales... Rares sont donc les jugements qui pourraient se prêter à des discussions, comme les questions de datation, où l'on sait pourtant que les auteurs auraient des choses à dire. On note par exemple avec intérêt (p. 43) que l'Evangile n[0] 10680 du Matenadaran, qu'A. Matevossian date du VIIIe siècle, est plutôt considéré par D. K. comme une œuvre de la fin du IXe - début du Xe siècle.

Les auteurs ont également choisi, à raison, vu la spécificité et le très grand volume de l'ouvrage, de ne pas traiter des questions techniques relevant de la codicologie, liées par exemple aux propriétés du parchemin et du papier... Aussi faut-il supposer que la splendide reproduction de la reliure d'ivoire de l'Evangile d'Etchmiadzine (ill.6, p.27) est placée là moins pour donner un unique exemple de reliure, non vraiment justifié par le propos, que pour le plaisir des yeux. Et si tel est l'effet recherché, il est parfaitement atteint.

Quelques peu contestables sont d'autres choix des auteurs, notamment celui de ne pas inclure dans l'étude, ni même de mentionner les questions de ligatures, abréviations et combinaisons de lettres auxquelles on recourt pour économiser l'espace, les nomina sacra, contractions comme celle de YS K'S pour Jésus-Christ, les divers monogrammes, cryptogrammes, idéogrammes, ces signes utilisés pour remplacer des mots courants, les lettres ornementales en forme d'homme, d'animal, d'oiseau, de végétal... si prisées en Arménie, les questions de ponctuation, les procédés de numérotation et de datation, les signes musicaux... Il est clair que ce choix s'explique par le souci de ne pas surcharger un album déjà très riche. Mais quelques mentions et illustrations auraient peut-être pu être insérées pour une plus complète présentation de l'ensemble de la matière.

On peut aussi regretter que la décision d'écarter du champ d'analyse tous les supports d'écriture autres que les codex ne soit pas argumentée; elle est seulement mentionnée, très brièvement, aux pages 7 et 78. On pense ici en premier lieu aux textes des inscriptions gravées, mais aussi à ceux écrits sur de nombreux autres supports: mosaïques, peintures, œuvres d'art appliqué, telles qui pièces d'orfèvrerie et de bois, tapis et broderies, céramiques, ou encore aux monnaies, sceaux... On sait que l'usage répandu en Occident depuis le XIXe s. veut que la paléographie ne s'occupe que des écritures livresques, tandis que l'étude des inscriptions lapidaires constitue le champ de l'épigraphie. La «tradition» paléographique arménienne, elle, est différente: sans nier la spécificité des études épigraphiques (déchiffrement des inscriptions lapidaires), elle associe généralement dans les études paléographiques (consacrées à l'histoire et à la forme des caractères de l'alphabet) les divers supports d'écriture. S'agissant de l'Arménie, pays où les façades des monuments d'architecture sont de véritables livres couverts d'écriture, on pourra donc s'étonner qu'un album de paléographie se contente de faire figurer six images d'inscriptions, sans en prendre compte au moins quelques-uns des innombrables et très précieux textes gravés, souvent précisément datés; et ceci d'autant plus que l'un des auteurs, M. Stone, est un épigraphiste reconnu qui a récemment publié d'importantes et très anciennes inscriptions arméniennes de Terre Sainte. Compte tenu de la pratique arménienne, peut-être le choix des auteurs aurait-il pu faire l'objet d'une brève explication, précisant que la paléographie dont il s'agit ici s'entend au sens restrictif occidental et n'englobe pas les écritures gravées ni celles appliquées sur d'autres supports?

C'est par exemple en raison de ce parti pris d'une paléographie exclusivement livresque que la période précoce de l'écriture arménienne est située (p.5) aux IXe-XIIIe siècles, alors que du point de vue de l'épigraphie, une telle périodisation n'est pas acceptable: peut-être n'aurait-t-il pas été superflu de le préciser. Toujours en tenant compte de l'importance de l'épigraphie arménienne et en particulier des contributions de M. S., on peut regretter que l'album ne comporte aucune photographie des inscriptions découvertes au Sinaï et à Nazareth. Rappelons que plusieurs de ces graffiti (deux de Nazareth et six de Sinaï) peuvent être datés, d'après M.S., du Ve siècle, peut-être même du début de ce dernier, ce qui ferait d'eux les plus anciens spécimens d'écriture arménienne conservés, gravés peu après l'invention de l'alphabet.

Mais une fois encore, ces quelques observations ne diminuent en rien la valeur considérable de l'album recensé. Celui-ci constitue sans aucun doute un apport très appréciable à l'arménologie et un outil indispensable aux recherches ultérieures. Outre son intérêt pour la paléographie proprement dite, outre notamment son approche novatrice de l'étude des caractères, il comporte de précieuses clés qui permettront d'affiner la chronologie des manuscrits arméniens et donc d'approfondir l'étude de la langue, de la littérature et de l'art arméniens.

Patrick DONABEDIAN

---

(1) Ց. Տաշեան, *Ակնարկ մը հայ հնադրութեան վրայ. Ուսումնասիրութիւն Հայոց գրչութեան արուեստին*, Վիէննա, 1898:

(2) Գ. Յովսէփեան, *Գրչութեան արուեստը հին Հայոց մէջ*, Վաղարշապատ-Էջմիածին, 1913:

(3) Հ. Աճառեան, *Հայոց գրերը*, Վիէննա, 1928. [նոյն վերնագրով, բայց փոխուած բովանդակութեամբ], Երեւան, 1968:

(4) Ա. Աբրահամեան, *Հայոց գիր եւ գրչութիւն*, Երեւան, 1968:

ՎԱՋՐԻԿ ԲԱՋԻԼ

Մի բանի շաբաթ առաջ
երգեց
մեծապետի մատի շարժումը
երկրի համար մտահոգուած:

Վերադարձաւ Ամերիկա
հպատակութիւն փոխելով
երիտասարդացալով
ծպտուած հակառակութիւն
ճամբարներում գերիներին օգնել
երգելով եւ պարելով
ինքն իրեն հաստատելով
ծովափներում
ռումբերի իրագործումը
վիրաւորները դերասանական,
երբ աստղերը վիրաւորների մօտից
անցնում էին եւ անցնում,
տաք ու պաղ
մօտիկութիւն եւ հեռաւորութիւն:

Դժուար սէր, բայց սէր
բարեգալստեան նուէր յանձնեց
ծպտուած մոմերի
դեղեւկոտ լոյսը
սուրով պաշտպանուել
միայն մօտիկութիւն զգալու համար
կորսնցնել սահմանները
Այն ինչ որ փորձութիւն է կոչւում:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7
MARDI
7 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵՔԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրաւնա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտատահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻԻ 20·786 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·786

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՄ ՔԻՓՈՒՐԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ
ՆՈՐ ՈՃԱՓՈՐՁ ՄԸ ՀԱՅՑԱ 19 ՄԵՌԵԱԼ

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԲՈՂՈՔԸ

Շաբաթ իրիկուն, Հոկտեմբեր 4–ին, Հրեաներու ամէնէն նուիրական տօնին – Եմ Քիփուրի նախօրեակին, 29–ամեայ պղեստինցի փաստաբան կին մը՝ Հանադի Ճարատաթ, ծայրէ ծայր լեցուն մաքսիմ ճաշարանը մտած է ու պայթեցուցած իր կրած ռումբը: 19 մեռեալ կար եւ աւելի քան 60 վիրաւոր, մեռեալներու մէջ կային հինգ մանուկներ: Երեք ամիս առաջ, քամիքազ կնոջ եղբայրը սպանուած էր Իսրայէլացիներու կողմէ: Արարքին տէր եղած է Իսլամական Ճիհատը:

Իսրայէլեան հակազդեցութիւնը անմիջական եղած է: Օդային ուժը նախ ռմբակոծած է պրաւեալ ջրջանը, Գազայի ղօնին, հիմնայատակ քանդելով քամիքաղին բնակարանը եւ ջրմպարը: Ամէնէն ծանր հակազդեցութիւնը կրած է սակայն Սուրիա: Արդարեւ, Իսրայէլ ռմբակոծած է – առաջին անգամ ըլլալով քան տարիէ ի վեր – Դամասկոսէն ոչ շատ հեռու, ինչ որ Հրեաներուն համար Իսլամական Ճիհատի մարզումի կայան մըն էր: Դամասկոս բողոք ներկայացուցած է ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդին, որ կիրակի գիշեր նիստ գումարեց, քննեց բողոքը առանց որոշումի մը յանգելու: Այլ խօսքով, Իսրայէլը դատապարտող բանաձեւը չքուէարկուեցաւ: Իսրայէլի համար, այն գործօղութիւնը որ գործուեցաւ Սուրիոյ վրայ, պարզապէս ազդարարութիւն մըն էր:

Սուրիոյ Արտաքին նախարարը Ֆոֆի Ալնանի ուղղուած իր բողոքին մէջ, կը չեշտէ. – «Իսրայէլեան օդուժը հրթիռներով յարձակում մը գործած է սուրիական հողամասէն ներս, Այն ալ – Շաթիհի գիւղին վրայ, ինչ որ նիւթական վնասներ տեղացուցած է: Բացայայտ բռնաբարումն է միջազգային իրաւունքին եւ նոր ու ծանր արարք մը»: Սուրիա կ'ուզէր որ Ապահովութեան Խորհուրդը հարկ եղած միջոցներ ձեռք առնէ, տարհամոզելու համար Իսրայէլեան կառավարութիւնը, որպէսզի չհեռանայ զրդռութեան եւ յարձակողական քաղաքականութենէն մը Սուրիոյ դէմ: Իսրայէլեան յարձակումը կը կատարուէր Քիփուրի պատեհապարին 30–ամեակին օրը:

Իսրայէլի համար, մէկ մեղաւոր կայ, որու անունն է Եասէր Արաֆաթ եւ աւելի քան երբեք շատ են, անոնք որոնք կողմնակից են իր արմատական մաքրամոլ գործունէին: Այս վերջինը ստիպողական վիճակ հռչակած է եւ ուժի հոդինոյ կառավարութիւն մը նշանակած, Քորէյիի գլխաւորութեան տակ:

Ընդհանուր ձեւով, արաբական աշխարհը բաւական լրբար անցած է եւ 4–րդ պատերազմի մը վախն ալ բոլորովին չէ հեռացած: ԱՄՆ կոչ ըրած են Իսրայէլի եւ Արաբներուն որ հանդարտ մնան եւ չանտեսեն իրենց արարքներուն հետեւանքները: Ֆրանսայի համար, Իսրայէլեան յարձակումը միջազգային իրաւունքի «անընդունելի բռնաբարում մըն է»: Մեծն Բրիտանիա կը գտնէ որ Իսրայէլ իրաւունք ունի միջոցներ ձեռք առնելու պաշտպանուելու համար ահաբեկչական յարձակումներու դէմ, բայց, կ'աւելցնէ, այդ միջոցները պէտք է մնան մէջազգային իրաւունքի շրջագիծին մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ա. Ն. Սէզէր դասական տարեշրջանին վերամուտին առթիւ Ազգային ժողովի բեմէն ունեցած ելոյթին մէջ (Հոկտեմբեր 1) ակնարկած է Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու վերահաստատման նիւթին: Ան ըսած է թէ յարաբերութիւններու բնականոնացումը Անգարայի նպատակներէն է, սակայն ատիկա կախում ունի Հայաստանի ընթացքէն: Ըսուածը այն է որ Հայաստան պէտք է պատմաբաններու ձգէ պատմութեան հարցերը եւ դրացիներուն հետ ունեցած հարցերը լուծէ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պիւտճէի նախարարը՝ Ալէն Լանպէր, յայտարարեց Հոկտեմբեր 2–ին, որ առանց 35 ժամերու դրութեան «Ֆրանսայի ներքին համախառն արտադրութիւնը, հաւանաբար 3%էն վար կ'ըլլար»: Այլ խօսքով, կացութեան քաւութեան նոխազը՝ Մարթին Օպրիի 35 ժամերն են, որոնք ըստ նախարարին 15 միլիառ Եւրօ կ'արժեն պետութեան: Ձախը եւ սենոթքաները վրդոված են եւ տրամադիր են վիճարկումի մը: Աչխատանքի եւ ընկերային հարցերու նախարարն ալ «Ժուռնալ տիւ Տիմանչ»ի մէջ, կը յայտարարէր որ 35 ժամերու դրութիւնը չի վերցուիր, բայց, ամէն մէկ ձեռնարկ կրնայ ներքին կարգադրութիւններու դիմել, խորհրդակցութեամբ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Նոպէլեան մրցանակը տրուեցաւ Հարաւ Ափրիկեցի գրագէտ Ժ. Մ. Քուէթզէի: Ծնած 1940–ին Գափի մօտ, քիչ արտայայտուող, ողջ ամէնէն մեծ գրագէտներէն մէկը կը նկատուի: Անդրէերն կը գրէ եւ իր առաջին գիրքը, Ֆրանսերէնի թարգմանուած, լոյս տեսած է 1981–ին («Այս երկրին սրտին մէջ»):

ՋԷՋԻՆԻՈՅ ՄԷՋ, ինչպէս կը սպասուէր, Ռուսերուն «մարդը»՝ Ախմատ Կադիրով ձայներու 82%–ով նախագահ ընտրուած է: Արտատահմանէն ոչ ոք դէմ դրկած էր եւ անկանոնութիւն եւ խարդախութիւն անխուսափելի էին: Կին մը, որ չէր կրնար զսպել իր բարկութիւնը, քուէաթուղթին վրայ գրած էր՝ զաւակներս վերադարձուցէք: Ուրիշ քուէարկողներու ձեռքը արդէն փակ կապիրտի անունը գրուած քուէաթուղթեր տրուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ընտրական հարթը Խորհուրդը, եօթը ժամ ժողովէ մը ետք, ոչոչէց չեղեալ չհամարել 2002–ի երեսփոխանական ընտրութիւնը: Այլ խօսքով, Խորհուրդը մերժեց քաղաքական կարգ մը կուսակցութիւններու եւ անհատներու դիմումները, որոնք առարկութիւններ ներկայացուցած են խարդախութիւններու համար: Առոնցմէ մէկը՝ Տեհափ իրաւունք չունէր ընտրութեան ներկայանալու եւ ներկայանալով առանց ձեռք ձգելու ձայներու 10%–ն փակ, խեղաթիւրած է արդիւնքները:

ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ, Հոկտեմբեր 3–ին, «Ընդլայնուած Եւրոպա»յի ղեկավարները կրցան միայն հաստատել իրենց խոր տարակարծութիւնները, թէեւ Շիրաք ապահովութիւն տուաւ որ մինչեւ տարեվերջ, բոլոր հարցերը կը հարթուին: Օրակարգը կը վերաբերէր մանաւանդ եւրոպայի նոր Սահմանադրութեան, որ միաձայնութիւն չի գտներ: Նոր եկողները, գլխաւորաբար Լեհաստան, չեն ուզեր ենթարկուիլ հիմնադիր անդամներուն: Այլ համաշխարհայնացման մը կողմնակիցներն ալ ցոյցեր ըրին եւ միջադէպեր ալ պատահեցան:

ՅՕՎՀ. ՊՕՂՈՍ Բ. սրբացուցած է երեք միսիոնարներ, որոնք քրիստոնէութիւնը քարոզած են Ափրիկէ եւ Զինաստան 19րդ դարուն: Պապը 476 սրբացումի ըրած է 25 տարիներու երկայնքին, այլ խօսքով շատ աւելի քան բոլոր պապերը միասին, որոնք յաջորդած են Ս. Պետրոսի 16–րդ դարէն ի վեր:

ՊԱՂՏԱՏԻ ԵՒ ՊԱՄՐԱՑԻ ՄԷՋ մթնոլորտը լարուած կը մնայ: Երկրորդ անդամ ըլլալով, նախկին վիներսրակիններ ցոյցի դիմած են, մինչ ամերիկեան զօրքերը (Թայկըր Ֆորս) կը տարածուին 500 քիլոմեթրի վրայ դէպի Թուրքիա եւ Սուրիա:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի ՄԷՋ, Հոկտեմբեր 6–էն վիճուած են դպրոցները, համալսարանները, քաղաքապետարանները գործադուլի ծաւալուն չարժումի մը հետեւանքով:

ՆԱՏԻՆ ԹՐԻՆԹԻՆԵԱՆի գիրքը՝ «Աղջիկս, Մարի» հատորը հրապարակէն պիտի չքաշուի, զատ Փարիզի դատարանի որոշումին, որ ընթացք չտուաւ Պերթրան Գանթայի փաստաբանին դիմումին: Որոշուեցաւ միայն «մարդասպան» եւ «ճղբատրծ» բառերը վերցնել: Առաջին օրէն 100 հազար օրինակ սպառած էր···:

«ԱՐՄԱՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 4)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Կարմիր Խաչի միջազգային կոմիտէին մէջնորդութեամբ, Հոկտեմբեր 3–ին Ադրբեջանի իշխանութիւններուն յանձնուած է պղրբեջանցի գինուոր մը: Ձանձնումը տեղի ունեցած է Բագրատի եւ Ազդամի միջեւ գտնուող շրջանին մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

«RAIDS»

(Հոկտեմբեր 2003)

«ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԶԻՆԵԱԼ ՈՒԺԵՐԸ»

Այս խորագիրով ու «Ղարաբաղ՝ հարաւային կովկասի կղպանքը» ենթախորագիրով, բանակի ուժերուն գինամթերքին գունաւոր տպատրիչ լուսանկարներով 14 էջ յատկացուած է Ղարաբաղի: Նիւթ եղած է յատկապէս պատերազմը: Գլխաւոր յօդուածը գրած է Իվ Տըպէ որ նաեւ հեղինակն է լուսանկարներուն:

Զինեալ մարդի բախտմներու, ռազմավարութիւններու յատկացուած մասնագիտական ամսաթերթը բաւական մանրամասնութեամբ կը նկարագրէ պատերազմին անցքերը, Ղարաբաղի ուժերուն ունեցած ռազմամթերքին տեսականին, գինուորներու մեծ մարտունակութիւնը, ենթարկուած անսպառիք կարգապահութիւնը, եւ այլն:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Փարիզեան արուարձան Գրէթէյլի մէջ տեղի ունեցած ըմբշամարտի յուշա–հոսմէական ոճի աչխարհի ախոյենութեան նախկին հայաստանցի, այժմ Պուլկարիոյ դրօչին տակ մրցող Արմէն Նազարեան (60 քգ.) ոսկի մետալը խլելով դարձած է նաեւ իր մարզաճեւին առաջին կրկնակ ախոյեանը՝ համաչխարհային եւ ողիմպիական: Հոկտ. 6–ի էֆիփ մարզական օրաթերթը լայն տեղ կը յատկացնէր իրեն, դրուատալից տողերով եւ լուսանկարով մըն ալ ուր Ա. Նազարեան իր փառաւոր յաղթանակը կը վայելէ Պուլկարիոյ դրօշ մը բռնած գլխուն վերեւ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

1998–ի համաչխարհային ախոյեան Ֆրանսական հաւաքականին անդամներէն Ալէն Պօղոսեան (32 տարեկան), որ երկու տարուան պայմանագրութիւն մը ստորագրած է Պարչելոնայի էսփանեոլ խումբին հետ, առկախելէ եւք գայն, որոշած է վերջ տալ ֆութպոլի իր ասպարէզին: 26 անգամ կրեալ եւք Ֆրանսայի ազգային խումբին համազգեստը, այսօր կ'ըսէ թէ այլեւս իր սէրը մարած է ֆութպոլի հանդէպ, ուրեմն որոշած է «էջը դարձնել»:

ԹԷՆԻՍ

Հայաստանցի Սարգիս Սարգսեան Մոսկուայի մրցաշարքին հասած է աւարտականի փուլին, սակայն եզրափակիչ մըրցումին պարտուած է ամերիկացի Տենթէ 7 – 6 (7 – 5), 6 – 4 արդիւնքով:

ՊՈԼԻՍ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԻՆ ԴԷՄ ԹՈՒՐՔ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

Թուրքիոյ Կրթական նախարարութեան «Հայկական, յոյն – պոնտական, ասորական պնդումներուն անհիմն բնոյթին» մասին դպրոցներու աչակերտութեան մօտ աւելի շեչտուած աչխատանք տանելու հրահանգը հակազդեցութեան մղած է մարդկային իրաւունքներու պաշտպանների խումբ մը: Այդ խումբը որ կը բաղկանայ դատախազներէ, դրօշներէ, պատմաբաններէ, լրագրողներէ, հետազօտողներէ, եւ այլն, ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» (Հոկտեմբեր 4), Հոկտեմբեր 3–ին հրապարակած է աւելի քան 300 ստորագրութիւններով կոչ մը ուր «ոչ» կ'ըսուի այն մատնութեան որ դպրոցներու մէջ կը փորձէ պատմութեան դատաւանդութիւնը միջոց դարձնել Թըրքամոլութեան ու խորականութեան ոգիին:

Կոչին նախաձեռնող–խմբակը կը կոչուի «Պատմութիւնը որպէս հաչտութեան ազդակ». անոնք դիտել տուած են թէ կրթական նախարարին Ապրիլ 14–ի չրջաբերականը մեծ վրդովում պատճառած է թէ' ծնողքներուն, թէ' ընդհանրապէս բոլոր հայրենակիցներուն: Անոնք չեչտած են թէ պատմութեան հակասական եւ փափուկ նիւթեր հարկ է ձեռք առնուին տարբերութիւններու յարգանքի, ժողովուրդներու միջեւ հաչտութեան եւ փոխադարձ հասկացողութեան, վստահութեան ՄԱԿ–ի սկզբունքներուն յարիր կերպով:

Մինչդեռ, Թուրքիոյ Կրթական նախարարութիւնը բոլորովին հակառնեայ կեցուածք որդեգրած է, դպրոցներուն ղրկելով չրջաբերականներ, առաջարկելով աղբիւրներ որոնց լեզուն, արտայայտութիւնը լեցուն են խորականութեան եւ աչակերտներու միջեւ թշնամութիւն հրահրելու տուեալներով:

Կոչը ստորագրողները պահանջած են որ նչուած բնոյթով էջերը հանուին պատմութեան դասագիրքերէն. կոչը ստորագրած է հետեւեալ պարբերութեամբ.

«Մենք, կոչը ստորագրողներս, կը պահանջենք Կրթական նախարարութենէն որ երիտասարդ ուղեղներու ուղղուած ժրքատական պայմանաւորումի աչխատանքին վերջ տրուի, փչխանութեան տ'ր մէկ աստիճանէն ալ հրահանգուած ըլլայ ան»:

Կոչը ստորագրողներու չարքին են Ոսկեր Հատուէճեան, Պատրիարքարանի խորհրդական Լուիզ Պաքար, լրագրող Աննա Թուրայ, փաստաբան Տլերան Պաքար, «Ակօս»ի խմբագիր Հրանդ Տինք, լրագրող Գարին Գարագաչեան, փաստաբան Սեդրակ Տաւութեան: Ինչ կը վերաբերի Թուրք անձնաւորութիւններու, անոնց կարգին են ծանօթ լրագրողներ՝ Ա. Սիրմէն, Ի. Սէլչուք, Լ. Թավչանօղլու, Օ. Աքսալ, գրողներ՝ Օ. Փամուք, Ա. Պէհրամօղլու, նաեւ հրատարակիչներ՝ Ինչպէս Ր. Զարաքօլու, համալսարանի դասախօսներ, Ինչպէս պատմաբան Հալիլ Պէրքթայ, Պ. Օրան, Մ. Պէլկէ, որոնք արդէն մամուլով, կամ ամսիոններով արտայայտուած են հայկական հարցին մասին:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱՀԱՅ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԲԵՄԸ՝ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐԸ

Թուրք պատասխանատուներէն, Թրքական լրատուէմիներէն ետք, ցեղասպանութեան հերքումի գործին մէջ ներքաշուած են դպրոցներն ու դպրոցական դասագիրքերը: Երկրին Կրթական նախարարութիւնը Ապրիլ 14–ին շրջաբերական մը հրահանգած էր որ դպրոցականներուն Հայերու ցեղասպանութեան նիւթով չարադրութիւն դրելու պարտականութիւն տրուի, միջոց մը ետքն ալ Քոլլիճի մէջ հակողութեան տակ առնուած էր երիտասարդ ուսուցչուհի մը որ նիւթին նուիրուած հաւաքոյթի մը անմեղադրոյն հարցում մը ուղղած էր իր վերադասանեբուն:

Դպրոցական վերահսուռը նոր ալիքներ դոյացուց երեւութապէս հանդարտած ջուրերուն վրայ, երբ մարդիկ անդրադարձան պատմութեան դասագիրքերուն մէջ քաղաքական նպատակներով կատարուած տգեղ ու անհեթեթ քարոզչութեան: Այդ դասագիրքերը խօսելով 1915–ի պատահարներուն մասին, Հայը կը ներկայացնէին որպէս հրէշ մը որ դրեթէ միակ պատասխանատուն էր ամէն չարիքի...

Հակահայ արշաւը մինչեւ 12–14 տարեկան պատանիներուն ծաւալելու այս քաղաքականութիւնը արձանագրեց դրեթէ անսպասելի դրական մըն ալ. ատիկա հայկական, նաեւ թրքական չրջանակներէ բարձրացած բողոքի, մերժումի հակազդեցութիւնն է: Բացայայտ է որ այլեւս խօսքի, արտայայտութեան ազատութիւնը մաս կը կազմէ թրքական ատօրէային. եթէ հոն ամենայն հանդըստութեամբ որեւէ միջոց ձեռք կ'առնուի ու նաեւ կը պարտադրուի, պաշտպանելու յոյսով անպաշտպանելի թեզ մը, լրատուական կարեւոր չերտ մըն ալ կը հակազդէ, տեղ կու տայ բողոքի, դժգոհութեան, ընդվզումի արտայայտութիւններու:

Արձագանգեցինք արդէն Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքին Անգարայի չփումներուն, որոնց ընթացքին տեսակցութիւններ ունեցած էր վարչապետին, Ներքին գործերու նախարարին ու այլ բարձրաստիճան դէմքերու հետ: Ամէն առիթով Մեսրոպ Արք. դանդաղած էր պատմութեան դասագիրքերու հակահայ քարոզչութենէն, ըսելով թէ ոչ արդար է, ոչ ալ մանկավարժական մօտեցումով, Հայերու հանդէպ ոխ ու ատելութիւն սերմանելու այդ արչաւին մէջ անչափահասներու ընդգրկումը («Ցառաջ», Սեպտեմբեր 27 – 28):

«Ակօս» չաբաթաթերթը (Սեպտ. 26) կարեւոր տեղ յատկացուցած է նիւթին, երեք անջատ գրութեամբ: Երեքին ալ հիմ ծառայած է կրթական մարզին չարաչահումին պատճառած ընդվզումը:

Գրութիւններէն առաջինը Ցայտարարութիւն մըն է, խորագրուած՝ «Ստրկանութեան դէմ». ստորագրողները (Պոլսոյ փաստաբանական կաճառէն խումբ մը, կրթական արհմիութիւնը եւ. Պատմութեան վաքֆը) Ո՛չ, կ'ըսեն պատմութեան ուսուցումին մէջ քշնամութեան ու խտրութեան: Կը քննադատեն պատմութեան ուսուցումը ցեղասպաշտ եւ թշնամութիւն հրահրող մօտեցումով կազմակերպելու ընթացքը, երբ կը մոռցուին ժողովրդավարական, խաղաղական եւ տարբեր ինքնութիւններու յարգանքի մարզերը ու նման կիրարկումներով խտրականութիւնը կը քաջալերուի:

Ցայտարարութեան հեղինակները կը յիշեցնեն Եւրոպայի Խորհուրդին 2001 Հոկտեմբեր 31 թուակիր որոշումը ուր կ'ըսուի թէ փափուկ ու վիճելի նիւթերը պէտք է ձեռք առնուին երկիսօսութեան, պատմական փաստերու հետազօտութեան ու վիճարկումներու, ապա վերյուծումի, մեկնաբանութեան կարողութիւնները զարգացնելու առիթ տրամադրելու մըտայնութեամբ: Կը յիշեցնեն նաեւ միջազգային այլ պայմանագրութիւններ, նաեւ Թրքական Սահմանադրութիւնն ու օրէնքները որոնք խստիւ կ'արգիլեն ուսուցումը գործիք դարձնել խտրականութիւն ստեղծելու, խումբի մը մարդկային իրաւունքները բռնաբարելու առաջնորդող մտայնութեան:

Ցայտարարութիւնը կ'աւարտի հետեւեալ պարբերութեամբ.

«Մենք, ստորագրեալներս, կը պահանջենք Կրթութեան նախարարութենէն որ երիտասարդ ուղեղները թիրախ առած ժխտական պայմանաւորումի այս աշխատանքը անմիջապէս կասեցուի եւ այդ կիրարկումին ճամբով դասագիրքերու աւելցած բաժինները հանուին, ո՛վ որ ալ եղած ըլլայ անոնց հրահանգողը: Մեր մտածումը այն է որ այս ուղղութեամբ կատարելի քայլերը անհրաժեշտ են Թուրքիոյ ժողովրդավարացումին, մարդկային իրաւունքներու յարգանքին արմատաւորումին եւ ուսուցման որակին բարձրացման համար. կը խոստանանք մեր մասնագիտութեան մարզերուն մէջ ամէն տեսակ աջակցութիւն բերել»:

Երկրորդ դրութիւնը ընթերցողի նամակ մըն է. ստորագրուած է՝ Ժագլին Պոյաճեան: Ան թերթատելէ ետք նախակրթարանի է. դասարանի պատմութեան դասագիրքը, կ'ըսէ թէ հոն դրեթէ Հայ անունը չրջանցած ոչ մէկ նիւթ կայ. «կարծես ոչ թէ Թրքական պատմութեան, այլ Հայոց պատմութեան դիրք է»: Ցետոյ, կը գրէ.

... «Երբ մեր երիտասարդները, պատանիները իրենց պատմութեան մասին ոչինչ գիտեն, իրենց ոչ մէկ տեղեկութիւն կը տրուի, բաղդատութեան ոչ մէկ եզր ունին, մէկ ուղղութեամբ տրուած, մանաւանդ որպէս դաս անպայման սերտելի այդ նիւթերէն ետք, կարելի չէ մտածել որ բարեկամութիւն եզրը խօսքի նիւթ կ'ըլլայ: Վերջապէս իրենց նպատակին հասան բոլոր այն հաւաքոյթները, դիտաժողովները, քաղաքական բեմերը որոնք կ'աւարտէին պատմութիւնը պատմիչներու ձգելու թելադրանքով: Հայերը իրենց բովանդակ ծանրութեամբ տեղ գրաւեցին պատմութեան դասագիրքերուն մէջ: Անցեալ դասաչրջանի վերջաւորութեան անդործադրելի մնացած չարադրութեան հարցն ալ այսպէսով կարգադրուեցաւ: Ուրեմն, ինծի նման հայ ծնողներու մէկ բան կը մնայ. մէկ մէկ ճարել Հայոց պատմութեան մասին բոլոր գիրքերն ու փաստաթուղթերը, բանալ զանոնք մեր զաւակներուն բացատրել: Այսպէսով, անոնք պատրաստ կ'ըլլան յառաջիկայ տարիներու հաւանական չարադրութեան նիւթերուն: Հակառակ պարագային, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել որ հարցում ուղղելուն համար զրգռիչ նկատուած ու դատարան տարուած ուսուցիչէն ետք, պիտի չդատուին նաեւ հազար ուսանողներ որոնք անգիտակցութեամբ հարցում պիտի ուղղեն»:

Նամակը կ'աւարտի նման մտածումներ թելադրող ուսուցման համակարգին խստիւ դատապարտութեամբ ու այն յոյսով որ լայնախոհ ու ողջամիտ ուսուցիչներու չնորհիւ այս բաները պիտի պանցուին:

Նիւթին մասին «Ակօս»ի երրորդ դրութիւնը վերջին էջին մեծ մասը զրաւած է. ունի «Պակասաւոր, աւելորդ եւ սուտ դիտութիւններու պատմութիւնը...» խորագիրը: Հոն քաղուածք մը կը ներկայացուի լիսէներու Բ. դասարանին պատմութեան դասագիրքէն ուր տեղ գտած են Հայերու առընչուած էջեր:

Առաջին մէջբերումը կը վերաբերի Հ.Ց.Դ.–ի 1914–ի Էրզրումի ընդհանուր ժողովին ու Հայերու տրուած ռուսական զօրակցութեան, որուն հետեւանքը եղած է «Հայերու ապստամբութիւնը, Թալանները, հրկիզումները, հայեւռաս գործակցութեան չնորհիւ թուրք ժողովուրդին կիրարկուած մեծ ճնշումներն ու կոտորածները»: Այս կացութիւնը կը մղէ Ներքին գործերու նախարար Թալէաթ փաչան որ Հայերու ապստամբութեան եւ տարագրութեան մասին 1915 Մայիս 26 թուակիր տեղեկագիր մը ղրկէ վարչապետութեան. հոն ըսելով թէ Հայերու փոխադրութիւնն ու տեղաւորումը կը չրունակուի Մուսուլի, Հալէպի և Սուրիոյ չրջաններուն մէջ, կը պահանջէ որ «պետութեան հիմնական չահերուն յարիր այդ գործողութիւնը կատարուի ներդաշնակ ու միօրինակ ձեւով»:

Այդ տեղեկագրին վրայ 1915 Մայիս 27–ին կը հաստատուի տեղահանութեան օրէնքը որով կ'ըսուի թէ «Տեղահան Հայերու ապահովութիւնը պիտի երաշխաւորուի, անոնց ուտելիք, խմելիք մատակարարուի, իրենց նախկին կացութեան յարիր կալուած ու հող տրամադրուի, կարօտեալներուն համար կառավարութեան կողմէ բնակարան կառուցուի, հողագործական գործիքներ ու սերմնացու տրուի, աքսորեալներու իրենց եաին ձգած հարստութիւնները յարմարագոյն ձեւով իրենց վերադարձուին, պարպուած քաղաքներու եւ գիւղերու անոնց կալուածները ճշդուին, արժէքի գնահատում ըլլայ ու փոխարժէքը հատուցուի, ձիթաստանի, թթաստանի, այգիի, խանութի, մթերանոցի, դործատան նման հատութաբեր ստացուածքներ աճուրդով վաճառուին, կամ վարձու տրուին ու եկամուտները տէրերուն յանձնուելու համար պահ տրուին կալուածային սնառուկներու» եւ այլն:

Ցատուկ ուշադրութեան արժանի է օրէնքին 22–րդ յօդուածը. «Անոնք որոնք աքսորեալներէ կաշառք կամ նուէր կը ստանան, կամ խոստումներով, սպառնալիքով կիներու կը դարպասեն, անոնց հետ ապօրինի յարաբերութիւն կը հաստատեն, անմիջապէս կը պաշտօնազրկուին ու պատերազմական ատեան փոխադրուելով ծանր պատիժներու կ'ենթարկուին»:

Կ'արժէ հոս նչել թէ «Ակօս» այս պարբերութեան տուած է «Բարենպատակ Թալէաթ փաչան» ենթախորագիրը...:

Դասագիրքը չարունակելով «պատմութիւնը», կ'ըսէ թէ «Տեղափոխութեան այս գործողութիւնը Ապրիլ 24 Կիրակի օրուընէ պատերազմական վիճակին բերումով արտակարգ որոշումի մը բնոյթով կիրարկուեցաւ: Այդ ձեւով, Թալէաթ փաչա չխուսափեցաւ ծանրագոյն պատասխանատուութիւն մը առանձին ըստանձնելու»:

14 – 15 տարեկան պատանիներու ուղղուած պատմութեան Թրքական դասը չէ չրջանցած թիւի, հաչիւի բաժինն ալ. «Ընդհանրապէս հայկական ահաբեկչութեան չեշտուած քաղաքներէն պարտադիր բնակութեան կարգով 438 հազար Հայ Սուրիա փոխադրուած է: Այս տուեալն ալ կը հերքէ 1·5 միլիոն Հայու սպանութեան պնդումները: Թէ՛ տեղահանութեան, թէ՛ հայկական քոմիթաճիներու ապահովութեան ուժերու հետ բախումներուն ընթացքին հայկական որոշ կորուստներ եղած են: Սակայն, հայկական կորուստները, աւելի, ինչպէս մահմետական բնակչութեան պարագային, հետեւանք են հիւանդութեան: Ատոր քով, հայ հրոսակներու ռուսական եւ ֆրանսական զրաւման ենթակայ մահմետական ժողովուրդին կիրարկած կոտորածները, դիւաններու փաստաթուղթերով, կը հանին հարիւր հազարաւորներու»:

Ընթերցումը չարունակողը տակաւին պիտի տեղեկանայ որ «Ա. աչխարհամարտին ընթացքին աքսորուածներէն եւ իրենց փափաքով արտասահման մեկնածներէն 650 հազար հայ վերադարձած է իր նախկին բնակավայրը: Փաստ մը եւս թէ Հայերը, ինչպէս իրենք կը պնդեն, ցեղասպանութեան ենթարկուած չեն»: Միայն Անկախութեան պատերազմին (1920 – 1922) թշնամիին գործակից Հայերը պատերազմէն ետք թշնամի զօրքերուն հետ մեկնած են իրենց հայրենիքէն: Անոնք այսօր կ'ապրին եղեր աչխարհի տարբեր երկիրներուն մէջ...:

Թուաբանական այս պատկերը միտք կը բերէ Ժագլին Պոյաճեանի նամակին այն տողերը ուր ան հարց կու տայ թէ ո՞վ կրնայ ապահովութիւն տալ որ վաղը անդիտակից հարցումի մը պատճառով ակերտներ դատարան պիտի չտարուին: Արդարեւ գժուար չէ մտածել որ լիսէի աչակերտ մը հիմնուելով այս տուեալին, հարց տայ պատմութեան իր ուսուցչին թէ եթէ Ա. աչխարհամարտէն ետք 650 հազար Հայ վերադարձած է, ի՞նչով կը բացատրուի Թուրքիոյ ներկայի հայութեան չուրջ 60 հազարի թիւը...:

Թերթը յիշեալ դասագիրքէն կատարած մէջբերումները կ'աւարտէ ըսելով որ միւս դասագիրքերն ալ լեցուն են նոյն բնոյթի մարգարիտներով: Ժողովրդավարներու պարտականութիւնը կը նկատէ ասկէ ետք գրուածներուն մասին հարցումներու հոլովոյթին ձեռնարկել: Էջը կը փակուի մաղթելով որ այդ հարցումները առիթ ըլլան չարիքէն բարիքի առաջնորդելու:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՒՐ ԵՆՔ ԵՒ ՈՒՐՏԵՂ ԵՐ ՉԵՆՔ

— • —

Շատ խորհրդաւոր հարցում մըն է, որ պատասխան չունի, բայց հարցում մըն է որ ես ինծի յաճախ կ'ուղղեմ սարսափով: Կը մտածեմ նաեւ որ ամէն մարդ պարբերաբար այդ հարցումը պէտք է ուղղէ իրեն, առանց անպայման պատասխանի մը սպասելու: Կարեւորը հարցումն է, ո՛չ թէ պատասխանը:

Այո՛, կեանքիս վերջին քսան, երեսուն տարիներու ընթացքին միշտ ինծի ընկերացաւ այդ հարցումը: Ես ինծի հարցուցի.

«Աստուած իմ, ո՛վ գիտէ ինչպէս փոքրիկ պատահարներ կրնային պատճառ դառնալ որ ես հիմա բոլորովին տարբեր կեանք մը ապրէի, բոլորովին տարբեր մարդ մը դարձած ըլլայի: Այս փոքրիկ պատահարները չպատահէցան, կեանքի ճամբաս տարբեր ուղղութիւն մը չառաւ: Բայց ես հիմա ո՞ւր կ'ըլլայի, եթէ այդ փոքրիկ պատահարները պատահէին»:

Հարցումը այս է: Սարսափելի հարցում է, եթէ այսօր կեանքէդ գոհ ես: Տխուր ու դառնակսկիծ հարցում է, եթէ կեանքէդ գոհ չես:

Կեանքի ուղղութիւն տուող այդ փոքրիկ պատահարներուն դոյութիւնը առաջին անգամ զգացի երբ կ'աւարտէի Մխիթարեան վարժարանի միջնակարգը ու պիտի անցնէի լիսէի բաժին: Այդ տարեշրջանին ուսուցիչ մը անիրաւ կերպով դիս վերաքննութեան ձգեց: Կեանքիս միակ վերաքննութիւնն էր այդ եւ ինք դիս վերաքննութեան ձգած էր պարզապէս դիս պատժելու համար յանցանքի մը համար զոր չէի գործած: Հօրս ըսի որ ես այս վերաքննութեան չեմ մտներ ու դպրոցէն կը հեռանամ: Հայրս ալ համաձայն եղաւ ինծի: Պիտի մտածէինք օտար վարժարան մը անցնելու մասին: Երբ հօրս հետ դպրոց գացինք մեր որոշումը Մխիթարեան Վարդապետներուն հաղորդելու համար, Հայր Սարգիս Վարդապետ Բարոյեան ընդվզեցաւ: Ըսաւ. «Չեմ թողուր որ այս վարժարանէն բաժնուիս»: Ինչ լեզու. Թափեց, ինչպիսի արտայայտութիւններ գտաւ որպէսզի մեզ տարհամոզէ, որպէսզի մեզի բացատրէ թէ չկայ կրնար ուսուցչի մը անիրաւ մէկ չարժումին պատճառաւ այսքան ճակատագրական որոշումի մը յանգիլ: Ան գտաւ դիս մխիթարելու, արժանապատուութիւնս վերականգնելու, մինչեւ իսկ ինծի զօրակցութիւն խոստանալու մոգական ձեւերը: Երբ տնօրէնութեան սենեակէն դուրս կ'ելլէինք, արդէն փոխած էինք մեր որոշումը: Պիտի չարունակէի մնալ Մխիթարեանի մէջ:

Սա արդեօք առաջի՞ն դուռն էր ուրկէ կրնայի անցնիլ դէպի բոլորովին ուրիշ աչխարհ մը ու դէպի բոլորովին ուրիշ ինքնութիւն մը: Չեմ կարծեր: Առաջինը չէր: Ո՛վ գիտէ արդէն դիմացս այլ կանուխ չրջանին իսկ քանի քանի դռներ բացուած ու գոցուած էին: Բայց այս անգամ ես տեսած էի այն դուռը որ կըրնար բացուիլ եւ որ բարեբախտաբար չբացուեցաւ: Ո՛վ կրնայ ըսել թէ կեանքու բախտս որքան կը փոխուէր եթէ այդ դուռը բացուած ըլլար: Բայց եթէ ես այդ օր գոհ եմ կեանքէս, կրնամ փառք տալ որ այդ դուռը չբացուեցաւ:

Կրնամ նստիլ ու իրարուետեւէ չարադրել տասնեակներով կարեւոր դէպքեր, որոնք իմ առջեւ կրնային բանալ բոլորովին տարբեր ուղիներ: Եթէ այսօր ինծի հարցուի անպայման պիտի պատասխանեմ որ դէպքերը իմ դիմաց բացուեցան ճիշդ ուղիները: Այսիկա յարաբերական կարծիք մըն է: Այսպէս կը մտածեմ ներսիհետեւ այսօր գոհ եմ կեանքէս: Մինչդեռ թերեւս չատ աւելի լաւ ու չատ աւելի երջանիկ կեանք մը կրնայի ապրած ըլլալ եթէ կեանքս յանկարծ տեղ մը ուղղութիւն փոխէր: Բայց ոչ: Եթէ ես այսօր գոհ եմ կեանքէս, կրնամ փառք տալ որ ամէն ինչ այսպէս ընթացեր է:

Բայց կը կրկնեմ ահաւասիկ: Մարդիկ երբեմն պէտք է մտածեն թէ ուր են եւ ուր չեն: Ո՞ր կէտին վրայ կը գտնուին եւ ո՞ր կէտերուն վրայ կրնային գտնուած ըլլալ: Այստեղ հետաքրքրականը սա հարցն է: Այն կէտը, ուր կը գտնուիս, մէկ հատ է: Բայց այն կէտերը ուր կըրնային գտնուած ըլլալ, անհամար են: Այն

ՀՈԳԵ

ՂԱՋԱՐՈՍԱԾ ՈՒՆԿ

3.

– Գուցեպէ՛ն, ասոր չլսե՝ Մարտիր մը, չսթքած... Հիմա Փօրօ եմ, չսթքած մը, ինչե՞ր... Տեսնես ինչ կ՚ըսեմ... Ընդ- հա՛ր Փօրօ անուն ունի՛մ ես... Տակաւին չսթքած մը կայ... Վէրջը Ոչ- մէկը: Ես ալ Փօրօ եմ: Ֆօրմալ բան մը չէ... Ես ալ Փօրօ եմ, ինչպէս դուն: Ոչ- մէկը Ոչ- մէկը:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻՑ

Վարդգես Տակառեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի «Ծառայ»ի կը նուիրեն.

Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան 100 եւրօ:

Տէր եւ Տիկին Միշէլ Հարբութլեան 150 եւրօ:

REMERCIEMENTS

Suite à la disparition soudaine de **FABIENNE - TAKOUHIE PAPAZIAN - SARKISSIAN** le 11 septembre dernier, des messages de compassion et de sympathie nous son parvenus en nombre, nous apportant réconfort et chaleur en ces moments douloureux. Il nous est cependant difficile de vous répondre et de vous remercier comme il le faudrait pour l'affection et l'amitié dont vous nous entourez, aussi avons-nous choisi de vous transmettre notre reconnaissance per ces quelques lignes.

Merci pour toutes vos lettres, pour votre présence aux obsèques, pour vos fleurs et dons, et pour les pensées que vous continuerez d'avoir pour **Fabienne-Takouhie.**

FAMILLES SARKISSIAN et PAPAZIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire: N° 55935

ՍԷՆ–ԺԵՐՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սէն – Ժերմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, կը ծանուցանէ, թէ այս տարի կը տօնախմբէ եկեղեցւոյ հինգերդ 73–րդ եւ Առաջնորդութեան 70–րդ տարեդարձները, Հոկտեմբեր 12–ին, կիրակի օր:

Այս առիթով, կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյ դիւանը հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ, Հոգեւոր Հովիւներու, սարկաւագներու, բարերարներու, հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք բարոյապէս, նիւթապէս ու ֆիզիքապէս, սատար են եղած եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր յատկապէս ժաժնուած են մեզմէ:

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Աղաղակութեանց աւարտին ու Մատաղի բաշխումէն ետքը, եկեղեցւոյ վիպ սրահին մէջ, տեղի պիտի ունենայ «ԳԻՆԵԶՕՆ»:

Կը խնդրուի թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն, որ խուռներամ մասնակցին, յարգելու համար նուիրական յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն:

Ցանկացողները՝ կրնան մասնակցիլ ՄԱՏԱՂԻՆ ծախքերուն, նախօրօք այդ մասին յայտնելով եկեղեցւոյ Թաղականութեան:

SOIREES D'INFORMATION ET DE LANCEMENT DU

PHONETHON 2003

DU FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Pour adresser vos dons:
N° Azur : **0810 854 854** (prix d'un appel local)

Octobre :

VALENCE le 10 à 20H: Salle Haroun Tazieff, rue St Jean (côté Médiathèque)
SAINT CHAMOND le 11 à 20H: Salle de l'Eglise Arménienne, 13, rue d'Alamagny
ALFORTVILLE le 15 à 20H30: Salle des Fêtes, 22, rue Voltaire
PAVILLON SOUS BOIS le 22 à 20H30: Salle Mozart, Place Gal de Gaulle
CLAMART le 24 à 20H30: Salle du Conseil, Mairie de Clamart, Place Maurice Gunsbourg
CHAVILLE le 30 à 20H30: Eglise de Chaville, 6, rue Père Komitas

Novembre avec Arkadi Ghougassian, président du Karabagh :

PARIS le 4 à 20H30: ASIEM, 6, rue de Lapparent, 75007 (M° Sèvres Lecourbe /Ségur)
MARSEILLLE le 5 à 19H30: Salon d'Honneur du Conseil Général des Bouches du Rhône, 52, avenue de Saint Just, 13004

Entrée libre — Projection de films, débats

Fonds Arménien de France, BP12, 75660 Paris Cedex 14;
Tél. : 01 48 83 51 06; Mail: info@fondsarmenien.net

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE

«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»

présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
«MANTE»
Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

⁂

La Section «Helen Puzant» d'Alfortville
organise
une **SOIREE THETRALE**
le Vendredi 17 octobre à 20h45
Pièce de **Nareg Dourian**
«BOUROUM — DOUROUM»
Sale des Fêtes
rue Voltaire, Alfortville

⁂

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽՄԱՉ Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտ. 11, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին:

⁂

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Գաշանի Իսահակեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տիկին Նեկտար Թէլեանեան 100 եւրօ, Գէորգ Գապիլեան 200 եւրօ, Մաթիլդ Մատիլեան 40 եւրօ:

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան օրն է:

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու հոգիներուն համար:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կրօնական արարողութենէն ետք, Ալֆորվիլի Վոլթէր հանդիսասրահին մէջ կը տրուի Սիրոյ ճաշ:

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՖՐԱՆՈ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.–Ֆրանսի 29–րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19–ին:

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի
ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30–ին
Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8
MERCREDI
8 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրանսա : Տար· 230 նյրօ — վեցամսեայ : 122 նյրօ
Ամերիկա : Տար· 270 նյրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 նյրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 նյրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·787 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·787

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆՐ ՄԸ ՏՈՂՄՎ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՌԱՖՖԱՐԻՆ Հոկտ. 6–ին Կրեմլինի մէջ ընդունելութեան նախագահ Վլատիմիր Պուտինի կողմէ ու անոր փոխանցեց նախագահ Շիրաքի բարեկամական ողջոյնը: Ձէյնինոյ վիճակագրոյց ընտրութեան վաղորդայնին կատարուած հանդիպումը առիթ տուաւ Ֆրանսայի վարչապետին պարզապէս կրկնելու թէ քաղաքական լուծում մը միայն չէջանին մէջ մնայուն կայունութիւն կրնայ բերել: Իսկ «Լինթէրֆաքս» ռուսական լրատու գործակալութեան տուած հարցազրոյցին ըսաւ թէ ցաւալի խնդիր մըն է այդ մկկը եւ թէ Եւրոպան կը զօրակցի քաղաքական ամէն հողովոյթի որ նպատակը կը հետապնդէ չէջանը խաղաղեցնելու, յարգելով Ռուսաստանի հողային ամբողջականութիւնը եւ մարդկային իրաւունքները: Ֆրանսայի վարչապետը հրապարակաւ խօսք առնելով Ռուսաստան հաստատած Ֆրանսական 400 ձեռնարկութիւններու ներկայացուցիչներուն առջեւ, առաջին անգամ ըլլալով «նահանջ» (ռեսեսիոն) բառը գործածեց, հաստատելով Ֆրանսայի տնտեսական անկումը: Աշխատուած ժամերու հաշիւով, ըսաւ, Ֆրանսա ոսկէ մետալէն չատ հեռու է:

ԽՈՐԱՅԼԵԱՆ օդուժին Սուրիոյ վրայ կատարած ռմբակոծումը կը չարունակէ հակազդեցութեան մղել միջազգային հանրային կարծիքը, որ կը դատապարտէ կատարուածը: Միայն նախագահ Ճորճ Պուշ դանդաղնուած է, յայտարարելով թէ Իսրայէլ պէտք չէ կաչկանդուած զգայ ինքզինք երբ հարցը կը վերաբերի հայրենիքի պաշտպանութեան. սակայն հարկ է խուսափիլ լարումը աւելցնելէ: Ան յղում մըն ալ ըրած է Պաղեստինցիներուն, ըսելով թէ պարտին անհրաժեշտ բոլոր միջոցներուն դիմելով պատուար կանգնել ահաբեկչութեան եւ ահաբեկիչներուն որոնք արդելք կ'ըլլան պաղեստինեան խաղաղ պետութեան մը ստեղծումին: Ինչ կը վերաբերի պաղեստինեան ճակատին, Այրլորդանանի ու Գազայի մէջ արտակարգ վիճակ յայտարարուած է եւ ութ նախարարէ բաղկացած արտակարգ կառավարութիւն մը կազմուած, որ հրովարտակներով պիտի կառավարէ ամիս մը, առանց խորհրդարանին վաւերացումը ունենալու: Համաձայն, Իսլամական Ճիհատի, ժողովրդական Ճակատի նման կազմակերպութիւնները մտահոգ են որ ահիկա կրնայ առաջնորդել իրենց չարքերէն ձերբակալութիւններու, կամ իրենց պինարաններու փակումին:

ԲՆԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՀԻ Ռ. Պալլո ազմուկի դէմ վճռած է գործնական քայլերու դիմել: Առաջին գծի վրայ կը գտնուին այն բնակավայրերը որոնք կառուցինելու, օդակայաններու, կայաններու անմիջական չրջանակին մէջ են ու երթեւեկը կը խանգարէ իրենց աօդեան: Այս առիթով կը նշուի թէ Ֆրանսացիներու 59%–ը սա կամ նա ձեւով առընչուած է ազմուկին պատճառած նեղութիւններուն: Ռ. Պալլոյի ծրագիրը կը միտի ձայնարգել պաշտպանութեամբ օժտել խնդրոյ առարկայ չրջանները:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ կառավարութիւնը երկար տատանումներէ եաք, Հոկտեմբեր 6–ին վերջապէս չօշափելի քայլերու դիմած է իրաք զօրք ուղարկելու հարցին մէջ: Դիմած է Խորհրդարանին որ հարկաւոր արտօնութիւնը տայ այդ ուղղութեամբ, քանի որ կարելի չէ ձեռնածալ մնալ, ինչպէս նշած է Արդարութեան նախարար ու կառավարութեան բանբեր Ճ. Չիչէք: Ան չեշտած է նաեւ թէ Թուրքիա Իրաքի խորհուրդի անդամ Մ. Գարաեըլան ակնարկելով կազմակերպութեան դոյութեան վերջ տալու թրքական չանքերուն, քրտական հեռատեսիլէն յայտարարած է թէ իրենց կեռիլլայական ուժերուն կէսը Թուրքիոյ չրջաններուն մէջ կը գտնուի եւ թէ այդ ուժերը իրենց ուղղուած բնաջնջումի նախաձեռնութեան մը դէմ «ոչխարի նման իրենց պարանոցը պիտի չերկարեն»: Շեչտելով թէ իրենք միշտ կողմնակից են ժողովրդավարութեան, Գարաեըլան նշած է իրենց դեկավարին՝ Ա. Էօճալանի պարտադրուած մեկուսացումին անպատեհութիւնները, աւելցնելով որ եթէ անոր բան մը պատահի, ատոր պատասխանատուն վարչապետ Թ. Էրտողանը պիտի նկատուի:

ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՊՕՂՈՍ Բ. որ Փիղիքան արտակարգ տոկունութեամբ կը զարմացնէ, Հոկտեմբեր 7–ին երկրորդ ճամբորդութիւն մը կը կատարէր դէպի Պոմպէյա, աղօթելու համար Ս. Կոյսին որբարանին առջեւ: Շրջանի հիւանդանոցներուն հրահանգուած էր պատրաստ գտնուիլ որպէս կանխազգուշական քայլ, նկատի առած Պապին առողջական աւելի քան փափուկ վիճակը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ տարեցներու վիճակած անտարբերութենէն եաք, հանրային կարծիքը կը զբաղեցնէ երախաներու պաշտպանութեան հարցը: Ան օրակարգի եկած է Սթրազպուրկի մէջ երկու անչափահասի խժդուժօրէն սպանութենէն եաք իրենց ծնողքին կողմէ: Երախաներու պաշտպանութեան կազմակերպութիւնները կը պահանջեն որ աւելի մօտիկ հետաքննութիւն ըլլայ վտանգի ենթակայ անչափահասներուն նկատմամբ ու այդ գործին լծուած մարմինները աւելի համակարգուած աշխատանք տանին:

ՆՈՊԷԼԵԱՆ բժշկութեան մրցանակը պարգեւատրած է ամերիկացի եւ բրիտանացի երկու գիտնականներ՝ Փօլ Լոթըրպուր եւ Փիթըր Մէնսֆիլտ: Առաջինը 70 տարեկան է, երկրորդը՝ 74: Երկուքն ալ ընտրուած են մարդկային գործարանները մադնիսական հնչականութեամբ նկարագրելու թէքնիքին (Ի–էՄ–էՄ) յայտնութեան համար: Անոնց ընտրութիւնը, թէեւ, զերծ չէ եղած քննադատութիւններէ. նիւթին լաւատեղեակ չրջանակները կը յիշեցնեն թէ նոյն մարզի աշխատանքին ոչ արհամարհելի մասնակից մըն էր ԱՄՆ–էն Ռեմոն Տամատեան, 67 տարեկան, որուն կարեւոր ներդրումը անտեսուած է դատակազմին կողմէ:

ԻՐԱՆի իշխանութիւնները յայտարարած են թէ համաձայնութեան յանգած են աթոմական ուժանիւթի միջազգային գործակալութեան հետ, քննութիւն բանալու համար աթոմական իր կեդրոններու

(Շար·ը Դ. էջ)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 6 / 7)

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Մոսկուայի միլիոնատէրերու տան սիրնադարդ դահլիճին մէջ, Հոկտեմբեր 6–ին բացուած է Համաշխարհային հայկական կազմակերպութեան հիմնադիր համագումարը: 52 երկրէ 138 հայկական համայնքի ու կազմակերպութիւններու 300 պատուիրակութիւններուն հետ ներկայ եղած են Մոսկուայի քաղաքապետը, Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարը. իսկ նախագահ Պուտին ողջոյնի դիր մը չղած է:

Բացումի հանդիսաւոր նիստին ներկայ գտնուած է Ռ. Քոչարեան եւս ու ելոյթ ունեցած: Վատահութիւն յայտնած է որ կազմակերպութիւնը աշխոյժ աշխատանք կը տանի ազգային համախմբումի, հայկական պետականութեան ամրապնդումին եւ Հայաստանի համաշխարհային հանրութեան համարկումին ուղղութեամբ: Ապա բսած է թէ Ռուսաստանի մէջ ապրող աշխարհի մեծագոյն հայկական համայնքը «ամուր կամուրջ» է երկու պետութիւններուն միջեւ: Ապա ընդգծելով որ Հայաստանի սահմաններէն դուրս աւելի մեծ թիւով հայեր կ'ապրին, քան երկրին մէջ, աւելցուցած է թէ Հայաստանը Սփիւռքին հետ եւ առանց անոր, տարբեր ծանրութիւն կը ներկայացնէ:

Համագումարին բացումին ելոյթ ունեցած է միութեան նախագահ Արա Աբրահամեան եւս, ընդգծելով որ հայկական Սփիւռքի ներկայացուցիչները համագումարին Ռուսաստանի եւ Հայաստանի նախագահներուն առընչութիւնը կը նկատեն երկու ժողովուրդներուն, Հայաստանի ու Ռուսաստանի բազմադարեան բարեկամութեան նոր հաւաստիք:

Համաշխարհային հայկական կազմակերպութեան հիմնական կեդրոնը կը գտնուի Մոսկուայի մէջ, հաւանական կը նկատուի որ Սաղ խորհուրդը հաստատուի եւ գործէ Երեւան: Համագումարին խօսք առած են նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմին առաջնորդ եղբայր Եպիսկ. եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին ներկայացուցիչը:

*
**

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆ՝ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԵՏ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՓԱԿՈՒՄԸ ՃԳՆԱԺԱՄԱՑԻՆ ՉԻ

Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան կանեան Հոկտեմբեր 6–ին մամուլի առաջին ասուլիսով մը օտար լրագրողներու արժեւորած է Սեպտեմբեր 25–ին Նիւ – Եորքի մէջ Թուրքիոյ իր պաշտօնակիցին հետ ունեցած հանդիպումը: Զայն դրական որակած է, ըսելով որ ուղղութիւնը լաւ է, բայց տակաւին կանուխ է խօսելու համար գործնական արդիւնքներու մասին: Խօսելով Թուրքիոյ հետ սահմանին մասին, ըսած է թէ անոր բացումը մօտաւուտ համարելու որեւէ առեթալ չկայ ներկայիս, բայց վակ սահմանը ճգնաժամային չէ Հայաստանի համար: «Մեր բոլոր տնտեսական ծրագրերը այսօր էլ կազմուած են այդ հանդամանքը հաշուի առնելով» ըսած է Վ. Օսկանեան:

*
**

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – Վէ. ՊՈՒՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Հոկտեմբեր 6–ին Կրեմլինի մէջ ընդունուած է Ռուսաստանի նախագահին կողմէ որ ակնկալութիւն յայտնած է որ երկու երկիրները կը յաջողին յառաջանալ բազմաթիւ հարցերու մէջ: Վլատիմիր Պուտին ըսած է թէ նկատի առած փոխադարձ գործակցութեան լայն զաշտը, հարցերը միշտ ալ չատ են: Իսկ Ռ. Քոչարեան նչած է թէ Ռուսաստան եւ Հայաստան բազմաթիւ բարդ հարցեր յաջողած են լուծել, ներկայի հետաքրքրական պահերն ալ հանգամանալի քննարկումի պէտք ունին:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆ ԱՐԴԱՐ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ՄԵՍԽԵԹՑԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՍՏԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Ռուսաստանի նախագահը Բ. աշխարհամարտի վեթերաններուն եւ կուբանի կազակներուն ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումին ըսած է թէ Ռուսաստան ապրող մեսխեթցի թուրքերու իրաւունքն է իրենց պատմական հայրենիքը՝ Վրաստան վերադառնալ: Աւելցուցած է թէ այդ հարցը չատախ քննարկուած է Վրաստանի ղեկավարութեան հետ, սակայն այս վերջինը առայժմ պատրաստ չէ այդ խնդիրը լուծելու: Ռուս նախագահը կոչ ուղղած է Վրաստանի իշխանութիւններուն որ իրենց ներքին հարցերը կարգադրեն:

ՊՈԼԻՍ

ՆԱՐԵԿԱՑԻՒ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» գործին հազարամեակի ուխտագնացութիւնը որուն Մեսրոպ պատրիարքին մասնակցութիւնը խոչընդոտուած էր, չարտունակած է պահպան այցերով: «Մարմարա» (Հոկտեմբեր 4) կը տեղեկացնէ թէ նախորդ օրը ուխտաւորները դացած են Լիմ կղզին, հոն տեսած Սուրբ Գէորգ եկեղեցիին մնացորդները եւ զամբանաքարերով լեցուն նախկին գերեզմանոցը:

Նոյն օրը խումբը դացած է Մհերի դուռ կոչուած ժայռերուն մօտը ուր կան ուրարտական արձանագրութիւններ. ապա անցած են Վարագայ վանքը ուր տեսած են Սուրբ Աստուածածին եկեղեցիին աւերակները: Հոն, առաջնորդութեամբ Սեբաստիոյ սարկաւագ Տաւութհանի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է:

կանեան Հոկտեմբեր 6–ին մամուլի առաջին ասուլիսով մը օտար լրագրողներու արժեւորած է Սեպտեմբեր 25–ին Նիւ – Եորքի մէջ Թուրքիոյ իր պաշտօնակիցին հետ ունեցած հանդիպումը: Զայն դրական որակած է, ըսելով որ ուղղութիւնը լաւ է, բայց տակաւին կանուխ է խօսելու համար գործնական արդիւնքներու մասին: Խօսելով Թուրքիոյ հետ սահմանին մասին, ըսած է թէ անոր բացումը մօտաւուտ համարելու որեւէ առեթալ չկայ ներկայիս, բայց վակ սահմանը ճգնաժամային չէ Հայաստանի համար: «Մեր բոլոր տնտեսական ծրագրերը այսօր էլ կազմուած են այդ հանդամանքը հաշուի առնելով» ըսած է Վ. Օսկանեան:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՏԻՆ ԱՐԴԱՐ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ՄԵՍԽԵԹՑԻ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՎՐԱՍՏԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Ռուսաստանի նախագահը Բ. աշխարհամարտի վեթերաններուն եւ կուբանի կազակներուն ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումին ըսած է թէ Ռուսաստան ապրող մեսխեթցի թուրքերու իրաւունքն է իրենց պատմական հայրենիքը՝ Վրաստան վերադառնալ: Աւելցուցած է թէ այդ հարցը չատախ քննարկուած է Վրաստանի ղեկավարութեան հետ, սակայն այս վերջինը առայժմ պատրաստ չէ այդ խնդիրը լուծելու: Ռուս նախագահը կոչ ուղղած է Վրաստանի իշխանութիւններուն որ իրենց ներքին հարցերը կարգադրեն:

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ «ՏԱՐՕՆԻ ՎԱՆՔԵՐ»ՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ. – Մեսրոպ Արք. Աշճեանի Մուղնի հրատարակչականը Երեւանի մէջ նոր լոյս ընծայած է Գեղամ Տէր – Կարապետեանի (Մշոյ Գեղամի) երկերու երրորդ հատորը, աշխատասիրութեամբ Յակոբ Պետրոսեանի եւ մեկենասութեամբ Յարութիւն Սիմոնեանի (Գեղամ Տէր – Կարապետեան, *Տարօնի վանքերը. Ուղեւորի յիշատակներ*, 2003): Առաջին անգամ Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամները, 1931-ին Փարիզի մէջ հրատարակած էին հատուածէ մը Գեղամի գրական վաստակէն՝ «Տարօնի Աշխարհ»: Երկրորդ հատոր մը, պատրաստուած գրականագէտ Յակոբ Պետրոսեանի կողմէ, նոյն վերնագրով հրատարակած էր Երեւանի Համալսարանը 1995-ին: Ստորեւ կու տանք երրորդ հատորիս յառաջաբանը, ուր Յակոբ Պետրոսեան կ'անդրադառնայ հեղինակին ազնաւորութեան եւ արեւմտահայ աշխարհի եկատագրին մասին:

1999 թ. աշնանը, Երեւանում գտնուելու ժամանակ, հայ մշակոյթի բարեկամ եւ արժէքաւոր դրքերի հովանաւոր ամերիկաբնակ Յարութիւն Սիմոնեանը ինձ առաջարկեց հրատարակութեան պատրաստել Մշոյ Գեղամի «Ճիչատակարանները», որ կարօ Սասունու վկայութեամբ կազմում էին երկու մեծածաւալ հատորներ, ուր Գեղամը ամփոփել էր Տարօնի չրջանի վանքերի 1869 ձեռագիր յիշատակարանների՝ իր ձեռքով կատարուած ընդօրինակութիւնները: Արդէն 1930-ին Կ. Սասունուն յայտնի էր, որ առաջին հատորը «կորուած է»: Կար միայն երկրորդ հատորը՝ 831 յիշատակարանով (Տե՛ս Գեղամ Տէր – Կարապետեան (Գեղամ), Տարօնի աշխարհ. պատկերներ ու պատմուածքներ, 1931, Փարիզ, էջ 15): Սիմոնեանի հետ հանդիպելիս իմ ձեռքին էր Պէյրութի Համազգայինի վարժարանի դրադարանում գտնուող՝ Գեղամի արխիւի ցուցակը, որտեղ 100-ից աւելի նիւթերի մէջ արդէն չէր նշուած յիշատակարանի յիշեալ երկրորդ հատորը: Քանի որ այդ ձեռագրերի ճակատագիրը դեռ անյայտ էր, օգտուելով բարեացակամ վերաբերմունքից, առաջարկեցի հաւաքել գրողի՝ Տարօնի վանքերի մասին արեւմտահայ մամուլում տպագրուած, նաեւ անտիպ նիւթերը եւ «Արեւելք»-ում հրապարակուած «Ուղեւորի յիշատակները» ու կազմել առանձին մի հատոր: Պարոն Սիմոնեանը համաձայնեց, բայց պատուիրեց նախ զբաղուել կորած «Ճիչատակարանի» յայտնաբերմամբ: Երեւնում վճռտուքները ապարդիւն անցան, եւ ես ձեռնամուխ եղայ հատորը կազմելուն որ վաղուց խմորուած էր: Այսպէս սկսուեց սոյն հատորի ծնունդը:

Գեղամի ստեղծագործութիւններին ծանօթացել էի դեռ 1968-ին, երբ «Գրական Թերթում» կարդացի գրականագէտ Գէորգ Մադոյեանի «Տարօնահայութեան տառապանքների երգիչը» յօդուածը, որ առաջին արձագանգն էր հայրենիքում: Լինելով 1915-ի կոտորածներից որբացած Մշեցի եւ Խնուսցի տարագիրների զաւակ ու մանկական – պատանեկան տարիները անցկացնելով ծննդավայրի կարօտաբաղձ յիշողութիւնների մթնոլորտում՝ մեծագոյն սիրով ու ակնածանքով էի տոգորուած նրանց ծննդավայրի, մեր Երկրի հանդէպ: Այդ պատճառը դնելով աւելի խորացաւ, դիտակցուեց եւ տիրական դարձաւ՝ վերածուելով պաղատար – համոզմունքի: Բեռնակիր, կիսագրագէտ հայրս մարդու ո'ր տեսակին պատկանելը որոշում էր ֆիդայիների եւ Անդրանիկի նկատմամբ տուեալ անձի վերաբերմունքով: Հօրս նման տարագիր Մշեցիները օտար ափերում (Պաթում) այնքան ամուր էին կառչած իրենց Երկրին, որ նոյնիսկ համեմատաբար ունեւորները անչարժ գոյքի ձեռքբերման, սեփականութիւն ունենալու չէին ձգտում, ապրում էին վարձով, անհրապոյր ու խոնաւ նկուղներում, ինչ է թէ չուտով բացուելու են Երկրի դռները, եւ իրենք բունելու են նախարձի անձկալի ճամբան: Այս ներհուն հաւատով էլ նրանք մեկնեցին այս աշխարհից՝ մեզ, նոյեմեանան իրենց զաւակներին ու թոռներին կտակելով հայրենի բնաշխարհի կարօտը, յեղգարձի յոյսն ու հաւատը:

Այս պարագան վճռորոշ եղաւ «հրաժարուելու» տարիներ չարունակ պաշտամունք դարձած, սիրելի ու անոյշ Յակոբ Պարոնեանից եւ նուիրուելու «զատառացի գրող» Մշեցի Գեղամին՝ պատմաչրջանի առումով նաեւ ինձ առաւել գայթակղող: Դիւրին չէր ընտրութիւնս, քայց երբ մտայ Գեղամի կեանքի ու ստեղծագործութեան աշխարհը, սիրահարեցի: Թէեւ աստուածային չնորհներով օժտուած Գեղամը Պարոնեանի մեծութիւնն ու գրական տաղանդի ահագնութիւնը չունէր, քայց նոյնքան ազնիւ ու նուիրեալ էր, նոյնքան հայրենասէր: Սա, իմ պատկերացմամբ, իսկական գրողին ու մտաւորականին քնորոշող առաջին հիմնական պայման – յատկանիշն է: Կար նաեւ մէկ այլ կարեւոր հանգամանք. Պարոնեանը, իբրեւ դասական գրող, արդէն կենդանութեան օրօք իր կայուն ու անվիճելի տեղն ունէր հայ գրականութեան անդաստանում, ու չատերն են ուսումնասիրել, այսօր էլ զբաղւում են նրա գործերի հետազօտմամբ (ես ի՞նչ նոր բան պիտի ասէի), մինչդեռ Գեղամի հոգեւոր ժառանգութիւնն ու կեանքը կարօտ էին արմատական քննութեան ու հանգամանալից գնահատման, թէեւ Սփիւռքում այս ուղղութեամբ արուել էին նշանակալի քայլեր (Կ. Սասունի, Մ. Պարսամեան): Բացի այդ ես տեւականօրէն գտնւում էի հարազատ – ծանօթ միջավայրում՝ կերպարներից, նիստ ու կացից մինչեւ Մշոյ համով – հոտով բարբառը, որ ինձ առինքնում, ձգում էին բնական անբռնազատելի ուժով:

Իմ նուիրումի արդիւնքը եղաւ Գեղամի կեանքն ու ստեղծագործութիւնը լուսաբանող մենագրութիւնը (Յ. Բ. Պետրոսեան, Գեղամ Տէր – Կարապետեան (Մշոյ Գեղամ), Երեւան համալսարան, հրատ. 1983 թ., Երեւան, 289 էջ), Գ. Սրուանձտեանցին առաքուած անտիպ նամակների եւ Մ. Խրիմեանի մահուան առթիւ գրուած նոյնպէս անտիպ ուղերձի հրապարակումը, «Տարօնի աշխարհ» խորագրով ստեղծագործութիւնների մի նոր հատորի հրատարակութիւնը՝ առաւել տարողունակ եւ ընդգրկուն, ազատ ընտրուած նիւթերով, առաջաբանով ու ծանօթագրութիւններով, Մշոյ բարբառի բառարանով, (Գեղամ Տէր – Կարապետեան (Տատրակ), Տարօնի աշխարհ, Երեւան համալսարան, հրատ. 1995, 402 էջ), եւ այլն: Այսքանով, սակայն, չի սպառւում նրա թողած ժառանգութիւնը: Ջնայած անձնական կեանքի դժուարին հանգամանքներին, Մշոյ առաջնորդարանում քարտուղարի բազմամեայ աշխատանքին, ապա եւ Պոլսի Մորմրդարանում եւ Ազգային Ժողովում ստանձնած պարտականութիւնների կատարմանը՝ նա ժամանակ էր գտնում ուսումնասիրելու եւ դրելու ազգային հրատապ խնդիրների շուրջ իրեն մշտապէս յուզող յօդուածները, գեղարուեստական երկեր, ակնարկներ, հաւաքել բանահիւսական նիւթեր: Ուղղակի զարմանալի է Գեղամի աշխատասիրութիւնը, եթէ նկատի ունենանք, որ նրա կեանքում քիչ են եղել հանգիստ ու խաղաղ պահերը, անձնական վայելքի հնարաւորութիւնները: Միշտ մտաղբաղ ու տառապեալ: Դա նկատել են նոյնիսկ Պոլսի իր գործընկերները: Երուանդ Օտեանը «Մեր երեսփոխանները» չարքում զաւեշտախառն դրուատանքով գրում էր. «Իր խօսակցութեան մէկ, անվերջանալի առարկան Մուշն էր, գիւղացիներուն վիճակը, էշրաֆներու բռնութիւնները, կառավարութեան ընթացքը, տնտեսական խեղճութիւն, կրթական խեղճութիւն, հողային չափըտակութիւն, հարստահարութիւն, գուլում...» (Երուանդ Օտեան, «Մանանայ», Կ. Պոլիս, 1913, Նոյեմբեր 30): Այսպէս ամբողջ կեանքում ազնիւ ու անխոնջ մըշակ, որ իր կոչումը տեսնում էր ժողովրդին, մանաւորապէս տարօնահայութեանը բոլորանուէր ծառայելու մէջ:

Գեղամի թողած հոգեւոր ժառանգութիւնը թէեւ վերկուեց ոչնչացումից ու կորստից կնոջ՝ Գիւլիզարի, դստեր՝ Արմենուհու եւ մի քանի անձնուէր հայրենակիցների ջանքերով, սակայն տարադիր հայութեան բեկորների նման տեղից տեղ հանդրուանեց, ցրուեց, եւ ձեռագրերի մի մասը միայն ասպնջարան գտաւ Պէյրութի Համազգայինի վարժարանի գրադարանում: Ձեռագրերի ողխտականի հանդամանալից պատմութիւնը չարադրուած է Գեղամի դստեր՝ Տարօնի ժողովրդական երգերի գիտակ ու անզուգական կատարող երջանկայիշատակ Արմենուհի Գեւոնեանի (վերջերս մահացած Փարիզում 100 տարեկանում) 40 էջանոց ձեռագիր աշխատասիրութեան մէջ, որ պահ է տրուած Երեւանի Գրականութեան ու արուեստի թանգարանին: Ժամանակին, երբ այդ ձեռագրերը ամբողջական վիճակում գտնւում էին Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան տնօրինութեան ներքոյ, բաւարար հոգ չտարուեց դրանք ուսումնասիրելու, կարգաւորելու եւ ըստ էութեան պահպանելու համար: Բարեբախտաբար, այդ նոյն Միութեան ծախսերով հնարաւոր եղաւ հրատարակել երկերի միայն մէկ հատորը՝ «Տարօնի աշխարհ» խորագրով. Փարիզի «Նահատակ զրադէտներու բարեկամներ» (1931, N 3) հրատարակչական մարմնի կողմից, ուր կարօ Սասունու հոգատար ձեռքով, հմուտ եւ ամփոփ առաջաբանով մէկտեղուեց արեւմտահայ մամուլում սփռուած ստեղծագործութիւնների մի մասը, որով առաջին անգամ առանձին դրքով գրադէտը ներկայացաւ ընթերցողին, առաւելապէս ըստփռւռքահայ ընթերցողին: Այս գրքի Հայաստան առաքուած փոքրաքանակ նմոյշները ղանդուածային ընթերցողին չհասան, մնացին գրադարանների փակ գրզրոցներում:

Լինելով քահանայական ընտանիքի զաւակ, սովորելով եւ ապա պաշտօնավարելով Մշոյ Ս. Կարապետ վանքում՝ Գեղամը ջերմեռանդ հաւատքով էր լցուած այն ամէնի հանդէպ, ինչ կապուած էր կրօնի եւ քրիստոնէական եկեղեցու հետ: Նա լուսաւորչական դաւանանքի հետեւողական կրող էր եւ ջատագով: Հայ առաքելական եկեղեցին եւ ժողովրդի հոգեւոր կեանքը եղել են նրա մըշտասեւեռ ուշադրութեան կենտրոնում: Բազմիցս անդրադարձել է հոգեւորականների կերպարներին (պատմուածք, ակնարկ, վէպ), աւերուած եւ գործող վանքերին ու մատուռներին, կրօնական պաշտօնեաների գործունէութեանը, կրօնի ու եկեղեցու դերին՝ ազգութեան միասնականութեան, հոգեւոր կրթութեան գործում: «Կրօնասիրութիւնը մեր պարտքը չէ, մեր բարոյական կեանքն է», – գրում է նա: Մէկ առ մէկ անձամբ հաւաքել, կարգաւորել եւ գրի է առել Տարօնի, Տիյարպէքիրի եւ այլ չրջանների վանքերի ու եկեղեցիների պատմութեանը վերաբերող նիւթերը, ընդօրինակել դեռեւս պահպանուղ յիշատակարանները, անդրադարձել կրօնական – կրթական օճախների վիճակին, արծարծել նրանց խնամքի ու պահպանութեան եւ այլ անյետաձգելի, յոյժ կարեւոր խնդիրներ: Գեղամը լաւ էր հասկացել «Ազգի պահողն էլ լեզուն ա ու հաւատը» արեւմտահայ բանաձեւումի էութիւնը եւ իր պրպտումների ընթացքում սթափ հայեացքով էր դիտարկում գնահատում ազգային – հոգեւոր կրթութեան հետ կապուած մանր ու մեծ երեւոյթները, հայութեան իրական անբռնազօր կացութիւնը և անորոշ ապագան: Որքան էլ բառիս բուն իմաստով քրիստոնեայ եւ բանաստեղծական փափուկ – փուխր հոգու տէր՝ նա չէր հանդուրժում եկեղեցիների ու վանքերի չրջանակներում գործուող անօրինականութիւնները՝ իր խօսքով՝ գեղծումները: Անողոք էր խաչի հովանաւորութեանը ապաւինած կղերական այրերի արատների ու թերութիւնների նկատմամբ, ճշմարտութիւնից ու Աստծուց բարբառող, բայց նիւթական դայթակղութեանը եւ անբարոյ ընթացքին կուլ գնացող եկեղեցականների ու եկեղեցիների ազգակործան գործունէութեան հանդէպ: Պատահական չէ, որ նա մեծ համարումով ու սիրով էր համակուած Մկրտիչ Խրիմեանի, Գարեգին Սըրուանձտեանցի, Առաքելոց վանքի վանահայր Յովհաննէս Մուրատեանի, նրա տեղապահ Սասունցի Ղազար վարդապետ Մարտիրոսեանի (Սեւլեանը «Գորպէչ» վիպակում նրան Թոփօ է անուանում, որ Սասունում յայտնի էր իր հերոսական գործերով [«Սասուն», 1990, Երեւան, էջ 142]: «Ճշմարիտ նմոյշ Սասնոյ կորովի եւ պարթեւ Հայերու, – գրում է Գեղամը, – ինքն հսկայ, մօրուքն հսկայ, խօսուածքն հսկայ, եւ որքան հսկայ, այնքան բարեբարոյ եւ ազնիւ») եւ սրբազան հետեւող եկեղեցականների հանդէպ: Կրօնասէրը իր մէջ պիտի կրի ամենայն լաւը, վեհը, բարձր մարդկայինն ու աստուածայինը, լինի օրինակելի առաջնորդ իր հօտին ու ազգին: Այս էր Գեղամի խոհակը: Յաւօք, այդպիսի հոգեւոր գործիչները չատ չէին, եւ դա ամենօրեայ վշտացնում էր նրան:

Տակաւին երիտասարդ՝ 21–22 տարեկան, Գեղամը իրրեւ երկիւղած ուխտաւոր այցելում է հնամենի Առաքելոց վանքը: Սրբավայրում ամէն ինչ նրա հայեացքի տակ իմաստ ու բովանդակութիւն է ստանում՝ սկսած վանքի մեծ ու փոքր չինութիւններից ու վարժարանի վիճակից մինչեւ Առաքելոց Ս. Աւետարանիչների գերեզմանի երկփեղկեայ երեմոսէ յատակի դուռը, որ «Թանկագին հնութիւն մ'է», և «երկու հատոր մագաղաթեայ ճառընտիրները, յիշատակ մեր նախնեաց գրական մեծագործ եւ անգին աշխատութեան»: «Մեր բանաստեղծական աշխարհի» այս «արդար հոգին» ոտք դնելով, – գրում է նա, – ուր կողք-կողքի հանդիստ են առնում «Աւետարանի նախընծայ նահատակների» եւ հայ գրականութեան «ոսկեդէն դարու» ներկայացուցիչների նուիրական մասունքները, ճմլւում է նրա հոգին ու միտքը «աւեր հոգի, աւեր դպտի, աւեր գերեզմանների յիշատակներով» յիշատակաց հնութիւններով: Հանգամանօրէն ներկայացնելով Թուրը եւ ճառընտիրը՝ Գեղամը բերում է մագաղաթեայ թերթերից մէկի գրութիւնը, ըստ որի «Այս մեծ աշխատութեան» հղինակը Զօրտուանել Մամիկոնեանն է՝ Տարօնի գաւառի իշխան: Տաճատ Մամիկոնեանի որդին, որ «բազում աշխատութեամբ եւ գաւուրս բազում պարապեալ յայրողութեամբ Աստծոյ ի գլուխ հան» այդ գործը: Բայց Գեղամը տրակուսում է, քանի որ հնարաւորութիւն չի ունեցել թերթելու «բուն յիշատակագիրը»: Բարձր գնահատելով ու փառաբանելով աշխատութիւնն ու հղինակին՝ աւելացնում է. «աւելի պիտի լինէր փառքն եթէ այդ հրաշակերտը բոլորովին նուիրուած չլինէր կրօնական վարդապետութեանց», այլ պարունակէր նաեւ «ժամանակակից անցքեր եւ պատմական տեղեկութիւններ»:

Որքան ինձ յայտնի է, Գեղամի պատմողութիւններն ու գնահատականները, որ տուել է նա հարիւր-հարիւր տարի առաջ՝ իր մատներով չօշափելով այդ անտիւտ դանձը հէնց տեղի դրապահոցում, նկատառման չեն արժանացել: Ընդհանրապէս մեր պատմաբանների ու գրականագէտների հայեացքից վրիպել են Գեղամի փառաւոր, ինքնատիպ, առողջ մտօք ստեղծուած եւ կենդանի լեզուով չարադրուած գրութիւնները, որ, իմ կարծիքով, հետեւանք է նախ եւ առաջ գրանց անմատչելիութեան, արեւմտահայ մամուլի էջերում գրուած մնալու:

ՅԱԿՈԲ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐ

ՀԱՅ-ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՍԵՊԱՍԹԻԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԿՈԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հնդկաստանի մէջ Հայերու գործունէութեան եւ հայ – փորթուկալական յարաբերութիւններուն մէջ կարեւոր հանգրուան մը եղաւ Կոայի եկեղեցական ժողովը, որ գումարուեցաւ 1567–ին, Կոայի արքեպիսկոպոս Ժորժ Թեմուտոյի հովանաւորութեամբ: Եկեղեցական այս ժողովին որուեցան պանապան որոշում – ներ՝ Հնդկաստանի մէջ հոգեւոր կեանքի կազմակերպման եւ այլ դանագան հարցերու վերաբերեալ:

Ժողովէն ընծած որոշումներուն հիման վրայ խնդրագիրներ ուղարկուեցան Սեպաստիան Թագաւորին, որպէսզի հաստատէ կարգ մը օրէնքներ· այդ օրէնքներէն գլխաւորներն էին հետեւեալները·

– «Բոլոր օտար (ոչ կաթոլիկ) քրիստոնեաները, ինչպէս՝ հայ, վրացի կամ այլ ազգէ, որոնք մեր հողերուն վրայ կու գան, մեր քրիստոնեաներուն պէս հաղնելու են կամ գոնէ իրենց գլխուն դնելու են մեր գլխարկը, որպէսզի ճանչցուին իբրեւ քրիստոնեաներ:

– «Թոյլ չտալ, որ անհաւատները առուծախ կատարեն քրիստոնեայ գերիներու, որոնք անարդարօրէն գերուած են, ինչպէս՝ Հապչէները, Զերքէզները, Վրացիները, Հայերը եւ ուրիշ ազգութեանց պատկանողներ, գանոնք մահմետականացնելով եւ ծախելով հաւատացեալներու կամ անհաւատներու: Ամէն քրիստոնեայ, որ այս պայմաններուն մէջ կը գտնուի, դուրս բերուի իր տիրոջ իշխանութենէն եւ անհրաժեշտը կատարի, որպէսզի աշխարհիկ արդարութիւնը վերադարձնէ գանոնք իրենց նախկին ազատութեան»:

Հնդկաստանի փոխարքայ Անտոն տէ Նարոնիա, եկեղեցական ժողովի որոշումներուն համաձայն, յանուն Սեպաստիան Թագաւորին 1567 Դեկտեմբեր 4–ին հրապարակեց օրէնք մը, ուր կը հրամայէր· «Օտար քրիստոնեաները, ինչպէս՝ Հայերը եւ Վրացիները եւ կամ ուրիշներ, կրեն գլխարկ գանագանելու համար անհաւատներէն, եւ թէ օտար կիներըը, երբ իրենց տուներէն դուրս կը գանըւին, դնեն կարմիր կերպասի փոքր կտոր մը վրերնց բաց ուսին վրայ, մէկ թանկագին տուգանքով Հայտն եւ մէկ վեցթէմ օտարուհիին համար, յօդուտ անոր, որ գանոնք կ'ամբաստանէ»:

ԼՈՒԻՍ ՏԻ ՓԱՄՈՒՆՇ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Փորթուկալի ամէնէն մեծ բանաստեղծները կ'ըսէն է Լուիս տէ Փամոէնշ, ծնած՝ 1524–ին կամ 1525–ին, Լիզպոն, չքաւոր ազնուական ընտանիքի մէջ: Մանկութիւնը անցուց հօրենական հնամենի եւ կիսափուլ դղեակին մէջ, ուր ընտելացաւ յոյն եւ լատին մեծ հեղինակներու գործերուն, յետոյ մտաւ Քուամպրայի համալսարանը: Մաւրերուն դէմ պատերազմի մեկնեցաւ Ափրիկէ, ուր կորսընցուց մէկ աչքը: Հնդկաստան ճամբորդութեան ժամանակ նաւախումբը բարեյուսոյ հրուանդանը անցնելու պահուն ահաւոր փոթորիկի էնթարկեցաւ եւ բոլորը ընկղմեցան՝ բացի Փամոէնշի նաւէն: Հասաւ Կոա, ուր հնդիկներուն նկատմամբ իր զաղթատէր երկրին կամայականութիւններէն խռոված գրեց «Հնդկաստանի խնդիրքները» երկիծագիրքը, որուն պատճառով աքսորուեցաւ Մաքաօ, ուր գրեց «Օս Լուսիատաս» (Լուսիտանականներ) հռչակաւոր դիւցազներգութիւնը: 1561–ին Կոա վերադարձի ճամբուն վրայ նաւը ընկղմեցաւ. Փամոէնշ, որ քալ կուգորդ էր, «Լուսիտանականներ»ուն ձեռագիրը ձեռքը բռնած՝ ծով նետուեցաւ եւ կրցաւ ցամաք հասնիլ:

Կոայի մէջ պարտատէրերը գինք բանտ նետել տուին, բայց փոխարքայի միջամտութեան վրայ ազատ արձակուեցաւ եւ մեկնեցաւ Մոզամպիք, ուր օրերով անօթի մնալէ ետք բարեկամներու հանդանակութեամբ Լիզպոն մեկնեցաւ, ուր հասաւ 1570 Յունիսին:

Երկար դիմումներէ ետք Փամոէնշ 1572–ին յաջողեցաւ իրականացնել «Լուսիտանականներ»ուն հրատարակութիւնը: Անիկա բաղկացած է տասը երգերէ եւ կը պատմէ Վասքօ տա Կամայի հերոսական ծովագնացութիւնը· այս թեմային չուրջ Փամոէնշ հիւսած է Փորթուկալի պատմութեան մեծագոյն անցուդարձերը եւ յօրինած՝ ազգային դիւցազներգութիւն մը: Կոթողական այս աշխատութեան մէջ Փամոէնշ յատուկ յիշատակութիւններ կատարած է Հայութեան եւ Հայաստանի վերաբերեալ: Երգ Գ.ի մէջ ան կ'ըսէ.

«Անմարախոյս, փարթամ Արաբիան, եռանդուն հեծիոճիները եւ կողմիսցիները, որոնց անունը ծանաչեցաւ շնորհիւ ոսկեզեղմին եւ Կապադովկիան եւ Յուդայի երկիրը, ուր կը պաշտեն ու կը մեծարեն միակ Աստուած մը, անշուշտ Մոփիի մեղկ ժողովուրդը եւ բոցեռանդ Կիլիկեցիները և Հայաստանը, ուր կը հոսին ջուրերը երկու գետերու, որոնց ակը կը ցայտէ ուրիշ լերան մը մէջ աւելի հեռաւոր եւ աւելի սրբազան·

«Անշուշտ, վերջապէս, Ատլանտեան ծովէն մինչեւ Սկիւթական Տաւրոսի բարձր լեռնաշղթան, ամէնն ալ էեզի տեսան յաղթական, բայց մի զարմանար եթէ էմաթիս դաշտը միայն տեսաւ Քու պարտութիւնդ: Տես, Ափոնսօ, իշխան փառապանծ եւ քախտաւոր: Ամէն ինչ տեղի կու տայ իր առջեւ, ինքն ալ իր կարգին կը կէի: Վասնզի աստուածային նախախնամութիւնը կամեցաւ, որ Քու աներդ յաղթէ էեզի եւ իր փեսան՝ իրեն»:

Երգ Է.ի մէջ, ուր կը խօսի Օսմանցիներու կողմէ Պոլսոյ գրաւման եւ անոր յաջորդող իրադարձութիւններուն մասին, քրիստոնեայ աշխարհի խիղճը արթընցնելու համար կ'ըսէ·

«Հրետանիի մահացու գործիքները, ահարկու գիւտ նոր ժամանակներու, պարտաւոր էի անոնց փորձին ենթարկելու Բիւզանդիոնի եւ Թուրքիոյ պարիսպները: Ըրէի այնպէս, որ Կապպեան լեռներու եւ սառնաշունչ Սիպերիոյ անտառային բարբարոսներուն վերադառնայ այդ թուրք ժողովուրդը, որ կը յորդի ձեր հարուստ Եւրոպայի բարեզարդ երկիրներուն վրայ: Յոյները, Թրակացիները, Հայերը, Վրացիները, ամէնն ալ կ'աղաչեն ձեզի, թէ այդ վայրագ ժողովուրդը կը ստիպէ իրենց սիրեցեալ զաւակները հետեւելու դուրանի սրբապիղծ կանոններուն (ծանր տուրք): Փառ բաղեցէք ձեր բաջութենէն եւ ձեր ճարտարութենէն՝ պատժելով զայն իր անմարդկային ոճիրներուն համար եւ մի փնտռէք ամբարտաւան առանձնաշնորհումը բայ եւ զօրաւոր ըլլալու ձեր սեփական եղբայրներուն դէմ»:

Լուիս տէ Փամոէնշ վերջին տարիները ապրեցաւ ծայրայեղ թշուառութեան մէջ, Լիզպոնի ամէնէն աղքատ թաղամասերէն խրճիթի մը մէջ՝ իբրեւ մահճակալ ունենալով հողին փակած պատռուած փսխաթ մը: Մահացաւ 1580–ին:

ԼԻԶՊՈՆԱԲՆԱԿ ՀԱՅԵՐ

Այս նոյն ժամանակաշրջանին Փորթուկալ բնակող Հայերէն անուանի զարձաւ Սիմոն Ֆեռնանտէշ Ափենիօ· իբրեւ բանիմաց մարդ՝ կառավարութիւնը անոր կարծիքին կը դիմէր Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի գործերուն վերաբերեալ:

Անոնցմէ Հայերը էին նաեւ Սիմոն Քարլոս Ափենիօ, Գասպար Ափենիօ եւ Անթոնիօ տէ Սուզա Ափենիօ:

Սեպաստիան Թագաւոր, հաւանաբար օտարներու աճող հեղինակութիւնը նկատի ունենալով, փորձեց հակակշիռի տակ առնել Հայերու, Յոյներու, Արաբներու եւ Պարսիկներու բնակութիւնը Փորթուկալի մէջ: Հրապարակուեցաւ «որպէսզի չգան Հայեր, Յոյներ եւ ոչ ալ Պարսիկներ» օրէնքը, որուն համաձայն, «Լիզպոն քաղաքին կամ թագաւորութեան որեւէ մէկ վայրին մէջ անձեր, որոնք իրենց հաղուստով, լեզուով ու սովորութիւններով կը թուին ըլլալ Հայեր, Յոյներ, Արաբներ, Պարսիկներ կամ ուրիշ ազգութիւններու պատկանողներ, որոնք հպատակ են Թուրքերուն, Թող ձերբակալուին, որպէսզի ստուգուի անոնց ինքնութիւնը եւ պատճառը իրենց այցելութեան եւ իրենց առնուտուրին եւ թէ որքան ժամանակ պիտի մնան»:

ՍԵՊԱՍԹԻԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԽԱՉԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ «ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ» ՄԸ ՄԷՋ

Փորթուկալ կաթոլիկ հոգեւորականութեան մէջոցով լայնածաւալ աշխատանքի եւ քարոզչութեան ձեռնարկեց Հնդկաստանի եւ Ափրիկէի բնիկները քրիստոնէացնելու նպատակով: Այս քարոզչութիւնը յաճախ բռնութեամբ սկսաւ տարածուիլ՝ պատճառ դառնալով արիւնահեղ կռիւներու եւ երկարատեւ պատերազմներու:

Այս պայմաններուն տակ Սեպաստիան Թագաւոր որոշեց խաչակրութեան ձեռնարկել Մարոքի դէմ· 1576–ին մեծ բանակ պատրաստեց եւ չարժեցաւ Լարաչէէի վրայ, ուր կռուի բռնուեցաւ մարոքեան մեծ բանակի մը հետ: Լարաչէէն հեռացաւ 1578 Յունիսին· Օգոստոս 4–ին, Քասր Քեպիրի մէջ, մաւրերու մեծ բանակին դէմ ճակատամարտին փորթուկալական բանակը հիմնովին չախչախուեցաւ՝ տալով ութ հազար զոհ· ինկաւ նաեւ Սեպաստիան Թագաւոր, իսկ 15 հազար գինուորներ ալ գերի ինկան: Աւանդութիւնը կ'ըսէ, որ Սեպաստիան Թագաւոր պիտի վերադառնայ իբրեւ Թագաւոր եւ մարգարէ:

Այս պատերազմներուն առընչութեամբ հայ մը, որ հաւանաբար Իտալիոյ Լիվոռնօ քաղաքը կը բնակէր, «ժամանակագրութիւն» մը պատրաստեց, ուր արձանագրած է· «1577 թագաւորբ Փորթուկալին բազում անգամ, բազում զօրօք յարեաւ ի վերայ արաբացւոց, որ մերձ է առ նոսա եւ կոչին Մարոճօ եւ Ֆեսա եւ բազում պատերազմեցան, բայց ոչինչ օգտուեցան եւ անկան անդրէն երեք թագաւորբ եւ զօրբ բազումբ իւրեանց: Երկիրն այն Ափրիկա կոչի»:

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3·

Մարկրիթ ու Ճէյմս իրարու նայեցան:

– Կը տեսնեմ, որ Փարիզը իր կախարդանքով ձեզ ալ կը մօտենայ, – ժպիտով մը աւելցուց Ճէյքը:

Մարկրիթ հասկնալ ուզեց թէ՝ ի՞նչպէս:

– Ինչպէ՞ս: Վերջին քանի մը ամիսը նկատեր եմ, որ արդէն ձեզ համար մասնաւոր սրճարան մը ընտրած էք՝ «Ռոթոնտո»ը եւ մասնաւոր սեղան: Վստահ եմ, որ այդ եղեր է ձեր կոմքէն անդիմակացաբար: Փարիզը իր խաղն է որ կը խաղայ: Եթէ սրճարանը փոխել չէք ուզեր, դէթ երբեմն ձեր անկիւնը կամ սեղանը փոխեցէք:

– Հապա ինչո՞ւ ձեր խումբը միշտ միեւնոյն տեղը կը նստի, – հարցուց Մարկրիթ:

– Մենք պարտուածներէն ենք, – նոյն տխուր ժպիտովը պատասխանեց Ճէյքը· – Իմ մասին խօսելով՝ այն գիշերը, որ Ռոթոնտի այն սեղանին վրայ չնստիմ, քունս չի տանիր... Գիտեմ, անհաւատալի կը թուի ձեզի:

Նոյն երեկոյեան երբ Ճէյմս ու Մարկրիթ Ռոթոնտէն ներս մտան ու զացին իրենց սեղանը, Ճէյքի միջոցաւ ծանօթացան խումբին հետ, որ այդ կերպով աւելի մեծցաւ: Եւ Փարիզը պոսթընցիներուն ալ չաղթեց:

Մարկրիթ հիմա կանոնաւոր կը յաճախէր Ակադեմին: Գրեթէ ամէն առաւօտ Ճէյմսին հետ միասին տունէն դուրս կ'ելլէին, իրենց նախաճաշը կ'ընէին Ռոթոնտի մէջ, եւ ժամը 9–ին Մարկրիթը կ'երթար, իսկ Ճէյմս առաւօտեան թերթերը աչքէ կ'անցընէր: Եթէ տրամադրութիւնը լաւ ըլլար, կը գրէր: Եթէ տրամադրութիւնը դէշ ըլլար ու օդը լաւ, Լիւքսանպուրկի պարտէզը կ'երթար:

Լիւքսանպուրկի պարտէզը յաճախողը միշտ փափաք կը զգայ կերակրելու թռչունները: Ճէյմս ալ վերջերս, ամէն երթալուն, հետը կտոր մը հաց կը տանէր: Գրեթէ միշտ միեւնոյն տեղը կը նստէր, մեծ ծառի մը չուքին տակ: Դէմը բաց տարածութիւն մը կ'ըլլար: Ճնճղուկները կու գային եւ հացի փշրանքը օդի մէջէն կը խլէին, իր ձեռքէն կ'առնէին:

Ճէյմս հաճոյք կը զգար անոնց խաղերէն: Արդէն քանի մը ճնճղուկներ կը ճանչնար: Մէկը պոչ չունէր, ուրիչ մը՝ միականի էր:

– Այն մէկը Լուիին կը նմանի, – օր մը ըսաւ Մարկրիթին:

Լուին Ռոթոնտի կարտոնն էր, իրենց նախաճաշ սպասարկողը, միականի:

Կէսօրէ մը վերջ, երբ օդը լաւ էր, Ճէյմս Մարկրիթին հետ քալեց մինչեւ Ակադեմիի դուռը: Երբ Մարկրիթը ներս մտաւ, ինք ուղղուեցաւ դէպի Լիւքսանպուրկ:

Փողոցին անկիւնը չդարձած՝ լսեց Մարկրիթին ձայնը, որ փրեն կը կանչէր: Վարժարանէն փախչող փոքր աղջկայ մը նման մօտեցաւ Ճէյմսին:

– Այսօր աշխատելու տրամադրութիւն չունիմ: Մօտէլը լաւ չէ:

– Միասին Լիւքսանպուրկ երթանք:

– Լուին ցոյց տուր ինծի, – ըսաւ Մարկրիթ՝ Ճէյմսին թեւը մտնելով:

Ռիւ Վավէնի վրայ հացագործէ մը Ճէյմս երկու փոքր հաց գնեց: Ուշադրութեամբ ընտրեց հացերը, որ կակուղ ըլլան: Քանի մը օր առաջ կտոր մը չոր հացով քիչ էր մնացեր, որ ճնճղուկ մը խեղդամահ ընէր:

Մտան Լիւքսանպուրկի պարտէզը: Ճէյմսի սովորական տեղը նստան: Քիչ վերջ աթոռներու տրմսակ վաճառող կինը մօտեցաւ, բարեւեց, եւ երկու տոմսակ երկարեց, Ֆրանքը առաւ եւ խորհրդաւոր նայուածքով մը նայեցաւ Ճէյմսին:

Ամէն տոմսակ առնելուն Ճէյմս քանի մը խօսք փոխանակած էր կնոջ հետ: Ճէյմս հասկցաւ կնոջ խորհրդաւոր նայուածքին իմաստը եւ, կասկածը փարատելու համար, ըսաւ·

– Կինս է:

Տոմսակ վաճառող կինը ժպտաց եւ ըսաւ Մարկրիթին·

– Լաւ ամուսին ունիս:

– Ինչո՞ւ:

– Ուրիչ ամուսիններ մինակ եղած աթոռին մինակ չեն նստիր: Քու ամուսինդ մինակ եղած աթոռը մինակ կը նստի:

– Այդպէս ըլլալը դիտնալուս համար է, որ ես ալ յաճախ ամուսինս մինակ կը թողում, – ըսաւ Մարկրիթ:

Քիչ վերջ ճնճղուկները եկան:

– Ահա Լուին, – Ճէյմս ցոյց տուաւ Մարկրիթին:

Երկուքն ալ սկսան կերակրել ճնճղուկները:

– Բայց ինչո՞ւ մի ձեռքէս ալ հացը չեն առներ, ինչպէս կ'ընեն քեզի, – տրտնջաց Մարկրիթ:

– Քեզ լաւ չեն ճանչնար:

– Ինչո՞ւ անոնց ալ չես ըսեր, որ քու կինդ եմ:

– Այն ատեն կը նախանձին, թերեւս իմ ձեռքէս ալ չառնեն: Կը տեսնե՞ս այն տիկինը ինչպէս ծուռ կ'ընայի քեզի:

Եւ հեռուն կեցած ճնճղուկ մը ցոյց տուաւ:

Ծնդացին:

Նորէն թռչուններուն հետ էին, երբ Ճէյմս ըսաւ·

– Գիտե՞ս, թռչունները մարդոցմէ տարբեր կը տեսնեն: Անոնց աշխարհը աւելի մեծ է:

– Հիմա մարդոց աշխարհն ալ մեծ է, մարդիկ ալ կարող են թռչիլ:

– Այդ չէ ըսածս:

– Հապա՞:

– Թռչուններու աչքերու կազմած անկիւնը աւելի լայն է քան մարդոց:

(Շար. 10)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրէն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45-ին։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ վ կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն։

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Ջրբաշեան հանդիսասրահին մէջ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Ակնունի մանաշխուղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 Եւրօ Տիկին Նատիա Թումմասեանէ Կարպիա Ջիլինկիրեանի մահուան առթիւ։

♣

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Խոհ – Լէ – Մուլինոյի մանաճխուղը կ'ողբայ իր ընկերուհի Թանէք Մատոյեանի մահը եւ խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր ամուսնոյն Ժան – Ժան Մատոյեանի, աղջկան Սանտրին Նուլոյին եւ ընտանեկան պարագաներուն, նաեւ Փափազեան ընտանիքին։

Այս առթիւ, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Տիկին Շնորհիկ Պապիկեան 100 Եւրօ, Պր. Կի Բիֆը 40 Եւրօ, Տիկին Ալիս Պօղոսեան, Տիկին Լօժէնի Ալեքսանեան, Տէր եւ Տիկին Համբարձումեան, Տէր եւ Տիկին Մուլէն 30-ական Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան եւ աղջիկը 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գարթալեան 30 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մարեչալ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գաբամաճեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Տիւպ 20 Եւրօ։

(Շար. վ. է.)

րը։ Գործակալութեան մօտ Թեհրանի ներկայացուցիչը ըսած է թէ քննութիւնները արդէն սկսած են, համաձայն գոյացած պայմանաւորումին։

ԿՐԵՄԼԻՆ ՁԷՀԷՆԻայէն եաք Ս. Պետերբուրգի կառավարիչին ընտրութեամբ եւս իր դէրքը ամրացուցած կը նկատուի։ Ցաղթականը կը կոչուի Վալենտինա Մատվիէնկօ. ստացած է քուէներու 63%ը, ըստ պաշտօնական արդիւնքներու։ Այսուհանդերձ, մասնակցութեան չատ ցած (28%) համեմատութիւնը ձախողութեան նշան մը կը նկատուի նախագահ Պուտինի համար։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի վարչապետը Ֆ. Սիմիթիս Հռոմի մէջ թուրք իր պաշտօնակիցին հետ ունեցած տեսակցութեան բացայայտ կերպով ըսած է թէ եթէ կիպրոսի ու Եգէականի հարցերուն մէջ դրական տեղաշարժ չըլլայ, պիտի չվաւերացընեն Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան անդամակցութեան քննարկումը 2004-ին սկսելու որոշումը։ Թ. Էրտողան փորձած է բացատրել թէ Թուրքիա ներքին հարցեր ունի եւ իր խօսակիցին ուշադրութեան յանձնած է քուիրնհակեան չափանիշները յարգելու ուղղութեամբ արդէն առնուած քայլերը։

ԱՂԱՍԻ եւ Ս. կրաֆ երկրորդ զաւակ մը ունեցած են, Լաս-Վեկասի մէջ։ Այս երկրորդը աղջիկ մըն է որ առողջական պատճառներով կանուխ ծնած է։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

SOIREES D'INFORMATION ET DE LANCEMENT DU

PHONETHON 2003

DU FONDS ARMENIEN DE FRANCE

Pour adresser vos dons:

N° Azur : **0810 854 854** (prix d'un appel local)

Octobre :

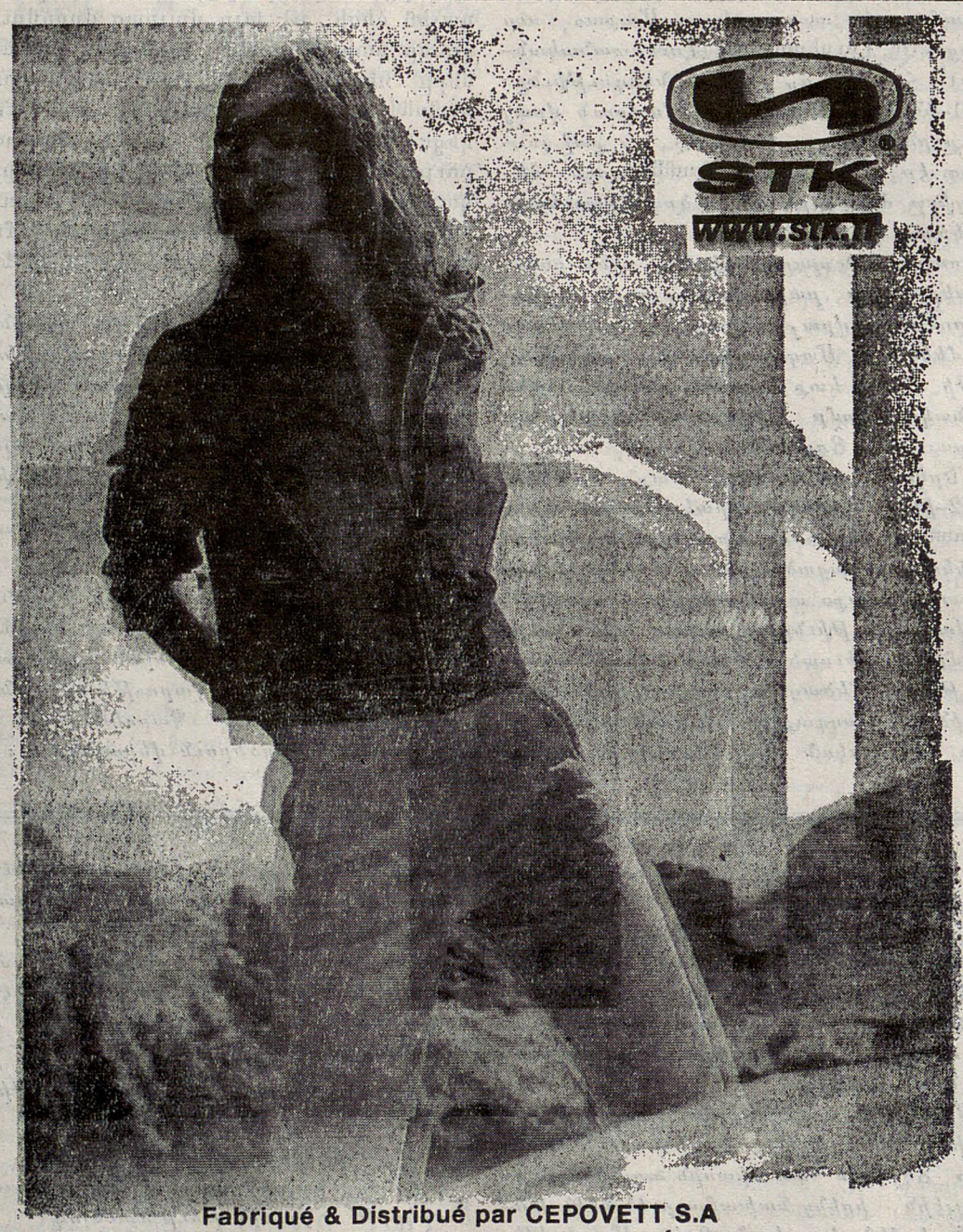
VALENCE le 10 à 20H: Salle Haroun Tazieff, rue St Jean (côté Médiathèque)
SAINT CHAMOND le 11 à 20H: Salle de l'Eglise Arménienne, 13, rue d'Alamagny
ALFORTVILLE le 15 à 20H30: Salle des Fêtes, 22, rue Voltaire
PAVILLON SOUS BOIS le 22 à 20H30: Salle Mozart, Place Gal de Gaulle
CLAMART le 24 à 20H30: Salle du Conseil, Mairie de Clamart, Place Maurice Gunsbourg
CHAVILLE le 30 à 20H30: Eglise de Chaville, 6, rue Père Komitas

Novembre avec Arkadi Ghougassian, président du Karabagh :

PARIS le 4 à 20H30: ASIEM, 6, rue de Lapparent, 75007 (M° Sèvres Lecourbe /Ségur)
MARSEILLLE le 5 à 19H30: Salon d'Honneur du Conseil Général des Bouches du Rhône, 52, avenue de Saint Just, 13004

Entrée libre — Projection de films, débats

Fonds Arménien de France, BP12, 75660 Paris Cedex 14;
Tél. : 01 48 83 51 06; Mail: info@fondsarmenien.net

Fabriqué & Distribué par CEPOVETT S.A
150, ancienne route de Beaujeu - GLEIZÉ BP 421
69653 VILLEFRANCHE / SAÔNE CEDEX
Tél : 04 74 62 47 00 - Fax : 04 74 68 20 09 - Em@il : stk@stk.fr

ՀԱՄԱՍՔԱՒՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի

ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ

ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30-ին

Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՓՐԱՆՍ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.-Փարանի 29-րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19-ին։

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտ. 11, ժամը 14·30-ին սովորական հաւաքատեղին։

Ս. ՓՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան օրն է։

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու հոգիներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Կրօնական արարողութենէն ետք, Ալֆորվիլի Վոլթէր հանդիսասրահին մէջ կը տրուի Սիրոյ ճաշ։

ՍԷՆ-ԺԵՐՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սէն – Ժերմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, կը ծանուցանէ, թէ այս տարի կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ շինութեան 73-րդ եւ Անուանակոչութեան 70-րդ տարեդարձները, Հոկտեմբեր 12-ին, Կիրակի օր։

Այս ուրախ առիթով, կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյ ղէմաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՓԵԱՆի

ինչպէս նաեւ, Հոգեւոր Հովիւներու, սարկաւագներու, բարերարներու, Հիմնադիր եւ Շինութեան Յանձնախումբի Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Ծանգակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք բարոյապէս, նիւթապէս ու Փիզիքապէս, սատար են եղած Եկեղեցւոյ շինութեան եւ ոմանք այսօր յաւէտ քաժնուած են մեզմէ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Աբարոգութեանց ատարին ու Մատաղ բաչխումէն ետքը, Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, տեղի պիտի ունենայ «ԳԻՆԶՕՆ»։

Կը խնդրուի թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն, որ խուռներամ մասնակցին, յարգելու համար նուիրեալ յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն։

Յանկացողները՝ կրնան մասնակցիլ ՄԱՏԱՂին ծախքերուն, նախօրօք այդ մասին յայտնելով Եկեղեցւոյ թաղականութեան։

SEN-JÉRÔME
S. SAHAK-MÉSROP

ÉGLISE
ANNIVERSAIRE

Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre

auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68 ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

♣

La Section «Helen Puzant» d'Alfortville organise
une **SOIREE THETRALE**
le Vendredi 17 octobre à 20h45
Pièce de **Nareg Dourian**
«BOUROUM — DOUROUM»
Sale des Fêtes
rue Voltaire, Alfortville

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
« MANTE »
Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre

auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68 ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

♣

La Section «Helen Puzant» d'Alfortville organise
une **SOIREE THETRALE**
le Vendredi 17 octobre à 20h45
Pièce de **Nareg Dourian**
«BOUROUM — DOUROUM»
Sale des Fêtes
rue Voltaire, Alfortville

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9
JEUDI
9 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Արտասահման : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Ապտակահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·788 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·788

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՁՕՐՔ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ Մորմոնական Եկեղեցւոյ կառավարութեան դիմումին եւ ըստ ուրեցաւ 10 հազար դինուոր զրկել Իրաք: Որոշումը տրուեցաւ 183–ի դէմ 358 ձայներու, Հոկտ. 7–ին: Էրտողանի համար Մորմոնական արտօնութիւնը անհաժետ էր, նախքան բանակցութիւնները Ամերիկացիներուն հետ: Տեղւոյն վրայ, այսինքն՝ Իրաք, տարցը տարբեր է: Առժամեայ կառավարութեան Մորմոնը միաձայնութեամբ պիտի արտայայտուեցաւ «Թրքական մասնակցութեան մը դրաւեալ ուժերուն»: Մինչ որ Թուրքիոյ նպատակները ալ շատ յստակ չեն: Կառավարութեան բանբերը՝ Ձեմիլ Չիչէք անդրադառնալով ամերիկեան մնայուն ներկայութեան Իրաք եւ իսրայէլեան յարձակման Սուրիոյ վրայ, կը նշէ որ.– «Մինչեւ – արեւելեան դիմաձիծը ամբողջական բարենորոգման մը նախօրեակին գտնուելով, Թուրքիա պարտի լաւ տեղ գրաւել: Պէտք է խորհինք յաջորդ 10, 20, 30 տարիներուն»:

Իրաքի կառավարութեան առժամեայ Մորմոնը զատ, տեղւոյն Քիւրտերն ալ շատ դժգոհ են, մինչ Անգարա կրկին կեդրոնացած է «պատերազմական նպատակի» մը վրայ, դասական նկատուած, այլ խօսքով մի անդամ ընդ միշտ ՓՔՔ–ի հաշիւը մաքրել: Իրաքեան լեռներուն մէջ ապատանած 1999–ին, անոնք կը յարդեն հրադադարը չորս տարիէ ի վեր: Անցեալ չաբթու, Ուաշինկթըն Անգարա ղրկած է հակահաբեկչական կեդրոնի համակարգողը՝ Գոֆըր Պլէք, որ խոստացած է Թուրքերուն, որ 4000 – 5000 Քիւրտ դինուորեալները այլեւս իրենց տեղը պիտի չունենան Իրաքի մէջ: Բայց, կը թուի որ Ամերիկացիք կը ծրագրեն միայն վերջ տալ փրենց նուիրական օժանդակութեան եւ ոչ թէ արմատախիլ ընել քրտական կայանները: Մորմոնական արտօնութիւնը թոյլ կու տայ Թուրքիոյ, որ չարունակէ իր բանակցութիւնները Ուաշինկթընի հետ: Եթէ նոյնիսկ, արտօնութիւնը սահմանափակուած է մէկ տարուան վրայ, ոչ դինուորներու ճշդրիտ թիւը նշուած է երեսփոխաններուն ներկայացուած բանաձեւին մէջ, ոչ ալ վայրը: Զինուորական աղբիւրներուն լուրեր, թուն վրայ ապաւինելով, մեռիանները գնալուն ձեւեր կը նախատեսեն: Թրքական զօրքը կրնայ տեղաւորուիլ Պաղտատի հիւսիս – արեւմուտքը, Քիւրտիստանի հարաւը ուրկէ Թրքական զօրքը կ'անցնի միայն: Այս կարգադրութիւնը բնաւ չի խանդավառեր Իրաքցի Քիւրտերը, որոնք ծանօթ են Թրքական անդիջողական դիրքին կարգ մը չրջանակներու մէջ:

Տեղ չունի նաեւ այն պատճառաբանութիւնը, թէ որուն մահմետական երկիրներէ հասած զօրքերը լաւ ընդունելութիւն կը գտնեն: Սատամ Հիւսէյնի կողմնակից ապատամբները, որոնք ոտիկանատան վրայ յարձակած էին չարաթաւերջին, Թուրքերու վրայ ալ յարձակած են եւ առնուազն 3 քարիւղատար կառքեր քանդած: Եօթը Թուրք վարորդներն ալ անհետացած են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՔՎ

ԱՐՆՈԼՏ ՇՎԱՐՑԸՆԷԿԻՐ յաջողեցաւ Գալիֆորնիոյ կառավարիչ դառնալ, նահանջին 15 միլիոն քուէարկողներէն ճամբու դրին դեմոկրատ Կրէյ Տէյվիսը: Հոկտեմբեր 8–ին, արդիւնքին ճշդիւտ թիւերը դեռ յայտնի չէին, բայց, Թերմինատորը պիտի ըլլար նահանգապետը 55 միլիոն բնակչութիւն ունեցող նահանգի մը, որ տնտեսական տեսակէտով աշխարհի 6–րդ զօրաւոր երկիրն է: Ընտրութեան արդիւնքները ցոյց կու տան որ ընտրողներու 55%–ը դէմ է Շվարցընէկիրի, որ ընտրուեցաւ 1990–ին եւ 1994–ին: Ան ունի ամենէն ցած հաւանութիւնը ընտրուած նահանգապետներու մէջ: Ան ունի նաեւ ամենէն ցած հաւանութիւնը ամերիկացի

ԳԵՂԱՄ ՏԷՐ-ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ «ՏԱՐՕՆԻ ՎԱՆՔԵՐ»ՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գեղամին մտահոգում է նաեւ վանքում պահուող միւս պատմական նմոյշների ճակատագիրը, որ «վանահարց անհոգութենէն կամ թալանիներէն կորուեր անհետացեր են»: Լաւ է, որ Յովհաննէս Մուրատեանը մնացածները հաւաքել ու պահում է խնամքով: «Քանի դրական անդին գանձեր այսպէս փոեր եւ կորսուեր են: Ինչ որ եկեղեցին պահեր, երկաթի բռնութիւն վառեր լափեր է եւ ինչ որ բռնութիւն թողեր է, ժամանակը ոչընչացուցեր է: Այս աշխարհ՝ եւ գրեթէ բոլոր հայկական գաւառներ, որք լի են աւանդական պատմութիւններով, հէքեաթներով եւ ասացուածքներով, ուր չէք մը թալելուն, կարելի է հանդիպիլ տեսակ տեսակ աւերակներու, փլուած բերդերու, փշրուած խաչքարերու... Այս աշխարհ... այո՛, լի է եղեր պատմութիւններով ու դրքերով, վարժապետներով ու վարդապետներով, երդաստաններով ու ողբերգուներով»: Վառել, կողոպտել, աւերել են օտարները, ինչպէս 1828-ին Ս. Կարապետի վանքը թալանելու ժամանակ «աւարառուք կը ժողվեն բոլոր մադաղաթներն ու դրքերը եւ վանքի ապուրի մեծ պղնձի մէջ լեցնելով եռման ջրով թէ թանով կը խաչեն ու կը մռռեն... Մի՞թէ ամէն տեղ այսպէս չէ եղեր, եւ երբ մարդուն կեանքը կը վառի, թուղթ ու գրիչ կրնա՞յ մնալ»: Ցաւ է, որ դարաւոր աւերմունքին, «գրականութեան ու գիտութեան դէմ մղուած» կրեւին, որ տեւել է ոչ թէ օրերով, այլ դարերով, սկսեալ Մեծն Սահակէն եւ Մեսրոպէն, մասնակից են եղել նաեւ «նախանձահոգի եւ խաւարասէր Հայեր»: «Հայաստանը անցուց այնպիսի տագնապներ, որոնց մէջ մայրն ու զաւակն, երանի ու գրիչը մէկտեղ այրեցան... ընտանիք ու հարստութիւն, պրագէտն ու գրականութիւնը կ'ոչնչանային, եւ ոչընչութենէ ինչպէ՞ս կարելի է սպասել արդիւնք»: Երիտասարդ յօդուածագրին մտահոգում էր մեր գրականութեան հոգեւոր առաջնորդութեան պարագան, եւ նա այն համոզման էր, որ մշակոյթի անբաւական գանձեր ունեցող երկրի գրականութիւնը «պիտի կրնայ յայմհետէ զօրանալ ու զարգանալ».

Այս խոհերով վանքի հարաւային դրան մօտ է թարգմանչաց զերեզմանատունը: Անհրաժեշտ եմ համարում այստեղ մէջբերել հետեւեալ զգայազեղ խոհապատկերը. «Տաճարի պարսպի գմբէթի ներքեւ դէպի արեւելք բացօթեայ պատկած են մեր անմահ թարգմանչիք, Հայոց գրականութեան խնկելի հերոսներ. չկայ ոչ խնկի եւ ոչ կնդրկի հոտ. անուշահոտ ծաղկունք եւ խոտեր իրենց մամուռ թփերով ծլեր, բարձրացեր եւ փաթաթուեր են այդ սրբազան չիրմներուն, փոխան մեղրամոմէ պլպլուն լուսոյն, արեւն ու լուսնեակ իրենց ճրագունքն են եւ երկինքը անհունութիւնն իր անհուն կամարով պարփակեր է զիրենք: Կաթիլ մ'երկինքէ ցօղէն, կաթ մ'ալ հայ զաւակաց արցունքէն հերիք են ոռոգել իրենց աճունացեալ ոսկերներն, որոց հովանի են մէկ – մէկ բորբոսնած խաչքարեր, որք արեւէն ու ձիւնէն, անձրեւէն ու կարկուտէն փշրուեր եւ պատառոտուեր են: Այս գեղեցիկ խաչքարերը կանգներ է Թարգմանչաց վանքի մի բարեսէր վանահայրը, արդեօք չէ՞ կարելի մի ազդ ալ պատսպարէ այդ հնացած խաչքարերը կամարի մը ներքեւ, դէպի սպառ չկորսուին Թարգմանչաց զերեզմաններն...»:

Գեղամը անդրադառնում է նաեւ քերթողահայր Յովհաննաւոր զերեզմանատունը: Անհրաժեշտ եմ համարում այստեղ մէջբերել հետեւեալ գայազեղ խոհապատկերը. «Տաճարի պարսպի գմբէթի ներքեւ դէպի արեւելք բացօթեայ պատկած են մեր անմահ Թարգմանչիք, Հայոց գրականութեան խնկելի հերոսներ. չկայ ոչ խնկի եւ ոչ կնդրկի հոտ. անուշահոտ ծաղկունք եւ խոտեր իրենց մամուռ թփերով ծլեր, բարձրացեր եւ փաթաթուեր են այդ սրբազան չիրմներուն, փոխան մեղրամոմէ պլպլուն լուսոյն, արեւն ու լուսնեակ իրենց ճրագունքն են եւ երկինքը անհունութիւնն իր անհուն կամարով պարփակեր է զիրենք: Կաթիլ մ'երկինքէ ցօղէն, կաթ մ'ալ հայ զաւակաց արցունքէն հերիք են ոռոգել իրենց աճունացեալ ոսկերներն, որոց հովանի են մէկ – մէկ բորբոսնած խաչքարեր, որք արեւէն ու ձիւնէն, անձրեւէն ու կարկուտէն փշրուեր եւ պատառոտուեր են: Այս գեղեցիկ խաչքարերը կանգներ է Թարգմանչաց վանքի մի բարեսէր վանահայրը, արդեօք չէ՞ կարելի մի ազդ ալ պատսպարէ այդ հնացած խաչքարերը կամարի մը ներքեւ, դէպի սպառ չկորսուին Թարգմանչաց զերեզմաններն...»:

Գեղամը անդրադառնում է նաեւ քերթողահայր Յովհաննաւոր զերեզմանատունը, որ «չունէր մի խաչքար, ափ մը խոտերու եւ թուփերու ներքեւ դուրան գետին մը կոյց տուին մեզ եւ այս է ըսին Յովհաննաւորեան զերեզմանը»: Ինչպէ՞ս եղան եւ ո՞ւր են իրենց ընծրանում հազարամեակներ գոյատեւող հայ ընակիչները: Աւելին, դեռ պիտի ապացուցես, որ հայաշխարհում Հայեր են ապրել եւ հինաւուրց վանքեր, մատուռներ, եկեղեցիներ են իսկապէս եղել: Նոյնիսկ ազդեցիկ պետութիւնները, որոնք փորձում են դնել բարոյական փոխհատուցման նպատակով ճանաչել ահաւոր ցեղասպանութեան իրողութիւնը, լուռ անդնդների ու սաղրանքների են արժանանում բարբարոսների յետնորդների կողմից: Որովհետեւ աւերողի ձեռքը բռնող եւ բերանը ամուր փակող չկայ: Որովհետեւ մարդկութիւնը ոչ թէ արդարութիւն է փնտռում, այլ՝ չահ, եւ կործանուելու է փնտռտուքի ճանապարհին:

Այն ինչ յետագայում կատարուեց Հայոց աշխարհում, մարդկային բանականութիւնից վեր մի բան էր պարզապէս, դա նախնեաղարեան՝ վայրենութիւնից դուրս չեկած եւ իբրեւ մարդ դեռ ձչեւաորուած արարածի ու պետական քիրտ ուժի գործ էր՝ քանդերորդ «լուսաւորեալ» դարի համապատկերի վրայ, եւ մինչեւ այսօր էլ՝ 21-րդ դարում, աշխարհը ի վիճակի չէ, անզօր է չարագործ – յանցագործներին ըստ ամենայնի դատապարտելու: Սա է ցաւը:

Տարօնի վանքերին նուիրուած՝ Գեղամի միւս յօդուածները նոյնպէս բովանդակալից են, նոյն մտահոգութեամբ, ինչ որ վերը տեսանք: Փաստական հարուստ եւ վաւերական նիւթի վրայ հեղինակը կառուցել – արտայայտել է իր մտահոգութիւնները, իր զգայափարներն ու բարենորոգման առաջարկները, եւ այդ յօդուածները արժէքաւոր վաւերագրեր են մօտ անցեալի պատմական իրողութիւնների:

Այս բաժնի մէջ է մտնում նաեւ «Նուիրական աւանդութիւններ» գլուխը, որն ամփոփում է Տարօնի վանքերի ու եկեղեցիների մասին ժողովրդական բանաւոր ստեղծագործութիւններ՝ հաւաքուած երկար տարիների ընթացքում: Օրինակ, «Մշոյ Մուրատատուր Ս. Կարապետ, իր պրոց ու բրոց բանկրկիկը» աւանդութիւնների չարք է՝ նախաքրիստոնէական շրջանի ու քրիստոնէութեան մուտքին, Ինանկերում կառուցուող բազնեաների, Յովհաննէս Մկրտչի վարքի նշխարների մասին, Յիսուսի ծննդեան – յայտնութեան կարեւոր դրուագներ: Գեղամը առաջարկում ասում է, որ ձմեռային եռեկոներին գիւղական օդաներում, բացի սովորական աշխարհիկ հէքեաթներից ու զրոյցներից, պատմում էին աւանդութիւնները կատարների, վանքերի, մատուռների, սրբերի, նրանց մասունքների, դառնալան հրաշագան անցքերի մասին: Հայրը՝ Տէր – Կարապետ Յովհաննէսեանը, գիւղի քահանան էր, եւ նրա մօտ յաճախ էին հաւաքւում գիւղի ծերուկ ու նորընծայ տէրտէրներ ու հնօք տէրացուներ եւ փոխն ի փոխ ժամերով չարունակում իրենց զրոյցը: Նա կարեւոր է համարել նշել, որ իր չարադրած յօդ գիտակ – քննական պատմութիւն չէ, այլ պատանեկան տարիների տպաւորութիւններ, որ ստացել է միամիտ երէց – տէրտացուների՝ «գիղեցնակ» պատմուող հէքեաթ – զրոյցներից:

Աւանդութիւններից մէկը վերաբերում է Ս. Յովհաննու կամ Եղբդուտի վանքի հիմնադրմանը եւ անուանակոչութիւններին, միւսը փառաբանում է Մուշի Ս. Աղբերիկ վանքում պահուող Սուրբ խաչի հրաշագործ զօրութիւնը՝ իրեղէն օրինակներով: Աւանդութիւնները լրացնում, ամբողջացնում են սրբերի, սրբատեղիների եւ ընդհանրապէս քրիստոնէական կրօնի, հնութիւնների, պատմական անցքերի մասին մեր գիտելիքները: Այս հատորում, անշուշտ, Տարօնի վանքերին վերաբերող՝ Գեղամի բոլոր նիւթերը՝ պատմական եւ աւանդական, ընդգրկուած չեն եւ հնարաւոր էլ չէ: Դա յետագայի գործ է:

Երկրորդ բաժնում զետեղել ենք Գեղամի «Ուղեւորի յիշատակներ» շարքը, որ տպագրուել է «Արեւելք»ում, որոնցում նկարագրուած են Մուշից մինչեւ Ախլաթ արեւմտահայ բնակավայրերի իրական պատկերը, հայ գեղջուկի ու քաղաքացու առօրեան, հոգսերը, եկեղեցիների ու վանքերի հոգեւոր եւ նիւթական վիճակը, երկրագործութիւնը եւ այլն: Դրանք հարազատօրէն ներկայացնում են 19-րդ դարավերջի հայ կեանքն ու կենցաղը, որ իրենց վաւերականութեամբ անկրկնելի են եւ մեծ հետաքրքրութիւն են պարունակում ներկայ սերնդի, յատկապէս պրպտարգէտների, պատմաբանների, կրօնի պատմութեան եւ գրականութեան մասնագէտների համար: Այդ խորագրի տակ են մտել նաեւ գրողի առաջին հրապարակումները՝ ռոմանտիկ շնչով գրուած ակնարկները: Նաեւ 1910-ին Պոլսից Երկիր վերադառնալու ճանապարհին Բաթում եւ Թիֆլիս այցելութեան տպաւորութիւնները, ուր գրողը արձարձում է չարաաստիկ պանդխտութեան հետ կապուած խնդիրներ եւ ներկայացնում պանդուխտների դրութիւնը: Այս ճնապարհորդական նոթերը, թւում է, կիսատ են մնացել, քանի որ Թիֆլիսից յետոյ այլեւս չգիտենք՝ չարունակե՞լ է տպագրել, թէ՝ ոչ:

Երրորդ բաժինն ընդգրկում է մեր ձեռքի տակ եղած այն կարեւոր նիւթերը՝ թերթերում տպագրուած կամ անտիպ, որ լոյս տեսած նախորդ երկու հատորներից դուրս են մնացել: Ուշագրաւ են Մկրտիչ Խրիմեանի մահուան առթիւ գրուած ուղերձը (տպագրել ենք «Լիմմածին» հանդէսում, 2000 թ., Մայիս), մշեցի գրագէտ ու գիտնական Գալուստ Անդրէասեանի դամբանականը, իր հօր՝ Խէչպեան գիւղի երէց Կարապետ Յովհաննէսեանին նուիրուած «Տէրտէրին մահը», «Առաքինի մարդը», «Պոլսեցի փիլիքա Պօղոս պատուելին Մշոյ Ս. Կարապետի վանքին մէջ» յօդուածները, «Նիւրկեբատ» արժէքաւոր ակնարկը, մինչ այսօր նրա ստեղծագործութիւնների ցուցակում չնչուած «Զիապան Զաթօն», «Քարայրի հիւանդը» եւ այլն: Հատորի տարողութիւնը բովանդակութեամբ չատ աւելի ընդգրկուն է, քան մեզ յաջողուեց նչել: Հարկ եմ համարում ասել, որ կառավարութեան հասցէին Գեղամի. մի քանի արտայայտութիւնները պարտադրուած, անխուսափելի տուրք են անցողիկ ժամանակին:

Այս հատորը Մշոյ Գեղամի յիշատակը վերարծարծելուց բացի, հազարաւոր այլ դրքերի հետ, իրական, կենդանի վկայութիւն է, վաւերաթուղթ հայրենի հողում ժողովրդի, ազգի դարաւոր գոյութեան, որ մի քանի հազարամեակ ապրել ու գործել է՝ ստեղծելով իր հոգեւոր ու նիւթական գանձերը, մինչեւ չարաբաստիկ 1922 թուականը, երբ կիլիկիայի Հայութիւնը, բուն Հայաստանի գաւառները դատարկուելուց յետոյ նեն-դօրէն, դաւադրաբար նոյնպէս քշուեց իր հայրենիքից: Որքան էլ կործանեն, քանդեն մեր մտքի ու բազկի հրաշագործները եւ փորձեն Հայի չունչը ի սպառ վերացնել, նրա դարաւոր ոռնահետքերը անկարելի է ջնջել առաւել եւս յիշատակները եղծել մարդկանց հոգիներում: Աստուածային երկիրը կայ, ու յիշատակը տակաւին թարմ է: վկայ նաեւ այս գիրքը:

ՅԱԿՈԲ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ «ՍՓԻՒՌՔ» ԳԻՏԱՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՈՒՄ

Արդէն երկրորդ տարին է, որ Երեւանի Խ. Աբովեան Հայկական Պետական Մանկավարժական Համալսարանի «Սփիւռք» Գիտատեսումնական կենտրոնում անցկացւում են Մեսրոպեան ուղղագրութեան դասընթացներ: Այս տարի Օգոստոսի 11-ից 31-ը ՀՀ ԿԳ Նախարարութեան պատուէրով եւ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հովանաւորութեամբ կենտրոնում ընթացան Արեւմտահայերէնով՝ Մեսրոպեան ուղղագրութեան դասընթացներ, որ երեք չաբաթ, 36 ընդհանուր ժամաքանակով, վարեց Փարիզի Սորպոնի համալսարանի Տօքթոր Հէլոտա Գալֆայեան – Փանոսեանը:

Դասընթացներին մասնակցեցին 2002 եւ 2003 թուականներին «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնի Արեւմտահայ մանկապիտացումի մէկամսեայ դասընթացներն աւարտած ուսուցիչները, Մանկավարժական համալսարանի բանասիրութեան դասընթացները, որ երեք չաբաթ, 36 ընդհանուր ժամաքանակով, վարեց Փարիզի Սորպոնի համալսարանի Տօքթոր Հէլոտա Գալֆայեան – Փանոսեանը:

Դասընթացներին մասնակցեցին 2002 եւ 2003 թուականներին «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնի Արեւմտահայ մանկապիտացումի մէկամսեայ դասընթացներն աւարտած ուսուցիչները

րական մասնաճիւղի շրջանաւարտներ եւ ուսանողներ:

Մասնակիցները ուսումնասիրեցին Ամերիկահայերէն լեզուի հնչիւնական համակարգի առանձնայատկութիւնները, բաղաձայնների եւ երկհնչիւնների ուղղագրութիւնն ու ուղղախօսութիւնը, ծանօթացան Արեւմտահայերէնի առանձնայատկութիւններուն: Տարւում էին անհրաժեշտ գուգահեռներ գրական երկու ճիւղերի միջեւ, առանձին ուսումնասիրութեան նիւթ էին երկու գրական լեզուների նմանութիւնները ու տարբերութիւնները, նրանց զարգացման եւ ճիւղաւորման պատմական ճանապարհները: Դասընթացի ունկնդիրները մեծ հետաքրքրութիւն էին ցուցաբերում Արեւմտահայերէնի պահպանման, զարգացման եւ տարածման հեռանկարների նկատմամբ:

Այս դասընթացները, որ համատեղ կազմակերպել էին Փարիզի «Մաշտոց» Միութեան ծրագրով եւ «Սփիւռք» Գիտաուսումնական կենտրոնը, առանձնապէս էին նաեւ նրանով, որ չնորհիւ Տոքթոր Հիլտա Գալֆայեանի՝ Արեւմտահայերէնը մաքուր արտասանութեան ու հնչերանգի, մատուցուող նիւթը էլ աւելի մատչելի եւ ընտանի դարձաւ ուսուցիչների համար: Դասընթացի 15 մասնակիցները 30 ժամ դասախօսութիւն լսեցին յետոյ մասնակցեցին երեք փուլով անցկացուած մրցոյթ – քննութեանը: Բարձր միաւորներ հաւաքեցին՝

1. Բելա Սահակեան (Արմաւիրի մարզ, Մեծամորի թիւ 2 դպրոց)

2. Անահտ Մուրադեան (Արարատի մարզ, Մասիս քաղաքի թիւ 4 դպրոց)

3. Լուսինէ Յովհաննիսեան (ք. Երեւան, Նոր Նորքի թիւ 139 դպրոց)

4. Իդա Խաչատրեան (ք. Երեւանի թիւ 2 դպրոց)

Ուսուցիչները ովքեր էլ կրթութեան, դիտութեան ԿԳ նախարարի թիւ 650 Ա/Ք (18-09-2003 թ.) հրամանի համաձայն՝ յիշեալ դպրոցներուն մէկ տարով փորձնական Արեւմտահայ լեզուի եւ Արեւմտահայ ու Սփիւռքահայ գրականութեան փորձնական ծրագիր վարելու դասընթացները վարելու իրաւունք ստացան, ինչի չնորհիւ Հայաստանի դպրոցականները հնարաւորութիւն կ'ունենան աւելի խորութեամբ ուսումնասիրելու համեմատաբար իրենց ծանօթ լեզուն ու նրա գրական արժէքները:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՂՈՑԵԱՆ

2003, Հոկտեմբեր 2

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄՈՆՄՈՐԱՆՍԻ ՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՏԱՆ

— • —

Հոկտեմբեր 2-ին, Հ. Ա. Ընկերակցութիւնը (Աղքատախնամ) կը տօնէր Մոնմորանսիի Հանգստեան Տան յիսնամեակը: Բազմաթիւ համակիրներ ընդառաջ գացած էին Վարչութեան հրաւէրին, որու ներկայ եղան քարձրաստիճան անձնաւորութիւններ ինչպէս՝ Վալ մ'Ուազի նահանգապետը՝ Ժան – Միշէլ Պէրար, Ընկերային Գործունէութեան ընդհանուր տնօրէնը՝ Ժան – Ժազ Թրէկոա, երեսփոխան Ժերոմ Շարթիէ, Սարսէլի եպիսկոպոսանահանգապետ՝ Ժան – Գլօտ Ժիրօ, Մոնմորանսիի քաղաքապետ, Ընդհանուր Խորհուրդի փոխ – նախագահ՝ Ֆրանսուա Լոնչամպոն, Սուազիի քաղաքապետ՝ Վիւբ Սթրեհայան, ընդհանուր խորհրդական Վիվիան Կրի, ինչպէս նաեւ հայ յարանուանութեանց կողմէ՝ Մեսրոպ Քհնյ. Ժամկոչեան, Հ. Յովսէփ Վրդ. Քէլէկեան, պատուելի Մելքայէլեան:

Այցելելէ եաք հաստատութիւնը, որու ընթացքին նահանգապետը ողջունեց պատըսպարեալները, որոնց կարգին ցեղասպանութենէն վերապրող՝ Զեփիւռ Մեծպահքեան, 103 տարեկան, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ նոր չէնքին մէջ, որու բացումը կատարած էր Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը եւ որու ընթացքին խօսք առնողներ եղան:

Ընկերակցութեան նախագահը՝ Ալէն Թուհատեան չնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ անձնաւորութեանց եւ կարդաց Տարեցներու ենթանախարարին նամակը: Պատմականը ըրաւ ընկերակցութեան եւ ծանրացաւ Հանգստեան տուներու ըստեղծման վրայ ընդառաջելով գաղթականներու օժանդակութեան միջազգային կազմակերպութեանց դիմումին, ընդունելու համար կարօտեալները (համանքին այս նախաճեռնութիւնը քաջալերուեցաւ Ֆրանսական հանրային իշխանութեանց կողմէ, որոնք իրենց օժանդակութիւնը բերին): Ապա, մանրամասնօրէն ներկայացուց Մոնմորանսիի Տունը, կառուցման աշխատանքները, արդիականացման յարատեւ աշխատանքները եւ ապահովութեան ձեռք առնուած միջոցները համապատասխան պահանջուած չափանիշներուն: Ներկայացուց նաեւ վերջին ծրագիրները, որոնք վերակազմակերպելին ընդունելութիւնը եւ վարչական ու բժշկական ասպասարկութիւնները: Հուսկ, լուծը հիւսեց անձնակազմին գոհաբերութեան եւ յանձնառութեան մօթի շրջանին:

Ապա, Պ. Թրեկոա, Ընկերային Օժանդակութեան ընդհանուր տնօրէնը կրկնեց Պ. Հիւպէր Ֆալքոյի ցաւը, որ չէր կըրցած անձամբ ներկայ ըլլալ եւ այս հաճոյքը, զոր ունէր Մոնմորանսի գտնուելուն, ուր սկսած էր, բարձր պաշտօնատարի իր ասպարէզը եւ մանաւանդ, այս Հաստատութեան մէջ, ուր անդրադարձած էր, որ «հոգ տանելու» գաղափարը իրեն պարզուած էր մարդկային իր հարցաստութեան մէջ: Գովեց անձնակազմին գոհողութիւնն ու ձեռնհասութիւնը դժուարութեանց դիմաց եւ խօսեցաւ կառավարութեան ծրագիրներուն մասին դէմ դնելու համար տարեցներու խոշընդոտներուն յեղաշրջումի այս ընկերութեան մէջ: Ապահովութիւն տուաւ Հայկական Ընկերակցութեան իր օժանդակութեան եւ չահգրգռութեան երեք հաստատութիւններու եւ ընկերային գործունէութեան ծրագիրներուն նկատմամբ:

Վերջապէս, խօսք առաւ նահանգապետը, որ չատագովեց Հաստատութեան գործընթացը, որ կը յարմարի ժամանակի յեղաշրջումին, կ'երաշխաւորէ ընդունուած բնակիչներուն ապահովութիւնը առանց խտրականութեան: Շեշտակի կերպով գովեց անձնակազմը, որ կը գործէ դժուար պայմաններու մէջ եւ այն մթնոլորտին համար որ կը տրամադրուի տարեցներուն, լոզունգ ունենալով՝ ապրընկականութիւն, ապահովութիւն, ազատութիւն: Ծանրացաւ, յետոյ, տոթին ստեղծած հարցերուն եւ անոնց հետեւանքներուն վրայ, չրացառելով պատասխանատուութիւնները եւ թերիները: Ներկայացուց կառավարութեան հրամայականները՝ տարեցներու նկատմամբ, չեշտելով ընկերային պարտականութիւնը եւ պղպջային զօրակցութեան սպառումը, տակր անձերու հանդէպ: «Վալ մ'Ուազ կը գտնուինք եւ այն պահուն, երբ համարկումի հարցերը մեր հաւաքականութեան գլխաւոր հարցերն են, տարեցներէն անդին, կը խորհիմ որ Ֆրանսահայ գաղութը իր կարողութիւնը պահպանելու իր արժէքները, եւ իր կապը իր արմատներուն, իր հարստութեան եւ միաժամանակ ստանձնելու իր տեղը ֆրանսական ազգային հաւաքականութեան մէջ, պէտք է խորհիլ տայ եւ օրինակ ծառայէ» եզրակացուց Նահանգապետը:

Արարողութիւնը վերջ գտաւ ճոխ հիւրասիրութեամբ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՓԱՆԻ՞ ՏԵՍԱԿ ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑԱԾ Է ԵՐԿՐԱԳՈՒՆԸ

Երկրաշարժէն վրայ կեանքը եղած է յաջողութիւններու եւ ձախողութիւններու յաջորդութիւն մը: Գիտութեան ծանօթ են բնաջնջումի հինգ գլխաւոր շրջաններ որոնք պատճառ եղած են կենդանական տեսակներու երեք չորրորդին անհետացումին: Այսօր շատ մը գիտնականներու միտքը կը զբաղեցնէ հարցումը թէ արդեօք վեցերորդի մը չեմի՞ն է երկիր մոլորակը: Իրապէս պէ՞տք է լուրջ նկատել աշխարհի վախճանի մը բեմադրութիւնը որ պարբերաբար կը ներկայացուի գիտական աշխարհի մարզոց կողմէ: Նման հարցականներու առջեւ գիտութիւնը ուրոշ անզօրութիւն մը կը խոստովանի, քանի որ չի կրնար ըսել թէ անցեալի բնաջնջումներուն ընթացքին ի՛նչ պատահած է ստոյգ կերպով: Նոյնիսկ ծանօթ չէ թէ երկրաշունտին վրայ այսօր ապրող սեռերուն թիւը քանի՛ է, եւ թէ ինչ կըշռոյթով սեռերը անհետացած են:

Գիտնականներու կողմէ պատրաստուած նոր ծրագիր մը այս պակասները լրացնելու նպատակով կիրարկութեան դրուած է: Պիտի հաշուառուին բոլոր ներու մասին բոլոր կարելի տուեալները որոնք մինչեւ այսօր ուսումնասիրուած են: Ատիկա առիթ պիտի ըլլայ հասկնալու թէ չրջապատի փոփոխութիւններուն ինչ ազդեցութիւն ունեցած են երկրաշունտ սեռերու կեանքին վրայ, թէ՛ յետագային ինչ նոր ազդեցութիւններ կրնան ունենալ:

Առարկող գիտնականներ ալ կան որոնք կը պնդեն թէ որոշուած աշխատանքը մեծ բանի պիտի չծառայէ, քանի որ գիտութիւնը ծանօթ չէ զանազան չրջաններու ապրած բոլոր սեռերուն բազմազանութիւնները: Ն'ըսեն թէ համակարգիչներու առջեւ տարուելիք այդ աշխատանքին աւելի արդիւնաւէտ կ'ըլլայ հողը պեղել ու նոր բրածոներ փնտռել:

Այսուհանդերձ, տուեալներու չտեմարանը ստեղծուելէն ի վեր, ամէն օր ամբողջ աշխարհէն տասնեակ մը հետազօտողներ բրածոներու նոր տեսակներ կ'աւելցնեն. մինչեւ այսօր մօտ 340 հազար տուեալ արձանագրուած է, կենդանական շատ բազմազան տեսակների մը մասին. ան կ'երկարի բոլորէ մինչեւ կէտ ճուկը, միլիառներէ մինչեւ հոլոմոզդները:

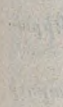
Այդ չտեմարանին չուրջ խմբուած են չորս գիտակարգի հետազօտողներ. բուսաբաններ, բրածոյի մասնագէտներ, ծովային կեանքի մասնագէտներ եւ ողնայարներու վրայ աշխատողներ:

Ձեռք ձգուած արդիւնքները ցոյց կուտան թէ միայն որոշ թիւով կենդանական տեսակներու արտօնուած է ապրիլ երկրագունտին վրայ, նոյն ժամանակ. զաղափարը կը բացատրուի կառատան մը օրինակով ուր միայն յատկացուած տեղերու թիւով ինքնաչարժի տեղ կայ: Կառատան բոլոր տեղերը գրաւուելէ եաք, ոչ մէկ նոր տեսակ կրնայ սողոսկիլ հոն, այնքան ատեն որ բնաջնջումի մը հոլովոյթը տեղ բանայ, կամ հազուադէպ պատահար մը, ինչպէս աղէտ մը, կառատան վրայ նոր յարկ մը աւելցնէ: Ուրիշ հաստատում մըն է այն որ բնութեան մէջ զինպուածի տեղ չկայ. օրինակ, եթէ հոլոմոզդները չանյայտանային, մարդ արարածը հաւանօրէն գոյութիւն պիտի չունենար: Շիքակոյի համալսարանէն գիտնական մը կ'ըսէ. «Մարդիկ կը մտածեն որ եթէ սոնաւորները ապրեցան, ատիկա իրենց խելացութեան արդիւնք էր, մինչդեռ հոլոմոզդները անխելք արարածներ էին: Այսօր այս թեզին ոչ ոք հաւատ կ'ընծայէ: Հոլոմոզդները անհետացան, որովհետեւ երկինքէն քար մը ինկաւ: Այլ խօսքով, բնութիւնը աշխարհը նուէր ըրաւ սոնաւորներուն, արծաթէ ափսէի մը վրայ»:

Մինչեւ այսօր երկրագունտի վրայ ապրած մօտ 2 միլիոն տեսակ ճշդուած է: Կան մասնագէտներ որոնք կը մտածեն թէ իրական թիւը 10 – 20 միլիոն է: Ուրիշներ կը պնդեն թէ կրնայ հասնիլ մինչեւ 100 միլիոնի: Եթէ կարելի ըլլայ լըման ցանկ մը ունենալ, գիտնականները կրնան ներկայի տպղնապը պատմական հոլովոյթի մը մէջ դնատեղել: Իսկ լման ցանկին համար նախատեսուած է 25 տարուան հեռանկար մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱԱՎԱՐԵԱՆ

3.

Մարկրիթ ձէյմսի այդ խօսքերէն չատ բան չհասկցաւ: Միջադէպ մը եկաւ ու խօսակցութեան նիւթը փոխեց: Բայց ձէյմս իր ձեռքի դրքի լուսանցքին վրայ նօթադրեց.

«Թռչունները մարդոց պէս չեն տեսներ. անոնց աշխարհը աւելի մեծ է»...

Թէեւ այդ մտքին իմաստը ձէյմսի համար ալ չատ պարզ չէր, բայց մեր միտքը ո՞ւր կը տանի...

Ձէյմս ու Մարկրիթ իրենց չրջապատը լայնցուցած էին: Եղածներուն վրայ նոր ծանօթներ ու ծանօթութիւններ սըրճարանի դրեթէ բոլոր մնայուն յաճախորդները: Գիտէին անոնց սովորութիւնները, չարժուձեւը:

Կիներ կային, որոնք մարդոց հետ սըրճարան կու գային, բայց ոչ միշտ միեւնոյն մարդոց հետ: Մարդիկ ալ կային որոնք իրենց հետ եկող կիները յաճախ կը փոխէին: Կային եւ կին – ամուսին զոյգեր:

Ձէյս ու Մարկրիթ նկատած էին, թէ ինչպէս կին մը, իր ամուսինին քով նստած, դաղտնի երիտասարդին կը ժըպտէր...

Վերջին չաբաթը Մարկրիթ կոահած էր, որ սրճարանին մէկ անկիւնը միշտ միեւնոյն տեղը նստած երիտասարդ մը իրեն կը նայէր: Նախ՝ ուզեց անոր նայուածքէն խուսափիլ: Բայց կանացի հետաքրքրութեամբ մը երբեմն ուշադրութիւնը անոր կը դառնար: Տղուն նայուածքը միշտ վր վրայ: «Թո՛ղ նայի»: Երիտասարդի չամառ նայուածքէն Մարկրիթ տեսակ մը հաճոյք կը ստանար:

Օր մը երիտասարդը սրճարան չեկաւ: Մարկրիթ զգաց անոր բացակայութիւնը: Բոլորը նայեցաւ, թէ ուրիշ մարդիկ կա՞ յի՞ն իրեն նայողը, իրմով հետաքրքրուղ:

Պօսթընցի գոյդը կամաց կամաց սկսաւ իրերը տեսնել իրենց բնական վիճակին մէջ: Այն չպարուած աղջիկները, որոնք մաքուր կը հագուէին, միշտ կը խնդային ու չարժման մէջ էին, մարդոց հետ կ'երթային եւ կուգային: Ուրիշ աշխարհ մըն էր ատ: Տեսան ծեր մարդիկ դեռատի աղջիկներու հետ, երիտասարդ տղաք՝ տարիքոտ կիներու հետ: «Չէ, իրենց զաւակները չեն»...

Օր մը Մարկրիթ նկատեց, որ ձէյմս ուշադրութեամբ կը դիտէ սրճարանի աղջիկներէն մէկը: «Ի՞նչ վնաս, – մտածեց, – թո՛ղ ուսումնասիրէ կեանքը»:

Փլեթրօ նոր աղջկայ մը հետ եկաւ: Ծանօթացուց խումբին: Սիւզան էր անունը: Ձէյմս ու Մարկրիթ ալ միւսներու նման ընդունեցին նորեկը:

Նոյն երեկոյեան իսկ Հելէն եւս երիտասարդի մը հետ եկաւ ու հեռու անկիւն մը նստաւ: Հելէնի եւ Մարկրիթի նայուածքներու իրարու հանդիպեցան: Ժըպտացին եւ գլխով բարեւեցին իրար:

Հելէն աւելի գունատ ու տխուր կ'երեւէր: Թէեւ երբեմն կը ժպտէր քովի երիտասարդին, բայց ոչ իր բնական ժըպիտով:

Մարկրիթ նկատեց, որ փլեթրօն ալ տեսած էր Հելէնը, եւ անոր դէմքին վրայ անհանդիստ արտայայտութիւն մը կար: «Ի՞նչ պատահած է այդ»...

Փլեթրօ եւ Սիւզան հաղիւ երեք օր ապրեցան իրարու հետ: Երրորդ գիշերը ան մինակ էր:

– Ո՞ւր է Սիւզանը:

– Գոզ է, վռնտեցի...

Ճաշարդ երեկոյ, Փլեթրօ եկաւ՝ Հելէնի թեւը մտած: Սովորականէն աւելի սիրալիր էին իրարու հետ, մանաւանդ Փլեթրօն:

– Այս ի՞նչ է կ'ըլլայ, – ըսաւ Մարկրիթ ձէյմսին:

Լաւ բաներ գրելու համար՝ պէտք է ապրիլ, կեանքի բոլոր փուլերէն պէտք է անցնիլ, մարդոց հոգիներէն ներս պէտք է թափանցել...

Գիշեր մը ձէյմս ու Մարկրիթ մինակ նստած էին, սովորականէն քիչ մը ուշ: Խումբը մեկնած էր արդէն:

– Այս քանի օր է միտքս բան մը կայ, կ'ուզեմ ըսել քեզի, որ դուն ալ պիտնաս: Կ'ուզեմ, որ քու հաւանութեամբ ըլլայ, – ըսաւ ձէյմս:

Մարկրիթ նայեցաւ ձէյմսին: Տարօրինակ արտայայտութիւն մը ունէր: Գունատ էր խօսած պահուն, կարծես ձայնը ձէյմսինը չէր:

– Ի՞նչ, ձէյմս, ինչ բանի մասին կ'ուզես խօսիլ:

(Շար. 11)

ԿՈՉ ԱՌԱՋԻՆ ՏՂԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Ամերիկահայ գրականութեան մէջ ամենէն ուշագրաւ երեւոյթներէն մին է Ռիչըրտ Հագոպեանի առաջին վէպը՝ «Կոչ առաջին տղայի համար»: Ռիչըրտ Հագոպեան ծնած է Պոսթընի մէջ, 1965-ին: Ան ուսանած է Պոսթընի համալսարանին մէջ, ուր ստացած է գրականութեան բակալաւրի աստիճան: Ներկայիս ան կը դասաւանդէ Պոսթընի Հայկազեան վարժարանին մէջ:

Ռիչըրտ Հագոպեան իր վէպին մէջ կը պատմէ Ամերիկայի մէջ ծնած հայ տղայի մը պատմութիւնը: Ան կը պատմէ անոր մանկութիւնը, պատանեկութիւնը, ուսումը, ընկերները, ընտանեկան կեանքը, ամուսնութիւնը, զաւակները, ծնողներուն մահը, ինչպէս նաեւ անոր հայրենադարձութիւնը: Ան կը պատմէ նաեւ անոր հայրենիքի մէջ ունեցած դժուարութիւնները, ինչպէս նաեւ անոր հայրենիքէն հեռանալու պատճառները:

Ռիչըրտ Հագոպեան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է:

Ռիչըրտ Հագոպեան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է:

Ռիչըրտ Հագոպեան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է: Ան կը պատմէ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնը, որ ամերիկահայ տղայի մը պատմութիւնն է:

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Սէն – Մանտէ – Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանէ 200–ական Եւրօ վարդգէս Տակառեանի եւ իրենց եղբօր՝ Զօհրապ Մուրատեանի յիշատակին եւ «Յառաջ»ի 78–րդ տարեդարձին առթիւ։

(Շար. Ա. Էջէն)

տին Թրէնթինեանի հատորին կցէ թղթիկ մը, ուր չեշտուի Պերթրան Գանթայի «անմեղութեան ենթադրութիւնը»ը։ Ծանօթ է որ Մարի Թրէնթինեանի մայրը երբեք չի տար Պերթրան Գանթայի անունը, բայց 83 անգամ մարգասպան կը կոչէ։ 136 հազար օրինակ ծախուած է արդէն...։

Զէյնինոճ «նորընտիր» նախագահը՝ Ա. Կադիրով հարցազրոյց մը տուած է ազատական Կոմերսանտ օրաթերթին, ուր կ'ըսէ թէ ալ աւելի խիստ եւ ծայրայեղ պիտի ըլլայ անոնց հետ, որոնք չեն ենթարկուիր իրեն։ Ընտրուեցաւ ձայներու 81,1%–ով, «խեղկատակութիւն» մկրտուած քուէարկութենէ մը ետք։ Ուշիւնկթըն դէմ արտայայտուեցաւ այդ քուէարկութեան, մինչ Ռաֆարէն, երբ Մոսկուա էր, լուռ մնաց։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Մեռնիդ	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեայսեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Զուարթ Տիլան Տիկին Կրէթա Ղազարեանի յիշատակին 200 Եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին, նաեւ վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ 100 Եւրօ նոյն նպատակին։

⁂

Վարդգէս Տակառեանի յիշատակին, «Յառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 100 Եւրօ, Տիկին Վարդուհի Գարաօղլանեան 50 Եւրօ։

Հ.Մ.Ը.Մ. – ՓՐԱՆՍ

ԱՆԴԱՄԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հ.Մ.Ը.Մ.–Փրանսի 29–րդ անդամական ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, ժամը 18·30–ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Մեծամասնութիւն չգոյանալու պարագային ժողովը կը գումարուի ժամը 19–ին։

Ներկաներու թիւը կը համարուի մեծամասնութիւն։

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի
ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30–ին

Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00 25 / 01·43·76·67·37

CHENE

Date à retenir
Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre
CHENE France

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section «Helen Puzant» d'Alfortville
vous informe
que compte tenu de représentations
théâtrales importantes
à Los Angeles (Etats-Unis)
NAREG DOURIAN
reporte à une date ultérieure
la pièce
«BOUROUM — DOUROUM»
prévue à Alfortville
le Vendredi 17 octobre

⁂

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
«MANTE»
Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre
auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

⁂

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտ. 11, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին։

⁂

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղին ժողովը Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը։

⁂

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Գաշանի Իսահակեան մասնաճիւղը խորապէս ազդուած Թագուհի Սարգիսեանի մահէն խոր ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ամուսնոյն Վարդան Սարգիսեանի, Տէր եւ Տիկին եւ Օրիորդ Փափազեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեանի եւ բոլոր ընտանեկան պարագաններուն։

Կը տրայ նաեւ ընկերուհի Ժաննէթ Մատոյեանի մահը, Մատոյեան, Նուլօ եւ ընտանեկան պարագաններուն հետ։

Պր. վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ Իսահակեան մասնաճիւղի ընկերուհիները իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն քրոջը ընկերուհի Սաթենիկ Փիլէնկիւլեանի եւ ընտանեկան պարագաններուն։

⁂

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Սրբուհի Նշանեանի յիշատակին Օր. Իրէն կարասոնէ 150 Եւրօ, Պ. Թ. Գոնվերսէ 75 եւ Տէր եւ Տիկին Մատիէեանէ 20 Եւրօ։

⁂

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Պէլֆոնթէնի կայանին համար Թագուհի – Ֆապիէն Սարգիսեանի մահուան առթիւ. – Շահմիրեան ընտանիք 20 Եւրօ, Տիկին Է. Օհաննէսեան 40 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Սերժ Սիմոնեան 50 Եւրօ, Սոֆի Ուզունեան 40 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ռիչար Անանեան 150 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ուզունեան 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժապ Փափազեան 150 Եւրօ, Տիկին Սիրարփի Փափազեան 100 Եւրօ, Պր. Պրիւնօ Թիրթիլի 50 Եւրօ։

Ս. ՊՕՂՈՍ–ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան օրն է։

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու հոգիներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎԱՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Կրօնական արարողութենէն ետք, Ալֆորվիլի Վոլթէր հանդիսասրահին մէջ կը տրուի Սիրոյ ճաշ։

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրեն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72–րդ տարեդարձի հանդիսութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45–ին։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ վերանորոգման համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն։

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանճնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Զրբաշեան հանդիսասրահին մէջ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

ՍԷՆ–ԺԵՐՕՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սէն – Ժերմէ եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը, կը ծանուցանէ, թէ այս տարի կը տօնախմբէ Եկեղեցւոյ հինութեան 73–րդ եւ Անուանակոչութեան 70–րդ տարեդարձները, Հոկտեմբեր 12–ին, Կիրակի օր։

Այս ուրախ առիթով, կը կատարուի հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ, եկեղեցւոյ զլխաւոր հիմնադիր եւ բարերար, երջանկայիշատակ՝
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԱԼԱՓԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ, Հոգեւոր Հովիւներու, սարկաւագներու, բարերարներու, հիմնադիր եւ Շինութեան Ձանճնախումբի Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Ժանեզակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց, որոնք բարոյապէս, նիւթապէս ու ֆիզիքապէս, աստար են եղած եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր յաւէտ քաժնուած են մեզմէ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Արարողութենէն աւարտին ու Մատաղի բաշխումէն ետքը, եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, տեղի պիտի ունենայ «ԳԻՆԵՋՕՆ»։

Կը խնդրուի թաղիս եւ Շրջակայքի հայութենէն, որ խուռներամ մասնակցին, յարգելու համար նուիրական յիշատակը թաղիս ննջեցեալներուն։

Ձանկացողները՝ կրնան մասնակցիլ ՄԱՏԱՂԻՆ ծախքերուն, նախօրօք այդ մասին յայտնելով եկեղեցւոյ Թաղականութեան։

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10
VENDREDI
10 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Արտասահման : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Ատրպատհաման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.789 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 79e ANNEE — N° 20.789

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Պատմութեան դասը 12 – 15 տարեկան պատանիներու միտքը մոլորեցնելու միջոց դարձնող մատնութեան դէմ աւելի քան 300 Թուրք մտաւորականներ բողոքի յայտարարութիւն մը հրապարակած էին («Ցառաջ», Հոկտեմբեր 7). անոնց մէջ կային Հայեր ալ: Այդ յայտարարութեամբ, սառորդրդները կ'այպանդնին Թուրք կրթական մարդին պատասխանատուները որոնք յատկապէս հակահայ քարոզչութեան թիրախ կը դարձնէին յաճախ իրականութեան անտեղեակ անչափահասները:

Հանրային կարծիքի առողջ հակազդեցութեան յուսատու այս վիճակը, դժբախտաբար, ընդհանուր երեւոյթ ըլլալէ հեռու է: «Պէտք է համբերել» կը թելադրեն յաւատեալները, համոզուած որ Թուրքիոյ մէջ ծայր առած է ճշմարտութիւնը տեսնելու, ընդունելու հոլովոյթը:

Ճիշդ է որ այդ համոզումին ուղղութեամբ պարբերական նշաններ կը յայտնուին Թրքական հասկէներէ: Մարդիկ, խումբեր, ուրիշ առիթով ալ դատապարտուած խօսք ուղղած, ընդվզում յայտնած են միակողմանի դիտող ու դատողներու դէմ: Բայց եւ այնպէս, անոնց քովն ի վեր միշտ ալ դոյութիւն ունեցած են եւ ունին համբերելու ամէն տրամադրութիւն պատուաբերելու կոչուած երեւոյթներ ալ:

Ասոնցմէ մէկուն հեղինակն է «Թէրճիւման» օրաթերթի խմբագիրներէն Սէրվէթ Գապաքլըն. ան չհապաղած տրտղեղ ձգտումով ձեռք կ'առնէ Պոլսոյ Մեծոց պատրիարքին Վան մեկնումը խոչընդոտելու արարքը, զայն դիտելով տրամադիծօրէն հակառակ կողմէն: Մինչեւ իսկ կ'ըսէ Թէ արարքին յաջորդած պատրիարքարանին յայտարարութիւնը «նպատակաւոր» ընթացքի արդիւնք է: Ցետոյ ըսածը բացատրելու համար կը դրէ Թէ Թուրքիոյ պետական պատրիարք քալաերուած, գաւաթ մը ջուրի մէջ փոթորիկ փրցնել կը փորձէ, բացայայտօրէն ծառայելով իր բուն դաւին զոր մինչեւ այսօր յետին մակարդակի մղած էր»: Գրութիւնը կ'աւարտի բաւական սպառնական վերջնագիրով մը. "Ա՛ւ այժմ կը դոհանանք ըսելով. Պատրիա՛րք էֆէնտի, չափդ գիտցիր"»...:

Անոալով համբերել Թելադրողներու, արդեօք տակաւին քանի՞ տարի պէտք է համբերութիւն ունենալ, ողջունելու համար օրը երբ մտաւորականներու յայտարարութեան մտայնութիւնը պիտի անպարագրնէ Գապաքլըներու վերաբերութիւնը. ան ալ երկրի մը մէջ ուր մտաւորականութիւնը լուսանցքային արարած է, մինչ «Թէրճիւման»ը ամէնէն տարածուն թերթերէն մէկը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱԿ

Ժ. ՇԻՐԱՔ պաշտօնական եռօրեայ այցելութիւնմը կը կատարէ Մարոք Հոկտ. 9–էն: Այդ առթիւ Ֆրանսայի զօրակցութիւնը պիտի ապահովէ Մոհամէտ Զ.ի արդիականացման քաղաքականութեան: Նախագահական ամոլը յաջորդաբար պիտի այցելէ Ֆէս, Թանժէ եւ Ռապաթ: Տեղւոյն վրայ, չատ մտահոգ կը մնան Մարոքի 3000 Հրեաները, մինչ 50–ական թուականներու վերջաւորութեան 250 հազար էին: Հոն հաստատուած էին Սպանիոյ հալածանքներէն եկած: Տարիներու երկայնքին գաղթած են Իսրայէլ եւ Ամերիկա, բայց, Գազա-պլանքա մնացած Հրեաները մղձաւանջով կ'ապրին հակահրեայ վերջին դէպքերէն ի վեր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի ապահովութեան խորհուրդի քարտուղար Վլ. Ռուշայլօ յայտնած է որ նախագահ Հ. Ալիեւի չըրջանինհաստատուած ռուսեւադրբեջանական յարաբերութիւնները կը չարունակուին նոր նախագահին ընտրութենէն ետքն ալ: Ռուս պաշտօնատարը չնորհակալութիւն ալ յայտնած է Բաքուի, ահաբեկչութեան դէմ պայքարին տուած նեցուկին համար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆ գոհ է Թրքական որոշումէն եւ հաշտութեան ժամը հասած է, հակառակ անոր որ Իրաքի մէջ գոհունակութիւն չի տիրեր Թրքական զօրքի ժամանման լուրէն: Քիւրտերէն զատ, կառավարական առժամեայ Խորհուրդն ալ, որ մխաճայնութեամբ դէմ արտայայտուեցաւ, իր անդամներուն բերնով ալ իր դժգոհութիւնը կ'արտայայտէ: Սիւննի մէկ անդամը՝ Ք. Շաեէրժի յայտարարած է Ա–Էֆ–Փէ–ի որ բացարձակապէս դէմ է Թուրք կամ այլ օտար որեւէ զօրքի ժամանման: Նման արարք մը կ'ուշացնէ Իրաքեան իշխանութեան վերահաստատումը: Թուրքերուն համար, սակայն, գոհունակութեան դրօշը պարզուած է: «Հիւրրիյէթ» կը խորագրէր՝ «86 տարի ետք, կը վերադառնանք խաղաղութեան համար» եւ կ'աւելցնէր «այդ հողերը 384 տարի Օսմանեան կայսրութեան մաս կը կազմէին»: Ընդդիմադիր Հանրապետական կուսակցութիւնը դէմ մնացած է: Մէկդէր չի՛շեցուցած է որ զօրքերու տեղաշրջումը պէտք է ՄԱԿ–ի լիազօրութեամբ ըլլայ: Էրտողան ալ յայտարարած է «Հիւրրիյէթ»ի. – «եթէ որոշենք որ օրինաւոր է, օրինաւոր է: ՄԱԿ–ը պարապ կեդեւ մըն է, այլապէս արդելք եղած կ'ըլլար Իրաքի պատերազմին»: Թուրքերը, արդէն, 8,5 միլիառ տոլար վարկ ստացած են Ուաշինկթընէն եւ յոյս ունին որ, իրենց այս քայլով պիտի կարենան համոզել Ամերիկացիները որ հիւսիսային Իրաքէն մաքրեն քիւրտ ապըստամբները:

Ա. ՇՎԱՐՑԸՆԷԿԷՐ, 56 տարեկան, Գալիֆորնիոյ կառավարիչ դարձաւ վերջնապէս, այդ դիրքէն հեռացնելով դեմոկրատ Կրէյ Տէյվիսը, բաւական անսովոր ընտրական դործընթացէ մը եաք: Դերասանը ստացաւ ձայներու 48%–ը, 32,3%–ձգելով իր մրցակիցին՝ փոխ–կառավարիչ՝ Գրուզ Պըթմանթէյի: Ճաղթանակը, սակայն, բաւական բարդ կացութիւն մը կը դնէ իր առջեւ, դլխաւորաբար տնտեսական դետնի վրայ: Այլեւս դերասանութիւն պիտի չընէ, այլ աշխատի փրկելու համար նահանգը, որ 38 միլիառ տոլարի բաց մը ունի, տարեկան 100 միլիառի հասնող պիւտճէի մը վրայ: Իր մէկ կարեւոր զէնքն է կինը՝ Մարիա Շրայվըը, Քենըտիի քրոջ աղջիկը, որու հետ ամուսնացած էր 1986–ին, որ պահելով հանդերձ իր դեմոկրատ համոզումները, չմասնակցեցաւ ամուսնոյն ընտրապայքարին: Զորս պաւակ ունին:

ՊԱՂՏԱՏԻ ոստիկանատան մը առջեւ, Հոկտեմբեր 9–ին, ռճրափորձ մը դործուած է, որ անձնասպանական բնոյթ ունէր: 10 մեռեալ կայ ներառեալ քամիքազը: Նոյն առաւօտը սպանացի դինուորական կցորդ մը սպաննուած է:

ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼԵԱՆ մրցանակին արժանացան Անգլիացի մը եւ Ամերիկացի մը՝ Գլայվ Կրէնճըը եւ Ռոպըրթ Ինկլը, վիճակագրութեան մասնագէտներ, որոնք վերլուծումի մեթոտներու հեղինակ են:

ԱՔՍԱՑԻ տնօրէնը՝ Գլօտ Պէյպէր խոստովանեցաւ որ Ֆրանսայի գործակէրերու աշխատավարձքերը մեծ են: Համաձայն չէ որ օրէնսդրութիւն մը հաստատուի այդ ուղղութեամբ, բայց, կողմնակից է թափանցիկութեան եւ աւելի խիստ կանոններու, առաջքն առնելու համար չահագործումներու: Ցայտնած է Թէ Աքսայի դեկավարութեան նախագահը 4–րդ տեղը կը դրաւէ, տարեկան 2 միլիոն Եւրօ վարձատրութեամբ, գործադիր մարմնին մէջ: Ընդհանուր ձեւով ամէնէն բարձր աշխատավարձքը կը ստանայ լ'Օռէալի տնօրէն–նախագահը:

ՊՈԿՈԹԱՑԻ առեւտրական մէկ թաղամասին մէջ, Թակարդ կառքի մը պայթումէն 6 հոգի մեռած է: Ոճրափորձին տէր եղող չէ եղած:

ՄԱՐԹԻՆ ՕՊՐԻ, որ լուռ մնացած էր 35 ժամերու բանավէճին առթիւ, հրապարակ իջած է եւ Ա–Էֆ–Փէ–ի եւ Մռնւտ տուած հարցազրոյցով մը կը պաչտպանէ իր օրէնքը եւ անոր դրական կողմը, ընդունելով սակայն, որ տեղ տեղ կարգադրութիւններ կարելի է ընել: Ամէն պարագայի մէջ, կ'ըսէ, Զախը կրնայ հրապարտ ըլլալ 35 ժամերով: Ըստ իրեն, Ռաֆարէն ծածկելու համար տնտեսական ներկայ դժուարութիւնները, նախորդ իշխանութեան օրէնքներուն կը վերադրէ ամբողջ պատասխանատուութիւնը:

ՆԱՆԹԷՌԻ դատաւարութեան նիստերը որոնք սկսած էին Սեպտ. 29–ին, վերջ գտան Հոկտեմբեր 8–ին: Ամբաստանա-

ԹԻՖԼԻՍ

ՏԳԵՂ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐ ՎԵՐԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ

Թիֆլիսաբնակ Հայերը քաղաքին հիւսիս – արեւմտեան մասին մէջ գտնուղ Վերայի Հայոց գերեզմանատունը այցելելով տեսած են որ հոն մօտ դար մը առաջ թաղուած Հայերու չիլիմներուն տեղ նոր մեռելներ կը թաղեն, հին գերեզմանաքարերը ապդին, անդին նետելով: Այցելուները տեսած են որ պրականապէտ Ցարութիւն Թումանեանի որդիին՝ Լեւոնի տապանաքարը տեղափոխուած է ու գերեզմանին մէջ թաղուած է Վրացի մը: Նորնը եղած է պարապան Թիֆլիսի պատուակալ քաղաքացիներ Քեթեւուդեան եւ Քոնդեան դերդաստաններու չիրիմներուն:

Վերայի հայկական գերեզմանատունը դործած է 1836 – 1936: 1988–ին քաղաքային իշխանութիւններու որոշումով վերաբացուած է եւ վերջին 15 տարուան ընթացքին տեսնուած է որ Հայերու գերեզմաններուն մէջ նոր մեռելներ կը թաղուին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱՒՆԻՐԻՍ»

(Հոկտեմբեր 8 / 9)

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած Համաշխարհային հայկական կազմակերպութեան (ՀՀԿ) հիմնադիր համագումարին արդիւնքները ամփոփելով Ռուսաստանի Հայերու միութեան նախագահ Արա Աբրահամեան ըսած է թէ հիմնական նպատակն է իրենց քնագաւառին մէջ յաջողած հայկական կազմակերպութիւնները ու անհատները համախմբել, անոնց նիւթական ու դիտական կարողութիւնը ծառայեցնել ամբողջ համայնքը հզօրացնելու գործին: Իսկ Սփիւռքը պէտք է առեղծէ պայմանները որ Հայը կարենայ ամէն տեղ հանրային – քաղաքական գործունէութիւն ծաւալել:

Համագումարը քննարկած ու հաստատած է ՀՀԿ–ի կանոնադրութիւնը, ընտրուած են տարբեր երկիրներէ եւ մանաւանդ 100 հոգինոց Մեծ խորհուրդը եւ 11 հոգինոց վերահսկիչ յանձնաժողովը:

*
**

Թուրք մամուլը համագումարին լուրը տալով, մասնաւորաբար կ'արձագանդէր բացումի նախան Ռուսաստանի նախագահ Վլադիմիր Պուտինի ներկայութեան, մօտաւորապէս 100 միլիոն տոլար դրամագլուխով հայկական համաշխարհային լոպի մը կազմելու եւ ցեղասպանութեան համընդհանուր ճանաչումին ու հետեւանքներուն դարմանումին հասնելու նպատակին:

Ցատուկ ուշադրութեան կը յանձնուէր պղպջնական ռուս քաղաքական դէմքերէ Վլադիմիր Ժիրինովսկիի ելոյթին մասերը, ան ըսած է թէ պէտք է մերկացնել Թուրքերը, հետապնդել ցեղասպանութեան ճանաչումը եւ մեծ հատուցումներ վճարել տալ անոնց: Ըսած է նաեւ. «Տասնըհինդ տարի ետք, հայկական դրօշը կը ծածանի Արարատի վրայ»:

*
**

ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԳԶԱԽՈՒՄԸ ՈՍԿԷ ՄԵՏԱԼԻ ՏԷՐ

Պարչելոնայի Փոլքլոր երաժշտութեան «Եւրոպան եւ անոր երդերը» մրցադդային 6–րդ մրցումին մասնակցած է Արցախի պետական երդչախումբը ու ոսկէ մետալի արժանացած: Նինա Գրիդորեանի դեկավարած խումբը երդած է Կոմիտասի դործերէն կատորներ, արժանանալով արուեստագէտներուն եւ փառատօնի կազմակերպիչ կոմիտէին բարձր դնահատականին:

Հետաքրքրական եղած է ազգրեջանական հակապրեցութիւնը. ազգրեջանցի յօրի-

(Շար.ը Դ. էջ)

դիր կ'արտասանուէր յաջորդ օրը, Հոկտեմբեր 9–ին, 27 մեղադրեալներու դէմ: Անոնց մէջ Ժիւպէի գրասենեակին նախկին դեկավարը՝ Փաթրիք Սթեֆանի, 1991–էն 95 Քաղաքապետարանէն ստացած կ'ըլլայ 211 հազար եւրօ, մինչ կ'աշխատէր Էն–Փէ–Էն–ին համար: Սթեֆանի կ'ըսէ թէ քաղաքապետին ճառերը կը դրէր եւ կ'ընդունի որ ամէն օր կուսակցութեան կեդրոնէն կ'անցնէր:

ՄԵՆՔ՝ ՄԻՇՏ ԹՂԹԵ ՇԵՐԵՓՈՎ, ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԻՐԵՆՑ «ՀԱՋԱՐԱՄԵԱՅ ԱՐՄԱՏՆԵՐԻՆ»

Մինչեւ որ մեր զոյգ սուրբերին՝ Սահակ – Մեսրոպին չմիաձայ մտածումի, ապրումի եւ գործի ազնուութիւնը՝ պիտի չկարողանայ առանց ամօթախտառն ցաւի մեզ կուլտուրական անուանել:

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀ

«Վերադարձ դէպի արմատներ»ը՝ կեղծ, անտրամաբանական հակապատմական կարգախօս է»

Սովետական ակադեմիկոս Ս. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Այսօր, ինչպէս երէկ եւ ճոյնպէս՝ վաղը, որպէս մի կոչնակող անդադար ահազանգելու եմ իմ զանգակատնից... եւ որպէս պնդերես մի շնահանց՝ հանգիստ չեմ տալու երանելի, բայց մահացու թմբիրի մէջ ընկնելու հակուած Հայերին, որոնք կարող են ճնով անցկացնել, բաղաքակրթութեան նոր հեռանկարներ տանող գնացքը, ինչպէս արդէն բազմիցս եղել է մեր պատմութեան մէջ:

«ՎԱՐԴ ՄԻՒԱՑԵԼ ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆԻ»

Ա.

Հայերէնի Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնը վերականգնելու անհրաժեշտութիւնը պայմանաւորուած է ազգային ապագայի հեռանկար ունենալու կենսական պահանջով եւ հաւատով: Իսկ ազգային ապագայի հեռանկար ունենալը պայմանաւորուած է մեր արմատներով, որոնցից կտրուել ենք 1920 թուականից ի վեր:

Այսպիսով չրջանը փակուած է:

Բոլշեւիկեան մտածողութեամբ «ուսումնականները» արմատներին վերադառնալը համարում են ընդամէնը կարգախօս եւ այն էլ «հակապատմական կարգախօս»... Բայց մենք երբեւէ, եթէ ոչ մեր բարի կամքով, գոնէ ճարահատեալ, վերադառնալո՛ւ ենք մեր արմատներին: Այլապէս դատապարտուած ենք չորանալու: Միայն ազգային հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթի ժառանգութիւնը իւրացնելով կը յաջողուի մեր էթնիկական եւ քաղաքական գոյութիւնը այս աշխարհի մէջ: Իսկ այդ ժառանգութեան մէջ ՄԻԱԿ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԱՐԺԷՔԸ ՀԱՅԵՐԷՆՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՐՆ Է:

Աւելի քան ութսուն տարիների ընթացքին մենք չարունակաբար հեռացել ենք մեր արմատներից, սկզբում պարտադրաբար, այնուհետեւ, որպէս սովետական նոր մարդ՝ արդէն կամովի: Եւ հետեւողականօրէն հրաժարուել ենք հոգեւոր եւ մշակութային արժէքներից: Իսկ վերջին ասանամեակին հանդուրժելով եկեղեցաշինութեան գաւառամտութիւնը, որ ազգային դիմագիծ ունենալու ինքնախաբէութիւն է եւ ոչ թէ Հաւատից եկող անհրաժեշտութիւն, սիրայօժար կորցրնում ենք մեր ինքնութիւնը: Հայ հասարակութեան մէջ մի խոշոր չերտ այն համոզումին է, թէ հէնց այս իրողութիւնը՝ ՅՈՒԺՑԻՆ է Ազգային ընականոն ընթացքը: Շատերն են կարծում եւ նոյնիսկ համոզուած են, թէ այսպէս էլ կարելի է ապրել: Նոյնիսկ դէմք ունենալ: Վատահ են, թէ աւելի ու աւելի տարածուող անդէմութիւնն է մեր իսկական Դէմքը:

Աչխարհի պատմական անցեալի մէջ ոչ մի ժողովուրդ հաչտ ու համերաչխ չի ապրել իր դրկիցների հետ: Հարեւանների հետ դժուարութիւնները, չաղթականները ու պարտութիւնները միչտ էլ ուղեկցել են բոլորին: Եւ եթէ եղել են հաչտութիւններ, նոյնիսկ դաչինքներ երբեմնի հակառակորդների միջեւ, ապա դրանք նոյնպէս ունեցել են իրենց վախճանը: Եւ նորէն կրկնուել են պատմութեան փուլերը, ժողովուրդների պլուով եկել ու անցել են արհաւիրքները... Բայց մեր պատմաչխարհագրական տարածքի վրայ կարծեմ թէ Հայը, լինելով բնիկ, եղել է օտարականի, այլինքն՝ աւելորդ ու խանգարող եկուորի ծանր կացութեան մէջ: Որպէս աւելորդ, բնական է, միչտ փորձել են ֆիզիքապէս ոչնչացնել կամ տեղահան անել Հային: Այսինքն՝ խաթարել նրա կենսականութիւնը, կտրել նրան հոգեւոր եւ նիւթական մշակոյթի խորը արմատներից, վերացնել որպէս չարունակ «ոտքի տակ» ընկնող մի դոյութիւն:

Յատկապէս ամբողջ 20-րդ դարի ընթացքին իրականացուեցին Հային որպէս էթնիկական տեսակ վերացնելու հետեւողական ոճրագործութիւնները, որոնք եղել են երկու տեսակ՝ արիւնահեղութեամբ եւ հոգեպրկութեամբ:

Արիւնահեղութեամբ՝ Հայը կորցրել է իր աչխարհագրական երկիրը, եւ հոգեպրկութեամբ կորցրել է թէ՛ Աստծուն եւ թէ՛ ազգային մշակութային ժառանգութիւնը:

20-րդ սարի ընթացքին Հայը յայտնուեց մի մոլորութեան մէջ, երբ իր դիմաց դրեցին հասկանալի, միանգամայն ընկալելի Սուտը, որ իբրեւով վարագուրել էր անհասկանալի, նոյնքան անըմբռնելի ճչմարտութիւնը, ինչն էլ դանազան հնարքներով փորձում էր բացայայտել ազգային ընտրանին: Ընդ որում, ազգային ընտրանի ասելով, բնաւ նկատի չունեմ «պետական մտաւորականներին» եւ «պաշտօնական հայրենասէրներին», որոնք իրենց գործունէութեամբ հաւատարմագրուած են եղել Սատին ու կեղծիքին:

Եթէ ազգային ընտրանին նոյնիսկ մէկ պահ կորցնի դիմացնելու ոգին, ապա անմիջապէս կուլ կը գնանք պատմական հերթական մի կեղծիքի:

Այդ կեղծիքը, թերեւս, կը լինի վերջինը, քանի որ դրանով կ'աւարտուի Հայրենի, Հայի մշակոյթը եւ Հայի մշակութային ժառանգութիւնը մասնատելով՝ կործանելու քաղաքականութիւնը, որ ձեւաւորուել է անցեալ դարի 20-ականներին եւ, փաստօրէն, չարունակւում է մինչեւ այսօր:

Եւ չարունակւում է մինչեւ այսօր, քանի որ գաւառամիտ Հայեր կան, որոնց համար 1920 – 1991 թուականների մղձաւանջը հպարտութեան առիթ է եւ «երկրորդ հանրապետութիւն»: Այսինքն իրականի մի դոյութիւն, երբ Հայը իբրեւ թէ եղել է փր դիմի, իր ճակատագրի եւ իր երկրի տէրը: Սակայն իրականութիւնն այն է, որ 1920 – 1991 թուականների սուտ հանրապետութիւնը եղել է Հայ ժողովրդի դաղութային դերութեան ամենածանր շրջանը, քանի որ ահաբեկչութեան բոլոր ոճրագործ միջոցներով Մոսկուան ներչնչել է այն կեղծիքը, թէ «Հայը ազատագրուած է»:

Մեր դրացին իր պատմութիւնից սրբագրեց նոյն այդ ժամանակաշրջանը եւ 1991 թ. Հոկտեմբեր 18-ին Ադրբեջան պետութիւնը իրեն յայտարարեց 1918–20 թուականների Ադրբեջանի Հանրապետութեան ժառանգորդը: Այսպիսով «ընկերուեց ադրբեջանական ժողովրդի կեանքի նոր փուլը – պետական անկախութեան եւ ազատութեան փուլը», գրում է ադրբեջանցի խմբագրապէտը ու պատմաբան Իպրահիմ Մելիքովը: – Ազգի ազատութիւնը պատմական այն երկարատեւ ճամբայի արդիւնքն է, որն անցել է ադրբեջանցի ժողովուրդը: Ազգային ինքնիչխանութեան բաղկացուցիչ մասը ազգային ինքնագիտակցութիւնն է, որի զարգացման ընթացքը ենթադրում է պատմական անցեալի իմաստաւորում, ընթացիկ ներկայի իւրայատկութիւնների յստակեցում եւ պատմական հեռանկարների բացայայտում»:

Իսկ մենք, ընդհանուր առմամբ, դեռեւս չարունակում ենք մեր հաւատարմութիւնն ու նուիրուածութիւնը հաստատել կայսրութեան նկատմամբ եւ դեռ հրապարակում ենք կեղծ հանրապետութեան տարիների մեր «նուաճումներով», որոնց մէկին էլ, անշուշտ, կարծում ենք, թէ սովետական խեղագրութիւն է եղել:

Բ.

Հայերէնի գրերը լատինականացնելու կամ ռուսականացնելու հեռանկարով Հայերէնի այբուբենի եւ ուղղագրութեան եղծումը հետապնդում էր սովետական Հայերին մեկուսացնելու նպատակ: Եւ ոչ միայն Հայերին, այլ կայսրութեան բոլոր ժողովուրդներին: Մեկուսացնելու ոչ միայն արտաքին աչխարհից, այլեւ սեփական անցեալից, սեփական պատմութիւնից, սեփական մշակոյթից, որովհետեւ այդ ամէնը հակացուցուած էր սոցիալիզմի ու կոմունիզմի զաղափարներին:

Այսօր Հայը դեռ քննարկում է, թէ արմատներին վերադառնալը արդեօք «պատմակա՞ն կատեգորիա է, թէ՞ հակապատմական»: Մինչ իր արմատներից հրաժարուղ Հայը փորձում է փարատել իր տարակուսանքները, հարեւան Ադրբեջանի մէջ տեղի է ունենում հոգեւոր – մշակութային վիթխարի առաջադիմութիւն: Աչնտեղ մաքրւում են ազգային մշակոյթը կրծող սովետական տասնամեակների ժանգից: Նախագահ Ալիեւը այբուբենի եւ ուղղագրութեան վերկանգնման, ինչպէս նաեւ լեզուի մասին իր հրամանագրի մէջ մասնաւորապէս նչել է. «Մահմեդականութիւնը երկրով մէկ տարածուելուց առաջ ադրբեջանական ժողովուրդը կիրառել է տարբեր այբուբեններ: Սակայն նախամահմեդականութեան շրջանին ստեղծուած մշակութային գանձերի մեծ մասը ոչնչացուել է: Մշակոյթի պահպանուած յուչարձանները ժամանակի ընթացքին փոխանցուել են արաբական գրերի եւ գոյութիւնը պահպանել են աւելի քան հազար տարի: Այնուհետեւ արաբական գրերից երկիրն անցել է լատինական, յետոյ՝ կիւրեղեան (այսինքն՝ ռուսական) գրերի»:

Իրականութիւնն, սակայն, հետեւեալն է: Նախ, բոլորից է յայտնի եւ յայտնի է որպէս ճչմարիտ պատմութիւն, թէ այն «մշակութային գանձերը», որոնք իբր հազարամեակից աւելի ունեցել են նրանք, իրականի մէջ հայ-քրիստոնէական եւ արաբ-իսլամական արժէքներ են:

1922 թուականին Ադրբեջանի մէջ ըստեղծուեց Նոր Այբուբենի անցնելու պետական կոմիտէ, իսկ 1926 թուականին Բաքուի մէջ տեղի ունեցաւ Թուրքալեզու ժողովուրդների Առաջին համագումարը, որտեղ չարադրուեցին լատինական գրերի անցնելու հիմնական գաղափարները:

Ուչադրութիւն դարձրէք, որ նոյն 1922 թուականին մէկ դիչերուայ մէջ եւ դրչի մէկ հարուածով եղծում են Հայերէնի այբուբենը եւ ուղղագրութիւնը՝ որպէս լատինական այբուբենի անցնելու նախապատրաստական աչխատանք: Այնուհետեւ հասարակական կարծիք ստեղծելու եւ ներչնչումներ անելու նպատակով 1920-ականների վերջերից սկսում են հրատարակել մի քանի պարբերականներ: «Պրոսվեչչենիէ նացիոնալնոստէյ» («Ազգութիւնների լուսաւորութիւն»), «Ռեւոլիւցիա ի եազիկ» («Յեղափոխութիւն եւ լեզու»), «Մեժդունարոդնի եազիկ» («Միջազգային լեզու»), «Սովետսկոյէ ստրոիտելստվո» («Սովետական չինարարութիւն»), «Կուլտուրա ի պիսմեննօստ վոստոկա» («Արեւելքի մշակոյթն ու գիրը»), «Նա պոդէմէ» («Դէպի վերելք»), «Պիսմեննօստ ի ռեւոլիւցիա» («Գիր եւ յեղափոխութիւն»), «Լիտերատուրա ի խակուսստվո» («Գրականութիւն և արուեստ»), «Ռուսկի եազիկ վ սովետսկոյ չկոլէ» («Ռուսաց լեզուն սովետական դպրոցի մէջ»), «Եազիկ ի կլասսովայա բորբա» («Լեզուն եւ դասակարգային պայքարը»), ինչպէս նաեւ բազմաթիւ տարեդրքեր, որոնց նիւթը նոյնն էր՝ փոխել ազգային այբուբենները, արմատներից կտրել ազգային մշակոյթները, ճուլել ազգային լեզուները, փոխարէնը ստեղծել միջազգային լեզու (սա 20–30-ականների բառեզրն է) կամ 50–80-ականների բառեզրով՝ ազգամիջեան լեզու եւ այլն:

Եւ բոլորն էլ, անշուշտ, ունեն նոյն եզակէտը:

Այդ եզակէտը Ի. Ստալինի «Լենինիզմի հարցերը» աչխատութիւնն էր, որտեղ մասնաւորապէս հրահանգուած էր. «Առանձին վերցրած մէկ երկրի մէջ պրոլետարիատի դիկտատուրայի պայմաններում ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ սոցիալիստական ազգային մշակոյթների բուռն ծաղկումը մէկ ընդհանուր ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ սոցիալիստական ու մէկ ընդհանուր լեզուով մշակոյթի մէջ ճուլուելու մէջ է յատկապէս ազգային մշակոյթի լենինեան հարցադրումի դիալեկտիկականութիւնը: Պրոլետարական դիկտատուրա հաստատելով՝ ազգային մշակոյթների (եւ լեզուների) բուռն ծաղկումը մէկ երկրի մէջ նպատակ ունի պայմաններ ստեղծել դրանք ոչնչացնելու եւ ճուլելու մէկ ընդհանուր սոցիալիստական մշակոյթի (եւ մէկ ընդհ. լեզուի) մէջ՝ ամբողջ աչխարհում սոցիալիզմի յաղթանակի ընթացքին»:

Մէջբերումը ճչգրիտ է: Լեզուն եւ ոճը՝ առանձնեան: Իսկ տրամաբանութիւնը՝ կատարեալ բոլչեւիկեան: Ազգային լեզուներն ու մշակոյթները զարգանալու եւ բարգաւաճելու էին, բայց հրաժարուելով ազգային բովանդակութիւնից... Յաջորդ քայլով տեղի էր ունենալու մշակութային ու լեզուական այն աղէտը, որի դիմաց գոնէ մենք Հայերս, այսօր կանգնել ենք: Տեղի էր ունենալու ի-րականափոխութիւն, որպիսին կարող էին ունենալ միայն դարձուածները: Յապաղելով արմատների վերադարձին, մենք արդօրէն կը դառնանք մուտագենների, այսինքն դարձուածների զանգուած:

«Պրոսվեչչենիէ նացիոնալնոստէյ» ամսագիրը այսպէս է մեկնաբանել խնդիրը, «Ընկեր Ստալինի այս ձեւակերպումը պարունակում է դիրեկտիւ այն մասին, թէ Սովետական Միութեան մէջ վինպէս պէ՛ս պէտք է ընթանայ մշակութային (եւ մասնաւորապէս լեզուական) չինարարութիւնը ... Լեզուական չինարարութեան ընթացքը պէտք է այնպիսին լինի որպէսզի, «ազգային մշակոյթներին մի նոր ուժով բարգաւաճելու» (Ի. Ստալին) հնարաւորութիւն տալով, միաժամանակ խորտակի բոլոր արգելքները ապագայ միասնական լեզու ստեղծելու ճանապարհին: Այս առումով առաջին քայլերից է բոլոր լեզուների համար միասնական այբուբենի ստեղծելը: Զխօսելով այս հարցի բուռն ներկայ մասին, որպիսին է ոճաբանական կողմի մասին, որպիսին է ոճաբանական կողմի մասին, որպիսին է տպագրական, ճուլատառերի եւ յատուկ դրաչարատական ծախքը, խնդիրը ունի հասարակական – քաղաքական վիթխարի նչանակութիւն» (1931, թիւ 17, էջ 72-77):

Գլխաւորը հէնց այդ է՝ խնդրի հասարակական – քաղաքական վիթխարի նչանակութիւնը:

(Շար. 1)

Օրուան Հարցը

ՊԼԷՐ ԿԸ ՀԵՏԵՒԻ՞ ԹԱՋԸՐԻ ՁԱՄԲՈՒՆ

Այնպէս կը թուի թէ Անգլիոյ վարչապետը Թ. Պլէր սուղ պիտի վճարէ Իրաքի երկինք եւ կարծես կը սիրաբանէին ամպերու հետ:

Մանաւանդ հաճոյք մը կը զգայի մանաւանդ երբ կ'անցնէինք կամուրջի մը տակէն: Կամուրջները չատ վերը մնացած էին, ո՛վ պիտէ քանի մեթր վերը: Կը տեսնէի կառքերը որոնք կ'անցնէին կամուրջներու վրայէն:

Մէյդոց մը, երբ զարճեալ կամուրջի մը տակէն կ'անցնէինք, զարմանքով տեսայ որ վերը, բազրիքին քով սեւամորթ տղեկ մը կանգնած էր ու մեր չոգեմակոյկին կը նայէր: Քիչ մնաց ձեռք պիտի չարժէի անոր, պիտի ողջունէի: Բայց յանկարծ պոռչտուք մը լսուեցաւ: Մեզմէ քանի մը մեթր անդին նուռող զբօսաշրջիկները իրենց տեղէն ցատքած էին եւ աղաղակներ կ'արձակէին: Ի՞նչ պատահած էր: Ելայ ու մօտեցայ անոնց: Կին մը գլուխը կը բռնէր: Գլխէն վար արիւն կը հոսէր: Կնոջ քով նստած այր մը քօքոքոլայի կոտրած չիշ մը ցոյց կու տար շուրջիններուն:

Ի վերջոյ հասկցանք որ բազրիքին եղերքը կանգնած տղեկը վերէն քօքոքոլայի չիշ մը նետած էր մեր չոգեմակոյկին վրայ եւ չիշը հանդիպած էր ուղղակի զբօսաշրջիկ կնոջ գլխուն: Կինը չատ արիւն կը կորնչնէր: Իմաց տուինք նաւապետին: Եւ այն ատեն հիացումով տեսայ որ այդ երկրին մէջ հանրային սպասարկութիւնները ինչպիսի հրաշքով մը կը հասնէին մարդոց օգնութեան:

Նաւապետը իսկոյն չոգեմակոյկին ուղղութիւնը փոխեց, մօտեցաւ նաւամատոյց մը, ուր հիւանդատար կառք մը արդէն եկած էր ու կը սպասէր: Նաւապետը հեռաձայնով ապահոված էր այդ հիւանդատար կառքը: Վիրաւորեալ կինը ու իր ընկերակիցները ելան նաւամատոյց ու հիւանդատար կառքով առաջնորդուեցան դէպի հիւանդանոց: Այնուհետեւ մենք մեր պտոյտը չարունակեցինք:

Աւելի քան քսան տարի անցած է այս պատահարին վրայէն եւ դեռ կը տեսնեմ սեւամորթ տղան որ կանգնած է կամուրջի բազրիքին քով ու դէպի մեզի կը նայի իբրեւ թէ անմեղ նայուածքներով կամ մեզ ողջունելու անհամբերութեամբ: Բայց հիմա գիտեմ որ ան ազնիւ նպատակներ չունի իր սրտին մէջ: Անոր փոքրիկ սրտին մէջ առելութիւն մը կայ մեզի նըկատմամբ, մեզի նման օտար երկիրներէ եկած զբօսաշրջիկներու նկատմամբ, որոնք նախ սպիտակամորթ են, յետոյ բաւականաչափ դրամ ունին որպէսզի կարենան ճամբորդել, պտոյտներ ընել, որոնք թերեւս չատ աչ չեն սիրեր սեւամորթները: Թերեւս աչ անոր փոքրիկ սրտին մէջ չարագործ ճիւաղ մը կայ, որ հոն կամուրջին վրայ կանգնած է եւ կը սպասէ որ գոհեր մօտենան, որպէսզի վերէն փոքրաքանչ մը տեղացնէ մարդոց գլխուն:

Անշուշտ հարուածը մահացու հարուած չէր: Կ'երեւի թէ զբօսաշրջիկ կինը չուտով դարմանուեցաւ հիւանդանոցին մէջ եւ չարունակեց իր շրջապտոյտը: Բայց ան ալ մեզի նման սորվեցաւ որ կամուրջի մը վրայ քեզի սպասող ամէն մարդ քեզ սիրով ողջունելու համար չէ որ կը սպասէ:

Աւելի վրէական դէպք մըն է, հէքեաթ մը չէ, որպէսզի ըսեմ թէ երկինքէն երկու խնճորներ իյնան, մէկը ինծի, մէկը ձեզի: Այստեղ երկինքէն իյնան ոչ թէ երկու խնճորներ, այլ իյնաւ քօքա – քոլայի չիշ մը:

Բարեբախտաբար երկինքէն քօքա – քոլայի երկու չիշեր չիյնան: Եթէ երկու չիշեր իյնած ըլլային, չիշերէն մէկը անպայման իմ գլխուս վրայ պիտի ջարդուէր:

Իրականութեան մէջ մինչեւ այսօր կը զարմանամ թէ ի՞նչպէս պատահեցաւ որ այդ մէկ չիշն ալ իմ գլխուս չհանդիպեցաւ:

Ռ. Հ.

ԳԷՈՐԳԵԱՆ ՁԵՄԱՐԱՆԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Հոկտ. 4-ին, էջմիածնի մէջ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի նախագահութեամբ տեղի ունեցած է Գէորգեան ճեմարանի նոր դասաշրջանի բացման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Ուսումնական տարին Գէորգեան ճեմարանը կը սկսի փոքր յապաղումով մը, բայց ԱՄՆ-էն բարեբար Գէորգ եւ Սիրվարդ Ծուլնանեանի նուիրատուութեամբ ամբողջովին նորոգուած չէնքին մէջ:

Այս տարի ճեմարանը ունի 142 ուսանող: 30-ը առաջին լսարանի ուսանողն են, չորսը՝ արտասահմանէն: Իրանէն, Գերմանիայէն:

Վերամուտի հանդիսութեան ընթացքին Գարեգին Բ. ճեմարանի տեսուչ Եզնիկ Ս. Քհնյ. Սարգսեանը Ս. Ներսէս Շնորհալի մետալով պարգեւատրած է, անոր 75-ամեակին եւ ճեմարանութեան 50-ամեակին առթիւ, գնահատելով նըուիրեալի երկարատեւ ծառայութիւնը:

*
**

ԱԽԱՐՏԱՁԱՌԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Նոյն օրը տեղի ունեցած է ճեմարանի չորս շրջանաւարտներուն աւարտաճառերուն պաշտպանութիւնը: Գերազանց գնահատանքի արժանացած է Մեսրոպ արեղայ Պարսամեանի «Ա.ռ եւ ի նախդիրները իմաստնային առումները ըստ Եզնիկի «Վասն Վարդանայ եւ Հայոց պատերազմին» մատեանի» նիւթով թեզը: Յաջողութեամբ իրենց աւարտաճառերը պաշտպանած են նաեւ Արթիւր սարկաւագ Քարտաչեան, Արթիւր սարկաւագ Պետրոսեան, Մհեր սարկաւագ Ղահրամանեան:

Livres reçus

ARCHEOLOGY OF MADNESS
KOMITAS
Portrait of an Armenian Icon

RITA SOULAHIAN-KUYUMJIAN

Gomidas Institute
Princeton, New Jersey

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3.

– Կը տեսնե՞ս այն կինը, – ձեռքով ցոյց տուաւ, ձեռքը կը դողար:

– Այս կի՞նը: Ցաճախ տեսած եմ: Այսմէն դիչեր հոս է: Վերջերս նկատած եմ, որ քեզի չատ կը նայի, – ըսաւ Մարկրիթ:

– Կ'ուզեմ անգամ մը այդ կնոջ հետ մինակ ըլլալ...

Մարկրիթ անակնկալ եւ չուարած վիճակ ստացաւ: «Ի՞նչ գտեր կ'ուզէ, մտածեց, արդեօք ճի՞շդ հասկցաւ, թէ ձէյմս քան մը ըսաւ, որ ինք չի հասկնար»: Նայեցաւ ձէյմսի դէմքին, որ յանցաւորի հիւանդ արտայայտութիւն ունէր:

Երկուքին մէջեւ բաւական ատեն լռութիւն տիրեց: Մարկրիթ ինքնիրեն կը հարցնէր. «ինչո՞ւ, ինչո՞ւ»: Կ'ուզէր, որ ձէյմս աւելին խօսէր: Բայց ան լուռ էր...

Ցած ու տխուր ձայնով մը Մարկրիթ խզեց լռութիւնը:

– Եթէ հիմա կ'ուզես, ես տուն կ'երթամ...

ձէյմս լուռ էր:

– Չեմ գիտեր՝ ինչո՞ւ այդպէս ուզեցիր, – չարունակեց Մարկրիթ. – քանի որ ինձմէ չպահեցիր, ազատ ես:

Մարկրիթ ոտքի ելաւ:

– Լաւ հոգ տար դուն քեզի, – ըսաւ ու մեկնեցաւ:

ձէյմս նստած տեղը գամուած մնաց: Ի՞նչ ըսաւ, ինչո՞ւ ըսաւ: Միտքը թմրած էր: Կարօնը կանչեց, զօրաւոր ըմպելիք մը ապսպրեց, խմեց ու նայեցաւ այն կնոջ, որ իրեն կը նայէր ու կը ժպտէր...

ձէյմս այդ պիչեր տուն չգնաց...

Մարկրիթ ամբողջ դիչերը չկրցաւ քնանալ: Քանի մը անգամ անկողնէն ելաւ, ծխեց: Առաւօտեան դէմ քունը տարած էր:

Երբ արթնցաւ, անկողնուն վրայ արեւ կար: Մինակ էր: Աճապարանքով հագուեցաւ եւ դուրս գնաց, ուղղակի Ռոթոնտ:

Այն անկիւնը, ուր առաւօտները միասին նախաճաչ կ'առնէին, տեսաւ ձէյմսը, որ նստած էր, սուրճի բաժակ մը առջեւը, եւ կը կրկէր: Գունատ էր:

Մարկրիթ արագ քայլերով մօտեցաւ ձէյմսին:

– Բարի լոյս, – ըսաւ ու համբուրեց:

– Պիտի ներես, ախպէս չէ՞:

– Ներելու բան չկայ: Ի՞նչ եղած է, որ ներեմ: Շատ ամուսիններ, չատ կիներներ տուն չեն երթար, – Մարկրիթ խնդաց ու անգամ մը եւս համբուրեց:

ձէյմս զգաց, որ այդ համբոյրը Մարկրիթի հոգիի խորքէն կու գար:

Միասին նախաճաչ ըրին:

Այդ առաւօտ Լուին բայսակայ էր, ուրիչ կարօն մը կը սպասարկէր:

Մարկրիթ ձէյմսին ընկերացաւ մինչեւ իրենց բնակարանը, անկողնին դրաւ զայն, լաւ մը ծածկեց եւ ինք գնաց Ասկադէմի:

*
**

Փարիզի կեանքը երկու տարբեր ուղղութիւններով կ'ազդէր ձէյմսի եւ Մարկըրիթի վրայ:

Մարկրիթ աւելի երազային, երեւակայական, մակերեսային գեղեցկութիւնները կը տարուած. ամէն բանի մէջ գեղեցկութիւն տեսնել կ'ուզէր: Իսկ ձէյմս՝ անոր հակառակը. մակերեսէն ներս կը խորասուզուէր, կը վերլուծէր, փնչո՞ւներու եռեւէն կ'իյնար:

Մարկրիթ հիմա աւելի հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէր արուեստի եւ նկարչութեան մասին եղած խօսակցութիւններուն: Խումբին մէջ յաճախ վէճ կ'ըլլար արուեստի մասին: Երբեմն այդ տեղի կ'ունենար լոկ վիճաբանութեան համար: Կիրքոտ վիճողներ էին Փիեթրօն եւ Ժերանսեան:

Երբ առիթը ներկայանար, Մարկրիթ ալ չէր քաչուներ իր կարծիքը յայտնելու: Ան տակաւին արուեստի մասին ուրոյն կարծիք չունէր: Ուրիչներէ լսած ու կարդացած մտքերն էին, որ կը յայտնէր: Փարիզ գտնուող մը պէտք է արուեստի մասին խօսի: Բոլորը կը խօսէին: Մարկրիթ ալ կը խօսէր: Կը սիրէր կամ չէր սիրեր, կը պաչտպանէր կամ դէմ կը խօսէր այսինչ կամ այնինչ նկարչի գործերուն...

ձէյմս կը ղգայնուէր անոնց չատախօսութիւնէն եւ կրկնուած պարապ մտքերէն: Այդ ի՞նչ կը խօսէին արուեստի մասին, եւ այդ ո՞րքան գիտէին: Ու այն եզրակացութեան եկաւ, որ արուեստի աշխարհի մէջ արուեստի մասին խօսելէ զատ ուրիչ բան չէր մնացեր:

Բան մը ձէյմսի մէջ կը խմորուէր՝ ձգելով վինք անորոչութեան մը մէջ:

Օր մը ձէյմս ըսաւ.

– Գիտե՞ս, փրեչիս, պէտք է ես դիս դանեմ:

Մարկրիթ զարմացած նայեցաւ:

– ինչո՞ւ, սիրելիս, ի՞նչ կը զգաս:

– Ինքզինքս կորսուած կը զգամ:

ձէյմս աւելի լռակեաց դարձած էր ու ջղային: Երբեմն ժամերով կը նստէր՝ առանց բառ մը ըսելու...

Կէսօրէ մը վերջ, երբ Մարկրիթ տակաւին Ակադէմիէն չէր վերադարձած, ձէյք դուռը բախեց ու ներս մտաւ:

ձէյմս, մէկ անկիւնը կծկուած, կը ծըխէր:

– Զըլլա՞յ աչխատանքիդ արգելք կ'ըլլամ:

– Չէ՛, եկուր:

ձէյք մօտի հանգստարանին վրայ նստաւ:

– Արուեստի գործդ ի՞նչպէս կ'ընթանայ, – հարցուց ձէյմս:

– Գոհ չեմ, միտքս պայծառ չի գործեր:

– Գողի պէս բան մը կը զգա՞ս մտքիդ դէմ, – ըսաւ ձէյմս ու քննող նայուածքով մը նայեցաւ ձէյքին:

– Այո՛, տեսակ մը անորոչութիւն, որը դիս չատ կը տանջէ:

– Ան է, ան, – ըսաւ ձէյմս՝ աւելի ինքնիրեն խօսելով:

– Ի՞նչը...

(Շար. 12)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրէն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72–րդ տարեդարձի հանդիսութեան, կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45–ին։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՊԱՐԳԵՒ ՍԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երմոգենեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն։

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Ջրբաշեան հանդիսասրահին մէջ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de
l'ASSOCIATION OECUMENIQUE
ETOILE-CHAMPS-ELYSEES
Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h
FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,
dans la Cathédrale Apostolique
Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Au cours de cette célébration :
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;
— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale
St Jean-Baptiste

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à la Rencontre avec
CHARLY KOUBESSERIAN
à l'occasion de la parution
de son livre
« L'ARMENIEN »
De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

« BOUROUM-DOUROUM »

Une pièce de **NAREK DOURIAN**

La pièce retrace l'itinéraire d'un immigré découvrant les subtiltés du mariage mixte et de cette nouvelle langue qui mélange allègrement l'arménien oriental, arménien occidental et français. A partir de là, naissent de nombreux problèmes de communication et une bonne dose d'incompréhension.

Narek et ses amis

Samedi 11 octobre à 20 heures 30

Maison Arménienne de la Jeunesse
et de la Culture
12-14, rue Saint-Bazile - 13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09

P A F. 10 Euros
(enfants — 10 ans entrée gratuite)

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ, HAMASKAÏNE

ՓԵՐԻԶ

կը ներկայացնէ
Հանրածանօթ երգչուհի
ՆՈՒՆԷ ԵՍԱՅԵԱՆԻ
ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 11, ժամը 20·30–ին
Salle Rossini — 9, rue Drouot
75009 Paris
M° Richelieu-Drouot

Տոմսերը ապահովել՝
01·45·93·00·25 / 01·43·76·67·37

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Պերճ Կարապետեան 50 Եւրօ կը նուիրէ «Ցառաջ»ին ի յիշատակ իր հին բարեկամին՝ ժան Կազարեանի (Նիս)։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ

Հայերէն լեզուն – Որո՞ւ համար, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս...

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 25, ժամը 10–էն 17·30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

Կը դասախօսեն

– ԺԻԼՊԷՐ ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ – Երկլեզուութիւն

– ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ – Սփիւռքի լեզուն, արեւմտահայերէնը

– ՑԱՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ – Մանկական դրականութիւն

– ԱՐԲԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ – Այբուբենի խորհրդանշական համակարգը

Հայ դպրոցներու պատասխանատուները եւ հայերէնի ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են։

Մասնակցելու համար կը խնդրուի հեռաձայնել 01 53 34 18 18 թիւին Հոկտեմբեր 20–էն առաջ։

Տեղւոյն վրայ ճաշելու համար պէտք է արձանագրուիլ վերոյիշեալ թիւին։

***

La Section «Helen Puzant» d'Alfortville
vous informe
que compte tenu de représentations
théâtrales importantes
à Los Angeles (Etats-Unis)
NAREG DOURIAN
reporte à une date ultérieure
la pièce
«BOUROUM — DOUROUM»
prévue à Alfortville
le Vendredi 17 octobre

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «D. MISSAKIAN»
de Sevran Livry

REPAS
« MANTE »
Le Samedi 11 octobre à 20 h 30
à la Maison de la Culture Arménienne
17, rue Charles Péguy,
93190 Livry Gargan

Réservations avant le 8 octobre

auprès de Madeleine au 01.43.83.87.68
ou Nilva au 01.42.36.33.73.

Venez nombreux déguster notre «Mante» dans une ambiance familiale et chaleureuse.

***

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽՄԱՒ Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Հոկտ. 11, ժամը 14·30–ին սովորական հաւաքատեղին։

***

ԿԱՊՈՑ ԽՄԱՒի Պօմոնի մասնաճիւղին ժողովը Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

Այր ու կին աշխատանք կը փնտռեն տան գործերու, տարեց կամ երախայ խնամելու կամ այլ աշխատանքի համար։
Հեռաձայնել՝ Տիկին Աբրահամեանին
01 39 33 40 48

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12, Ալֆորվիլի Սուրբ Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան օրն է։

Այս առիթով հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու եւ բարերարներու հոգիներուն համար։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Կրօնական արարողութենէն ետք, Ալֆորվիլի Վոլթէր հանդիսասրահին մէջ կը տրուի Սիրոյ ճաշ։

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Bédros Dourian
LE THEATRE
ou
LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան
ԹԱՏՐՈՆ
կամ
ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ (1871)
Ժամանակակից թատերախաղ
Ի Հինգ Արար եւ Ց'երիս Պատկեր

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16–ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

Bédros Zaroyan
LES MOURANTS

Պետրոս Զարոյեան
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1928)
Երեք Արար

Dimanche 14 Novembre à 16 heures
Կիրակի, Նոյեմբեր 14, ժամը 16–ին

Vahé Oshagan
MOURANTS

Վահէ Օշական
ՄԵՌՆՈՂՆԵՐ (1953)
Խաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

2004
Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16–ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

« Ց Ա Ռ Ա Զ »ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանտուք	125	(149,50)
Ծննդեան	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս· վաճառքի մէջ ընդհ· գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵԻ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան։

(Շար. Ա. Էջէն)

նոյն կուլիսեր յայտարարած է Թէ Արցախի «անկախապահանջները» ազգաբնջնական մեղեդիները կը գողնան եւ կ'իւրացնեն։ Ան բազմաթիւ յերիւրանքներով վարկաբեկած է Արցախը եւ անոր պետական երդչախումբը։

***

ԱՄՆ–ՈՒ ԴԵՍՊԱՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՄՆ–ու երեւանի դեսպանը ձ· Օրուս Հոկտեմբեր 8–ին լրագրողներու հետ հանդիպումին պատասխանելով Ադրբեջանի յանձախակի դարձած ռազմական կոչերուն իմաստին առընչուած հարցումի մը, ըսած է Թէ հակամարտութիւնը չի կրնար ռազմական լուծում ունենալ։ «Մենք համոզուած ենք որ ռազմական քայլերը կործանարար կ'ըլլան Թէ՛ նախաձեռնող պետութեան, Թէ՛ ամբողջ շրջանին համար» ըսած է ան։ Օրուս ապահովութիւն տուած է որ ԱՄՆ–ը եւ Մինսկի խումբին միւս նախագահ երկիրները մեծ նուիրումով կը շարունակեն բանակցութիւնները աշխուժացնելու աշխատանքը, լուծումի գործին մէջ վերջնական արդիւնքի հասնելու նպատակով։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11-12
SAMEDI - DIMANCHE
11-12 OCTOBRE
2003
LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տարեկան : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտաքին : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդային առաքում)
247 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·790 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·790

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՄԻԱՋԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԻՐԱՔ ԹՈՒՐՔ ՋԻՆՈՒՈՐ ՉՈՒԶԵՐ

Թրքական զօրքին հաւանական մուտքը Իրաք կը չարունակէ մեծ եւ միաձայն ընդդիմութեան բախիլ: Բոլորը դէմ են Միացեալ – Նահանգներուն, ոչ մէկ Իրաքցի, նոյնիսկ ամերիկամէտ ներատած, կողմնակից է Ուաշինկթընի եւ Անդարայի որոշումին: Կառավարական առաժամեայ Խորհուրդին համար, ամէն քան յստակ է՝ զրացի երկիրներէ ոչ մէկ միջամտութիւն երկրին գործերուն: Գործադիրին նախագահը՝ Ալյատ ալ–Ալաուի, լաւօրուած անդամներէն, չանաց համոզել Ամերիկացիք, որ հրաժարին իրենց ծրագրէն: Հանդիպում ունեցաւ Համամմրամի Առաժամեայ Իշխանութեան պետին՝ Փօլ Պրէմէրի եւ Թուրքիոյ դեսպանին՝ Օսման Փաքսիլէի հետ, բայց, ոչ մէկ արդիւնքի յանգեցան: Թուրք դեսպանը յայտարարած է· – «Անչուշտ, Թուրքիոյ նպատակը չէ Իրաք մտնել որպէս զրաման բանակ: Կ'ուզենք կայունութեան բարեկամական տարր մը ըլլալ»: Պրէմէր ճնշում բանեցուցած է որպէսզի կառավարական Խորհուրդը պաշտօնական դիրոյց մը չհրատարակէ, արտայայտելու համար իր ընդդիմութիւնը Թուրք – ամերիկեան ծրագրին: Նոյն խորհուրդին քիւրտ պատուիրակը՝ Մահմուտ Ալի Օսման, յայտարարած է՝ «Ժողով տեղի ունեցաւ, մտքերու փոխանակում: Խորհուրդը ընդդիմացաւ Թուրք զօրքի մուտքին: Վիճաբանութիւնները պիտի չարունակուին: Պիտի փորձենք համոզել Համամմրամի Առաժամեայ Իշխանութիւնը որ զրացի երկիրներէ զօրք չբերէ: Խորհուրդը միաձայն է հրատարակելու համար դիրոյց մը Թրքական զօրքին մուտքին դէմ, որովհետեւ ատիկա չի նպաստեր ապահովութիւնը վերահաստատելու Իրաքի մէջ»: Ահմեթ Շարապի ալ, չի պատուիրակ մը, ամերիկեան պաշտպանութեան նախարարութեան մօտ, յիշեցուցած է, բանբերի մը միջոցաւ որ՝ «օսար որեէ զօրք պէտք է Իրաք հրաւիրուի ինքնիչխան Իրաքեան կառավարութեան մը կողմէ կամ, ներկայիս, կառավարութեան առժամեայ խորհուրդին»:

Քիւրտիստանի մէջ, ուր ամբողջ բնակչութիւնը Թուրքիոյ դէմ է, հակազդեցութիւնները չատ աւելի բուռն են, նոյնիսկ պատնական: «Բացարձակապէս դէմ ենք Թրքական զօրքի մուտքին Իրաք» յայտարարած է Քիւրտիստանի Դեմոկրատ կուսակցութեան (Պարզանի) հրամանատարը՝ Պրուոմա Շաւայս, «քիւրտ բնակչութիւնը պիտի հակազդէ»: «Թուրք բանակը դժուարութեանց պիտի բախի, եթէ Իրաք մտնէ», ազդարարած է Պարհամ Սալեհ, Քիւրտիստանի Հայրենասիրական կուսակցութենէն (Թալապանի): Աւելցուցած է՝ իր ներկայութիւնը ապահովութեան վատթարացման տարր մը կ'ըլլայ:

Քիւրտ ղեկավարներու այս տեսակէտը պարզած էին, արդէն, պատերազմէն առաջ, երբ Ուաշինկթընի եւ Անգարայի կանդրադառնային Թրքական մասնակցութեան մը Ս. Հիւսէյնի դէմ յարձակումի մը: Վախ կար որ, Թուրքիա տեղաւորուի Քիւրտիստան Թրքախօս փոքրամասնութեան պաշտպանութեան քօղին տակ, մանաւանդ Քէրքիւք եւ Մուսուլ:

Եթէ Թուրք զօրքը մտնէ «բախում կը պատահի» նախատեսած է Պարզանիի կուսակցութեան (Դեմոկրատ) բանբերը՝ Հոշեար Զեպարի, Արտաքին նախարար դարձած:

Իրաքցի ղեկավարներու դիրքը չի փոխուիր: Վեց զրացի երկիրներէն (Սաուտի Արապիա, Իրան, Յորդանան, Քուէյթ, Սուրիա, Թուրքիա) ոչ մէկը կրնայ, ուզղակի, մասնակցիլ խաղաղութեան եւ վերաշինութեան գործընթացին: Կառավարական Առաժամեայ Խորհուրդը, որ դրեթէ ոչ մէկ իշխանութիւն ունի (որեւէ որոշում պէտք է վաւերացուի Պրէմէրի կողմէ կամ չեզեալ համարուի) փորձած է «կարմիր գիծ մը» հաստատել, զոր Ուաշինկթընը պէտք չէ անցնի ներքին գործերուն մէջ: Նկատի չառնելով այս ըստսիպողական գիծը, որ մասամբ կը հաչտեցնէ կառավարական Խորհուրդը բնակչութեան հետ, Ուաշինկթընն եւ Պ. Փ. Պրէմէր, թուլլ տուին անցեալ չարթու, Խորհուրդին դէմ որ Քոր-դանան 35 հազար Իրաքցի ոստիկան մարզէ: Ի վերջոյ ԱՄՆ, այս դնացքով, իր իսկ նշանակած քաղաքական ղեկավարներուն հետ դէշ մարդ պիտի ըլլայ:

***

Հոկտեմբեր 9–ին, Ատանայի մէջ ալ ցոյցեր եղած են Թրքական զօրքին Իրաք երթալու դէմ: Նախորդ օրն ալ, զանազան ցոյցերու ընթացքին, 60 հոգի ձերբակալուած է:

«Ֆիկարօ», Հոկտեմբեր 10–ին, «Վիճարկում եւ կարծիքներ» դուխին տակ, նոյն նիւթին չուրջ, յօդուած մը տպագրած է Սեմիհ Վանէր (դասախօս Քազազքական Գիտութեանց Հիմնարկը եւ անդրէն «Արեւելեան Միջերկրականի եւ Թուրք – պարսկական աշխարհի ուսումնասիրութեանց Տետրակներուն») ցոյց կու տայ Թուրք որեւէ միջամտութեան վտանգը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՐՍԻԿ իրաւական մարմնի դէմք մը՝ Շերին Էխատիի վիճակուեցաւ Խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակը, մինչ վերջին օրերուն կը կրկնուէին Պապին ու Վ. Հավէլի անունները: Պարսիկ փաստաբանը ամբողջ կեանքը պայքարած է յանուն ազատութեան եւ պարզ է որ մրցանակը քաղաքական բնոյթ ունի:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ իշխանութեան նորընտիր վարչապետը՝ Ահմէտ Քորէյի կըրնայ հրաժարիլ, հակառակ 24 ժամ առաջ կատարած երդման արարողութեան: Արդարեւ, Հոկտեմբեր 9–ին, ամբողջ օրը հակասական լուրեր չրջեցան այս ուղղութեամբ: Նախ, հրաժարման լուրը տրուեցաւ, ապա հրաժարման սպառնալիքի լուրը եւ ի վերջոյ ամէն բան անորոշ մնաց: Ինչպէս իր նախորդը, ինք ալ տարակարծութիւններ ունի Արաֆաթի հետ, կառավարութեան նշանակումներու առընչութեամբ, մանաւանդ Ներքին նախարարին: Միւս կողմէ, հակասական լուրեր կը չրջին նաեւ Արաֆաթի առողջութեան մասին: Նախ, խօսեցաւ սրտի տագնապի մը մասին, ապա աղիքային դումի, ի վերջոյ «Նիւ–Եորք Թայմզ» դրեց թէ ստամոքսի խլիրդէ կը տառապի: Արաֆաթ 74 տարեկան է եւ վճռած է ղեկը միչտ ձեռքը պահել:

ՊՈՒՇ, նոյն յամառութեամբ կը չարունակէ ինքզինք արդարացնել Իրաքի պատերազմին կապակցութեամբ: Հոկտ· 9–ին, կրկին յայտարարած է· – «Գործի անցայ, որովհետեւ չէի կրնար ամերիկացի ժողովուրդին ապահովութիւնը խեղթի մը ձեռքը ձգել», պահեստի զինուորներու առջեւ:

ՄԱՐԹԻՆ ՕՊՐԻ, հեռատեսիլի թէ – էֆ – 1 կայանէն է, որ Հոկտ· 9–ին, չորս օր է, ամէն կողմ է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԱԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 9 / 10)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ 2003–Ի ԹԵԼԵԹՈՆԻՆ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

«Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին գործադիր տնօրէնի պաշտօնին կոչուած է Նալբեան Մելքումեան: Ան եւ նախորդ տնօրէն Վահան Տէր–Ղեւոնդեան Հոկտեմբեր 9–ին մամուլի առաւլիսով մը վերջին չուրջ հինգ տարուան գործունէութիւնը ամփոփած են:

Ներառած չրջանին 21·729·214 տոլար մուտք արձանագրուած է· տարբ կարեւոր մէկ մասով ճանապարհաչինութեան մեծ ծրագրեր իրականացած են Հայաստանի ու Արցախի մէջ: Գլխաւորները են ռազմավարական նշանակութեան Գորիս – Ստեփանակերտ եւ Արցախի Հիւսիս – հատուած մայրուղիները: Մուտքերու ծաւալը 1998–էն սկսեալ կայունացած է, տարեկան 5 միլիոնը անցնող դումարով:

Նոյն չրջանին կառուցուած են 42 դպրոց, 6 առողջարան, 30 բնակելի չէնք, 116 անհատական տուներ: Նորոգուած են մշակոյթի եօթը տուներ, մի քանի եկեղեցի մը, հինգ կաթսար: Իրականացուած են ընկերային եւ մշակութային ծրագրեր:

Վ· Տէր – Ղեւոնդեան կը վերադառնայ դիւանագիտական ասպարէզ ու նշանակուած է Ա.Մ.Ի. գործերու նախարարի խորհրդական: Նոր տնօրէնը Ն· Մելքումեան ըսած է թէ իրենց յանձնարարուած է մինչեւ Մայիս բարեփոխումներու ծրագիր մշակել:

Հիմնադրամի այս տարուան թելեթոնը պատրաստելու եւ բարերարներու մեծ–րանգի արարողութեան նեղկայ պտուտելու համար Հոկտեմբեր 23–ին պատուիրակութիւն մը Նիւ – Եորք կը մեկնի: Զայն կը դլխաւորէ ԼՂՀ նախագահ Ա· Ղուկասեան· այլեր նախատեսուած են Լոս – Անճելըս, Ֆիլատելֆիա, Ֆրէզնօ, ապա Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն· իսկ ապրիլ եռեք՝ Ռուսաստան եւ հայաչատ այլ երկիրներ: Այդ ատեներ կը բացատրուին տեղական նոր մարմիններու ստեղծումով, նաեւ եղածները ընդլայնելու նպատակով: Ն· Մելքումեան ըսած է· «Մենք մտածում ենք հայաչատ չրջանների յուրջ ներուժը ի չահ հիմնադրամի գործունէութեան օգտագործելու մասին»:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻԷՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒՆ

Ռուսաստանի Հայերու Միութիւնը (ՌՀՄ) որոչած է 2004–ին հարիւր հազար տոլար յատկացնել Հայաստանի Գրողներու Միութեան, անոր կարիքաւորները հոգալու համար: Լուրը տուած է Երեւանի մէջ, ՌՀՄ–ի նախագահ Արա Աբրահամեան: Ան այդ առթիւ ստացած է Գրողներու Միութեան սահմանուած «Գրական բարերար»ի վկայականը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 9–ին էնթէրքոնթինանթալ պանդոկին հայելազարդ «Օփերա» սրահին մէջ տպաւորիչ բազմութեան մը մասնակցութեամբ նչուեցաւ Հայաստանի անկախութեան 12–րդ տարեդարձը: Դեսպան Է· Նալպանտեան ու Տիկին Նալպանտեան կ'ընդունէին բազմաթիւ երկիրներու դեսպանները, պաշտօնական դէմքերը, համալսարանի կրօնական ու աշխարհիկ ներկայացուցիչները, անձնաւորութիւններ – րը, մտաւորականներ, արուեստագէտներ, հիւրերը: Աստիճանաբար սրահը կը լեցուէր, մինչ նուագախումբ մը սիրուած մեղեդիներ կ'ընտուզէր: Ամբողջութեամբ լեցուած էր ու բառին իսկական առումով չարժելու տեղ չկար երբ Պր· Նալպանտեան ընդհանրակութեամբ Հայաստանի չրջանն դեսպան Շառլ Ազնաւուրի մուտք գործեց սրահ, դեսպանատան անձնակազմին, ԼՂՀ ներկայացուցիչներուն հետ:

Բեմին վրայ տեղ գրաւած էր Գպրոցական վարժարանի երկսեռ աչակերտներէն խումբ մը որ իրենց խմբավար եւ ուսուցիչ Հայկ Սարգիսեանի ղեկավարութեամբ երգեց Մարսէյեզը, ապա Մեր Հայրենիքը: Ծուղում ու խանդավառութիւն միախառնած ծափեր յաջորդեցին երկու փառերգներուն: Ցետոյ, Ֆրանսերէն ամփոփ ելոյթ մը ունեցաւ Է· Նալպանտեան· ողջունեց հիւրերը, չնորհակալութիւն յայտնեց անոնց ներկայութեան: Ըսաւ թէ 12 տարի առաջուան յոյսերը, ապրային կամքի արտայայտութիւնը այսօր իրենց տեղը ճգած էին ժամանակի փորձը յաջողութեամբ կատարած պետութիւն մը որ 12 տարուան անկախութեան տէր Հայաստանն էր: Շեչտեց անոր ընթացքին մէջ երկխօսութեան, խաղաղութեան տրուած կարեւորութիւնը ու ելոյթը աւարտեց «Կեցցէ՛ Հայաստանը, կեցցէ՛ Ֆրանսան» կոչանականով· ապա հայերէն աւելցուց· «Կեցցէ՛ ազատ ու անկախ Հայաստանը»:

Խօսքի բաժինէն ետք ճայնապրութենէ մը սփռուեցաւ Ազնաւուրի «Փուր թուա լ'Արմէնի»ն, մինչ չեչտուած հետաքրքրութիւն մը բազմութեան չարքերը կը խտացնէր Ազնաւուրի չուրջ· լուսանկարչական, տեսագրիչ գործիքներու անտառ մը կ'եռար անոր չուրջը, ամէն մէկ արտայայտութիւնը, չարժումը որսալու, յաւերժացնելու քիչ մը չափազանցուած ջանքով: Այդ բոլորը Հայաստանի չրջունն դեսպանը չատ տպաւորած չէին թուեր· քիչ մը զարմանքով, քիչ մը չըւարումով կը դիտէր իր հայրենակիցներուն համակրանքի ցոյցերը որոնք դինքը խանդավառելէ աւելի կը յոդնեցնէին կարծես:

Բայց կարեւորը անկախութեան 12–րդ տարեդարձին հոդ չէ թէ յատպադումով նչումն էր, չքեղ սրահի մը մէջ, ճոխ հիւրասիրութեամբ մը:

Ա· ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՄԵՆՔ՝ ՄԻՇՏ ԹՂԹԷ ՇԵՐԵՓՈՎ, ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԻՐԵՆՑ «ՀԱՋԱՐԱՄԵԱՅ ԱՐՄԱՏՆԵՐԻՆ»

ԿԱՐԻՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Գ.

Սովետական լեզուաբանները չարունակ մեզ համոզում են, թէ Հայոց լեզուն զարգանում եւ հարստանում է իրենց ջանքերի չնորհիւ:

Նրանք միանգամայն իրաւացի են, քանի որ Հայոց լեզուն այնպէս «բարդաւաճել», որ յաջողութեամբ նաեւ խորտակել է, եթէ ոչ բոլոր, ապա բազմաթիւ «արգելքներ՝ ապագայ միասնական լեզուի», ասել կ'ուզի ռուսերէնի դիմաց ինքնապնդութեան գնով ճամբայ բանալու համար: Այդ արգելքները ամէնից առաջ հայերէնի Այբուբենը եւ Ուղղագրութիւնն էին:

Հայերէնը, եւ ոչ միայն հայերէնը, «սովետական միասնական լեզուով փոխարինելու» գործում առաջնային դերակատարութիւն ունէր եզրաբանութիւնը: Սոցիալիզմի կառուցմանն նպաստելու համար Ռուսաստանի գերավարած ազգերի բոլոր լեզուների մէջ որոշակի համակացութիւններ պէտք է արտայայտէին միեւնոյն բառերով: Հրաչեայի մի տեսակն էր մէջտեղ գալու: Համընդհանուր այբուբենով համընդհանուր բառեզրը մատչելի էր լինելու Հային ու չուկչային, Թուրքմէնին ու էսկիմոսին եւ այլն:

Այս առիթով «Ռեւոլիւցիա ի եազիկ» պարբերականը գրել է.

«Տերմինաբանութեան միասնականացումով մենք դնում ենք ապագայ ազգային լեզուի հիմքի առաջին աղիւսները: ... Բայց ամէնից գլխաւորը՝ բոլշեւիկեան – ջախջախող խօսքով եւ ոչ թէ պրոֆեսորական անատամ ու ազատական քննադատութեամբ կը զարկենք բոլոր բացայայտ եւ քօղարկուած թշնամիներին, բոլոր նրանց ովքեր վնասարարութիւն են անում տեսութեան մէջ, բոլոր նրանց, ովքեր մեզ խանգարում են կառուցել իսկական դիալեկտիկա – մատերիալիստական լեզուաբանութիւն: Մեկնաբանուող բոլոր հարցերը պէտք է յղեցնենք բոլշեւիկեան կուսակցականութեան ոգով... Մենք նպատակ ունենք լեզուաբանութիւնը դուրս բերել կայն ճանապարհ, նրա խնդիրները հանրամատչելի դարձնել բանուորութեան, ուսուցչութեան եւ սովորողների լայն զանգուածներին: Ստոյդ, զանգուածային լեզուաստեղծումը հնարաւոր կը լինի այն ժամանակ միայն, եթէ ներգրաւուեն միլիոնները: Եւ ուրեմն՝ լեզուաբանութիւնը պէտք է ծառայի մշակութային յեղափոխութեանը, պէտք է պայքարի մարքսիզմ – լենինիզմից չեզոքների դէմ, պէտք է հաւաքի եւ ստեղծի մարքսիստական կադրերի, պէտք է մշակի աշխատանքի սոցիալիստական մեթոդներ եւ ձեւեր: Այսպիսիք են մեր նպատակն ու խնդիրները, այսպիսին է պայքարի դրօշը, որ այսօր բարձրացնում ենք: ուսուսակցականութեան դրօշը կը չանանք բարձր պահել: Լեզուի մասին մարքս – լենինեան գիտութեան համար մարտնչերը պատուաւոր պարտականութիւն է: Եւ այն կը չանանք կատարել» (1931, թիւ 1, էջ 3 – 6):

Այսպիսով, ստեղծուեց «իսկական դիալեկտիկա–մատերիալիստական լեզուաբանութիւն», ինչպէս նաեւ մէջտեղ եկան լեզուաբանների նոր կադրեր, որոնք ոչ Աճառեաններ էին, եւ ոչ էլ Ղափանցեաններ: Նրանք դասակարգային պայքարի դաշափարներով կոփուած ու պայտուած եւ կուսակցականութեան դրօշը բարձրացած մի սերունդ էին ներկայացնում, որն էլ իր հերթին դաստիարակելու – աճեցնելու էր յաջորդ սերնդին... Եւ, ի հարկէ, դաստիարակութեան նախապայմանը կոփուածութիւնն ու պայտուածութիւնն էր եւ, անշուշտ, դրօշը երբեք վար չիջեցնելը:

Ճշտակ է, որ լեզուները նոյնպէս յայտնուել էին դասակարգային պայքարի սլաքների մէջ: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս հոգատար դիւղացին, քաղաքնակ արհեստաւորը, հոգեւորականը, բժիշկը, ուսուցիչը... այսինքն բոլոր նրանք, ովքեր «հին աշխարհի» ծնունդ լինելով կա-

Խորհրդային Միութեան ամբողջ տարածքին եւ բոլոր լեզուներով կը չրջէր հետեւեալ կատակը. «Յաջորդ պատերազմին այլեւս այս անգամ խորամանկ ըլլանք ու փոխանակ դաշնակից ըլլալու, պատերազմ յայտարարենք ԱՄՆ–ուն: Ամերիկեան յաղթանակէն յետոյ, մեր երկիրը կը գրաւուի եւ կը դառնայ Ճապոնի, կամ Գերմանիոյ նման զարգացած ու բարգաւաճող պետութիւն մը»: Այս կատակը մեր օրերուն աւելի քան երբեք այժմէական կը մնայ նախկին Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու եւ յատկապէս Հայերուս համար:

Դպրոցական վերամուտէն հազիւ չորս չաբաթ յետոյ, Հայաստանի Կրթութեան նախարար Սերգօ Երիցեան, Սեպտեմբեր 29–ին, մամուլի ասուլիսի մը կը յայտարարէր թէ հինգ հազար մանկավարժներ պաշտօնազուրկ եղած են երկրին մէջ եւ թէ մօտ ապագային ինը հազար եւս նոյն ճակատագրին պիտի արժանանան ու մխանան անգործներու հսկայական բանակին:

Նախարարը այս առթիւ կը յայտնէր թէ չնորհիւ Միջազգային դրամատան տրամադրած 2·5 միլիոն տոլարի յատկացումին, կարելի պիտի ըլլար իւրաքանչիւր մանկավարժի հատուցումներ կատարել: Կասկած չկայ անշուշտ որ պետութեան այս նոր քայլը աւելի պիտի խորացնէ հայաստանեան ընկերային մշակութային տագնապը: Երկրին իշխանութիւնները անգամ մը եւս «ռէֆորմի» քօղին տակ պահուըտելով կը դրսեւորեն իրենց անկարողութիւնն ու անփութութիւնը, ստեղծելով արտագաղթի նոր ալիքի մը վտանգը: Նոյն օրը, Ֆրանսական հեռատեսիլի Բ. կայանէն կ'իմանայինք թէ ԱՄՆ–ը հսկայական գումարներ կը տրամադրեն Իրաքի նորաստեղծ իշխանութեանց «Սատամ Հիւսէյինեան» քարոզչութենէն զերծ նոր դասագիրքեր հրատարակելու համար, ուսուցիչներուն վերապատրաստման եւ անոնց ամսականները զգալիօրէն աւելցնելու համար:

Երանելի՛ Իրաքցիներ: Ի՞նչպէս չնախանձիլ եւ ի՞նչպէս չերազել ապագայի ցանկալի պարտութիւններու մասին:

Եզրակացութի՞ւն. մեզի կը մնայ սպասել յաջորդ աշխարհամարտին որպէսզի պարտուելէ յետոյ, Հայաստանն ալ իրաքի օրինակով, Ճափոնի կամ Գերմանիոյ նախանձելի ճակատագրին արժանանայ:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ԶԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Գեղեցիկ օրերու հանխուեթեամբ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 4–ին, կրկին կը փայլէին Լիոնի Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնի սրահները:

Միութեան քարտուղար ու Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ Աւագ սարկաւագ՝ Վաղգէն Խաքիճեան այդ երեկոյ պիտի առանար «Ակադեմական դափնի» չքանչանը որ Ֆրանսայի Լուսաւորութեան նախարարը փետրուար 25–ի հրամանագիրով չնորհած էր փրեն:

Անօրինակ բազմութիւն մը ներկայ էր: Լիոնի ու չրջակայքի եկեղեցական համբողջ բարձր դասը. միութենական նախագահներ ու այլ հրաւիրեալներ ժամանած Սէն – Շամոն ու Կրընոպլը քաղաքներէն:

Դաւիթ Սրք. Սահակեան հակիրճ տողերով ներկայացուց օրուան հանդիսականին մէջ տիրապետող «նուիրեալ անձը, որ միշտ կը ձգտի վեր պահել հայկական արժէքները»:

«Վաղգէնի անունը կապուած է իր ձեռնարկած աշխատանքներուն զոր միշտ կը հասցնէ իրենց աւարտին», ընդգծեց Փարթօ Պետրոսեան որ արտայայտուեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան անունով:

«Ծառայական ոգին մարմնացնող տիպարն է Վաղգէն. իրականութիւն մը որ սկսած է ժանդոտիլ մեր մէջ», մատնանչեց Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան: Շնորհաւորելէ ետք Տիկին Խաքիճեանի յուցաբերած օրինակելի տրամադրութիւնը՝ յարեց. «մարդ միայն ժամանակը ունի իր ժամանակաւոր կեանքին մէջ, ահա այս է որ արմատացած է Վաղգէնի մէջ, որ իր ծառայական ոգին կը կազմէ»:

Հանդիսութիւնը հովանաւորած էր Լիոնի Հայ Ազգային Միութեան պատուոյ նախագահ՝ Սեպուհ Սարեան: «Այս վայրկեանները թող միշտ կրկնուին. ձեզի նման անդամներու պէտք ունի մեր պատճառով, ստեղծողներից անցաւ իրենց արհեստի բերումով սոսկ ուսումնասիրողների տրնօրինութեանը, ապա հասկանալի կը լինի պետականօրէն հովանաւորուող սովետական լեզուաբանների յանդգնութիւնը, երբ նրանք արդէն քանի՛ քանի՛ տասնամեակ իրենցով են արել «գրական լեզու ստեղծելու եւ նորմաւորելու» մի պարտականութիւն, որը պարտադրել են կուսակցական եւ պատժիչ մարմինների օգնութեամբ եւ որպիսին, յիրաւի, բացառիկ երեւոյթ է համաշխարհային լեզուաբանութեան մարզի մէջ՝ ընդհանրապէս:

Շարունակենք մէջբերումը.

«Պլենումի վերջին զեկուցումը նուիրուած էր ազգային ուղղագրութիւնների հարցերին: Ազգային ուղղագրութիւնների սկզբունքները մշակելու հարցը դպրոցի մասին պարտիայի եւ կուսակցութեան վերջին որոշումների հետ կապած՝ ստացել է առանձին սրութիւն: Ազգային գործող ուղղագրութիւնները եւ ազգային գրերի մէջ ուղղագրական դրծունէութիւնը տառապում են մի չարք թերութիւններով, որպիսիք հետեւանք են ուղղագրական առանձին հարցեր մշակուած չլինելու հանգամանքով եւ հրահանգուած կանոնների գործնականի մէջ կիրառելու անհետեւողականութեամբ: Ուղղագրութեան մասին զեկուցումը հիմնականին հետապնդում էր այն սկզբունքները հաստատելու նպատակ, որոնք պէտք է դրուած լինեն ուղղագրութեան սիստեմի մշակման հիմքում: Պլենումը վճռականօրէն մերժեց ուղղագրութեան աւանդական – պատմական սկզբունքը»:

Ահաւասիկ. աւելի անհեթեթ վիճակ դժուար է երեւակայել: Սովետական լեզուաբանները այսօր էլ չարունակում են «համահարթեցուած» ուղղագրական սիստեմին հաւատարիմ՝ մերժել ուղղագրութեան աւանդական–պատմական սկզբունքը եւ Հայերէնի Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնը վերականգնելու անյապաղ անհրաժեշտութիւնը:

(Շար. 2)

ԳԱՂԱՓԱՐ ԳԱՂԱՓԱՐ

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութիւնն ու Սահակեան – Նունեան վարժարանի համար սարքուած Սիրոյ սեղանը, Սեպտեմբեր 28–ին բացուիկ յաջողութիւն մը արձանագրած է: Մասաղի կազմակերպիչները մէկուկէս ժամուան մէջ կրցած են ապահովել մէկ տարուան պիւտճէի բացը, որ չատ մեծ էր: Ճաշը տեղի ունեցած է եկեղեցիին եւ լիսէին միջեւ գտնուող պարտէզին մէջ, բացօթեայ: Սեղանին նախագահած է Շահան Արք., բացման խօսքը արտասանած է Թաղական Մորհուրդի նորընտիր ատենապետը՝ Ժիրայր Կարիպկիւն, որմէ ետք եկեղեցւոյ Հովիւը Անդրէաս Քհնյ. կարդացած է պատրիարքին ընդհանուր պիրը: Ապա, Թաղային Մորհուրդի ատենապետը ողջունելէ ետք ներկաները, բացատրութիւններ տուած է նոր կազմին ներս կատարուած պաշտօնի բաժանումներուն ու կազմուած նոր յանձնաժողովներուն մասին: Սահակեան – Նունեան վարժարանը ներկայիս ունի 436 աշակերտ, ինչ որ այսօրուան համար պատկառելի թիւ մը կը նկատուի: Ապա, ներկայացուցած է ենթադրեալ պիւտճէին, որ 265 միլիառ լիրայի բաց մը ցոյց կուտայ: Ելոյթներ ունեցած են երկու տնօրէնները՝ վիսէի բաժնի եւ նախակրթարանի: Գոհբաղրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հաւաքոյթը փակուած է Շահան Արք.ի «Հուսկ բան»ով:

ղութը», մաղթեց նախագահը ու ծափահարութիւններու մէջ Վազգէն Էսքիճեանի կուրծքին զետեղեց «Ակադեմական դափնի» չքանշանը:

Ցուզամով լեցուն է որ հանդիսեալը արտայայտուեցաւ ու վունջ մը չնորհակալութիւններէ ետք վակեց իր ուղերձը դաղութին նուիրելով այդ չքանշանը. «դաղութի մը ծառայելը չատ դժուարին գործ մըն է, եւ սակայն մեզի կատակուած պարտականութիւն մըն է ան, վաղուան օրը պատրաստելու այսօրուան սերմերով, ապագայի սերունդներուն աւանդելու նոյն չառաւիղներէն քաղելու ոգին»:

Ողջագուրումի ուրախ պահեր... ու ապա ներկաները ցրուեցան ճոխ սեղաններու չուրջ:

Նուիրում ու ծառայական ոգի եկան հաստատացնելու թէ Մորենացիի խորհրդանշած փոքր ածուն իրականութիւն մըն էր տակաւին կենսունակ:

ՎԱՐԴԱՆ

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹԻ 2003-Ի ԱՐՇԱԻԸ ՔԵՍԱՊ

— • —

Ընդամէնը 27 հոգի մասնակցեցան Օգոստոս ամսուն Երկիր եւ Մշակոյթի Քեսապի ամառնային արշաւին: Առնցմէ հինգը օդափոխութեան համար մեացած էին կամաւորներու խումբին, չնորհիւ դիւրութեան մը զոր Ֆրանսայի Երկիր եւ Մշակոյթը քանի մը տարիէ ի վեր որոշած է ընծայել Քեսապ զացողներուն, եւ այս տարուընէ սկսեալ՝ նաեւ Շուշիի իր խումբին: Այս հանգամանքը կամաւորներուն առիթ կու տայ որ արշաւին ընտանեօք մասնակցին, աւելի բեղուն մթնոլորտ մը ստեղծելով տեղւոյն վրայ: Հինգ հոգի եկած էին Հայաստանէն, 14 հոգի Ֆրանսայէն, երկու հոգի Փորթուկալէն, մէկ հոգի Միացեալ–Նահանգներէն, իսկ Քեսապէն եւ Հալէպէն՝ հինգ հոգի: Երկիր եւ Մշակոյթի Ընդհանուր Վարչութիւնը ներկայ էր յանձին Նազարէթ Գեւոնեանի եւ Գեղամ Գեւոնեանի, որոնց կ'ընկերանար Ընդհանուր Ժողովի պատգամաւորներէն՝ Արամ Քերովբեան:

Ըստ սովորութեան, խումբը հաստատուած էր Գալատուրան, վարձու տուներու մէջ, եւ մասամբ ալ Քեսապ՝ Երկիր եւ Մշակոյթի նորոգած Աչգարեան տան մէջ: Այս ձեւով մասնակիցները կրնային թէ դիւղական միջավայրին՝ թէ չքեղ եւ բացառիկ բնութեան մը առաւելութիւնը վայելել: Երկիր եւ Մշակոյթի ներկայութիւնը տեւական է Քեսապի մէջ 1982–էն ի վեր, կեդրոնացած կարգ մը գործողութիւններու վրայ. հողերու մշակում, նորոգութիւն, արժեւորում ազգագրական ժառանգի: 2003–ի արշաւին ծրագիրը բաղկացած էր երեք գլխաւոր մասերէ. վերականգնում Քեսապի առաքելական եկեղեցիէն վեր գտնուող հին թաղամասին, ուսումնասիրութիւն ազգագրական նիւթերու, դասախօսութեան եւ գաղափարի մշակման պահեր: Աշխատին առթիւ քննութեան նաեւ ընթացիկ եւ ապագայ ծրագրերու վերբերեալ զանազան հարցեր:

Հին թաղամասի ծրագիրը մաս կը կազմէ Երկիր եւ Մշակոյթի տարիներէ ի վեր տարած աշխատանքին՝ փրկելու համար Քեսապի չինարարական աւանդութեան նմոյշները եւ պահպանելու համար դիմագիծը տեղական մշակոյթին: Իր առաջին ծրագիրն եղած է այս մարզին մէջ Գալատուրանի ծովու թաղի Սուրբ Ստեփանոս մատուռին նորոգութիւնը, աւարտած 1987–ին: Քեսապի հին թաղամասի ծրագիրը սկսած է 1992–ին եւ մասնաւոր թափ ստացած 2000–ին, Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան պահատելի յանձնառութեամբ: Կ'ընթանայ այժմ համագործակցութեամբ երկու կազմակերպութիւններուն, չինարարական դեռնի վրայ լրանալով 2004–ին: Աշխատանքը կը դեկավարէ քեսապցի ճարտարապետ Յակոբ Պետրճիքեան:

Թաղամասը բաղկացած է հինգ տուներէ, բակով, պարտէզով եւ չրջապատով: Բաժին մը պիտի վերածուի բնակարանի եւ զբաղեցնէ. իսկ մնացեալ մասը, որ կը ներկայացնէ չէնքերուն ամենամեծը (թիւ 3 տունը), պիտի կազմէ Քեսապի ապագայ Ազգագրական Թանգարանը: Բացի մէկէն, միւս բոլոր չէնքերը ենթարկուած են մասնակի կամ ամբողջական նորոգութեան, որոշ փոփոխութիւններ կրելով անշուշտ: Սակայն նկատի առնելով թանգարանի ծրագրին յատուկ պահանջքները, թիւ երեք տունը վերաչինուած է ծայրէ ծայր նոր յատակագիծով, արեւելեան կողմի աւերակներուն տեղ: Շինութիւնն է քարաչէն, փայտակերտով եւ կղմինարէ ծածկով: Շէնքը, երկու յարկանի, պիտի ունենայ լայն պատշգամ եւ առջեւը փայտեայ սիւնաշարք: Այս ոճի չինարարութիւն տեղի չէ ունեցած Քեսապի մէջ տասնամեակներէ ի վեր, որով առնուած քայլը նշմարելի հետաքրքրութիւն մը կը ստեղծէ այսօր ժողովուրդին մէջ: Կարելի չէր, իրօք, որդեդրել լրիւ արդիական մօտեցում մը տեղւոյն ազգագրական թանգարանին համար, որուն տեսքը պէտք է յարմարէր իր բովանդակութեան: Թաղամասը ունի արդէն ներդաշնակ կերպարանք. հարաւ. արեւմտեան թիւ 4 տունը կը պահէ իր հարթ տանիքը:

Աշխատանքը կը տեւէ ամբողջ տարին. այսուհանդերձ բացառիկ ժամանակաշրջան մը կը ներկայացնեն ամառնային արշաւները, երբ Երկիր եւ Մշակոյթի կամաւորները միանան գործին: Տեղացի արհեստաւորներուն եւ բանուորներուն հետ միասին, արշաւի օրերուն հետեւեալ աշխատանքները տարուեցան. թանգարանի չէնքին մէջ՝ քակել առաջին յարկի տախտակամածը, նախապէս գործածուած որպէս լաստակերտ, յղկել եւ վերատաշել տախտակները եւ կազմել անոնցմով նոյն յարկին ձեղունը, նոր եւ վերջնական տախտակամած պատրաստել նախորդին տեղը, դուռ եւ պատուհան վեռնիճով պահպանել. թիւ 1 եւ 2 տուներու մէջ՝ աւարտել սուաղի, ատաղձի եւ վեռնիճի գործը: Միաժամանակ, կը չարունակուէր կարգ մը հին պատերու արտաքին նորոգութիւնը, մինչ սկիզբ կ'առնէր թիւ 4 տան ներքին վերաբաժանումը, ինչպէս նաեւ վերաչինութիւնը թիւ 5 հիւսիս արեւմտեան տան: Թանգարանի չէնքը պատրաստ ըլլալու է տարեվերջին, իսկ Թաղամասը յառաջիկայ դարձան:

Շինարարութեան պէտք է յաջորդէ Թանգարանը կազմելու բուն աշխատանքը, թէեւ առնէ մը ի վեր սկսած է արդէն Թանգարանային իրեր հաւաքելու գործը: Այս հարցով զբաղող խմբակը կ'ուսումնասիրէ միաժամանակ դիմագիծը երկհոտան Քեսապին: Այսպէս, գիւղին հին չուկային պատկերը կարելի եղաւ դրեթէ կատարելապէս վերականգնել միջպատերազմեան չրջանին համար, արհեստաւորներու եւ վաճառականներու մօտաւորապէս ութսուն կրպակներով եւ խանութներով, իւրաքանչիւրին տիրոջ եւ վարձակալի անունով ու կեղծանունով իսկ: Նոյնը կը փորձուի Ի. դարու ընկերային տարիներուն համար, թէեւ ոչ ոք չէ մնացած այսօր Եղեռնի սերունդէն, ճչգրտօրէն վկայելու համար այս մասին: Նիւթերս Ազգագրական Թանգարանին մէջ տեղ կը գտնեն բնականաբար:

Նախատեսուած էին նաեւ դասախօսութեան եւ մտքերու փոխանակութեան պահեր, որոնք, գրեթէ բոլոր մասնակիցներուն հայախօս ըլլալուն պատճառաւ, եղան առաւելապէս հարուստ եւ չինիչ: Նմանապէս հարուստ եւ մանաւանդ քաղցրիչ պահ մը եղաւ Գալուստ Կիւլպէնկեան հաստատութեան հայկական բաժնի տնօրէն՝ Պ. Զաւէն Եկաւեանի եւ իր կնոջ այցելութիւնը խումբին: Ինչպէս միշտ, կամաւորները, բացի աշխատելէն, չփուեցան տեղւոյն Հայութեան, որուն Քեսապը զարգացնելու եւ անոր ապագային տէր կենալու պատրաստակամութիւնը անգամ մը եւս գնահատեցին միացեալ վարժարանի մը մօտակայ բացման առընչութեամբ: Խումբը հետաքրքրութեամբ այցելեց Քեսապի եւ Քէօրքէօնէի օճառի հին եւ նոր գործատունները: Իսկ Աստուածածնայ տօնին առթիւ, նախքան մասնակցիլը Քեսապի աւանդական արարողութիւններուն եւ խրախճանքին, կը գտնուէր Արամօ, ուր Երկիր եւ Մշակոյթը կը ծրագրէ չուտով ճեռնարկել վայրիս պատմական վանքին նորոգութեան. այցելեց նաեւ Եագուպիէ Հայրանակ գիւղը եւ իր յատնի Սուրբ Աննա եկեղեցին, որուն մէջ հայ ուխտաւորը ծունկ դրած է դարերով՝ Հալէպի եւ Ըռուսաղէմի ճամբուն:

Աշխատին ընթացքին քննութեան վերլսէս պարտէզներու արդիւնաւորութեան հարցը, և հաւաքական բովանդակութիւնը չրջանիս մէջ Երկիր եւ Մշակոյթի իրագործելիք յետագայ ծրագիրներուն: Աքէն իսկ կը մտածուի, ազգագրական Թանգարանի հաւաքածոյին կազմութեան զուգահեռ, ձեռնարկել երկրորդ թաղամասի մը նորոգութեան: Գալով Արամոյի վանքին, որ իր ժայռափոր եւ միանաւ Սուրբ Գէորգ եւ Սուրբ Աստուածածին եկեղեցիներով լինքնատիպ վկայութիւն մը կը հանդիսանայ այս կողմերու Հայոց պատմութենէն, անոր նորոգութեան աշխատանքը հաւանաբար սկսի գալ տարուընէ, եթէ գտնուին նիւթական միջոցները: Այս ծրագրին պատասխանատու նչանակուած է հալէպահայ ճարտարապետ Տիկին Հուրի Պարսումեան–Քէչիճեան:

Արեւմտահայ գեղջկական աշխարհի համարեա՛ միակ մնացորդ, Քեսապը չէր կրնար չզրգռել Երկիր եւ Մշակոյթի հետաքրքրութիւնը: Եթէ Հայաստանն ու Արցախը զմեզ կը հրաւիրեն ապագայի կառուցման համազգային չանքին մասնակցելու, Քեսապը, դուցէ մոռցուած ճամբաներով, դէպի անմոռանալի անցեալ մը զմեզ կը տանի: Նստած Կասիոսի լանջին, դիմացը Մուսա Լերան, զոր վճիտ օդին երազով մը ծովէն կը դիտես, ունի վերապրողներու համբերը, բազմապատիկ յիշողութիւնը, եւ նոյն ատեն, խորհրդաւոր այն ուժը՝ Հայս Հայ պահելու: Հազարամեայ պատմութիւն մը, ցաւտուն կամ անշուք անցքերով, զայն յանձնած է մեզի, իսկ մենք, հայկական ժառանգի ինչպէս ամէն մէկ կտոր, զայն պէտք է փոխանցենք մեր յաջորդներուն: Որպէս իրականութիւն, կը յիշեցնէ նաեւ մեզի որ, Աբեւելքի երկիրներէն ներս, որոնք մեր ազգային հաւաքականութիւնը կը ճանչնան պաշտօնապէս, Հայութիւնը դեր մը ունի խաղալիք, որմէ չի կրնար առանց տուժելու հրաժարիլ:

ԳԵՂԱՄ ԳԵՒՈՆԵԱՆ
Պատասխանատու Քեսապի արշաւին
Նախագահ Երկիր եւ Մշակոյթի
Ընդհանուր Վարչութեան

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3.

– Մեզմէ առաջ ապրող սերունդները, մեր զգացումներուն տեսակ մը կապանք դրած են: Անոնք դէպի ետ, դէպի իրենց կը քաչեն մեր մտածումները, եւ այդ արդելք կ'ըլլայ մեր ապրող սերունդի անկախ ու ազատ ստեղծագործելուն: Ու այդպէս մենք չուտլած՝ կանգ կ'առնենք, առանց պատճառը որոշ գիտնալու:

– Ուրեմն, քու կարծիքով, մա այս մարտնչին անորոշութեան պատճառը արեւտի հին վարպետնե՞րն են, – հետաքրքրութեամբ հարցուց Ճէք:

– Եթէ փորձես խորը թափանցել, պիտի տեսնես, որ այդ կէտին վրայ կանգ պիտի առնես:

Երկուքին միջեւ պահ մը տիրեց լռութիւն, զոր խզելու համար Ճէք յիշեց Պէքօնները արուեստանոցի իր այցելութիւնը:

– Հոս գալէ առաջ, վերը՝ Պէյքօնները հանդիպեցայ: Կին եւ ամուսին կուռի մէջ էին: Արուեստանոցը տակնուվրայ էր: Կինը ամուսինին երկու նկարները պատռեր էր:

– Ինչո՞ւ, – հարցուց Ճէյմս:

– Էրիկ կնկայ անհամակացողութիւն:

– Ո՞վ է յանցաւորը՝ կի՞նը թէ ամուսինը:

– Ձկրցի հասկնալ: Ամուսինը կ'ըսէ, թէ կինը հաւատարիմ չէ իրեն, իսկ կինն ալ կ'ըսէ, թէ ամուսինը փրեն հանդէպ հաւատարիմ չէ գտնուած:

– Երկուքն ալ յանցաւոր են ու երկուքն ալ յանցաւոր չեն: Պատճառը քօղն է, – ըսաւ Ճէյմս՝ սիկարէթ մ'ալ վառելով ու հատ մ'ալ Ճէքին տալով:

– Նորէ՞ն քօղը:

– Այո՛, մարդոց զգացումներուն վրայ ձգուած է դարերու քօղը...

Մարկրիթ եկաւ ուրախ տրամադրութեամբ: Գծագրութեան տետրակը Ճէքին տուաւ՝ ըսելով.

– Նայեցէք, վերջին աքէչներս ի՞նչպէս են:

Ճէք նայեցաւ, քանի մը դիտողութիւններ ըրաւ:

– Ընդհանրապէս լաւ են, – ըսաւ, – չատ լաւ են, եթէ ի նկատի առնենք այն կարճ ժամանակը, որ Ակադեմին կը յատկէք: Շատեր տարիներու աշխատանքով չեն կրնար այդտեղ հասնիլ:

Մարկրիթ վեր ելաւ, լուացուեցաւ, փոխուեցաւ ու վար իջաւ:

Երեքը միասին դուրս ելան:

Ցաճախ երեկոները Ճէյմս մինակ կը մնար իր սենեակը: Մարկրիթ, սրճարանէն վերադարձին, կը տեսնէր զայն նըստած իր սեղանին դիմաց: Երբ Մարկրիթ ներս կը մտնէր, Ճէյմս, եթէ գրելով էր զբաղուած, դադար կու տար, թուղթերը կարգի կը դնէր:

Անկողին երթալէ առաջ, քիչ մը կը խօսէին իրարու հետ: Մարկրիթ կը պատմէր սրճարանի նորութիւնները: Փեթրօն նոր խենթութիւն մը ըրած էր: Իվան նոր աղջկան մը հետ եկած էր: «Ուսա է, խենթ բաներու մասին կը խօսի»: Սրճարանին մէջ աղջիկ մը տղայ մը ապտակած էր:

Երեկոյ մը, երբ Մարկրիթ նորէն մինակ դուրս ելած էր, յուզուած վերադարձաւ: Ճէյմս պատճառը հարցուց: Մարկրիթ ձեռքի – պայուսակէն երկտող մը հանեց ու Ճէյմսին տուաւ:

Ճէյմս կարդաց: Սիրային խօսքեր էին, Մարկրիթին ուղղուած: Անուն չկար:

– Ո՞վ տուաւ:

– Ճէքը:

Պահ մը լռութիւն:

– Ի՞նչ կ'ըսես, – հարցուց Մարկրիթ.– Այսպիսի բան Ճէքէն չէի ակնկալեր:

Ճէյմս ժպտաց:

– Ի՞նչ պիտի ըսեմ. նամակը քեզի ուղղուած է, պատասխանէ՛, ինչպէս որ կ'ուզես:

– Ինչպէս որ կ'ուզե՞մ, – չհետեց Մարկրիթ:

Ճէյմսէն ան ուրիշ պատասխան կը սպասէր:

– Ուրիշ ամուսին մը ուրիշ ձեւով պիտի պատասխանէր, – ըսաւ Մարկրիթ տխրութեամբ մը:

– Ըսել կ'ուզես՝ դարերով սովորութիւն եղած ձեւո՞վ:

– Գիտե՞ս, Ճէյմս, վերջերս քու մտքերուդ մէջ տարօրինակութիւն մը կայ, որ կեանքին չի համապատասխաներ:

– Ձէ թէ կեանքին չի համապատասխաներ, այլ կեանքին շատ մօտ է: Պէտք է վերցուի դարերու այդ քօղը, որպէսզի մենք տեսնենք կեանքը ու մարդը այնպէս, ինչպէս որ են...

(Շար. 13)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրեն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72–րդ տարեդարձի հանդիսութեան, կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45–ին։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երզմազեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ վ կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն։

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Ջրբաշեան հանդիսասրահին մէջ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Հուրի վարժապետեան 50 եւրօ կը նուիրէ «Յառաջ»ին կարօ եւ Ա.գիւէ Սարեանի յիշատակին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապառու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Յարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ապառու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագիծի մէջ ընդհ. դումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ապդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEMINAIRE PEDAGOGIQUE

«LANGUE ARMENIENNE : POUR QUI? POURQUOI? COMMENT?»
le samedi 25 octobre
à la Maison de la Culture Arménienne,
17, rue Bleue, 75009 Paris, Métro: Cadet
Intervenants :
Gilbert DALGALIAN : Le Bilinguisme
Anaïd DONABEDIAN : Langue de diaspora / L'arménien occidental
Hasmig CHAMINIAN : Littérature enfantine
Arbi OVANESSIAN : Symbolique de l'alphabet

Tous les enseignants d'arménien et responsables d'écoles sont cordialement invités.

Pour y assister, téléphoner au :
01 53 34 18 18
avant le 20 octobre

Possibilité de déjeuner sur place en s'inscrivant.

⁂

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՒՏ ԽԱՉԻ Գօմանի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը։

⁂

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ Ակնունի մասնաճիւղը ժանիէթ Մատոյեանի մահուան առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընտանիքին։ Անոր ի յիշատակ շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.

Տէր եւ Տիկին Շահինեան, Պր. Էրիք Պաքըրճեան 100–ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Թութճեան 75 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան, Տէր եւ Տիկին Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Հիսայեան, Տէր եւ Տիկին Տէվէճեան, Տէր եւ Տիկին Քէշիշեան 50–ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Մասեբէ 40 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Թոմա 23 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Կիւրեղեան, Տէր եւ Տիկին Քէշիշեան 20–ական եւրօ։

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de
l'ASSOCIATION OECUMENIQUE
ETOILE-CHAMPS-ELYSEES
Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h
FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Au cours de cette célébration :
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;
— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale
St Jean-Baptiste

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à la Rencontre avec
CHARLY KOUBESSERIAN
à l'occasion de la parution de son livre
« L'ARMENIEN »
De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

«BOUROUM-DOUROUM»

Une pièce de **NAREK DOURIAN**

La pièce retrace l'itinéraire d'un immigré découvrant les subtiltés du mariage mixte et de cette nouvelle langue qui mélange allègrement l'arménien oriental, arménien occidental et français. A partir de là, naissent de nombreux problèmes de communication et une bonne dose d'incompréhension.

Narek et ses amis

Samedi 11 octobre à 20 heures 30

Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12-14, rue Saint-Bazile - 13001 Marseille
☎ 04 91 50 15 09

P A F. 10 Euros
(enfants — 10 ans entrée gratuite)

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE

«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»

présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.
Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
88, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՈՐԲԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
MARDI
14 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տրաւնաս : Տար· 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)

247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·791

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·791

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Գրոզներ‌ու տան մէջ Հոկտեմբեր 10–ին նշուած է սաստկագի ծանօթ պրագէտ Վաղարշակ Նորենցի ծննդեան հարիւրամեակը: Անոր կեանքն ու գրական գործը ներկայացուցած է բանաստեղծ Սատուն Գրիգորեան: Վ. Նորենց 1915–ին հարատանները կորսնցնելով մեծցած է Թիֆլիսի որբանոցներուն մէջ: Պատանի տարիքէն իր գրածներով ուշադրութիւնը գրաւած է Ց. Թումանեանի ու Վերնատան շրջանակին: Խորհրդային կարգերու հաստատումով փոխադրուած է Հայաստան: Առաջին հաւաքածոն՝ «Օրերի ճամբին» լոյս տեսած է Դիլիջան: Ցաջորդական հատորները եղած են «Իրիկուն»ը, «Լիբրիկեան Փրոնտում»ը: Սարսափի տարիներուն ինքն ալ աքսորուած է եւ շուրջ երկու տասնամեակ, մինչեւ վերադարձը, ոչինչ արտադրած է: Վերադարձէն ետք տարագրած է «Գիրք քնարական», «Իմ աշխարհը», «Փչէ չապիկը», եւ այլն:

Երեկոյթին ունկնդրուած են Նորենցի ճայնագրութիւնները ուր ան իր յուշերը կը պատմէր Անդրանիկի, Թումանեանի հետ հանդիպումներուն մասին:

ՋԱԽԱՔ

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՄԷՋ ԵՐԿՈՒ ԴՊՐՈՑ ՓԼԱԾ

Ջաւախքի մէջ դպրոցական տարեշրջանին սիրողէն ի վեր եկու դպրոցի չէնք փլած է: Առաջինը Ախալքալաքի Դիլիջան կայի Բիւ Ճ միջնակարգն է, որ փլած է ամբողջութեամբ, երկրորդը Նինոծմինդայի Գանճայի վ. Տէրեան դպրոցը որուն չէնքը տարիներէ ի վեր արդէն փլատանդուր կը համարուէր: «Ինֆօ» լրատուական գործակալութեան կը յանձնէ չէնքերուն նորոգութեան անհրաժեշտութիւնը:

ՏՈՒՐՔԻԱ

ԵՒՐՕ-2004

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՍՊԱՆԻԱ՝ 0–4

Շաբաթ, Հոկտ· 11–ին, իր դաշտին վրայ Հայաստան 0–4 պարտուեցաւ Սպանիային:

Այս 6–րդ խումբին մէջ, նոյն օրը, Ճունաստան յաղթեց Հիւսիսային Իրլանտայի 1–0:

Դասաւորման գլուխն է Ճունաստան 18 կէտով, 2րդ է Սպանիա 17 կէտով, կը յաջորդեն Ուկրանիա 10 կէտով, Հայաստան՝ 7, Հուսկ Հիւսիսային Իրլանտա՝ 3 կէտով:

Ճունաստան անակնկալ հիւրը կը նկատուի Փորթուգալի, Ճունիս 12–էն Ճուլիս 4: Միւս խումբերուն դասաւորման առաջինները եւս կը մասնակցին Եւրօ 2004–ի, ինչպէս առաջին խումբին մէջ Ֆրանսա, որ 0–ի դէմ 3 կէտով յաղթեց Իսրայէլի: Մնացեալ առաջատարները են Դանիա, Չեխիա, Շուէտ, Գերմանիա, Պուլկարիա, Իտալիա, Զուիցերիա: Երկրորդ հանդիպումները պարտին դառն մրցումներու դիմել:

Հոկտ· 10–ին ալ, Արարատի «Արաքս» մարզադաշտին վրայ Հայաստանի երիտասարդներու հաւաքականը կը մրցէր Սպանիոյ դէմ, որ նոյնպէս պարտութեան մատնած է հայկական խումբը, 0–2:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՈՁՐԱՓՈՐՁ ՄԸ ԵԻՍ

7 ՄԵՌԵԱԼ ԵԻ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 12–ին, անձնասպանական ոճրափորձ մը գործուեցաւ Պաղտատի «Պաղտատ» պանդոկին առջեւ, երբ թաւարշտուած կառք մը պայթեցաւ: Պանդոկը կը գտնուի քաղաքին կեդրոնը եւ հոն կը մնայ կառավարական Առժամեայ Խորհուրդը, զոր նշանակած են Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները: Ոճրագործը կրցած է մտնել պանդոկին ապահովութեան պարփոսը: Ապահովութեան ուժերը անմիջապէս հակազդած են, բայց, այդ պահուն, կառքը չկարենալով աւելի յառաջանալ պայթեցուցած է իր ռումբը: Մեռեալներու բուն թիւը անորոշ կը մնար, բայց, առնուազն եօթն էր եւ տասնեակներով ալ վիրաւորներ կային: Կարգ մը չշնչներու համաձայն, այդ պանդոկը կը մնան նաեւ ՍԻԱ–ի գործակալները; բայց, իրաքեան խորհուրդը բոլորովին հերքած է: Ցայտնի չէր, թէ ո՞վ է այդ ոճրափորձին հեղինակը: Ըստ ոմանց Իրաքցի չեն կրնար ըլլալ, բայց Իրաք, այլեւս մահնիսական վայր մը դարձած է արաբական աշխարհի իսլամապաշտ միջադգային բոլոր ղեկավարներուն համար, որոնք կ'ուզեն չարունակել իրենց ճիհատը Ամերիկայի դէմ: Զի բացառուիր նաեւ նախկին պատասխանատուներու վարկածը, անոնք ալ կըրնան վրէժի դիմել կառավարական Խորհուրդի անդամներուն դէմ, բոլորն ալ նշանակուած Ամերիկացիներու կողմէ:

Ամէն պատճառ է որ Խորհուրդին անդամները, որոնք, գրեթէ բոլորն ալ Անգլիա կամ Ամերիկա ապաստանած նախկին աքսորեալները են, բաւական մտահոգ են եւ սահմանափակած են իրենց յարաբերութիւնները տեղւոյն Իրաքցիներուն հետ, ինչ որ պարագան չէ Փօլ Պրէմէրի չուրջ գտնուող ամերիկացի բարձրաստիճան սպաներուն, որոնք պուվէրներու մէջ կ'ապրին եւ չեն համարձակիր իսկ իրենց դրասենեակէն դուրս ելլել առանց մը խմելու համար: Առաջին լուրերու համաձայն, բոլոր զոհերն ալ Իրաքցի են, վիրաւորուածներուն մէջ, ամերիկացի դինուոր մը կայ:

Ձիշդ կամ սխալ կառավարական խորհուրդի անդամները պատասխանատու կը նկատուին կացութեան: Բոլորովին դէմ արտայայտուեցան թուրք 10 հազար զինուորներու ժամանման, բայց, առ այժմ, Ուաշինկթըն չըսաւ թէ հրաժարած է թուրքերու օժանդակութենէն:

Ցստակ է նաեւ, որ նման արարքներ չեն քաջալերեր ամերիկեան ձեռնարկութիւնները որ դան Իրաք եւ մասնակցին երկրին վերակառուցման: Հարցը հոն է նաեւ որ Հոկտեմբեր 23–ին, Մատրիտի մէջ, ուր տեղի կ'ունենայ «Բարերարներու» ժողովը, Ամերիկա չատ խանդավառ երկիրներ պիտի չգտնէ դրամ տալու համար Իրաքի վերաշինութեան, այն վիճակի մէջ, որ է երկիրը: Մնաց որ երկրին զինուորական դրաւումն ալ չատ սուղի կը նստի ԱՄՆ–ու (Շաբաթական մէկ միլիառ տոլար) եւ դեռ վերաշինութիւնն ալ չէ սկսած: Հեռաճայնային տասնեմէկ կեդրոններ նորոգուած չեն, քաղաքին մէջ, հեռաճայնը դրեթէ չի բանիր (Ամերիկացիք իրենց համար կարգադրութիւններ ըրած են): Առ այժմ, վերաշինութեան երկու պայմանագիրներ կան, մէկը՝ 685 միլիոն տոլարի ամերիկեան պէչթել ընկերութեան, միւսն ալ 150 միլիոն տոլարի քարիւղային ուսումնասիրութեանց ԿԱ – ՊԷ – ԷՒ դրասենեակին:

Ռ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ ՆՈՊԷԼԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԷՆ ԻՐ ԲԱԺԻՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Ինչպէս հաղորդած էինք (Հոկտ. 8), նոպէլեան բժշկական մրցանակին լուրին հետ «Ֆիկարօ» նշած էր թէ երկու պարագիտաբուծաններուն քով անտեսուած էր նոյն մարզին մէջ նոյնքան գնահատելի կատակի տէր բժիշկ Ռէմոն Տամատեանը: Հոկտեմբեր 12–ի հաղորդաշարին մէջ ԱՖՓ–ն (Լուրերու Ֆրանսական գործակալութիւն) կը տեղեկացնէր թէ «ամերիկացի» պիտանականը ինքզինք անիրաւութեան զոհ համարելով, Սթոքհոլմի դատակարմին որոշումին դէմ բողոքի չարժումի մը ձեռնարկած է:

Ռ. Տամատեան որ քանի ծանօթ դէմք է պիտական աշխարհի մէջ, 1969–ին առաջին գաղափարը յղացողը եղած է մադնիսական հնչականութեան թէքնիքը (Ի–ԷՒ–ԷՄ) բժշկական նպատակներով գործածելու: Ան ամերիկեան 2 կարեւոր թերթի մէջ լոյս տեսած յայտարարութեամբ մը պահանջած է որ «գործուած ամօթը սրբագրուի», Տամատեան նոպէլեան կոմիտէն կ'ամբաստանէ իրականութիւնը անտեսելով· բան մը որուն իրաւունք չունի: Կ'ըսէ թէ կոմիտէն կը փորձէ պատմութիւնը վերաչարադրել, մինչ հմուտ դիտնականներ, բժշկական դիրքեր եւ պատմական եղելութիւններ կը հակասեն տրուած որոշումին:

Հայազգի բժիշկը կը յիշեցնէ թէ պարգեւատրուած դիւտին մասին առաջին վկայագիրը ինք ներկայացուցած է 1972ին ԱՄՆ–ու մէջ, մրցանակի արժանացած երկու դիտնականներէն Լօթերպուրէն քանի մը ամիս առաջ:

Ռ. Տամատեան իրեն 200 հազար տոլար արժած յայտարարութեամբ նաեւ կոչ կ'ընէ ընթերցողներու որ ամբողջացնեն կցուած դիմումնագիրը ու դրկեն նոպէլեան կոմիտէին, որոշումին վերաքննութիւնը պահանջելու համար: Ան արդէն ստացած է նոյն մարզի չարք մը դիտնականներու նեցուկը: Անոնցմէ մէկը գրած է թէ խոր յուսախաբութիւն ապրած է տեսնելով որ նոպէլեան կոմիտէն անտեսած է դիւտին իսկական ռահվիրան: Ուրիշ մը գրած է թէ խորապէս ցնցուած է տեսնելով որ նոյն կոմիտէն պատրաստ է անպիտանալու յիշեալ թէքնիքին մասին ազդակող առաջին փաստերը որոնք կը պատկանին Տամատեանի գիւտին: (Անճին ու գործին մասին կը հրատարակենք ընդարձակ յօդուած մը մեր յետագայ թիւերով):

Ռ. Տամատեանի գօրակից գիտնականները պարգեւատրուած բժիշկները՝ Մէնսֆիլտն ու Լօթերպուրը կը նկատեն այդ մասնագիտութեան մէջ երկրորդ եւ երրորդ դիրքի վրայ գտնուղներ:

Ռ. Տամատեանի ձեռքբերումին անտեսումը յաւելեալ առիթ է անդրադառնալու թէ իրենց բուն կոչումէն տարբեր ինչ – ինչ չափանիշներով կը գործեն միջազգային «անսխալական» նկատուած հեղինակութիւնները, ինչպիսին են Նոպէլեան մրցանակները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՊԷրվիլիէի (փարիզեան արուարձան) Անրի Վալոն լիսէի երկու աղջնակներու արտաքսումը կարգապահութեան Խորհուրդի որոշումով, ամբողջ Ֆրանսան տակնուվրայ ըրած է: Երկու փոքրերը մերժած են դպրոց յաճախել առանց իրենց լաչակին եւ իրենց հայրն ալ, որ հրեայ է, որոշած է վերաքննութեան դի-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԻԱՒՈՐՈՒԱԾ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Հայաստանի նորացուած կոմունիստական», «Կոմունիստներ միութիւն» եւ «Կոմունիստական ուղղուածութեան ինտելեկտուալներ» կուսակցութիւնները Հոկտեմբեր 11–ին միասնական համագումարով մը ստեղծած են «Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւն»: Մինչեւ որ դիկավարութիւնը կազմուի, կուսակցութեան ղեկը կը վարէ նոյն համագումարին նախագահութիւնը որ կազմուած է երեք կուսակցութիւններու ա-ռաջնորդներէն:

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԸ ԴԺԳՈՀ ԵՆ ՄՈՍԿՈՒԱՑԷՆ

Ազրպէյճանի «Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութիւն»ը յայտարարութեամբ մը բողոքած է Ռուսաստանի «Ազրպէյճանի ուղղուած քաղաքականութեան» դէմ: Հարցը կը վերաբերի Մոսկուայի մէջ գումարուած Համաշխարհային հայկական ժողովին: Կազմակերպութեան պատասխանատուները վրդովմամբ յայտնած են այդ համագումարին համար առեղծուած «յատուկ պայմանները»ուն, Խորհրդարանի փոխ – նախագահ Վ· Ժիրինովսկիի «հակաթուրք եւ հակապղբղնջական» խօսքերուն եւ Ա· Ղուկասեանի որպէս ԼՂՀ նախագահ ներկայացումին պատճառով: «Ղարաբաղի ազատագրութեան կազմակերպութեան» նախագահ Ա· Նազի ըսած է թէ կը պահանջեն որ Ռուսաստանի կառավարութիւնը Ազրպէյճանի հանդէպ վերաբերումը փոխէ: Աւելցուցած է թէ իրենց անցանկալի էն կարգ մը ռուս չինովնիկները, ինչպէս Ժիրինովսկին: Ապա յայտարարած է որ եթէ Ռուսաստանի կառավարութիւնը ասկէ ետք եւս չարունակէ հայամէտ իր քաղաքականութիւնը, Ազրպէյճան այդ երկրին յատկանատան պէտք չունենար: Եւ «ռուսական ներկայութիւնը որ յամառօրէն կը խուսափի արժեւորել Հայաստանի յարձակողական գործողութիւնները, իրաւունք չունի բարի յարաբերութիւն ակնկալել Ազրպէյճանէն»:

*
**

ՄԻԱՒՈՐՈՒԱԾ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

«Հայաստանի նորացուած կոմունիստական», «Կոմունիստներ միութիւն» եւ «Կոմունիստական ուղղուածութեան ինտելեկտուալներ» կուսակցութիւնները Հոկտեմբեր 11–ին միասնական համագումարով մը ստեղծած են «Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւն»: Մինչեւ որ դիկավարութիւնը կազմուի, կուսակցութեան ղեկը կը վարէ նոյն համագումարին նախագահութիւնը որ կազմուած է երեք կուսակցութիւններու առաջնորդներէն:

ՄԵՆՔ՝ ՄԻՇՏ ԹՂԹԷ ՁԵՐԵՓՈՎ, ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԻՐԵՆՑ «ՀԱՋԱՐԱՄԵԱՑ ԱՐՄԱՏՆԵՐԻՆ»

ԿԱՐԷՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Դ.

Հիմա տեսնենք թէ ինչպէս զարգացան յետագայ գործողութիւնները մեր հարեւանների համար։

Լատինականացումի հիմնական գաղափարները թուրքախօսների համապատասխան մակարդակով մշակելուց յետոյ, մինչեւ 1929 թուականի Ցունուար ամիսը աւարտուեց սովետական Թուրքերի այբուբենը լատինականացնելու գործողութիւնը։ Ցիշեցնեմ, որ գործ գոյնի անճնադրերի մէջ, որպիսիք գոյութիւն ունէին յիսնականներին եւ նոյնիսկ աւելի ուշ, նրանց ազդութիւնը զգում էր «Թուրք»։ Ինչեւէ...

Այսպիսով, սովետական Թուրքը այլեւս «ուրիչ» էր, որեւէ կապ չունէր քեմալական Թուրքի հետ, եւ այբուբենն էլ արդէն քաղաքակիրթ Եւրոպայի այբուբենն էր եւ ոչ թէ «յետամնաց Արաբների»։

Հակառակի պէս, սակայն, Մուսթաֆա Քէմալը եւս ձգտում էր եւրոպական քաղաքակրթութեան եւ դրեթէ միաժամանակ Թուրքիայի մէջ աւարտուեց Թուրքերէնի լատինականացուած այբուբենի ներմուծումը։

Սովետական ժողովուրդներին արմատներից կտրելու խանդավառութեան մէջ ոչ ոք առանձնապէս ուշադրութիւն չդարձրեց, որ սովետական Թուրքը իր լատինական այբուբենով ազգակիցներից մեկուսանալու փոխարէն վաստօրէն նոյնացաւ քեմալական Թուրքին։ Անուշադրութեան պատճառն այն էր, որ դեռ չրունակում էր այբուբենները լատինականացնելու բոլշեւիկեան արշաւանքը։ Եւ հարցն էլ սոսկ այբուբենների լատինականացումը չէր, այլեւ իրականացուելու էր լեզուների ճուլումը։

Բոլշեւիկեան իշխանութիւնը չէր հանդուրժելու սովետական եւ քեմալական Թուրքերի ընդհանրութիւնը լատինականացած այբուբենով։ Միեւնոյն ժամանակ, 1930-ականներին, պետական պանդուռածային ահարեկչութեան հերթական փուլը յաղթականօրէն աւարտելով, այլեւս կարելի էր աւելի բացայայտ գործել։

Եւ այն ժամանակ, երբ յաջողութեամբ աւարտուել էր հարիւրից աւելի ազգութիւնների այբուբենները լատինականացնելու գործը, երբ յաջողութեամբ աւարտուել էր նաեւ «ազգային առանձնայատկութիւններ» ունեցող ժողովուրդների այբուբենները լատինականացնելու համար նախապատրաստական աշխատանքը, ինչը աւանդական – պատմական սկզբունքը խորտակելով սովետական կամ բոլշեւիկեան խեղաթիւրութիւն հաստատելն էր, 1939 թուականի Մայիսին բոլշեւիկեան պարտիայի կենտկոմը որոշում ընդունեց լատինականացուած այբուբենները ռուսական եւ, ուրեմն, նոյնպէս եղծուած այբուբենով փոխարինելու մասին։

Սովետական Թուրքերը տախտակած եղան վեց ամսուայ ընթացքին լատինական այբուբենից անցնել ռուսական պրեսի։

Բայց 1992 թուականին Միլլի Մեջլիսը որոշեց վերականգնել սովետական Թուրքերի այբուբենը, իսկ նախագահ Ալիեւը իր հրամանագրի մէջ մասնաւորապէս նշեց. «Անկախութիւն ստանալուց յետոյ ստեղծուած նոր իրավիճակներով են պայմանաւորուած ադրբեջանական այբուբենը լատինական տառատեսակներով վերականգնելու անհրաժեշտութիւնը»։

Այսպիսով, Ադրբեջանցիները ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ իրենց ՁՈՒՆԵՑԱԾ «հազարամեայ արմատներին», իսկ մենք իրոխտաբար չարունակում ենք կտրուել մեր իրական պատմութիւնից, մեր վիթխարի ժառանգութիւնից, մեր աւանդականից – պատմական արժէքներից, մեր էութիւնից, մեր քրիստոնէական հզօր մշակոյթից, մեր բարոյական կողմնորոշումներից, մի խօսքով՝ ինքներս մեզնից։

Ես յատկապէս ընդգծում եմ, որ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ, քանի որ սոցիալիզմի ու կոմունիզմի արահետներին մոլորուած իւրաքանչիւր ժողովուրդի համար ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ անհրաժեշտ է։ Այլապէս անհնար է ընթացքը դէպի ազգային ապագայ՝ գաղութատիրոջ ապազգայնացնող բեռը չվակիւզ առած։ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ազգային աւանդութիւններին, ազգային արմատներին անհրաժեշտ է, եթէ նոյնիսկ սովետական թուրք ես եւ քո գրական կամ ազգային լեզուն ծիլ է տուել ընդամէնը... 1875 թուականին։

Ադրբեջանի նախագահը երկու տարի առաջ հրապարակել է «Ադրբեջանցիների աւելի լայն կիրառութեան մասին» հրամանը, որտեղ մասնաւորապէս նշուած է, թէ «ադրբեջանցիների զարգացման այսօրուայ մակարդակը ցոյց է տալիս, որ ադրբեջանցի ժողովուրդը աշխարհի հզօր նապոյն ժողովուրդներից մէկն է»։ Միաժամանակ, հրամանի մէջ նշուած են լեզուի բազմաթիւ աղաւաղումների փաստերը, որպիսիք թոյլ են տալիս տեղեկատուական մարմինները, հրատարակուող գրքերն ու ծանուցումները։ Մասնաւորապէս ընդգծուած է, թէ ադրբեջանական հեռատեսիլը հազուադէպ է ցուցադրում արտասահմանեան չարժապատկերներ, որոնք կրկնօրինակուած լինեն ադրբեջաններէն («արտասահմանեան չարժապատկերների» դասին են պատկանում նաեւ ռուսական արտադրութիւնները – կ. Ա. Ս.)։ Հրամանով ուշադրութիւն է հրաւիրուում այն իրողութեան, որ Ադրբեջան գտնուող բազմաթիւ դեսպանատներում, արտասահմանեան եւ տեղական ընկերութիւններում ադրբեջաներէն լեզուի կիրառութիւնը «անբաւարար մակարդակ ունի»։

Սովետական Թուրքերը, վստահ եմ, որ «աչխարհի հնագոյն ժողովուրդ» լինելու ներչնչումով արժանապատուօրէն կը վերականգնեն նաեւ իրենց էթնիկական անունը, քանի որ աչխարհագրական անունների ծագումով ոչ մի ազդ չկայ այս աչխարհի մէջ։ Իսկ եթէ կայ, ապա միայն ռուսական կայսրութեան մէջ։

Միթէ մեզ համար գոնէ յաւելի չէ, որ երբ Ադրբեջանցիները բոլոր հնարաւոր ուղիներով միաւորուում են իրենց էթնիկական տեսակի հետ, այդ նոյն ժամանակ Հայերը ոչ մի ջանք չեն խնայում մասնատուելու, նաեւ տարբերակելու իրենց բուն էութիւնը։ Հայերը դէմոգրաֆ ձգտում են իրարից զատուել որպէս տարբեր ժողովուրդներ եւ այն էլ «միասնականութիւն» պռոպոլով։

Ուղղագրութեան պահանջատերերիս գործածած «մխիթարականացում» եզրը եւ սովետական խեղաթիւրութեան մոլի պաշտպանների «միասնականացում» եզրը հակատնեայ իմաստներ ունեն։ Բոլոր իմաստներով «միասնականացում»ը անհեթեթութիւն է, քանի որ մեր պարագային, տարաչխարհի հայը, որ կորցրել է իր պատմական ծննդավայրը, պատմական Հայաստանի հողատարածքը, սակայն իր ամուր կապերն ունի արմատների հետ, արմատներ, որոնք խորանում են Հայերի պատմութեան հազարամեակների մէջ։ Հակառակ մեզ, Հայաստանաբնակներիս, որ կարծես թէ պատմական Հայաստանի տասնորդական հատուածի վրայ ծնուած – մեծացած լինելով, փաստ է թութեան, կարծում ենք, թէ մեր ազգային ու մշակութային, հոգեւոր ու հասարակական պատմութիւնը սկզբնաւորուել է չարաբաստիկ 1920 թուականից վ ի վեր։

Ե.

Մեզ համար կենսական անհրաժեշտութիւն է եւ պատմական հեռանկար ունենալու բացառիկ պայման է միայն ու միայն ինքներս մեզ դառնալը, վերադարձը մեր արմատներին, մեր աւանդներին, մեր Ինքնութեանը։

Բոլորովին պատահական չէ, որ ազգային այբուբենի եւ ուղղագրութեան ճակատագրով լրջօրէն անհանդստացած է ռուս մտաւորականութեան ընտրանին, այն Ռուսը, որ Գերցենի ու Զաադաեւի, Բերդեաեւի ու Սոլովեովի ճչմարիտ ժառանգորդն է։

Մենք տարբեր առիթներով յիչել եւ յիչեցրել ենք, թէ որպիսի դիմադրութեան հանդիպեց հայերէնի ուղղագրութիւնը խեղելու մակինգեանական հրամանը հայ մտաւորականութեան չրջանակի մէջ։ Եւ կարծես թէ ժամանակ չենք ունեցել անդրադառնալու, թէ որպիսին էր լենինեան ղեկրետների նկատմամբ դրսեւորուած վերաբերմունքը Ռուսաստանում։ Մտաւորական Ռուսաստանը լծուեվեց մշակութային այս աւերածութեան դէմ եւ, ուրեմն, յայտարարուեց «թշնամի»։ Վ. Խոտլինը «Սլաւոնական Այբուբենի 1100 տարին» դրքի մէջ (1963 թ.) գրում է. «Սովետական կարդերի նկատմամբ առաւել հետեւողական թշնամիները չուզեցին ճանաչել նոր ուղղագրութիւնը եւ այդ թշնամութիւնը չարունակում է մինչեւ այսօր»։ Աւելացնենք, որ «թշնամութիւնը» չարունակում է նաեւ քառասուն տարի անց, որ էլ մե՛ր ԱՑՍՕՐՆ է։

Ռուս իմաստասէր, Մոսկուայի համալսարանի ուսուցչապետ Իվան Իլինը, որն այդ «թշնամիներից» մէկն էր եւ որին 1922-ին արտաքսեցին Ռուսաստանից, գրել է. «Եթէ փորձենք համապատասխան բերել այն ամէնը, ինչ անհրաժեշտ է ասել «նոր ուղղագրութեան» դէմ, ապա հրապարակելու ենք վերջնական դատավճիռը՝ պէտք է ապագայում պարզապէս չեղեալ համարել եւ փոխարինել մ՛ն ուղղագրութեամբ, որ ռուս ժողովուրդը կրել է իր ծոցում կիւրեղի եւ Մեդոդիսի ժամանակներից ի վեր։ Եւ դա կը լինի ոչ թէ «հակադէմոկրատիա», այլ լեզուի առողջութեան, իմաստի եւ գեղարուեստականութեան վերականգնում»։

Մէկ ուրիչ «թշնամի» եւ վտարանդի ռուս, Նոպէլի դափնեկիր Իվան Բունինը գրել է. «Տգէտ գեաղան իրապարակել է խելքին փչած «յանկապատային» ուղղագրութիւն, եւ մենք պէտք է հնազանդենք, պէտք է գրենք այնպէս, ինչպէս լակոտներն են գրում պատերի վրայ։ Ես պատասխանում եմ՝ չեմ կարող, չեմ ուզում հէնց թէկուզ այն պատճառով, որ յեղափոխութիւնից յետոյ անցած տասը տարիներին յատկապէս այդ ուղղագրութեամբ է գրուել ամենայն գեհենաքարշը, սուորինը, չարամիտը, սուտը, ինչ երբեւէ եղել է աչխարհում»։

Բոլշեւիկեան ուղղագրութիւնը անընդունելի էր ռուս մտաւորականութեան համար, քանի որ այն բացայայտօրէն խորտակում էր ռուսական մշակոյթը եւ գրաղիտութիւնը յարմարեցնում էր «բանուոր դասակարգի պահանջներին»։ Թէեւ ի՞նչ պահանջներ կարող էր ունենալ «անգրագէտ բանուոր դասակարգը»։

Դասակարգային պայքարի ոլորտի մէջ տեղափոխուելով՝ ազգային մշակոյթը յայտնուեց «արդիականութեան նաւից պոչկինին դուրս նետելու» պահանջի հետ միեւնոյն հունի մէջ։ Եթէ ռուսական պրոլետարիատը իր դասակարգային – ապազգային մշակոյթը ստեղծելու գործին վնասակար էր տեսնում ընդամէնը հարիւր տարի առաջ ստեղծագործած բանաստեղծին, ապա Հայաստանի մէջ նոյնպիսի մի դասակարգային – ապազգային մշակոյթ կերտելու ընթացքը խանդարում էին հազարամեակների խորքերից եկող հայ իմաստասէրները, աղօթողները, բանաստեղծները, գիտունները, նաեւ 19-րդ հարիւրամեակին հոգեւոր մշակոյթի արժէքներ ստեղծած Հայր Ալիշանը, Աբովեանը, Նազարեանը, Նալբանդեանը, Րաֆֆին, Վարուժանը, Թումանեանը, Տէրեանը եւ ուրիշներ, որոնց նոյնպէս դուրս նետեցին «արդիականութեան նաւից» եւ մինչեւ օրս դուրս նետուած են մնում, քանի որ նրանց ընտեղծած բնապրային ճչգրիտ խօսքը օտարուած է դրադէտ ընթերցողից։

Եթէ 1917 թուականի լենինեան երեք դեկրետներից երկուսը հնարաւոր էր իրականացնել Բրեստի պարտուղպական հաշտութեամբ եւ աւանդական աւտոտիրութեան չահարկութեամբ, ապա երրորդը՝ Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան մասին դեկրետը դիմադրաւեց մշակութային արժէքները պահպանելու ելած ռուս մտաւորականութիւնը։ Ուրեմն, անհրաժեշտ էր աւելի կոչտ միջոցներ ձեռնարկել։

Ահաւասիկ, մի քանի դրուագ այն հրապարակումներից, որոնց հեղինակները պնդում են ռուսական այբուբենի եւ ուղղագրութեան վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, քանի որ ուղղագրութիւնը սոսկ գրելաձեւ չէ։ Ուղղագրութիւնը իր արտացոլումն ունի ազգային ընդհանուր մշակոյթի մէջ, գրականութեան մէջ, բանաւոր խօսքի գարճուածքների մէջ։

Տ. Շերուդիլիոն գրում է. «Փողկոմխորհրդի դեկրետը նոր ուղղագրութեան ներմուծումը հիմնաւորել է "լայն զանգուածներին Ռուսաց դրագիտութիւնը իւրացնելը դիւրացնելու եւ ուղղագրութիւնը սովորեցնելիս դպրոցը անարտադրողական աչխատանքից ազատելու նպատակով"... Նուազագոյնը՝ կասկածելի է այս հիմնաւորումը, որն առաւել եւս պատմականօրէն բացայայտեց իր սնանկութիւնը։ Ինչպէս տեսնում ենք, մեր հայրենակիցներից չատերի համար ռուսերէնի պարզեցուած ուղղագրութիւնն իսկ չափազանց դժուար է իւրացնելը։ "Դժուար է ոչ թէ կանոնը, այլ դժուար է կանոնի կիրառութիւնը", – միանգամայն իրաւացիօրէն պնդում էր Իլինը։ Ուրեմն, ուրիչ էլ ի՞նչ ենք անելու մեր լեզուի դէմ, որպէսզի այն մատչելի լինի բոլոր մտաւորականներին» («Գրագոլ», թիւ 5, 2001, նաեւ համեմատիր Ֆ. Ղլղաթեանի գիտական-մարդասիրական «լայացնող մտահոդութեան» հետ. «Իրենց գոյութիւնը դժուարութեամբ պահպանող մարդկանց ուղղագրութեան մասին խօսելն առնուազն մահացու վիրաւորանք է. այսինքն արդէն ամէն ինչից զրկուած մարդկանցից խլել նաեւ վերջինը՝ դրագէտ մարդ լինելու հպարտութիւնը»։ Նաեւ մտածիր, թէ այս եւրոպականից եւ որտե՞ղ է «դրագէտ մարդ լինելը» հպարտութիւն)։

«Անդրադիտութիւնն ու դրա պատճառները» հրապարակումի մէջ Լ. Շչերբան գրում է. «Ապացուցել, թէ մեր զպրոցականների գրագիտութիւնը չափազանց ընկած է, նշանակում է բաց դռներ բախել։ Մենք դա տեսնում ենք բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնների ընդունելութեան քննութիւններին, տեսնում ենք դպրոցն աւարտած մեքենագրուհիների աչխատանքում, դպրոցների վիճակն ուսումնասիրելիս, եւ ընդհանրապէս՝ ամէնուրեք։ Գրագիտութեան մարդկային բարձրացնելու խնդիրը միչտ եղել է օրակարգի մէջ։ Բայց պէտք է հիմա անկեղծօրէն խոստովանենք, որ այդ հարցը ստացել է բոլորովին բացառիկ մի սրութիւն եւ մեր դպրոցների սաների անդրագիտութիւնը չհանդուրժելու մեր աղաղակը բնաւ էլ չափազանցութիւն չէ։ Նաեւ պէտք է խոստովանենք, որ դպրոցական մարզի մէջ այդ վիճակը հասել է հասարակական ազէտի չափերի։ Եւ պէտք է այդ մասին գոչել ամբողջ կոկորդով» (Անդ)։

(Շար. 3)

ԱՐՈՒԻՍՏԸ ԿԸ ՀԱԿԱՍԷ ԿՐՕՆՔԻՆ

«ՏԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԹԱՑՄԱՉ» ԹԵՐԹԻՆ ՄԷՋ ՅՕԴՈՒԱԾԱԳԻՐ ՄԸ ՀԱՐՑ ԿՈՒ ՏԱՑ, ԹԷ ՈՐՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐԸ ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹ ԵՆ։ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՀԱՑՈՒ ՄԸ ԿՈՂՄԷ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԳԱՑԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆ ՍՏԵՂԾԱԾ Է։ ՌՈՒՍ ՕՐԹՈՏՈՔՍ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԱԾ Է ԽՕՍՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ, ՄԻՆՉ ՅԱՑՏՆԱՊԷՍ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՁԳՏԻ ԹՕԹԱՓԵԼ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ «ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆ» ՊԻՏԱԿԸ

Անիկա խնդրայարոյց էր, ինչպէս՝ արդի արուեստը ընդհանրապէս։ Սակայն քիչեր կրնային նախատեսած ըլլալ, թէ անիկա տրքան խնդրայարոյց պիտի դառնար, երբ անցեալ Ցունուարին Մոսկուայի Սախարով թանգարանին մէջ բացումը կատարուեցաւ պեղանկարներու եւ քանդակներու ցուցահանդէսի մը, որ կը կրէր «Զգուշացէ՛ք. կրօն» վերնագիրը։

Ցուցահանդէսին բացումէն չորս օր եաք ռուս օրթոտոքս եկեղեցիէն վեց հոգի թանգարանին ցուցասրահը մտան եւ ներկի սրսկյով խծբծեցին ու փճացուցին ցուցադրուած (? գործերէն չատերը։ Անոնցմէ մէկը խոչոր տառերով «Սրբապղծութիւն» գրեց պատին վրայ։

Ոտիկանութիւնը հասաւ եւ անմիջապէս ձերբակալեց մարդիկը, սակայն անոնց արարքները, որոնք ներկայացուեցան իբրեւ հերոսութիւն կամ խուլիկա-

նութիւն, ստեղծեցին տուր բանավէճ մը, ոչ միայն այսօրուան Ռուսիոյ մէջ խօսքի ազատութեան վիճակին վերաբերեալ, այլ նաեւ՝ ուղղափառ եկեղեցիին հետզհետէ զօրացող ազդեցութեան:

Կրօնաւորները դատապարտեցին Թանդրանը, որ կը կրէր խորհրդային ժամանակներու քնադէտ եւ այլախոհ Անտրէյ Սախարովի անունը: Ռուս օրթոտոքս եկեղեցիի անդամները նամակաբաշխի ձեռնարկեցին յարձակողները պաշտպանելու համար:

Բանավէճը հասաւ հոն, ուր Թանդրանը անօրէնն ու ցուցահանդէսին մասնակցած արուեստագէտները սկսան պարսուիլ: Ռուսիոյ խորհրդարանը որդեգրեց բանաձեւ մը, որ կը դատապարտէր Թանդարանն ու ցուցահանդէսը կազմակերպողները:

Քրէական յանցանքով ամբաստանուած վեց անցերէն չորսը անմիջապէս անպարտ արձակուեցան անբաւարար ապացոյցներու պատճառով, թէեւ անոնք ձերբակալուած էին Թանդարանին չէնքին մէջ: Ապա, Օգոստոս 11-ին, երբ հարիւրաւոր օրթոտոքս հաւատացեալներ հակումի համար հաւաքուած էին Թանդարանին դուրս, Մոսկուայի մէջ դատական ատեան մը չեղեալ համարեցաւ միւս երկու անձերուն դէմ ուղղուած ամբաստանութիւնները եւ յայտարարեց, թէ անոնց հետապնդումը հակաօրինական էր:

Դատական ատեանը յատակօրէն կ'ըսէր, թէ հետաքննութիւնները պէտք էր շարունակուէին, սակայն պէտք էր հետապնդուէին ոչ թէ այն անձերը, որոնք յարձակած էին Թանդարանին վրայ, այլ՝ ինքնին Թանդարանին պատասխանատուները:

«Այժմ Թանդարանը ժողովուրդին թշնամին է», կ'ըսէ Թանդարանին անօրէնը՝ Յուրի Սամոտուրով:

Ցուցահանդէսին շուրջ ծագած վէճերը իրարու դէմ հանած են երկու խաւեր, որոնք միասին տառապած են խորհրդաղաղափարականութեան եւ անաստուածութեան 7 տասնամեակներուն ընթացքին: Խորհրդային Միութեան քայքայումին յաջորդած 12 տարիներուն արուեստագէտներ եւ կրօնական հաւատացեալներ ծաղկում մը ապրած են նոր ժամանակներու Ռուսիոյ մէջ: Սակայն այս պարագային իւրաքանչիւրը իր իրաւունքները պաշտպանելով կ'ամբաստանէ միւսը՝ Ռուսիոյ մէջ տիրող ազատութիւնը չահագործած ըլլալու յանցանքով:

«Ազատութիւնը բացաւ այնպիսի դարպասներ, որ աղտոտութեան թանձր շղթով սկսաւ տղղուիլ մեր ընկերութիւնը, – կ'ըսէ ռուս օրթոտոքս եկեղեցիին ամէնէն պահպանողական անդամներէն հայր Ալեքսանտր Շարկունով: – Եկեղեցին մասնակից չուրի չատ փոքր առուակ մըն է»:

Յուցահանդէսին գործերը վճռացուցած անձերը կը պատկանէին Մոսկուայի մէջ Հայր Ալեքսանտրի դիմաւորած Ս. Նիքոլայ եկեղեցիին: Ոմանք նոյնիսկ եկեղեցիին կը ծառայէին: Հայր Ալեքսանտր քարոզարշաւի ձեռնարկեց անոնց պաշտպանութեան համար եւ Թանդարանին դէմ: Ան ցուցահանդէսը համեմատեց բռնաբարումի եւ ահաբեկչական արարքի հետ:

«Հաւատացեալի մը համար այս սրբապղծութիւնը համազօր է եկեղեցի մը կործանելու, ինչ որ Ռուսիոյ մօտիկ անցեալին պատահեցաւ», կ'ըսէ ան:

Սախարովի աւանդին նուիրուած Թանդարանը յաճախ դիտաւորեալ կերպով կը կազմակերպէ բանավէճեր հրահրող ցուցահանդէսներ, իբրեւ նիւթ ունենալով օրինակ՝ խորհրդային ժառանգութիւնը, մարդկային իրաւունքները եւ Չեչէնիոյ պատերազմը: Յարդ անոնցմէ ոչ մէկը նման ընդվզում յառաջացուցած է:

Ցուցահանդէսին բոլոր գործերուն նիւթը կրօնն էր, սակայն Սամոտուրովի համաձայն, անիկա այնքան հակակրօնական չէր, որքան՝ հակակղերական: Արուեստագէտներէն ոմանք օրթոտոքս հաւատացեալներ էին, եւ ցուցահանդէսին նպատակը վիրաւորել չէր:

Այսուհանդերձ Ալինա Կիւրեւիչի քանդակը, որ զայրոյթ պատճառած էր, կը պատկերէր վոտքայի չիչերէ չինուած եկեղեցի մը: Անիկա կ'ակնարկէր 1990-ական տարիներուն վաւերացուած օրէնքի մը, որուն համաձայն, եկեղեցին տրելից ըմպելի կրնար վաճառել առանց պետական տուրք վճարելու:

Ծագումով ռուս ամերիկացի արուեստագէտ Ալեքսանտր Քոսոլափով, որ նախապէս իր գործերուն մէջ ձաղկած է դորհրդային եւ ռուսական պետական խորհրդանիշները, ցուցադրած էր որմադիր մը, որ Յիսուսը կը պատկերէր Քոքա – քոլայի ծանուցումի մը վրայ: «Սիրկա փմ արիւնս է», գրուած էր որմադիրին վրայ՝ անդլերէնով:

Այլ գործ մը՝ Ալիսա Զրաժեւսքայայի մէկ հսկայ սրբանկարը կը կրէր երկրորդ պատուիրանին ներշնչուած վերնագիրը մը. «Կուռքեր պէտք չէ փորագրես դուն քու վրադ»: Սրբանկարին գլուխին տեղ ծակ մը բացուած էր, որուէնպէ ակնդիտը անոր եռաչ անցնելով դուրս դիտէր: Այլ ծակի մը մէջէն ան իր ձեռքով կրնար բռնել Աստուածաշունչ մը: Դիմակահանդէսի որմադիրի նմանող այս սրբապատկերին վրայ գրուած էր՝ «Իժեր»:

Ցուցադրուած գործերը այժմ կը զննուին տեղւոյն դատախազին գրասենեակին մէջ եւ արուեստագէտներուն մեծամասնութիւնը կանչուած է հարցաքննութեան: Ցուցահանդէսը կազմակերպողը՝ Յարութիւն Զուլումեան անունով հայ մը, անհետացած է:

Թանդարանին իրաւաբանները ստացած են տեղեկութիւն մը, որ կ'ըսէ, թէ կազմուած է մանուկներէ բաղկացած յանձնախումբ մը, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ որոշել, թէ արդեօք ցուցահանդէսին նպատակը ցեղամիջեան կամ միջկրօնական ատելութիւն սերմանե՞լ էր, ինչ որ ոճիր կը համարուի ռուսական օրէնքով: Սամոտուրով այն մտատանջութիւնը ունի, թէ յանձնախումբին եղրակացութիւնը կրնայ կանխամտածուած ըլլալ, որովհետեւ նշանակուած անձերէն ոչ մէկը արդի արուեստի մասնագէտ է:

Դատական վճիռ մը կրնայ տարբեր պատիժներ սահմանել. ցուցահանդէսը կազմակերպողները կրնան 7500–էն 11·600 տոլարի տուգանքի ենթարկուիլ, 3 տարի կախակապուիլ կամ 2 – 4 տարի բանտարկուիլ:

Այլ արուեստագէտ մը՝ Անոա Ալչուք հարցազրոյցի մը առիթով ըսած է, թէ իր գործը կը բաղկանայ չորս մետալներէ, զոր պատած է իր նոր յարկաբաժինին մէջ: Այս գործին նպատակն է անձնական փորձառութեան մէջ փնտռել կրօնական հաւատքը: Ալչուք կ'ըսէ, թէ խորհրդային ժամանակներուն խաւօրէն պիտի արգիլուէր նման նիւթի մը արծարծումը, եւ հարց կու տայ, թէ արդեօք անիկա դարձա՞լ պիտի արգիլուի:

«Ռուսիոյ սահմանադրութեան մէջ բազմաթիւ բաներ գրուած են. խօսքի ազատութիւն, խիղճի ազատութիւն, սակայն կը տեսնենք, թէ անոնք իրականութեան մէջ ի՛նչպէս գոյութիւն ունին», կ'ըսէ ան:

Ռուսիոյ խորհրդարանի մէկ անդամը՝ Ալեքսանտր Զուեւ, որ խորհրդային ժամանակներուն Սախարովի նման այլախոհ մըն էր, տարակարծիք է: Ան ուղղափառ եկեղեցիին սերտ դաշնակիցն է եւ գործնապէս զօրակցած է Թանդարանին պատասխանատուները դատական հետապնդումի ենթարկելու որոշումին: Զուեւ պաշտպանած է այն անձերը, որոնք փճացուցած են ցուցադրուած գործերը եւ յայտարարած է, թէ անոնք գործած են ոճիր մը կանխելու իրենց իրաւունքին սահմանները ւն ժողովրդավարութեան մէջ անհրաժեշտ է յարգել այլոց հաւատալիքները, կ'ըսէ ան:

«Գոյութիւն ունին ընդունուած սահմաններ, որոնց մէջ կարելի է կարծիք մը արտայայտել, – կ'ըսէ Զուեւ, – այնքան ատեն որ անիկա չի վտանգեր օրթոտոքս հաւատացեալներուն իրաւունքները»:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

ԿԱՇԱՌԱԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐԸ

«Միջազգային Թանփանսիկութիւն» կազմակերպութիւնը 133 երկրի մէջ հարցախոյզ մը կատարած է, չափելու համար կաշառակերութեան չափերը: Հարցախոյզը կատարուած է գործի չրջանակներու, համալսարանականներու եւ վերլուծողներու չրջապատներուն մէջ: Աչքէն երկիր դեռեղուած է տասը աստիճանով արժէչափի մը համապատասխան տեղը: Զերօ աստիճանը կաշառակերութեան ամէնէն ծաւալուն ներկայութիւնը կը բնորոչէ, 10 աստիճանը՝ անոր բացարձակ չգոյութիւնը:

Ցանկին ամէնէն պատուաւոր տեղը կը բաւած երկիրը Ֆինլանտիան է (9,7)· կը յաջորդեն Իսլանտան (9,6), Դանիա եւ Նոր Զելանտան (9,5), Սինկափուրը (9,4), Շուէտը (9,3): Ութ կէտ ունեցողներու ցանկը կը բաղկանայ Հոլանտայէն (8,9), Աւստրիայէն, Նորվեկիայէն, Զուիցերիայէն (8,8), Բրիտանիայէն, Գանատայէն, Լիւքսամպուրկէն (8,7), Հոնկ – Քոնկէն, Աւստրալիայէն (8): Անոնցմէ եաք դասուած են Գերմանիան (7,7), Պելժիան (7,6), Իրլանտան, ԱՄՆ–ը (7,5), Շիլին (7,4), Իսրայէլը, Ճափոնը (7):

Ինչ կը վերաբերի զերոյի մօտիկ դիրքերու, այսինքն, ամէնէն կաշառակեր երկիրներուն, առաջին դիրքի վրայ կու-գան ափրիկեան չարք մը երկիրներ· Գոնկօ, Էքուատոր, Սիէրա Լէոնէ, Ուկանտա եւ Իրաք, յետոյ՝ Կիրգիզիստան, Լիբիա, Նոր Կինէա, Գոթ տ'Իվուառ, Ինտոնէզնէզիա, Քէնիա, Անկոլա, Ադրբեջան, Վրաստան, Տաճիկիստան եւ այլն: 1,3–ով ամէնէն աւելի կաշառակեր երկիրը յայտնուած է Պանկլատէշը:

Հայաստա՞նը այս բոլորին մէջ· մենք որ յաճախ կը կարդանք, կը լսենք ու անձնական փորձառութեամբ կը հաստատենք օրհնեալ կաշառքին բարերար դերը, նման դասաւորումներու քիչ մը վախով կը նայինք: Մեր ակնարկով նոյն տեղը կը փնտռենք միւս երկուքը. Վրաստանը եւ Ադրբեջանը: Նշուած ցուցակին մէջ Հայաստան Իրանի, Լիբանանի ու Պաղեստինի հետ 3 կէտով 78–րդ կարգին վրայ է: 0 – 10 աստիճանաւորումին մէջ այդքան կէտ կը նշանակէ թէ ամէնէն չեշտուած կաշառակերներէն չըլլալով հանդերձ, առօք – փառօք արժանի է այդ անուանումին: Կարելի է անչուշտ համեմատելու մեր բարի սովորութիւնը դործի մղել, ըսելու համար թէ Ադրբեջանի եւ Վրաստանի 1,8 կէտէն աւելի լաւ է երկիրը: Մանաւանդ որ աւելի ցած մակարդակի վրայ են Ռուսաստանը (2,7), Ռումանիան (2,8):

Ֆրանսան 6,9 կէտ ունի ցուցակին մէջ, ինչպէս Սպանիան: Եւրոպական միութեան երկիրներէն ամէնէն ցած աստիճանի վրայ գտնուողը Ճունաստանն (4,3) է:

Բաղդատմամբ նախորդ արդիւնքներու, իրենց կացութիւնը բարելաւած երկիրներ են Գերմանիան, Ֆրանսան, Գոլոմպիան եւ Թունուզը: Մինչդեռ, Արժանթինի, Բելառուսի, Իսրայէլի, ԱՄՆ–ու եւ Շիլիի մէջ կաշառակերութեան երեւոյթը աւելի չեշտուած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

3·

Մարկրիթ նչմարեց ձէյմսին վրայ անպուսպ ջղայնոտութիւն մը:

– Վատնգաւոր է, – ըսաւ Մարկրիթ յուզուած ու ցած ձայնով մը. – Վատնգաւոր է: Պէտք չէ անդնին անդին: Զգոյշ վարուելու է կեանքի խմասին հետ: Ան ապակի է, գունդի նման է. եթէ զգուշութեամբ չգործածենք, կը կոտրի:

– Մի՛ վախնար, այնքան ալ չուտ կոտրըուղներէն չէ: Անոր վրայ ձգուած քօղն է, որ այդպէս ցոյց կու տայ: Աւելի ճիշդ՝ մենք ենք, որ այդպէս կը տեսնենք: Ան աւելի կարծր է քան աշխարհի ամենակարծր մետաղը: Մեր վախն է, որ մեղի այդպէս ցոյց կու տայ, – ըսաւ ձէյմս եւ, ոտքի կանգնելով, երկտողը երկարեց Մարկրիթին:

*
**

Այս դէպքը Մարկրիթի վրայ ծանր ազդեց ու մտածել տուաւ: Թէեւ սովորականին պէս ան սրճարան կ'երթար երբեմն ձէյմսին հետ ու յաճախ ալ առանձին, բայց բոլորն ալ նկատած էին, որ առջուայ ուրախ ու թեթեւ Մարկրիթէն բան մնացած չէր:

Ձէք, իր կողմէն, Մարկրիթի այդ փոփոխութիւնը տեսնելով, ինքզինքը յանցաւոր կը զգար:

Երեկոյ մը, երբ Մարկրիթին հետ միասին կը վերադառնային տուն, Ձէք ներողութիւն խնդրեց իր անխոհեմ վարմունքին եւ երկտողին համար:

– Ոչինչ, այդպիսի բաներ մարդկային կեանքի մէջ կը պատահին եւ պէտք է որ պատահին: Այդպիսի բաները կեանքին գոյն կու տան... Բայց մինչեւ հիմա պէտք է, որ գիտնայիք, թէ ես կը սիրեմ Ձէյմսը, – ըսաւ Մարկրիթ:

Զգացում մը աստիճանաբար տիրապետեց Մարկրիթին, տեսակ մը անհանգստութիւն կամ վախ, որ կը զգար Ձէյմսի խօսքերէն ու նայուածքէն, մանաւանդ նայուածքէն... «Ո՞ւր է Ձէյմսի այն առաջուայ անմեղ, զեղեցիկ ու տաք նայուածքը, որը իր հոգին կը թրթռացնէր: Իսկ հիմա՞... պաղ, բուի նայուածք մը, որ զինք այնքա՞ն կը չղայնացնէ»...

Օր մը նորէն քախուժ ունեցան: Նորէն քօղը: Մարկրիթ անդսպօրէն չղայլին՝ պոռաց Ձէյմսի երեսին.

– Կասկածը միտքդ կը նայիս աչքերուս մէջ: Այդ նայուածքը, որ կը խորասուզուի հոգւոյս մէջ ու չղային կ'ընէ զիս եւ անհանգիստ, մեղսուց լոյր զեղեցիկ զգացումներս: Իմ ամէն մէկ խօսքս քու նայուածքիդ տակ քօղով մը կը ծածկուի: Ամէն մէկ չարժումս քօղ ունի քեզ համար: Քօղ, քօղ, քօղ... Դուն ամբողջ քօղ դարձար ինծի համար, Թունաւորեցիր միտքս, Լսած բառերս իրենց իմաստը կորուսին...

– Եւ գիտե՞ս, այդ քու քօղ ըսածդ որքա՞ն չարիքներ կը ծնին, – պատասխանեց Ձէյմս, – այդ քու քօղ ըսածդ է, որ կեանքը իր ընթացքին մէջ կը պահէ: Այդ քօղն է, որ մարդկային լոյր զգացումներուն սանձ կը դնէ: Այդ քօղն է, որ կինն մը իր ամուսինին կը կապէ, ամուսին մը՝ իր տան, մայրը՝ զաւկին, եղբայրը՝ քրոջ... Այո՛, մարդիկ պէտք է ունենան քօղեր, եթէ կ'ուզես, եղածէն ալ աւելի, ծածկելու համար լոյր այն զգացումները, որոնք միայն վնաս կը բերեն մարդկային կեանքի երջանկացումին...

Յաջորդ օրը Մարկրիթ տենդ ունէր: Երկու օր անկողին մնաց:

Երրորդ օրը, երբ ինքզինքը քիչ մը կազդուրուած կը զգար, առաջարկեց Ձէյմսին, որ Պոսթըն վերադառնան:

Ձէյմս լուռ էր:

– Եթէ դուն դալ չես ուզեր, ես մինակ կ'երթայ, – ըսաւ Մարկրիթ:

Ձէյմս համամիտ պտնուեցաւ, որ Մարկրիթ մինակը վերադառնայ Պոսթըն:

Մարկրիթ պատրաստութիւն տեսաւ մեկնելու: Ձէյմսի հրաւէրով՝ այդ երեկոյ խումբը միասին ճաշեց:

Բոլորն ալ ուրախ էին: Առատ ու լաւ պինի: Բաժակաճառեր:

Մարկրիթ խնդրեց, որ հոգ տանին Ձէյմսին մինչեւ իր վերադարձը:

Հելէն կատակով ըսաւ.

– Հոգ մի ըներ, չենք թողուր, որ պարտն ձէյմս որբ զգայ: Իմ մասիս ըլլալով՝ կը խոստանամ ամէն անգամ, որ Փիեթրոյի հետ կռուինք ու բաժնուինք, ուղղակի ձէյմսի մօտ երթալ: Դուն պիտես, որ երկու չարաթը անգամ մը այդ անպատճառ կը պատահի: Կ'աշխատիմ քու բացակայութիւնդ զգալի չընել...

Սէն – Լազարի կայարանը: Շոգեկառքը մեկնելու պատրաստ էր: Ձէյմս ու Մարկրիթ կանգնած էին նրբանցքին մէջ: Մարկրիթի աչքերուն մէջ արցունքներ կար: Ձէյմսի նայուածքը ուղղուած էր անորոշ կէտի մը:

Վերջին սուլիչը: Մարկրիթ անգամ մըն ալ համբուրեց Ձէյմսը:

Ձէյմս վար վազ: Դուռները զոցեցին: Կառախումբը չարժեցաւ...

(Շար. 14)

ՍՏԱՑՈՂ՝

ԼՈՒՍԱՇԱԽԻՂ ԱԿՕՍՆԵՐ
ԵՒ
ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ՅՈՂՔԵՐ

ՄԻՒՈՒՄՆ Ծ. ՎՐԴ. ԱԶՆԻԿԵԱՆ

Նիւ – Եորք, 2003

(Շար. Ա. Էջէն)

մել: Ըստ իրեն, որոշումը նախապէս տրուած էր: Հարկաւ հոն է նաեւ որ մեծահարուստները, բոլորն ալ կլխաւոր լուրի վերածած են այս պարագան, մինչ կը բաւէ հաստատել որ յարգելով Ֆրանսայի աշխարհական նկարագիրը, ոչ մէկ աշակերտ կրնայ լաչակ կրել եւ վերջ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ Իչհանութեան վարչապետը Ահմետ Քորէյի երեք օրուան ամերիկեան հարկաւորութիւններէ յետոյ, որոշեց մնալ իր պաշտօնին գլուխը, այլ խօսքով եւ առաւ իր հրաժարականը, որ հետեւանք էր Աբաֆաթի հետ իր տարաձայնութիւններուն: Քորէյի ամիս մը պիտի վարէ կառավարութիւնը, փորձի շրջանի մը համար: Գլխաւոր տարաձայնութիւնը կը վերաբերէր Ներքին նախարարին նշանակումին եւ որոշուեցաւ, որ այդ շրջանին Աբաֆաթի ղեկավարած Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդը կը ստանձնէ այդ պաշտօնը: Միւս կողմէ, ուժի պաղեստինցիները, որոնց մէկ չորս տարու աղջնակ մը, վիրաւորուած են Գազայի գօտիին մէջ, խարայէլեան կրակոցներէ:

ԹՈՒՐԲԻՈՑ վարչապետը՝ Ռեճեփ Թ. Էրտողան վերընտրուած է իր կուսակցութեան (Արդարութիւն եւ Զարգացում) գլուխը: Էրտողան որ 1998-ին չորս ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր «կրօնական ատելութեան դրդումի» համար, կ'ուրանայ իր անցեալ եւ իր կուսակցութեան որպէս ուղղութիւն կը նախընտրէ «պահպանողական ժողովրդավար» որակումը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ, Հոկտ. 9-ին, սպաննուած է Թոլիաթթիի (Վոլկա) Օպէկվաթէօր թերթին խմբագրապետը, որ ծանօթ էր յօդուածներուն համար մաֆիայի եւ կաշառակերութեան մասին Աւտովազ գործատուներու մէջ, ուր կ'արտադրուին Լատաները: Ալեքսէյ Սիդորով, 32 տարեկան սպաննուած է իր բնակարանին առջեւ երկու անծանօթներու կողմէ:

ԾԽԱԽՈՑ ՎԱՃԱՌՈՂՆԵՐԸ խորապէս դժգոհ են կառավարութեան որոշումներէն, ինչ կը վերաբերի գլանիկներու դիներու յաւելման: Անոնք մանաւանդ, որոնք սահմանադրութիւի վրայ են եւ իրենց յաճախորդները կ'երթան այլ երկիրներէ գնում ընել: Կառավարութիւնը որ Հոկտեմբեր 20-ին եւ Յունուարին 20%-ական յաւելում պիտի ընէ, որուչեց 150 միլիոն եւրօ տրամադրել անոնց, որպէս հատուցում: Այս գումարը բաւարար չի գտնուիր եւ զանազան ցոյցեր նախատեսուած են: Կառավարութիւնը կրնայ յետ քայլ ընել երկրորդ յաւելումին համար, Յունուարին:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ղեկավարը՝ Տընքան Սմիթ բուռն յարձակման մը անցած է Թոնի Պլէրի դէմ եւ ոչ մէկ ածական խնայած է անոր հասցէին: Ուրիշներու կարծիքին՝ «ստախօս», «կեղծաւոր», «կաշառակեր» որակած է Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, ինչ որ նախընթաց չունի:

ՏԱԼԱՅ Լաման փարիզ է, ուր կը մնայ մինչեւ Հոկտեմբեր 17 եւ այդ ժամանակաշրջանին կրօնական դասընթացքներ կու տայ դասախօսութիւններու ճամբով: Ֆրանսայի մէջ, 500 հազար պուտտայական կայ եւ 5 միլիոն հետաքրքրուղ:

ՄԱՐՈՒԲԻ թագաւորը՝ Մոհամէտ Զ. խորհրդարանին առջեւ ելոյթ ունենալով, Հոկտեմբեր 10-ին, յայտնած է որ Ընտանիքի Օրինագիրքը հիմնական բարեվոքում մը պիտի ունենայ, նոր իրաւունքներ չնորհելով կիներուն եւ խիստ սահմանափակումներով բազմակնութեան: Շեշտաք, որ յաջորդ օրը վերջ կու տար իր այցելութեան, որպէս օրինակ ներկայացուցած է Մարոքը «դէպի ազատական ժողովրդավարութիւն երթին»:

«ՆԵՂՈՍԻ ՄԱՆՐԷՆ» մուտք գործած է նաեւ Ֆրանսա, վառի նահանջը: Հիւանդը ապաքինած կը թուի եւ տուն վերադարձած է: Հիւանդութիւնը մարդէ մարդ չանցնիր, այլ հետեւանք է մժեղի մը խայթոցին: Մանրէն բաւական աւեր գործած է սակայն Ամերիկա, ուր 441 մեռեալ կայ չորս վերջին տարիներու ընթացքին: Մանրէն յայտնաբերուած է 1930-ին Ուկանտա եւ կարճատեւ համաճարակ մը տեղի ունեցած է Ֆրանսա, 1963-ին:

ԲԵԼԱՌՈՒՍԻՈՑ մէկ յիմարանոցին մէջ, հրեղէն մը հետեւանքով 31 հոգի մեռած է: Կը թուի որ հիւանդներէն մէկն է պատասխանատուն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Կը հրաւիրեն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐԲ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի:

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ընէայ Մայր Եկեղեցւոյ կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն:

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Ջրբաշեան հանդիսասրահին մէջ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ Դիւանատուն՝ 04 91 77 84 70

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 16,
ժամը 20·30-ին

«ԼԵԶՈՒԻ՝
ՇՐՋՈՒՆ ՀԱՑՐԵՆԻՔՆ ԻՄ»

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՑԵԱՆ՝

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

Ներածական՝ ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝ ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԻՇԵԱՆ

Խօսք ու գրոյց բանաստեղծի հետ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro Cardinal Lemoine, Monge

– Մուտքը ազատ է –

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ

«Հայերէնն լեզուն – Որո՞ւ համար, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս...

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 25, ժամը 10-էն 17·30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

կը դասախօսեն

– ԺԻԼԳԻՐ ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ – Երկլեզուութիւն

– ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ – Սփիւռքի լեզուն, արեւմտահայերէնը

– ՑԱՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ – Մանկական դրականութիւն

– ԱՐԲԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ – Այբուբենի խորհրդանշական համակարգը

Հայ դպրոցներու պատասխանատուները եւ հայերէնի ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

Մասնակցելու համար կը խնդրուի հեռաձայնել 01 53 34 18 18 թիւին Հոկտեմբեր 20-էն առաջ:

Տեղւոյն վրայ ճաշելու համար պէտք է արձանագրուիլ վերոյիշեալ թիւին:

***

ՅԻՇԱՏԱՏԻՐ

ԿԱՄՈՑՑ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը:

***

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առած է Թագուհի Սարգիսեան/Վ մահուան առիթով, ի նպաստ Պէլֆոնթէյնի կայանին.

Տէր եւ Տիկին Թուզմէն 150 եւրօ, Տիկին Ժագլին Նէվրուզ 40 եւրօ, Թալին Տէր – Մինասեան 50 եւրօ, Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբ 80 եւրօ, Տէր եւ Տիկին Փիէր Հաքիմեան 50 եւրօ, Տիկին Վարդանոյշ Գարաօղլանեան 50 եւրօ, Ֆ.Կ.Մ. Արնուվիլի մասնաճիւղ 150 եւրօ:

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de
l'ASSOCIATION OECUMENIQUE
ETOILE-CHAMPS-ELYSEES
Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h
FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Au cours de cette célébration :
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;
— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale St Jean-Baptiste

L'ENSEMBLE ORCHESTRAL
« VOCATIONS »
présente

«FESTIVAL D'UN JOUR»

Grande rencontre musicale autour des compositeurs et interprètes arméniens, russes et français, sous la direction d'un jeune chef d'orchestre RETA KAZARIAN.

Au programme :
Babadjanian, Galanderian, Melikian, Ayvazian, Tchaïkovski, Werner, Nikiforov
H. Surmelian : pianiste
H. Yeritssian : soprano
I. Karpova : pianiste
A. Jodry : violoniste
H. Dautry : violoncelliste
Et l'Ensemble vocal de Fresnes

Jeudi 16 octobre à 20 heures 30, salle Cortot, 18, rue Cardinet, Paris 17e

Cette soirée est organisée avec la collaboration de Hamaskaïne.
Réservation : 01. 43. 76. 67. 37
ou au 01. 45. 93. 00. 25

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.

Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE

«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»

présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Présentation — débat sur le livre

«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»

sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**

Evêque de Marseille (1929-1934)

présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
86, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55885**

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à la Rencontre avec
CHARLY KOUBESSERIAN
à l'occasion de la parution de son livre
« L'ARMENIEN »
De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՔԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԳՏՆՎՈՂ ՕՏԱՐԵՐԿՐԱՑԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԻՆ

ՄԵՆՔ՝ ՄԻՇՏ ԹՂԹԵ ՇԵՐԵՓՈՎ, ԵՒ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԻՐԵՆՑ «ՀԱՋԱՐԱՄԵԱՅ ԱՐՄԱՏՆԵՐԻՆ»

ԿԱՐԵՆ Ա. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Ջ.

Ուղղագրականների եւ խեղագրականների այս պայքարի ասպարէզի վրայ յանկարծ յայտնուել է «երրորդ տարբերակ»: Այս «երրորդ տարբերակի» նպատակը նոյնն է, ինչ բացայայտեց Լ. Մխիթարեանը «Խնձորի դցած քարը» յօդուածով («Յառաջ», 2003, Օգոստոս 23):

Նպատակը ուշադրութիւնը չեզոքն է եւ խնդիրն այնպէս ներկայացնելը, թէ արդէն մէկ անգամ եւ ընդմիշտ ստեղծուած Ազգային Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան համար կարող են բազմաթիւ տարբերակներ լինել: Հետեւաբար, կարելի է համաձայնել նաեւ սովետական տարբերակի հետ:

Ո՛չ: Չի կարելի համաձայնել, քանի որ Ազգային Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնը մէկն են, եզակի են, ինչպէս ինքը՝ Ազգը, որ մէկն է ու եզակի՝ իր պատմութեամբ, աւանդութիւններով ու լեզուով:

Ռուսաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի թղթակից – անդամ Սերգէյ Ճարուտիւնովը հանդէս է եկել ռուսերէնի այբուբենը լատինականացնելու առաջարկութեամբ: Այո՛, քոլշեւիկեան ախտը դեռ չի ապաքինուել... Հնոտիքի մթնից դուրս բերած իր այդ «յայտնագործութիւնը» ակադեմիկոս Ճարուտիւնովը հիմնաւորել է զրեթէ նոյն փաստարկներով, որպիսիք շրջանառութեան մէջ են եղել ժամանակին յեզափոխական կառավարութեան ջանքերով եւ այսօր էլ դեռ կիրառւում են, երբ խօսքը վերաբերում է հայերէնի մեսրոպեան այբուբենն ու ուղղագրութիւնը վերականգնելուն: Աւելով «զրեթէ», նկատի ունեմ, որ այդ փաստարկները փոքր – ինչ արդիականացուել են: Եթէ աւելի քան ութսուն տարի առաջ բոլշեւիկները ազգային այբուբենները մերժում էին «համաչխարհային յեղափոխութեան», իսկ յետոյ «պատմական նոր հանրութիւն՝ սովետական ժողովուրդ ստեղծելու» նպատակով, ապա այս ակադեմիկոսը նկատի ունի համաշխարհայնացումի իրական ու անխուսափելի հեռանկարը, որի նախապատմանը համակարգիչային եւ իրազեկութեան դիտարհեստն է:

Այս հերթական ակադեմիկոսի նկերտումներին դիպուկ պատասխան է տուել պատմութեան եւ լեզուի անաղարտութեան երեւելի պաշտպան Վ. Ամուսը: «Կարծում եմ, որ միայն Ռուսաստանում է հնարաւոր, մեզմ ասած՝ այնպիսի անհեմատ առաջարկութիւն անել, որպիսին զալիս է Պր. Ճարուտիւնովից, – ըստում է Վ. Ամուսը: – Ես նրան խորհուրդ կը տայի նմանօրինակ առաջարկութեամբ հանդէս գալ, ասենք, Աֆղանքի, Երեւանի, Թիֆլիսի, Թել – Ավիվի մէջ, էլ չեմ ասում զանազան էմիրութիւնների, էլ չեմ ասում այնպիսի խոշոր երկրների մասին, որպիսիք են Հնդկաստանը, Չինաստանը եւ Ճափոնիան: Հազարամեայ մշակոյթները պէտք է դոյութիւն ունենան պահպանելով իրենց աւանդութիւնները: Ռուսական մշակոյթի աւանդութիւններից մէկն է հանդիսանում կիւրեղեան այբուբենը: Մենք չենք կարող հրաժարուել մեր այբուբենից յանուն այդ համաչխարհայնացում կոչուածի»:

Որքան էլ տարօրինակ է, բայց մենք, Հայերս, նոյնպէս մտահոգ ենք համաչխարհայնացումի երեւոյթին դէմ – դիմաց յայտնելով: Տարօրինակ է մեր մտահոգութիւնը, քանի որ այն արժէքները, որոնց կորուստը Հային սպառնում է համաքրդկային համաչխարհայնացումի դէպքում, արդէն կորցրել կամ կորցնելու եզրին ենք: Կորուստներն ունեցել ենք այնքան վաղուց, «նոր աշխարհ կառուցողների» այնպիսի խանդավառութեամբ, որ նոյնիսկ մոռացել ենք այդ մասին եւ այսօր զաւառամիտ ծեքծեքումներով զաւոդութիւններ ենք անում, փորձելով նմանել իրենց Ինքնութիւնը պահպանած եւ իրենց պատմական աւանդներին հաւատարիմ ազգերին:

Բանն այն է, որ համաչխարհայնացման ընթացքից ազգ, ցեղ տեսակ՝ մեզ պաշտպանելու են ազգային եւ ՄԻԱՑՆ ԱՋԳՍԱՅԻՆ մշակոյթն ու մշակութային աւանդութիւնները:

Հայերէնի Այբուբենից եւ Ուղղագրութիւնից հրաժարուելու հետեւանքով մենք կորցնում ենք նաեւ թանկագին ժամանակը... Մենք միշտ կորցրել ենք թանկագին ժամանակը... Ցեւոո՞յ ինչ, որ այսօր, 2003–ին, համակարգիչները դեռ չեն մտել մեր կենցաղը: Այսպէս հո չի՞ մնալու... Բայց մի՞թէ տնտեսական մեր թշուառ վիճակը որեւէ կերպ կարող է արդարացնել, երբ կամայ – ակամայ փաստօրէն կենսագործում ենք այբուբենները միասնականացնելու եւ լեզուները լրկելու բոլշեւիկեան ծրագիրը: Այն Հայերը, ովքեր հնարաւորութիւն ունեն համակարգիչներ օգտագործել, վաղուց անցել են լատինական այբուբենի: Իսկ այս հանգամանքը նոյնպէս «տարբերակ» է, որ նորէն չրջանառութեան մէջ է դրել ակադեմիկոս Ճարուտիւնովը եւ Երեւանի մէջ անպայման ունի իր համախոհները... Ջահուկեանի զլխաւորած վիպագրական դիւանը լաւագոյն հնարաւորութիւնն ունի իրականացնելու հայերէնի այբուբենը լատինականացնելու կիսատ գործը աւարտին հասցնելու համար:

Թէ ինքը՝ Գ. Ջահուկեանը եւ թէ նրա մոնթերը այսօր ընտրել են ժամանակը փրենց օգտին աշխատեցնելու մեթոդը: Իրենց ելոյթներով կատարեալ ինքնամերկացումից յետոյ, նրանք ասպարէզը թողել են քոթոթներին, որոնք չարունակում են մեր հոգեւոր – իմացական մինոլորտը աղտոտելու գործը Երեւանից մինչեւ Թել – Ավիվ, Սիդնէյից մինչեւ Մոսկուա, Մարսէյլից մինչեւ Լոս – Անճելըս:

Իսկ մենք կորցնում ենք մեր ժամանակը...

Կորցնում ենք այն միջոցը, երբ ինֆորմատիկան՝ իրազեկային գիտարհեստը, պէտք է ենթարկէիճք հայերէնին, որպէսզի այս նոր ու ապագայնացնող երեւոյթին հայերէնը ենթարկեցնելով՝ համաչխարհայնացման որկոր չառաջնորդէինք արդէն չափազանց դիւրամարս դարձած ՀԱՅ ԱԶԳԸ:

Ինքը՝ գիտութիւնը եւ արհեստը լինելով մարդկային մտքի արգասիք՝ զուրկ են ազգային պատկանելիութիւնից եւ չունեն բարոյականութիւն: Այս պատճառով էլ պիտական ամէն մի նոր յայտնագործութիւն, որ սկսում է կիրառութիւն գտնել, ուղղակիօրէն սպառնում է ազգային աւանդական արժէքներին, ազգային մշակոյթին եւ Ինքնութեանը: Հայը միշտ էլ դիմագրաւել է գիտութեան եւ ճարտարուեստի մարզի մէջ ամէն մի հերթական նուաճում քրիստոնէական իր բարոյականութեամբ եւ ազգային ինքնութեամբ: Օրինա՞կ... Կիւթէնպէրկը տպագրական գիւտն էր անում եւ Ոսկան վարդապետ Երեւանցին նետւում էր Լիոն ու Ամստերտամ՝ հայատառ ու հայերէն տպագրութեան գործը հիմնելու: «Խաւար» միջնադարի հայ հոգեւորականը աւելի, քան մեր «լուսաւոր» դոկտորներից ու ակադեմիկոսներից չատերը, գիտէր այդ նոր գիւտի ուղղակի վտանգը: Եթէ անյապաղօրէն չստեղծուէր հայերէն տպագրութիւն, ապա հայ դպրութիւնը լոկ արտագրող գրիչներով ապագայ չէր ունենայ: Հետեւաբար որեւէ արդիւնք չէին ունենայ նաեւ Մխիթար աբբահայր Սեբաստացի Ջանքերը: Եւ այսպէս, ազգային պատմութեան ընթացքին Հայը երբէք չի ընդդիմացել լուսաւոր մտքին: Համաչխարհայնացման զօրաւոր միջոցը համակարգիչն ու համացանցն է, բայց նաեւ համաչխարհայնացման տաղնապը յաղթահարելու միակ միջոցն է նոյն համակարգիչը եւ համացանցը, որտեղ կատարելապէս բոկոտն ենք: Հայկական համարուող էջակայքերը, որոնք կարող էին օգտակար լինել պրպտող մարդուն՝ ռուսերէն են: Եւ ոչ միայն լեզուով, այլեւ մտածողութեամբ:

Թէեւ առանձին նուիրեալներ առանց պետական որեւէ աջակցութեան ստեղծում են համակարգիչների թէկուզեւ նուազադոյն ծրագրեր, բայց դրանք չեն կիւրաւորում, որովհետեւ եղծուած է Հայերէնի Այբուբենն ու Ուղղագրութիւնը: Ես հանդիպել եմ այնպիսի քնագրերի, որոնք արդէն նոր նշանագրեր են յօրինում հայերէնի համար: Զոր օրինակ «§» որպէս «եւ» չաղկապը փոխարինող, թէ ինչո՛ւ՝ զժուար չէ կռահել: Այդ բնագիրը չարուել է հայերէնի մեսրոպեան այբուբենով, որտեղ պոյութիւն չունի «եւ» չաղկապի սղագիրը: Բայց գրաշարն էլ, հայատառնոցի լինելով, ներշնչուած է, թէ «եւ»ի սղագիրը տառ է, որը չկայ ստեղնաշարի վրայ: Ուստի «եւ» չարելու փոխարէն մի նոր նշանագիր է ստեղծել՝ յամօթ հայ զպրոցի եւ իրենց գրագէտ համարող «լրագրողների»: Այսպիսի «զբաղիտութեան» օրինակները ուղիղ համեմատական են երեւանից մինչեւ Լոս – Անճելըս, Մոսկուա, Բուխարեստ, Պրահա, Սթոքհոլմ եւ այլուր լոյս տեսնող թերթերի, ամսագրերի, ինչպէս նաեւ ռադիօ – հեռատեսիլի հաղորդումների մէջ:

Համաչխարհայնացումի հեռանկարը ազգային մշակոյթի համար կարող է միանգամայն անվտանգ լինել, եթէ չկորցնենք մեր Դէմքը, եթէ զտանանք երբեմնի լուսաւորեալ ազգը եւ լուսաւորութեան հետ մէկտեղ վերականգնենք մեր պարկեշտութիւնը, որ զալիս է քարոյական կողմնորոշումներից, եթէ համաչխարհայնացումի զօրեղ գործիքը սեփականենք. եթէ ազգրեղչաներէնի եւ թուրքերէնի, արաբերէնի ու ճափոներէնի հետ համազօր՝ զանգուածային օգտագործման ծրագրերի մէջ իր հաստատուն տեղն ունենայ Հայերէնի այբուբենը. եթէ կիրառուեն այն ծրագրերը, որոնց օգնութեամբ ոչ միայն հնարաւոր է անսխալ դրել, այլեւ հայերէն չարադրանքներ լրեսել համակարգչային բարձրաձայն ընթերցանութեամբ, ինչպէս նաեւ թելադրել համակարգչին եւ ստանալ թելադրուածի գրաւոր չարադրանքը: Կարելի է տեղնուտեղը հայերէնի թարգմանել այլ եւ այլ լեզուների բնագրեր եւ չմոլեգնել անդլերէնի կամ ռուսերէնի խառնարանի մէջ: Այս հեռանկարներին խոչընդոտում են մեր սովետական լեզուաբանները, ինչպէս նաեւ միայն «պատերի վրայ գրելու» կարողութիւն ունեցող տեսեհասի մեծամտութիւնը, որն, ինչո՞ւ չէ, նաեւ իր այդ «գրագիտութեամբ» լրագրեր, ամսագրեր եւ գրքեր էլ է հրատարակում:

Աւանդութիւնները մեզ կապում, միացնում են, նոյնացնում են Հայերի բոլոր սերունդներին, որոնք երբեւէ ապրել են Հայաստան աշխարհում եւ նրանից դուրս: Աւանդութիւնները մեր բացառիկ եւ հաստատուն յենարանն են, մեր ուժը եւ ապագայ ունենալու դրաւականը: Աւանդութիւնները մեզ օգնում են պիտակելու, որ ոչ թէ աշխարհով մէկ ցրուած եօթը միլիոն ապրողներով ենք միայն Հայ, այլ անցեալի բոլոր սերունդների հետ, որոնք իրենց ժամանակին պահպանել են Գրիգոր Լուսաւորիչի եկեղեցու Հաւատը, պահպանել են մեր ապրելակերպի առանձնայատկութիւնները, պահպանել են մեր սովորութիւնները, մեր բարքերը եւ այդ ամէնի չնորհիւ է, որ այսօր մենք կա՛նք, երկիր ունենք եւ այդ երկրի ու ժողովրդի քաղաքակրթութիւնը վերականգնելու կամք:

Մեզնից իւրաքանչիւրի համար ազգային վիրաւորանք եւ անձնական ամօթ է Հայերէնի Այբուբենի եւ Ուղղագրութեան նկատմամբ գրական հասարակայնութեան եւ լեզուաբանների որոշ շրջանակի բիրտ վերաբերմունքը: Մեր ձեռքին դեռեւս նոյն «թղթէ չերեփն» է, որից զզուեցրել էր Մկրտիչ Խրիմեան վեհափառը: Մենք 20–րդ դար մտանք նոյն թղթէ չերեփով, որ կարծեցինք, թէ մեր ձեռքինը երկաթ է, քանի որ այդպէս ներ – չնչեցին բոլշեւիկները իրենց երկաթէ ցախաւելով: Սարսափահար եւ նոյն ««թղթէ չերեփով» եկել ենք 21րդ դար ու կարծում ենք, թէ առանց մեր անցեալի վառարար ժառանգութեան եւ բարոյական արժէքների, միայն «հայրենասիրական» կուրծք ծեծելով՝ կարող ենք ընդհանրապէս որեւէ ապագայ ունենալ:

Եւ սա այն դէպքում, երբ մեր դրկիցը՝ որպէս անապատային մի դաշտագլոր յայտնուելով մեր կողմերը, յաջողութեամբ աւարտում է արմատակալելու իր փորձերը, օտագործելով ազատութիւն ստանալու հնարաւորութիւնը, եւ դրամով իսկ ապահովում է հոգեւոր պարտքօնք:

Այսպէս են յաղթում արժանապատուութիւն ունեցող ժողովուրդները:

Ժամանակին միշտ այդպէս ենք յաղթել նաեւ մենք:

Այն ժամանակներին, երբ ազգովի դեռ վարակուած չենք եղել օտարասիրութեամբ, ապազգայնութեամբ, մեծամտութեամբ եւ զաւառամտութեամբ:

Ասել կ'ուզի, երբ չենք եղել նուաստացած եւ ստրկամիտ ժողովուրդ:

Փարիզ

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՊԱՊԻՆ ՅԱՋՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԸ

Հոկտեմբեր 15–ին Հռոմի մէջ Ցովհաննէս – Պօղոս Բ.ի նախագահութեամբ կը դասարուի կաթողիկէ եկեղեցիին նուիրապետական ըման կազմը: Սոյդ կը թուի թէ այդ չաբթուան ընթացքին յաջորդ պապին ինքնութիւնը կ'ուրուագծուի: Որոշ է որ այդ ինքնութիւնը օրէ օր աւելի հետաքրքրութիւն կը չարժէ, քանի՛ իրարու կը յաջորդեն փիլիսական ամբողջական հիւծումի հասած կրօնապետին պատկերները, առողջութեան լուրերը:

Պօղոս Ջ. քահանայապետը իր մահէն վեց տարի առաջ, Վենետիկի պատրիարքարանին պատչգամին վրայ իր յաջորդութեան մասին յստակ նախընտրութիւն մը յայտնած էր, իր ուսնոցը դնելով կարդինալ Ալպինօ Լուչիանիի ուսերուն վրայ: եւ այս վերջինն էր որ դարձաւ Ցովհաննէս – Պօղոս Ա. պապը: Ցովհ.–Պօղոս Բ. այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ բան յայտնած է մինչեւ այսօր: Թէեւ առողջական վիճակին կտրուկ վատթարացումը երբեմն կարդինալները կը մղէ քուիսային լուրջ խորհրդակցութիւններու, հրսկայի մը յաջորդութեան պատրաստութեան նիւթով:

Հռոմի վեհաժողովին պիտի մասնակցին բոլոր կարդինալները, եպիսկոպոսական ժողովներու բոլոր նախագահները, որոնք նախ պիտի նչեն Ցովհ.–Պօղոս Բ.ի գահակալութեան 25–ամեակը: Իսկ Հոկտեմբեր 19–ին տեղի կ'ունենայ Մայր Թերեզայի երանացումը: Վերջին վայրկեանին պապը այս ծրագրին աւելցուցած է կարդինալներու օծում մը, որով այս «ընդհանուր ժողովը» պիտի տեւէ ամբողջ չաբաթ մը: Այդ ընթացքին տեղի պիտի ունենայ սեմինար մը ուր դասախօսութիւններ պիտի տրուին կրօնական զանազան նիւթերու մասին: Անոնք առիթ պիտի տան եկեղեցիին կացութիւնը վերլուծելու, ապագային համար մայր ուղղութիւններ առաջարկելու:

Յաջորդութեան ընկալեալ կանոնները որոնք վերջին ծայր խիստ են, կ'արգիլեն որ պապի մը կենդանութեան թեկնածուներ յայտնուին, ընտրական ծրագիրներ նիւթ ըլլան: Այսուհանդերձ, այդ բաները արդէն մաս կը կազմեն կաթողիկէ եկեղեցիին առօրեային, թէեւ ոչ բոլորովին բացայայտ կերպով: Իսկ 26 նոր կարդինալներու նչանակումը որոնք ընտրողներ պիտի ըլլան նոր պապին, կը զօրացնէ իտալական թեւը: Նորերուն չնորհիւ անոր 17 ընտրողներուն թիւը կը բարձրանայ 23–ի, մինչ սպանիոյ Ամերիկան, 442 միլիոն կաթողիկէներով, պիտի ունենայ 24 ընտրող կարդինալ:

Այս համեմատութիւնը մտածել կու տայ որ իտալացիները պիտի փորձեն կրկին տիրանալ պապական գահոյն որ իրենց մենաչնորհը եղած է ամբողջ հինգ դար: Լատատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, Միլանոյի կարդինալը Տիոնիճի Թէթթամանցի ամէնէն հաւանական թեկնածուն կը նկատուի, քանի՛ երկու երրորդի անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը վր վրայ կեդրոնացնելու կարող: Սոյդ կը թուի թէ պապական յաջորդ ընտրութիւնը պիտի անցնի լատինական – ամերիկեան – իսպերական պլոքին եւ իտալականին միջեւ:

Ցաճախ կ'ըսուի թէ Ցովհ. – Պօղոս Բ. Վատիկանի վարչարարական բարեփո-

ՀԱՑ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՇԱՔԹՈՒԱՆ

Հոկտ. 1–6, 19 երկրէ Պելկրատ հասած մանկական խումբեր մասնակցեցան «Եւրոպայի ուրախութիւնը» հանդիսպոմին: Հոկտ. 6–ին «Սաւա» կեդրոնին մէջ բացուեցաւ Մանկական շաբաթ, «Լսէ՛ աշխարհ, ես մանուկ եմ» խորագիրով: Այդ շրջանակին մէջ տեղի ունեցաւ նկարչական ցուցահանդէս, որուն մասնակցեցան «Ափմենկա» (Հայ կանանց կեդրոն) ընկերակցութեան երախաները որոնք մեծ մասով Պելկրատ ապրող կէս հայ մանուկներ են: Անոնց խումբը երգեց նաեւ «Միծեռնակ»ը եւ արտասանեց Ս. Կապուտիկեանի «Հայ հողը», սերպերէն:

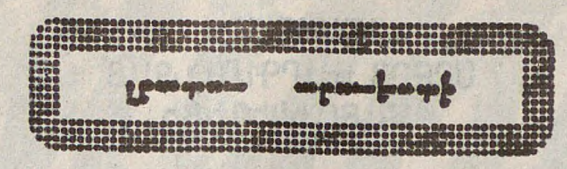
Մանկական շաբթուան բացումին ներկայ էին Պելկրատի քաղաքապետը, Նոր Պելկրատ շրջանային կեդրոնի նախագահը, ինչպէս նաեւ «Երախաներու բարեկամներ» կազմակերպութեան անդամները:

Հոկտ. 6–ին աւելի քան 400 պատանիներ գրենական պիտոյքներ, խաղալիքներ եւ անուշեղէններ հաւաքեցին Գոսովոյի եւ Մետոհիայի երախաներուն ղրկելու համար:

Նախաձեռնութիւնը փակուեցաւ Հոկտ. 12–ին, «Տարբեր, բայց միեւնոյն ծրագրով:

ԱՆՈՑՇ ԲԱԼԱՑԵԱՆ

Պելկրատ

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՔԸԼԵԱՆ

Հոկտեմբեր 10–էն 23, Անթուան Կաբապետեան (Աքըլեան) կը ներկայացնէ իր գործերը, ամէն օր բացի կիրակիէն:

Galerie Thuillier
13, rue de Thorigny
75003 Paris

*
**

«L'EAU DOUCE ET AUTRES IMAGES»

Հոկտեմբեր 16–էն 25, Առիան _ Էսօր կազմակերպութիւնը 12 երկիրներէ 21 արուեստագէտներու գործերը կը ներկայացնէ: Հայերու կարգին են. _ Տիգրան Աբրահամեան, Ասիլվա, Խաչիկ Գազան, Յակոբ Խուպէսէրեան, Սուրէն Մալխազեան, Միքայէլ Օհանճանեան:

L'Escale
25, rue de la Gare
Levallois

*
**

ՇԱՐԱՆԿԱՐԻ ԿԱՌՏԱՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Հոկտեմբեր 17–էն 28, Կառտանի մէջ, տեղի կ'ունենայ չարժանկարի փառատօն մը, որու ընթացքին կը ներկայացուին չարք մը ֆիլմեր: Առանց կարգին, Հոկտ. 18–ին եւ 19–ին, կը ներկայացուին Ժաղ Քեպատեանի «Հայկական ցեղասպանութիւնը» եւ «Առանց վերապարձի կարելիութեան»ը: Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝ 04 42 51 44 93:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ԵԻ Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՁՕՆՈՒԱԾ ՀԱՄԵՐԳ ԻՒՆԷՍՔՕ-Ի ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 4, Շաբաթ երեկոյ, ԻՒՆԷՍԿՕ–ի Փարիզի կեդրոնատեղիին մեծ սրահին մէջ Ռուսաստանի պատուիրակութեան կողմէ կազմակերպուած էր դասական երաժշտութեան համերգ մը, Ս. Պետերսբուրգի երեքհարիւրամեակին առթիւ: Նոյն համերգին յարգանքի տուրք մըն ալ մատուցուեցաւ Արամ Խաչատուրեանի յիշատակին:

Երեկոյթին համար հրաւիրուած էր յոբելեար քաղաքի Մարինսկի թատրոնին երիտասարդական նուագախումբը որ Փարիզի սէնֆոնիք երգչախումբին հետ զետեղուած էր խմբավար կզավիէ Ռիքուրի ղեկավարութեան տակ: Համերգին մասնակից բարձրարժէք արուեստագէտներէն մէկն էր դաշնակահար Սերգէյ Մարգարով:

Համերգը ուրիշներու կարգին հովանաւորութիւնը կը վայելէր ԻՒՆԷՍԿՕ–ի բարի կամքի դեսպան ու Ռուսաստանի Հայերու Միութեան նախագահ Արա Աբրահամեանի: Ան Ռուսաստանի պատուիրակութեան կողմէ կարդացուած իր ուղերձին մէջ կը յիշեցնէր թէ 2003–ը Ս. Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակի տարին էր: Այդ պատճառով անոր քոքաթեան առնուած էր յայտագրին մէջ: Զայն մեծ յաջողութեամբ նուագեց Ս. Մարգարով որ «ԻՒՆԷՍԿՕ–ի խաղաղութեան արուեստագէտի տիտղոսին տէր է:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՈՒՏ

Հանդիպում են երկու ընկեր:

_ Բարեւ, ո՞նց ես:

_ Վատ: Պետը ուզում է, որ աշխատենք երեք մարդու չափ: Դեռ լաւ է, որ հինգ հոգով ենք:

ԴԱՂՁԱԻՐԵԼ ԴԱՂՁԻՒ

ԱԹԷՆՔԻ Լետրա Մարիոթ պանդոկի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 24–ին, Հայաստանի դեսպանատունը ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր Հայաստանի անկախութեան 12–րդ տարեդարձին առթիւ: Ներկայ եղած են Յունաստանի Մորհրդարանի նախագահը՝ Ա. Գապլամանիս ինչպէս նաեւ բազմաթիւ յոյն եւ հայ անձնաւորութիւններ եւ օտար երկիրներու դեսպաններ:

*
**

ՆԷԱ ԶՄԻՒՈՒՆԻԻ (Աթէնքի արուարձան) քաղաքապետական պուրակէն ներս, Սեպտեմբեր 20–ին, մշակութային ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է (Յունական ոճեր), նուիրուած Նէա Զմիւռնիի եւ Սիսիան քաղաքներու զուգորդութեան, կազմակերպութեան տեղւոյն քաղաքապետարանին եւ Հ. Յ. Դ. Նիկոլ Դուման կոմիտէին կողմէ: Սիսիանի պատուիրակութիւնը գլխաւորած է Լաւրէնթա Սարգըսեան: Սկիզբը, մեծադիր պաստառի մը վրայ ներկայացուած է երկու քաղաքներու զուգորդութեան առիթով անցեալ գարնան Նէա Զմիւռնիոյ քաղաքապետութեան պատուիրակութեան եւ Հ. Յ. Դ. Նիկոլ Դուման կոմիտէի ներկայացուցիչներու Սիսիան կատարած այցելութեան նկարը: Տեսերիզի ցուցադրութենէն ետք, օրուան հանդիսավարը՝ Արլէն Ղեւոնդեան անդրադարձած է զուգորդութեան կարեւորութեան: Ելոյթ ունեցած են երկու քաղաքներու քաղաքապետներ – որմէ ետք Սիսիանի պարախումբը ներկայացուցած է չարք մը պարեր: Զեռնարկին ընթացքին, նոյն տեղը, տեղի ունեցած է նկարչական ցուցահանդէս մը, Սիսիանի վարժարանի աշակերտներու եւ Սիսիանէն նկարիչ Զառա Գասպարեանի գործերով: Ճաշով մը փակուած է հանդիսութիւնը:

*
**

ԽԱԼԿԻՏԻԿԻի (Յունաստան) բանակավայրէն ներս, Յունաստանի պատանեկան Միութեան Ընդհանուր Վարիչ Մարմինը այս տարի ալ կազմակերպած էր ամառնային բանակում: 84 պատանիներ «կանք, պիտի լինենք ու դեռ չատանանք» կարգախօսով, ճամբայ ելած են Օգոստոս 7–ին, 10 պատասխանատու վարիչներու գլխաւորութեամբ: Դաստիարակչականի նպատակն էր փոխանցել դիտելիքներ եւ այլ նիւթեր, օրինակ՝ հայկական եւ արցախեան հարց, հայ ֆետայիները, Հ. Յ. Դ.–ի անցեալն ու ներկան, Եւրոպական Միութիւնը, Հայ դատը, հայկական աշխարհագրութիւնը եւ այլն, եւ այլն:

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՎԳԱՐԵԱՆ

4.

Ձէյմս կայարանէն վերադարձաւ իր սենեակը:

Մինակութեան զգացումը տարածուեցաւ չորս պին: Մտային անհանգստութիւն մը ունէր, վեր՝ ննջասենեակ ելաւ: Մէկ անկիւնը Մարկրիթի զոյգ մը կօշիկներն էին մնացեր:

Ձէյմս կօշիկները ձեռքն առաւ: Ինչո՞ւ ըրաւ այդ, ինքն ալ չէր գիտեր: Կօշիկները տեղ դրաւ ու վար իջաւ: Ծխեց մէկը միւսիետեւէ մինչեւ տուփի վերջին սիգարէթը: Թմրած վիճակի մը մէջ, պլուիկը սեղանին վրայ դրաւ եւ քնացաւ:

Երբ արթնցաւ, ժամը առաւօտեան երկուքն էր: Գլխարկը առաւ ու փողոց ելաւ: Գնաց Սեվէնթի, ուսքի մը ապսպրեց: Հատ մ'ալ:

Իր մօտի սեղանին դէմ նստած կին մը կ'աշխատէր Ձէյմսի ուշադրութիւնը գրաւել: Ձէյմս անտարբեր էր: Կինը սիգարէթ մը ուզեց: Ձէյմս տուաւ:

_ Ինծի խմելիք մը կ'ապսպրե՞ս, _ ըսաւ կինը:

_ Մմ՛...

Կինը փոխադրուեցաւ Ձէյմսի սեղանը:

_ Ինչո՞ւ տխուր ես:

Ձէյմս նայեցաւ կնոջ դէմքին: Նիհար, դունատ ու տգեղ, այնքան տգեղ, բայց միշտ ժպիտ մը կար:

«Կ'ուզէ իր տգեղութիւնը, իր մաշուածութիւնը ժպիտով մը քօղարկել, _ մտածեց Ձէյմս. _ Քօղը, քօղը... Ամէն մարդ իր դէմքին քօղ մը ունի: Ամէն մարդ իրդէմքին քօղ մը կ'ուզէ ունենալ: Ամէն մարդ իր եղածէն տարբեր կ'ուզէ երեւնալ: Քօ՛ղը, քօղը»...

Ձէյմս տարուած էր այդ խորհրդածութիւններով, երբ կինը կրկին լռութիւնը խզեց եւ ձեռքը Ձէյմսի ծունկին վրայ դրաւ՝ ըսելով.

_ Ձիս քու սենեակդ տար:

Ձէյմս լուռ՝ նայեցաւ կնոջը:

_ Ա՛խ, պարոն, դիտնաս թէ որքա՜ն քնաս եմ: Երեք գիշեր է անկողին տեսած չեմ...

_ Սենեակ չունի՞մ, _ ըսաւ Ձէյմս:

_ Սենեակ չունի՞մ, _ զարմացած հարցուց կինը. _ Պարոն, դուն սենեակ չունեցողներուն չես նմանիր:

Կինը անգամ մը եւս նայեցաւ Ձէյմսի արտաքինին, սեղանին վրայ դիզուած ըմպելիքներու պնակներուն, անոնց վրայ դրուած թուանշաններուն:

_ Ես սենեակ չունեցող մարդիկը կը ճանչնամ, պարոն: Դուն անոնցմէ չես:

Ձէյմս անգամ մը եւս նայեցաւ կնոջ, տգեղ, տգեղ ու մաշուած: Կնոջ դէմքի կեղծ ժպիտէն զզուանք զգաց:

Կինը նկատեց, որ ըմպելիքները ազդած էին Ձէյմսի վրայ: Նորէն առաջարկեց, որ իր սենեակը տանի գինքը:

_ Ինչո՞ւ բոզութիւն կ'ընես:

_ Ի՞նչ ընեմ:

_ Ինչո՞ւ բոզութիւն ըլլիր:

_ Ի՞նչ ընէի:

_ Քանի՞ տարի է բոզութիւն կ'ընես:

_ Տասնեւվինգ տարի:

_ Քանի՞ տարեկան ես այժմ:

_ Երեսուն...

Ինչո՞ւ այդ հարցումները: Ինք ալ չէր գիտեր: Թէ կինը ի՞նչ պատասխանեց, ուշադրութիւն անգամ չդրաւ:

_ Ա՛խ, տեղ մը ըլլար քնանայի, հանգըստանայի: Երեք օր, երեք գիշեր անկողնի երես չտեսնել՝ գիտե՞ս ինչ ըսել է, պարոն... Եթէ անկողնուդ մէջ չես ուզեր, տախտակամածին վրայ կը քնանամ, միայն թէ...

Ձէյմս արցունք նշմարեց կնոջ աչքերուն մէջ ու աւելի ջղայնացաւ: Կնոջ ժպիտէն զզուանք ստացած էր, անոր արցունքն ալ զզուելի էր: «Արցունքն ալ ուրիշ քօղ մը մարդոց դէմքին», _ մտածեց:

Կարասնը կանչեց, վճարեց, կնոջ քսան ֆրանք տուաւ եւ դուրս ելաւ...

Քալեց Մոնփառնասէն վար, հասաւ Սէն – Միշէլ, անկից ալ վար իջաւ, հասաւ Սէնը:

Կամուրջին վրայ կանգնած մնաց պահ մը, դիտեց գետը: Վարը, մութ անկիւնները, պատերուն քով նշմարեց իրարու քով կծկուած մարդիկ: Կը քնանային...

Քալեց, հասաւ Նօթր _ Տամը: Քանի կը մօտենար, գոթական ճարտարապետութեան այդ գլուխ _ գործոցը խորհրդաւոր հսկայութիւն մը կը դառնար: Մօտեցաւ մինչեւ գլխաւոր դրան: Նայուածքը մչչտ վեր էր: Սարսուռ մը զգայ: Կը մտէր...

Ետ դարձաւ Մոնփառնաս: Ուզեց նորէն Սեվէնթի մտնել: Բայց այն կինը տակաւին հոն նստած էր. պաղած աչքերով դէմը կը նայէր, միեւնոյն ժպիտը դէմքին: Ներս չմտաւ, գնաց իր սենեակը եւ, առանց հանուելու, անկողնոյն վրայ քնացաւ:

(Շար. 15)

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de
l'ASSOCIATION OECUMENIQUE
ETOILE-CHAMPS-ELYSEES
Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h
FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Au cours de cette célébration :
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;
— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale St Jean-Baptiste

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à la Rencontre avec
CHARLY KOUBESSERIAN
à l'occasion de la parution de son livre
« L'ARMENIEN »
De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.
Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

L'ENSEMBLE ORCHESTRAL
« VOCATIONS »
présente
«FESTIVAL D'UN JOUR»

Grande rencontre musicale autour des compositeurs et interprètes arméniens, russes et français, sous la direction d'un jeune chef d'orchestre RETA KAZARIAN.

Au programme :
Babadjanian, Galanderian, Melikian, Ayvazian, Tchaïkovski, Werner, Nikiforov
H. Surmelian : pianiste
H. Yeritssian : soprano
I. Karpova : pianiste
A. Jodry : violoniste
H. Dautry : violoncelliste
Et l'Ensemble vocal de Fresnes

Jeudi 16 octobre à 20 heures 30, salle Cortot, 18, rue Cardinet, Paris 17e

Cette soirée est organisée avec la collaboration de Hamaskaïne.
Réservation : 01. 43. 76. 67. 37
ou au 01. 45. 93. 00. 25

ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

ԴՐԱԿԱՆ ԵՐԻԿՈՅԹ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 16,
ժամը 20·30–ին

«ԼԵԶՈՒՄ՝
ՇՐՋՈՒՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ ԻՄ»

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ՝

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

Ներածական՝ ԿԱՐԻՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Ընթերցումներ՝ ՍԻԼՎԱ ՀԱՊԻՇԵԱՆ

Խօսք ու զրոյց բանաստեղծի հետ

10 bis, rue Thouin, Paris 5e
Métro Cardinal Lemoine, Monge

– Մուտքը ազատ է –

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du
SAMEDI 6 DECEMBRE
et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

CHENE

Date à retenir
Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre
CHENE France

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրեռւ սակագինը

	€	
Մահագր	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուք	125	(149,50)
Մեռնդ	125	(149,50)

Իւրաքանչիւր տող սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% *Թ.Է.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. դումարը):*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ապրեռւ, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահագրներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ՄԱՐՍԷյԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական խորհուրդը, Մայր եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ Վ.ՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրեն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72–րդ տարեդարձի հանդիսութեան, կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9:45–ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երզմազեանի:

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն:

Կէսօրէն Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ճանճնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ս. Հրաշեան Հանդիսասրահին մէջ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEMINAIRE PEDAGOGIQUE

«LANGUE ARMENIENNE : POUR QUI? POURQUOI? COMMENT?»
le samedi 25 octobre
à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, 75009 Paris, Métro: Cadet
Intervenants :
Gilbert DALGALIAN : Le Bilinguisme
Anaïd DONABEDIAN : Langue de diaspora / L'arménien occidental
Hasmig CHAHINIAN : Littérature enfantine
Arbi OVANESSIAN : Symbolique de l'alphabet

Tous les enseignants d'arménien et responsables d'écoles sont cordialement invités.

Pour y assister, téléphoner au :
01 53 34 18 18
avant le 20 octobre

Possibilité de déjeuner sur place en s'inscrivant.

* *

ՅՈՒՇԱՏԻՏ

ԿԱՊՈՒՏՑ ԽԱՉԻ Պօմոնի մասնաճիւղին ժողովը Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը:

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE
«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»
présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres
Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**
Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55895**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16
JEUDI
16 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

33, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Տրաւնա : Տար. 230 եւրօ — վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ _ ԹԻՒ 20·793

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·793

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆՒ ՄԸ ՏԱՂԱՎ

ՊԱՂՏԱՏԻ Թրքական դեսպանատան դէմ անձնասպանական ռճրափորձ մը դործուած է Հոկտեմբեր 14–ին, որու հետեւանքով մեռած է քաղաքացի եւ վիրաւորուած են 6 հոգի: Ահաբեկչական այս արարքը կը դործուի Թրքական Ազգային ժողովի 10·000 դինուոր ղրկելու որոշումին ճիշդ չաբաթ մը առաջ: Ցաւալի է որ Թուրքերը անպատմելի են Իրաքի մէջ եւ այս արարքը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ազարարութիւն մը: Թուրքիոյ դեսպանն ալ Օսման Փաքսիթ յայտարարած է. – «Թուրքիա դեր մը կը խաղայ այս չրջանին մէջ եւ դիտէինք որ այդ դերը որոշ գին մը ունի»: Միւս կողմէ, Քերպալայի մէջ (Պաղտատէն 110 քիլոմեթր հարաւ) չինիներու մի քիչ ծանր բախտաներ պատահած են, որոնց հետեւանքով մէկ մեռեալ եւ 24 վիրաւորներ կան:

ՓԻՒՐ ՇԱՆԱԼ պիտի չդատուի եւ դատական հետապնդումն ալ լինքնին վերջ կը գտնէ իր անձնասպանութեամբ: Արդարեւ, Մուրմըլոնի նախկին գինուորականը պիտի դատուէր Հոկտեմբեր 15–էն սկսեալ Ռէնոի Առեւանին առջեւ 1980–էն 1987–ի միջեւ «անհետացած» ութ պատանիներու համար, որոնք գինուորական իշխանութիւնը կը կատարէին, բայց, իրեն դէմ եղած բուն ամբաստանութիւնը կը վերաբերի միայն ութէն երեք գինուորի սպանութեան: Ինք, երբեք չէր ուզած դատուիլ, անձնասպանութիւն մը փորձած էր, ապա թոքերու բորբոքում մը ունեցած եւ այդ երկու պատճառները յետաձգած էին իր դատը: Վերջին չրջանին հացադուլի դիմած էր, նոյն Հոկտեմբեր 14–ի դիւերը անձնասպան եղած էր երակները կտրելով ածելիով: Քննութիւնը բացուած է ճշդելու համար պարագաները: Զոհերուն ընտանիքները չատ դժգոհ են, տարիներ սպասելէ ետք, որ արդարութիւն մը կատարուի:

ԼԷՈՆ ՇՎԱՐՑՆՊԵՐԿ, ծանօթ խմբագրանը, մեռաւ 79 տարեկանին, այն հիւանդութենէն, որու դէմ պայքարած էր ամբողջ կեանքը: Բժշկական պետնի վրայ ալ, իր գործունէութիւնը խնդրոյ առարկայ եղած է եւ չրջան մը Բժիշկներու Միութենէն վտարուած է, որովհետեւ բացայայտած էր որ օգնած էր անբուժելի հիւանդի մը եւ հրաժարած էր Ռոքքրի կառավարութենէն 1998–ին: Առաջարկած էր նաեւ սիտայի կանոնաւոր հետազոտութիւններ յղի կիներու մօտ եւ թըմբկուցիչի բաչխումը բժշկական հակակշռի տակ վերջ տալու համար չահատակութեան: Երեսփոխան ընտրուած էր (ընկերվարական) Եւրոպական Խորհրդարանի: Զար լեզուները, 80–ական թուականներուն կ'ըսէին. – «Եթէ լաւ խելիքդարան մը կ'ուզէք, իրեն մի' դիմէք», բայց եւ այնպէս մեծ բժիշկ մըն էր, յանձնառու նաեւ, երբ կը պաչպանէր «թուղթ չունեցողները» եւ Սէն – Պերնար եկեղեցին փութաց 1996–ին: Ի վերջոյ, դիանուեցաւ լեարդի խնդրէ:

ԱՄՆ իրենց վէթօն դրին Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ ներկայացուցած բանաձեւին, որ կը դատապարտէր իսրայէլեան «պատին» կառուցումը Այտյորդանան: Իսրայէլ չատ գոհ է այս վէթոյէն, մինչ Պաղեստին՝ դժգոհ: Քուէարկութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 14–ին:

ՇԻՐԻՆ ԷՊԱԱԴԻ խանդավառ ընդունելութեան մը արժանացաւ, Հոկտ. 14–ին, երբ Թեհրանի օդակայանը իջաւ: Նոպէլեան խաղաղութեան դափնեկիրը ողջունելու վուխացած էին 10 հազար պարսիկներ եւ ժամանումին պահուն իսկ, յայտարարեց որ կը յուսայ թէ բոլոր քաղաքական բանտարկեալները ազատ կ'արձակուին: Շեչտած է նաեւ. – «Այս մըրցանակը ինծի չի պատկաներ, կը պատկանի Իրանի մեծ ժողովուրդին»: Այս վերադարձը մեծ ոգեւորութիւն չէ ստեղծած Իրանի պահպանողականներուն մօտ: Նախագահը՝ Խաթամի յայտարարերով հանդերձ որ խաղաղութեան նոպէլեան մրցանակը «չատ կարեւոր չէ», կը գուշացնէ Տիկին Էպատին որ իր մրցանակը չչահագործուի իսլամական Հանրապետութեան թշնամիներուն կողմէ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ մերժեց Ռուսաստանի յանձնել մեռիաններու նախկին մեծ դործարը՝ Վլադիմիր Գուսինսկի, որ կը հետապնդուէր իր երկրին մէջ, զեղծարարութեան համար: Ցունաստանի Սահանները պատճառաբանած է իր մերժումը յայտնելով որ, մեղադրանքները պատժական հետապնդումներու ենթակայ չեն Ցունաստանի մէջ:

ՉԻՆԱՅԻ առաջին աստղանաւորդը անչրպետ մեկնեցաւ Հոկտեմբեր 15–ին, Ժիուքանի կայանէն: Պատմական թռիչք մը, որ Չինաստանը կը վերածէ անչրպետային երրորդ ազդին:

ՊՈՒԻՎԻՈՑ նախագահը՝ Սանչեզ կը մերժէ հրաժարիլ, ապաւինելով բանակին, որ զօրավիգ է իրեն: Հրամանատարը ճչդած է որ բանակի զօրակցութիւնը չի վերաբերիր նախագահին անձին, այլ օրինաւոր հանդամանքին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՃԱՐՄԸՆՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 14 / 15)

Վ. ԱԼԱԶԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Գրաղներու միութեան մէջ Հոկտեմբեր 14–ին նչուած է միութեան հիմնադիրներէն գրագէտ Վ. Ալազանի ծննդեան հարիւրամեակը (1903 – 1966): Ծնած է Վան, տեսած ու ճաչակած է Արեւմտեան Հայաստանի կորուստը, գաղթերը, իւոտոյ որբանոցի կեանքը: Հասնելով Խորհրդային Հայաստան, արժանացած է նուաստացումի, դաժան հարցաքննութիւններու, սիպիրեան աքսորի: Ունի բանաստեղծութեան հատորներ, վիպակ մը եւ վէպ մը: Ելոյթ ունեցած են միութեան քարտուղար Հովիկ Հովհաննէսեան, Սամուէլ Մուրատեան, Անահիտ Սահինեան, Սիլվա Կապուտիկեան, «Վան – Վասպուրական» Հայրենակցական Միութեան նախագահ Վարդգէս Ցարութիւնեան:

*
**

ՆԿԱՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԸ

Հայաստանի նկարիչներու հօթանասունամեայ միութիւնը առաջին անգամ ընդլայնով ունեցած է իր պարբերականը, որ անուանուած է «Կերպարուեստ»: Հոկտեմբեր 14–ին միութեան նախագահը՝ Կարէն Ազամեան ներկայացուցած է «Կերպարուեստ»ը, անոր խմբագրական կազմը, նպատակները:

ՓՈԽԱՆ ՏԱՄՄԻ

ՊԵՏԼԵԶՈՒԻՆ ԾԱՄԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանեան աղբիւրներուն հաղորդած լուրերը որչափ տեղեկութիւն, նոյնչափ ալ առեղծուած կը պարունակեն: Օրինակ երբ կը կարդաս թէ Ա. Աղամիրեան մը փոխարինած է Բ. Բուդաղեանի մը Երքաղխինարդկոմպի նախագահի պաշտօնին վրայ, չե՞ս հարցներ թէ ո՛վ է Ա. Աղամիրեանը կամ ո՛վ է Բ. Բուդաղեանը: Եթէ այդչափ կարեւոր անձեր են որ խորագիրներուն էջն ալ լրւոր դրաւեն, ինչո՞ւ միայն Ա. եւ Բ. կը կոչուին եւ ոչ թէ ըսենք Արամ ու Բագրատ կամ Արտեմ ու Բորիս:

Ի՞նչ բան է երբաղչինարդկոմպը եւ ինչո՞վ կը զբաղի. երեցո՞ւկ կը քաղէ արդեօք, թէ արդուկ կը չինէ: Թերեւս ալ փորձենք դուչակել. Երեւան քաղաքին չինարար արդիւնաբերութեան կամ նման բան մը...

Հայերէնի քերականութիւնը աւելի դիւրին է քան նմանօրինակ հանելուկները: Իսկ քերականօրէն մեր լեզուն կը ճանչնայ երկու բան. յապաւումը եւ մասնիկներուն կամ արմատներուն բարդումով բառակազմութիւնը: Յապաւումը առաջին դիտերով չինուած կ'ըլլայ եւ կը հնչուի կամ հեղելով. ՀՑԴ իբրեւ հոյիդա եւ ՀՄԸՄ իբրեւ համենըթմեն, կամ ալ մէկ չունչով իբրեւ մէկ բառ. ՀՕՄ, ՋՕՄ, ՌԱԿ:

Բառաբարդումի պարագային արմատը չի կորսուիր. ոչ պետութիւնը կամ պետականը սեռ դառնալու են, ոչ ալ բաղաքը՝ բաղ: Պետը միայն պետ կրնայ նչանակել. քաղաքապետ, գիւղապետ կամ հարիւրապետ: Քաղը միմիայն քաղել բային արմատը կրնայ ըլլալ. ծաղկաքաղ, ճռաքաղ:

Արմատները անդամահատելը պետհայերէնին սորված է իր մեծ ու անմահ ուսուցիչէն՝ պետռուսերէնէն: Ի. դարու սկզբի նորոյթ մըն էր՝ օդապարիկներուն, օդանաւակներուն, կիներու կարճ մազերուն եւ համր չարժապատկերին չարքին: Աբսակերպոն նորոյթ մը, որ համայնավար բռնատիրութեան առաջին օրերէն իսկ կը սկսի այլանդակօրէն ծաւալիլ: Աբեմոտաքի վտարանդի ռուս մամուլը թէ՛ կը ծաղրէր, թէ՛ կ'ողբար լեզուին այդ վիճակը:

Ինչ որ Ռուսիոյ մէջ տակաւ է՝ հայ աչխարհին մէջ փոթորիկ կը դառնայ: Դասական ուղղագրութիւնը արմատախիլ ընելէ ետք՝ փոթորիկը կը ցնցէ մեր լեզուն, պետինը կը թափթփէ ու կը փչէ նոր բառերը: Ցեղինխորհուրդներուն մէջ նստած յեղեղուկ ժողկոմները եւ կուսբջիջներուն միաբջիջ կուսքարտուղարները հայերէնը կ'առնեն դանակին տակ եւ անպէտ կտորուանքի վերածելով՝ կը չինեն նոր պետլեզու մը:

Եթէ օտար երկինքներու տակ ամէն հոյ կը խաղաղի ի վերջոյ, հապա Հայաստան աչխարհին մէջ մէյ մը փրթած փոթորիկը այլեւս չի կասիր: Ցետխորհրդային առաջին տարիներուն նչմարելի էր լեզուն ապախորհրդայնացնելու որոչ ճիգ մը, սակայն տասնամեակ մը չանցած՝ անիւը կը սկսի ետ դառնալ, եւ ահա լեզուին մէջ նոր-նոր մտած նախապար բառէն կը չինուի արտգործ նախարար տեսչի վիժուկը: Աւելին. Միացեալ Նահանգաց մէջ արտաքին նախարարը կը կոչուի State Secretary ճիշդ այդպէս՝ երկու բառով, առանց յապաւելու: Անոր պետհայացուած ձեւը կ'ըլլայ ... պետքարտուղար: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ռուսերէնը յապաւումը կը գործածէ:

Սովետերէնը ծաղրելու՝ արեւմտահայ մամուլին բազմամեայ աւանդութիւնը չարունակելու համար չէ որ կը գրենք այս տողերը: Կոտորակուած բառերուն յաղթական խուժումը մեր մամուլի էջերուն վրայ այլեւս մտահոդիչ է: Երբ վաղ – միւս օրը Սփիւռքգործիսառնկոմ մը ըստեղծուի, արեւմտահայերէնը պիտի տակ՞յ անոր պետինամքին ու պետգուրգուրանքին:

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՍԻՊԻԼ ՊՈԼՍԵՑԻՆ Է»

«Քաթիբալ» օրաթերթին մէջ (Հոկտեմբեր 14) այս խորագիրով էջ մը լոյս տեսած է, ստորագրութեամբ «Հայ կին» միութեան: Վերջին տարիներուն մեծ մասով երիտասարդ հայուհիներու կողմէ Պոլսոյ մէջ հիմնուած կազմակերպութիւնը հետամուտ է վերստին լոյսին բերելու հայ կիներու դրական, դաստիարակիչ դիմագիծը, մամուլի, այսօր քիչ մը մոռցուած վաստակը: Անոնք ասկէ առաջ ձեռք առին 1920–ական թուականներուն Պոլիս լոյս տեսած «Հայ կին» թերթին հիմնադիրը ու գլխաւոր խմբագիր Հայկանոյշ Մառքը, ապա Սիպիլը (Զապէլ Եսայեան): Իրենց մօտեցումին մէջ ուշադրաւ է հայկական հանրային կեանքին, հայ դրականութեան ու մամուլին մէջ անջնջելի հետք ձգած նման դէմքեր օսմանեան, կամ թրքական ընկերութեան պատկանելիութեամբ ներկայացնելու ձգտումը: Բան մը որ չատ հաւանօրէն կը թելադրուի Թուրքիոյ այժմէական ընթացքին մէկ հոսանքէն որ Թուրքի եւ այլի – հայ, հրեայ, յոյն, եւ այլն – զանազանութիւնը, տարբերութիւնը կը միտի հաւթեցնել «Թուրքիացի» ընդհանուր անուանումով:

Այս խումբը վերոյիչեալ խորագիրով իր դրութեան մէջ նկատի կ'ունենայ Սիպիլի գնալը կղզին տան վրայ պետեզուած յուշատախտակին վար առնուած բլլալու

(Շար.ը Գ. էջ)

ՏՔՐՈՒՆԻ

ԷՌՆԱ ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Ցաւով լմացանք, որ Հոկտ. 13–ին, իր մահկանացուն կնքած է Էռնա Ջամալեան, զաւակը ողբացեալ Արշակ Ջամալեանի:

Ծնած էր Թիֆլիս, 1916–ին, յետպատերազմեան ընտանիքին հետ վերջնապէս հաստատուած էր Փարիզ: Հաւատարիմ մնացած էր իր հօր պաղպաղարականին եւ տարիներու ընթացքին, չնորհիւ իր յարատեւութիւններուն, օտտակաւ եղած է մասնաւանդ Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչին:

Ցուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Հոկտ. 17–ին, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս _ Մկրտիչ Եկեղեցին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր զաւկին՝ Էվլիթայի:

Ի՛ՆՉ Կ՚ԸՍԷ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Շատերու համար Հայաստանի իշխանութեան հզօրագոյն դէմքն է Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեան: Այդ նկատումին մէջ կայ երկրին մեծագոյն ուժին –բանակին– պատասխանատուութիւնը եւ անոր հետ զօրակցութիւնը ունենալու պարագան, ինչ որ հասարակաց է պրեթէ բոլոր վերիչխան երկիրներուն: Ս. Սարգսեան յաճախ հզօրագոյն կը նկատուի նաեւ իրեն վերագրուած նիւթական մեծ կարողականութեամբ որ կ՚ըսուի թէ արդիւնք է հեղուկ վառելանիւթի չուկային մէջ ձեռք ձգած մեծ նաչնորհին:

Հայաստանի համար, իրական տուեալներով ու վերապրուածներով, իր ներկայացուած կշիռին համեմատութեամբ չատ հրապարակային դէմք չէ Պաշտպանութեան նախարարը: Իր խօսքով կամ գործով, լրատուէներու ղիւսուր տեղը չատ յաճախակի գրաւած մը չէ: Այդ պատճառով ալ կը պատկանի ղեկավարի սակաւախօս, վերապահ դասին: Եւ անշուշտ լաւ է որ այդպէս է, նկատի առնելով զլխաւորած մարդին առաջնային կարեւորութիւնը եւ ատոր քով՝ փափուկ, դիւրին խոցելի բնոյթը, մանաւանդ ատոր հետեւանքներով: Սակաւախօս, ոչ միչտ կեդրոնական դիրքէ յայտնուողի անոր յատկանիչը պատճառ է որ հետաքրքրութեան առարկայ ըլլան տուած հարցազրոյցները, նաեւ, անշուշտ, երկրին ամէնէն կենսական մարդին մասին լսածներուն միջուկով:

Իրեն հետ նորագոյն հարցազրոյցը կատարած է «Ազատօտ»ը (Սեպտ. 30 – Հոկտ. 1)· Մարզարիտ Եսայեանի վարած զրոյցը կը չօշափէ Ղարաբաղի նիւթը, Թուրքիոյ հետ սահմանին բացումին լրատիւտներէն անպակաս խնդիրը, իր անձին հզօրութեան չծակնելուն պարագան, Ռ. Քոչարեանի որպէս նախագահ օրինաւորութեան վիճայարոյց հարցը, եւլն.:

Ցայտնի է որ սկսած՝ միջազգային միջնորդներէն, չհապղրդիւ բոլոր դէմքերը Ադրբեջանի նախագահական ընտրութիւնը միջանկեալ հանգրուան կը նկատեն կարգաւորումի բանակցութիւններուն յետագայ ընթացքին մէջ: Ինչ կը վերաբերի Մինսկի խումբին, առիկա դուռն կը դիտողին յաւելեալ դադարի, զբօսանքի առիթի պէս բանի մը կը նմանի· նախ այն պատճառով որ մեծ անակնկալ չի վերապահեր այդ ընտրութիւնը: Ո՛վ կրնայ կասկած ունենալ որ յաղթական պիտի հռչակուի Հ. Ալիեւի որդին, անկախ՝ իրեն տրուելիք կամ չտրուելիք քուէներէն: Ժողովրդավարութիւնը, ընտրական անկախութիւնը, զաղտնիք չէ որ ցուցափեղկի ապրանք են տակաւին, այդ վարժընթացին նոր նոր սկսած երկիրներու համար որոնք յատկապէս անփեղծ տրամադրութիւն ալ չունին այդ ճամբուն վրայ արագ ոտնձգութիւններով յառաջանալու: Բայց լաւ սերտած են ժողովրդավարութիւնը օր առաջ իւրացուցած երեւելու դասերը...: Ցետոյ, ի՞նչպէս կարելի է մտածել որ Ալիեւի մը, կամ ուրիշի մը գործի դլուխ անցնելով լուրջ փոփոխութիւն մը կրնայ արձանագրուիլ Ադրբեջանի մինչեւ այսօր ունեցած կեցուածքին մէջ:

Ս. Սարգսեան նախ կ՚ըսէ թէ հակառակ այդ մասին հոս ու հոն տրուած լուրերու, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման որեւէ նոր առաջարկ Հայաստան պաշտօնապէս չէ տուցած: Այդ ուղղութեամբ ակնկալութիւն ալ չունի, քանի որ կ՚ըսէ թէ ըլլալիքն ալ չի կրնար էապէս տարբերիլ փարիզի եւ Քի Ուէսթի առաջարկներէն: Կը կրկնէ թէ կը նախընտրէ «փաթեթային» կոչուած ամբողջական լուծումը որով մէկ անգամով ամէն բան կարգի կը դրուի, մինչ «փուլային»ը քայլ առ քայլ է, կրնայ տեւել 15, 30, 50 տարի, ամէն անդամ ալ անորոշութեան մէջ ձգելով յետագայ հանդրուանը: Այդ պատճառով ալ չի համակերպիր այս վերջինին: Իրեն համար կարեւոր է դիտնալ թէ ինչպիսի կ՚ըլլայ վերջնական լուծումը:

Ղարաբաղի հարցին բանակցութիւններուն չարունակութեան համար Ադրբեջանի ընտրութեան կառոյցներուն ակնարկելով, նախարարը կ՚ըսէ թէ պէտք է նկատի առնել նաեւ որ անոր պիտի յաջորդեն Ռուսաստանի, ԱՄՆ–ու նախագահական ընտրութիւնները:

Ինչ կը վերաբերի բանակցութիւններուն Ղարաբաղին կողմ ըլլալ–չըլլալու նիւթին, Ս. Սարգսեանի համար յստակ է որ ան միչտ ալ կողմ եղած է եւ այդպէս կը մնայ, քանի որ լուծումի որեւէ տարբերակ կիրարկութեան դրուելու եւ վերջնական բնոյթ ստանալու համար անհրաժեչտ է անոր համաձայնութիւնը: «Ղարաբաղը միչտ եղել է, կայ, եւ ինչ-որ ձեչտ է անոր համաձայնութիւնը: «Ղարաբաղը միչտ եղել է, կայ, եւ ինչ-որ ձեչտ է հակամարտութիւնը շարունակուի, լինելու է հակամարտութեան կողմ եւ՝ պինդ կողմ» կ՚ըսէ ան:

Մ. Եսայեանի մէկ հարցումը անուղղակի կերպով կ՚առընչուի հայաստանցի – ղարաբաղցի տարբերութիւնը մատնանչող չատ տպեղ կեցուածքին որ չատերու կարծիքով օրէ օր կը չեչտուի: Ցաճախ նախագահ Ռ. Քոչարեանը թիրախ առնող դժդոհութիւններ կը քննադատեն իշխանութեան դիրքերուն վրայ Ղարաբաղցիներու քիչ մը չատ նկատուած թիւը: Զանազանում մը որ միայն կործանարար կրնայ ըլլալ կողմերուն համար: Զրուցավարին հարցումը կը վերաբերի Սպայակոյտի պետ Միքայէլ Ցարութիւնեանի պաշտօնին, որուն համար չշուկներ կան թէ պիտի յանձնուի ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախարար Սէյրան Օհանեանի:

Հարցումին ներքոյ ակնարկութիւնը չէ խուսափած Ս. Սարգսեանի աչքէն: Կ՚ըսէ թէ մարդիկ բազմաթիւ պատճառներ կրնան ունենալ նման լուր տարածելու: Կրնան բամբասելու սիրոյն ընել, կամ խառնակչութեամբ զբաղելու, ըսենք համար թէ տեսչ՚ք Սպայակոյտի նախադահը փոխած են, տեղը կը բերեն Ղարաբաղէն: Ինք կը յիչեցնէ թէ Սպայակոյտի ներկայի պետը որ ինք տարիէ ի վեր այդ պաշտօնին վրայ է, ծնունդով արցախցի է, իսկ Սէյրան Օհանեանը որ կ՚ըսուի թէ պիտի փոխարինէ ներկայի նախագահը, Հայաստանի ծնունդ է...:

Հայաստանի ներկան զբաղեցնող խընդիրը մըն ալ Թուրքիոյ սահմանին բացումին վերաբերող է· մամուլը գրեթէ ամէն օր տեղ կու տայ թէր ու դէմ կարծիքներու, օգուտին, վնասին, մինչ թուրքական թերթերը ոչինչ կը գրեն արդէն այդ մասին: Ս. Սարգսեան, ինք, վերջերս լաւատեսութեամբ արտայայտուեցաւ, ըսելով թէ բացուելուն հաւանականութիւնը մեծ է: Մ. Եսայեանի հարցումին ալ նոյն դիրքէն կ՚արտայայտուի, ընդգծելով միայն, չատ կարեւոր կէտ մը: Լուրջ մարդիկ նստած կը քննարկեն հարցը, չատ տարօրինակ երեւոյթ պարզելով· անոնք չեն հասկնար թէ սահմանին բացումը Հայաստանէն կախում չունի: Թուրքերուն հարցն է թէ իրենց սահմանը կը բանա՞ն թէ ոչ: Ինք կողմնակից է բացումին, առանց որեւէ նախապայմանի:

Հոկտեմբեր 1–ի բաժնին մէջ նիւթ կ՚ընէ պաշտպանութեան նախարարութեան հզօր եւ ազդեցիկ մարդիկ ըլլալու երեւոյթը: Մ. Եսայեան կը մատնանչէ նաեւ ատոր մէջ տնտեսական ազդակն ալ: Հոս եւս նախարարը լաւ հասկցած է ըսածը ու կը պատասխանէ այդ ուղղութեամբ: Կ՚ըսէ· «Ես չունեմ հզօր տնտեսական լծակներ, բայց, նաեւ, երբեմ սուտ համեստ չեմ ձեւանում եւ չեմ ասում որ չունեմ ազդեցութիւն որոշակի պրոցեսների վրայ»: Ատիկա քնական կը նկատէ մէկուն համար որ 1988–էն պտնուած է երկրին ու ժողովուրդին համար ճակատագրային իրադարձութիւններու կեդրոնական դիրքին վրայ: Պատասխանին մէջ նիւթ կ՚ընէ պէնզինի առուծախը, առանց ըսելու թէ ինք կապ չունի այդ մարդին հետ· բայց կ՚ակնկալէ որ այդ գործով զբաղողները ելլեն ու յայտարարեն թէ իրենք են եւ ոչ թէ նախարարը:

Իր ունեցած ազդեցութեան լայն զօրութեան մասին կը բացատրէ «ժամանակին դրսեւորուած վերաբերմունքով»: Ինք մէկն է որ երկար ատեն աչխատած է նախագահին, վարչապետին հետ ու ատիկա գործունէութենէն հետք կը ձգէ: Բայց ինք ոչ իսկ «մի քոռ կոպեկով» բան մը ըրած է, օրինակ Ներքին գործերու Ազգահովութեան նախարար եղած չրջանին: Այդ ընթացքին արդիւնք է ունեցած հզօր նախարարութիւնը:

Հազիւ քօղարկուած քննադատութիւն կայ Հոկտ. 27–ի պատահարին առընչուած հարցումին մէջ: Պէտք չէ՞ր որ Ազգահովութեան նախարար մը դատարան ներկայանար ու վկայէր: Ս. Սարգսեանի պատասխանը տրամաբանական է, երբ կ՚ըսէ թէ ատիկա դատարանին գործն է· եթէ յարմար գտնուի, հաճոյքով կ՚երթայ եւ վկայութիւն կու տայ:

Զրույցին վերջին նիւթը կը վերաբերի Ռ. Քոչարեանի որպէս նախագահ օրինաւորութեան· այդ մասին տարակոյսի նշոյլ իսկ չկայ Ս. Սարգսեանի պատասխանին մէջ: Ներկայի նախագահը իր մըցակիցներէն առնուազն կրկին անգամ աւելի քուէ առած է: Բնական կը նկատէ որ հանրութենէն չերտ մը չընդունի այդ վրդովութիւնը· արդէն ո՞ր երկրի նախընտրական պատմութեան մէջ չենք տեսած նման բան: Ինչ որ կը մնայ՝ ան կը գտնուի ամէնէն յատկանչական դիրքերէն մին: Մօտաւորապէս քառորդ դար առաջ ծնունդ առնող Ի–ԷՒ–ԷՄ–ը լինքնավստահ երթով ու խոստմնալից կարելիութիւններով յաղթական մուտք կը գործէ 21–րդ դարէն ներս նոր բանոր բարելաւումներով:

Շնորհիւ հայազգի պիտանական բժիչկ եւ դիւատարար Ռէյմընտ Վահան Տամատեանին, ներկայիս Ի–ԷՒ–ԷՄ կոչուած գործիքը իր բոլոր տարբերակներով, ֆիզիքական ներքին հիւանդութեանց ախտաճանաչման համար բժիչկներուն լաւագոյն յենարանն է:

Ցաջողութեան մը գրաւականը տեսիլք ու հեռանկար ունենալուն մէջ կը կայանայ: Իսկ տեսիլքը իրականութիւն կը դառնայ միայն երբ ենթական բոլոր խոչընդոտները անտեսելով, պողպատեայ կամքով, հաւատքով, յամառ ու յարատեւ աչխատանքով կարենայ հետապնդելդային: Գիւատարար Ռէյմընտ Վահան Տամատեանի կեանքին ու երազին իրականացման համար իր կտրած ճանապարհին մօտէն ծանօթանալով, անխառն հիացմամբ կը համաձայնինք իրաւամբ Ամերտակելի անուանուած ճանչցուած գործիքին եռին կանդնած դիտնականի անհատականութեան համար: Տեսիլք հետապնդող մարդուն իւրայատուկ նկարագրի ստորոգելիներուն հպարտագիտ հանրագումարն է որ կը տեսնենք հոն:

Տամատեան ծնած է 1936 Մարտ 16–ին, Մէնհէթըն, Նիւ – Եորք: Հայրը՝ Վահան 1915–ի Մեծն Եղեռնէն վերապրող մըն էր: Իսկ մայրը՝ Օակէթ, նոյնպէս հայուհի մը՝ հայ հօրմէ եւ Ֆրանսացի մօրմէ: Ռէյմընտ ծնելէն անմիջապէս ետք՝ Տամատեան ընտանիքը չուտով կը փոխադրուի Նիւ – Եորքի – Բուհնոյ չրջանի Ֆորեսթ Հիլզ աւանը, ուր Տամատեան կը ստանայ իր նախնական եւ երկրորդական ուսումը: Ան յառաջադէմ ուսանող մը ըլլալուն, ո՛չ միայն իր տարօրինակ դասերուն մէջ դերազանց արդիւնքներ կ՚արձանագրէր, այլ նաեւ կը փայլէր արտադասարանային աչխատանքներով ալ: Պատանի Տամատեան չատ լաւ թենիս խաղացող մըն էր եւ ազանչելի ջութակ նուագող: Փոքր տարիքէն կ՚երգէր նաեւ դպրաց դասին մէջ: Մայրը հակառակ Ֆրանսախօս ըլլալուն, եռանդուն մասնակցութիւն կը բերէր Պէյսայտի Սուրբ Նահատակաց Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ցանձնախումբէն ներս:

Ութ տարեկան Ռէյմընտ խոստմնալից չութախաղարի մը բոլոր տուեալներով կ՚ընդունուի Նիւ – Եորքի համբաւաւոր ճիւլիարտ երաժչտական դպրոցը: Սակայն, 15 տարեկանին մէկդի ձգելով երաժիչտ ըլլալու երազն ու հաւանականութիւնը, կ՚ընդունուի Ֆորտ Համոտտու – Թեան առաջարկած կրթաթոչակը: 200 ընդունակ աչակերտներուն տրուած քննութենէն Ռէյմընտին ձեռք բերած բարձր նիչը արժանի կը դարձնէր զինք պատուաւոր կրթաթոչակին: Ապագային, ան իր չահած կրթաթոչակով – առանց որեւէ վճարումի – Մատիսըն քաղաքի Ունիվերսիթի ազգ Ուիսքանսընի մէջ համալսարանական դասընթացքի կը սկսէր առանց երկրորդական վարժարան աւարտելու: Գիտական դասերու մէջ ունեցած իր հետաքրքրութիւնը աւելի զարգանալով՝ Ուիսքանսընի համալսարանէն եռք՝ Նիւ – Եորքի Ալպէրթ Այնչթայն բժչկական համալսարանին դռները կը բացէին իրեն համար: Ան ամառները կ՚աչխատէր Լոնկ Այլընտի մէջ թենիսի դասեր տալով, բժչկական համալսարանի յարակից իր ծախսերուն հասնելու համար: Հոն կը հանդիպի իր կեանքի ընկերոջ, ամերիկուհի Տանա Թէրիին եւ որուն հետ ամուսնութիւն կը կնքէ 1960–ին, համալսարանէն վկայուած տարին:

Պրուքլինի Տաունսթէյթ բժչկական համալսարանէն ներս իր ծառայութեան ընթացքին մեծ կ՚ըլլայ փրոֆէսէօր Լուտվիկ Էյքնայի ազդեցութիւնը մասնագիտանալու եկած իր երիտասարդ ուսանողներուն վրայ: Բժիչկ Տամատեան ներչնչուած իր խորհրդատուէն, ուչադրութիւնը կը կեդրոնացնէ դիտահետազօտական աչխատանքի վրայ: Իր պրպտող ու հետաքրքիր նկարագրին հաչտ կ՚ընթանային հիւանդութեան դաղտնիքը երեւան հանելու կամ հանելուկը լուծելու, մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւններն ու պրպտումները: Հետեւաբար զարմանալի չէր որ Տամատեան հետազօտական աչխատանքը աւելի կը նախընտրէր քան զարմանատան մէջ աչխատիլը: Կը հաստատ թէ իր հետազօտութեան յաջող արդիւնքը միլիոններու կեանք պիտի փրկէր, մինչ՝ զարմանատան մէջ կատարած ծառայութիւնները միայն հազարաւոր կեանքերու օգտակար կրնային ըլլալ: 1962–ին Տամատեան երբ իր բէզիտէնսին կ՚ամբողջացնէր Պրուքլին – Նիւ – Եորքի Նահանգային Բժչկական Կեդրոնին մէջ արդէն իսկ անոր աչքերը սեւեռած էին Սինթ Լուիսի Ուաչինկթընի համալսարանին ներս ամբողջացնելու մանագիտական հետազօտութիւն մը՝ երիկամունքային ախտերու վրայ:

Իր պրպտումներուն անունդ կու տար դիտական աչխարհին չատ ծանօթ իրականութիւն մը· իւրաքանչիւր բջիջ բնական ու առողջ համարուելու համար պէտք է ունենայ փոթասիումի եւ սոտիումի հաւասարակչիռ փոխանակութիւն եւ փոխանակութիւնը համադրող – հաւասարակըշռող արգելակ մը: Տամատեանի հարցադրումը կեդրոնացաւ այդ արգելակին վրայ: Արդեօք, երբեւէ, այդ արգելակը մեկուսացուելով առանձինն ուսումնասիրութեան ենթարկուա՞ծ էր: Ի յայտ եկաւ թէ բնաւ չէր կատարուած նման հարցադրում եւ կամ պրպտում մը:

Անկարելի համարուող առաքելութեան մը նախաքայլը առած էր Տամատեան

ՌԷՅՄԸՆՏ ՎԱՀԱՆ ՏԱՄԱՏԵԱՆԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑԱԾ ԵՐԱԶԸ՝ I-R-M

ԲԺԻՇԿ ԿԱՐԷՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ (*)

Ի – ԷՒ – ԷՄ – Այս երեք տառերուն եռին կը կանդնի 20–րդ դարու գիտական ու բժչկական աչխարհի ամէնէն յատկանչական դիւտերէն մին: Մօտաւորապէս քառորդ դար առաջ ծնունդ առնող Ի–ԷՒ–ԷՄ–ը լինքնավստահ երթով ու խոստմնալից կարելիութիւններով յաղթական մուտք կը գործէ 21–րդ դարէն ներս նոր բանոր բարելաւումներով:

Շնորհիւ հայազգի պիտանական բժիչկ եւ դիւատարար Ռէյմընտ Վահան Տամատեանին, ներկայիս Ի–ԷՒ–ԷՄ կոչուած գործիքը իր բոլոր տարբերակներով, ֆիզիքական ներքին հիւանդութեանց ախտաճանաչման համար բժիչկներուն լաւագոյն յենարանն է:

Ցաջողութեան մը գրաւականը տեսիլք ու հեռանկար ունենալուն մէջ կը կայանայ: Իսկ տեսիլքը իրականութիւն կը դառնայ միայն երբ ենթական բոլոր խոչընդոտները անտեսելով, պողպատեայ կամքով, հաւատքով, յամառ ու յարատեւ աչխատանքով կարենայ հետապնդել դայն: Գիւատարար Ռէյմընտ Վահան Տամատեանի կեանքին ու երազին իրականացման համար իր կտրած ճանապարհին մօտէն ծանօթանալով, անխառն հիացմամբ կը համաձայնինք իրաւամբ Ամերտակելի անուանուած ճանչցուած գործիքին եռին կանդնած դիտնականի անհատականութեան համար: Տեսիլք հետապնդող մարդուն իւրայատուկ նկարագրի ստորոգելիներուն հպարտագիտ հանրագումարն է որ կը տեսնենք հոն:

Տամատեան ծնած է 1936 Մարտ 16–ին, Մէնհէթըն, Նիւ – Եորք: Հայրը՝ Վահան 1915–ի Մեծն Եղեռնէն վերապրող մըն էր: Իսկ մայրը՝ Օակէթ, նոյնպէս հայուհի մը՝ հայ հօրմէ եւ Ֆրանսացի մօրմէ: Ռէյմընտ ծնելէն անմիջապէս ետք՝ Տամատեան ընտանիքը չուտով կը փոխադրուի Նիւ – Եորքի – Բուհնոյ չրջանի Ֆորեսթ Հիլզ աւանը, ուր Տամատեան կը ստանայ իր նախնական եւ երկրորդական ուսումը: Ան յառաջադէմ ուսանող մը ըլլալուն, ո՛չ միայն իր տարօրինակ դասերուն մէջ դերազանց արդիւնքներ կ՚արձանագրէր, այլ նաեւ կը փայլէր արտադասարանային աչխատանքներով ալ: Պատանի Տամատեան չատ լաւ թենիս խաղացող մըն էր եւ ազանչելի ջութակ նուագող: Փոքր տարիքէն կ՚երգէր նաեւ դպրաց դասին մէջ: Մայրը հակառակ Ֆրանսախօս ըլլալուն, եռանդուն մասնակցութիւն կը բերէր Պէյսայտի Սուրբ Նահատակաց Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ցանձնախումբէն ներս:

Ութ տարեկան Ռէյմընտ խոստմնալից չութախաղարի մը բոլոր տուեալներով կ՚ընդունուի Նիւ – Եորքի համբաւաւոր ճիւլիարտ երաժչտական դպրոցը: Սակայն, 15 տարեկանին մէկդի ձգելով երաժիչտ ըլլալու երազն ու հաւանականութիւնը, կ՚ընդունուի Ֆորտ Համոտտու – Թեան առաջարկած կրթաթոչակը: 200 ընդունակ աչակերտներուն տրուած քննութենէն Ռէյմընտին ձեռք բերած բարձր նիչը արժանի կը դարձնէր զինք պատուաւոր կրթաթոչակին: Ապագային, ան իր չահած կրթաթոչակով – առանց որեւէ վճարումի – Մատիսըն քաղաքի Ունիվերսիթի ազգ Ուիսքանսընի մէջ համալսարանական դասընթացքի կը սկսէր առանց երկրորդական վարժարան աւարտելու: Գիտական դասերու մէջ ունեցած իր հետաքրքրութիւնը աւելի զարգանալով՝ Ուիսքանսընի համալսարանէն եռք՝ Նիւ – Եորքի Ալպէրթ Այնչթայն բժչկական համալսարանին դռները կը բացէին իրեն համար: Ան ամառները կ՚աչխատէր Լոնկ Այլընտի մէջ թենիսի դասեր տալով, բժչկական համալսարանի յարակից իր ծախսերուն հասնելու համար: Հոն կը հանդիպի իր կեանքի ընկերոջ, ամերիկուհի Տանա Թէրիին եւ որուն հետ ամուսնութիւն կը կնքէ 1960–ին, համալսարանէն վկայուած տարին:

Պրուքլինի Տաունսթէյթ բժչկական համալսարանէն ներս իր ծառայութեան ընթացքին մեծ կ՚ըլլայ փրոֆէսէօր Լուտվիկ Էյքնայի ազդեցութիւնը մասնագիտանալու եկած իր երիտասարդ ուսանողներուն վրայ: Բժիչկ Տամատեան ներչնչուած իր խորհրդատուէն, ուչադրութիւնը կը կեդրոնացնէ դիտահետազօտական աչխատանքի վրայ: Իր պրպտող ու հետաքրքիր նկարագրին հաչտ կ՚ընթանային հիւանդութեան դաղտնիքը երեւան հանելու կամ հանելուկը լուծելու, մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւններն ու պրպտումները: Հետեւաբար զարմանալի չէր որ Տամատեան հետազօտական աչխատանքը աւելի կը նախընտրէր քան զարմանատան մէջ աչխատիլը: Կը հաստատ թէ իր հետազօտութեան յաջող արդիւնքը միլիոններու կեանք պիտի փրկէր, մինչ՝ զարմանատան մէջ կատարած ծառայութիւնները միայն հազարաւոր կեանքերու օգտակար կրնային ըլլալ: 1962–ին Տամատեան երբ իր բէզիտէնսին կ՚ամբողջացնէր Պրուքլին – Նիւ – Եորքի Նահանգային Բժչկական Կեդրոնին մէջ արդէն իսկ անոր աչքերը սեւեռած էին Սինթ Լուիսի Ուաչինկթընի համալսարանին ներս ամբողջացնելու մանագիտական հետազօտութիւն մը՝ երիկամունքային ախտերու վրայ:

Իր պրպտումներուն անունդ կու տար դիտական աչխարհին չատ ծանօթ իրականութիւն մը· իւրաքանչիւր բջիջ բնական ու առողջ համարուելու համար պէտք է ունենայ փոթասիումի եւ սոտիումի հաւասարակչիռ փոխանակութիւն եւ փոխանակութիւնը համադրող – հաւասարակըշռող արգելակ մը: Տամատեանի հարցադրումը կեդրոնացաւ այդ արգելակին վրայ: Արդեօք, երբեւէ, այդ արգելակը մեկուսացուելով առանձինն ուսումնասիրութեան ենթարկուա՞ծ էր: Ի յայտ եկաւ թէ բնաւ չէր կատարուած նման հարցադրում եւ կամ պրպտում մը:

Անկարելի համարուող առաքելութեան մը նախաքայլը առած էր Տամատեան

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

1963–ին կ'ներթայ Հարվըրտ համալսարանի բժշկական դիտաշխատանոցին մէջ իր գիտափորձերը կատարելու: Այդ տարիներուն Տամատեան ստամոքսի անհաւանական անհանդստութիւնէ մը կը սկսի տառապի: Օրուան բժշկական ամէն տեսակի քննութիւնները չէին կրցած բացատրութիւն մը գտնել յամառօրէն տանջող ստամոքսի ցաւին: Կասկածը՝ քաղցկեղի հաւանականութեան վրայ կը կեդրոնանար:

*Փոքր տարիքէն իր մէջ զգուշացած էին արդէն մեծ մօր կուրծքի քաղցկեղէն տառապիլն ու մահանալուն տխուր յուշերը: Տասը տարեկան Տամատեան այդ օրուընէ կարծէք ուխտած ըլլար «բան մը ընել» քաղցկեղի ճար մը գտնելու համար: Իսկ այժմ, իր ստամոքսի ցաւին հետ, Տամատեանի մտահոգիղանին վրայ զարնը պարատատ էր աւելի եւս յամառօրէն լքծելու քաղցկեղը ախտաճանաչող ձեւ մը հնարելու գործին: Նոյն չրջանին, Նիւ Ճըրզիի Ափլանթիք Սիթիի մէջ տեղի ունեցած կենսաբանութեան նուիրուած գիտական համագումարի մը ընթացքին Տամատեան կը հանդիպի Փէնսիլվանիայէն Ֆիզիկոս Բժիշկ Ճերմէն Քոփին: Քոփ այդ չրջանին պրպտումներ կը կատարէր բջիջի մէջ գտնուղ ստոիմի քանակը չափելու Ի–ԷՒ–ԷՄ (Մաղնիսական Հնչականութեան Նկարագրի Թէքնիք)ի միջոցաւ: Ի–ԷՒ–ԷՄ–ը 1940–ին էհուըրտ Փիւրսէլի հնարած հրաչալիքն էր որ քիմիագէտները կ'օգտագործեն քիմիական բաղադրութիւնները պարզաբանելու համար: Քրոմոսոմ Քոփ հետաքրքրուած էր նաեւ փոթասիումի չափումներով, սակայն կը հաւատար թէ մարդկային բջիջները Ի–ԷՒ–ԷՄ–ի քննութեան ենթարկուելու չափ բաւարար փոթասիում չեն պարունակեր: Հետեւաբար, Տամատեան Մեհալ Ծովէն մեծ քանակութեամբ փոթասիում պարունակող բջիջներ բերել տալու գաղափարը կը յղանայ: Երկու դիտնականներ միասնաբար կ'ներթան Փէնսիլվանիոյ Փիթսպըրկ քաղաքը, ուր Ի–ԷՒ–ԷՄ–ի ընկերութիւն մը կար: Արդիւնքը խանգարիչ էր: Գործիքը սկսած էր համապատասխան նշաններ տալ բարձր քանակի փոթասիում պարունակող բջիջներուն:

Հոս է որ կը սկսի փայլիլ Տամատեանին երազին աստղը: Քանի որ քաղցկեղով վարակուած բջիջը տարբեր կրնար ըլլալ բնական բջիջէ մը իր մէջ պարունակող փոթասիումի եւ ստոիմի յարաբերական քանակութեամբ, ուրեմն՝ «վարակած անբնական բջիջը դիւրութեամբ կարելի պիտի ըլլայ զատորոշել բնական առողջ բջիջէն», ամփոփեց մտքերը Տամատեան:

Իր երազը իրականացնելու անդիմադրելի պահանջքն ու անհանգստութիւնը պատճառ Տամատեանի հոգին: Բջիջներու վրայ կատարած իր նախորդ փորձառութիւնները առժամապար մէկդի դնելով սկսաւ քաղցկեղով վարակուած անբնական բջիջներու քննութեան: Բնական ու քաղցկեղով վարակուած բջիջները մուկերէն առնելով ենթարկեց իր բաղդատական քննութիւններուն: Արդիւնքները հրաչալի էին ու մեծապէս քաջալերական: Տամատեան մեծ զոհունակութեամբ ու խանդավառութեամբ իր գիւտին նախաքայլերուն մասին արտայայտուեցաւ 1971, Մարտ 19–ի անդլերէն գիտական պարբերաթերթի մը մէջ: Ապա, համալսարանի պարբերաթերթին մէջ հարցազրոյցով մը Տամատեան մանրամասնութիւններ տուաւ իր հեռանկարներուն մասին: Գիւտը յստակ էր, եւ մագնիսական դաշտը կեդրոնացած՝ գործիքին «Անոյշ կէտին», որուն տակ երեւցող մարմնի որեւէ մաս կարելի պիտի ըլլար քօղազերծել եւ ներքին գաղտնիքները երեւան հանել: Այնպիսի գաղտնիք կամ բջիջային անկանոնութիւն՝ որ պարզ քննութեամբ կամ չղաներկարտմով անկարելի պիտի ըլլար տեսնել: Տամատեան այս կեդրոնացումի թէքնիքը մկրտեց – «Ֆոքուզինք Թէքնիք», եւ Ի–ԷՒ–ԷՄ–ի գործիքներ պատրաստող Մերվիլ – Նիւ – Եորքի մէջ գտնուղ իր գործարանը կոչեց՝ ՖՕՆԱՐ:

Գիտնական Տամատեան իր գիւտին արտօնագրման կը դիմէ 1972 Մարտ 17–ին, իսկ պաշտօնական վաւերացումը կը տառնայ 1974 Փետրուար 5–ին: Այսպէսով աշխարհի առաջին Ի–ԷՒ–ԷՄ գործիքը պաշտօնապէս կը մկրտուէր ու գիւտերու չարքին կը դրանգուէր: Ի–ԷՒ–ԷՄ անունով հրաչալիքը, որ մագնիսական դաշտի արտայայտումով մարդկային մարմնի ներքին գործարաններու անբնականոնութիւնները երեւան պիտի հանէր:

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Ռէյմընտ Տամատեանի նուիրուած այս յօդուածը անգլերէն թարգմանուած ամփոփումն է աւելի երկար աշխատասիրութեան մը զոր բժիշկ կարէն Պօղոսեան կատարած էր, գիտնականին հետ հարցազրոյցէ մը ետք, իր աւարտական տարին (2003, Մայիս 28): Բժիշկ Կարէն Պօղոսեան այժմ սկսած է իր մասնագիտական աշխատանքին՝ Ռեզիտենսիային (Ռատիոլոգ) ճիւղին մէջ (Սանթա Պարպարայի եւ ապա Ֆիլատելֆիոյ Թամըս Ճէֆըրսըն բժշկական կեդրոններու մէջ): Ան երկրորդ որդին է Միսաք եւ Զարմինէ Պօղոսեաններուն, Պրուքլին – Նիւ–Եորք:

«Նոր Օր»

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԷԼԷՍԻ ՄԷՋ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Գ. ՊՂԼՏԵԱՆԻ «ՊԱՏԿԵՐԸ» ԳՈՐԾԻՆ

Կլէնտէյլի Հանրային գրադարանի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 27–ին, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, նուիրուած՝ Գրիգոր Պըլտեանի «Պատկերը» գործին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան: Բացումը կատարելով Շրջ. Վարչութեան առենապետը՝ Վահան Արզումանեան, ձեռնարկը դրաած է Միութեան 75–ամեակին առթիւ կազմակերպուած ձեռնարկներու չարքին, նչելով որ «Վարչութիւնը յանձն առած էր դիրքին հրատարակութիւնը եւ այս ձեռնարկին կազմակերպումն ու նիւթական հոմանուորութիւնը, հաւատալով որ Գրիգոր Պըլտեանի գործը մեծ է եւ իրաւ արժէք ներկայացնող»: Երեկոյթը վարած է Էլիզապէթ Գրիգորեան, որ նախ կատարուցած է Գոլոմպիա համալսարանի հայկական ամպիոնի վարիչ վրթիֆէսէօր Մարկ Նչանեանի համառօտ կենսագրականը: Մարկ Նչանեան դիրքին ներկայացումը սկսած է նախ ակնարկ մը նետելով հեղինակին վիպաչարքին Ա. հատորին՝ «Սեմեր» երկին վրայ: Ի դէպ, Գրիգոր Պըլտեանի վիպաչարքը ունի հինգ հատոր՝ «Սեմեր», «Հարուած», «Նչան», «Պատկերը» եւ «Անունը լեզուիս տակ»: Մարկ Նչանեան նչած է. «Ամէն մէկ հատոր իր իւրայատկութիւնը ունի: Առաջինը լուսանկարներու վերլուծումով կը սկսի, երկրորդը՝ դէպքի մը պատմութիւն է՝ հայրասպանութիւն մը, որ կը կատարուի ամբողջ վէպը, երրորդը՝ «Նչանը», այս լուսանկարներու հարցը մէկ կողմ կը ձգէ եւ չեչտը կը դնէ պատկանութեան վրայ, եւ ահա չորրորդը նուիրուած է Սեդօ Խմիին, որուն մասին բացումը կ'ըլլար առաջին հատորին սկիզբը»: Ապա, մանրամասն վերլուծելէ ետք հատորը, Մարկ Նչանեան եզրափակած է իր խօսքը չեչտելով, որ Գրիգոր Պըլտեան մտածողը «կը դեղերի փրուստեան յիչողութեան եւ արուեստի տեսաբանութեան սահմաններուն, կը զարգացնէ արուեստի եւ յիչողութեան տեսութիւն մը»: Էլիզապէթ Գրիգորեան տուած է համառօտ կենսագրականը հեղինակին, որմէ ետք հեղինակը հատուած մը կարդացած է իր հատորէն: Ներկաները հեղինակին եւ բանախօսին ուղղած են բազմաթիւ հարցումներ հատորին գրական, պատմական, ազգային արժէքին, գիրքին նը–պատակին, գրելու ընթացքին մասին եւ ընթերցող – գրական գործ – գրող յարաբերութիւնները չօչափող այլազան նչումներ եղած են:

⁂

«ՆԱՐԵԿ»Ի 1000–ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Էնսինոյի Ս. Նահատակաց եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 30–ին, տեղի ունեցած է «Նարեկ»ի 1000–ամեակին նուիրուած պատախօսութիւն մը, որուն ներկայ եղած են 300 հոգի: Բացումը կատարած է Ռազմիկ Քհնյ. Խաչատուրեան: Եկեղեցւոյ Դպրաց դասը, ղեկավարութեամբ Կոմիտաս Քհչ. Հեքիմեանի, մեկնաբանած է Նարեկացիի չարականները, իսկ Կիրակնօրեայ վարժարանի աչակերտները արտասանած են «Նարեկ»էն ազօթքներ: Օրուան դասախօսը Տիկին Հօժէնի Պետրոսեան, ներկայացուցած է «Նարեկ»ի 1000–ամեակի խորհուրդը, տալով Նարեկացիի կենսագրականը եւ ներկաները հաղորդ դարձնելով 1000 տարի առաջ գրուած «Մատեան ողբերգութեան» գործին, որ մեր ժողովուրդի բերնին մէջ մէկ բառով դարձած է Նարեկ: Բանաստեղծ Ժաք Ս. Ճակոբեան ներկայացուցած է Նարեկի հազարամեակին նուիրուած իր «Նարեկացոյց – Նարեկագէտ» քերթուածը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուչեղ Արք. Մարտիրոսեան:

*
**

ԻՐԱՒԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՃԱՇ

Գալիֆորնիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութեան (իրաքահայերէ բազկացած) կլէնտէյլի կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է ճաշ մը, ի նպաստ իրաքահայութեան: Ձեռնարկը վարած է Արտաչէս Քասախեան: Խօսք առնելով Հ. Օ. Մ.–ի Շրջ. Վարչութեան առենապետուհին՝ Նովա Հինտոյեան, չնորհակալութիւն յայտնած է Տէր եւ Տիկին Վարանդ Մելքոնեանին, որոնք սիրայօժար առանձնած են ձեռնարկին հովանաւորութիւնը, ցուցադրուած է տեսերիզ մը, որուն միջոցով ներկաները ունկնդրած են Իրաքի Հայոց առաջնորդ Աւագ Արք. Աստուրեանի կոչը եւ իրազեկ դարձած են իրաքահայութեան առօրեային: Տեղւոյն վրայ եղած նուէրներէ զոյացած է 40 հազար տոլար: Իրաքահայութեան օժանդակող յանձնախումբը նախապէս հանդանակած է նաեւ 23 հազար տոլար: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուչեղ Արք. Մարտիրոսեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

5·

Ի՞նչն էր որ այսպէս փոխեց Ճէյմսը: Ե՞րբ սկսաւ եւ ի՞նչպէս սկսաւ:

Այն օրէն ի վեր, երբ Լիւքասմպուրկի պարտէզին մէջ Մարկրիթին ըսած էր թէ՝ թռչուններու աչխարհը աւելի մեծ է քան մարդոցը, արդէն անել ճամբաներու մէջ ինկած էր:

«Ցեսնել: Ի՞նչպէս կը տեսնենք: Արդեօք իմ տեսածս Մարկրի՞թին ալ կը տեսնէ, միւս մարդի՞կ ալ կը տեսնեն... Ի՞նչ են տիեղերքի օրէնքները, ի՞նչ են աչխարհի օրէնքները: Ճշմարտութիւն դոյութիւն ունի՞, թէ մարդոց աչքերուն վրայ հիմնուած են բոլոր օրէնքները»...

Որհեցաւ, խորհեցաւ մինակ եղած ատեն, արճարանին մէջ, դիչերները տնկողոյն մէջ արթուն: Որհեցաւ, եւ իրեն թուաց, որ աչխարհի մէջ ճշմարիտ նկատուած բոլոր օրէնքները մարդոց տեսողութեան վրայ հիմնուած են եւ որ իրեն համար կեանքը անորոչութեան մը քօղով ծածկուած էր: Քօղ, քօղ բնութեան դէմքին, քօղ մարդոց դէմքին...

Իր մինակութեան երկրորդ չաբաթն էր: Այդ ժամանակամիջոցին չատ քիչ անգամ ճէյմս ցերեկները իր սենեակէն դուրս ելաւ:

Ճէք քանի մը անգամ այցելեց, բայց կռահեց, որ ճէյմս իր այցելութենէն չատ խորժիը, եւ վերջ տուաւ:

– Պարոնը հիւա՞նդ է, – կը հարցնէր սպասուհին ամէն անգամ, երբ անկողինը չինելու կու գար, կամ ճաշ կը բերէր:

– Չէ՛, հիւանդ չեմ:

Կը կարդար, կը գրէր, բայց աւելի չատ ընկողմանած կը ծխէր ու կը մտածէր: Այնել ճամբաներու մէջ էր: Կը սիրէր մտածել: Եւ որքան իր մտածմունքին կապը կը թնճկոտէր, հանդոյց կ'ըլլար, այնքա՞ն հաճոյք կը տառնար:

Գիչերները միայն դուրս կ'ելլէր: Մութ ու նեղ փողոցներու մէջ կը պտըտէր: Սէն – Միչէլի վրայ փոքր սրճարանի մը մէջ սուրճ կ'առնէր, սեւ սուրճ:

Գործաւորներու սրճարան մըն էր: Սրճարանի մնայուն յաճախորդները ուչադրութեամբ կը նայէին եւ իրարու կը հարցնէին.

– Ուսկից ո՞ւր եկեր՝ հոս է ինկեր:

Սրճարանապետը եւ իր կինը ուրախ էին, որ ճէյմսի նման յաճախորդ ունէին: Մանաւանդ սուրճի գաւաթ մը պնեցին անոր համար:

Մեծ սուրճին դինը կէս ֆրանք էր, բայց ամէն անգամ պարոնը երկու ֆրանք կը թողուր սեղանին վրայ: Ինչո՞ւ...

Սրճարանապետը կասկածը ունեցաւ: Զըլմա՞յ թէ իր կնոջ համար էր: Վերջը նկատեց որ աւելի իր կինն էր պարոնով տարուող: Այդ պատճառաւ օր մը ամուսինը կնոջ հետ կռիւ ըրաւ...

Երեկոյ մը, ժամը եօթի աոեղները, ճէյմսի դուռը բախեցին: Հելէնն էր:

– Նորէն փիեթրոյի հետ կռիւ ըրինք: Ձիս քու սենեակդ կը հիւրընկալե՞ս, մինչեւ որ փոթորիկը անցնի:

Փիեթրոյի բարկութիւնը, իրաւ որ փոթորիկի կը նմանէր:

Ճէյմս ներս առաւ Հելէնը: Երկու օր էր՝ չէր ածիլուեր: Հելէնի ներկայութենէն անհանդիստ զգաց, ածիլուեցաւ:

Մխասին ճաչ ըրին: Ճաչէն վերջ պանթէոնի մօտ սրճարան մը գացին...

Վերջին այդ քանի մը չարթուայ ժամանակամիջոցին ճէյմս չատ քիչ խօսած էր: Խօսելու փափաք մը զգաց: Հարցուց Հելէնի կեանքի մասին, անցեալի մասին:

– Հինգ տարի առաջ, երբ տասնեւվեց տարեկան էի, ուսանողի մը սիրահարեցայ, – ըսաւ Հելէնը. – Առաջին սէրս էր: Երկու տարի մխասին ապրեցանք: Նկարիչ էր: Ամերիկայէն փարիզ եկած էր ուսանելու: Ամբողջ երկու տարի մեռաքս, պար, երաժչտութիւն, ուրախութիւն ու սէր... Գնաց: Խոստացաւ վերադառնալ: Սպասեցի: Քանի մը նամակ գրեց, քիչ մը դրամ ղրկեց ու լռեց... Գործաւոր եղայ: Բայց մեռաքի, ուրախութեան, պարի սէրը մնաց սրտիս մէջ: Կ'երազէի անոնց վերադարձի մասին: Աուաւօտ մըն ալ ճոխ կահաւորուած յարկաբաժինի մը մէջ գտայ ինքզինքս: Նորէն մեռաքը, նորէն պար եւ ուրախութիւն: Տարիքոտ մէկն էր: Ձէի սիրեր: Ան ալ գնաց: Ուրիչ մը եկաւ: Եւ այսպէս մէկը միւսի ետեւէ, մինչեւ որ փիեթրոյին հանդիպեցայ...

– Փիեթրօն կը սիրե՞ս:

– Կը սիրեմ:

Ուչ ատեն սրճարանէն սենեակ վերադարձան: Ճէյմս վարը հանդստարանին վրայ Հելէնի համար քնանալու տեղ պատրաստեց:

Փիեթրօ տխուր էր. «Հելէն չկայ»...

Ճէք ըսաւ, թէ տեսած էր անոր՝ ճէյմսի սենեակը մտնելը:

Փիեթրօ վազելով եկաւ ճէյմսի մօտ, բայց այնպէս մը ցոյց տուաւ, որ Հելէնի հոն գտնուիլը իրեն համար անակնկալ էր: Ինք պարզապէս եկած էր ճէյմսին այցելութիւն մը տալու:

– Դրանդ քովէն անցայ, ըսի՝ ներս մտնեմ: Խումբը մտահոգութեան մէջ է, թէ ինչո՞ւ Ռոթոնա չես դար:

– Զբաղուած եմ, – ըսաւ ճէյմս եւ ոչչապէս տեսաւ Փիեթրոյի դէմքի քօղը:

Փիեթրօ Մարկրիթի մասին ալ հարցուց:

– Տակաւին նամակ ստացած չեմ:

Քիչ մը եւս խօսեցան: Փիեթրօ պատրաստուեցաւ մեկնելու: Հելէն մէկ անկիւնը լուռ նստած էր:

– Հէ՛յ, Փիեթրօ, Հելէնը հետդ տար: Ալ հոդ չունիմ՝ այժմ ալ քու Հելէնի՞դ հոդը պիտի քաչեմ:

Հելէն խնդաց:

Փիեթրօ մօտեցաւ Հելէնին եւ ներդաշնութիւն խնդրեց:

– Այս անգամ կը ներեմ: Գալիք անգամուան համար ալ հիմակուընէ կը նեղեմ: Բայց պիտցած ըլլալու ես, որ այդ պիտի ըլլայ իմ վերջին ներելս, – ըսաւ Հելէն ու դիմարկը դլուխը դրաւ:

Ճամբան Հելէնը ըսաւ Փիեթրոյին.

– Գիտե՞ս, Փիեթրօ, Պր. ճէյմսը չատ կը սիրէ Մարկրիթը: Ձեմ կարծեր, որ տեւէ մարդ ատքան սիրէ իր կինը:

(Շար. 16)

OFFRE D'EMPLOI

Atelier S.A.V. en bijouterie

RECHERCHE

ASSISTANT TECHNIQUE EXPERIMENTE

motivé, rigoureux et bon organisateur.

Proche Paris.

Un responsable de
— Contrôle de qualité
— Suivi gestion de clients
— Sens de communication
— Connaissance informatique

Laisser message au :

06 14 05 60 25

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թրաճահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է Մատղեանի մահուան առիթով. –

Տէր եւ Տիկին Փիէր Հաքիմեան, Տիկին Զապէլ Գիւրեմիթճեան 50-ական եւրօ, Տէր եւ Տիկին Տաթօն Սահրատեան, Պր. Վիքէն Դարբինեան, Տէր եւ Տիկին Ճովանի Տէրտէրեան 100-ական եւրօ, Առնուվիլի մասնաճիւղ 150 եւրօ:

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix

le jeudi 23 octobre à 20h45

Isabelle SABRIE, Soprano

Mourad AMIRKHANIAN, Basse

chantent :

des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello

des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,

des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian

accompagnés au piano par :

Johan STRUYVE.

Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.

Participation aux frais : 15 Euros

Etudiants : 10 Euros

Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50 ou 06 20 59 16 69

Métro : République, Filles du Calvaire

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

(Շար. Ա. Էջէն)

պարագան: «Հայ կին»ի երիտասարդուհիները անցեալ Մարտ 8-ին (կիներու օր) ուզեցին արարքով մը պատուել անոր յիշատակը, յուշատախտակ մը դեռեզած են անցեալին «Հայ կղզին» կոչուած կղզիին անոր ու ամուսնին՝ Հ. Ասատուրի բնակած տան վրայ: Զեռեղումի օրն վակտան ներկայի բնակիչը կ'ըսէ իրենց թէ գուր է իրենց ջանքը, ատիկա տեղը չեն ձգեր: Իրաւ ալ յուշատախտակը դեռեզէլ քանի մը ամիս ետք կը տեսնեն որ վար առնուած է ան: «Ո՞վ» հարցումին պատասխանը կ'ըլլայ, «ո՛վ գիտէ, դինովին մէկը...»:

Շեշտելէ ետք թէ Սիպիլ Պոլսոյ ու կղզիին պատկանող մըն է, «Հայ կին»ը կը հրապիրէ նոր յուշատախտակի մը դեռեղումին (Հոկտեմբեր 25-ին): Այդ առիթով ալ կը յիշեցնէ Պոլսոյ քաղաքապետ Ա. Մ. Կիւրթունայի հետեւեալ արտայայտութիւնը.

«"Պոլիս՝ քաղաքս" ծրագրով կը շեշտենք տարբեր մշակոյթներու, ինքնութիւններու եւ ապրելակերպերու խաղաղ համակեցութիւնը. ու որպէս ինքնին այդ, Պոլիսի արժէքը»:

LE MARDI 21 OCTOBRE
à 20 heures 30
Georges Bensoussan, Gilles Karmasyn, Hélène Strapélias et Yves Ternon
présenteront l'ouvrage collectif :
« AILLEURS, HIER, AUTREMENT : CONNAISSANCE ET RECONNAISSANCE DU GENOCIDE DES ARMENIENS »
Numéro spéciale de la
«Revue d'Histoire de la Shoah»
Au Centre Culturel Mederic
52, rue René Boulanger, 75010 Paris
Les membres de la communauté arménienne sont chaleureusement invités à assister à cette présentation.

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇՐՋԱՆ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՆՆԻՍԵԱՆ

■

Bédros Dourian
LE THEATRE ou LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան
Թ Ա Տ Ր Ո Ն
կ ա մ
Թ Շ Ո Ւ Ա Ռ Ն Ե Ր (1871)
Ժամանակակից թատերախաղ
Ի Հինգ Արարս եւ Ց'երիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16-ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

■

Bédros Zaroyan
LES MOURANTS

Պետրոս Զարոյեան
Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր Ը (1928)
Երեք Արար

Dimanche 14 Décembre à 16 heures
Կիրակի, Դեկտեմբեր 14, ժամը 16-ին

■

Vahé Oshagan
MOURANTS

Վահէ Օշական
Մ Ե Ռ Ն Ո Ղ Ն Ե Ր (1953)
Հաղ Արդիական Ըմբռնումով
Երկու Արար եւ 15 Պատկեր

2004
Dimanche 25 Janvier à 16 heures
Կիրակի, Յունուար 25, ժամը 16-ին

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 եւրօ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
8S, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

GROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ

Հայերէն լեզուն – Որո՞ւ համար, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս...

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 25, ժամը 10-էն 17·30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

կը դասախօսեն

– ԺԻԼՊԻՐ ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ – Երկլեզուութիւն

– ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ – Սփիւռքի լեզուն, արեւմտահայերէնը

– ՅԱՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ – Մանկական դրականութիւն

– ԱՐԲԻ ՕՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ – Այբուբենի խորհրդանշական համակարգը

Հայ դպրոցներու պատասխանատուները եւ հայերէնի ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

Մասնակցելու համար կը խնդրուի հեռաձայնել 01 53 34 18 18 թիւին Հոկտեմբեր 20-էն առաջ:

Տեղւոյն վրայ ճաշելու համար պէտք է արձանագրուիլ վերոյիշեալ թիւին:

*
**

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պամոնի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15, ժամը 19, եկեղեցւոյ սրահը:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à la Rencontre avec

CHARLY KOUBESSERIAN

à l'occasion de la parution de son livre

« L'ARMENIEN »

De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de l'ASSOCIATION OECUMENIQUE ETOILE-CHAMPS-ELYSEES

Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h

FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,

dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Au cours de cette célébration :

— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;

— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale St Jean-Baptiste

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

կը հրաւիրէն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Մահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երզմազեանի:

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն:

Կէսօրին Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի ճաշ՝ Ա. Զրբաշեան հանդիսասրահին մէջ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր Եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

organise

le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE

dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de
KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE

«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»

présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Présentation — débat sur le livre

«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»

sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**

Evêque de Marseille (1929-1934)

présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 17
VENDREDI
17 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տարեկան : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Ազատահամաք : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.794

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.794

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահական ընտրութեան արդիւնքը, Հոկտ. 16–ին, ըստ ընտրական յանձնախումբի նախագահին, վերջնական բնոյթ ունի եւ երկրորդ շրջան պիտի չըլլայ: 94%–ի քուէհամարը ցոյց կու տայ որ Ալիեւի որդին՝ Իլհամ Ալիեւ ընտրուած է ձայներու 79,55%–ով: Իր մրցակիցը՝ Ի. Ղամպարով ստացած է ձայներու 12%–ը, բայց այս վերջինը չընդունիր նման ընտրութիւն մը: Խարդախութիւն, գողութիւն... որակումները չատ են եւ ցոյցերն ալ իրարու կը յաջորդեն: Հոկտ. 15–ին եւ 16–ին վիրաւորներ ալ կային եւ ձերբակալութիւններ: Ընդդիմութեան բողոքը այնքան բուռն է, որ քաղաքացիական պատերազմն իսկ անհաւանական չի նկատուիր:

ԳԱԶԱՑԻ գօտիին մէջ, Հոկտ. 15–ին, ռմբակոծ մը գործուած է Ամերիկացիներուն դէմ՝ Պաղեստինեան հողամասին վրայ. ապահովութեան երեք պահակներ, որոնք կը շրջապատէին դիւանագիտական չարասիւնի մը մէջ սպաննուած են, չորրորդ մըն ալ վիրաւորուած է պայթումի մը ընթացքին, ինչ որ վերջ կը դնէր այն անձեռնմխելիութեան, զոր ամերիկացիք ցարդ կը վայելէին: Ձիհատը եւ Համասը ըղձորովին հերքեցին որեւէ պատասխանատուութիւն արարքին մէջ: Ձիհատի մէկ դեկավարը՝ Նաֆիզ Ազզամ յայտարարած է.– «Իսլամական Ձիհատը չուզեր ընդլայնել ճակատումը: Շարժումին քաղաքականութեան մէջ, ոչինչ կը ձգտի թիրախ առնելու այլ ազգութիւններ (բացի Իսրայէլացիներէն), ըլլան անոնք Ամերիկացի թէ Եւրոպացի»: Աւթֆաթ դատապարտած է արարքը, ինչպէս նաեւ իր շրջապատը: Վախ կայ որ նոր առիթ մը ըլլայ Ամերիկացիներուն համար Իսրայէլը պաշտպանելու: Պարզ է որ Իսրայէլացիք չատ գոհ են եւ անմիջապէս դատապարտած են «ահաբեկչութիւնը, որ կը հարուածէ Իրաք, Աֆղանիստան եւ Գազա»: Պաղեստինեան ոստիկանութեան համաձայն, պայթումը պատահած է հեռարձակուած ռումբով մը, մօտակայ տունէ մը: ԷՖ – ՊԻ – ԱՑ–ը մասնագէտներ ղրկած է տեղւոյն վրայ քննութեան համար: Իսրայէլի ԱՄՆ–ու դեսպանին համար երկրորդն է, որ թիրախ կ'առնէ Ամերիկացիները Գազայի գօտիին մէջ: կը ճշդէ որ այն ամերիկացի պատասխանատուները, որոնք կատքին մէջ էին, պէտք է ուսումնասիրէին երիտասարդ պաղեստինցիներու թեկնածութիւնը կըրթական նպաստի դասը: Պաղեստինեան ոստիկանութիւնը առաջին տարիներ ուժ չգործածին ձերբակալած է:

ՊԱՊԸ, Հոկտեմբեր 16–ին ,տօնեց իր գահակալութեան 25–ամեակը: 1978–ին է որ, պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, սլաւ մը կը դառնար կաթողիկէ եկեղեցւոյ 263–րդ յաջորդը Պետրոսի: Հակառակ իր յոգնած եւ սպառած վիճակին, կը շարունակէ պաշտօնը վարել եւ ճամբորդել: Կիրակի օր, Հոկտ. 19–ին, երանացումը պիտի կատարէ Մայր Թերեզան, Փրանսացի ծիրանաւորներու մասնակցութեամբ: Աւելի քան մէկ միլիոն կաթողիկէներու իր պատգամը պիտի տայ, պնդելով՝ «Մի՛ վախնաք: Բրիսոսի առջեւ բացէք ձեր դուռները»: Իր գահակալութեան չրջանին, կաթողիկէներու թիւը զգալի չափով կրած է 757 միլիոնէն աւելի քան մէկ միլիարդի անցնելով: կը չեչտուի նաեւ, որ ոչ մէկ պապ պատմութեան մէջ, այնքան ազդեցութիւն ունեցած է որքան Յովհ. Պօղոս Բ.: Առանց լրւեն նման անձի մը, ոչ ոք կրնար երեւակայել համայնավարութեան տապալումը, Իսրայէլի ճանաչումը Ս. Աթոռի կողմէ, Իրաքի համար խաղաղութեան կոչը եւ այլն, եւ այլն: Յովհ. Պօղոս Բ. վայելուն փիլիսոփայ մըն է, աստուածաբան, պատմաբան:

ՉԻՆԱՅԻՆ անջրպետ դնաց – եկաւ յաջող ճամբորդութենէ մը ետք, 14 անգամ երկրագունտին չրջանը գնելով 21 ժամուան ընթացքին:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, 79 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է Մաւրիտանիոյ «հայրը»՝ Մոքթար Ուլտ Տատա, որ նախագահական իր աթոռը կորսնցուցած էր 1978–ին, պետական հարուածի մը հետեւանքով: Մաւրիտանիա երեք օրուան համար ազգային սուգ հռչակած է:

2003–ին ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ թիւը յաւելում կրած է: Առանց թիւը 51 է, որոնց 16–ը՝ Իրաք: 2002–ին, ընդհանուր թիւը 41 էր:

ՎԻՎԷՆՏԻ ԻՒՆԻՎԷՐՍԱԼԻ նախկին տնօրէնը՝ Ժան–Մարի Մեսիէ իր դատը պաշտպանեց Ազգ. ժողովի օրէնքներու յանձնախումբին առջեւ, Հոկտ. 15–ին: Հատուցման իր պայքարը կը չարունակէ եւ կ'ուզէ անպայման ձեռք ձգել 20,5 միլիոն եւրօ: Ըստ իրեն, այդ պարգեւը «արդար է եւ համաձայնութիւն գոյացած էր վարչականներու նախաձեռնութեամբ», որոնք իր մեկնումը կ'ուզէին: Կ'ընդունի որ սխալներ գործած է, ինչպէս՝ մեհեանները փորձութիւնը եւ Ֆըրանսայի մոռացումը:

ՄԱՆՀԱԹԱՆԷՆ ՍԹԷՓԹԸ գայող ղբօսանաւ մը կոպտօրէն բախած է քարափին, երբ խարխիս պիտի նետէր: 10 հոգի մեռած են 334 հոգի ալ հիւանդանոց փոխադրուած:

ԱՄՆ–ՈՒ Պաշտպանութեան նախարարութիւնը յատուկ սպասարկութիւն մը ունի՞, մկրտուած՝ «գինուորներու նամակներ մամուլին»: Այս հարցումը կը տրուի, երբ չրջաններու աւելի քան տասնեակ մը թերթերու մէջ լոյս տեսած են նոյնանման նամակներ, ստորագրուած տարբեր գինուորներու կողմէ եւ բոլորն ալ կը գովաբանեն Իրաքի փառաւոր կացութիւնը: Օրինակ մը.– «Հինգ ամիս առաջնեալէ ետք հոս (Քէրքիւք), մարդիկ վազելով իրենց տուներէն դուրս կ'ելլեն, 40 աստիճան տաքին, ողջունելու համար մեզ, մինչ մեր զօրքերը իրենց ամէնօրեայ չրջապտոյտը կ'ընեն: Երախաները կը վազեն մեր ձեռքը սեղմելու համար եւ իրենց դէշ անգլերէնով «չնորհակալ ենք պարոն բսելով»: Այս նամակները լոյս տեսած են երբ ամերիկեան կառավարութիւնը արշաւի մը ձեռնարկած էր համոզելու համար, որ Իրաքի կացութիւնը կը բարելաւուի: Նախարարութեան մէկ բանբերը ըսած է թէ Քէրքիւքի գինուորները այդ նամակները գըրած են «ինքնաբուխ կերպով»...:

ՊԷՆԻ ԼԵՒԻ (փիէր Վիքթոր ծածկանունով ալ ծանօթ) մեռած է 58 տարեկանին: Ծանօթ էր որպէս նախկին զեկավարը պրոլետարական Զախին, քարտուղարը եղած է Մարթրի, մասնակցած է նաեւ Լիպէրասիոնի հիմնադրութեան: Ծնած էր Գահիրէ 1945–ին, ապա Ֆըրանսա հաստատուած: Իր փոփոխական

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 15 / 16)

ՊԱՐՈՆՈՒՀԻ ԳՈԳՍԻ 55–ՐԴ ԱՅՑԸ ԱՐՑԱԽ

Պարոնուհի Գ. Գոգս պատուիրակութեան մը ընկերակցութեամբ այցելած է Արցախ: Զիրենք ընդունած են վարչապետ Ա. Դանիէլեան եւ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Ղուլեան: Վարչապետը հիւրերուն ներկայացուցած է հանրապետութեան տնտեսութեան զարգացման, բնակչութեան ընկերային խընդիրներու լուծումի ծրագրերը, կատարուղ բարեփոխումները որոնց չնորհիւ զգալի կերպով մեծցած են ներդրումները, նոր աշխատատեղիներ բացուած: Ա. Դանիէլեան ծանրացած է Լ.Ղ.Հ–ի ճանչցուած չըլլալուն, Ադրբեջանի չրջափակումին ժխտական ազդեցութիւններուն վրայ ու ընդգ արդելք են երկրին ներդաչնակ զարգացման:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՒ ԻՐԱՆ ՆՈՐ ՋՐԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆ ԿԸ ԿԱՌՈՒՑԵՆ

Հայաստանի Ուժանիւթի նախարար Արմէն Մովսիսեանի վերջերս Իրան այցին ընթացքին քննարկուած է Արաքսի վրայ երկու երկիրներուն կողմէ երկու նոր ջրելեկտրակայան կառուցելու հարցը: Կը նախատեսուի որ իւրաքանչիւրը 80 մէկավաթ հզօրութիւն կ'ունենայ եւ տարեկան 600 միլիոն քիլովաթ / ժամ էլեկտրական-նութիւն կ'արտադրէ: Քննարկուած է կառուցումի այն ձեւը որով հայկական կողմի կայանը իրանեան միջոցներով կը չինուի, յետագային Հայաստան արտադրուած էլեկտրական հոսանքով կը հատուցէ իր պարտքը: Քննարկուած է Իրան – Հայաստան կազատարի մը չինութեան խնդիրն ալ. որոչուած է որ հայկական հատուածը կը սահանձնէ Հայաստանը, իսկ իրանականը՝ Իրանը:

***

Ա. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Երեւանի մէջ Հայկական երաժշտական համաժողովին նախաձեռնութեամբ Հոկտեմբեր 15–ին բացուած է Ա.թամ Խաչատրեանի ծննդեան հարիւրամեակին փառատօնը: Առաջին համերգը տրուած է վրացական երաժշտութեամբ, նչելու համար երաժշտական երեք դպրոցներէն – վրացական, ռուսական, հայկական – առաջինը: Համերգը բացած է Հայկական երաժշտական համաժողովի նախագահ Լեւոն Զաքուչեանը, խօսելով Ա. Խաչատրեանի ստեղծագործական հարուստ ժառանգութեան, անոր սկզբունքներուն, երկու երկիրներուն երաժշտական կապերուն մասին: Փառատօնին համերգները տեղի կ'ունենան մինչեւ Հոկտ. 17, Ա. Խաչատրեանի տուն – թանգարանին մէջ, հայ եւ ռուս յօրինողներու գործերով:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԹԻՓԼԻՍԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՄԵՂԱԴՐՈՒԱԾ

Վրաստանի «Սահակաշվիլի – Ազգային չարժում» ընդդիմադիր ճակատի ներկայացուցիչը Ադրբեջանի Թիֆլիսի դեսպանը մեղադրած է, ըսելով որ միջամուխ կ'ըլլայ Վրաստանի ներքին գործերուն: Ատոր պատճառը այն է որ ադրբեջանցի դիւանագէտը այցելած է Վրաստանի ադրբեջանական պիւղեր ուր իրեն ըսուած է թէ Ազգային չարժումի ղեկավարները եւ երեսփոխանական թեկնածուները «հայկական ծագում ունին եւ առընչուած են դաչնակիներուն»: Դեսպանն ալ ադրբեջանցի բնակչութեան կոչ ուղղած է Նոյեմբեր 2–ի խորհրդարանական ընտրութեան իրենց քուէները տալ «Նոր Վրաստանի համար» իշխանամէտ դաչինքին:

ԱՐՄԷՆԻՔՈՒՄԸ Կ'ԱՐՏԱԾՈՒԻ

Պոլսոյ «Ակօս» չաբաթաթերթէն կը տեղեկանանք որ սիտայի պատուհասին դէմ Հայաստանի մէջ գտնուած Արմէնիքումը չատ հաւանական է որ ներկայացուչչութիւն ունենայ Պոլսոյ մէջ: Արդէն, Թուրքիոյ բնակիչ մը որուն անունին սկզբնատառերը միայն տրուած են (Ա. Պ.), այդ դեղով դարմանուած ու ամբողջովին վերագտած է իր առողջութիւնը: Ան կ'ըսէ թէ իր հիւանդութիւնը բաւական յառաջացած էր. դէմքին ու մարմնին վրայ վէրքեր գոյացած էին, իսկ ծանրութիւնը 78–էն իջած էր 48 քիլոկրամի: 2001–ին կ'երթայ Երեւան, տարի մը չանցած վէրքերը կը բուժուին ու կը վերագտնէ նախկին ծանրութիւնը:

Թուրքիոյ դատական բժչկագիտութեան դասախօս մը քանի մը ամիս առաջ երեւան մեկնած ու տեղւոյն վրայ քննած է դարմանումի ձեւը: Ան այդ մասին յօդուած մըն ալ գրի առած է ուր կ'ըսէ թէ Հայաստանցի գիտնականներու հետ չըփոմները կը չարունակեն ու իրենց կարելին պիտի ընեն, որպէսզի Երեւանի մէջ կատարուած աչխատանքէն Թուրքիոյ հիւանդներն ալ կարենան օգտուիլ:

«ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԸՆՏՐԱՆԻ» ՄԸ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

«Հայ բանաստեղծութեան ընտրանի» չքեղ հատորը, որ կու գայ երբեմնի զբօսական ծաղկուն Պոլիսէն, կը յիշեցնէ մոխիրներու տակ մնացած կրակի այն վերջին բեկորը, որ յանկարծ կը յայտնուի երբ կը խառնենք տաք մոխիրը:

Խումբ մը հայ բանաստեղծութեան հատասկեալներ, կարծես ծունկի եկած հայ գրականութեան խորանին առջեւ, յաջողցուցած են դեղարուեստականօրէն լուսաւորել հայ գրքին համար բոլորովին նորութիւն հանդիսացող այս գործը:

Սարգիս Պօղոսեանի յիշատակին նուիրուած այս հրատարակութիւնը, իր չափերով, թուղթի որակով, դիրերու ընտրութեամբ, հայ արուեստի յուշարձաններու նկարազարդումով՝ գունապեղ, կը ցոլացնէ բացառիկ ճաշակն ու սէրը աշխատակիցներու, որոնք ամէն գոհողութիւն յանձն առած են հայ ընթերցողը երջանկացնելու համար:

Հաղար չնորհակալութիւն:

*
**

«Հայ բանաստեղծութեան ընտրանին» բաժնուած է չորս բաժիններու.

Ա.– Հայ ժողովրդական բանահիւսութիւն

Բ.– Միջնադարեան գրականութիւն

Գ.– Զարթօնք

Դ.– Հայ խորհրդապաշտ բանաստեղծութիւն:

Ա.– «Հայ ժողովրդական բանահիւսութիւն» բաժնին մէջ տեղ գտած են, դողթան երգեր, Մովսէս Խորենացի, Եղիշէ, Կոմիտաս կաթողիկոս, Գրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Շնորհալի, Արքէն Բագրատունի եւ ժողովրդական բանաստեղծութիւն:

Բ.– «Միջնադարեան գրականութիւն» բաժնին մէջ ներկայացուած են. Ֆրիկ, Կոստանդին Երզնկացի, Յովհաննէս Երզնկացի, Աբիսաակէս Հռեսոր, Մկրտիչ Նաղաշ, Ներսէս Մոկացի, Աչուղ Մարութիրոս Խարբերդցի, Երեմիա Չէլէպի Քէօմիւրճեան, Գրիգոր Աղթամարցի, Յովհաննէս Եպիսկոպոս, Յակոբ Ախանցի, Մինաս Թոքաթցի, Նահապետ Քուչակ, Սարկաւագ Բերդակցի, Պարսամ Տրապիզոնցի – Ծովեցի, Նաղաշ Յովնաթան եւ Սայաթ Նովա:

Գ.– «Զարթօնք» բաժնին մէջ ընդգրկուած են. Խաչատուր Աբովեան, Գաբրիէլ Պատկանեան, Ղեւոնդ Ալիշան, Սմբատ Շահազիզ, Միքայէլ Նալպանդեան, Սեդրակ Տէր – Սարգսեան, Պերճ Պռոշեան, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, Մուրէն Եպիսկոպոս Նարպէյ, Թումաս Թէրզեան, Գաբրիէլ Պէշիկթաշլեան, Պետրոս Դուրեան, Մկրտիչ Ազգմեան, Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Սիպիլ (Զապէլ Ասատուր), Ճիվանի (Զիվանի) եւ Յովհաննէս Թլկատինցի:

Դ.– «Հայ խորհրդապաշտ բանաստեղծութիւն» բաժնին մէջ կը գտնենք. Արշակ Զօպանեան, Աւետիս Ահարոնեան, Րուբէն Որբերեան, Լեւոն Շանթ, Սիամանթօ, Ինտրա (Տիրան Զրաքեան), Միսաք Մեծարենց, Աւետիք Իսահակեան, Արտաշէս Յարութիւնեան, Րուբէն Սեւակ, Վահան Տէրեան, Դանիէլ Վարուժան, Յովհաննէս Թումանեան, Վահան Թէքէեան, Եղիշէ Չարենց, Մատթէոս Զարիֆեան եւ Յակոբ Յակոբեան:

Հայ բանաստեղծութեան ընտրանին նուիրուած է Սուրբ Ղազարի Միաբան Հայրերուն եւ Ֆրանսահայ հանրածանօթ արուեստագէտ եւ հայ արուեստի նուիրեալ՝ Սարգիս Պօղոսեանի Պոլիս տուած արուեստական երեկոյին յիշատակին:

Ահա թէ ինչ կը գրէ հատորին հեղինակը, գրականագէտ եւ մտաւորական Րոպէր Հատտէճեան անոր մասին:

Կուտանք քանի մը հատուածներ իր ընդարձակ յօդուածէն:

*
**

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԵՒ ԱՍՄՈՒՆԿԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՄՈՒՏՔԸ ԻՍԹԱՆՊՈՒԼԷ ՆԵՐՍ

1950–ական թուականներուն Իսթանպուլահայ գրականութեան շրջանակէն ներս յանկարծ նոր հով մը փչեց Սարգիս Պօղոսեանի յայտնութեամբ: Սարգիս Պօղոսեան կու գար Մարսէյլէն: Կու գար Իսթանպուլահայ գրասէրներուն հրամցնել բանաստեղծութիւններու ամսունքի նորօրինակ ճաշակ մը: Իսթանպուլահայ գրասէրները տակաւին վարժ չէին հայ բանաստեղծութիւններու ամսունքի «ռսիթալ»ներ լսելու: Իսկ Սարգիս Պօղոսեան կու գար տրվէեցնելու թէ կարելի էր երկու ժամ չարունակ լսել ամսունք մը, որ կը կատարուի նոյն անձին կողմէ:

Սարգիս Պօղոսեան մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց իր առաջին ելոյթներով իսկ: Իր «երգացանկը» շատ լայն էր: Կը սկսէր հայ անգիր բանահիւսութեան նշանաւոր տաղերէն, կ'անցնէր Ոսկեդարուն մէջէն, կը դանդաղէր Միջնադարեան հայ բանաստեղծութեան վրայ, յետոյ կը հասնէր մինչեւ 19–րդ դարու վերջերը: Գրեթէ գործ չունէր 20–րդ դարուն հետ: Մասնաւորաբար Միջնադարեան հայ բանաստեղծութիւնները շատ սրտախօսիկ էին իրեն համար: Միջնադարեան դանձեր կը կոչէր ան այդ շրջանի բանաստեղծութիւններն ու Միջին դարու հայ մտաւորական ու գիտական միտքի մնայորդացը: Հակայ ժառանգութիւն մը, որուն տէր կանգնած էր ան Մարսէյլի հորիզոններուն դիմաց եւ որոշած էր զանոնք ապրեցնել բեմերու վրայ: Աննախընթաց խիզախութիւն մըն էր այդ, որովհետեւ սովորական ունկնդիրներու համար շատ ալ դիւրին գործ չէր հաղորդուիլ միջնադարեան գրականութեան ոգիին ու լեզուին հետ, որքան ալ արտակարգօրէն յստակ առոգանութեամբ մը ու գերազանական հիանալի չեշտերով ա.րտասանէր Սարգիս Պօղոսեան: Բոլոր այդ բանաստեղծութիւնները գրուած էին գրաբարով կամ հին հայերէնի հարուստ բառապաշարով: Այսօր մարդիկ գաղափար իսկ չունէին թէ գրաբարը ինչպիսի կատարելութիւն մը ունէր եւ թէ վերջին հազար տարիներու ընթացքին հայ ժողովուրդը ինչպէս տակաւ կորսնցուցած էր այդ հրաշալի լեզուին ակունքները, աստիճանաբար հեռանալով զայն եւ անոր տեղ գործածելով նոր լեզու մը որ համակօրէնն էր ու հաստարակաց ոչինչ ունէր հին լեզուի գեղեցկութեան հետ: Պէտք պիտի ըլլար որ 19–րդ դարու վերջաւորութեան բանաստեղծներ նոր ձեւ մը տային մեր լեզուին ու ստեղծէին նոր Աբեղեան, Թումանեան, Տէմիրճիպաշեան, Սիպիլ (Զապէլ Ասատուր), Ճիվանի (Զիվանի) եւ Յովհաննէս Թլկատինցի:

Սարգիս Պօղոսեան ողբերգական մահ մը ունեցաւ, բայց բարեբախտութիւն է որ ան աշխարհէն հեռանալէ առաջ թողուց չորս ձայնեղիսկներէ բաղկացեալ ալպոմ մը, որուն մէջ կարելի է գտնել անոր արտասանական ամբողջ երգացանկը: Իսկապէս պինդը առաւ տարաւ այս աշխարհէն, բայց մեզի թողուց իր ձայնը: Այդ ձայնը այսօր մեր տեսակէտով կը նոյնանայ բանաստեղծութեան նկատմամբ անտակարկ սիրոյ հետ: Պոլսոյ մէջ ոչ արհամարհելի թիւով մարդիկ բանաստեղծութիւնը քիչ մը աւելի շատ սիրեցին Պօղոսեանը ճանչնալով:

Դիւրին չեղաւ ժիլիկ Ռէյմընտ Տամատեանի ճանապարհը մինչեւ գործիքին վաւերացումը եւ անոր ֆիզիքական կառուցումը: Ահաւոր ծախսի ու ֆինանսաւորումի կարօտ էր այդ հսկայական գործիքին արտադրութիւնը: Գիտնականը կը դիմէ զանազան կազմակերպութիւններու, հայ թէ ամերիկեան հիմնադրամներու: Նիւթական նպաստ կամ փոխատուութիւն ստանալու ամէն միջոց ու կարելիութիւն փորձած էր, ձեռնունայն վէրադառնալով՝ իր դիւտին դաղափարին հետ միայնակ պայքարելու: Գաղափարական, հանդուրժողական, խիստ ժխտական պատասխաններէն մինչեւ յիմար երազողի, թմրեցուցիչի ապրեցուցեամբ ճարտասող, ցնորքան դիտնական – կանի յորջորջումներու թիրախ դարձած Տամատեան՝ չէր դադրած երազելէ եւ երազը հետապնդելէ:

Սաննի Քլայնֆելտ, Նիւ Եորք Թայմզի թղթակից եւ հեղինակը Տամատեանի կեանքին ու դիւտին նուիրուած հատորի մը, որ կը կոչուի «Գործիք մը որ կոչուի – Անխորտակելի – 1985» իր գրքին մէջ կը մէջբերէ Մաքիավելլիի Իշխանէն:

«Պէտք է ընդունիլ որ չկայ աւելի դժուար ծրագիր, աւելի կասկածելի յաջողութիւն, կամ աւելի վտանգաւոր բան, քան՝ նոր սիստեմ մը ստեղծելը: Որովհետեւ ստեղծելու գաղափարը անուցանողը թշնամութիւնը կը վայելէ այն բոլորին, որոնք կը անանձին ու կ'օգտուէին անցեալի կառոյցէն, որոնց մէջէն միայն կրաւորական պաշտպանողներու փոքրիկ խումբ մըն է որ հաւանականութեան մը յոյսը պիտի ունենայ օգտուելու»:

Տամատեան անվհատ կը չարունակէր առաջին գործիքը մէջտեղ բերելու իր աշխատանքը: Մի քանի բարեկամներէ եւ կնոջ ապրականներէն դրամ փոխ առնելով Նիւ – Եորք քաղաքի Գանալ փողոցի դարձուած գործիքներ ծախող խանութներէն բաւարար մետաղ եւ մագնիս գնելով կը լծուի աշխատանքի: Վերջապէս զայն կազմելով մուկերու եւ կենդանիներու վրայ փորձեր կը սկսի կատարել: Արդիւնքը մեծապէս քաջալերական էր: Կը մնար մարդկային մարմնի վրայ փորձելը: Ոչ ոք կը համարձակէր առաջին քնոութեան ենթարկուիլ: Տամատեան կ'որոշէ ինք իր վրայ կատարել առաջին փորձը – 1977, Մայիս 11–ին: Սակայն, գործիքը կը ձախողի ուժէ անդրադարձ տալ: Տամատեանի իրանը – կրծքավանդակը գործիքին ներքին շրջապիծին հետ համեմատած մեծ էր: Վերջապէս, գաղտնիքը լուծած համարելով Տամատեանի աչքերը կը սեւեռին իր օգնականին, երիտասարդ նիհարիկ ուսանող՝ Լէրի Մինքոֆին: Մինքոֆ դժկամութեամբ կը յօժարի մտնել գործիքին մէջ: Նոյն օրը կէս գիշերէն քիչ մը առաջ, 1977, Յունիս 2–էն մինչեւ վաղ առաւօտեան 4·45–ին Մինքոֆ գործիքին մէջ կը մնայ: Ռէյմընտ Տամատեան, Մայքըլ Կոլտամէթ կը հետեւին Լէրի Մինքոֆին որ չորս ու կէս ժամ կը մնայ գործիքին մէջ: 1977, Յունիս 3–ին վաղ առաւօտուն առաջին մարդկային մարմնի Մաղնիսային Անդրադարձի մը պատկերը երեւան կ'ելլէր ի ցնծութիւն գիտնարարին եւ համայն աշխարհին:

Այսօր Նիւ – Եորք քաղաքի Լոնկ Այլընտ Էքսփրէսուէյի վրայ հսկայական մեծութեամբ, մեծատառ կարմիր գիրերով ՏԱՄԱՏԵԱՆ Ի – ԷՌ – ԷՄ–ը կը չողչողայ բոլորին աչքին: Լոնկ Այլընտի Մերվիլ քաղաքի ՖՕՆԱՐ գործարանը կը չարունակէ բարելաւումներով – նուազ ծախսալի, մատչելի գինով եւ աւելի յառաջացած արտադրումով Ի – ԷՌ – ԷՄ–ի նորանոր գործիքներ արտադրել, նորարար բժշկական հաստատութիւններու եւ դարմանատուներու համար:

Տամատեանի ՅՈՒՆԻՔ–ը տեղաչարժ մէջ չէ: Անխորտակելին տարուէ տարի ուսումնասիրուած բարելաւումներով կը ներկայանայ, աւելի ճշգրիտ ախտաճանչումի հասնող աւելի մատչելի գինով նորանոր կերպարանք հագած: «Ոտքի վրայ Ի – ԷՌ – ԷՄ». գաղափարով 1996–ին սկսուած աշխատանքը արդէն իսկ գործածութեան մէջ է: Ենթական ոտքի վրայ կեցած քննութեամբ Ի – ԷՌ – ԷՄ–ը կ'օգնէ որ վիրաբոյժներ աւելի ճշգրիտ պատկերացումը ունենան ողնայարի եւ կամ ծունկի յօդերու վրայ եղած ճնշումին հետեւանքներուն:

2003–ի Յունիս ամիսէ սկսեալ արդէն իսկ 14 գործիքներ ծախսուած են – յաճախորդները մեծամասնութեամբ վիրաբոյժներ են – ընկերութեան ապահովելով 19·6 միլիոն ամերիկեան տոլարի եկամուտ մը: Գիւտարարի սկզբնական դժուարին օրերը հետին ձգած Տամատեան՝ տխրութեամբ կը յիշէ թէ ինչպէս հայ թէ օտար մեծահարուստներէն մերժուած էր: Անոնց փաստաբաններուն կողմէ իրեն տրուած ժխտական պատասխաններէն չէին վհատեցուցած զինք: Անոնցմէ ոչ մէկին ոչ մէկ սէնթ օգնութեան հասած էր իր ծախսալից գիւտին: Նոյնիսկ բաժնետոմսերու գաղափարը սկսելով, Տամատեան ինք ստանձնած էր 51 առ հարիւրը, Լէրի Մինքոֆը եւ Մայքըլ Կոլտամէթը 7–ական տոկոսը, Սթաթմէնը 3 ու կէս տոկոս, 20 տոկոսը բաժնուած էր 35 բաժնեթէր գառնալու իրաւունքին արժանացած այն անհատներուն, որոնք սկզբնական օրերուն նիւթական օժանդակութեամբ քաջալերած էին, հաւատալով Տամատեանի դիւտին հաւանական յաջողութեան: Իսկ մնացեալ 11 ու կէս տոկոսն ալ մէկդի դրած էին ապագայ հաւանական բաժնեթէրերու:

Այսօր համաշխարհային ճանաչումի եւ համբաւի տիրացած Տամատեան՝ արժանացած է նաեւ պիտական բարձրագոյն պնահատականներու: 1988–ին, նախագահ Ռոնըլտ Ռէյկըն Տամատեանը կը պարգեւատրէ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներու բարձրագոյն Գիտական Մըցանակով, իսկ իր առաջին գործիքը զոր «Անխորտակելի» կոչած էր, այժմ մըտական զարդն է մայրաքաղաք Ուաշինկթընի Սմիթսոնեան Թանգարանի Ազգային Գիտնականներու Պատուոյ ցուցասրահին:

Գիւտարար Տամատեան հաւատացեալ քրիստոնեայ մըն է: Համոզուած է թէ միայն հաւատքով կրցած է յաղթական ելլել գիւտարարի տիտղոսը իրմէ խլել փորձող՝ ձեներալ էլեքթրիքի նման մեծ ընկերութիւններու դատավարութիւններէն եւ չարք մը մրցակիցներէն:

Տամատեանի գիւտին բերած յոյսը, մասնաւորաբար քաղցկեղի ախտաճանչման ճամբով, միլիոնաւոր մարդոց կեանքի բարելաւման կը նպատակ է: Ռէյմընտ Վ. Տամատեան թեկնածու է Նոպէլեան Մրցանակին: Կը մաղթենք որ մարդիկ կարենան տեսնել Տամատեանի գիւտին կարեւորութիւնը Ի – ԷՌ – ԷՄ–ի ճամբով մարդկութեան բերած նպաստին, մարդ արարածին առողջութեան սատարող, բարենպաստ առողջ կեանքի կարելիութիւն ստեղծելու առաքելութեան ընդմէջէն:

Նոպէլեան Մրցանակին կամ ոչ, եղեռնէն վերապրող հայ հօր մը՝ Վահան Տամատեանին երազը իրականացած է Տամատեանին երազը իրականացած է հայ արդէն իր գլուխին մէջ տեսնելով Այնշթայն մը, ինչպէս կը սիրէր կրկնել ան: Ներկայիս, Ռէյմընտ Վահան Տամատեան իր գիւտով ո՛չ միայն իր ընտանիքին ճակատը բարձր կը պահէ այլ նաեւ հայ ժողովուրդին: Մասնաւորաբար՝ գիտական աշխարհին պատուաբեր ցանկին վրայ յաւէտ չողչողացող ՏԱՄԱՏԵԱՆ Ի–ԷՌ–ԷՄ անունով:

«Նոր Օր», Հոկտեմբեր 4

ՌԷՅՄԸՆՏ ՎԱՀԱՆ ՏԱՄԱՏԵԱՆԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑԱԾ ԵՐԱԶԸ՝ I-R-M

ԲԺԻՇԿ ԿԱՐԷՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՍՏԱՅԱՆ Կ

Ի ԳՈՐԾ ԱՐԿԱՆԵԼ

Գրիգոր Նարեկացի վերստին

ԳՐԻԳՈՐ ՊԼԸՏԵԱՆ

«Բան եւ գիր» Մատենաշար, Թիւ 1
Հրատարակութիւն Հ.Ա.Մ. Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ, Մոնրէալ, 2003

ՇԱԽԻԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԱՑՑԸ ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ՄՄԲ.– Սեպտ. 8 – 18, Ֆրանսայի վիտնականներու խումբ մը, հիւլէագէտ Ժաք Փանոսեանի առաջնորդութեամբ, ճամբորդութիւն մը կատարեց դէպի Հայաստան: 18 հոգինոց այդ պատուիրակութեան մաս կը կազմէր նաեւ Շաւիլի քաղաքապետ՝ Ժան Լըվէն («Ցառաջ», Սեպտ. 13–14 եւ Սեպտ. 18): Զբօսաշրջային իր հանդամանքէն դուրս, այս ճամբորդութիւնը ունեցաւ նաեւ պաշտօնական երեսներ. Պ. Լըվէն ներկայ գտնուելէ վերջ Ժաք Փանոսեանի պիտութիւններու Ակադեմիայի պատուակալ տոքթէօրի կոչման արարողութեան, հանդիպումներ ունեցաւ Ազգ. Ժողովի նախագահ Արթիւր Պաղտասարեանի, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Գարեգին Բ.ի, որուն յանձնեց Շաւիլ քաղաքի պատուոյ մետալը, Ֆրանսայի դեսպան՝ Հանրի Գիւնիի հետ: Ան այցելեց նաեւ Մեծամօրի հիւլէակայանը, Մեսրոպ Մաշտոց դըպրոցը որ բարեկամական կապի մէջ է Շաւիլի Ժան Մուլէն դպրոցին հետ, Ֆրանսական Համալսարանը եւ «Շէն» Միութիւնը: Մտերիմ կու տանք Պ. Լըվէնի տպաւորութիւնները, ուր կը նշմարուի այդ երկրին հանդէպ իր ունեցած ջերմ ու անկեղծ համակրանքը:

⁂

De la Tour Eiffel... au Mont Ararat

Chaville, 18 000 habitants, vit blottie au milieu des bois, sur la route de Paris à Versailles. Au loin, la Tour Eiffel marque la présence de la capitale française à quelques kilomètres: une image forte qui impose une présence, une vie, une âme.

C'est un peu la même image qui s'est imposée à moi en découvrant les imposantes silhouettes de l'Ararat et de son «petit» frère planant au-dessus de la capitale arménienne: c'est un peu l'âme du pays que j'ai cru entrevoir, jouant avec les nuages ou la brume de l'après-midi.

Arménie d'hier, Arménie d'aujourd'hui, Arménie de demain, trois visages se sont imposés à nous en dix jours.

Les églises et les monastères et leur architecture massive mais légère dans sa simplicité, les monuments d'époques diverses, les musées, les manuscrits, les montagnes et les plaines que l'on sent éternelles, le lac Sevan et ses eaux changeantes, tout cela c'est hier mais c'est aussi aujourd'hui.

Les rues d'Erevan, leurs travaux fébriles, les minibus et les magasins parfois très mode, les Niva neuves omniprésentes, les casinos sur la route de l'aéroport, les échoppes pour les objets du quotidien, les fruits et les légumes, c'est aujourd'hui mais aussi hier.

La centrale nucléaire, l'université française, les si charmantes étudiantes et les écoles où l'on apprend tant de langues, les nouvelles entreprises, l'informatique, le tourisme, le tissage de nouveaux liens entre la diaspora et la jeune République, c'est demain mais aussi aujourd'hui.

Plein d'images, plein de sensations mais aussi l'accueil : il y eut l'accueil officiel, emprunt de cordialité, de simplicité mais aussi de fierté à l'Assemblée nationale, au Saint Siège ou à l'Académie des Sciences, l'accueil des associations, des enseignants ou des chefs d'entreprise mais aussi celui de tous, y compris les citoyens les moins fortunés, dans un pays où, décidément, le visiteur est un hôte.

Comment dès lors faire autrement que de militer, au quotidien, pour l'amitié franco-arménienne et pour faire que ce pays ne soit pas seulement connu de ses descendants, mais aussi des Français de toutes origines. Comment oublier que, parmi les jeunes Arméniens, beaucoup aimeraient mieux connaître notre pays et y parfaire leur formation et qu'il faut donc les y aider. Comment oublier, enfin, qu'il nous reste beaucoup de choses à voir, la prochaine fois: Artsakh et le Sud, d'autres églises et d'autres monastères... et surtout nos nouveaux amis !

JEAN LEVAIN
Maire de Chaville

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի Կիլիկիա թանգարանին մէջ, Հոկտեմբեր 6–ին, բացումը կատարուած է Մարալ Տէր – Պօղոսեանի անհատական ցուցահանդէսին, կազմակերպութեամբ Հայ Եկեղեցւոյ Համալսարանական Միութեան Լիր 40–ամեակին առիթով: Ցանուն Միութեան, բարի գալուստի խօսքը արտասանած է (անդլերէն) Ցակոբ Եապուլեան, որ չեշտած է թէ այս ցուցահանդէսը կազմակերպուած է «գեղեցկութիւնն ու արուեստը գնահատելու նախաձեռնութեամբ»: Արուեստագիտուհիին արուեստին մասին, արտայայտուած է Կէօթէ հիմնարկի տնօրէնը՝ Ռալֆ Շեթելէ: Հանդիսութեան ւարտին անդլերէն եւ հայերէն խօսք առած է Արամ Ա. կաթողիկոսը:

⁂

ԳԻՄՊՐԻՃի Հայ կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 19–ին, տեղի ունեցած է համազգայինի 5–րդ պրակի երեկոյթը, նիւթ ունենալով՝ Քեսապը եւ Քեսապցին: Դասախօսած է վերապատուելի Յովհաննէս Սարմազեան, որ անդրադարձած է Քեսապի աշխարհագրական եւ պատմական տուեալներուն: Շեշտած է նաեւ Քեսապցիի ուսումնատենչ եւ նախաձեռնող ոգին: Տեղի ունեցած է հարց – պատասխանի բաժին մը:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Կալըպի տը լա Վիլլ մէջ, Սեպտեմբեր 18–էն Հոկտեմբեր 18, իր գործերը ցուցադրած է Սիլվիլ Իսրայէլեան: Արուեստագիտուհիին ծնած է Ատտիս Ապապա, ուսումը ստացած է 1980 – 1983 Գոնկորտիա համալսարանը, 1986–1988–ին ալ Ռոմ Այլանտ արուեստի դպրոցը: Ցուցադրուած է Մոնրէալ, Թորոնթօ, Փարիզ, Նիւ – Եորք, Հարաւային Զինաստան:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԷԼԷՍԻ ՄԷՋ

«ՍՊԱՐՏԱԿ» ԲԵՄԱՊԱՐԻ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄԸ

Փասատինայի «Սիվիք» հանդիսասրահին մէջ, Սեպտեմբեր 18–ին եւ 19–ին, տեղի ունեցած է Արամ Խաչատրեանի «Սպարտակ» բեմապարի ներկայացումը «Կրիկորովիչ» բեմապարի ընկերակցութեան կողմէ: Նուագախումբը ղեկավարած է Ալեքսանդր Լաւրենեւ: Ներկայացումէն առաջ խօսք առնելով դաշնակահարուհի Լիւսի Իշխանեան եւ Հայաստանի Ուսչինկքընի դեսպան Արման Կիրակոսեան, արժեւորած են Խաչատրեանի գործը եւ չնորհակալութիւն յայտնած Արմէն Տէր – Թադէոսեանին ճեռնարկի կազմակերպման համար:

⁂

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՑԹ

Գանոկա Փարքի Հ. Բ. Ը. Մ. Տէմիրճեան – Մանուկեան վարժարանի «Աղաճանեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 28ին, տեղի ունեցած է Արամ Խաչատրեանին նուիրուած երեկոյթ մը, կազմակերպութեամբ Հ.Բ.Ը.Մ.ի Մշակութային Յանձնախումբին: Յայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած է դաշնակահար Շահան Արծրունի, մեկնաբանելով Ա. Խաչատրեանէն գործեր: Երկրորդ բաժնին ցուցադրուած է Արամ Խաչատրեանի կեանքն ու վաստակը ներկայացնող ժապաւէն մը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՑ
Հայագիտական ուսումնաքերթ
Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան

Թիւ 1–12, 2001
Թիւ 1–12, 2002

Վիէննա, Աւստրիա

ՔՕՂԸ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

5.

– Ինչէ՞ն դիտես, – հարցուց Փիեռիօն:

– Երեք դիշեր անոր սենեակին մէջ անոր հետ առանձին մնացի: Եթէ ես չդիտնամ, ո՞վ պիտի դիտնայ:

Ձէյմս Մարկրիթէն նամակ մը ստացաւ: Պոսթըն հասնելը կը տեղեկացնէր: Կարօտ եւ համբոյրներ:

Նոյն օրը նամակ մ'ալ Ձէքը ստացաւ, երկար նամակ մը: Մարկրիթ կը խնդրէր, որ Ձէյմսի մասին իրեն մանրամասն տեղեկութիւններ տայ:

Ձէյմս նոյն օրն իսկ պատասխանեց Մարկրիթի նամակին: Զմոռցաւ նաեւ յիշելու Հելէնի միջադէպը:

Իր միտքը չարչրկող զազափարներու մասին Ձէյմս ծրագրած էր ընդարձակ վէպ մը գրել: Արդէն վերնագիրը որոշ էր՝ «Քօղը»: Բայց վերջը այն եզրակացութեան եկաւ, որ միայն տրամայով մը կարելի պիտի ըլլայ իր ուզածը աւելի յստակ ըսել:

Նոր միտք: Տրամայի նոր ձեւ:

Ձէյմսին համար կեանքը երկու երես ունէր, մարդոց խօսքերը երկու իմաստ, եւ այդ իմաստները չատ անգամ հակառակ իրարու ... Ներքին մարդը ու արտաքին մարդը, տեսանելին ու անտեսանելին, մարդը բնական ու մարդը քօղով մը ծածկուած, դարերու մէջէն եկած ժառանգութիւններու քօղովը: Քօղաւորը եղած է միշտ տեսանելին: Այդ քօղն է, որ պատճառ կ'ըլլայ անտեսանելի, բայց իսկական մարդու հոգեկան այլասերումին: Պէտք է քօղը վար առնել: Իսկ քօղը վար առնելու միակ միջոցը՝ իսկական մարդն ալ անոր կողքին ցուցադրելն է: Թող երկուքը միաժամանակ երեւին բեմին վրայ, միասին գործեն ու միասին խօսին: Անոնք իրարմէ որքա՜ն տարբեր պիտի եւեւին:

Մտածմունքը չրջան ըրաւ ու կեդրոնացաւ իր անձին վրայ: Ուզեց վերլուծել ինքզինքը: Ուզեց նախ իր անձի միջոցով եզրակացութեան մը գալ:

– Ի՞նչ եմ ես:

Իրարու դէմ բերաւ քօղաւոր Ձէյմսը եւ առանց քօղի Ձէյմսը: Ետ գնաց մինչեւ հոն, ուրկէ իր գոյութեան առաջին յիշողութիւնները կը սկսէին: Նշմարեց, որ հինգ տարեկան եղած ատեն արդէն կազմաւորուիլ սկսած էր քօղը: Երբ տասը տարեկան էր, քօղը աստիճանաբար թաւխանյեր էր եւ իր մէջի երկու անձնաւորութիւնները բաժնուեր էին որոշ դիմագծերով: Տունը, վարժարանը, փողոցը, ընկերներուն հետ, վարժուհիին դիմացը, խաղի մէջ, մօրը մօտ, հօրը քով, քօղ, քօղ...

Քօղ ունէր դէմքին, երբ առաջին անգամ ծանօթացաւ Մարկրիթի հետ: Քօղով սիրեց պայն, քօղով ամուսնացաւ անոր հետ, եւ այն օրը, երբ փորձեց քօղը վար առնել, բախում ունեցաւ Մարկրիթի հետ եւ ինքզինքը բաժնուած զգաց իր չրջապատէն:

Մինակ էր: Կը մտածէր ես–ի մասին, ու այդ մտածմունքը սաւառնում մը բրաւ միջոցի, նիւթի ու բնութեան օրէնքներու մէջէն:

– Ի՞նչ...

Սուրճի բաժակ մը գետին ինկաւ ու կոտրեցաւ:

Ձէյմս ուշքի եկաւ եւ բացաւ աչքերը: Սէն – Միշէլի վոքր սրճարանին մէջ էր: Սրճարանապետը, անոր կինը, քանի մը գործաւորներ, պինիի թաժակներ, փր սեղանը, իր սուրճի բաժակը, իր ձեռքերը...

Ուրե՞մն...

Նորէն աչքերը փակեց ու մտածեց.–

Մարդոց կողմէ ճշմարտութիւն նկատուած ոչ մէկ օրէնք ճշմարիտ է:

Գոյութիւն ունեցած բոլոր օրէնքները ու ճշմարտութիւնները մարդիկ հիմնած են իրենց ու իրենց աչքերու տեսողութեան վրայ:

Աչխարհի բոլոր օրէնքները մարդոցմէ կը սկսին, – մարդոց մէջ կը վերջանան:

– Ես...

Եւ անբացատրելի զգացում մը ունեցաւ ու խնդաց: Ինդուքը չկրցաւ զսպել: Տեսաւ ,որ սրճարանի մէջ եղողները իրեն կը նայէին:

Երկու ֆրանքը դրաւ սեղանին վրայ եւ դուրս ելաւ:

– Պօն սուար, մէօսիէօ...

Սրճարանապետի կնոջ ձայնն էր:

Ես... ես... ես...

Զգաց, որ ամէն ինչ իր եսին չուրջ կը դառնար: Եւ անոր չուրջ Ձէյմս սկսաւ հիւսել իր մտածմունքի թելը, ինչպէս որ չերամը կը հիւսէ բոժոժը: Ու չերամի նման, որքան հիւսեց, այնքան հեռացաւ ու բաժնուեցաւ իր չրջապատէն:

Մարդուն գիտակից ես–ը եւ հոգին միեւնոյն բաները երեւցան Ձէյմսին:

Ի՞նչ է հոգին, եթէ ոչ զօրութիւն մը, որ չինար մեր պիտցած ոեւէ օրէնքի տակ, այն օրէնքներուն, զոր մարդիկ կառուցած են իրենց զգայարանքներուն վրայ: Հոգին դիտակցութիւնն ունի, գիտակցութիւնը իր գոյութեան: Ուրեմն, հոգին մարդուն գիտակից ես–ն է: Հոգին կը զգայ ամէն ինչ իր ամբողջութեան մէջ ... Ամբողջութիւնը ճշմարտութիւնն է...

Ձէյմս հետզհետէ աւելի ու աւելի կեդրոնացաւ ինքն իր մէջ...

⁂

Օր մը Ձէք պատահմամբ բակին մէջ հանդիպեցաւ Ձէյմսին:

Այդ իրնչ վիճակի մէջ էր Ձէյմս– Շաբաթներով ածիլուած չէր: Վրան զլուխը՝ անխնամ, աղտոտ էր. եղունգները՝ երկարած, աչքերուն մէջ՝ տարօրինակ փայլ մը:

Հազիւ իրարու հետ երկու բառ փոխանակեցին: Ձէյմսը աճապարանքով մբաւ իր սենեակը եւ փակեց դուռը:

Ձէք Մարկրիթէն նամակ մ'ալ ստացաւ: Մարկրիթ չատ մտահոգուած էր: Ձէյմս իր նամակներուն չէր պատասխաներ: Ինչո՞ւ, հիւանդ է... եթէ հիւանդ է, խնդրեմ անմիջապէս հեռագրէ ինծի:

Իր հիւսած բոժոժին մէջ Ձէյմս աստիճանաբար կծկուեցաւ, փոքրացաւ, հասաւ աստիճանի մը, ուրկէ անդին անորոշութիւն էր:

Հապա ե՞տը:

Անորոշութիւն:

Այդ անորոշութեան գիտակցութիւնը իր մէջ արթնցուց մեծ վախ մը: Ու այդ վախի զգացումին տակ Ձէյմս ինքզինքը պարտուած զգաց:

Ուզեց դուրս գալ:

(Շար. 17)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Էռնա Ջամալեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն եւ Անահիտ Տէր – Մինասեան 150 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին, նաեւ Արմիկ եւ Արշակ Ջամալեանի յիշատակին:

***

Իրենց քեռկինին կրեթա Ղազարեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Փիէր եւ Անահիտ Թերզեան եւ Տէր եւ Տիկին Ալեախս եւ Ալէքթ Պենլիօղլու կը նուիրեն. _ 100-ական Եւրօ, Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին: Նոյն առթիւ, Տէր եւ Տիկին Արման եւ Արփի Օհանեան եւ զաւակները 100 Եւրօ Համազգայինի դպրոցին, Տիկին Ալիս Օհանեան 50 Եւրօ Համազգային դպրոցին, Պր. Սարօ Տեվրէնեան 50 Եւրօ Համազգայինի դպրոցին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEMINAIRE PEDAGOGIQUE

«LANGUE ARMENIENNE : POUR QUI? POURQUOI? COMMENT?»

le samedi 25 octobre

à la Maison de la Culture Arménienne,
17, rue Bleue, 75009 Paris, Métro: Cadet

Intervenants :

Gilbert DALGALIAN : Le Bilinguisme
Anaïd DONABEDIAN : Langue de diaspora / L'arménien occidental
Hasmig CHAHINIAN : Littérature enfantine
Arbi OVANESSIAN : Symbolique de l'alphabet

Tous les enseignants d'arménien et responsables d'écoles sont cordialement invités.

Pour y assister, téléphoner au :
01 53 34 18 18
avant le 20 octobre

Possibilité de déjeuner sur place en s'inscrivant.

***

SOIRÉE avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France
organise
le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
«NAVASART»

***

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

OFFRE D'EMPLOI

Atelier S.A.V. en bijouterie

RECHERCHE

ASSISTANT TECHNIQUE EXPERIMENTE
motivé, rigoureux et bon organisateur.

Proche Paris.

Un responsable de
— Contrôle de qualité
— Suivi gestion de clients
— Sens de communication
— Connaissance informatique

Laisser message au :
06 14 05 60 25

LE MARDI 21 OCTOBRE
à 20 heures 30
Georges Bensoussan, Gilles Karmasyn, Hélène Strapélias et Yves Ternon
présenteront l'ouvrage collectif :
«AILLEURS, HIER, AUTREMENT : CONNAISSANCE ET RECONNAISSANCE DU GENOCIDE DES ARMENIENS»
Numéro spéciale de la
«Revue d'Histoire de la Shoah»
Au Centre Culturel Mederic
52, rue René Boulanger, 75010 Paris
Les membres de la communauté arménienne sont chaleureusement invités à assister à cette présentation.

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arménlens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.
Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à la Rencontre avec
CHARLY KOUBESSERIAN
à l'occasion de la parution de son livre
«L'ARMENIEN»
De de Gaulle à Belmondo,
Les mémoires d'un grand maquilleur du cinéma français

Préface de
Jean-Paul Belmondo

le Vendredi 17 octobre à 20 heures 30
Présentation — Signatures

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
tél: 01.43.76.55.89 - fax: 01.43.78.66.64
e-mail: mca.alfo@wanadoo.fr

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de
l'ASSOCIATION OECUMENIQUE
ETOILE-CHAMPS-ELYSEES
Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h
FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,
dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris
Au cours de cette célébration :
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;
— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale St Jean-Baptiste

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël les 6 et 7 décembre

CHENE France

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Վարչական Խորհուրդը, Մայր եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ Վ.ՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Կը հրաւիրեն ժողովուրդը մասնակցելու Մայր Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 72-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, Կիրակի, Հոկտեմբեր 19, ժամը 9·45-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԱՐՑԱԽԻ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երզմազեանի:

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր եկեղեցւոյ փ կեանս եղող բոլոր բարերարներուն համար, իսկ վերջաւորութեան՝ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ հանգուցեալ ծառայողներուն եւ բարերարներուն:

Կիսօրին Մայր եկեղեցւոյ Տիկնանց Ճանճնախումբը կը կազմակերպէ տարեդարձի հաչ՝ Ա. Ջրբաչեան հանդիսասրահին մէջ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ Մայր եկեղեցւոյ դիւանատուն՝
04 91 77 84 70

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
le SAMEDI 18 OCTOBRE A 20H30 EN LA CATHEDRALE
dans le cadre du millénaire du «Livre des Lamentations» de KRIKOR NAREGATSI
Père de l'Eglise Apostolique Arménienne

CONFERENCE

«LE TEMPS DE L'HOMME ET LE TEMPS DE DIEU»

présentée par **le Professeur JEAN-PIERRE MAHE**
Membre de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres

Entrée libre

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18-19
SAMEDI - DIMANCHE
18-19 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԵԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·795

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·795

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

Ի. ԱԼԻԵԻԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅՈՅՑԵՐՈՒ ԱՌԻԹ ԿՈՒ ՏԱՅ

ՄԷԿ ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ԱՅԼ ՁՈՀԵՐ

Ադրբեջանի նախագահական ընտրութիւնը խիստ կերպով կը քննադատուի ոչ միայն ներսը՝ ընդդիմութեան կողմէ, այլեւ ներկայ օտար դէմքերուն, որոնք կը հաստատեն թէ ծանր անկանոնութիւններ գործուած են քէուալրկութեանց ընթացքին: Ցոյցեր եղած են Հոկտ. 16–ին եւ առնուազն մէկ մեռեալ կար եւ մանուկ մըն ալ մահաբոյնի մէջ էր: Այս ընտրութիւնը առիթ կու տայ նաեւ մամուլին անդրադառնալու ոչ միայն Ադրբեջանի այլեւ անոր «նեղացուցիչ դրացիներուն»: Այսպէս, Ֆիկարոյի յաւուկ թղթակիցը՝ Լօր Մանսըվիլ յօդուած մը ստորագրած է (Հոկտ. 17), ուր ծանր ու չիտակը բաւական փրար կը խառնէ, ինչ կը վերաբերի Լ. Ղարաբաղի եւ Հայաստանի: Պարզուած տեսակէտը փոխանակ առարկայական ըլլալու, կը մատնէ ադրբեջանական տեսակէտը, երբ կը դրէ, օրինակ, որ ադրբեջանական հողամասին 20%–ը դրաւուած է Հայերու կողմէ, որոնց 10%–ը ոչ մէկ կապ ունի Ղարաբաղի հետ եւ 800 հազար գաղթականներ միշտ կը սպասեն կառախումբերու կամ տրակներու մէջ, տուն վերադառնալու համար: Բաքուի մէջ, կը դրէ, յոյս մը կը ծագի Իլհամի զալուստով որ լաւ յարաբերութիւններ ունի Ռուսաստանի հետ: Եալթայի ՀԱՊ–ի վեհաժողովին, ուսին ջերմօրէն ընդունած էր գինք (Սեպտեմբերին), բայց ուրիշներ ալ դիտել կու տան ճիշդ հակառակը: Կը նշեն որ Մոսկուայի Հայերու Համաշխարհային Համագումարին, ուսին յիշեցուցած է Մեծն Պետրոսի կտակը, ուր ան ծանրացած է Հայաստանի վրայ՝ «երկիր զոր պէտք է պաշտել եւ միշտ օգտագործել»:

Ցօդուածին մէջ ակնարկ կայ նաեւ առաջին նախագահին՝ Լեւոն Տէր–Պետրոսեանի, որ «հեռացուեցաւ գործերէն, խաղաղութեան դաշինք մը ստորագրելու նախօրեակին» եւ այդ օրուընէ «պատերազմի ակումբն է» Ռ. Քոչարեանի, որ կը գահակալէ որպէս «բացարձակ տէրութիւնական՝ Հայաստանի վրայ»:

*
**

Իլհամ Ալիեւ ընտրուած է ձայներու 79,55%–ով, մինչ Իսա Ղամպարով միայն 12,1% ստացած է: Զեղծարարութիւնները կը բացատրուին (Ֆիկարօ) իշխանութեան ներկայացուցիչներու «խիստ սովետական եռանդ»ով, տեղւոյն վրայ: Քուէարկութենէն առաջ, նախարար Հ. Բաբայեւ յայտարարած էր· – «Տեղական մեր պաշտօնատարները պէտք եղածէն աւելին կ'ընեն, առանց հասկնալու որ աւելի լաւ է 60% իսկական ձայներով ընտրուիլ, քան՝ 80% ուռած արդիւնքով»:

*
**

Ընդդիմադիր Մուսաւաթ կուսակցութեան ղեկավար եւ թեկնածու Իսա Ղամպարով յայտարարած է թէ պիտի չընդունի Ի. Ալիեւի յաղթանակը: Ան պնդած է թէ ինքն է յաղթականը եւ թէ քուէներու մեծամասնութիւնը ստացած է այն բոլոր քուէատուփերէն որոնք միջազգային դէտերու ներկայութեան ենթարկուած են: Նոյն կուսակցութեան անդամ ծանօթ երգչուհի Ֆ. Քէրիմովա ալ յայտարարած է թէ արհեստալի դէպքեր պիտի պատահին եւ թէ իրենք պատրաստ են անոնց:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ միաձայնութեամբ (15 ձայն) քուէարկեց ամերիկեան նոր բանաձեւը Իրաքի վերաբերեալ, ինչ որ բաւական մեծ անակնկալ մը եղաւ: Արդարեւ, Թիւ 1511 բանաձեւը չի գոհացներ բոլորը, ի մասնաւորի Ֆրանսան, քանի կ'ընդունուի որ համախմբումի ուժերը կը մնան ամերիկեան հրամանատարութեան տակ եւ ոչ մէկ տեղ կը նշուի ժամանակացոյց մը, որ ճշդէ թէ ե՞րբ իշխանութիւնը կը վերադարձուի Իրաքցիներուն: Այս քուէարկութեան աւարտին, Պուշ չնորհակալութիւն յայտնած է Միացեալ Ազգերուն, չեչտելով· – «Այս բանաձեւը պիտի օգնէ ա՛լ աւելի համախմբելու միջազգային ջօրակցութիւնը նոր ու ժողովրդավար Իրաքի մը զարգացման համար»: Նեղ կացութեան մատնուած էր Տ· ոը Վիլըփէն, որ պարտէր բացատրել մամուլին թէ ինչո՞ւ Ֆրանսա կը վաւերացնէ բանաձեւ մը որ կ'ամրապնդէ Միացեալ – Նահանգներու տիրապետութիւնը Իրաքի մէջ: Ֆրանսա, Ռուսաստան եւ Գերմանիա ի վերջոյ որոշած են տալ իրենց հաւանութիւնը, չեչտելով հանդերձ անոր անբաւարարութիւնը: Երեք պետութիւնները ուղած են այս ձեւով «ողջմտութեան կոչ մը ընել Ամերիկացիներուն եւ համախմբումի ուժերուն, որպէսզի որոշումները համապատասխան ըլլան տեղւոյն կացութեան»: Ֆրանսա վախ ունեցած է որ Գերմանիա եւ Ռուսաստան պինք կը լքեն եւ առանձին կը մնայ:

ՊԱՊԻՆ գահակալութեան 25–ամեակի յոբելեանը, որ տօնուեցաւ Վատիկան Հոկտեմբեր 16–ին, վերջին մեծարանքի բնոյթն ունէր, անձի մը հանդէպ, որու սպառած եւ վատառողջ վիճակը օրէ օր աւելի բացայայտ է: Այդ օրն ալ, աւելի քան երբեք ցոյց տուած է իր տկար վիճակը, հազիւ կարենալով կարդալ իր հոգեւոր ճառը: Կոչ ըրած է Ամուծոյ որ պաշտպանէ Եկեղեցին որ Հռոմ է, նաեւ Աչխարհի Եկեղեցիները: 50 հազար հոգի հաւաքուած էին Ս. Պետրոս հրապարակը եւ 1500 լրագրողներ կը հետեւէին արարողութեան: Հակառակ իր վիճակին, Ցովհ.–Պօղոս Բ. կրկնեց թէ վճռած է մինչեւ ծայրը տանիլ իր պաշտօնը, սակայն ստիպուեցաւ արարողութիւնը չվերջացած իր սենեակը վերադառնալ, եպիսկոպոսներու օգնութեամբ: Պապը պատգամ մըն ալ տուած է եպիսկոպոսներուն, անոնք պէտք է գիտենան նոր երեւակայութեամբ մը եւ առանց յուսալքումի դաստիարակեն, ղեկավարեն:

ՊՐԻՍԻԼԻ մէջ, Եւրոպական վեհաժողովին, Շիրաք պիտի խօսի նաեւ յանուն Գերմանիոյ, ինչ որ նախընթաց չունի եւ պատճառ է որ փարիզեան օրաթերթերը խորագրեն՝ «Կերհարտ Շիրաք՝ մէկ ձայն Պրիւսէլի մէջ», այլ խօսքով Շիրաք կ'արտայայտուի նաեւ Ճրէօճէրի անունով, քանի այս վերջինը չէ կրցած մասնակցիլ վեհաժողովին: Ֆրանքեւզերման այս «սիրաբանութիւնը» բաւական անհաճոյ է Մեծն–Բրիտանիոյ:

ԻՍՐԱՑԼԻ վարչապետը՝ Ա. Շարոն

ԹՈՒՐՔԻԱ – ՀԱՑԱՍՏԱՆ ՕԴԱՑԻՆ ՏԱՐԱԾՔԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Հոկտ· 16–ին, Թրքական «Ֆլայ – էր» ընկերութեան Թրքական դրօշով օդանաւը Պոլիսէն Երեւան մեկնած է, նախընթաց մը հաստատելով: Մինչեւ այսօր Հայաստանեան օդանաւեր կը բանէին նոյն դիծին վրայ: Ինչպէս կը տեղեկացնէր «Մարմարա» նոյն օրը, ընկերութիւնը այդ թռիչքին համար հրաւիրած է հայ եւ թուրք լրագրողներու խումբ մը:

Նոյն օրուան «Աքչամ» օրաթերթը տրուն մէկ լրագրողն ալ հրաւիրեալներու խումբին մաս կազմած է, «Եւ... Հայաստանի դուռը օդին մէջ բացուեցաւ» կը խորագրէր լուրը: Թռիչքը խորհրդանիշ կը նկատուէր Հայաստանի դէմ Թուրքիոյ կողմէ փակ պահուած դռներուն օդային տարածքի վրայ բացումին: Շաբաթական չորս թռիչքներու համաձայն կ'ըսէ լրագրողը, նացածին բացումն ալ մօտալուտ է:

Լրագրողը, Կիւլէր Գէօմիւրճիւ, կը դրէ թէ թռիչքը իրականացած է Եւրասիա միութեան ջանքերով· այդ միութիւնը հրշեղային քաղաքականութիւններու առմամբարութիւն պատրաստող կազմակերպութիւն մըն է· նախագահը Շուլէ Քըլըչասլան անցեալ տարի «Թուրքեւհայ կիներու խումբ»ին կիներու օրուան նշումը պատրաստած է Երեւանի մէջ: Ան ներկայիս իշխանութեան գլուխ գտնուող ԱՔ կուսակցութեան չարքային մըն է:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբեր 13–էն 15, Փարիզի ոճրային առեանին առջեւ տեղի ունեցաւ Սարգիս Պօղոսեանի սպանութեան դատը: Երկու ամբաստանեալները՝ Աբթօ Բեհիօղլու եւ Օննիկ Ժամկոչեան դատապարտուեցան 19–ական տարի բանտարկութեան, Հոկտեմբեր 15–ի գիշերը տրուած վճիռով: Տասը օր պահմանաժամ կայ վերաքննութեան դիմելու համար:

Ցիշենք որ մեր ողբացեալ աչխատակիցին՝ Սարգիս Պօղոսեանի դիակը գտնուած էր իր բնակարանին մէջ, 1998 Հոկտեմբեր 18–ին: Բնիկ արաբկիրցի, Ս. Պօղոսեան հեղինակն էր նաեւ փառաւոր հատորի մը՝ **Iconographie Arménienne** եւ դրեթէ իր աւարտին բերած էր Բ. հատորը, որ լոյս տեսաւ յետագային: Այդ օրերուն, Ֆրանսական թերթերը գրած էին թէ իր մարմինը կախուած գտնուած էր խոհանոցին ռատիաթէօրին եւ դանակի հարուածներու հետքեր ալ յայտնաբերուած էին մարմնին եւ դէմքին վրայ:

Քանի մը օր յետոյ, թերթերը, ի մասնաւորի «Նիս – Մաթէն» կը հաղորդէին որ ձերբակալուած էին Օննիկ Ժամկոչեան եւ Աբթօ Բ. (այս երկրորդին անունը լրիւ չէր տրուած), ծանրանալով մանաւանդ Օ. Ժամկոչեանի անձին վրայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 16 / 17)

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Հոկտեբեր 15–ին հիմնադիր համագումարով մը ստեղծուած է «Հայրենիք» ժողովրդական ճակատը որ կը խոթէ հաւրիւրէ աւելի քաղաքական կուսակցութիւններ եւ մտաւորականներ: Առաջնորդն է Գառնիկ Մարգարեան: Անդամ Լեւոն Գալուստեան ըսած է թէ նորաստեղծ կառոյցը պիտի միաւորէ բոլոր դժգոհները:

*
**

ՄԱՀ ՍԵՐԳԻՑ ԻՍՐԱՑԼԵԱՆԻ

Հայաստանի Շարժանկարիչներու Միութեան նախագահ չարժանկարի ծանօթ արուեստագէտ Ս. Իսրայէլեան մահացած

Հարցազրոյցով Ճերուսալէմ Փոսթի յայտարարած է որ Արաֆաթը արտաքսելը լաւ բան չըլլար Իսրայէլի համար, ինչ որ նորութիւն է եւ բոլորովին հակոտնեայ՝ կառավարութեան տուած որոշումին, տասը օր առաջ:

Ժ.–Փ. ՌԱՖԱՐԻՆ եւ Նիքոլա Սարքոզի, Հոկտ· 17–ի առաւօտը Փարիզի մըզ–

(Շար·ը Դ· էջ)

է Հոկտեմբեր 16–ին, 66 տարեկանին: Աւարտած էր Մոսկուայի չարժանկարի բարձրագոյն հիմնարկը, ապա Երեւանի մէջ մասնակցած եռանկիւնի, Խաթաբալա, Չնճանը, Նահապետը, Կտոր մը երկինք ժապաւէններուն պատրաստութեան: Որպէս բեմադիր նկարահանած է Գիգորը, Սպիտակ անուրջները, Պատանինեը: Ունեցած է դասախօսական գործունէութիւն եւ եղած քաղաքական դէմք, ըլլալով Ազգային ժողովի երեսփոխան:

*
**

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԱԶԳԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 2–ի խորհրդարանական ընտրութեան թեկնածու ունեցող 21 քաղաքական միաւորումներուն եւ կուսակցութիւններու ցանկերուն վրայ քիչ է Հայերու թիւը: Ընտրուելու հաւանականութեան տէր կը նկատուին Ցանուն Նոր Վրաստանի ցուցակէն Ա. Ստեփանեան, Գ. Շուքարով, Ալ. Մովսիսեան, Աճարկիայէն Ա. Գէորգեան, Ս. Ալեքսանեան: Ընդդիմութեան գլխաւոր դաչինքին՝ «Բուրջանաձէ–ժողովրդավարներ»ու ցանկէն կրնան ընտրուիլ Մ. Ռայիսեան, Հ. Մուրատեան:

Մեծամասնութեան կարգով հայաբնակ Նինոծմինտայէն թեկնածու են Հ. Մկոյեան եւ Կ. Գրիգորեան: Ախալքալաքի մէջ իշխանութեան դաչինքէն թեկնածու է Հ. Շահբեկեան, «Բուրջանաձէ – ժողովրդավարներ» դաչինքէն Հ. Մովսիսեան: Ծալկայէն թեկնածու են Ե. Խէչոյեան, Հ. Մխիտարեան, Վ. Բայրուդեան, Ա. Ղարագէօզեան, Ա. Գէորգեան, Ախալցխայէն թեկնածու է Ս. Կարոյեան:

ԴԱՐՋԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ԹՈՒՐՔԻԱ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Երկիրներու իշխանութիւնները ալ, այնպէս կը թուի թէ երբեմն անհատներու պէս կը վարուին: Որոշումներ կուտան, քայլեր կ'առնեն տուեալ պահուն թելադրանքով, առանց երկար – բարակ մտածելու, կշռելու թերն ու դէմը, կամ հետեւանքները: Իսկ յետոյ, հանրածանօթ ու բոլորին անհատական փորձառութեամբ հաստատուած իրականութիւն է թէ վերադարձը, զարմանը շատ աւելի լուրջ չանք կը պահանջէն, աւելի երկար ժամանակ, եւ այլն: Այս պատկերին յատկանշական օրինակ է Հայաստանի հետ իր սահմանը փակ պահելու Անգարայի որոշումը: Իրրեւ թէ ան արդիւնք էր զգխաւորաբար Հայաստանը Ադրբեջանի դէմ զինուժի պարտադրելու քաղաքականութեան: Սամանին բացումին սիրտն, Երեւան ու Ստեփանակերտ պիտի յօժարէին Ղարաբաղի մէջ ընդունիլ թըրքական կողմին գոնէ որոշ պահանջները ու խնդիրը լուծուէր Թրքավարի...:

Այդպէս չեղաւ: Զոյդ չրջափակումները, քանի որ Ադրբեջան այ իր սահմանը փակած էր, ակնկալուած արդիւնքը չտուին: Ո'չ Երեւան ու Ստեփանակերտ զիջումի տրամադրութիւն ցոյց տուին, ոչ ալ Հայաստանի իշխանութիւնները պաշտօնական որեւէ յատարարութիւն լրին Հայ Դատին առընչութեամբ, ինչ որ Թուրքիոյ համար թերեւս Ղարաբաղի զիջումէն աւելի առաջնային կարեւորութիւն ունէր: Ղարաբաղի հարցը մնաց Մինսկի խումբի յանձնարարական նախապահներուն համար դէպի կովկաս եւ այլուր պարբերական այցերու դրդապատճառ, մինչ ԼՂՀ–ը կը տօնէր իր անկախութեան 12–րդ տարեդարձը:

Այսուհանդերձ, Թուրքիոյ հետ սահմանին բացումի նիւթը մասնաւորաբար վերջին ամիսներուն Հայաստանի օրակարգէն անպակաս է: Ո'չ բոլորովին պաշտօնական օրակարգին. բայց շատ յաճախ ան նիւթ կ'ըլլայ հանդիպումներու, ելոյթներու, ատուլիսներու, թէր կամ դէմ մօտեցումներով: Իսկ Թրքական կողմը բաւական երկար ատենի համար փակած կը թուի ըլլալ այդ թղթածրարը, կարեւորութիւն չտալով սահմանը բանալու ԱՄՆ–ու թելադրանքին ալ: Նոյնիսկ, այդ առընչութեամբ, «ԱՄՆ–ն ալ ո՞վ կ'ըլլան»ի տեսակէն դրութիւններ լոյս տեսան Թրքական Թերթերու մէջ:

Հասկնալի է որ դրկից երկրի մը հետ փակ սահման մը աննպաստ, անհաճոյ բան է պետութեան մը համար, գլխաւորաբար անտեսական ու քաղաքական տեսակէտով: Մանաւանդ երբ պատժուող երկիրը կը նմանի Հայաստանին որ ափի մը տարածութիւնը ունի, աշխարհագրական փակ չրջանի մը մէջ: Անկէ ելքի երկու կարելիութիւն մնացած է այսօր. Վրաստանի ու Իրանի սահմանները: Աւելորդ է նոյնիսկ նշել թէ որքան փափուկ է անոնց տուած ապահովութիւնը: Վրաստան դիւրութեամբ կրնայ չը չահուն մտահոգութեամբ, օր մը Թուրքիոյ Թելադրանքին անսալու դիրքին մէջ գտնուիլ. իսկ Իրան ինք արդէն վտանգաւոր փուլէ մը կ'անցնի, ամերիկեան կարելի Թիրախի հանգամանքով:

Ինչ կը վերաբերի տնտեսական ազդակին, սահմանին բացումը զայն պիտի վերածէ Հայաստանի համար շատ անպատեհ բանի մը, քանի որ այսօր Թուրքիայէն 80 տեսակ ապրանք կը ներածուի, հոն արտածուած 17 տեսակին փոխարէն: Այլ խօսքով՝ Թուրքիոյ առջին հարիւր տընտեսական գործընկերներու ցանկին վրայ Հայաստան անունով երկիր դոյութիւն չունի, թայց, Հայաստանի նոյն ցանկին չորրորդ անունը Թուրքիան է:

Այս վերջին թիւերը տրուած են երեւանեան դիտաժողովի մը ընթացքին. ան տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 12–ին, Ամերիկեան համալսարանին մէջ, մասնակցութեամբ Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի, զանազան համալսարաններու մասնագէտ դասախօսներու:

Բաւական դիւանագիտական ելոյթ մը եղած է նախարարին ունեցածը: Անոր խօսքերէն յատնի կ'ըլլայ որ հոս եւս կը բանի «փուլային» հոլովոյթը: Թուրքիոյ հետ երկխօսութիւնը այդ տարբերակով կը տարուի: Հայաստանի նպատակը ուղղակի դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել չէ, այլ գրական տեղաշարժներ արձանագրել փոխադարձ յարաբերութիւններու եւ մանաւանդ սահմաններու հարցին մէջ: Նախարարը կ'ըսէ թէ այդ ընթացքին մէջ կը խուսափին ցեղասպանութեան, Թուրքիոյ տարածքային ամբողջականութեան նկրտելը չօչափելէ: Աւտր փոխարէն առ այժմ ձեռք ձգուածը այն նկատումն է որ բանակցութիւններուն գրական մթնոլորտ կը տիրէ ու երկխօսութեան փափաքը փոխադարձ է:

Սահմանին փակ մնալուն տնտեսական հետեւանքներուն մասին ելոյթ ունեցած է Երեւանի պետական համալսարանի միջազգային տնտեսական յարաբերութիւններու ամպիոնի վարիչ Թորոս Թորոսեան: Վերոյիշեալ նշումներուն ան կ'աւելցնէ թէ 1995–էն ի վեր Թուրքիա կը գրաւէ Հայաստանի ներքին չուկային 4–6%–ը. այդ երեւոյթը կը մեկնաբանէ, ըսելով որ այդ երկիրը, վաստօրէն, առանց համաձայնագրի, կը նուաճէ Հայաստանի չուկան: Աւելի գաժ, որովհետեւ ներածում – արտածումը կը կատարուին անուղղակի ճամբաներով, ամէն քան աւելի սուղ կ'արժէ Հայաստանի համար:

Հայաստանի ներքին չուկային վրայ Թրքական կարեւոր ներկայութեան ամէնէն աւելի պիտակից են Թուրքիոյ արեւելեան չրջանի առեւտրականները: Անոնք են որ կը կատարեն Հայաստան ապրանք ղրկելու գործը: Եւ յայտնապէս, բաւական լաւ պատրաստուած են այդ ուղղութեամբ. լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, այդ չրջաններուն մէջ սննդեղէնի նիւթերու արտադրութեան կեդրոններ բացուած են, որոնց կողմէ արտադրուած ապրանքը միայն Հայաստան արտածուելու համար է...: Այդէն, Երեւանի չուկաներուն վրայ Թրքական ապրանքին, յատկապէս ուտեստեղէնին, «որակը» նաեւ առաւութիւնը պարզ աչքով անգամ կարելի է նշմարել: Եւ ան, չուշտ, այդ Թուրք առեւտրականները ամէն առիթով կը պահանջեն իրենց իշխանութիւններէն որ վերջնապէս որոշեն Հայաստանի սահմանը բանալ: Սակայն, Անգարա նստողները «Թքած» ունենալով իրենց արեւելքի, արեւմուտքի, հիւսիսի ու հարաւի առեւտրականներուն գործին ու անձին ալ վրայ, մինչեւ այսօր ոչ մէկ ուշադրութիւն դարձուցին անոնց պահանջներուն:

Հարցին աշխարհաքաղաքական տեսանկիւնէն մօտենալով, հետազրզրական ելոյթ մը ունեցած է Գիտութեան ակադեմիայի Արեւելագիտութեան հիմնարկին Թրքական բաժնին վարիչը՝ Ռուբէն Սաֆրաստեան: Ան կարեւոր կէտ մը նկատած է խնդրոյ առարկայ սահմանին նաեւ Ռուսերու կողմէ պահպանուելու պարագան. չեշտած է այդ սահմանին երկու երկրէ անդին, երկու քաղաքակրթութեան՝ քրիստոնէութեան եւ իսլամութեան, նաեւ՝ Ռուսաստանի եւ ԱՄՆ–ու ազդեցութեան գօտիներուն բաժանման գիծ ըլլալու հանգամանքը: Աւրիկա հետեւցնել կու տայ որ Թուրքիա այդ սահմանը փակ պահելով, զայն կը չահագործէ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններէն աւելի մեծ, աշխարհաքաղաքական հարցերու լուծումին համար: Այդ բացատրութեամբ աւելի դիւրին կ'ըլլայ հասկնալ թէ Անգարա ինչո՛ւ կը մերժէ անսալ Ամերիկայի թելադրանքին, յամառելով ցատնակել չրջափակումը:

Ռ. Սաֆրաստեան ալ յիշեցուցած է թէ Հայաստանի դերը կրաւորական է այս հարցին մէջ, քանի որ սահմանը փակողն ալ, բացողն ալ Թուրքիան է: Ու արդ յիշեցումին լոյսին տակ, ա'լ աւելի դըժուար կ'ըլլայ հասկնալ թէ ինչո՛ւ նիւթը մնայուն ներկան ըլլալով կը մնայ Հայաստանեան օրակարգին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՍՏԱՅԱՆՔ

ՊԱՏԿԵՐԸ

ԳՐԻԳՈՐ ՊՂԼՏԵԱՆ

Ապրիլ հրատարակչատուն,
Գալիֆորնիա, 2003

ԳՐԻ՞Լ, ԹԷ ՉԳՐԵԼ...

Կեանքի ասպարէզին մէջ յաջողելու եւ, մա'նաւանդ, բարձունքները նուաճելու պայքարը մեր օրերուն յաճախ կը վերածուի ընչաքաղցութենէ ծնած մոլուցքի, որ իր կարգին բարոյական զսասական ըմբռնումներէ կը զրկէ մրցակցութեան ոգին, կը սաստկացնէ անոր ընթացքը եւ ինքնաբերաբար անհատը կը մղուի որդեմրելու ժխտական միջոցներ:

Ահաւասիկ հոս է, որ չատեր ստորութիւնը կը չփոթեն խորամանկութեան հետ, կը գործեն սանձարձակօրէն, եւ ի վերջոյ անարժանները վեր կը բարձրանան, իսկ արժանաւորները ոչ միայն լուսանցքին վրայ կը մնան, այլ նոյնիսկ երբեմն կը վարկաբեկուին ու կ'անարգուին:

Թէեւ այս երեւոյթը կ'ընդգրկէ կեանքի բոլոր երեսներն ու մարզերը, սակայն առաւելաբար կը դրսեւորուի գրականութեան ու այլ տեսակի արուեստներու պարագային, որովհետեւ, ինչպէս Արիստոտէլ կը հաստատէ (իր «Էթիկա» գիրքին մէջ), թէ Աստուած երբ նախանձը պիտի չնորհէր, ան նախ լիաբուռն տուաւ արուեստագէտներուն, եւ ապա յատակին մնացածը միայն բաժնեց ժողովուրդին:

Իսկ ի՞նչ կ'ընեն գրողներն ու արուեստագէտները:

– Մրցակցութիւններ կը կազմեն եւ զիրար կը գովեն պարզապէս անունին նայելով:

– Ի յայտ կու գան ոչ մասնագէտ գրականագէտներ եւ արուեստաբաններ, որոնց աւելի կը գրազին ճոռոմաբանութեամբ ու սին ներբողներ հիւսելով, քան՝ քննադատութեամբ:

– Ինամիական ու անձնական կապերը աւելի ազդու ու գործօն կը դառնան, քան՝ ճշմարտութիւնը:

– Հարցերուն բարոյական եւ ուսանելի կողմերը գիտակցաբար կը չրջանցուին:

– Եւ ի վերջոյ, թէ՛ բանաւոր եւ թէ զբաւոր կերպով բանասիրութեան կ'ենթարկուին եւ երբեմն նաեւ կը ճաղկըտին իրաւ քննադատներն ու գրականագէտները:

Այս եւ նմանօրինակ այլ գործօններ միջակութիւններէ կազմուած քանակական ուժ կը դառնան, որակը կը նահանջէ, եւ յաճախ նաեւ աւեր կը գործեն կեանքի տարբեր մարզերուն մէջ:

Այս բոլորին մէջ լրջօրէն կը դժուարանայ իրաւ եւ արդարամիտ քննադատականը գործը եւ գլխաւոր հարցը կը ծընի...

Գրե՞լ, թէ չգրել...

Այո՛, գրե՛լ այս բոլորի մասին, թէ չգրել:

Խօսքը կը վերաբերի առաւելաբար հայրենի եւ Լիբանանի այն քննադատներուն, որոնք թերութիւնները չրջանցելէ եառ (յաճախ հարկադրաբար), բարեացակամ վերաբերմունք կը ցուցաբերեն կերպարուեստագէտներուն նկատմամբ (որմէ զերծ չենք նաեւ մենք):

Երիտասարդներն ու սկսնակները թերսարեկ չընելու, մշակութային միութիւններուն կամ հաստատութիւններուն վնաս չհասցնելու, ցուցասրահները նեղ կացութեան չմատնելու, արուեստագէտներուն հետ կապերը չխանգարելու, եւ կամ առհասարակ արուեստը քաջալերելու բարի ցանկութեան միտումներով քննադատները աւելի կը խօսին արուեստի կամ արուեստագէտի դրական կողմերու մասին եւ կը փորձեն չրջանցել ժխտական երեսները: Անոնք եթէ երբեք կը խօսին թերութիւններու մասին, ապա անոնց նկատողութիւնները նախ եւ առաջ առաւելաբար ենթակայական բնոյթ կը կրեն, քան՝ առարկայական:

Այս բոլորին հետեւանքները ժխտական անդրադարձ կ'ունենան թէ՛ արուեստագէտին, թէ՛ արուեստասէրին եւ թէ նոյնինքն արուեստաբանին վրայ:

Անարժան ստեղծագործողը կ'իյնայ ինքնախաբէութեան մէջ՝ յաճախ դառնալով ամբարտաւան ու այլամերժ:

Արուեստասէրները կը մոլորին, կը չըւարին եւ յաճախ կը կորանցնեն իրենց վստահութիւնը թէ՛ արուեստին, թէ՛ արուեստագէտին, եւ թէ մանաւա'նդ քննադատին նկատմամբ:

Ցաւելեալ դովքի եւ ներբողի արժանացած արուեստագէտը թէեւ ներքնապէս կը հրճուի, սակայն ո'չ կը յարգէ եւ ոչ ալ կ'ակնածի քննադատէն, իսկ իրաւ քննադատը արդարամիտ մնալու եւ արդարօրէն գործելու պարագային, որքան որ թշնամիներ կը չահի անարժաններու

ՅԱՒՈՒ

ՎԻԳԷՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 9–ի երեկոյեան, Շաւիլլի Ամբիոմի համերգասրահը փութացած էին երգիչ Վիգէն Դալգլեանի երկրապագուները ու հայ երգին կարօտ մօտ 600 հոգինոց բազմութիւն մը: Պաշտօնական անձնաւորութիւններու չարքին յիշենք ներկայութիւնը Շաւիլլի եւ Մէօտոնի քաղաքապետներ՝ ՊՊ. Ժան Լըվէնի եւ Հերվէ Մարսէյլի, ինչպէս նաեւ կարգ մը հայաչատ քաղաքներու խորհրդականներու: 1983–ին էր որ Վիգէն, բացառիկ համերգով մը, ելոյթ կ'ունենար Փարիզի Օլէմպիա հանրածանօթ սրահին մէջ: Այս քան տարիներու ընթացքին ան միայն մէկ – երկու կտոր կ'երգէր Փարիզի հայկական հաւաքոյթներուն, քիչ մը մթնոլորտ ըստեղծելու համար: Այսօր, այդքան տարիներու բացակայութենէ վերջ, ան կըրկին բեմ կը բարձրանայ ապացուցանելով որ իր ձայնը միշտ նոյնքան հզօր ու դրաւիչ կը մնայ, միշտ սիրուած բոլորին կողմէ: Եւ այսպէս, մօտ երկու ժամ, Փաթրիս Փէրիերատի դաշնակի չայող ընկերակցութեամբ, Վիգէն այդ իրիկուն երգեց: Երգեց հայրենիքի կարօտը (չատ չայող ա քաւելա «կարաւան» մը, Ա. Խաչատուրեանի «Հայոց դինին», «Անոյշ հայրենիք»ը, «Տէր – եաման»ը), իր հայրենասիրութիւնը («Հերոսներվի կենացը», Վ. Թէքէեանի «Եկեղեցին հայկական»ը, «Թիւրի վտրան»ը ու «Զարթիր լաւ»): Ան արտայայտեց նաեւ հայ հօր ապրումները «Անվերնագիր» նոր չօրինուածովը, ինչպէս իր սէրը դէպի հայ մանուկը, հայեցի դաստիարակութեան անոր դժուարին հարցերով («Առաւել մէկ տարի», «Մամա օրդ է», «Այբ, Բեն, Գիմ»), այս վերջին երկուքը երգուած իր զաւակներուն՝ Վահէին եւ Վանիկին ընկերակցութեամբ, երբեակ որ մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց սրահին մէջ: Յիշենք նաեւ Ազնաւուրի մեքամազոտ «Մաման» կամ Ա.չոտ Սաթեանի «Կարօտ»ը եւ Ֆրանսէրէն եւ այրաբերէն մէկական երգ: Վիգէն, չատ չայող կերպով, մեկնաբանեց նաեւ անդլերէն երկու կտորներ. Ժաք Պրէլի հանրածանօթ «Ինձ մի լքեր»ը եւ Միչել Լըկրան – Տէր – Միքայէլեանի «Սրտիս չաղացները»:

Ճիշդ է որ հայերէն չօրինուածները, թէ՛ բառերով եւ թէ եղանակով քիչ մը պարզունակ, կրկնուող ու չանկերգային են: Բայց ժողովուրդին լաւ ընդունելութեան կ'արժանանան եւ սկիզբ կրնան հանդիսանալ աւելի մշակուած ստեղծագործութիւններու: Պէտք է ընդգծել այդ ուղղութեամբ քայլերել. չմոռնանք որ Վիգէն սփիւռքի գրեթէ միակ երգիչն է որ առերեսահայերէն կը ստեղծագործէ: Քայլերանքի արժանի ուրիչ հանդամանք մը:

Շրջան մը, Վիգէն կը խոստովանի որ իր ներչնչումը սպառած է, մտադրելով նոյնիսկ բեմը լքել... Այդ երեկոյ, Վիգէն ներկայ բարձրութեան գոհունակութիւն պատճառեց, իր պատգամը չայողեցաւ փոխանցել ու ցոյց տուաւ որ սիրուած երգիչ մըն էր: Այժմ կը սպասենք նոր ստեղծագործութիւններու: Այո Վիգէն, լաւ ըրիր որ նորէն բեմ բարձրացար:

Հ. ՀՐԱՉԵԱՆ

եւ միջակներու մէջ, նոյնքան ալ գնահատողներ կ'ունենայ արժանաւորներուն եւ տաղանդաւորներուն մէջ: Ի վերջոյ արուեստի չահն ու ապագան կը պահանջեն անկողմնակալ եւ անչահախնդիր քննադատութիւն:

Թէեւ ժամանակակից ենթակայական եւ հատուածական չահերու տիրապետութեան տակ թափանցիկութիւնն ու առարկայականութիւնը չափազանց դժուարացած են, այսուհանդերձ ապագայի արուեստը կը մաքրազտուի իր աղտեղութիւններէն ու ժամանակի եւ տարածութեան մաչումին կը դիմանայ միայն իրաւ եւ իսկական արուեստը. եւ բոլոր սին գովասանքներն ու ներբողները կ'արժանանան աղբանոցին մէջ նետուելու ճակատագրին:

Արուեստը այն մարդն է, ուր կեղծիքն ու սուտը միայն ժամանակաւոր հոլակ կը բերեն միջակութիւններուն:

Ապագան վերապահուած է միայն իրաւ արուեստագէտներուն եւ արդարամիտ քննադատներուն:

ՄՈՎՍԷՍ ՅԻՐԱՆԻ

«Ագդակ»

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐԸ ՄԱՌՈՒԱՆԸ ՉԵՆ ՍԻՐԵՐ

«Նիւ Եորք Թայմզ»ի մէջ լրագրողուհի Նինա Պէրնշթայն երգիծական նուրբ ոճով մը կը բացատրէ նախագահ Ճորճ Պուշի Ֆրանսայի ու Գերմանիոյ նկատմամբ վերաբերումին մէջ երկու չափ – երկու կշիռի ներկայութեան պատճառները: Ինչո՞ւ այդ զանազանութիւնը երբ թէ՛ Ֆրանսա, թէ՛ Գերմանիա իրաքի հարցին մէջ ամերիկեան քաղաքականութեան նկատմամբ նոյն կեցուածքը ունեցան: Ինչո՞ւ Գերմանիոյ վարչապետը հեռատեսիլի տեսագրիչներուն առջեւ ջերմութիւն ճոխ ցոյց մը արժանացաւ Պուշի կողմէ, իսկ Ֆրանսայի նախագահը թիրախ եղաւ պաշտօնական յուրտ վերաբերումի եւ լրագրողներու առեղծուածային մեկնաբանութիւններուն:

Առաջին բացատրութիւնը այն կ'ըլլայ որ Ամերիկացիները Ֆրանսան կ'ին մըն է, Գերմանիան՝ այր մը: Արդէն, չէ՞ որ Ֆրանսան կը ներկայանայ Մառիանի մը տիպարով որ լանջացաց, կանգնած է պատնէշին վրայ: Ֆրանսացիները իրենց նորաձեւութիւնը, անուշահոտութիւնները, ուտեստեղէնը կ'արտածեն. այն բոլոր ներքաշուկ բաները որոնք աւանդաբար առընչուած են կնոջ: Եւ չէ՞ որ Ֆրանսերէնը միշտ սիրոյ լեզուն եղած է Հոլիվուտի:

Միւս կողմէ, Գերմանիա կը ներկայացնէ հայրենիքը որուն սրածայր սաղարտները նոր նոր իրենց տեղը ճգած են Մէրսէտէսներու եւ Պի – էմ – Վոլկսվակէններու մակնիշներուն: Ան թունդ պարելուր, մեծ գործիքներ, մեքենաներ կ'արտածէ. բաներ որոնք կը խորհրդանշեն առնականութիւնը: Գերմաներէնն ալ, հակառակ կէօթէին, Շիլլէրին, Հոլիվուտի համար ռամմի լեզուն է. յիսուն տարիէ ի վեր կ'ընկերանայ մոյկերու ազուկին:

Այս տպաւորութիւնները կը յամենան, երբ նոյնիսկ Ֆրանսա Հնդկաչինի, Ալժերիոյ, Ապրիկէի մէջ պատերազմի մը անցեալը ունի իր պատմութեան մէջ, մինչ Գերմանիա խաղաղութեան հսկումներ ու հեղինակն է Պէրլինի Սփրոյ թափօրին:

Ամերիկացիները երկարատենէ ի վեր իրենց դիւանագիտութեան մէջ ընդգրկած են այս կաղապարատիպ պատկերները: Ֆրանքլէյն Ռոզվէլթ յայտնած էր թէ Տը Կօլ անտեսութեան մասին աւելի բան չէր գիտեր, քան կին մը հեղուկ վառելանիւթի մասին: 1953–ին «Լայֆ» թերթը Ֆրանսական կառավարութիւնը կը բաղդատէր զանգան պարող մեծ խոմբի մը հետ, իսկ Ֆրանսան աղջկան մը որ իր դուլպային մէջ կը ատկեցնէ 1 միլիառ տոլարի ամերիկեան օժանդակութիւնը:

Շարժանկարի քննադատ Մ. Հասքէլ Ֆրանսայի պատկերը կը նոյնացնէ համյիչ կնոջ մը պատկերին. կին մը որ, կ'ըսէ թէ փրենցմէ զողցած է Եւրոպան: Զար, ծածկամիտ կին մըն է ան որ արի ու բարիները կը մոլորեցնէ:

Մշակոյթներու պատմութեան դասախօս Ա. Տակըս կնոջ մը տիպարով անձնաւորուած Ֆրանսան կը նկատէ զղացական համոյքներու եւ ընտրանիի մը մշակութային բիւրեղացման միջնաբերդը որ Սպիտակ Տան բնակիչ Թէքսասցին համարձակած, ձեւուած թշնամի է: Նահապահ Գլինթընի մէկ խորհրդականը կը կարծէ որ ճորճ Պուշ մեծ զայրոյթ ունի Ֆրանսայի նկատմամբ եւ իր չրջապատի մարդոց մեծ մասը կը չահագործէ այդ զգացումը: Ապա կ'աւելցնէ. «Մինչդեռ, Ամերիկացիները իրենց ներքաշարհին խոր ծալքերուն մէջ աւել մօտ են Ֆրանսայի, քան Գերմանիոյ»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍԱՏՏԱՄԻ ՑԻՇԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՆՈՐՕՐԵԱՑ ՇՈՒԿԱՆԵՐԸ

Ծորդանանի մայրաքաղաքին Ամմանի մէջ յատուկ սեւ չուկայ մը հաստատած է ուր կը վաճառուին իրաքեան նախկին վարչակարգին յիշատակները: Նման չուկայ մը կայ նաեւ Դամասկոսի մէջ: Վաճառորդները մեծ մասով իրաքցի են, նոր նոր ժամանած պաղտատէն ուրկէ վերջին լուրերը կը բերեն: Ծախուածները միայն անձնական իրեն չեն, այլեւ «պաղտնի» բաներ որոնք պատկանած են Իրաքի ղեկավարութեան անդամներուն:

Վաճառորդները որոնք իրաքցի են, կ'ըսեն թէ ծանօթ են Ս. Հիւսէյնի զաղտնիքներուն եւ անկէ անձնական իրեր ունին: Կան քանի մը յորդանանցիներ ալ որոնք կը պնդեն թէ նախորդ իշխանութեան անձնաւորութիւններուն մօտիկ

Livres reçus

CHARLES AZNAVOUR
LE TEMPS DES AVANTS
Mémoires
Ed. Flammarion, Paris 2003

ծանօթներ եղած են ու չուկայ հանած այդ օրերէն իրենց մնացած նամակներ, լուսանկարներ: Այս երկուքէն եռք, կան անչուշտ կեղծարարներն ալ որոնք փաստաթուղթեր կը պատրաստեն եւ լուսանկարներ կը խարդախեն:

Մինչ այս չուկաներուն վրայ սակարկութիւնները, վաճառքները կը չարունակուին, կան սառամաներ չրջանի յատուկ յիշատակներ վնասողներ. օրինակ, կ'ըսուի թէ Ս. Հիւսէյնի զաւակներէն մէկուն պատկանող զտարիւն ձիերը Ծորդանանի մէջ ապահով վայր մը կը գտնուին: Հետաքրքրութիւն չարժող ուրիշ առարկայ մը Հիւսէյնի որդիներէն Ուսայի անձնական հեռաձայնի տետրակն է ուր իր ընկերուհիներուն թիւերը կան: Անոր նախկին քարտուղարներէն մէկը կը պնդէ թէ իր ձեռքն է այդ տետրակը ու արաբական արբանեակային հեռատեսիլի բոլոր կայաններուն դուռները կը բախէ, չահարեր գործարքի մը հետամուտ: Մանաւանդ, կ'ըսէ թէ տետրակը կը պարունակէ նաեւ արաբ բազմաթիւ զեկավարներու զաւակներուն հեռաձայնի թիւերը, ինչպէս՝ իրանցի ու արաբ միլիոնորդներու, որոնց միլիոնորդութեամբ Ուսայ չրջապատկման տարիներուն կը կազմակերպէր քարխուղի ապօրինի վաճառքը: Ամմանցի առեւտրական մըն ալ կ'ըսէ թէ ինք տիրացած է ադամանդէ տասը մատանիի որոնք մաս կազմած են Ուսայի հաւաքածոյին որմէ պարբերաբար նուէրներ կ'ընէր իր սիրուհիներուն: Կան տակաւին Ուսայի պատկանած խարազան մը, Ս. Հիւսէյնի կողմէ կարեւոր առիթներու դործածուած ոսկէ ժամացոյց մը, Քուսայի ոսկեզօծ ատրճանակը ունեցողներ: Ծախու են նաեւ 1988–ին Քիւրտերու վրայ թունաւոր կազով յարձակումին հեղինակ՝ «Քիմիական»ը մկրտուած, գինուորական հարցերու քարտուղար Ապպուտ Համուտի նոթադրութիւնները, փոխ – վարչապետը Թ. Ազիզի օրագրութիւնը, եւ այլն:

Լուսանկարները, տեսերիզները յաճախորդ կը պահեն դվհաւորաբար լրագրողներու չարքերէն. այդպէս են Ս. Հիւսէյնի նամանակին իր զաւակներուն հետ լուսանկարը, ընտանեկան ծօնակատարութեան մը տեսագրութիւնը, պաշտօնական թղթակցութիւններ ուր կան ապանեղու հրամաններ, Քիւրտերու առընչուած փաստաթուղթեր, արտաստմանեան հաչիւներու դրամ փոխանցելու հրահանգներ:

Ինքը, Ս. Հիւսէյն իր թաքստոցէն եթէ տեղեկացած է այս չուկաներուն, հաւանօրէն ինքն իրեն արտասանած է «աւ՛ղ փառաց անցաւորի»ի համազօր արտայայտութիւն մը...:

ԴՕՂԸ

ԵՂԻԱ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

5·

Ուրեմն, մարդը կանգնած է անորոշութեան մէջ: Այդ անորոշութենէն ծնունդ կ'առնեն մարդկային բոլոր զգացումները եւ այդ զգացումներուն գլխաւորը՝ վախն է:

Վախը:

Սենեակէն դուրս ելաւ:

Դուրսը տաք արեւ մը կար:

Քալեց, զգաց տաքութիւնը որ իր եակներուն մէջ չրջան կ'ընէր: Քալեց...

6·

Ցաջորդ առաւօտ, ժամը տասին, արթնցաւ: Ամխաներէ ի վեր բաղնիք առած չէր: «Մոզ»: Լուացուեցաւ, հագուեցաւ, հայելիին դէմ տեսաւ մօրուքը: Հաճելի երեւցաւ իրեն: Կարեց եղունգները:

Գնաց Ռօթոնտ:

– Պոնժուր, միւսիւ Ճէյմս:

– Պոնժուր, Լուի:

Նախաճաչ ըրաւ: Լուի առաւօտեան լրագրերը բերաւ: Անոնց ուշադրութիւն անդամ չդարձուց: Ոեւէ բանի մասին մտածել իսկ չէր ուզեր:

Քալել կ'ուզէր, չարժիլ...

Այդ օրը գնաց Պուա տը Պուլօնները: Մինչեւ երեկոյ քալեց, նստաւ, կանաչ խոտերուն վրայ արեւին դէմ պառկեցաւ: Առողջ, պեղեցիկ հաճոյք մը զգաց արեւէն:

Երեկոյեան նորէն ախորժակով կերաւ, խմեց ու լաւ քնացաւ:

Ամբողջ չաբաթ մը այսպէս: Ամէն օր Փարիզէն դուրս կ'երթար արուարձաններէ, կը պտրտէր անտառներուն մէջ, դաշտերուն վրայ...

Առաւօտ մը, երբ հայելիին մէջ ինքզինք կը դիտէր, ըսաւ. «Ճուլ, հմա լաւ ես»...

Այդ օրը Մըտօնի անտառը գացած էր: Արեւին դէմ պառկած էր, աչքերը փակ: Մէկ ալ զգաց, որ իր մտածումները, ակամայ նորէն չրջան ընելով, կանգ առած էր անորոշութեան վրայ: Եւ այդ անորոշութեան վախէն...

Վախը...

«Երանի՛ Մարկրիթը հոս ըլլար... վազը կը գրեմ»...

Ու կարօտը զգաց Մարկրիթին:

Վերադարձին Մոնփարնասի կայարանէն ուղղակի իր սենեակը դնաց:

Բակին մէջ քօնսիերժը ուրախ դիմաւորեց զինք:

– Տիկին Մարկրիթ եկաւ:

Ճէյմս ներս վազեց:

– Մարկրիթ...

– Հոս եմ:

Ճէյմս սանդուխէն վեր քանի մը աստիճան ըրաւ ու ետ վերադարձաւ:

– Կը հագուիմ, հիմա կու գամ:

Ճէյմս ոտքի վրայ էր անհամբեր: Մարկրիթ երեւցաւ, լոգանքի թարմութիւնը դէմքին:

– Օ՛, Ճէյմս, սոսկալի կ'երեւիս, յունական Աստուծոյ մը նման կը զգամ ինքզինքս:

Անկողնոյ վրայ նստան:

Մարկրիթ, տւրախութեամբ լեցուն, հաճոյքով կը նայէր Ճէյմսին:

– Այս ի՞նչ եղած ես, – ըսաւ, – եւ ես ինչ կ'երեւակայէի տեսնել քեզ, մանաւանդ երբ Ճէյքի հեռագիրը առի:

– Ճէյքի՞ հեռագիրը...

– Ես խնդրած էի իրմէ, որ հեռագրէ:

– Հապա դուն, Մարկրիթ, որքա՞ն գեղեցիկ ես:

– Քօնսիերժը ըսաւ, որ երբեք չեմ փոխուեր:

– Կ'երեւի, ես եմ փոխուեր...

Հագուեցան եւ դուրս ելան:

Ճաշեցին եւ Ռօթոնտ գացին:

Խումբը հոն էր: Բոլորին համար անակընկալ էր Մարկրիթի վերադարձը: Անակնկալ էր նաեւ Ճէյմսի փոփոխութիւնը, անոր մօրուքը:

– Ո՞ւր են փխեթրօն ու Հելէնը, – հարցուց Մարկրիթ:

– Երկու օր առաջ փխեթրօն ու Հելէնը ամուսնացան եւ մեղրալուսինի գացին:

– Մեղրալուսնի՞...

Ճէյմս ու Մարկրիթ չկրցին զսպել իրենց խնդուքը:

– Երբ փխեթրօն ըսաւ «Մեղրալուսինի կ'երթանք», մենք ալ զարմացանք: Բայց Հելէնը ուզած էր որ, ինչպէս բոլոր ամուսնութիւնները, իրենցն ալ մեղրալուսին ունենայ, – ըսաւ Ֆրանսուա:

Ցաջորդ առաւօտ, երբ Մարկրիթ վար իջաւ, Ճէյմս իր սեղանին դէմ նստած էր:

– Մարկրիթ, եթէ գիտնայիր, թէ ի՞նչ կը զգամ...

– Ի՞նչ սիրելիս:

– Ի՞նչ, – եւ Ճէյմս ուզեց արտայայտուիլ, բառեր փնտռեց՝ մտքին ճեւ տալու համար:

Բայց ի՞նչպէս ըսէր: Չէ՞ որ այն բոլորը ինք գիտակցած էր միայն զգացումով: Զգացումներ կան, որոնք բառերով կարելի չէ արտայայտել:

– Չեմ կարող բառերով բացատրել, թէ ի՞նչն է որ այլեւս չեմ ուզեր զգալ, այն ատեն թերեւս հասկնաս:

– Ի՞նչը:

– Գիտե՞ս, Մարկրիթ, որ մարդիկ կեանքի միայն կէսն է որ կը տեսնեն ու կը զգան եւ այդ կէսի վրայ հիմնած են բնից բոլոր օրէնքները: Նայէ՛ ոեւէ իրի, ո՛ր անկիւնէն որ կ'ուզես, եւ միայն կէսը կը տեսնես: Մարդ ոչ մէկ բան կրցած է տեսնել ու ըմբռնել իր ամբողջութեան մէջ: Կայ եւ՛ ամբողջութեան օրէնքը: Եթէ կարենայինք այդ օրէնքով տեսնել ու զգալ...

Մարկրիթ ճիգ ըրաւ ըմբռնելու Ճէյմսի ըսածը:

– Մոռցի՛ր, մոռցիր: Երբ կը մտածես, տղեղ կ'երեւիս, – ըսաւ Ճէյմս եւ ոտքի ելաւ. – Ըսէ՛, այսօր ի՞նչ ընենք:

– Ինչ որ կ'ուզես:

– Լուվր երթանք:

Երբ սանդուխներէն վեր կը բարձրանային նկարչութեան բաժինը մտնելու, Ճէյմս ըսաւ.

– Կ'ուզեմ հասկնալ, թէ ի՞նչ բան է այդ արուեստ ըսուածը, որու մասին այնքա՞ն չատ կը խօսին:

– Զե՞ս պիտեր:

Ճէյմս խնդաց...

(Շար. 18)

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՍԵՄԻՆԱՐ

Հայերէն լեզուն – Որո՞ւ համար, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս...

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 25, ժամը 10–էն 17·30, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris
Métro : Cadet

կը դասախօսեն

– ԺԻԼՊԷՐ ՏԱԼԿԱԼԵԱՆ – Երկլեզուութիւն

– ԱՆԱՀԻՏ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ – Սփիւռքի լեզուն, արեւմտահայերէնը

– ՅԱՄԻԿ ՇԱՀԻՆԵԱՆ – Մանկական դրականութիւն

– ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ – Այբուբենի խորհրդանշական համակարգը

Հայ դպրոցներու պատասխանատուները եւ հայերէնի ուսուցիչները սիրով հրաւիրուած են:

Մասնակցելու համար կը խնդրուի հեռաձայնել 01 53 34 18 18 թիւին Հոկտեմբեր 20–էն առաջ:

Տեղւոյն վրայ ճաշելու համար պէտք է արձանագրուիլ վերոյիշեալ թիւին:

*
**

SOIRÉE avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France
organise
le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

(Շար. Ա. էջէն)

կ'ելլէր այցելեցին, ինչ որ առաջին անգամ կը պատահի Ֆրանսայի նախարարապետի մը համար:

ԻՐԱՒԻ մէջ, միջադէպերը չեն դադրիր եւ Հոկտ. 16–ին, զանազան դէպքերու բեմ եղած են էրպիլ, Քէրքիւք եւ Պասրա: Առաջին պարագային, կարելի եղած է արգելք հանդիսանալ անճատապատնական արարքի մը՝ Քիւրտերու ՓՔ–ՏԷ–ՔԱ. (դեմոկրատ Քիւրտեր) կեդրոնին վրայ, անմիջապէս ձերբակալելով քամիքաղը: Քէրքիւքի մէջ, կին մը մեռած է, Պասրայի մէջ Անգլիացիները լուրջ դժուարութիւններու բախած են: Պաղտատի մէջ ալ, Հոկտ. 17–ի առաւօտուն, ամերիկեան ոստիկանութեան 3 անդամներ սպաննուած են:

ՊՈԼԻՎԻՈՑ մէջ կացութիւնը բաւական ծանր բնոյթ ունի, մինչ նախագահ Սանչեզ կը յամառի եւ կը մերժէ հրաժարիլ: Լա Փազի հրապարակին վրայ աւելի քան 50 հազար հոգի համախմբուած են հրաժարականը պահանջելով: Ցարդ 74 մեռեալ եւ 198 վիրաւոր կայ:

MESSE DE REQUIEM

La Croix Bleue des Arméniens de France Section «**Lola Sassouni**» - Boulevard Oddo célébrera une messe de requiem à la mémoire de leurs enguérouhies disparues, le dimanche 26 octobre en l'église Sourp Hagop, 7, rue Arthur Michaud, 13015 Marseille.

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix
de Paris des Arméniens Catholiques,
au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.
Entrée : 13, rue du Perche
(angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■

Bédros Dourian
LE THEATRE
ou
LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան
Թ Ա Տ Ր Ո Ն
կ ա մ
Թ Շ Ո Խ Ա Ռ Ն Ե Ր (1871)
Ժամանակակից թատերախաղ
Ի Հինգ Արարս եւ Ց'երիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16–ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

OFFRE D'EMPLOI

Atelier S.A.V. en bijouterie
RECHERCHE
ASSISTANT TECHNIQUE EXPERIMENTE
motivé, rigoureux et bon organisateur.
Proche Paris.
Un responsable de
— Contrôle de qualité
— Suivi gestion de clients
— Sens de communication
— Connaissance informatique
Laisser message au :
06 14 05 60 25

LE MARDI 21 OCTOBRE
à 20 heures 30
Georges Bensoussan, Gilles Karmasyn, Hélène Strapélias et Yves Ternon
présenteront l'ouvrage collectif :
« AILLEURS, HIER, AUTREMENT : CONNAISSANCE ET RECONNAISSANCE DU GENOCIDE DES ARMENIENS »
Numéro spéciale de la
«Revue d'Histoire de la Shoah»
Au Centre Culturel Mederic
52, rue René Boulanger, 75010 Paris
Les membres de la communauté arménienne sont chaleureusement invités à assister à cette présentation.

Réunion Oecuménique de Prières

organisée sous l'égide de l'ASSOCIATION OECUMENIQUE ETOILE-CHAMPS-ELYSEES

Samedi 18 octobre de 10h45 à 12h

FETE DES QUATRE SAINTS EVANGELISTES,

dans la Cathédrale Apostolique Arménienne Saint Jean-Baptiste de Paris
15, rue Jean-Goujon, 75008 Paris

Au cours de cette célébration :

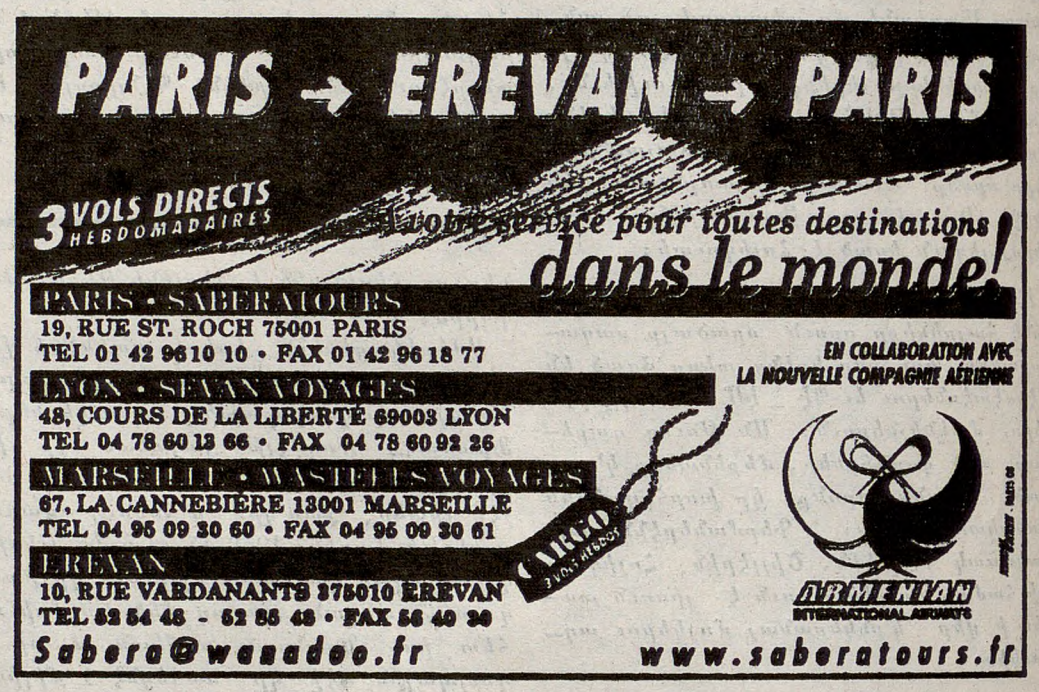
— Participaton et témoignages de représentants de différentes Eglises de l'Association Oecuménique Etoile-Champs-Elysées qui regroupe 17 Eglises Catholiques, Orthodoxes et Protestantes des 8e et 16e arrondissements;

— Des textes bilingues seront mis à la disposition des assistants.

A l'issue de la célébration, réception dans la salle «Nourhan Fringhian» attenante à la Cathédrale.

Vous serez tous les bienvenus.

Secrétariat de la Cathédrale St Jean-Baptiste

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**
Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

ՈՐԲԿԵՏԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
MARDI
21 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ
Տպաւնա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Ամառահամաճ : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·796

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·796

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՑԻԼԵԱՆ «Մաարիւ» օրաթերթը չատ խիստ կերպով կը ծաղրէ նախագահ Շիրաքը, զոր կը ներկայացնէ որպէս «ֆրանսական հակահրէութեան դիմագիծը» ։Շիրաք, Ցունաստանի նախագահին՝ Գոսթաս Սիմիթիսի հետ ապրելէ ետք էր Հոկտեմբեր 17–ին, դատապարտելու Մալեզիոյ վարչապետը՝ Մոհամթիր Մոհամեթ, որ ամբաստանած էր Հրեաները որոնք կ'ուզեն «դեկավարել աշխարհը»: Հակառակ էլիզէի հերքումներուն, բանավէճը սուր բնոյթ առած է իսրայէլի մէկ դեկոյցով որ «ամօթ» որակած է Ֆրանսայի դիրքը: Ֆրանսայի տեսակէտն այն է որ Պրուսէլի վեհաժողովին դրծը չէր ահաբեկչական դեկոյցին մէջ Մալեզիոյ մասին խօսիլ: Բայց, մըթնոլորտը քիչ մը աւելի լարելու համար, Մալեզիոյ վարչապետն ալ չնորհակալութիւն յայտնած է Շիրաքի, ինչ որ պարտադրած է Շիրաքի պատասխան մը գրել եւ չչեզոքել թէ իր խօսքերը «կրնային մի-այն դատապարտուիլ բոլոր անոնց կողմէ որոնք Ողջակիզման յիշողութիւնը կը պահեն»: Սմէն պարագայի մէջ, ինչ որ դարձած ալ պտնէ, Շիրաք չատ ծանր կերպով կը նախատուի «Մաարիւ»ի խմբագրականին մէջ, ուր Տանքէր կը գրէ նաեւ. – «Ֆրանսայի մէջ, երկու տեսակ մտայնութիւն կը տիրէ՝ յառաջդիմութեան եւ քաջութեան, նաեւ հակահրէութեան, նեղմտութեան եւ դատաճանութեան ուրկէ Շիրաք կը ներչնչուի...: Եւ այս կը պատահի ճիշդ այն պահուն, երբ հակահրէութիւնը կրկին մէջտեղ կ'ելլէ Ֆրանսայի մէջ, այն պահուն, երբ սինագոգներ կրակի կը տրուին...»:

ԹՈՆի ՊԼԷՐ սրտի անհանգստութիւն մը ունեցած է, Հոկտեմբեր 20–ին, վարչապետներու ամարանոցը եւ անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած է ու 5 ժամուան խնամքէ ետք տուն վերադարձած է: Անգլիոյ վարչապետը սրտի բարախտամ ունեցած է (թաֆիխարտի) եւ 24 ժամուան հանգիստի կարիք ունի:

ՊՈՍՆԻՈՑ նախկին նախագահը՝ Ա. Իզեթպեկովիչ մեռաւ Հոկտեմբեր 19–ին, սրտի տագնապէ մը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ընդհատաբար աշխատողները Հոկտեմբեր 18–ին խուժեցին հեռատեսիլի Ա. կայանի Սթար Աքատեմի յայտագրին, խանգարելով անոր ընթացքը: Տնօրէնութիւնը ստիպուեցաւ այլ յայտագիր մը սփռել: Խոհումներ ալ պատահեցան, որոնց ընթացքին վեց հոգի վիրաւորուեցաւ:

ԾԽԱԽՈՏԻ գիներու յաւելումը Ֆրանսայի մէջ, պատճառ եղաւ որ Հոկտեմբեր 20–ին, գրեթէ բոլոր վաճառորդները դործադուլի դիմեն: Ցաւելումը, որ վերջինը չէ, 20% է եւ վաճառորդներու գլխաւոր վախը սեւ չուկան է, մանաւանդ սահմանադլուխներու չրջանը:

ՊԱՊՐ, 300 հազար հաւատացեալներու առջեւ, Հոկտեմբեր 19–ին, երանացումը կատարեց Մայր Թերեզայի, բաւական երկար արարողութեան մը ընթացքին: Ինչպէս, վերջին չրջանին, Ցովհ. – Պօղոս Բ. չկրցաւ կարդալ իր հոգեւոր ճառը ամբողջովին եւ քանի մը բառ արտասանեց, ծիրանաւոր մը չարունակեց: Նոյն իրիկունը սակայն, հակառակ առաւօտեան պարզած տկարութեան, Ցովհ. – Պօղոս Բ. անակնկալօրէն երեւցաւ հրապարակին վրայ: Շատ ծանրաբեռնուած չբաթէ մը ետք, պապը, այլեւս մինչեւ վարուն, ծանր ժամանակացոյց

չունի: Մայր Թերեզայի երանացման արարողութեան, Ֆրանսայի կողմէ ներկայ եղան Տիկին Պէրնատէթ Շիրաք եւ վարչապետ Րաֆարէն:

ՁՈՒԻՅԵՐԻՈՑ ՄԷՋ, հրեսփոխանական ընտրութեան յաղթող կուսակցութիւնը եղաւ Փովվելիթի կուսակցութիւնը, այսինքն ծայրայեղ աջը, որ 200–ի վրայ 55 աթոռ կ'ապահովէ: Կուսակցութիւնը հակաեւրոպացի է եւ օտարատեաց: Ձախի կողմը, ընկերվարականներն ալ յառաջդիմած են, ձայներու 24,2%–ով, այսինքն 3 աթոռ կը չահին:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ լամպետուզա կղզիին հարաւը, պաղտնի գաղթողներ փոխադրող նաւ մը, հաւանաբար ընկղմած է: 11 մեռեալ կայ եւ 14 վերապրողներ չատ ծանր վիճակի մէջ են:

ԼՒ ՊՕԼ (Ատլանտեանի Ֆրանսական ծովափ) հաւաքուած են եւրոպական հինգ երկիրներու (Ֆրանսա, Մեծն – Բրիտանիա, Իտալիա, Գերմանիա, Սպանիա) Ներքին նախարարները, օրակարգ ունենալով պայքարիլ ահաբեկչութեան եւ պաղտնարար կատարուող գաղթին դէմ:

ԵՐԵՔ ԻՍՐԱՑԻԼԱՑիՆԵՐ սպաննուած են, երեք ուրիչներ ալ վիրաւորուած, Հոկտեմբեր 19–ի իրիկունը Թամալլայի հիւսիսը Օֆրայի մօտ: Արարքին տէր եղած են Ալ – Ագսայի Նահատակներու Շտաները: Խումբը կապ ունի Արաֆաթի Ֆաթահին հետ:

ԼՈՆՏՈՆի մեթրոն երկու չաբորդական արկածներ ունեցած է 48 ժամուան ընթացքին, Հոկտեմբեր 17–ին եւ 18–ին: Կը թուի որ աշխարհի ամենահին մեթրոն ցոյց կրնայ տալ, այլեւս թէ հինցած է եւ վտանգաւոր դարձած: Դէպի Լոնտոն պատրաստուող նոր գիծի մը վերջին վագոնները կիջնեն ելած են Պարոնս Գորթ կայարանին մօտ, բարեբախտաբար 76 ճամբորդները վիրաւորուած իսկ չեն: Ցաջորդ օրն ալ, Հոկտեմբեր 18–ին, վեց ճամբորդներ վիրաւորուած են, որոնց երկուքը բաւական ծանրօրէն, երբ Նորթըրն Լայնի մէկ վագոնը ոչ 200 ճամբորդ կր փոխադրէր բախած է փապուղիին պատին, երբ Գամդէն Թաունի կը մօտենար:

ԼՎՐԻի (փարիզեան արուարձան) մէջ, Հոկտեմբեր 17–ին, երկու քանամեայ երեխաներ բերանացի դեղապաչտ արտայայտութիւններ ունեցած են տեղւոյն ռարունիին եւ զայկին հասցէին, որոնք սինագոկ կ'երթային: Երկուքն ալ ձերբակալուած են եւ անմիջապէս կը դատուին:

ՊԻՆ ԼԱՏԷՆ, անգամ մը եւս սպառնաց Ամերիկայի զինակիցներուն: Արձանագրուած երկու տեսերիզներ եւս սրփռուեցան Քաթարի Ալ–Ժազիրա կայանէն: «Եթէ Աստուած ուզէ, նահատակութեան գործողութիւնները պիտի չարունակենք Միացեալ – Նահանգներու մէջ, մինչեւ որ հրաժարիք ձեր ճնշումէն եւ յիմար արարքներէն» կը բացատրէ ձայնը որ Պէն Լատէնի կը վերագրուի: Պաղտատի կառավարութեան առաժամեայ խորհուրդի մէկ անդամը՝ Ալ-Ռուպայի կոչ ըրաւ Պէն Լատէնի որ հանդիստ թողու Իրաքը, որ պէտք չէ ամերիկեան ուժերուն հետ իր հին հաչիւները մաքրելու ծառայէ:

ՊՈՒՇ, որ Պանկքոք կը գտնուի, նոր կոչ մը ըրաւ ահաբեկչութեան դէմ, Պէն Լատէնի սպառնալիքներու վաղորդայնին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՀԱՐՄԱՆՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 18/20)

ՀԱՑԱՍՏԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏ Է ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵԼՈՒ ԲԱՔՈՒԻ ՀԵՏ

Լրագրողներու հետ Հոկտ· 17–ին հանդիպում մը ունենալով, Արտաքին գործերու նախարար Վ· Օսկանեան ըսած է թէ Հայաստանի իշխանութիւնները կ'աշխատին Ադրբեջանի նորընտիր նախագահին հետ, Ղարաբաղի խնդիրը կարգաւորելու: Ցոյս յայտնած է որ Ի· Ալիեւ իսկապէս կրնայ չարունակել նախորդ նախագահին օրով որոչ կէտի հասած եւ ընդհատուած բանակցութիւնները: Ան չէ ուզած արժեւորել Ադրբեջանի ընտրական գործընթացը, ըսած է միայն թէ Հայաստանի իշխանութիւնները կը հետեւին բաքուի զարգացումներուն, նաեւ տեղեակ են Օ – ԷՍ – Սէ – Ը–ի դէտերուն տուած գնահատականներուն: Պատասխանելով Ադրբեջանի դէպքերուն մեկնաբանութիւն խնդրող լրագրողի մը, Վ· Օսկանեան ըսած է թէ Հայաստանին հարկաւոր են կայուն դրացիներ· ապա յոյս յայտնած է որ Ադրբեջանի մէջ կացութիւնը կարելի չափով կարճ ժամանակի մէջ կը կարգաւորուի:

*
**

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

«Արդարութիւն» դաչինքը որ Հայաստանի ընդդիմադիր ուժերը կը համախմբէ, Հոկտ· 17–ին նոր հանրահաւաք մը կազմակերպած է Մատենադարանի հրապարակին վրայ: Հակառակ մասնակիցներու ակնկալուածէն ցած թիւին, ելոյթ ունեցողները վերահաստատած են պայքարը չարունակելու վճռակամութիւն, ըսելով որ կը դիմեն գործնական քայլերու: Ցօսք ադած են երեսփոխան Արշակ Սադոյեան որ Ադրբեջանի նախագահական ընտրութեան յաղորդած ժողովրդական բողոքի արտայայտութեան ականարկելով ըսած է թէ հոն ընդդիմութիւնը աւելի աշխոյժ պայքար կը տանի: Իսկ երեսփոխան Ստեփան Դեմիրճեան համոզում յայտնած է որ Հայաստանի նախագահական ընտրութենէն ետք արձին չթափիլը ժողովուրդին չնորհքն է: Դաչինքին ներկայացուցիչները երկրին մէջ վիճակը փոխելու նպատակով երկու եղանակ առաջարկած են. կամ հանրաքուէ կազմակերպել, կամ ժողովրդական անհնազանդութիւն յուցաբերել, անհրաժեշտութեան պարագային նոյնիսկ դէպի Ազգ· Ժողովի դարպասները գրոհելու տարբերակով:

*
**

ՀԱՆԱՊԱՐՀԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ

Հոկտեմբեր 17ին գործածութեան բացուած է Տաուչի Կիրանց – Ոսկեպար – Բաղանիս 15 քմ· երկարութեամբ ու ռազմավարական խմաստի տէր ճամբուն հատուածը: Ան կառուցուած է «Լինսի» Հիմնադրամին միջոցներով: Ծախսուած է 2,5 միլիառ դրամ: Հատուածին բացումին ներկայ եղած է Փոխադրութեան նախարարը:

*
**

ԿՐԿԻՆ ՄԵԱԽԵԹՑի ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ ՄԱՍԻՆ

Վրաստանի խորհրդարանական ընտրութեան նախօրեակին քաղաքական

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս ծանօթ է, Թուրքիա իրմէ պահանջուած բարեփոխումներուն ձեռնարկած ըլլալ կը թուի, ի սէր Եւրոպայի անդամակցութեան: Կազմուած է յատուկ յանձնախումբ մը որ պիտի հետեւի կատարուած քայլերուն: Անոր անդամ են Արտաքին գործերու, Արդարութեան, Ներքին գործերու նախարարները, Եւրոպական Միութեան հարցերու ընդհ· քարտուղարը:

«Մարմարա» (Հոկտ· 18) կը տեղեկացնէ· «Ցանձնախումբը սկսած է ժողովներ գումարել որպէսզի փնտռէ ընդունուած օրէնքներու գործադրութեան ուղիները: Առաջին ժողովէն իսկ յանձնաժողովը հրահանգած էր որ ջնջուի քրտական կամ օտարաչունչ անուններու առջեւ դրուած արգելքը: Ցանձնաժողովը իր յաջորդական նիստերու ընթացքին քննարկեց միւս օրէնքներն ալ, ինչպէս քրտերէն կամ օտար լեզուով հաղորդումներ ընելու, քրտերէն դասընթացքներ հաստատելու օրէնքը, նաեւ փոքրամասնական հիմնարկութիւններու նոր կազմածատիրութեան իրաւունքի օրէնքը»:

Նոյն օրուան «Րատիքալ» օրաթերթն ալ գրած է թէ չարաթէ մը պէտք է լրբանայ քրտերէն դասընթացքներու եւ հաղորդումներու կանոնադրութիւնը: Իսկ փոքրամասնութիւններու նոր կազմածատիրութեան իրաւունքի օրէնքին մասին յիչեալ յանձնաժողովը այն եզրակացութեան հասած է որ ընդունուած օրէնքը վերաքննութեան կը կարօտի:

ԱԶՆԱԻՈՒՐ ԵՒ ՀԱՑՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Իր վերջին հատորին հրատարակութեան առթիւ (Առաջուան ժամանակը) Շարլ Ազնաւուր հարցազրոյցներ կու տայ բովանդակ մամուլին, օրաթերթ, չաբաթաթերթ, ամսաթերթ նաեւ բերանացի մեծ տխաններու: «Ժուռնալ տիւ Տիմանչ»ի (Հոկտեմբեր 19) կը խօսի նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին ու կ'ըսէ, ի մէջ այլոց, ակնարկելով «Պետութեան չահուն»· «Տառապեցանք, կ'ըսէ, և միշտ կը տառապինք: Եթէ Հայոց ցեղասպանութիւնը տակաւին չէ ճանչցուած Միացեալ-Նահանգներու կողմէ, պետութեան չահն է (Լա Ռէզոն տ'Էթա): Ուրեմն, կը նախընտրեմ այդ մասին չխօսիլ»:

տարբեր ուժերու կողմէ քննարկումի նիւթ եղած է մեսխեթցի Թուրքերու վերադարձի խնդիրը: «Միասնութիւն» քաղաքական միաւորումը հարցին մասին իր կարծիքը յայտնելով ըսած է թէ մէկ բնակավայրի մէջ այդ Թուրքերուն պանդուածային կերպով հաստատումը ապակայունացման պատճառ կ'ըլլայ, իսկ Ջաւախքի մէջ կը զօրացնէ անջատողական տրամադրութիւնները: Միաւորումին փոխ–նախագահը ըսած է թէ Թուրքիոյ սահմանակից չրջանները վերադառնալու մեսխեթցի Թուրքերու պահանջին մասին պէտք է լրջօրէն մտածուի եւ թէ ինք չի կարծեր որ այդ պահանջը յարիր է երկրին ապահովութեան չահերուն: Նոյն միաւորումը Վրաստանի ներկայի իշխանութիւնները կը մեղադրէ, հաստկեցնելով որ անոնց թոյլտուութիւնը վաղը կրնայ առաջնորդել տարածքի մասնիկի մը կորուստին:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-16-

«ՄԱՐԴՈՒ ԳՈՐԾՆ Է ՄԻՇՏ ԱՆՄԱՀ»...

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

Երեւանի Թռիչքին տակաւին երկու ժամ կայ: Ընդարձակ սրահին մէջ մարդկային եռուզեռ մը, անհասկնալի խօսակցութիւններու արձագանդող խուլ ամռուկ մը, կանոնաւոր հերթականութեամբ, մի քանի լեզուներով բարձրախօսներէն հաղորդուող ցանկը, հանող մեկնող, ուշացած կամ ջնջուած թռիչքներու, միապաղաղ առոգանութեամբ, մրճահարող ռիթմով, ուշադրութիւն ցրուող, չես պիտեր որո՞ւ համար...: Օդակայանը տարօրինակ աշխարհ մըն է. նորանոր դիւտերով չփացած, համաչխարհայնացած մարդուն այն հազուագիւտ վայրերէն է ուր տակաւին պահեր կան յուզում մը, մարդկային զգացումներու, ուր իրաքանչիւր ճամբորդ իր տիեզերքը լեցնելու չափ ապրումներու մէջ սուզուած կ'ըլլայ, վայրկեան եւ թռիչք առնող սաւառնակներու դերիրապաշտ աղմուկին մէջ, մեր ամէնօրեայ կարծր հոգիները կը կակուղնան, կարծես, կը դառնան մարդկային, չըլջահայեաց, խօսակիցին կամ պատահական ծանօթին զոհացուցիչ կամ սուրճ առաջարկելու աստիճան: Ինչ յետոյ, ամէնքս ալ օդ պիտի բարձրանանք, կախուած երկինքի եւ երկրիս միջեւ լռելեայն տագնապ պիտի անցընենք, անկապ խօսակցութիւններով չանալով ծածկել մեր յուզումը:

Սովորաբար ես կը խուսափիմ խօսակից փնտռելէ, եթէ ծանօթի հանդիպիմ, կը չանամ ժպիտ մը բաշխել, որպէս բարեւ, քաշուիլ յարմար անկիւն մը, դիտել շուրջս:

Ճամբորդող վայրն է մտածականի. չատեր տարին մի քանի օր կ'առանձնանան ամայի, աղմուկէ հեռու կեդրոն մը, հոգեւոր խորհրդածութիւններու մէջ սուզուելու համար ... իրաւունք ունին. լռութեան մէջ աւելի դիւրին է Աստուծոյ մօտենալ, հոգիին հետ մենախօսել, անհունին մէջ իր տեղը որոնել... ես, ընդհակառակն, հոնաւոր մարդուն միջոցով, աւելի կը մօտենամ անհուն Աստուծոյ... եւ օդակայանի սպասման սրահը, իմ սիրած վայրերէս է:

Հոն կը գտնեմ մարդկութեան խճանկարը, հինգ հոգեմասերէն ամէն գաստակարգի ներկայացուցիչներ, մորթի գոյնէն երանգաւորումներով. չատերը իրենց ազգային տարազներով, տնտեսական վիճակը մատնող վալիզներով, վերջին նորոյթ լաթակազմ կամ կաշեպատ, կամ ալ զօրացուցիչ պարաններով ամրացուած, մեծ հօր մը պահեստանոցէն դուրս բերուած, նստած են քովէ – քով, պատահական նախադասութիւններ կը փոխանակեն, սպասումի ճնշիչ հոգեվիճակը մեղմացնելու համար.. թերեւս խօսակիցը փր երկրի կարկառուն դէմքերէն է եւ ինք պարզ արհեստաւոր մը... ես կը սիրեմ օդակայանի մարդկութիւնը: Փիչ վերջ, օդին մէջ, անչարժ զօտեպնդուած բազկաթոռին վրայ, ամէնուն մի՛ւնոյն բաժինը պիտի իյնայ վտանգի կամ միասին հասնելու, պահ մը ամէնքը կը դառնան աւելի մարդկային, ընկերութեան մէջ իրենց չահած դիմակները վար առած, մաքուր օդ կը ներծծենք:

Ինչ հրաշալի պիտի ըլլար եթէ կարելի ըլլար մեկնումի եւ ժամանումի ելեկտրոնիկ ցուցատախտակներու կողքին, ցուցատախտակ մըն ալ գետեղել իւրաքանչիւրին ապրումներն ու յուզումները բացայայտող...

Փիչ վերջ, սպասման սրահի հարիւրաւոր հիւրերը, լռութեամբ եւ չարքի մտած աչխարհի չորս ուղղութիւններով պիտի ցրուին, արեւի ճառագայթներու նման եւ որքան ժամերը յառաջանան, այնքան հեռաւորութիւնները պիտի մեծնան եւ իրենց հետ պիտի տանին ձրիարար բաշխուած ժպիտներն ու ազնիւ խօսակցութիւնները, օդակայանի անդէմ, անտէր, ապակիէ սառած միջոցի փոխարէն, պիտի գտնեն իրենց հայրենի երկինքը, ծննդավայրը, ընտանեկան ջերմութիւնը:

Ճարմանալի աչխարհ մըն է օդակայանը: Որքան յոյզեր կ'եռան այդ փոքր տարածութեան մէջ. ես արդէն անտարբեր դարձած մարդկային եռուզեռին եւ խուլ աղմուկին, սուզուած եմ ներաչխարհիս մէջ, հասած եմ հեռուները, չատ հեռուն... այս առաւօտ, մանկութեանս լաւագոյն ընկերներէս մէկուն մահուան լուրը կէս դար ետ տարած է զիս. ամէն անգամ, այս նոյն օդակայանը կը փութար, սպասումի մի քանի ժամերս ուրախացնելու իր անոյշ բնաւորութեամբ, հին օրերու յիչատակումով... Ինչ հրաչալի տղայ էր Նուպար. հրաչալի է հիմա ալ: Ես բաժանումին չեմ հաւատար. մահը խաղ մըն է կեանքին նման. վերարու հետ կը զուարճանան ապրչադործութեան առաջին օրէն. Ցաւիտենականութիւնն է մեր բաժինը. կեանքի – մահուան խաղը վստահաբար դէռ երկար դարեր պիտի չարունակուի Ցաւիտենականութեան եւ Ցարութեան վերջնական յաղթանակով:

Մտածութիւններս, այս պահուս կը խաղան իմ եւ Նուպարի անցնող 50 տարիներու կեանքին հետ, դպրոցին բակը, գնդիկ եւ հոլ խաղացած առեն, դասարանի նստարաններուն վրայ իրարու գաղտագողի ուղղագրութիւն թելադրելով, տարիքը առած պարոն Կարապետին ուչադրութենէն խուսափելով, առանց եռուզեռի մեր վարժարանի փողոցին վրայ երբ լաթակազմ գնդակ մը փոխն ի փոխ հարուածներով առուն կը հասնէինք, ճաչէն վերջ կրկին հանդիպելու առաջադրութեամբ... եւ այսպէս տարիները սահեցան, Լիբանանի քաղաքային պատերազմին հետեւանքով հազարաւոր բոյներ ցիրուցան դարձան եւ օր մըն ալ յանկարծ Նուպար յայտնուեցաւ Եւրոպայի այս խաղաղ անկիւնը, հայկական օրինակելի բոյն մը կազմած, մտահոգ զաւակներուն ազգային կրթութեամբ, ամէն ճիգ թափելով որ անոնք չզրկուին հայկական մթնոլորտէն: Ցաջողած, երջանիկ հայր մըն էր Նուպար. տունին մէջ ամէնքն ալ հայերէն կը խօսէին. չհասաւ թոռներուն հայերէն ճոռոգիլը լսելու, բայց վստահ եմ աչքերը փակեց խաղաղութեամբ: Ինչ հրաչալի վայր մըն է օդակայանի այս անկիւնը. ոչ ոք նկատեց թէ աչքերս անզգալաբար խոնաւցած էին...:

*
**

-17-

ՄԵՐ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԳԵՏԵՐԸ

Օդին մէջ ենք արդէն: Աչակողմեան պատուհանիկներէն մէկուն քով նստած կը թողում որ մեր էրսիւսը կարէ անցնի Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ դաշտագետինները եւ Թաւանցէ Սեւ ծովու սահմաններէն ներս:

Կիրասոնէն մինչեւ Պաթումի վրացական սահմանը, Սեւ ծովի ափունքը, տարիէ մը ի վեր ընտանի դարձած են ինծի. հոն էի ամառը, վարձուած կառքով, ի խնդիր հայկական յիշողութեան, մեծ մարդոց ծննդավայրերու, յուչարձաններու, պատմական բերդերու:

Հակառակ մթնչաղային լուսաւորութեան, կարծես 10 հազար մեթր բարձրութենէն պիտի տեսնէի անցնող ամառան կտրած ճամբաները... Սամսոն, Նիքրասոն, Տրապիզոն. պատուհանիկին կը-պած կը փորձէի ծանօթ կէտ մը գտնել. ներսը, մինչ ճամբորդներու մեծ մասը, բակի անասուններու նման ալ – ձախ կծկուած կը մրափէ ձեւով մը, աթոռներու միջեւ, հաւասար կերպով բաժնըւած, փոքր պաստառներու վրայ օդանաւին դիրքը կը տրուի, մերձաւոր քաղաքներու նչումով, իրարու կը յաջորդեն Տրապիզոն, Վան, Կարս... մեծ յուզումով կը հետեւիմ Էրզրումի Հայոց լեռներուն եւ ինքնաբերաբար ՁԱՑՆ ՄԸ ԿԸ ՀՆՁԷ... հոնկէ: Աւելի հեռուն Պինկէօլն է, Բիւրակն լեռները, որու ձորերուն մէջ հերոսական Սասունն ու Մուշը կը գտնուին, Խնուսը, Վարդոն...:

Կարինի լեռներէն ծնունդ կ'առնեն մեր ազատագրուած գետերը: Ախ, ազատագրուած... Եփրատը, Տիգրիսը, Ախծանին խելայեղ թաւալումով կ'իջնեն հայրենի լեռներէն վար եւ հետզհետէ ընդլայնելով, մեծամեծ ամբարտակներու ծնունդ տալով, կը մտնեն Սուրիա, Իրաք, կորելով ամբողջ Միջագետքը եւ Պարսից ծոցի միջոցներով՝ կը խառնուին Հնդկական ովկիանոսի ազատ ջուրերուն ... ծովային հոսանքներու խաղով, թերեւս աչխարհի չրջանը կը կատարեն... ի խնդիր ցիրուցան եղած հայկական գաղթօճախներու:

Ձորոխը նոյնպէս, հոսելով կարնոյ լեռներու հիւսիսային լանջերէն, թաւալգլոր, կատաղի, ցեխախառն ընթացքով կը կտրէ Բարձր Հայքը, կը մտնէ Տայոց աչխարհ եւ պահ մը սահմանն ալ անցնելով, կը մտնէ Վրաստան, Պաթումի մօտ Սեւ ծով թափելու համար:

Հայաստանի Հանրապետութեան գետերն ու գետակները աւաղ... կ'երթան բանտարկուելու աչխարհի մեծագոյն լիճին մէջ՝ որ կասպից ծով ալ կը կոչեն... 76,4 տոկոսը Արաքսի միանալով, մնացեալ 23,6 տոկոսը Կուր գետի ճամբով...:

Արդեօք պիտի տեսնե՞նք այն օրը երբ մեր այս բանտարկուած ջուրերը, իրենց բոլոր վանդակած ուժականութեամբ ծառայեն քարիւղի փոխուելու, սահմանները բանալու, թէ ապուչցած բացուող նորանոր դիւերային անչնորհք վայրերու եւ գաղիւերային անչնորհք վայրերու եւ գաղթականներու գոլորչիներէն, ձգենք որ հանդարտ հոսին մեր լեռներէն, երթալ ոռոգելու համար թշնամիին չոր անդաստանները...:

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ
Փարիզ, Հոկտեմբեր 3

ՄԵՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՆԱԽԱՀԱՅՐԵՐԸ

Արուեստը նոր գիւտ մը չէ: Առաջին արդի մարդիկը՝ Homo – մանիոնները արդէն հանճարեղ արուեստագէտներ էին: Աւելի քան 30 հազար տարի առաջ ճարպով վառած լոյսի մը տակ անոնք փոկան գլուխ գործոցներ կ'արտադրէին քարայրներու պատերուն վրայ: Անոնց նախընտրած նիւթերն էին քնուքեան մէջ իրենց հանդիպած անասուները:

Անոնք էին, որ կատարեցին առաջին գծագրութիւնները եւ նկարչութիւնները ածուխի կտորներով եւ բնական ներկով: Անոնք ստեղծեցին նաեւ քանդակագործութիւնը փայտի կամ կայծքարի կտորներով եւ հնարեցին երաժշտական գործիքներ:

HOMO – ՄԱՆԻՈՆ ՄԱՐԴԻԿԸ

Անոնք մեզի նման homo sapiens էին: Անոնց առաջին ոսկորները գտնուեցան պատահմամբ, 1868–ին: Այս կմախքները կը պատկանէին ամէնէն հին արդի մարդոց, որոնք Եւրոպայի մէջ կ'ապրէին 35 հազար տարի առաջ: Այս մարդոց հետքերը գտնուած են նաեւ Ռուսիոյ եւ Մարոքի մէջ:

Homo – մանիոնները բարձրահասակ էին (միջին հաշուով՝ 1,74 մեթր), ունէին բարձր ճակատ, մեծ կզակ, ցցուն այտեր եւ լայն ծնօտ:

ՋԻՐՔ ՈՒՆԵՑՈՂ ՆԻՒԹԵՐ

Homo – մանիոնները կը գործածէին այն, ինչ որ գտնէին բնութեան մէջ: Անոնք կը ներկէին գործածելով հողին կամ ժայռերուն մէջ գոյութիւն ունեցող բնական ներկեր: Անոնք փոշիի կը վերածէին տարբեր գոյներով հողեր (սրճագոյն, կարմիր եւ դեղին) եւ զանոնք կը խառնէին ջուրով կամ ճարպով:

Սեւին համար անոնք կը գործածէին փայտի ածուխ: Անոնք ուղղակիօրէն իրենց մատերով կամ անասունի ստեւներով չինուած վրձիններով կը գծէին: Անոնք երբեմն կը գործածէին նաեւ փայտէ կամ ոսկորէ խողովակներ, որոնց միջոցով կը փչէին պատերուն վրայ՝ գունաւոր փոշիներ սփռելու համար:

ԱԿՈՒԱՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ՔԱՆԴԱԿՆԵՐ

Նախապատմական քանդակագործները տարբեր տեսակի նիւթեր կը գործածէին իրենց քանդակներուն համար. եղջերուի կոտոշներ, արջերու, ձիերու եւ նոյնիսկ կիտաժանիի ակռաներ...

ԿՈՐՍՈՒԵԼՈՒ ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒՄԸ

Նախապատմական բազմաթիւ գլուխ գործոցներ գրեթէ ամբողջովին մնացած են, որովհետեւ անոնք պահուած էին չհետախուզուած քարայրներու մէջ: Սակայն, երբ անոնք գտնուեցան, կորսուելու սպառնալիքին տակ գտնուեցան: Դուրսէն եկած օդին չորացումը, լուսաճառէն կրօնքներու, աղանդներու բազմացումը, կրօնական զգացումներու աչխուժութիւնը, կաթոլիկէ եկեղեցիին սրընթաց ծաւալիլը: Զինացի զեկավարները ամէն գնով կ'ուզեն արգելք ըլլալ պապին նոր թիւանամէնեներ հրահրելուն: Արդէն ոչ մէկ ազատութիւն ձգած են չինացի կաթոլիկէներուն, անոնց գործունէութիւնը արգիլուած է, տասնեակներով բանտ նետուած են, ոմանք նոյնիսկ չարչարանք կրած ու սպաննուած: Հոռմի եկեղեցիին հետ կապը հակահայրենասիրական ոճիր կը նկատուի, իսկ ան որ այդ ոճիրը գործած է, «օտար տիրութեան» լրտես:

Ցովհ. – Պօղոս Բ. լաւատեղեակ է այդ բաներուն. պիտէ թէ իր հաւատարիմները կը հալածուին: Ատով հանդերձ, 2001–ին անձնապէս ներողութիւն խընդրած է չինացի զեկավարներէ, եկեղեցիին կողմէ անցեալին գործուած սխալներուն համար: Ատով փորձած է մեղմացնել փէքինի անդիլող կեցուածքը: Բայց արհամարհանքով լեցուն պատասխան մը ստացած է:

Հրեաներու հետ հաշտութեան մարգին մէջ պապը անուրանալի է որ հսկայական քայլեր առած է, սկսած՝ Հռոմի սինակին այսկէն (1986) մինչեւ երուսաղէմի Լացի պատին առջեւ ըրած ազօթքը (2000): Սակայն, անոր լեհ ժողովուրդին պատկանելու հանգամանքը, կաթոլիկէ եկեղեցիին հակահրեայ նախապաշարումները, արգելք եղած են բաղձալի հաշտութեան: Հրեաները վատիկանը կ'ամբաստանեն Արաֆաթի եւ Պաղեստինցիներու կողմնակից ըլլալով:

Ցովհ. – Պօղոս Բ.ի յաջողութիւններէն բացակայ չորրորդ պարագան կիներու, սեռայնութեան եւ ծնունդներու առընչուածն է: Ան ամբողջ կեանքին ընթացքին իգական սեռին հանդէպ չատ խստաբարոյ գտնուած է. ճիշդ է որ իր քարոզներուն մէջ անդրադարձած է գեղեցկութեան, մարմնականին, մերկութեան, սեռայնութեան, կամ կնոջական հանճարին մասին գրած է էջեր որոնք հիացում պատճառած են ծանօթ ֆէմինիստներու: Այսուհանդերձ, երբ կարգը եկած է գործին, ան փչխանութեան ոչ իսկ փշուր մը տուած է կիներուն: Ո՛ւր մնաց համաձայնութիւնը՝ կիներու քահանայացումին:

Արդիականութեան անոր խոր հակադրութիւնը կը յայտնուի վիժումը եւ նոյնիսկ յղութեան կանխարգիլումը մերժող կեցուածքով: Իսկ այդ մարգերուն մէջ, այսօր կաթոլիկէ հանրութիւնն անգամ չի հետեւիր իր պաշտպանած սկզբունքներուն: Այսուհանդերձ, պապը այդ կացութիւնը ճախողութիւն մը չի նկատեր, այլ մեծ մարգարէութիւն մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՉԱՑՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ

Թատերական գուարճալի ներկայացում մը կատարուեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 12–ին, Լիոնի Վիկտոր Հիւկօ հանդիսարահին մէջ որ չատոնց հայկական ճեմնարկ էր հիւրընկալած: Ցերեկոյթին նախաձեռնած էին Մարզարեան – Փափազեան դպրոցն ու Լիոնի Հայ Տիկնանց Մխիթարեանը:

Նարեկ Տուրեան բեմադրեց իր երկերէն Պուրում Տուրում կատակերգութիւնը:

Հայկական կեանքէ առնուած ու հեղինակին ակնոցներով նկարուած ծիծաղաշարժ պատկերներու յաջորդականութիւն մըն է ան ուր սփիւռք թէ հայրենիք կ'արտացոլան իրենց այլազան գոյներով, մերթ հեգնական բայց նոյնքան ալ իրական:

Ֆրանսա ժամանած Հայու կողքին որ կը տուայտի լեզուական դժուարութիւններու հիւսկէնին մէջ, Տուրեանի գրիչէն չէ վրիպած նոյնիսկ Հայաստանի նախագահը:

Կատակերգութիւնը զուարճացուց մեծ ու պզտիկ, ինչ որ գոհունակութիւն պատճառեց կազմակերպող հոգաբարձութեան, ի տես մանաւանդ 400 հանդիսականներու մասնակցութեան, որպէս նեցուկ ամէնօրեայ դպրոցի վաղուան օրերուն:

ՎԱՐԴԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՅՈՎՀ.-ՊՕՂՈՍ Բ.Ի ԱՆԿԱՏԱՐ ԻՂՁԵՐԸ

Այս օրերուն երբ մվջազգային լրատուները կարեւոր տեղ կը յատկացնեն Պապին գահակալութեան 25–ամեակին, իտալացի լրագրող մը նիւթ ըրած է այն մարգերը որոնց մէջ նպատակին չէ հասած ան: Առաջինը Մոսկուա երթալու ծրագիրն է, երկրորդը՝ Չինաստան: Չէ յաջողած նաեւ Հրեաներուն հետ վերջնական խաղաղութիւն կնքել, եւ վերջապէս, անհաշտ մնացած է կնոջ եւ սեռայնութեան արդիական ըմբռնումին:

Մոսկուա այցի հրաւէրը ստացած է 1990–ին, Մ. Գորբաչովէն: Վլադիմիր Պուտին եւս տիրութիւն կ'ընէ այդ հրաւէրին, բայց Մոսկուայի եւ համայն Ռուսաստանի օրթոտոքս պատրիարքին մերժումը այդը անկարելի կը դարձնէ: Ան Պապին չէ ներած օրթոտոքս չրջաններ կաթոլիկէ վարդապետներ եւ միսիոնարներ ղրկելու արարքը. չէ ներած նաեւ Ռուսաստանը չրջապատող օրթոտոքս երկիրներ կատարած այցերը. Ռումանիա, Ուկրանիա, Պուլկարիա (այս չարքին դասած է Հայաստանն ալ) եւ այլն, ուր կը հաւատայ որ միշտ դաւանափոխներ գտնելու մարմաջը ունեցած է: Դէպերու կարծիքով, հաշտութեան յոյսը կրնայ ծնիլ տարիէ պապի մը օրով. պէտք է ըսպասել նաեւ Ալեքսիս Բ. պատրիարքին յաջորդութեան. ան եւս առողջական վատթար պայմաններու մէջ կը գտնուի:

Չինաստանի այցին ընդդիմացողը փէքինի կառավարութիւնը եղած է: Պատճառը այն մտահոգութիւնն է զոր կը պատճառէ կրօնքներու, աղանդներու բազմացումը, կրօնական զգացումներու աչխուժութիւնը, կաթոլիկէ եկեղեցիին սրընթաց ծաւալիլը: Չինացի զեկավարները ամէն գնով կ'ուզեն արգելք ըլլալ պապին նոր թիւանամէնեներ հրահրելուն: Արդէն ոչ մէկ ազատութիւն ձգած են չինացի կաթոլիկէներուն, անոնց գործունէութիւնը արգիլուած է, տասնեակներով բանտ նետուած են, ոմանք նոյնիսկ չարչարանք կրած ու սպաննուած: Հոռմի եկեղեցիին հետ կապը հակահայրենասիրական ոճիր կը նկատուի, իսկ ան որ այդ ոճիրը գործած է, «օտար տիրութեան» լրտես:

Ցովհ. – Պօղոս Բ. լաւատեղեակ է այդ բաներուն. պիտէ թէ իր հաւատարիմները կը հալածուին: Ատով հանդերձ, 2001–ին անձնապէս ներողութիւն խընդրած է չինացի զեկավարներէ, եկեղեցիին կողմէ անցեալին գործուած սխալներուն համար: Ատով փորձած է մեղմացնել փէքինի անդիլող կեցուածքը: Բայց արհամարհանքով լեցուն պատասխան մը ստացած է:

Հրեաներու հետ հաշտութեան մարգին մէջ պապը անուրանալի է որ հսկայական քայլեր առած է, սկսած՝ Հռոմի սինակին այսկէն (1986) մինչեւ երուսաղէմի Լացի պատին առջեւ ըրած ազօթքը (2000): Սակայն, անոր լեհ ժողովուրդին պատկանելու հանգամանքը, կաթոլիկէ եկեղեցիին հակահրեայ նախապաշարումները, արգելք եղած են բաղձալի հաշտութեան: Հրեաները վատիկանը կ'ամբաստանեն Արաֆաթի եւ Պաղեստինցիներու կողմնակից ըլլալով:

Ցովհ. – Պօղոս Բ.ի յաջողութիւններէն բացակայ չորրորդ պարագան կիներու, սեռայնութեան եւ ծնունդներու առընչուածն է: Ան ամբողջ կեանքին ընթացքին իգական սեռին հանդէպ չատ խստաբարոյ գտնուած է. ճիշդ է որ իր քարոզներուն մէջ անդրադարձած է գեղեցկութեան, մարմնականին, մերկութեան, սեռայնութեան, կամ կնոջական հանճարին մասին գրած է էջեր որոնք հիացում պատճառած են ծանօթ ֆէմինիստներու: Այսուհանդերձ, երբ կարգը եկած է գործին, ան փչխանութեան ոչ իսկ փշուր մը տուած է կիներուն: Ո՛ւր մնաց համաձայնութիւնը՝ կիներու քահանայացումին:

Արդիականութեան անոր խոր հակադրութիւնը կը յայտնուի վիժումը եւ նոյնիսկ յղութեան կանխարգիլումը մերժող կեցուածքով: Իսկ այդ մարգերուն մէջ, այսօր կաթոլիկէ հանրութիւնն անգամ չի հետեւիր իր պաշտպանած սկզբունքներուն: Այսուհանդերձ, պապը այդ կացութիւնը ճախողութիւն մը չի նկատեր, այլ մեծ մարգարէութիւն մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՕՂՔ

ԵՂԻԱ ԴԱՒԹԱՐԵԱՆ

6·

Ուրիշ անգամ ալ երկուքը միասին գիմած էին նկարները: Բայց այս անգամ ձէյմս այս կամ այն նկարին դիմաց բաւական երկար կանգ կ'առնէր, երբեմն ալ հարցումներ կ'ընէր Մարկրիթին. կ'ուզէր գիտնալ Մարկրիթի ստացած տպաւորութիւններն ալ անոնց մասին...

Երբ դռնէն դուրս կ'ելլէին, Մարկրիթի հարցուց.

– Հիմա որ հին ու նոր արուեստի գործերը տեսար, ի՞նչ է քու կարծիքդ անոնց մասին:

– Առաջին կարծիքս այն է, որ հին ու նոր արուեստ գոյութիւն չունի:

– Բայց ձէյմս...

– Բայց ի՞նչ:

– Բոլորը կ'ըսեն...

Երբ Փօն – Նէօֆչէն կ'անցնէին, ձէյմս ըսաւ.

– Հակառակ որ ատիկա Փարիզի ամենահին կամուրջն է, դեռ նոր անունը կը կրէ:

– Գիտեմ...

Խնդացին:

Երեկոյեան, երբ Թօթոնտ գացին, Փիեթրօն ու Հելէնն ալ իրենց մեղրալուսնէն վերադարձեր էին: Երկուքին վրայ ալ տեսակ մը լրջութիւն կար: Հելէն նոր հարսի նման կը չարժէր:

Շնորհաւորեցին անոնց ամուսնութիւնը:

– Եթէ Փիեթրօն ալ ձիս սիրէ այնքան, որքան Պր. ձէյմսը կը սիրէ քեզ, – ըսաւ Հելէն Մարկրիթի, – ինքզինքս աշխարհի ամենաերջանիկ կինը կը համարիմ:

– Ձէյմսի պէսներն են, որ պատճառ կ'ըլլան, որ կիները մարդոց գլխուն սանիկ փորձանք դառնան, – նկատեց Փիեթրօն:

– Կամ, աւելի ճիշդ տիկին Մարկրիթի պէս կիներն են, որ մարդկ ձէյմսի պէս կը դարձնեն, – աւելցուց ձէյքը:

Այսօր Լուվր գացինք: ձէյմսը նոր միտք մը յայտնեց:

– Ի՞նչ:

– Ըսաւ, որ հին ու նոր արուեստ գոյութիւն չունի:

– Ինչպէ՞ս թէ գոյութիւն չունի:

– Ինչպէ՞ս թէ գոյութիւն չունի:

– Հապա մե՞նք:

– Մե՞նք:

Ֆրանսուա արուեստի հին դպրոցին կը պատկանէր, իսկ Փիեթրօն՝ նորին:

ձէյմս կ'ուզէր գիտնալ, թէ անոնք ի՞նչպէս կը սահմանաւորեն իրենց միջեւ եղած տարբերութիւնները:

Ֆրանսուա, բաւական խօսելէ վերջ, եզրակացուց.

– Զգացումի մը ձեւ տալ, այդ ձեւով նոյն զգացումը ուրիշներուն ալ զգալ տալ: Ահա մեր արուեստը:

– Իսկ նոր դպրոցի նոր արուե՞ստը ինչպէս կարելի է բացատրել, – հարցուց ձէյմս:

Փիեթրօ Ֆրանսուայէն աւելի խօսեցաւ: Իվանն ալ Փիեթրոյին պակաս թուացած ամբողջացուց: Երբ անոնք ալ եզրակացութեան մը գալ ուզեցին, ուրիշ բան չըսին, եթէ ոչ Ֆրանսուայի ըսածը: «Զգացումի մը ձեւ տալ, այդ ձեւով նոյն զգացումը ուրիշներուն ալ զգալ տալ»:

– Ուրեմն, ո՞ւր է տարբերութիւնը ձեր ըսած այդ հին ու նորին միջեւ, – հարցուց ձէյմս:

– Արդիւնքը...

ձէյմս ալ գիտէր, որ արդիւնքը տարբեր էր: Բայց ինչո՞ւ այդ տարբերութիւնը եւ ուսկի՞ց կը սկսէր:

– Հին արուեստը տեսողութեան վրայ հիմնուած է, իսկ նոր արուեստը զգացողութեան, – աւելցուց Փիեթրօն:

Ահա այդ էր, որ ձէյմս կը փնտռէր, «Զգացողութեան վրայ հիմնուած տեսնելի արուեստ եւ տեսողութեան վրայ հիմնուած զգայական արուեստ»... Մըտքի անորոշութիւնը նոր ըսուած արուեստի գլխաւոր սիւնն է: Նոր արուեստի դործ մը մեզ անորոշութեան մէջ կը ձգէ: Զենք կարող սովորական եւ որոշ դասաւորուող զգացումը եւ հաճոյքը ունենալ անկէ, այլ կ'ունենանք զգացում մը, որ հիմնուած է անորոշութեան վրայ եւ ուրուն նոր արուեստի զգացում կ'ըսեն:

ձէյմս ուրիշ հարցում մ'ալ ըրաւ.

– Արդեօք արուեստագէտ մը իր արտադրած արուեստի արտայայտած ամբողջական զգացումը իր գործը արտայայտելէ առա՞ջ կը զգայ, թէ այդ գործը ձեւ առնելէ վերջն է որ այն արտայայտած զգացումը զգալի կ'ըլլայ...

Այս հարցումին ձէյմս որոշ պատասխան մը չկրցաւ ստանալ, թէեւ Ֆրանսուա եւ Իվան տարբեր ձեւերով ըսին. «Արուեստագէտ մը, մինչեւ որ չգայ, ի՞նչպէս կարող է գգացում մը արտայայտել»...

Հին արուեստ, նոր արուեստ: ձէյմսի համար երկուքն ալ ծնունդ են վախի զգացումին: Հինը գիտենք, իսկ նո՞րը: Նորը պատահականութեան ճամբով դէպի անորոշութիւնը կ'երթայ: Անորոշութենէն ան ետ պիտի գառնայ դէպի վախը եւ վախէն նորէն այն, որ անգամ մը եղած էր...

– Բայց ձէյմս, ի՞նչպէս կարելի է վախի զգացումով բացատրել արուեստը, հարցուց Մարկրիթ, – երբ ուշ ատեն տուն կը վերադառնային:

– Ինձի համար պարզ է, որ մարդկային բոլոր զգացումները վախէն ծնունդ առած են: Քանի որ արուեստը զգացումին կապուած է, ուրեմն կապուած է եւ՛ւ վախի: Վախի զգացումը որքան տիրապետող ըլլայ, արուեստի գործ մը այնքան արտայայտիչ ու տպաւորիչ կ'ըլլայ... Ատոր համար հին Սպարտայի մէջ արուեստագէտները գերիներն էին:

– Իսկ մեր գիտցած արուեստի հանճարները:

– Անոնց մէջ վախի զգացումը բոլոր զգացումներէն աւելի զօրաւոր եղած է:

(Շար. 19)

Իր այրին՝ Տիկին Կարինէ Պոստանճեան – Դարբինեան, իր զաւակները՝ Րաֆֆի եւ Արման,

Մայրը՝ Այրի Տիկին Մելինէ Դարբինեան,

Մեծ – մայրը՝ Այրի Տիկին Վարդուհի Սարգիսեան,

Քոյրը եւ քեռայրը՝ Տէր եւ Տիկին Ժիլպէռ եւ Թանիա Մէհիկեան եւ իրենց զաւակները՝ Ցակինթ եւ Շուշան,

Օրիորդներ՝ Մարի եւ Թագուհի Սարգիսեան,

Տէր եւ Տիկին Ժագ եւ Գարմէն Սարգիսեան եւ զաւակները՝ Քաթրին եւ Սանտրա,

Պր. Յովհաննէս Սարգիսեան եւ զաւակները՝ Բարունակ եւ Շամիրամ (Գանատա),

Տէր եւ Տիկին Ներսէս եւ Հռիփսիմէ Փանոսեան,

Տէր եւ Տիկին Վարուժան եւ Տիանա Աւանոզ

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, զաւկին, թոռան եւ ազգականին՝

ԱՐԹԻՒՐ–ԳԷՈՐԳ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ, Ուրբաթ, 2003, Հոկտեմբեր 17–ին, 39 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի յառաջիկայ Ուրբաթ օր, Հոկտ. 24–ին, ժամը 10·30–ին, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ազատուհի Տէր – Պետրոսեանի (Երեւան) մահուան առթիւ, Պր. Զուլալ Գագանճեան 150 Եւրօ կը նուիրէ «Ծառայ»ին։

«ԾԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապտակու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Յաբանիւ–Նշանտուբ	125	(149,50)
Ծննդ.	125	(149,50)

Բոլոր ապտակու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս վաճառքի մէջ ընդհ. դուռմարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ապտակու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

MESSE DE REQUIEM

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Lola Sassouni»** - Boulevard Oddo célébrera une messe de requiem à la mémoire de leurs enguérouhies disparues, le dimanche 26 octobre en l'église Sourp Hagop, 7, rue Arthur Michaud, 13015 Marseille.

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

«TRENTE-TROIS PEINTURES ET AQUARELLES»

G. ROHNER

Retrospective

Du 9 octobre au 8 novembre

Tous les jours de 10h à 18h, sauf le dimanche.

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arméniens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix

le jeudi 23 octobre à 20h45

Isabelle SABRIE, Soprano

Mourad AMIRKHANIAN, Basse

chantent :

des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello

des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,

des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian

accompagnés au piano par :

Johan STRUYVE.

Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.

Participation aux frais : 15 Euros

Etudiants : 10 Euros

Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50 ou 06 20 59 16 69

Métro : République, Filles du Calvaire

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Bédros Dourian

LE THEATRE ou LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

կ ա մ

Թ Շ Ո Ւ Ա Ռ Ն Ե Ր (1871)

Ժամանակակից թատերախաղ

Ի Հինգ Արարս եւ Ցերիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16–ին

Dimanche 26 Octobre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS

57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS

M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 Եւրօ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SEMINAIRE PEDAGOGIQUE

«LANGUE ARMENIENNE : POUR QUI? POURQUOI? COMMENT?»

le samedi 25 octobre

à la Maison de la Culture Arménienne, 17, rue Bleue, 75009 Paris, Métro: Cadet

Intervenants :

Gilbert DALGALIAN : Le Bilinguisme

Anaïd DONABEDIAN : Langue de diaspora / L'arménien occidental

Hasmig CHAHINIAN : Littérature enfantine

Arbi OVANESSIAN : Symbolique de l'alphabet

Tous les enseignants d'arménien et responsables d'écoles sont cordialement invités.

Pour y assister, téléphoner au :

01 53 34 18 18

avant le 20 octobre

Possibilité de déjeuner sur place en s'inscrivant.

*
**

SOIRÉE avec «NAVASART»

La Section **«Ter-Davtian»** de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France organise

le Samedi 15 novembre

à 20 heures 30 précises

au Théâtre de l'Atrium de Chaville

une soirée exceptionnelle

avec la troupe arménienne folklorique

«NAVASART»

*
**

ՅԱՒԱՏԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Երկանային վարչութիւնը իր բոլոր մասնաճիւղերով կը սգայ Արշակ Ջամալեանի աղջկան՝ Էռնա Ջամալեանի մահը եւ ցաւակցութիւններ կը յայտնէ իր պարագաներուն։

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

organise

Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Présentation — débat sur le livre

«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»

sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**

Evêque de Marseille (1929-1934)

présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**

Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN

interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN

du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30

en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP

à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre

EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine

par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)

«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22
MERCREDI
22 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փարիզ : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·797

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·797

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱԶԱՅի զօտիին մէջ, Իսրայէլ խաղաղական ջարդի մը ձեռնարկած է Հոկտեմբեր 20–ին, հինգ յաջորդական ռմբակոծութիւններով, որոնց հետեւանքով 10 պաղեստինցի սպաննուած են եւ 100–է աւելի վիրաւոր կայ: Իսրայէլեան հակողեցութիւնը կատարուած է վրէժը լուծելու համար Հոկտ· 19–ին սպաննուած երեք իսրայէլացի զինուորներու: Շարոն վճռած է արագացնել «ապահովութեան զիծ»ին կառուցումը: Պաղեստինցիք կոչ ըրած են միջազգային հաւաքականութեան:

ԻՍՐԱՅԷԼի համար՝ «Ֆրանսայի հետ միջադէպը փակուած է»: Այս ձեւով Իսրայէլ կ'ուզէ վերջ դնել այն միջադէպին որ ծագած էր «Մաարիւ» թերթին խմբագրականով, ուր Շիրաք կ'ամբաստանուէր որպէս «հակահրէութեան դիմագիծը»: Իր յանցանքը կը նկատուէր արձելք հանդիսացած ըլլալ, Պրիւսէլի վեհաժողովին, Մալեզիոյ վարչապետը դատապարտելու, երբ ըսած էր որ «Հրեաները կը կառավարեն աշխարհը»: Այժմ, Իսրայէլ կը զոհանայ Շիրաքի պատասխանով եւ Արտաքին նախարարն ալ կ'ընդունի որ թիւրիմացութիւն մը ծագած էր, երբ «ամօթ» որակումը գործածուած էր Ֆրանսայի համար: Փարիզի դեսպանն ալ խոստովանած է որ սխալ հասկացողութիւն մը եղած էր եւ Շիրաք արձելք չէր եղած Պրիւսէլ, Եւրոպական Միութեան որոշումի մը:

ՖԱԼՈՒՃԱՑի (Իրաք) մօտ ամերիկեան զինուոր մը եւս սպաննուած է, պատատէն յիսուն քմ· արեւմուտք այդ վայրին մէջ, ծուղակ մը իյնալով, երբ ռումբ մը պայթած է զինուորականներու անցքին առեն: Հինգ ուրիշներ ալ վիրաւորուած են: Ամերիկեան հակազդեցութեան ալ երկու իրաքցիներ սպաննուած են:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահը՝ Ա.–Նեճատէթ Սեզէր մերժած է իսլամապաշտ կուսակցութեան երեսփոխաններու լաչակ կրող կիները հրաւիրել Հոկտ· 29–ի ազգային տօնին: Մահմետական երկիր, բայց խորապէս լայիք, լաչակ կրելը արդիլուած է պաշտօնական ընդունելութեանց առեն:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ կառավարութիւնը 2004–ի բաց ունեցող պիւտճէի մը օրինագիծը ներկայացուցած է, որու կէսէն աւելին անդամ մը եւս յատկացուած է տոկոսներու վճարումին եւ հանրային պարտքին մէկ մասին:

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ 89,7%–ով նոր Սահմանադրութեան ի նպաստ քուէարկեցին: Այս նոր Սահմանադրութիւնը թոյլ կու տայ որ երկիրը ներդաշնակ ըլլայ Եւրոպական Միութեան օրէնսդրութեան հետ, քանի որ Ռումանիա 2007–ին կ'անդամակցի Միութեան:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ գաղտնի սպասարկութիւնը՝ ՍԻԱ–ն կրցած է պէն Լատէնի ձայնին հարազատութիւնը ստուգել: Պատասխանատու մը յայտարարած է.– «Կը գտնենք որ ձայնը հաւանարար Ուսամա պէն Լատէնի ձայնն է»:

ԱՄՆ–ու նախկին Արտաքին նախարարը՝ տիկին Օլպրայթ, զանազան հարցազրոյցներու միջոցաւ ծանրօրէն կը դատապարտէ Պուշը Իրաքի յարձակման համար: Կը յուսայ որ յառաջիկայ ընտրութիւններուն դեմոկրատները կը յաղթեն, ներկայ կառավարութիւնը չատ դէշ մեթոտ կը գործածէ: Չի գիտեր թէ Հիլարի Կլինթըն թեկնածու կ'ըլլա՞յ կամ ոչ, բայց, կը գտնէ որ չատ խելացի կին մըն է:

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՏԷՑԼԻ ՄԻՐԸՐ թերթը հրատարակած է Լէյտի Տայանայի 1996 Հոկտեմբերի մէկ նամակին պատճէնը, ուր ան կը գրէ թէ սպանութեան ծրագիր մը կայ իրեն դէմ, իսկական դաւ մը «որ ճամբան կը բանայ Շառլին, ամուսնանալու համար»: Գահաժառանգ իշխանին մէկ բարեկամը ծրագրած կ'ըլլայ ոճրափորձ մը, «կառքի արկածի ձեւին տակ»: Լէյտի Տի այս նամակը յանձներ է իր սպասաւորներու պետին, որ վեց տարի պահեր է ե, նոր հրապարակած է իր հատորին հրատարակութեան առթիւ՝ «Տըվոուտ Ռուայալ»:

ԾԽԱԽՈՑ ՎԱՃԱՌՈՂՆԵՐՈՒ (թապա) 95%–ը գործադուլի չարժումին հետեւեցաւ Հոկտ· 20–ին, ինչ որ աննախընթաց էր: Այլ խօսքով, 33 հազարի վրայ 32 հազար թապա փակ մնացին:

ՊՈՒԻՎԻՈՑ նոր նախագահ՝ Գարլոս Մեզա, որ նախապէս փոխ–նախագահ էր, կազմեց իր կառավարութիւնը, բաւական անծանօթ անձերով: Իր ծրագիրն է՝ կառավարել առանց կուսակցութիւններուն, բայց պէտք ունի Ծորհրդարանին, ուր ատնդական կուսակցութիւնները մեծամասնութիւն կը կազմեն:

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ մէջ, Փոփիւլիստ կուսակցութեան յաղթանակը կը խախտէ ցայդ պոյացած համաձայնութիւնը, նոր Ծորհրդարանին մէջ: Կուսակցութեան պարագլուխը՝ միլիառատէր Քրիսթոֆ Պլոչէր, այսօր ձեռքը 55 աթոռ ունի (կեդրոնի դեմոկրատ Միութիւն անուան տակ), ընկերվարականները՝ 52, արմատական–դեմոկրատները՝ 36, քրիստոնեայ–դեմոկրատները՝ 28, կանաչները՝ 13 եւ 16 ալ միւսները:

ՍԱՈՒԹ ԱՐԱԲԻՈՑ մէջ, ոստիկանութիւնը իսլամապաշտ զինուորեաններ ձերբակալած է, առանց ճշդելու անոնց թիւը եւ զրաւած է բազմաթիւ պայթուցիկներ:

ՊԱՊԸ, Հոկտեմբեր 21–ին, 22 տարբեր ազգութիւններէ 30 եպիսկոպոսներու ծիրանաւորի տիտղոս կու տայ: 195 կարդինալի վրայ, միայն 135–ը կրնան պապը ընտրել, երբ հարկ ըլլայ, քանի որ պէտք է 80 տարեկան չըլլան: Նոր ծիրանաւորներու մէջ երեք Ֆրանսացիներ կան: Այս հարցերուն կապակցութեամբ, Փարիզի արքեպիսկոպոսը՝ կարդինալ Ժ.–Մ· Լիւսթիժէ հարցազրոյց մը տուած է Ֆիկարոյի, ուր կ'ըսէ թէ երրորդ հազարամեակը Ասիոյ աւետարանացումը պիտի ըլլայ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵՆԷՆ Ե�տՔ

Ադրբեջանի կլուխը հապճեպ հատած, նոր նախագահը՝ Իլհամ Ալիեւ սեւ օրեր խոստացաւ ընդդիմութեան, որուն չարքերէն քանի մը հարիւր անդամ ձերբակալուած է Հոկտեմբեր 17–էն 18–ի գիշերը: Ալիեւ տեղեկացուցած է իր մրցակիցին՝ Իսա Ղամպարովի, Մուսաւաթի գեկավարին, որ հաշիւ պէտք է տայ ցոյցերուն համար որոնք երկու հոգիի մահուան պատճառ եղած են, ոստիկանութեան հետ բախումներու ընթացքին: Ազդարարած է.– «Իսա Ղամպարով պէտք է դատուի ազերի ժողովուրդին կողմէ որպէս զրգռիչ տարր մը եւ մարդ մը որ արիւն ունի ձեռքերուն վրայ»: Լրագրող Ռաուֆ Արիֆօղլու որ փոխ – նախագահն է կուսակցութեան, ինչպէս նաեւ Խրտահմօղլու, ընդդիմութեան մէկ կարեւոր գինուորեալը, ապաստանած են Բաքուի նորվեկիական դեսպանատունը, որ բողոք մը ստացած է Ադրբեջանէն:

Ընտրութեան պատճառով Ադրբեջանի ընդդիմութիւնը զայրացած է Անգարայի, որ չուտպած է չնորհաւորել Ի· Ալիեւի յաղթանակը:

Բաքուի մէջ, ընտրութեան յաջորդած դէպքերու վաղորդայնին, Ազատութիւն հրապարակին վրայ, երկրին անկախութեան 12–ոդ տարեդարձին տրիբիւ գինուորական տողանցք տեղի ունեցած է: Բանակին սպայական կազմը հաւատարմութիւն խոստացած է նորընտիր նախագահին: Ժողովուրդը ուշադրութեամբ հետեւած է այդ տողանցքին որ տեղի ունեցած է այն նոյն հրապարակին վրայ ուր երկու օր առաջ ընդդիմադիրները բախումներ ունեցած էին ապահովութեան ուժերու հետ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՄՐՄՊԵՆՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 20)

ԲԱՖՈՒԻ ԿԸ ՄԵՂԱԴՐԻ ՀԱՅ ՀՆԱԳԻՏՆԵՐԸ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարութիւնը վերջերս հայ պիանականները մեղադրած է Ադոխի քարանձաւին պատմութիւնը կեղծելով եւ օտար պիտնականներու արտօնելով որ պեղում կատարեն հոն: Արշաւախումբի գլխաւոր անդամ, հնագէտ Վարդգէս Սաֆարեան հակադրած է, ըսելով որ արտասահմանեան հնագիտներու Լ.Ղ.Հ–ի մէջ ներկայութիւնը չի հակասեր միջազգային կանոններու, որովհետեւ այդ պիտնականները Լ.Ղ.Հ իշխանութիւններէն արտօնութիւն խնդրած են ուսումնասիրելու պիտական աշխարհը հետաքրքրող հարցերու մասին: Այդ հարցերը կը վերաբերին մարդոց նախահայրերուն Ասիրիկէն Եւրոպա անցքին: Սաֆարեան չեշտած է թէ իրենք նեղ, ազգային նպատակներ չունին, ոչ ալ մտադիր են հետազօտութիւնները տեղայնացնելու, ուստի բնական է որ պեղումներուն մասնակցին Սպանիացին, Մեծն Բրիտանիացին հմուտ մասնագէտներ:

Վ· Սաֆարեան խօսելով խորհրդային չրջանին ադրբեջանցի պիտնականներու նոյն քարանձաւին մէջ կատարած պեղումներուն մասին, գտած է թէ ատիկա չի նշանակեր որ Ադոխը իրենց սկզխնաւթիւնն է: Մանաւանդ որ անոնք իրենց հետազօտութեան ընթացքին պայթուցիկներ գործածած են, ինչ որ հակասական է կանոններու: Ադոխի քարանձաւին դատածոները պիտի պահուին Լ.Ղ.Հ պատմաերկրագիտական թանգարանին մէջ: Անոնք արդէն զեկուցումներու նիւթ եղած են ԱՄՆ–ու, Անգլիոյ մէջ, նաեւ չորք մը հրատարակութիւններու:

«ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ ՁՕՐՔ ՂՐԿԵԼՈՒ ՓԱՓԱՔ ՉՈՒՆԻՆՔ»

կ'ըսեն Թուրքերը

Իրաքի մէջ թրքական գինուորական ներկայութեան դէմ արտայայտուած վճռակամութիւնը այնպէս կը թուի թէ որոշ արդիւնք տալ սկսած է: ԱՄՆ–ու գեկավարութիւնը մէկ կողմէն, թրքական իշխանութիւնները միւս կողմէն, ձեւեր կը փնտռեն մերժումի կեցուածքը մեղմացնելու:

ԱՄՆ–ու գլխաւոր դաշնակից Մեծն Բրիտանիոյ մամուլը գրած է թէ Իրաքի քրտական կազմաւորումներու ընդդիմութիւնը նեղ կացութեան մատնած է Սահրիկացիներու գլխաւորած համախոհական ճակատը· որպէս ճար առաջարկուածներէն է թուրք գինուորներու առանց համազգեստի պաշտօնավարութիւնը, անոնց ժողովուրդին հետ ուղղակի չփումին տալիք չտալիք պարտականութիւններու յանձնումը, սկիզբէն 10 հազար որոշուած թիւին 5 հազարի զեղչումը, եւ այլն:

Աւելի կարեւոր է թուրքիոյ իշխանութիւններուն դիրքաւորումի երեւոյթը· Հոկտ· 19–ի թուրք մամուլը արձագանգ եղած է Նիւթին մասին վարչապետ Թ· Էրտողանի վերապահ արտայայտութիւններուն: Ան ըսած է.· «Մենք ամէն գնով իրաք գինուոր ղրկելու փափաքը չունինք: Եթէ ԱՄՆ չի փափաքիր նման բան, մեզի ընելիք չի մնար»: Ակնարկելով թուրքիոյ Ազգային ժողովին կողմէ իրաք զօրք ղրկելու առաջարկին վաւերացումին, ան աւելցուցած է· «Ատիկա չէր նշանակեր թէ անմիջապէս զօրք պիտի ղրկենք Իրաք, այլ մեզի տրուած մէկ տարուան արտօնութիւն մըն էր: Մեր սպայակոյտը եւ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը կը չարունակեն բանակցիլ ԱՄՆ–ու հետ»:

Թուրքիոյ վարչապետը կրկնած է թէ իրենց նպատակը օգնել է Իրաքի, հոն կայունութեան հաստատումին:

Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահն ալ յունական թերթի մը տուած ծաւալուն հարցազրոյցին ծանրացած է նոյն հարցին վրայ: Զօրավար Հ· Իզգէօք ըսած է թէ Իրաք զօրք ղրկելու հարցը մէկէ աւելի երեսակներ ունի: Մէկը կը վերաբերի քրտական փՔՔ կազմակերպութեան, որուն ամբողջական կազմալուծումն ու անզօրացումը պահանջած էր Անգարա: Երկրորդը Իրաքի անկայունութեան պարագան է որ ժխտական հետեւանք կ'ունենայ թուրքիոյ համար: Կան տակաւին արաբական աշխարհին հետ եղբայրական յարաբերութիւնները: Թուրք զօրավարը խոստովանած է որ զօրք ուղարկելը ունի վտանգներ ալ, սակայն, իրենք անպատասխան պիտի չձգեն օգնութեան դիմում մը, եթէ ան գայ Իրաքի ազգային խմբաւորումներէն մէկէն: Բայցայտ կերպով այդ ակնարկութիւնը նկատի ունեցած է Թիւրքմէնները որոնց պաշտպանութեան պատճառաբանութեամբ թուրքիա փորձեց արդարացնել Իրաք զօրք ղրկելու որոմադրութիւնը:

Երկու թուրք պատասխանատուներու այս կեցուածքը մատնել կու տայ թէ Անգարա որոշակի տատանումի մը կ'ապրի սկիզբի վր պատրաստակամութեան մէկ: Ատոր մէկ հաւանօրէն դեր ունեցած է փՔՔ–ի դէմ կարգական միջոցներու գիմելու պահանջին ԱՄՆ–ու կողմէ անարձադանգ ձգուիլը, ապա՝ թրքական գինեալ ներկայութեան դէմ արտայայտուած միահամուռ մերժումը որ ղրկուած պատճառ եղաւ յաջորդական ոճրափորձներու:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

-18-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ԱՌԱՋԻՆ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ ԹԷ ԱՐՄԵՆԻԱ

Մասնաւոր փոփոխութիւններ չէի ակընկալեր. բացակայութիւնս մի քանի ամիս էր միայն: Վենետիկի վարժանձ մը, ուր դարերով միակ շարժուն էակը լճակի ջուրն է, ուր եթէ Ցակոբ Մեղապարտ կամ Մխիթար Սեբաստացի վերադառնային, շատ չուտով պիտի դանէին իրենց թաղամասն ու տպարանները, իրենց կամուրջներն ու Սուրբ Խաչ եկեղեցին: Երեւան կրնայ միշտ անակնկալներ պարզեւել, հաճելի եւ անհաճոյ:

Զարմանալի առաջին առիթը օդանաւի խօսնակը տուաւ, աւետելով որ մենք չուտով վայրէջք պիտի կատարենք ԱՐՄԷՆԻԱ՝ Երեւանի միջազգային օդակայանը... ՋՈՒԱՐԹՆՈՑԸ, որ թեւաւոր հըրեշտակ կը նշանակէ, թեւեր առած երկինք թռչէր է...

Առաջին անգամ է որ կը հանդիպէի միջազգային օդակայան մը երկրին անուանով: Հապճեպով տրուած որոշում մը պէտք է եղած ըլլայ, քանի մայրաքաղաքի մամուլը կը շարունակէ ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ անուանել մեր օդակայանը:

Թէեւ ներքին սրահներուն մէջ նոյն թափթփածութիւնն ու խառնակութիւնը կը տիրէ, սակայն պէտք է խոստովանիլ որ վայրէջքի անտանելի ցնցումները դադրած են, նոր կզբաղատումներու պատճառով եւ անցագրային քննութիւնները աւելի արագացած:

ԱԶԵՐԻ «ՊԱՐՍԻԿՆԵՐԸ»

Հայաստան աշխարհի երկրորդ պետութիւնն է որ էլեկտրոնիկ միջոցով վիզա կը շնորհէ եւ առ այդ դռնակ մը բացուած է չհանդարելու համար միւս ճամբորդները:

Մեր խումբին չուտով խառնուեցան խումբ մը Թուրքեր, պարսկական անցագիրով, որոնց օդանաւը գրեթէ մերինին հետ վայրէջք կատարած էր, Թաւրիզէն գալով: Հետաքրքրուեցայ թէ անոնք քանի՞ օրէն կը ստանան հայկական իրենց վիզան, քանի տեղեակ էի որ Հայաստանցի մը առ նուազն 20 օրէն մէկ ամիս կ'ուզէ «բարեկամ» նկատուած Պարսկաստանէն վիզա ստանալու՝ 70 տոլար վճարելէ յետոյ...

Պարսկաստանի վրայով հասնող Ազերին, Հայաստան կրնայ մտնել օդակայանին մէջ 20 տոլար մխայն ներմուծելով... եւ կրնայ ըստ կամս երկարաձգել իր կեցութիւնը «Օվիրի» զանազան մեքենիզմներով, որուն հետեւանքով, Պարսիկներու եւ Ազերիներու ներկայութիւնը այնքան չափած է որ կարգ մը մտաւոր ականաւոր ըլլալու հակումներ ըլլօրէն մտահոգուած կը թուին: Արդէն սկսած են յարկաբաժիններ գնել, խառն ամուսնութիւններ կատարել, խանութներ եւ վաճառատուներ բանալ, դրամատուն եւ պրասենեակներ աշխատցնել եւ եթէ ուշադիր նայիք, Կոտիտաս պողոտայի աջ ու ձախ կողմը սկսած են պարսկերէն տառերով վաճառատունները սունկի նման աճիլ, կարծես ԱԻՊԱՆ ՅՈՄԻՑՆԻ-ն Երեւան փոխադրուած ըլլար...:

Երանի եկողը Պարսիկ ըլլար: Զախջախիչ մեծամասնութիւնը Հայաստանածին Ազերիներ են, որ հայերէն ալ կանոնաւոր կը խօսին, պարսկական անցագիրով արքայական մուտք կը գործեն մեր երկիրը, եւ ամենայն հանդարտութեամբ կրնան մեր դիրքերը չափչփել Արեւելքէն Արեւմուտք, հիւսիսէն հարաւ, առանց դոյզն խանգարումի...: Տարօրինակ երկիր, տարօրինակ իշխանութիւն... մինչ իրենց հայրենակիցները, մեր եւ աշխարհի քրիստոնեայ, քիչ մը հարաւ, Նախիջեւանի մէջ, Ջուղայի անկրկնելի դամբանաքարերը կը քանդեն «պիւլդոզէրներով»...

«ԼԱՒ – ՎԷԿԱՍԵԱՆ» ՄԱՅՐՈՒՂԻ...

Օդակայանէն մայրաքաղաք տանող մայրուղին միջանկեալ պատնէշով մը երկուքի բաժնուած է, արգելք հանդիսանալով որ անկարգ վարորդ յանկարծական ետ – դարձեր կատարեն պատճառ դառնալով մահացու արկածներու: Կառաւակերութիւնը այնքան անհանդուրժելի սահմաններու հասած է որ մեռնողը կը մեռնի, իսկ վարորդը կրնայ որոշ դումար վճարելով, նոր թեկնածու մը փնտռել «արկածելու»... Վերջին այցելութեանս էր, լաւ կը յիշեմ, փողոցային հովերով երիտասարդի մը բարձրաձայն խօսակցութիւնը խումբ մը ընկերներու հետ. _ Ա՛խ, եթէ հազար տոլար ունենայի, կ'երթանի մեքենայովս Աչտին կը վարդէի... եւ բնականաբար 1000 տոլար սահեցնելով դատաւորին գրպանը ազատ կ'արձակուէր երթալ ուրիշ «Աչտա»ներ կոտորելու, իր մարդասպանական կիրքերը գոհացնելով... կրնա՞ք երեւակայել թէ Վիկտոր Համբարձումեաններու, Սրամ Խաչատրեաններու, Տիգրան Պետրոսեաններու եւ Սարեաններու հայրենակիցները մշակութային ի՜նչ խորխորատի մէջ կը գտնուին... Խորխորատ մը որուն նիւթականացած, թանձրացեալ ներկայութիւնը չարուած է օդակայանէն մայրաքաղաք տանող ճամբու երկու կողմերուն վրայ...: Գաղիներ աջին, գազիններ ձախին, խաղավայրեր աջին, խաղավայրեր ձախին... կը կարծէք որ Բիւրականի աստղադիտարանի եւ Արագածի Գիւղիքայի լքուած կայաններուն դիմացկանները պատրաստելու ուսումնարաննե՞ր են... Ճարմանալի երկիր, ճարմանալի պետութիւն... օրական 100 հազարաւոր տոլարներ մէկ ձեռքէն միւսը կ'անցնին, անհաչիւ չահաբաժին մը ձգելով անոնց ափերուն, առանց սանթիմ մը տուրք վճարելու պետութեան... որովհետեւ «ապօրինի» են եղեր, եւ չեն ղրանցուած ... փտած կեղծիքի ստորնադոյն ձեւը արհնաքամ ժողովուրդին վրայ ծիծաղելու, երբ փողոցին անկիւնը մի քանի քիլօ լոլիկ եւ դեռնախնճոր ծախող մամիկը, որ օրուան հացը պիտի ապահովէ կամ թոռնիկի մը օգնութեան հասնի, պարտաւոր է չարաթական իր տուրքը ներմուծել հարկային պաշտօնեային, եթէ չուզեր վտարուիլ փողոցի այդ խոնաւ եւ ցուրտ անկիւնէն...

Ամերիկեան դեսպանատուն, քաղաք չմտած, ճամբուն մեծադոյն նորութիւնը, երեւանեան լիճի ափին, Շամիրամեան բերդաքաղաքի մը կառուցումն է. արտասովոր եռուզեռ հսկայ տարածութեան վրայ. արդիական կազմածներ, ղրահապատած գործաւորներ որոնք Հայու կերպարանք չունին, փշաթելերով չըրջապատուած... Ամերիկեան նոր դեսպանատուն... Աշխարհի ամենափոքր երկիրներէն մէկուն մէջ, աշխարհի ամերիկեան մեծադոյն դեսպանատուներէն մի՞ն... տարօրինակ երկիր, տարօրինակ պետութիւն: Կ'պատւի որ 30 թուրք մասնագէտներ եւ բազմաթիւ օտարերկրացի բանւորներ կ'աշխատին դիչերը – ցերեկ, փութով պլուխ հանելու համար Սարդանապարեան այս հսկան:

Արարատը ուղիղ դիծով պլմացան է կառոյցին. հոն ալ մեծ նորութիւն մը յայտնուած է այս տարի, յատկապէս դիչերները տեսանելի. Արարատի դագաթին եւ սեռրատին միջանկեալ, ընդարձակ տարածութեան մը վրայ լոյսեր կը պսպղան. դի՞ւղ է թէ դիւղաքաղաք, զօրանո՞ց է թէ դինուորական չատ կարեւոր կայան մը... ո՞վ գիտէ: Փոքր Մասիսին ստորոտէն կը սկսի Պարսկաստանի սահմանը. այդ բարձունքէն ոչ միայն ամբողջ Հայաստանը ափի մը մէջ կ'առնուի, այլ պարսկական բարձրավանդակը, մինչեւ Թեհրան եւ քայլ մ'ալ անդին: Աստուած միայն գիտէ թէ ինչե՛ր կը դառնան Հայոց բարձրաւանդակին վրայ որ Արաքսի միւս ափը կը գտնուի:

Ճարմանալի երկիր, Ճարմանալի կայութիւն:

ԵՌԱԲԼՈ՞Ւ ԹԷ ԵՐԿԱԲԼՈՒՐ...

Մատթէոս Աւետարանիչ (ԺԹ. 19) կը գրէ թէ ինչպէս Յիսուս կը գայրանայ որ իրեն հետեւող ժողովուրդը Թերահաւատ է եւ այդ է պատճառը որ փր աշակերտները չեն կրցած բժշկել մարդու մը լուսնոտ զաւակը, քանի կ'ըսէ Յիսուս, – «Եթէ մանանեխի հատին չափ հաւատք ունենաք, եւ այս լերան ըսէք՝ ասկէ հոն տեղափոխուէ, պիտի տեղափոխուի. եւ ոչ մէկ բան անհնարին պիտի ըլլայ ձեզի»–:

Ձեմ կարծեր որ Երեւանի ներկայ տէրերուն համար հաւատքը կարեւոր տեղ դրաւէ իրենց կեանքին մէջ, գոնէ «Լֆիկ Սամօ» կոչուած արարածին համար վըստահ եմ որ այդպէս չէ: Ան Երեւանի մուտքին երեք բլուրներէն մին սեփականացնորհած, սկսած է «տեղափոխել» հարթել, քանդել, տափակցնել, հաճոյքի կեդրոն, խաղավայր մը կառուցանելու, առժամաբար կանդ առած ժայռերու հանդիպած ըլլալով, եւ Եռաբլուրը, որոնցմէ գլխաւորին վրայ Արցախի նահատակներուն յուշարձան-պերեզմանը կանգնած է, որպէս Ազգի ամենաընտիր զաւակներու սրբատեղի, դարձած է ԵՐԿԱԲԼՈՒՐ, քանի վստահաբար ուշ կամ կանուխ երրորդին վրայ, որ այլեւս կարելի չէ բլուր կոչել, պիտի բարձրանայ աղմկալից ԼՈՒՆԱ – ՓԱՐՔ մը եւ ով գիտէ որքան պիտի հարստացնէ փր նոր սեփականատէրը: Տարօրինակ երկիր, տարօրինակ քաղաք:

Նորաստեղծ «ԱՐՋԱՍԵԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ»

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Մեր եկեղեցւոյ պատարագի տաղերն ու մեղեդիները հայ հոգեւոր մշակոյթի բազմադարեան պատմութեան հնչուն, յուշարձաններն են: Իսկ պատարագն ալ իր կարգին, կարելի է ըսել ձեւով մը վերատաղրումն է խորհրդաւոր վերջին ընթրիքին, որպէս գեղարուեստական թատերդութիւն:

Մեր պատարագը փր բնոյթով առնուած է միջնադարեան վերածնունդի արշալոյսի հեղինակներու մեղեդիներէն: Եւ դարերու ընթացքին անոնք աստիճանաբար պարզանալով, հասած են բարձր ոճական միաձայնային երաժշտութեան գագաթին:

Ի վերջոյ, անընդհատ բանող ստեղծող թափը եկած է եւ հասած Եկմալեանի եւ մանաւանդ Կոմիտասի յօրինումներու, բարձունքին: Անոնք այդ մեղեդիները բազմաձայնելով, ստեղծեցին պատարագի մեր բազմաձայն տարբերակները, միշտ միջնադարեան մեղեդիներու հիմքով:

Միաձայնութենէն բազմաձայնի անցնելու երաժշտական բարեշրջման եւ զարգացման ընթացքին, պատարագը երգչախմբային համադրումի վերածելու փորձեր եղած են տարբեր երաժիշտներու կողմէ: Առաջիններէն եղած է ուկրանացի Կրապիվնիցկին, յաջորդը՝ իտալացի Պիանքինին՝ Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան քառաձայն արական խումբին համար դաշնաւորած տարբերակով: «Հնդկահայոց պատարագ» խորագրով, Տիկին Էմի Աբգար բազմաձայնագրած է Իրանահայոց եւ Հնդկահայոց եղանակներով երգուած պատարագը եւ վերջապէս կայ Կարա – Մուրզայի քառաձայն ներդաշնակումը:

Պատարագ գրելու ստեղծագործական փորձերը չարունակած են Գ. Ղորդանեանը, Գէորգ Զ. կաթողիկոս Չէօրէքճեանը: Ասոնք՝ բազմաթիւ երաժիշտներ ստեղծած են տարբեր գեղարուեստական մակարդակով եւ արժէքով պատարագներ, ինչպէս Լեւոն Զիլինկիրեան, Գրիգոր Գայֆաճեան, Էտկար Մանաս, Բարսեղ Աթմաճեան, Օննիկ Պէրպէրեան, Աբրահամ Արսէն Այտընեան եւ ամերիկահայ երգահան Ռիչարտ Եաթըմեան: Իսկ Ֆրանսահայ Րաֆֆի Ուրկանճեան գրած է «Եռամաս պատարագ»ը՝ երգչախմբի համար:

Ինքնատիպ է, անձնական յղացումով եւ ազատ ներշնչումով Ֆրանսահայ Արա Պարթեւեանի յօրինած պատարագը նուագախումբի, մանկերգիչներու եւ երգչախումբի համար, զոր յետագային ճօնեց հայկական ցեղասպանութեան նահատակներուն յիշատակին, պատարագօրաթօրիօ ան փա միկէօր անուան տակ:

Մատնանշենք այն իրողութիւնը, որ Եկմալեանի եւ յատկապէս Կոմիտասի բազմաձայնային բարձրագոյն մակարդակի հասնող պատարագէն յետոյ, իբրեւ երրորդ պաշտօնապէս ընդունուած կը համարուի «Որբենեան պատարագ»ը որուն մասին մանրամասնօրէն քննական վերլուծումով մը արտայայտուած եմ «Էջմիածին» (Փետրուար, 1999) ամսագրին մէջ:

Յամենայն դէպս պէտք է ընդունինք թէ Հայաստանի քրիստոնէութեան 1700-ամեակի կրօնական տարադարձը խթանող ուժը ՋԵՂԱՒ հայկական սրբազան եւ հոգեւոր երաժշտութեան պոռթկումին, նորաստեղծ պատարագներու յօրինմամբ ճոխացնելու համար մեր ազգային հոգեստութիւնը:

***

Անտարակոյս, հետաքրքրական է երբ երաժիշտ մը, որպէս վկայութիւն երաժշտասէր որոշ խաւերու ուղղուած, ինքն իսկ կը բացատրէ, կը պատմէ իր ստեղծագործութեան ներշնչումներու փուլերը եւ ունեցած հոգեկան ապրումները:

Արդարեւ, հաճոյք է անդրադառնալ տարիներէ ի վեր ինծի ծանօթ Արքայ Ոսկանեանի գործին:

Ան համակրելի է, թխադէմ, Հայու խոշոր ժպտուն աչքերով, որոնց մէջ կայ կարծէք մարդու հոգիին խորքերը թափանցող հմայք. սիրուած, կեանքոտ ու յարգուած անձնաւորութիւն մըն է: Եւ սակայն միւս կողմէ, մի չտ կը յայտնուի

ՊԱՐՍԿԱ – ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆ

Տակաւին քաղաք չենք մտած: «Վաս – վէկասեան» մայրուղին հազիւ վերջացած, (երեւակայեցէք որ այդ միեւնոյն մայրուղիէն պարտադրաբար կ'անցնին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին բոլոր մեծամեծ հիւրերը, իրենց յարգանքը մատուցանելու աչխարհի առաջին քրիստոնեայ պետութեան քահանայապետին)... փոդոց թափուած կահ _ կարասիներու արեւելեան չուկայ մը սկիզբ կ'առնէ, կարծես Թեհրանի կամ Դամասկոսի ամենէն ժողովրդական թաղերուն մէջ ըլլայինք: Բազկաթոռներ, «քանէփաներ» որ կը փայլին իրենց դեղչկական կոշտութեամբ, անճաշակ գոյներով, սուլթանական ծաւալով, որ չես գիտեր ինչպէս տեղ կը գրաւեն երեւանեան համեմատաբար փոքր յարկաբաժիններուն մէջ... տարօրինակ երկիր, տարօրինակ ժողովուրդ...:

Էջմիածին առաջնորդող մայրուղին, որ է նաեւ օդակայանի ճամբան, պէտք էր ըլլար մեր երկրին հայելին: Անսպասելիօրէն ասֆալթապատուած կանոնաւոր ծառուղիով մը, աջ եւ ձախ ափերուն վրայ, դիչերները լուսաւորուած, եզերող դիւղերէն վերցնելով թափթփած թիթեղածածկ «հայկական խոհանոցները» եւ կերպընկալի վաճառականները, դիւղացիներէն պահանջելով որ էշերն ու կոդիները, այծերն ու ոչխարները մայրուղի վերը, այծերն ու ոչխարները մայրուղի չհանեն եւ անտէր չթողուն: Ատենին վերացնելով դժբախտ չուներու դիակները առանց սպասելու որ մեր երկրի «ազգային» զոյդ թռչնազգիները, ագռաւներն ու կաչաղակները, մաքրութեան գործը վերանին առնեն ... Երեւանէն Էջմիածին հազիւ 20 քիլոմեթր է. ինքզինքը յարգող պետութիւն մը այս գործը օր առաջ պէտք է ընէ, ոչնչացնէ գազիններն եւ բոլոր աւտակի խաղավայրերը եւ տեղափոխէ փողոցային անվայել չուկաները, յարմարագոյն վայր մը: Էջմիածինը համայն հայութեան պարծանքն է, ծածանող դրօշը:

Ցորեկային թերթ
Հիմնադրվել է 1990 թ. հունվարին
Հրատարակվում է շաբաթը 5 անգամ
Հասցե՝ Երևան, Ալեք Մանուկյան 1
Հեռ. 52-53-65, 52-53-30
Էլ. փոստ՝ yuma@arminco.com
Ինտերնետ՝ www.yuma.am
Գրանցման վկ. թիվ 01Ա0001
Տպագրվում է «Ասողիկ» ՍՊԸ տպարանում
Ծավալը՝ 3 տպ. մամուլ
Պատվեր՝ 1184
Տպաքանակ՝ 1000

ՀՀ մամուլի, հեռուստատեսության և ռադիոյի պետական կոմիտեի կողմից տրված է 2001 թվականի մարտի 26-ին
Գրանցման համարանիշ՝ 0001.200.0001
Գրանցման վկայական՝ AA 0001

ՀՀ մամուլի, հեռուստատեսության և ռադիոյի պետական կոմիտեի կողմից տրված է 2001 թվականի մարտի 26-ին
Գրանցման համարանիշ՝ 0001.200.0001
Գրանցման վկայական՝ AA 0001

ՀՈՒՇԱՐՁԱՆԱՔ ՎԱՂՈՒ ՄԻՀՐԱՆՅԱՆԻՆ

Մոտակա ժամանակներս Հայաստանում կլինի Ձեր հարգարժան ընտանիքի անդամը՝ Ձեր սիրելի Մարդը, որին Դուք այդքան երկար տարիներ սպասել եք, որի մասին այդքան հաճախ եք մտածել, որի հետ այդքան շատ եք ուզում հանդիպել, որին այդքան շատ եք ուզում տեսնել, որին այդքան շատ եք ուզում գրկել, որին այդքան շատ եք ուզում համբուրել, որին այդքան շատ եք ուզում ասել, որ Դուք նրան սիրում եք, որ Դուք նրան միշտ սպասել եք, որ Դուք նրան միշտ հավատացել եք, որ Դուք նրան միշտ հավատարիմ եք եղել, որ Դուք նրան միշտ հավատարիմ եք մնացել, որ Դուք նրան միշտ հավատարիմ եք մնալու:

Ես գիտեմ, որ Դուք ինձ չեք հավատում, բայց ես ուզում եմ, որ Դուք իմանաք, որ ես ամեն ինչ գիտեմ Ձեր մասին, ամեն ինչ գիտեմ Ձեր ընտանիքի մասին, ամեն ինչ գիտեմ Ձեր սիրելի Մարդու մասին, ամեն ինչ գիտեմ Ձեր ու նրա հանդիպման մասին:

Ես գիտեմ, որ Դուք ինձ չեք հավատում, բայց ես ուզում եմ, որ Դուք իմանաք, որ ես ամեն ինչ գիտեմ Ձեր

Վարուժան եւ Սեդա Քիւլճեան,
Քիւլճեան եւ Մանուկեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, թոռան եւ եղբօր-զաւկին՝

ԱԴԱՄ ՔԻՒԼՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ չորս ամսականին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երեքշաբթի, Հոկտ. 21-ին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին։

⁂

Այս տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Քիւլճեան, Տէր եւ Տիկին Յովակիմ Մանուկեան 150-ական եւրօ կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պէլֆոնթէնի կայանին։

Varoujan et Séta Kultcheyan,
Les Familles Kultcheyan et Manoukian
ont la douleur de faire part du décès de leur fils, petit-fils et neveu

Atam KULTCHEYAN

âgé de 4 mois.

Les obsèques ont eu lieu Mardi 21 octobre en l'église Saint Grégoire l'Illuminateur de Chaville.

⁂

A cette occasion, M. et Mme Hovannès Kultcheyan, M. et Mme Ovaguime Manoukian offrent 150 Euros chacun, à la Colonie de la Croix Bleue.

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise
Le JEUDI 23 OCTOBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Présentation — débat sur le livre
«Le Golgotha Arménien» Ed. «Le Cercle d'Ecrits Caucasiens»
sur l'action de **Monseigneur Grigoris BALAKIAN**
Evêque de Marseille (1929-1934)
présenté par **M. HRATCH BEDROSSIAN**
Entrée libre

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

«ՅԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐԾ ՄԻՍԱՒՔԵԱՆ
ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€
ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ
ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑ ԵՐԳԻ 13€
ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€
ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՆ 12€
եւ
«ՅԱՌԱՋ - 50»
(Տպակոփուր 50-ամեայ հատորէն) 19€

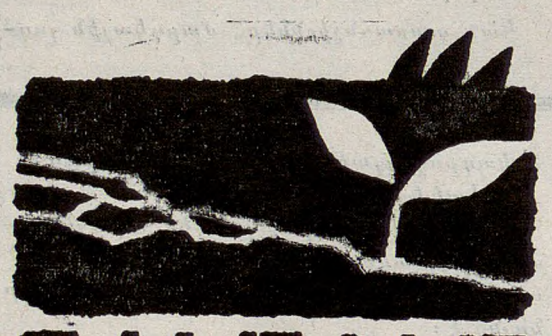
Դիմել՝ «ՅԱՌԱՋ»ի։
Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր գլուխ։

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝
ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■
Bédros Dourian
LE THEATRE ou LES MISERABLES
Պետրոս Դուրեան
ԹԱՏՐՈՆ ԿԱՄ ԹՇՈՒԱՌՆԵՐ (1871)
Ժամանակակից թատերախաղ
ի Հինգ Արարս եւ Ց'երիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16-ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՕՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire
Մուտքը՝ 5 եւրօ։

Date à retenir
Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre
CHENE France

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
MESSE DE REQUIEM

La Croix Bleue des Arméniens de France Section **«Lola Sassouni»** - Boulevard Oddo célébrera une messe de requiem à la mémoire de leurs enguérouhies disparues, le dimanche 26 octobre en l'église Sourp Hagop, 7, rue Arthur Michaud, 13015 Marseille.

⁂

SOIRÉE avec «NAVASART»
La Section **«Ter-Davtian»** de Chaville de la Croix Bleue des Arménlens de France
organise
le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

⁂

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du
SAMEDI 6 DECEMBRE
et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

CONCERT

dans la Cathédrale Sainte-Croix de Paris des Arménlens Catholiques, au profit des œuvres de la Paroisse Sainte-Croix
le jeudi 23 octobre à 20h45
Isabelle SABRIE, Soprano
Mourad AMIRKHANIAN, Basse
chantent :
des airs antiques de Monteverdi, Pergoesi, Scarlatti, Marcello
des airs et duos de Mozart, Donizetti, Bellini, Gershwin,
des airs arméniens de Babadjanian et Abrahamian
accompagnés au piano par :
Johan STRUYVE.
Entrée : 13, rue du Perche (angle rue Charlot), Paris 3e.
Participation aux frais : 15 Euros
Etudiants : 10 Euros
Réservations : Tél. : 01 44 59 23 50
ou 06 20 59 16 69
Métro : République, Filles du Calvaire

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à
la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23
JEUDI
23 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Ամերիկա : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·798 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·798

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԱՆԳԱՐԱՁԻ ՆՈՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Պոլսոյ պատրիարքը Մեսրոպ Աբք. Մուրթաֆեան ընկերակցութեամբ կրօնական ժողովի առեղնապետին, պատրիարքարանի խորհրդականներէն Գ. Տէօչմէճեանի ու իրաւաբաններէն Լ. Պաքարի, Հոկտ. 20-ին Անգարա մեկնած է, կը տեղեկացնէր «Մարմարա», (Հոկտեմբեր 21)։

Հոն նախ այց տուած է Վաքըֆներու ընդհանուր վարչութեան տնօրէնին։ Ան լսած է թէ միշտ նկատի ունին վաքըֆներու տեւականացումը եւ անոնց ծառայութեան բնական հունի մէջ չդունակութիւնը։ Տեղեկացուցած է թէ Դեկտեմբերին միջազգային մասնագէտներու մասնակցութեամբ համաժողով պիտի գումարուի, քննելու համար Թուրքիոյ եւ արտասահմանի հանրային բարեգործական հիմնարկներուն բնոյթը։

Վաքըֆներու տնօրէնէն ետք, Մեսրոպ Աբք· այցելած է կրօնական գործերու տեսուչին։ Ընդգծած է միջ–կրօնական երկխօսութիւններու կարեւորութիւնը եւ չէտած թէ պատրիարքական աթոռը պատրաստ է չարունակելու սկիզբ առած երկխօսութիւնը որ կ'օգնէ գործնական քայլերու, տարբեր կրօնքի ու դաւանանքի պատկանողներու խաղաղ համակեցութիւնը չարունակելով։

Մեսրոպ պատրիարք ակնարկելով հոգեւորական պատրաստելու դժուարութեան, կրկնած է իր առաջարկը որ համալսարանին մէջ ամպիոնի մը հաստատումը կրնայ կարեւոր չափով լուծում բերել հարցին։ Տեսուչը պատասխանած է որ ոչ – մահմետական համայնքներուն ամէնէն բնական իրաւունքն է ատիկա, եւ խոստացած է այդ ուղղութեամբ խորհրդակցութիւններ ունենալ պետական մեծամասնութեան հետ։

Օրուան Գ. հանդիպումը ան ունեցած էէ Ազգային ժողովին նախագահ Պ. Ա– ղունչի հետ։ Այդ ընթացքին ալ նիւթ եղած է հոգեւորական պատրաստելու խնդիրը։

Փոխ – վարչապետ եւ Արտաքին գործերու նախարար Ա. Կիւլի տուած այցին Մեսրոպ պատրիարք անդրադարձած է Հայաստանի եւ Թուրքիոյ յարաբերութիւններու զարգացնելու հարցին. բսած է թէ պատրիարքարանն ու հայ համայնքը իրենց կարելին կ'ընեն, բայց Հայաստանի ու Սփիւռքի Հայերը աւելի վստահութիւն ցոյց պիտի տան Թուրքիոյ, երբ տեսնեն թէ ան օրէնքով լուծած է կրօնական, կրթական, բարեսիրական հաստատութիւններուն դժուարութիւնները։ Ա. Կիւլ ըսած է· «Հարցեր գոյութիւն ունին բնականաբար եւատոնց լուծում պահանջելը ձեր ամենաբնական իրաւունքն է, իսկ օրէնսական լուծում գտնելը պետութեան պարտականութիւնը»։

Օրուան վերջին հանդիպումը պատրիարքը ունեցած է Վաքըֆներու պատասխանատու պետական նախարար Մ. Ա. Շահինի հետ։ Մեսրոպ Աբք. անգամ մըն ալ ներկայացուցած է համայնքային վաքըֆներու ունեցած խնդիրները։ Նախարարը ըսած է թէ ներկայի կառավարութիւնը ընդունած է նոր օրէնքներ եւ կանոնադրութիւններ, որոնց գործադրութեան մէջ երբեմն բարդութիւններ կը ծագին։ Անոնց սրբագրութեան համար կարելի է միասնական աշխատանք տանիլ։ Կառավարութիւնը կը փափաքի որ այս խնդիրները այլեւս լուծուին, ոչ միայն Եւրոպական միութեան անդամակցելու, այլ ամէն բանէ առաջ երկրին ընկերային մակարդակին բարձրացումը ժամանակակից չափանիշներու հասցնելու համար։

Մեսրոպ պատրիարք եւ ուղեկիցները նոյն օրը ուշ ատեն վերադարձած են Պոլիս։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍՈՒԱ ՊԱՅՐՈՒԻ ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ–Ը (Ֆրանսայի ժողովրդավարութեան Միութիւն) բացայայտ կերպով ցուցադրեց «իր տարբերութիւնը», երբ Հոկտեմբեր 21–ին ձեռնպահ մնաց Ազգային ժողովին մէջ, երբ կը քուէարկուէր 2004–ի պիւտճէի մուտքերը։ Կարելի է հաստատել թէ այս թեւը պատերազմի կը դիմէ իր մեծամասնութեան, այսինքն՝ ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ի դէմ։ Պայրու բացատրեց թէ ձեռնպահութիւն չի նշանակեր դէմ քուէարկել, բայց, բառերը բան չեն փոխեր։ Այս կացութիւնը անմիջական պատճառ դարձաւ, որ արդէն իսկ չրջանային ընտրութեան հարցը ծագի եւ Պերնար Աքոյէ, որ ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ի ընտրական լիազօրութիւններու մէկ պատասխանատուն է, յայտարարեց թէ Ռոն – Ալպի չրջանը ԻՒ – ԷՄ – ՓԷ–ն պէտք է դիւրաւրէ ցանկը, մինչ չրջանը, ցարդ ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ–ի ձեռքն էր։ Ան չեռաց է նոյնիսկ՝ «ԻՒ – ՏԷ – ԷՖ–ի մեծամասնութեան պատկանելու հարցը կը ծագի»։ 2004–ի պիւտճէի մուտքերու բաժինը քուէարկուեցաւ 173–ի դէմ 343 ձայնով եւ 30 ձեռնպահութեամբ։ Պայրու կ'ուզէր որ եկամուտի տուրքի նուազումը 3%–ի տեղ 1%–ի իջնէ, համաձայն չէր նաեւ կազուլի յաւելումին, քննադատեց նաեւ Զօրակցութեան Ճատուկ Նպաստը (Ա. – ԷՍ – ԷՍ) գործազրկութեան չրջանի վերջաւորութեան։

ՇԻՐԱՔ, նախքան ափրիկեան եօթեայ չրջապտոյտին ձեռնարկելը, Հոկտեմբեր 21–ին կարճ այցելութիւն մը տուած է Վալանսիէն (Հիւսիսային Ֆրանսա), ուր կրկին անգամ անդրադարձած է ընտրապայքարի իր լոզունգին՝ «ընկերային բեկում»ին։ Իր ելոյթին մէջ, ըսած է նաեւ թէ աչխարհականութիւնը չի բանակցուիր։ Կարելի չէ ընդունիլ, օրինակ, որ ամանք ապաստանին կրօնական ապաւութեան տուեկորոյս ըմբռնումի մը ետին։

ԱՊԻՃԱՆԻ ՄԷՋ, ԷՒ – ԷՖ – Ի–ի թըղթակիցը՝ Ժան Հելէն սպաննուած է Հոկտեմբեր 21–ին, համապղեստաւոր անձի մը կողմէ, հաւանաբար ոստիկան մը, մէկ փամփուչտով՝ դոր ստացած է գլխին։ Շիրաք, անմիջապէս իր վրդովումը արտայայտած է եւ լուսաբանութիւններ պահանջած։

ԻՐԱՆ վերջապէս յօժարեցաւ ընթացք տալ միջազգային հաւաքականութեան եւ Հոկտեմբեր 21–ին, Եւրոպայի երեք Արտաքին նախարարներուն (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա) տուաւ պէտք եղած երաչխաւորութիւնները, ինչ կը վերաբերի հիւլէական իր գործունէութեան ոչ պատերազմական նպատակներուն։ Այս նախարարներուն աննախընթաց այցելութեան առթիւ, Թեհրան յանձն առաւ, գրաւոր, ընդունիլ իր գործունէութեան ամբողջութեան հակակչիռը եւ վերջ տալ իւրանիոմի հարստացման։

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՆԳՈՒՐ մրցանակը չնորհուեցաւ, անակնկալօրէն, կանխահաս կերպով, այսինքն բուն ատենական թուականէն երկու չաբաթ առաջ, Հոկտեմբեր 21–ին։ Այս ձեւով Ակադեմիան ուզեց նշել մրցանակին հարիւրամեակը։ 2'003–ի Կոնգուռին արժանացաւ վիպագիր եւ դրական քննադատ՝ Ժան – Փիէր Ամէթ «Պրէմիի համանուհին» վէպին համար։ Էմմոնտ Շաւլ – Ռու (նախագահուհին) բացատրեց որ ուզած էին ապատ ըլլալ իրենց ընտրութիւնը կատարելու վերամուտի բազմաթիւ դիրքերուն

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 21/22)

«Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԷՄՔ Է»

Եւրոպական Միութեան Հարաւային Կովկասի յատուկ ներկայացուցիչը Հ. Տալվիթիէ Երեւանի մէջ հանդիպում ունեցած է Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի հետ, գլխաւորաբար նիւթ ունենալով Ղարաբաղի հակամարտութիւնը։ Հանդիպումին հետեւած մամուլի ասուլիսին ան ըսած է թէ նախորդ օրը տեսակցած է նաեւ ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի հետ, քանի որ պինդը կը նկատէ չրջանին մէջ կեդրոնական քաղաքական դէմք եւ բոլոր պատճառները ունէր՝ անոր հետ տեսակցելու։

Տալվիթիէ յոյս յայտնած է որ Ադրբեջանի նորընտիր նախագահը եւս Ր. Քոչարեանի նման պատրաստակամ կ'ըլլայ բանակցութեան հոլովոյթին, ինչ որ կարեւոր է հակամարտութեան կարգաւորման տեսակէտէն։

***

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–Ի ներկայի նախագահը որ Հոլանտայի Արտաքին գործերու նախարարն է՝ Շէֆէր, կարճատեւ այց մը կատարած է Հայաստան ու հանդիպում ունեցած նախագահ Ր. Քոչարեանի, բարձրաստիճան այլ պաշտօնատարներու հետ։ Մամուլի առուլիսի մը ան յայտնած է թէ Մինսկի խումբը չուտով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման նոր առաջարկներով հանդէս կու գայ։ Ըսած է թէ Եւրոպական Միութիւնը, Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ն եւ Եւրոպայի Խորհուրդը կը ձգտին հարցին վերջնական լուծումը տեսնելու եւ երկու երկիրներու նախագահները պէտք է սեղան նստին, այդ լուծումը գտնելու նպատակով։ Շէֆէր յոյս յայտնած է որ Ադրբեջանի նորընտիր նախագահը եւս բանակցութեան նոր պատուհան բանալու տրամադրութիւն ցոյց կու տայ։

Եւրոպացի դիւանագէտը Ր. Քոչարեանի հետ հանդիպումին անդրադարձած է նաեւ Հայաստանի մէջ քրէական, արդարութեան հարցերուն, բարեփոխումներուն։ Հանրային կազմակերպութիւններու հետ քննարկած է լրատուի ազատութեան հարցերը, յատկապէս «Ազատ» հեռատեսիլի կայանին վերաբերողը։

Շէֆէր կ'այցելէ նաեւ Թիֆլիս, ապա Բաքու։

Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ

Ադրբեջանէն արտաքսուած հայ գաղթականներու միութիւնը եւ հայրենակցական 18 միութիւններ Հոկտ. 17–ին Գիտութեան Ակադեմիային մէջ կլոր սեղան մը կազմակերպած ու ծայտարարութիւն մը հրապարակած են։ Անով ուշադրութեան կը յանձնուի Արցախէն, Ուտիքէն, Նախիջեւանէն եւ Ադրբեջանի այլ չրջաններէն գաղթածներու իրաւունքները պաշտպանութեան խնդիրը։

Ծայտարարութիւնը կը չեշտէ թէ այսօր ԼՂՀ–ի հակոզութեան տակ գտնուղ տարածքները ոչ քաղաքական, ոչ ալ աչխարհագրական տեսակէտով չէն պատկանած Ադրբեջանի։ Այդ տարածքներէն թիզ մը անգամ կարելի չէ զիջիլ անոր։ Ուտիքի հայութեան օրինական իրաւունքն է վերահաստատել իր գերիչխանութիւնը հայրենի հողին վրայ։ Նոյնն է պարագան Նախիջեւանի Հայերուն։ Ադրբեջանի զանազան բնակավայրերէն տեղահան եղած Հայերը իրաւունք ունին նիւթական, բարոյական եւ քաղաքական իրենց վրնասներուն համարժէք հատուցում ստանալու։ Ադրբեջան որպէս պատերազմի նախաձեռնարկ, պարտի հատուցել քաղաքացիներու կրած մնասը։

Ծայտարարութեան հեղինակները կոչ կ'ուղղեն Հայաստանի ու ԼՂՀ իչխանութիւններուն որ հետամուտ ըլլան գաղթականներու իրաւունքներուն պաշտպանութեան, բանակցութիւններուն նկատի առնեն Ադրբեջանի կողմէ Արցախի գրաւուած չրջաններուն պատմական եւ քաղաքական պատկանելիութիւնը։ Հայ–ադրբեջանական յարաբերութիւններու կարգաւորման հոլովոյթին մէջ օրակարգի բերել Նախիջեւանի հարցը։ Սկսիլ 1921–ի ռուս–թրքական պայմանագիրը անզօր հռչակելու ընթացքը։

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ՌԱԲՈՒՆԻՆԵՐԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱՁԵԻԻՆ ԶՕՐԱԿԻՑ

Պահպանողական ռաբունիներու միջազգային ընկերակցութիւնը զօրակցութիւն յայտնած է Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին, ինչպէս տեղեկացուցած է ԱՄՆ–ու Հայ Դատի Ցանձնախումբին գործադիր տնօրէնը՝ Արամ Համբարեան։ Այդ զօրակցութիւնը տրուած է ՄԱԿ–ի կողմէ ցեղասպանութեան պայմանագրութեան ընդունուելուն 15րդ տարեդարձին առթիւ։ Ռաբունիներու զօրակցութիւնը կու գայ աւելնալու հրէական բազմաթիւ կազմակերպութիւններու կողմէ նախապէս արտայայտուած նեցուկին։

Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւը Մայիս 21–ին միաձայնութեամբ ընդունուած էր ԱՄՆ–ու Գոնկրէսին Ներկայացուցիչներու ժողովին կողմէ ու կը սպասէ օրակարգի գալու։

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

ՏՈՒԹ. ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Երեւանի մէջ 2003 Սեպտեմբեր 15 – 20 տեղի ունեցաւ հայագիտական համաժողով մը, կազմակերպուած Հայաստանի Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի (ԳԱԱ) եւ Երեւանի Պետական Համալսարանի (ԵՊՀ) կողմէ համագործակցաբար, հովանաւորութեանը տակ Հանրապետութեան նախագահ Պր. Ռոպէրը Քոչարեանի: Պիտի քննարկուէին հայագիտութեան զանազան ճիւղերը եղող պատմագիտութեան, բանասիրութեան, մշակոյթի եւ Հայ եկեղեցւոյ վերաբերող հարցերու ներկայ վիճակը եւ անոնց զարգացման հեռանկարները:

Յիշենք, որ 2002 Մայիս 27 – 28–ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած էր Հայաստան – Սփիւռք երկրորդ Խորհրդաժողովը, որ յաջտակելի մնաց իր գայթակղեցուցիչ վերաբերմունքով, քանի որ ժողովի ընթացքին մեղի արդիլուեցաւ հայ լեզուի ուղղագրութեան մասին խօսիլ, հակառակ Խորհրդաժողովէն քիչ առաջ Հայաստանեան երեք թերթերու մէջ միաժամանակ հրատարակուած զրպարտագիրի մը, որ ստորագրուած էր Ակադեմիայի անդամ 27 անձերու կողմէ: Այդ զրպարտագիրի մէջ ազգային մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադառնալու Սփիւռքահայ եւ Հայաստանցի մտաւորականներու պահանջկոտ կեցուածքը նկատուած էր «Հայ մշակոյթի բայբայմանն ուղղուած միտումնաւոր բայլեր՝ թելադրուած օտար հայատեաց կեդրոններից» (*Տե՛ս* «Հայաստանի Հանրապետութիւն», 2002, Ապրիլ 13): Արդ, Խորհրդաժողովի ընթացքին մեղի իրաւունք չէր տրուած իսկ այդ զրպարտութեան դէմ բողոքելու: Հակառակ արգելքին սակայն, գայթակղութիւնը պայթեցաւ եւ բանաստեղծուհի Տիկին Սիլվա Կապուտիկեան ներողութիւն խնդրեց ըսփիւռքէն, այդ զրպարտագիրը առանց կարդալու ստորագրած ըլլալուն համար: Դէպքէն յետոյ, մեզի խոստացուեցաւ եւ Խորհրդաժողովի փակման բանաձեւին մէջ ալ արձանագրուեցաւ, «աչնան», Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայագէտներու մասնակցութեամբ պիտի գումարուի զուտ ուղղագրութեան հարցի քննարկումին նուիրուած ժողով մը:

Այս բոլորը յիշելով մեծապէս ուրախ էի, որ խոստացուած օրը եկած է եւ պիտի կարենանք վերջապէս քննարկել հայերէնի ուղղագրութեան ցաւոտ հարցը՝ բանասիրութեան մասնաճիւղի ծոցին մէջ:

Արդ, մեծ եղաւ յուսախաբութիւնս, երբ տարբեր աղբիւրներէ տեղեկացայ որ այս անգամ ալ արգիլուած է արտայայտուիլ ուղղագրութեան մասին: Կազմակերպիչները չեն ուզած այս նիւթը քննարկման դնել՝ վախնալով առեղծուելիք վիճաբանութիւններէ: Ուրեմն, հայազգիտական ժողով պիտի կազմակերպուէր՝ հայագիտութենէն դուրս թողլով... հայ լեզուի ուղղագրութեան հարցը: Մինչդեռ լեզուներու մասին ուսումնասիրութիւնները կը հիմնուին լեզուներու գրաւոր ձեւին վրայ...: Սոխրուած փոխեցի զեկուցումիս նիւթը եւ ուղղագրութեան փոխարէն ընտրեցի գրականագիտական նիւթ մը, հետեւելով առածին, որ կ'ըսէ թէ «բացականները միշտ յանցաւոր են»:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄԸ ԱՐԳԵԼՔԻ ՄԱՍԻՆ –

Հայաստանի մէջ տեղեկացայ որ գիտաժողովի բացումէն առաջ, Հայաստանի հեռատեսիլը յաջորդական երեք օրերու ընթացքին յայտարարած է թէ Սեպտեմբեր 15 – 20–ին Երեւանի մէջ հայագիտական միջազգային համաժողով մը տեղի պիտի ունենայ, սակայն ուղղագրութեան հարցը պիտի չքննարկուի:

ՆԻՍՏԵՐՈՒ ԲԱՑՈՒՄԸ

Սեպտեմբեր 15, երկուշաբթի առաւօտ պիտաժողովի պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Ակադեմիայի դահլիճին մէջ, նախագահ Պր. Ֆադէյ Սարգսեանի ելոյթով, որուն յաջորդեց Նախագահ Պր. Ռոպէրը Քոչարեանի յղած ուղերձի ընթերցումը, որով կը մաղթէր որ Երեւանը դառնայ հայագիտութեան մայրաքաղաքը: Սրտի ճմլումով լսեցի այս խօսքերը, մտածելով հայագիտութենէն դուրս ձգուած Հայոց գրաւոր լեզուի կացութեան մասին: Յաջորդեցին երկու կաթողիկոսներու օրհնանքները, Կրթութեան նախարար Պր. Ս. Երիցեան, Կըրթութեան եւ Մշակոյթի հարցերու Յանձնաժողովի նախագահ Տիկին Էր. Յակոբեանի, Ռուսաստանի Հայերու Միութեան նախագահ Պր. Ս. Աբրահամեանի ողջոյնի խօսքերը: Դադարէ մը յետոյ «Հայագիտութեան արդի վիճակը Հայաստանի մէջ եւ զարգացման հեռանկարները» նիւթով հանդէս եկաւ պատմագէտ Վլատիմիր Բարխուդարեան, իսկ պատմագէտ Ռիչարտ Յովհաննիսեան խօսեցաւ ըսփիւռքի մէջ Հայագիտութեան արդի վիճակին եւ զարգացման հեռանկարներուն մասին:

Կէսօրէ յետոյ սկսան հայագիտութեան չորս ճիւղերուն յատկացուած քուն զեկուցումները, որոնք տեղի կ'ունենային տարբեր չէնքերու տարբեր սրահներուն մէջ: Այնպէս որ ես բնականաբար ընտրեցի բանասիրութեան բնագաւառը եւ հինգ օր չարունակ հետեւեցայ բանասիրութեան նուիրուած զեկուցումներուն, որոնցմէ պիտի անդրադառնամ հայ լեզուի եւ ուղղագրութեան հետ ուղղակի կապ ունեցողներուն միայն:

ՈՐՈՇՈՒԱԾ ԷՐ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ՁԹՕՍԻԼ...

Առաջին զեկուցողը եղաւ Գրականութեան Ինստիտուտի Նախագահ Պր. Ազատ Եղիազարեան՝ «Գրականագիտութիւնը հայագիտութեան համակարգի մէջ» նիւթով, որով կը բացատրէր գրականագիտութեան դերը ժողովուրդի հոգեբանութեան զարգացման մէջ: Իրմէ յետոյ խօսք առաւ Համալսարանի դասախօս Պր. Յովհաննէս Բարսեղեան, որուն նիւթն էր «Հայոց լեզուի պատմութեան մի քանի հիմնահարցեր Հայաստան–Սփիւռք փոխյարաբերութեան տեսադաշտում»: Արտայայտեց հետեւեալ դատափարը.– «Լեզուն ժողովուրդին է թէեւ, սակայն ժողովուրդին տէրը պետութիւնն է, հետեւաբար, լեզուն պետական է»: Այս դատափարը, նաեւ զեկուցողի կրքոտ, բարկացոտ վիճակը, տեղ – տեղ մեղի համար անհասկնալի բորբոքած արտայայտութիւնը, ձայնի յանդիմանական չեչտը մխանալով ուղղագրութեան եւ լեզուի «միասնականացման» մասին արտայայտած իր դաղափարներուն, տեղի տուին վիճաբանութիւններու: Պետական համալսարանի դասախօս Պր. Լեւոն Եղեկեան հարց կու տար թէ ինչպէ՞ս կարելի է արեւելահայերէնն ու արեւմտահայերէնը միասնականացնել, երբ արեւմտահայերէնը սահմանական ներկայի մէջ «կը» մասնիկը կ'օգտագործէ (կը խոսիմ), իսկ արեւելահայերէնը անորոշ դերբայի արմատին վրայ կ'աւելցնէ «ում» մասնիկը «եմ» օժանդակ բային հետ (խօսում եմ): «Իւրաքանչիւր լեզու իր ձեւով պէտք է պարզանայ» եղաւ իր եզրակացութիւնը: Իսկ երբ ուղղագրութեան միասնականացման մասին անդրադարձաւ, սրահին մէջ մի քանի հոգիէ

Դաւիթ Ենգիպարեան 27 տարեկան երաժիշտ մըն է. աքորտէոն կը նուագէ: Այդ մարզին մէջ այնքան ուշագրաւ եղած է որ միջազգային մամուլի հատընտիր «Գուռիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը (Հոկտեմբեր 16 – 22) «Վաղուան դէմքեր» սիւնակին մէջ ծանօթացուցած է զինքը, տեղեկութիւնները քաղելով հունդարական մամուլէն:

Դաւիթ ծնած է Երեւան, 1995–ին մեկնած է Պուտափէշտ, ուր արդէն հաստատուած էր եղբայրը: Հոն երաժշտանոց կը յաճախէ, կապ կը հաստատէ ճոպի երաժիշտներու հետ: Շնորհիւ նիւ – եորքցի նախկին աքսորեալի մը, դիւտը կ'ընէ թանկոյին. ատով նոր դուռ մը կը բացուի իր կեանքին մէջ: Մեծապէս կը տպաւորուի Ամերիկայի Ազգային Փիլհարմոնիկ նուագախումբին ախորժութենէն: Տխրութիւն, որ ինչպէս ինք կ'ըսէ, «կը միաձուլէ նախանձը, արբեցումն ու զայրոյթը»: Կարճ ժամանակի մէջ Ենգիպարեան կը դառնայ պուտափէշթեան գիշերներու աքսորտէոն նուագողը: Կը նուագէ սրճարաններու, թատրոններու, նաեւ օփերային եւ Ֆրանց Լիսթ ակադեմիային մէջ, նոյն ատեն ժապաւէններու երաժշտութիւն ձայնագրելով: Այդ առիթով կը ծանօթանայ իր ապագայ երբեակին տարբերուն. քսնթրբըպաս նուագող Ժ. Պ. Հոլվաթի ու կլեթառահար Կ. Ցուհացի: Արդիւնքը կ'ըլլայ հայկական, բայց նաեւ կեդրոնական եւրոպական մոթիւներով ճոխացած արդաթափ թանկօ մը: Հունդարական թերթ մը կը դրէ իր մասին թէ Ենգիպարեան իսկական համաշխարհային երաժիշտ մըն է: «Այնոր աքորտէոնը պուէնոս – այրէսեան թանկօն կը հնչեցնէ, առանց որ ան մոռնայ երեւանեան իր արմատները, կամ իրողութիւնը թէ այլեւս պուտափէշթցի մըն է որ աւելի յաճախ կը նուագէ հունդարացի երաժիշտներու ընկերակցութեամբ:

տերանէն հնչեց «Որոշել էինք որ ուղղագրութեան մասին պիտի չխօսենք» նախադասութիւնը: Սակայն արդէն խօսած էր: Հայաստանցիք անդիտակցաբար չէին կարողացած յարդել իրենց իսկ կողմէ տրուած որոշումը: Այս դէպքը կը փաստէր թէ ուղղագրութեան հարցը կարելի չէ զանցել եւ այդ մասին չխօսելու որոշում կայացնողներն անդամ ստիպուած կ'ըլլային անդրադառնալու անոր: Վէրքը մէջտեղն էր, իսկ բժիշկները չէին ուզեր զայն տեսնել եւ բուժել:

Յաջորդ նիստին խօսք առաւ Ամերիկայէն Տիկին Ռուբինա Փիրումեան, «Ցեղասպանութեան յառաջացուցած ազգային ինքնութեան տագնապը եւ փր ազգեցութիւնը դրականութեան վրայ» նիւթով: Նշեց թէ հայերէնի ուղղագրութիւնը բաղկացուցիչ տարրերէն մէկն է Հայու ինքնութեան եւ 1922–ին հայերէնի ուղղագրութեան փոփոխութիւնը ազդած է Հայոց ինքնութեան վրայ եւ փոփոխութեան ենթարկած զայն: Զարմանալիօրէն հակաճառող չունեցաւ:

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ Է

Յաջորդ օր, Երեքշաբթի, Սեպտեմբեր 16, խօսք առաւ լեզուի տեսչութեան փոխ – տնօրէն Պր. Յովհաննէս Զաքարեան, որու նիւթն էր «Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուի քաղաքականութեան հիմնադրոյթները»: Այս չատ կարեւոր նիւթի մասին խօսելով ըսաւ.– «Ինչ դարերէն սկսեալ հայերէնը եղել է հայկական ցեղերու խօսած լեզուն եւ Հայոց լեզուն փաստօրէն կատարել է պետական լեզուի դեր: Այսօր էլ Հայաստանի Սահմանադրութեան մէջ նշուում է որ Հայաստանի պետական լեզուն հայերէնն է: Նշուում է նաեւ որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը աջակցում է սահմաններից դուրս գտնուող Հայերի ջրջանում Հայոց լեզուի պահպանմանն ու տարածմանը, թէեւ Պետութեան աջակցութիւնը առայժմ բարոյականից այն կողմ չի գնացել»: Սահմանադրութեան մէջ նշուած լեզուի կանոնակարգման հարցին անդրադառնալով ըսաւ.– «Գրական արեւելահայերէնի կանոնակարգման աշխատանքները ո՛չ բաւարար խորութեամբ են տեղի ունենում, իսկ գրական արեւմտահայերէնի կանոնակարգումը մեր երկրում, ցաւօք, անուշադրութեան է մատնուած: Սահմանադրութիւնը խրախուսում է արդի գրական հայերէնի երկու ճիւղերի մերձեցումն ու մխանայումը: Այդ երկու ճիւղերի դոյութիւնը զգալի խոչընդոտ է մեր ազգի տարբեր հատուածների փոխ–ըմբռնման եւ հաղորդակցութեան համար»: Ցայտնեց նաեւ միտքը, թէ «Ուղղագրութիւնը ամենաարհեստական խոչընդոտն է, որ ժամանակին ստեղծուել է քաղաքական թշնամանքի մթնոլորտում: Իսկ ներկայիս պերիշխում են իրերամերժ հատուածական չահերը, պատուախնդրական նկրտումները, որոնք յանդիման են անպատուղ առճակատումների: Զկայ մի ուժ, որ համազգային չահից ելնելով կարողանայ բեկում մտցնել իրավիճակի ներկայ հաշուեկշռում»:

Չհասկցայ թէ ի՞նչ քաղաքական թըշնամանքի մասին է խօսքը: Սովետները թշնամի կը նկատէին Խորհրդային Միութենէն դուրս գտնուող ամբողջ աշխարհը: Արդ, Խորհրդային Միութենէն դուրս գտնուող «թշնամի»ներո՞ւն են որ ստեղծած են ուղղագրական խոչընդոտը, թէ ոչ նոյնիսկ Մոսկուան է որ Լենինի դեկրետով (հրամանագրով) փոփոխութեան ենթարկած է մեր ազգային ուղղագրութիւնը Հայաստանի մէջ, ստեղծելով հայերէնի ու Սփիւռքի մէջեւ այդ ուղղագրական պատնէշը՝ գրաւոր հաղորդակցութեան գետնի վրայ: Այս մասին լաւ է պարխիներուն դիմել եւ զանոնք խօսեցնել:

Զեկուցումի վերջաւորութեան, սրահին մէջէն մէկը պահանջեց կրկին կարդալ ուղղագրութեան մասին եղող պարբերութիւնը, ինչ որ կատարուեցաւ: Իսկ ես առարկեցի «պետական լեզու» արտայայտութեան դէմ, բացատրելով որ ժողովրդավար երկիրներու մէջ այդ եզրը ընդունելի չէ: Որեւէ լեզու կրնայ կոչուիլ տուեալ երկրի «պաշտօնական» լեզուն (langue officielle), բայց կարելի չէ ըսել «պետական լեզու» (langue d'Etat): Լեզուն ժողովուրդինն է եւ կարելի չէ պետութեան մը սեփականութիւնը դարձընել զայն: Օրինակ, Ֆրանսերէնը պետական լեզու չէ Ֆրանսայի համար, այլ Ֆրանսայի պաշտօնական լեզուն է եւ նոյնպէս պաշտօնական լեզուն է Ափրիկեան չատ մը երկիրներու: Մինչ սովետական ամբողջատիրական, բռնատիրական կարգերը կրնային պետական լեզուի յղացք մը պարտադրել սովետական ժողովուրդներուն, քանի որ Սովետական Միութեան մէջ ամէն ինչ պետական էր եւ լեզուն բացառութիւն չէր կրնար կազմել: Եւ մենք տեսանք թէ ի՞նչ պատահեցաւ 1922–ին, երբ մէկ դեկրետով Հայաստանի ժողովուրդը պարտաւորեցաւ փոխել իր դարաւոր ուղղագրութիւնը, որուն պատճառաւ մինչեւ այսօր կը տառապինք գրաւոր հաղորդակցութեան պարագային՝ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ:

Պր. Զաքարեան պատասխանեց թէ Հայաստանի մէջ պաշտօնական լեզու ըսելով կը հասկցուի «պաշտօնական գործաւարութիւններու եւ դրագրութեան լեզուն, իսկ հայերէնը պետական լեզու է»: Այսինքն, թէ մինչեւ այսօր դեռ սովետական օրէնքներով կը գործեն, որովհետեւ դեռ սովետական մտածողութիւնն է որ կը տիրապետէ: Կը հետեւի որ լեզուի կալուածին մէջ ամէն ինչ պետութիւնը պիտի որոշէ եւ չյայտնի չէ թէ ե՞րբ:

(Շար. 1)

ՊՈՒՏԱՓԷՇՏԵԱՆ ԳԻՇԵՐՆԵՐՈՒ ԹԱՆԿՕՆԵՐԸ

ՁԱՅՆ ՄԵՂ ԳՅՈՒՂԻՑ

– 1933 –

Ամպրոպային ահեղ գիշեր էր։ Ես ու Մարիամ մեր սենյակում էինք։ Ես գրում էի, նա կարդում։ Ամեն անգամ, երբ կայծակը լուսավորում էր սենյակը, նա ինձ ասում էր.

– Ինչ լավ է, որ դու ինձ հետ ես։ Ես այնքան եմ վախենում ամպրոպից։

Ես ժպտում էի նրա վախկոտության վրա։ Ինչպե՞ս կարող էր նա վախենալ, երբ ես կողքին էի։ Ես ինձ ուժեղ էի զգում նրա համար։ Ես պատրաստ էի ամեն ինչ անել նրա համար։ Ես ուզում էի, որ նա ինձ միայն ուրախություն տա։ Ես ուզում էի, որ նա ինձ միայն երջանիկ տեսնի։

Ես ինձ զգում էի նրա հոգու տերը։ Ես ուզում էի, որ նա ինձ պաշտի։ Ես ուզում էի, որ նա ինձ միայն սիրի։ Ես ուզում էի, որ նա ինձ միայն ինքը լինի։

Ես ուզում էի, որ նա ինձ միայն ինքը լինի, որովհետև ես գիտեի, որ ինքը ինձ միայն ինքը չի լինի։

Ես գիտեի, որ նա ինձ չի սիրում։ Ես գիտեի, որ նա ինձ չի սիրում, որովհետև ես գիտեի, որ նա ինձ չի կարող սիրել։

Ես գիտեի, որ նա ինձ չի կարող սիրել, որովհետև

(Շար. ա. էջէն)

յաղթական է Ի. Սվիւս: Ընդդիմութեան թեկնածու, «Մուսավաթ» կուսակցութեան առաջնորդ Ի. Ղամպարով ստացած է քուէներու 13,97 տոկոսը: Վաւերական նկատուած է 2 միլիոն 421 հազար 61 քուէ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ներքին նախարարը՝ Ն. Սարքոզի այցելութիւն մը տուաւ Ուիս – Օրանժիսի ռաբունին, որ բերանացի, ցեղապաշտ նախատինքներու թիրախ եղած էր իր զաւկին հետ: Նախարարը չեշտեց որ «երբ հրեայ մը կը նախատուի, ամբողջ ազգային հաւաքականութիւնն է որ կը նախատուի: Պէտք է մերժել բռնատրութիւն մը գոնել հակահրէութեան: Բռնատրութիւն չկայ: Կը նշանակէ նեբել աննեբելին»:

ՄԱԼԵԶԻՈՑ վարչապետը յետքայլ ընծներ եւ կը կրկնէ հակահրեայ իր արտայայտութիւնները: Այս անգամ, «Պանքոկ – Փոսթ» թերթին տուած հարցազրոյցի մը մէջ է, որ կը չեռէ թէ իր առաջին խօսքերուն (Հրեաները աշխարհը կը ղեկավարեն) հակազդեցութիւնները ցոյց տուին, որ իրաւունք ունէր: Ան կ'ըսէ, Իսրայէլ փոքր երկիր մըն է, չատ հրեայ չկայ աշխարհի մէջ: Բայց, այնքան լիրբ են, որ ասպարէզ կը կարդան ամբողջ աշխարհի: Նոյնիսկ երբ ԱՄՆ ո՛չ ըսին, կը չարունակեն: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ այդ բոլոր անձերուն զօրակցութիւնն ունին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մելքոն ընտանիքը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Հոկտեմբեր 26-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց կնքամօր՝

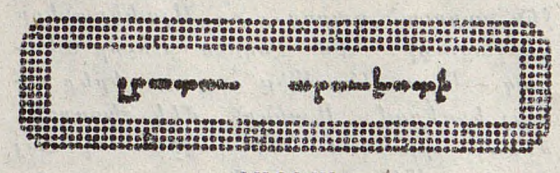
ԷՎԼԻՒՆ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարելիցին առթիւ:

Ի պիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՅԵՏԱՋԳՈՒԱԾ Է

Մարսէյլ – Պուլվ. Օտտոյի «Լէօլա Սաուսնի» մասնաճիւղին տարեկան հոգեհանգիստը յետաձգուած է կամքէ անկախ պատճառներով, անորոշ թուականի:

ՎԱՐԴԱՆ ԱՐԱԿԵԼԵԱՆ

Իրենց գործերը կը ցուցադրուին Հոկտեմբեր 27-էն Նոյեմբեր 1,

Galerie EVERARTS,
8, rue d'Argenson, 75008 Paris,
tous les jours de 13h à 19h sauf le dimanche.

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

organise

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN

interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN

du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30

en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP

à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre

EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine

par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)

«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

«ԾԱՌԱՋ» ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ

ՕՐԵՐ ԵՒ ԺԱՄԵՐ 16€

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐ

ՆԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՆՑՔԵՐԳԻ 13€

ԲԱՑ ՏՈՄԱՐԸ 12€

ԿՐԱԿԸ ԿՈՂՔԻՍ 12€

ԵՒ

«ՅԱՌԱՋ - 50» 19€

(Տաղկախաղ 50-ամեայ հաւատարմագիրներ)

Դիմել՝ «ԾԱՌԱՋ»ի.

Թղթատարի ծախք՝ 6 €, հատոր դլուխ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIRÉE

avec «NAVASART»

La Section «Ter-Davtian» de Chaville
de la Croix Bleue des Arméniens
de France
organise
le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises
au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

***

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

«TRENTE-TROIS PEINTURES ET AQUARELLES»

G. ROHNER

Retrospective

Du 9 octobre au 8 novembre

Tous les jours de 10h à 18h, sauf le dimanche.

«ԾԱՌԱՋ»Ի ՔՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՍԼԱԳԻՆԸ

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուք	125	(149,50)
Ծննդեան	125	(149,50)

Բոլոր ազդերու ասկերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՕՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12-13 տող) մեծացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

17e CYCLE DE LECTURES
MISES EN ESPACES
D'ŒUVRES DE
DRAMATURGES
ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Bédros Dourian
LE THEATRE
ou
LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան
ԹԱՏՐՈՆ
կամ
ԹՇՈՒԱՌՈՒՆԵՐ (1871)
Ժամանակակից թատերախաղ
ի հինգ Արարս եւ Ց'երիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16-ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՕՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Մուտքը՝ 5 եւրօ:

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre

CHENE France

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire: N° 55935

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France

17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 24
VENDREDI
24 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Արտասահման : Տար· 230 Եւրօ — Վեցամսեայ : 122 Եւրօ
Ամերիկա : Տար· 270 Եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 Եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 Եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 20·799 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·799

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԻՆ

Մեծ պետութիւնները չնորհաւորեցին իշամ Ալիեւի խարդախուած ընտրութիւնը, անտեսելով ինչ որ անկանոն եւ ապօրինի էր այդ ընտրութեան մէջ: Կարեւորը՝ քարիւղն է:

Տեղւոյն վրայ, հալածանքը սաստկացած է ընդդիմադիր տարրերուն դէմ, ըլլան անոնք ղեկավարներ, լրագրողներ, եւ զինուորեալներ: Հաւաքական ձերբակալութիւնները չեն դադրած: Անոնք ըսկսած են ընտրութեան վաղորդայնին իսկ (Հոկտեմբեր 16): Ոչ ոք կ'ուրանայ որ իշամ Ալիեւի ստացած 76,84% ձայները չեն համապատասխաներ իրականութեան: Հոկտեմբեր 17–էն 21, չուրջ 300 հոգի ձերբակալուած է, որոնց կարգին Դեմոկրատ կուսակցութեան նախագահը՝ Սերտար Գալաօղլու, Մուսաւաթ կուսակցութեան փոխ – նախագահը՝ Իպրահիմ Իպրահիմլի, ժողովուրդ կուսակցութեան պետը՝ Փանախ Հուսէյնով, ընդդիմութեան երեսփոխան Ահազատէ եւ բազմաթիւ ուրիշներ: Քաղաքական երկու պատասխանատուները՝ Ռուֆ Ա-րիֆօղլու («Մուսաւաթ» թերթի խմբագրապետ) և ուրիշ մը Նորվեկիոյ դեսպանատունը ապաստանած կը մնան: Ուրիշ լրագրող մը Մուկափիլօղլու, իր աշխատավայրը ձերբակալուած է: Շատեր նաեւ անհետացած են: Այս «քաղաքական» ոճրակուած ձերբակալութիւնները ԱՄՆ–ու Պրաքէն նախարարութեան բանբերին կողմէ, կը մատնուին նաեւ Օ–ԷՍ–Սի–Ը–ի դեմոկրատ հիմնարկներու եւ մարդկային իրաւանց Գրասենեակը: Այս հիմնարկին համաձայն, ընդդիմութեան շուրջ հարիւր ներկայացուցիչներ, որոնք կը գործէին ընտրական տեղական յանձնախումբերու մէջ, բանտարկուած են, որովհետեւ մերժած էին վաւերացնել ձայներու այն հաշիւը որ իրենց կը տըրուէր եւ չէր համապատասխաներ իրականութեան: Հիմնարկին նախագահը՝ Քըրիսթիան Սթրոհալ յայտարարած է այս առընչութեամբ. – «Բոլորովին անընդունելի է որ ընտրական պաշտօնական պատասխանատուները ստիպուած ըլլան ընտրական հաշուետուութիւն մը ստորագրել ճնշումի եւ սպառնալիքի տակ, իրենց ընտանիքին կամ աշխատանքին վերաբերող»:

Հոկտեմբեր 23–ի Գուրիէ Էնթէրնասիոնալն ալ հրատարակած է Մոսկուայի Վեդոմոսթի թերթին մէկ յօդուածը, ուր կը չեշտուին այս անկանոնութիւնները: Օ–ԷՍ–Սի–Ը–ի բաջուի դէտը դիտել կուտայ. – «Կարգ մը Ադրբեջանցիներ կ'ըսեն թէ կորնչուցած են իրենց յոյսը ժողովրդավարութեան եւ Եւրոպայի հանդէպ»: Ան, նաեւ կու տայ խարդախութեանց ցանկը լեհ օրաթերթ՝ Ռըչեչփոսթոլիթայի: Բայց, այս ամբողջը ոչինչով արգելք եղած է որ Օ–ԷՍ–Սի–Ը–ն ալ եւ այլ մեծ պետութիւններ ճանչնան ընտրութիւնը, արհամարհելով ժողովուրդը: Օ–ԷՍ–Սի–Ը–ի պատուիրակութեան պետը այն եզրակացութեան հասած է, որ Ադրբեջան առիթը փախցուցած է ժողովրդավար ընտրութիւններ կատարելու: Ոմանց համար, այդ դնահատումը չատ թեթեւ է: Այլ պետութեանց ղեկավարներ ոչ մէկ քննադատութիւն ըրած են: Բաքու – Ճէյհան նաֆթուղին չատ կարեւոր ազդակ մըն է ԱՄՆ–ու ժանդարմային ապահովութեան ծրագրին մէջ...:

Թերթը հարց կու տայ՝ «Ի՞նչ է այս դերպատասխանական ծրագրին ապագան»: Այս է պոր ուշադրութեամբ կը դիտեն Ուզբեկիստանի նախագահը՝ Կարիմով եւ աղջիկը Կիւնարա, Կիրգիզստանի նախագահը՝ Ակայեւ եւ զաւակը՝ Այդար, Ղազախստանի նախագահը Նազարբայեւ եւ իր երեք աղջիկները, մանաւանդ երիցագոյնը՝ Դարիկա:

Այս «դերպատասխանական սիսթեմը», ի զօրու է արդէն Գոնկօ, Սուրիա եւ այժմ՝ Ադրբեջան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՑԻԼ բոլորովին մերժեց ՄԱԿ–ի բանաձեւը, որ կը հրահանգէր իրեն վերջ դնել «պաշտպանութեան պատ»ին կառուցման եւ քանդել արդէն չինուած մասը: Կառավարութեան թիւ 2–ը Եհուտ Օլմերթ յայտարարած է այս առթիւ. – «Ապահովութեան ցանկապատը պիտի չքանայ կարելի կարճ ժամանակի մէջ: Նկատի չենք առներ ՄԱԿ–ի սովորական մեծամասնութիւնը, որ սխալ պատճառներով մեզի թշնամի է: Համայն աշխարհ մեզի եւ Միացեալ Նահանգներու դէմ է»: Բանաձեւը քուէարկուած էր 46 ձայնով (թեր) եւ 4՝ դէմ: Պաղեստինեան Իշխանութեան վարչապետը՝ Քորէյի դոհ էր այս քուէարկութենէն:

ԱՐԱՖԱԹ կրկին կոչ ըրաւ միջազգային հաւաքականութեան որ վերջ դնէ Իսրայէլի «զինուորական խելագարութեան»: Արդարեւ, Իսրայէլի օդուժը կը չարունակէ իր ռմբակոծութիւնները Գազայի պօտիին վրայ: Աւելի քան 10 մեռեալ եւ տասնեակներով վիրաւորներ կային Հոկտ. 22–ին եւ նոյն օրը Համասի երեք զինուորեալներ ալ ծանրօրէն վիրաւորուած էին իրենց կառքին պայթումէն:

ՇԻՐԱՔ, Հոկտեմբեր 22–ին, Նիժեր մեկնեցաւ, ուրկէ Մալի կ'անցնի, չորս օրուան ափրիկեան իր չրջապտոյտը կատարելով: Ֆրանսա առաջին օժանդակողն է Նիժերիոյ (49,5 միլիոն Եւրօ:

ԳԱՆԱ–ԱՆՇԷՆԼԻ (երկիծական·չափաբաժերթը) կը հաղորդէ իր վերջին թիւով (Հոկտ. 22) մէջ, որ տիկին Պերնատէթ Շիրաքի Հոոմ ճամբորդութիւնը բաւական սուղի նստած է, նախ չքեղադոյն պանդոկի մը ընտրութեամբ (Հասլէր), ուր մէկ պարզ սենեակը 435, 45 Եւրօ կ'արժէ մէկ դիշերուան համար եւ յարկաբաժիններ ալ (սիւիթ) 3131,82 Եւրօ: Նախագահին կնոջը ընկերացած են չուրջ 40 հոգի եւ բոլորն ալ այդ պանդոկը հաստատուած են, մինչ Ֆրանսա տրամադրելի չքեղ յարկաբաժիններ ունի Հոոմ (դեսպանատուն, Ֆարնէզէ պալատը): Գանարի հաշիւին համաձայն, երեք օրուան ճամբորդութիւնը աւելի քան 300 հազար Եւրօ արժած է:

ԻՓՍՈՍ–ի (Լը Փուէնի համար) հարցախոյզին համաձայն, նախագահական ընտրութեան աչի թեկնածուներու դիրքը կը հանի Սարքոզի, իրմէ եռք կու գան Շիրաք, Ռոֆարէն, Պայրու, Ժիւփէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՃԱՄՓՈՓՐԷՍ,

(Հոկտեմբեր 22 / 23)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԸ ԱԽԱՐՏԱԾ

Հոկտեմբեր 27–ի դատաքննութիւնը ափարտած է, կը սկսի դատական վիճաբանութիւններու փուլը: Այս մասին յայտարարած է Հեկտեմբեր 21–ին Երեւանի Կեդրոն եւ Նորք – Մարաշ համայնքներու Ա. ատեանի դատաւորը Սամուէլ Ուզունեան:

ԼՂՀ

ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՊԱՏՄԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

«Հայաստան» հիմնադրամին նոյեմբեր–եան մարաթոնին առթիւ նախագահ Ա. Ղուկասեան եւ հիմնադրամի նոր գործադիրը անօրէնը Նայիրա Մելքումեան Հոկտեմբեր 23 – Նոյեմբեր 8 չրջապտոյտ մը կը ձեռնարկեն: Անոնք նախ Նիւ – Եորքի մէջ կը մասնակցին բարերարներու մեծարման հանդիսութեան, ապա կ'անցնին Գարիֆորնիա – Լոս – Անճըլըս, Սան Ֆրանսիսքօ, Ֆրէզնօ – ուր հանդիպումներ կ'ունենան համայնքներու ներկայացուցիչներու հետ, մարաթոնին նախապատրաստական աշխատանքներուն մասին: ԱՄՆ–էն կը հասնին Ֆրանսա, ուր Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն հանրութեան հետ հանդիպումներ տեղի կ'ունենան: Հեռատեսիլի մարաթոնին նախօրեակին, Նոյեմբեր 23–ին, գործադիր տնօրէնը կրկին կը գտնուի Լոս – Անճըլըս, ներկայ ըլլալու դրամահաւաքին:

⁂

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՃԱՏՐԱԿ
ԿԻՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԱՒՈՑԵԱՆ

Պուլկարիոյ Փլովտիւ քաղաքին մէջ ճատրակի Եւրոպայի խմբային ախոյեանութեան մասնակցած Հայաստանի կիներու կազմը առանց որեւէ պարտութեան դրաւած է առաջին դիրքը: Ելենա Դանիէլեանէ, Լիլիթ Մկրտչեանէ եւ Նելլի Ազինեանէ բաղկացած խումբը մարզած էր Արսէն Եղիազարեանը: Հայուհիները չահած են 13,5 կէտ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱԿԱՆ ԱՃԸՂ

Թուրքիոյ վարչապետը Թ. Էրտողան ձեռնարկած է Կիրգիզստանի ու Տաճիքիստանի չրջապտոյտի մը որ բաւական լայն արձագանգ գտած է թէ՛ չրջանի երկիրներուն, թէ՛ արեւմուտքի լրատուներէն: Այս վերջինները այժը կը նկատեն Թուրքիոյ կողմէ վերազարձ մը դէպի Միջին Ասիա:

Թուրքիոյ նախկին հանրապետութեան նախագահներէն Թ. Իոզալ միշտ յատուկ կարեւորութիւն կու տար այդ չրջանի թրքախօս երկիրներուն հետ լաւ յարաբերութիւններու պահպանումին. իսկ անոր մահէն վ վեր այդ մարզը Անգարայի հետաքրքրութիւններուն առաջնայինն էրն չէր: Էրտողանի այցով այդ աւանդութիւնն ալ վերահաստատուած կը նկատուի:

Արեւմտեան լրատուիւններու, ինչպէս՝ «Ասոչիէյթըտ փրէս»ը, մեկնաբանութիւնը այն եղած է որ Թուրքիա հետամուտ է միջնադարեան իր չահերը օրակարգի բերելու:

Տեղական – տաճիկ ու կիրգիզ – մամուլը դիտաւոր տեղը յատկացուցած է Թ. Էրտողանի այցին. գրած են թէ Թուրքիա չրջանային կարեւոր ուժ է եւ Սեպտեմբեր 11–էն ի վեր կը սպասէր տեսնելու թէ չրջանին մէջ Ռուսաստան եւ ԱՄՆ ինչպէս ազդեցութիւն պիտի գործեն իրարու վրայ: Ներկայիս որոշած է չարժման անցնիլ ու կ'ուզէ Միջին Ասիոյ մէջ կարեւոր դեր ստանձնել: Կ'ըսեն թէ Թուրքիա կը փորձէ Ռուսաստանի ձգած թըրքական հանրապետութիւնները տարիներ եռք կրկին սիրաչահիլ ու Ռուսաստանի հետ մրցակցութեան մէջ մտնել:

ՈՒՐԱՑՈՒ՛ԻՄ, ՈՒՐԱՑՈՒԻՄ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԲ

Հայկական հարցին մասին հետաքրքրական, բայց ոչ զարմացնող երեւոյթ մը ուշադրութիւն կը դրաւէ Թուրքիոյ մէջ: Քանի՛ քանի անգամ լրատուիւները անդրադարձան ու քննադատեցին (նաեւ Թրքականները) Հայկական հարցին մասին հերքումի, ուրացումի պնդումներուն մինչեւ դպրոցական ծրագիրներուն մէջ տեղ տալու քաղաքականութիւնը: Այդ կեցուածքը Թուրքիոյ համար վարկաբեկիչ, ամօթալի նըկատողներ եղան, պաշտօնական դէմքերու եւ դիրքերու դժգոհութիւն եւ բողոք յայտնուեցաւ, կրկնուեցաւ Թէ կատարուածը անյարիր էր Եւրոպայի անդամակցութեան ձգտող երկրի մը որ փաստը կու տար Թէ պատրաստ չէ իր անցեալին հետ հաչուեյարդարի, եւլն.: Ամէն բողոքի, դիմումի տրուած պաշտօնական պատասխաններու միջին եզրը այն էր որ անխորհուրդ քայլ էր առնուածը, պէտք էր ու պիտի՛ սրբագրուէր:

Հակառակ այս հաւաստումներուն, փոխուած բան չկայ· գոնէ տակաւին: Հոկտեմբեր 17 թուակիր «Ակօս»ը նոր փաստ մը կու տայ այդ մասին· Մալթէպէի համալսարանը սկսած է «Բարի՛ լոյս Մարմարա» անուն թերթով մը մասնակցութիւն բերել ուրացումի, խեղաթիւրումի քարոզչութեան: Թերթը կը բաչխուի ուսանողներուն եւ որպէս օժանդակ աղբիւր կը գործածուի «Ցեղասպանման պատմութիւնը» դասին: Աւելորդ է ըսել Թէ Ռուսերու հետ գործակցող Հայերու դաւաճանութեան, հայկական վայրագութիւններու նոյն հէքեաթներն են որոնք կը հրամցուին, որպէս մերկացում «Հայկական քարոզչութեան եւ ահաբեկչութեան կեդրոններու "Ի. դարու առաջին ցեղասպանութիւնը" հռչակած պատահարներուն»:

Երեւոյթին հետաքրքրական կողմը այն է որ Թրքական իշխանութիւնը հակազդեցութեան մղած է «Ակօս»ի խմբագրութիւնը որ նոյն Ա. էջին խմբագրականը խորագրած է· «Այս ընթացքը ընթացք չէ»: Հոն կ'ըսուի· «Երբ կարելի է փոխադարձ հասկացողութեան մթնոլորտ ստեղծել, հարցադրումի ժողովրդավար հոլովոյթի մը սկիզբ դնել ու ատով թէ՛ Սփիւռքի Հայերուն կեցուածքը մեղմացնել, թէ՛ յարաբերութիւնները փոխադարձաբար բնականոնացնել, յամառօրէն խուսափիլ եւ հակառակ ուղղութեամբ շարժելով պատմութիւնը ամէն օր նոր սուտերու վրայ հիմնել ո՞ր լուծումին կրնայ նպաստել: Թուրքիա սուտի ու խեղաթիւրումի վրայ հիմնած այս նոր մեթոտաբանութեամբ արդարացի չի՞ հռչակեր Սփիւռքի Հայերուն ընթացքը որուն բուն նպատակն է գեղասպանութիւնը ընդունիլ տալ ամբողջ աշխարհի ժողովուրդներուն եւ պետութիւններուն»:

«Ակօս»ի խմբագրութիւնը այս կացութեան առջեւ իրեն պարտականութիւն կու տայ այսուհետեւ Թրքերէնի թարգմանել այս մասին բոլոր այն նիւթերը որոնք կան հայերէն եւ օտարալեզու աղբիւրներու մէջ: Ահաւկա, կ'ըսուի Թէ կը ծնի «Սխալ վիճաբանութիւններու վրայ ճիշդ ընթերցումներ ունեցնելու պարտադրանք»էն:

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

ՏՈՒՔ. ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԱՆՏԵՂԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ԵՒ...
ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

Երեքշաբթի, կէսօրէ յետոյ առաջին դէկուցողն էր Տիկին Ժենիա Քալանթարեան «Ժամանակակից հայ գրական քննադատութեան վիճակը» նիւթով: Իմիջ յետոյ հերթը իմս էր: Զեկուցեցի «Պոլսահայ նոր բանաստեղծութեան պատմափիլիսոփայական հիմքը» նիւթով, յիշելով զանազան փուլերու պատկանող բանաստեղծներու անուններն ու գործերը եւ ծանրանալով երկու դպրոցներու՝ Զահրատի եւ Խրախունիի վրայ: Վերջընթեր տողերու մէջ կը նշէի որ այս հիանալի քերթողութիւնը դատապարտուած է ապագայ չունենալու, քանի որ հայկական դպրոցներու մէջ թրքական պետութեան կողմէ հայերէնի դասաժամերու կրճատումներուն եւ հանրային վայրերու մէջ հայերէն խօսելու դէմ 30 տարիներէ ի վեր դրուած արգելքներու հետեւանքով նոր սերունդի մօտ հայերէնի տիրապետութիւնը նահանջ կ'ապրի: Այս պայմաններուն մէջ լեզուի ծանօթութիւնը կարելի էր համալրել մանկապատանեկան գրականութեամբ, քանի որ ազատ ընթերցանութեան չնորհիւ է որ լեզուն կը հմնաւորուի աշակերտի ուղեղին մէջ: Սակայն այսպիսի հրատարակութիւններ գոյութիւն չունին Պոլսոյ կամ Սփիւռքի գաղութներուն մէջ: Դժբախտաբար, Հայաստանն ալ չի կրնար օգնել, քանի որ հայաստանեան գրքերու ուղղագրութիւնը տարբեր է: Այնպէս որ, Պոլսահայ նոր սերունդի փրկութեան մասին մեր յոյսը պէտք է կապել Հայաստանի մէջ դասական ուղղագրութեան վերականգնումին:

Զեկուցումիս աւարտին Երեւանի Պետական Համալսարանի Տեսուչ Պր. Արծրուն Աւագեան հարցուց. – «Ի՞նչ է Պոլսահայութեան թիւը»: Պատասխանեցի որ 50 – 80 հազարի մէջեւ է: «Ես Պատրիարքին տեղեկագիրը ունիմ, 50 հազար է Իսկ Հայաստանի բնակչութիւնը երեքուկէս միլիոն է: Հիմա ըսէք, 50 հազարին համար 3,5 միլիո՞նը վտանգէնք մեր պետական ուղղագրութիւնը փոխելով» ըսաւ: Պատասխանեցի հետեւեալը. – «Նախ, գոնէ Հայաստանի բնակչութեան թիւը ներկայիս 3,5 միլիոն չէ: Բայց ենթադրենք որ 3,5 միլիոն ըլլայ: Այդ բնակչութիւնը երբեք վտանգուած չէ որեւէ կերպով: Բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ թաղային դպրոցներ կան: Աշակերտները կը յաճախեն իրենց թաղի դպրոցը: Մարզ ամէն ինչ դպրոցէն կը սորվի: Հայաստանցի երախաները ալ դպրոցէն պիտի սորվին հայ մարդկային դասական ուղղագրութիւնը, ինչպէս որ դպրոցի մէջ կը սորվին ուսուցչութիւնը, տարրաբանութիւնը, բնագիտութիւնը եւ նոյնիսկ հանրահաշիւը: Ինչ կը վերաբերի չափահասներուն, անոնք ալ զայն պիտի սորվին անցումային շրջանի ընթացքին (մէկ, երեք կամ հինգ տարի), մանաւանդ որ մամուլը մեծապէս կրնայ օգնել չափահասներուն, եթէ իրեն ազատութիւն տրուի երբեմն որոշ յօդուածներ տպելու արեւմտահայերէնով եւ դասական ուղղագրութեամբ: Այս կերպով մարդոց աչքը կը վարժուի այս դրելաձեւին: Այնպէս որ որեւէ վտանգ չի սպառնար Հայաստանցիներուն: Մինչդեռ Սփիւռքը անդունդին եզրին է կանգնած: Մենք 1922–էն ի վեր երեք սերունդ կորնչուցինք ուղղագրութեան փոփոխութեան պատճառով: Հիմա չորրորդ սերունդն է, զոր կ'ուզենք փրկել, իրեն մատակարարելով դասագրքեր, մանկապատանեկան գրականութիւն եւ Հայաստանի կեանքին մասին տեղեկութիւններ՝ դասական ուղղագրութեամբ: Մանկավարժական խոշոր սխալ մըն է աշակերտին հրամցնել գրքեր, որոնց թէ՛ լեզուն եւ թէ ուղղագրութիւնը տարբեր են: Աչքը կը կառչի տարբերուող բառապատկերներուն, չի կարողանար կարդալ, հետեւաբար չի հասկնար գրուածքը եւ չի չարունակեր այդ չարչարալի ընթերցումը: Պարագան նոյնն է նաեւ Հայաստանցի աշակերտին համար, որ չի կարողանար կարդալ արեւմտահայ կամ սփիւռքահայ գրականութենէն հատուած մը անգամ: Կը խնդրեմ որ մտածէք այս բոլորին վրայ եւ չկարծէք թէ քմայքի մը հետեւանքով կամ մեր կամքը պարտադրելու նպատակով է որ կ'ուզենք դասական ուղղագրութեան վերականգնումը: Այլ պարզապէս, մեր լեզուի ապագան ապահովելու, մեր ժողովուրդի երկու հատուածներուն միջեւ գրաւոր հաղորդակցութիւն հաստատելու եւ Սփիւռքա – հայ մեր նոր սերունդը փրկելու համար է որ կը տուայտինք»:

Սրահին մէջէն ձայն մը հարցում մը ուղղեց, զոր հասկնալու ժամանակ չունեցայ, որովհետեւ Պր. Ազատ Եղիազարեան, վաստահաբար սխալ մեկնաբանելով, բարկացայթ ոտքի ցատքեց եւ երկու ձեռքերը դէպի սրահ ճօճելով պոռաց. – «Ահա, սրա համար է որ չենք ուզում ուղղագրութեան հարցը քննարկել: Չենք ուզում վէճեր ստեղծել: Տիկին Հիլտան կարդաց մի հիանալի զեկուցում, բայց վերջում չհամբերեց եւ ակնարկեց ուղղագրութեան: Մինչդեռ մենք որոշել էինք որ այս հարցը պիտի չքննարկուի»: Եւ դահլիճէն դուրս ելաւ: Ես զարմացած ու չչմած էի այս անտեղի միջամտութենէն, որովհետեւ սրահին մէջ «վէճ» չկար: Եւ յետոյ, առաջին օրն իսկ, ինճմէ առաջ, Պր. Յովհաննէս Բարսեղեանի, Պր. Յովհաննէս Զաքարեանի եւ Պր. Եղեկեանի ելոյթներով ուղղագրութեան մասին արտայայտութիւններ եղած էին արդէն եւ այդ մասին չխօսելու որոշումը իրենք իսկ բեկանած էին: Ուստի նիստի նախագահ Պր. Աւիկ Իսահակեանի թոյլատրութեամբ կրկին խօսք առի. – «Սիրելիներ կը տեսնէք թէ ուղղագրութեան մասին չխօսելու որոշումով չի կարգադրուիր ուղղագրութեան հարցը, այլ այսպիսի անհամ դէպքեր կը պատահին: Զգճգուող կացութիւնը վնասակար է բոլորիս: Ընդհակառակը, անհրաժեշտ է հարցը քննել յատուկ ժողովի մը ընթացքին արտասահմանի եւ Հայաստանի մասնագէտներու հետ միասնարար եւ լուծման յանգիլ»:

Ինճմէ յետոյ խօսքը տրուեցաւ Ամերիկահայ ազգային գործիչ եւ գրող Պր. Երուանդ Ազատեանի ,որ Պր. Աւիկ Իսահակեանի հետ համանախագահն էր նիստին :Ան նամակով մը յայտնած էր կազմակերպիչներուն թէ չուզեր զեկուցում կարդալ, որովհետեւ կը գտնէ որ անոնք միայն իրենց համախոհները հրաւիրած են եւ «այլակարծիք» եղող եւ այս տեղ չեն տուած այս գիտաժողովին մէջ: Բայց հիմա կ'ուզէր երկու խօսք ընել: Իմ ելոյթիս մասին իր դնահատանքը յայտնելէ յետոյ ընդարձակ եւ համարձակ ելոյթով մը անցաւ ուղղագրութեան հարցին եւ ըսաւ որ անհրաժեշտութիւն մըն է վերադառնալ դասական մեսրոպեան ուղղագրութեան, որովհետեւ ներկայ սովետական հնչիւնային ուղղագրութիւնը խզած է հաղորդակցութիւնը Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ, իրարու լեզուին եւ գրականութեան անհաղորդ երկու տարբեր ժողովուրդներու վերածած է մեզ, ղրկած է Հայաստանի նոր սերունդը իր ազգային ժառանգութիւնը եղող արեւմտահայ եւ Սփիւռքահայ գրականութիւնը կարդալու կարելիութենէն, նաեւ բառապատկերներու փոփոխուած ձեւին պատճառով ղրկած է լեզուն արմատներու հիման վրայ նոր բառեր կազմելու հնարաւորութենէն , որով կ'աղքատանայ լեզուն: Հետեւաբար, այս վնասակար կացութեան պէտք է վերջ տալ եւ վերադառնալ մեսրոպեան համազգային ուղղագրութեան: Սրահէն ոեւէ մէկը չարձակեց:

Գիտական - Այժմէական

ԱՍՏՂԵՐՈՒ ԱՃԸ
ԱՆԿՈՒՄ ԿԱՐՃԱՆԱԳՐԷ

Անգլիացի եւ Ամերիկացի խումբ մը աստղագէտներու յանդած արդիւնքներու համաճայն, տիեզերքի մէջ աստղերու կազմութեան ամբ վեց միլիառ տարի առաջուան բաղդատմամբ 30 անգամ նուազած է:

Իրենց հաշիւներուն մեկնակէտն է 37 հազար համաստեղութեան լուսային ճառագայթաչարներուն մանրազննին քննութիւնը: Այս վերջինը երեւան հանած է որ սոյն համաստեղութեանց 2/3–ը 8 միլիառ տարիէ աւելի գոյութիւն մը ունի, 97 տոկոսը գոնէ 2 միլիառէ աւելի տարիք ,իսկ միայն 3 տոկոսն է որ 2 միլիառէ նուազ տարիք ունի:

Այս նուազումին գլխաւոր պատճառը տիեզերքին ընդլայնումն է որ համաստեղութեանց մէկմէկու հետ բախումը հետզհետէ նուազ հաւանական կը դարձնէ, այսպէսով արգելք հանդիսանալով նիւթի փոխանակումին եւ հետեւաբար նոր աստղերու կազմութեան:

ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՑՆ ՇԷՆՔԸ
ԱՄԵՐԻԿԱ ՉԻ ԳՏՆՈՒԻՐ

Անցեալ Յուլիսին 450 մեթրը նուաճելով, «101 թիւ առեւտրական կեդրոնը» որ կը գտնուի Թայուանի Թաիբէյի քաղաքը, նոր մրցանիշ մը հաստատած է, զերազանցելով Մալեզիոյ Գուալա Լումբուր քաղաքի Բեթրոնաս չէնքը: Թայուանի այս չէնքին կառուցումը սկսած էր 1997–ին եւ դեռ իր կատարումին չէ հասած: Կը նախատեսուի որ 2004–ին ան հասնի 508 մեթր բարձրութեան, ինչ որ համարժէք է էյֆէլի աշտարակի բարձրութեան (324 մեթր) մէկուկէս անգամին, իսկ Մոնփառնասի բարձրութեան մթնոլորտ մը ստեղծելին սրահին մէջ: Արդեօք իր թուած եօթը միլիոն (Ռուսլոյ եւ նախկին խորհրդային արբանեակ երկիրներն ալ հաշուելով) Հայերուն մէջ քանի՞ հոգի կը խօսի հայերէն...: Ներկաներէն Տիկին Տորա Սաքայեան ընդվզմախօսեց, հարց տալով թէ ինչո՞ւ մասնաւորաբար «լոլիկ, ամբուկ, ստեպղին»ի նման բառերը պէտք չէ փոխ առնել: «Անոնք արդէն որդեգրուած են Հայաստանի ժողովուրդին կողմէ: Վաճառողները 25 տարիէ ի վեր արդէն կը գործածեն այդ բառերը» ըսաւ: Բայց Պր. Եզեկեան ի վիճակի չէր որեւէ առարկութիւն լսելու: Շարունակեց իր անխմաստ եւ վիրաւորիչ արտայայտութիւնները: Ան կ'ընդունէր մէկ կողմէ օտար լեզուներէ փոխառնուած տասնեակ հազարաւոր բառերը (որոնք նոր բացատրական բառարանին մէջ Հայոց լեզուի բառապաշարը հասցուցեր են 250 հազարի...), միւս կողմէ տեսական դեռնի վրայ կը յօժարէր արեւմտահայերէնէ ալ բառեր փոխ առնելու, սակայն գործնական դեռնի վրայ չէր կրնար ընդունիլ որ ժողովուրդը արդէն իսկ որդեգրած ըլլայ այդ բառերը... Ի՞նչ հակասութիւն, ի՞նչ հոգեբանական վիճակ եւ գերակայութեան ի՞նչ բարդոյթ:

Իր մէկ յետոյ խօսեցաւ Պր. Ժիրայր Քոչարեան «Հայագիտութիւնը Գերմանիայում» նիւթով եւ պարզեց Պէռլինի Ազատ Պետական Համալսարանի հայագիտական բաժինին սպառնացող փակման վտանգը եւ խնդրեց Հայաստանի միջամտութիւնը:

Հինգշաբթի օր, վերջին զեկուցողն էր Երեւանի Մանկավարժական Համալսարանի Սփիւռք կեդրոնի տնօրէն Պր. Սուրէն Դանիէլեան, «Իմաստասիրական ոլորտումները սփիւռքահայ գրականութեան մէջ» նիւթով: Մասնաւորաբար ծանրացաւ Պոլսահայ գրագէտ Պր. Ռուպէր Հատճեանի գործին վրայ: Ներկայացուցչական հանդամանօրէն, որպէս թատերագիր, վիպագիր, քրոնիկագիր, Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ եւ օգտուելով սրահին մէջ անոր ներկայութենէն, քեմ հրաւիրեց Նորենացի մեծարով պարգեւատրուած գրողը, որպէսզի արտայայտուի:

ՄԵՆՔ՝ ԵՕԹԸ ՄԻԼԻՈՆ ԵՆՔ,
ԻՍԿ ԴՈՒՔ...

Երկրորդ զեկուցողն էր համալսարանի հայերէնի դասախօս Պր. Լեւոն Եղեկեան «Արդի արեւելահայերէնի բառապաշարի զարգացման միտումները» նիւթով: Յայտնեց թէ համալսարանի Հայոց լեզուի ամպիոնի կազմած նոր բացատրական բառարանի տուեալներով գրական արեւելահայերէնի բառապաշարը հասած է մինչեւ 250 հազարի: Ըստ իրեն, օտարաբանութիւնները պէտք է մերժել, սակայն «չպէտք է լինել մաքրամաքրութեան հետեւորդ»: Շարունակեց, ըսելով թէ արեւելահայ եւ արեւմտահայ լեզուները կարելի չէ միանականացնել, այլ խնդրանչիւրը իր միջոցներով պէտք է զարգանայ: Կարելի է միայն բառապաշարային մերձեցում, առ այդ կարելի է արեւմտահայերէնէն բառեր փոխ առնել, սակայն ո՛չ «լոլիկ, ամբուկ, ստեպղին»ի նման բառերը...: Եւ յանդիմանական չեշտով բարձրախօսին մէջ պոռալով եւ հետզհետէ աւելի զրգռուելով բառերու հեղեղ մը թափեց, ըսելով. «Մենք արեւելահայերս եօթը միլիոն ենք, իսկ դուք՝ ձուլման ճամբուն վրայ: Ինչո՞ւ պիտի ենթարկուենք ձեզ, ինչո՞ւ մեր պետական ուղղագրութիւնը պիտի փոխենք ձեզ համար»:

Այս «մենք»ի եւ «դուք»ի տպեղ հակադրութիւնը, իր կոուագան չեշտը, նաեւ իր հակասական խօսքերը էլեկտրական մթնոլորտ մը ստեղծեցին սրահին մէջ: Արդեօք իր թուած եօթը միլիոն (Ռուսլոյ եւ նախկին խորհրդային արբանեակ երկիրներն ալ հաշուելով) Հայերուն մէջ քանի՞ հոգի կը խօսի հայերէն...: Ներկաներէն Տիկին Տորա Սաքայեան ընդվզմախօսեց, հարց տալով թէ ինչո՞ւ մասնաւորաբար «լոլիկ, ամբուկ, ստեպղին»ի նման բառերը պէտք չէ փոխ առնել: «Անոնք արդէն որդեգրուած են Հայաստանի ժողովուրդին կողմէ: Վաճառողները 25 տարիէ ի վեր արդէն կը գործածեն այդ բառերը» ըսաւ: Բայց Պր. Եզեկեան ի վիճակի չէր որեւէ առարկութիւն լսելու: Շարունակեց իր անխմաստ եւ վիրաւորիչ արտայայտութիւնները: Ան կ'ընդունէր մէկ կողմէ օտար լեզուներէ փոխառնուած տասնեակ հազարաւոր բառերը (որոնք նոր բացատրական բառարանին մէջ Հայոց լեզուի բառապաշարը հասցուցեր են 250 հազարի...), միւս կողմէ տեսական դեռնի վրայ կը յօժարէր արեւմտահայերէնէ ալ բառեր փոխ առնելու, սակայն գործնական դեռնի վրայ չէր կրնար ընդունիլ որ ժողովուրդը արդէն իսկ որդեգրած ըլլայ այդ բառերը... Ի՞նչ հակասութիւն, ի՞նչ հոգեբանական վիճակ եւ գերակայութեան ի՞նչ բարդոյթ:

Իր մէկ յետոյ խօսեցաւ Պր. Ժիրայր Քոչարեան «Հայագիտութիւնը Գերմանիայում» նիւթով եւ պարզեց Պէռլինի Ազատ Պետական Համալսարանի հայագիտական բաժինին սպառնացող փակման վտանգը եւ խնդրեց Հայաստանի միջամտութիւնը:

Հինգշաբթի օր, վերջին զեկուցողն էր Երեւանի Մանկավարժական Համալսարանի Սփիւռք կեդրոնի տնօրէն Պր. Սուրէն Դանիէլեան, «Իմաստասիրական ոլորտումները սփիւռքահայ գրականութեան մէջ» նիւթով: Մասնաւորաբար ծանրացաւ Պոլսահայ գրագէտ Պր. Ռուպէր Հատճեանի գործին վրայ: Ներկայացուցչական հանդամանօրէն, որպէս թատերագիր, վիպագիր, քրոնիկագիր, Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրապետ եւ օգտուելով սրահին մէջ անոր ներկայութենէն, քեմ հրաւիրեց Նորենացի մեծարով պարգեւատրուած գրողը, որպէսզի արտայայտուի:

ՄԵՐ ԽՕՍՔԵՐԸ
ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ԶԸՆԴՈՒՆԻՆԻ ԵՒ
ՁՓԱԿԵԼ ՄԵՐ ԲԵՐԱՆԸ

Պր. Հատճէեան դրուատեց այս հայագիտական ժողովի գումարումը, գնահատեց կազմակերպիչներուն ջանքերը եւ ըսաւ թէ ինք Հայաստանի սիրահար մըն է, այնպէս որ ինչ որ պիտի ըսէ, ա՛յս տեսանկիւնէն պէտք է դիտուի: «Պիտի խնդրեմ ձեզմէ մեր զգայարանքներուն չդիմադրանալ, մեր խօսքերը թշնամական չընդունիլ եւ չփակել մեր բերանը, այլ եղբայրական եւ մտերմական մթնոլորտի մէջ ընդունիլ մեր խնդրանքները եւ պահանջները: Ամենայերմ կողմնակիցներէն եմ աւանդական ուղղագրութեան վերադարձման: Միաժամանակ, բոլորէն պիտի խնդրեմ որ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացնեն Սփիւռքի հայախօսութեան վրայ, որ մեծ տագնապ կ'ապրի: Հայաստան պէտք է ամրապնդէ ինքզինք, սակայն Սփիւռքն ալ համանման ձեւով պէտք է ընթանայ»:

(Շար. 2)

ՊՅԱՆ ՄԵՐ ՏԱՐԻ ԱՀԱՎԱՍԻ

- 1933 -

Ի դժգոհություն ի պատիւն դէպի ի ոչ ոք ոչ ոք ոչ ոք

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿՐԸՆՈՂԸ. – Վարդան եւ Մարկրիթ Բարախեան 40 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին Օնապաշեանի մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի (Պլէֆոնթէնի կայանին ի նպաստ) Թագուհի Սարգիսեան – Փափազեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին կի Մուսայեանէ 70 Եւրօ, Պր. Ժազ Խաչատուրեանէ 50 Եւրօ, Տիկին Տընիզ Գոցարիկեանէ 30 Եւրօ, Տիկին Սեդա Փափազեանէ 45 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեանէ 100 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ուրքաթեանէ 80 Եւրօ, Տիկին Սեդա Ահաչեանէ 50 Եւրօ, Տիկին Մելինէ Ղազարեանէ 50 Եւրօ:

*
**

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Թագուհի Փափազեան – Սարգիսեանի մահուան առթիւ.– Պր. Ժիլ Տիրէք եւ Տիկին Մովինար Գեւոնեան 60 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Քրիսթիան Գարաօղլանեան 70 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ուրքաթեան 150 Եւրօ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը եւ մասնաճիւղերը խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն, Պր. Յարութիւն Մարտիրոսեանի, ընկերուհիներ՝ Մարսէլ – Մաքրուհի, Անոյշ, Անահիտ եւ Սեւան Մարտիրոսեանի ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, Կրենոպլի մասնաճիւղի հիմնադիրներէն վերջերս ընկերուհի (93 տարեկան) Վարդանոյշ Օնապաշեանի մահուան առթիւ:

*
**

Մարսէյլի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սաունի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ իր եկեղեցւոյ Մակար քահանայ Նաճարեանի եւ իր ընտանեկան պարագաներուն, երեցկին Սօնա Նաճարեանի յանկարծական մահուան առթիւ:

CHENE

Date à retenir

Grande braderie de Noël
les 6 et 7 décembre

CHENE France

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

«TRENTE-TROIS PEINTURES ET AQUARELLES»

G. ROHNER

Retrospective

Du 9 octobre au 8 novembre

Tous les jours de 10h à 18h, sauf le dimanche.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIRÉE avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France

organise

le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises

au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« N A V A S A R T »

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

17e CYCLE DE LECTURES MISES EN ESPACES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 17ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՕՎԱՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

■

Bédros Dourian
LE THEATRE
ou
LES MISERABLES

Պետրոս Դուրեան
Թ Ա Տ Ր Ո Ն
կ ա մ
Թ Շ Ո Ւ Ա Ռ Ն Ե Ր (1871)
Ժամանակակից Թատերախաղ
Ի Հինգ Արարս եւ Ց'երիս Պատկերս

Կիրակի, Հոկտեմբեր 26, ժամը 16–ին
Dimanche 26 Octobre à 16 heures

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆ
MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
57, Boulevard Jourdan, 75014 PARIS
M° Pte d'Orléans / Cité Universitaire

Տոմսը՝ 5 Եւրօ:

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

N A R E G D O U R I A N

et sa troupe

dans

BOUROUM - DOUROUM

le Vendredi 14 novembre
à 20 heures 30

dans la Salle des Fêtes de l'Ecole
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy

P.A.F. Adultes 15 Euros
Enfants 10 Euros

Réservations et renseignements :
01 43 81 01 72

«ԱԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ագռաւու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ագռաւու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակուելիք ագռաւու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ (12–13 տող) մեայեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP

organise

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN

interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN

du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30

en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP

à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre

EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine

par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)

«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison

Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond

SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55635

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25-26
SAMEDI - DIMANCHE
25-26 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Տրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·800

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·800

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ԱՄՆ-ՈՒ ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑԸ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵՆ

Մարտնախ մէջ, Հոկտեմբեր 23–ին բացուեցաւ Իրաքի բարերար երկիրներու ժողովը որու դէմաւորը նպատակն է ուրիշներու վճարել տալ ԱՄՆ–ու իրաքեան հաշուեցոյցը: Այս ժողովը պէտք է քանի մը միլիառ տոլարի ֆոնտ մը ստեղծէ վերաշինելու համար Իրաքը, զոր Աերիկացիք քանդեցին: Բացման, Քոֆի Անան կոչ մը ըրած է այս ուղղութեամբ, յայտնելով նաեւ թէ այդ «բարերարները» պէտք չէ սպասեն իրաքեան կառավարութեան մը հաստատման: «Բոլորս ալ, կ'ըսէ, կը սպասենք վրաքեան ինքնիշխան կառավարութեան մը հաստատման, բայց, վերաշինութեան սկիզբը չի կրնար սպասել մինչեւ այդ թուականը, պէտք է տալ, առաստաձեռն կերպով»:

Երկօրեայ այս ժողովը կը համախմբէր 60 երկիրներ եւ քանի մը միջազգային կազմակերպութիւններ: Վերաշինութեան նախապատրաստութիւնը կը վերաբերի 14 ճիւղերու (ենթակառոյցներ Առողջապահութեան, կրթական, աշխատանքի, դիւզատնտեսութեան, ջրելեկտրականութեան) եւ որոնց արժէքը արդէն 36 միլիառ տոլարի կը հասնի, 2004 – 2007 չրջանին համար, ըստ Համաչխարհային դրամատան եւ ՄԱԿ–ի:

Մասնակցելով այս ժողովին, Արտաքին նախարար՝ Գոլին Փաուըլ վստահ է որ ակնկալուած գումարը կը հաւաքուի: «Ֆիկառո»յի տուած իր հարցազրոյցին մէջ ալ կը չեշտէ. – «Պիտի կարենանք աւելի դրամ հաւաքել քան որեւէ այլ ժողով», բայց, կը յաւելի որ Փարիզ եւ Պէրլին վերապահութիւններ ունին Ըստ իրեն՝ «այդ երկու երկիրները աւելի լաւ ծառայած կ'ըլլային միջազգային հաւաքականութեան դաշին, եթէ ընդունած ըլլային նիւթական օժանդակութիւն բերել»: Այս նիւթին առընչութեամբ, ԱՄՆ կրնան գոհ ըլլալ Սպանիայէն, որ արդէն իսկ 236 միլիոն եւրօ կը տրամադրէ եւ այս ձեւով Անոնք առիթ գտած է վայելու միջազգային բեմին վրայ: Մեծն – Բրիտանիայէն ետք, ամէնէն մեծ օժանդակութիւնն է:

«Ֆիկառո»յի հարցազրոյցի ընթացքին, կան նաեւ նեղացուցիչ հարցումներ, բայց, Գ. Փաուըլ քովընտի պատասխաններ կը գտնէ: Ասկէ, ամերիկեան քաղաքակը չյաջողեցաւ Ս. Հիւսէյնը գտնել, ո՞ւր է եւ ո՞ւր է նաեւ Պէն Լատէն: Նախարարը կը պատասխանէ. – «Կարեւոր է պիտնալ թէ Ս. Հիւսէյն ո՞ղջ է թէ մեռած եւ աշխարհի ցոյց տալ թէ՝ կամ գերի է, կամ իր դիակը ցուցադրել: Ամէնէն վերջ կը դնէ մեծ անորոշութեան մը: Բայց, Իրաքցիք հասկցան թէ Ս. Հիւսէյն այլեւս չի վերադառնար, այլեւս երբեք պիտի չիշխէ Պաղտատ, նոյնիսկ եթէ իր վարչակարգէն տարրեր կը մնան, որոնք խնդիր կը ստեղծեն: Գալով զայն քաղաքաւորելուն Պէն Լատէնի հետ, չեմ խորհիր որ նոյն մակարդակի պատկանին: Պէն Լատէն համաչխարհային ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը ունի: Ս. Հիւսէյն, անկասկած, ահաբեկիչ մըն էր, բայց, իր իշխանութեան հիմը Պաղտատ էր, իր պալատին մէջ, ապահովութեան էր սպառազինութիւններուն հետ, բանակին հետ: Այս ամբողջը անհետացաւ: Պէն Լատէն եւ Ալ – Քաիտա միշտ գործօն ցանց մը ունին»:

Փաուըլ չի բացառեր Իրանը, հակառակ անոր բռնած դրական դիրքին: Բայց, ինչ որ դրական է, չատ կարեւորութիւն չունի ԱՄՆ–ու համար, քանի տակաւին կը վնտռտեն զանգուածային բնաջնջման այն զէնքերը, որու համար յարձակեցան Իրաքի վրայ, քարուքանդ ըրին երկիրը, հիմա ալ համայն աշխարհին կը դիմեն՝ «մի քիչ փող ուղարկեցէք» հրահանգելով: Իրանի մասին ալ, Փաուըլ կ'ըսէ «այսօր, չենք արտայայտուիր, գալ ամիս մը մտածենք, պէտք է վստահ ըլլանք որ ատկէ են իրենց պարտաւորութեանց»: Այլ խօսքով, կարգը կրնայ Իրանի գալ, հոն ալ վնտռտելու համար հիւլէական կամ այլ զէնքեր եւ... չգտնել:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ընկերվարական կուսակցութիւնը, ոչ թէ երկուքի այլ՝ երեքի բաժնուած է Եւրոպայի Սահմանադրութեան առթիւ: «Այո»ներու կողմնակիցները կը դէմաւորեն Տոմինիք Սթրօս – Քահն կամ Փիէր Մոսքովիչի, «ոչ»ի կողնակիցն են «Նոր Աչխարհ»ի փոքրամասնութիւնը, ուր կը գտնուին Արնօ Մոնթեպուր եւ Անրի Էմմանիւէլլի, հուսկ, կայ երրորդ հոսանք մը, որ եւրոպական որոշ մտայնութեամբ մը կը դործէ եւ առայժմ «այո, բայց»ի կողմն է եւ այս հոսանքին պլուխն է Լօրան Ֆապիուս:

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ աչխատաւորական կուսակցութեան (Լապըր) մէկ անդամը ձ. կալոուէյ արտաքսուած է իր կուսակցութենէն, որովհետեւ ամբաստանած էր Պուշը եւ Պլէրը որ պայքերու պէս կը վարուին Իրաքի վրայ յարձակելով, հրաւիրած էր նաեւ անգլիացի զինուորները որ «չհնազանդին ապօրինի հրահանգներու»:

ՍԵՆԵԿԱԼԷՆ արտաքսուած է ԷՒ – էֆ – Ի–ի (Ոատիօ Ֆրանս Էնթէրնասիոնալ) թղթակիցը Սոֆի Մալիպօ, ամբաստանութիւնն այն է որ իր տեղեկատուութիւնը առարկայական չէ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ, Նոյեմբեր 1–էն կրկին դէնը նուագում պիտի կրէ, բանական մեծ համեմատութեամբ:

ՍԱՒՈՐՎԵԱՆ մտածումի ազատութեան 2003–ի մրցանակը Հոկտեմբեր 23–ին Եւրոպական միութեան կողմէ արուած է ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղար Քոֆի Անանի եւ կազմակերպութեան ամբողջ անձնակազմին, յատկապէս ի յիշատակ՝ Իրաքի մէջ պաշտօնավարութեան ընթացքին մահացած դիւանագէտին Ս. Վիէյրա տը Մէլլոյի: Մրցանակով վարձատրուած է խաղաղութեան եւ ազատութեան պայքարը զոր կը մղէ ՄԱԿ–ը:

ԹՈՒՐՔԻԱ. դիւանագիտական ազդարարութիւն մը տղդած է Իսրայէլի: Պատճառը այն է որ Իսրայէլ սկսած է Քիւրտերէն ծախու առնել Հիւսէյնին Իրաքի Մուսուլի չրջանին քարիւղով հարուստ հողերը: Հարցը տեղ գտած է իսրայէլեան մամուլին մէջ ալ ուր լուսած է նաեւ թէ կառավարութիւնը սեփական ընկերութիւններու այդ բնոյթի գործունէութեան տեղեակ չէ:

ՄԱԿ–ը ծանրօրէն կ'ամբաստանուի Պաղտատի Օգոստոս 19–ի ռճրափորձին առթիւ, իր կեդրոնին վրայ: 30 էջնոց տեղեկագիրը կը ներկայացնէ անհոգ դեկավարութիւն մը, որ գործի դրուխ անցած է առանց որեւէ պատրաստութեան, նկատի չէ առած սպառնալիքները, դրա կը սառնար:

ՄԵՐՁԱԻՈՐ–ԱՐԵՒԵԼՔԻ մէջ, կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ: Հոկտեմբեր 10–էն ի վեր, 36 պաղեստինցիներ սպաննուած են Իսրայէլի բանակին կողմէ: Հոկտ. 23–ին ալ երեք Իսրայէլացիներ սպաննուած են:

ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդի 5 նորեր անդամ ընտրուեցան (Յունուար 1–էն): Անոնք են Ալժերիա, Պէնէն, Պրազիլ, Փիլիպպեանները եւ Ռումանիա: Առանք մաս չեն կազմեր տասը մնայուն անդամներուն: Անդամներու ընդհանուր թիւը 15 է:

«ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՄԷՆԷն ՀՐԱՏԱՊ ՀԱՐՑԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆ Է»

կ'ըսէ Նորընտիր Նախագահը

Ադրբեջանի նորընտիր նախագահը Ի. Ալիեւ Հոկտեմբեր 22–ին ընդունելով Օ–ԻՍ–ՍԷ–Ը–ի ներկայի նախագահը Ե. Շէֆֆէրը, ըսած է թէ երկիրը բազմաթիւ հարցեր ունի, որոնց ամէնէն հրատապը Ղարաբաղի հակամարտութիւնն է: Երախտագիտութիւն յայտնած է Մինսկի խումբին, տարիներէ ի վեր անոր լուծում բերելու ջանքերուն, յոյս յայտնած որ անոնք կը չարունակուին մինչեւ վերջնական կարգադրութիւն: Ըսած է թէ իրենք միշտ կողմնակից են արդար լուծումի մը եւ կ'ակնկալէ որ Մինսկի խումբը նոր առաջարկներով հանդէս գայ:

Իլհամ Ալիեւ առիթը չէ փախցուցած հայտարարելէ որ Ադրբեջանական հակամարտութեան հետեւանքով «մէկ միլիոնէ աւելի գաղթականի» պատկութիւնը եւ կրած տաժանքը չի չեչտելու: Աւելցուցած է նաեւ որ չըջանին բարգաւաճումը կապուած է Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումին, ատոր համար ալ չեչտելով որ հարկաւոր է Հայաստանի բարեացակամութիւնը:

Ե. Շէֆֆէրի հետ տեսակցութիւն ունեցած է Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարն ալ: Ան եւս անդրադարձած է Ղարաբաղի նկատմամբ: Կրկնած է թէ լուծումը պէտք է հիմնուի միջազգային իրաւական կանոններու. այլ խօսքով՝ «հողային ամբողջականութեան, դրաւեալ ադրբեջանական հողերու վերադարձին, աւելի քան մէկ միլիոն գաղթականի (ադրբեջանցի) իրենց բնակավայրը դառնալուն» վրայ:

ՁՄՐԱՆ ԺԱՄ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 25–էն կիրակի Հոկտեմբեր 26–ի լուսնալիք դիշերը, հարկ է ձմրան ժամը անցնիլ, մէկ ժամ առաջ տանելով ժամացոյցները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 23 / 24)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԸ

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան Հոկտեմբեր 23–ի նախօրեակի երեւանի կեդրոն եւ Նորք – Մարաշ համայնքներու առաջին ատեանին մէջ դատախազները հանդէս եկած են մեղադրական եզրյթներով: Անկէ առաջ անդրադարձ մը կատարուած է երեք տարիէ ի վեր չարունակուող դատավարութեան. հարցաքննուած են եօթը ամբաստանեալները, 91 տուժողները, վկաները. ձեռք ձգուած ապացոյցները բաւարար են ահաբեկիչ խումբին մեղքը հաստատելու համար: Ինչ կը վերաբերի ոճիրին կազմակերպիչներուն, դատախազներուն կարծիքով ատիկա ոչ թէ դատարանին, այլ՝ Գրիգոր Ծառուկեանի մասին նախաքննութիւնը կատարող մարմնին խնդիրն է: Մեղադրողներէն Գագիկ Աւետիսեան ըսած է թէ ոճիրը խարխլած է պետական նպատակութեան հիմերը, միջազգային ասպարէզին վրայ մարկաբեկած երկիրը, իսկ ահաբեկչութեան զոհ դացած են պետութեան կայացման գործին մէջ մեծ ներդրումի տէր պետական, քաղաքական դործիչներ:

Մեղադրականին մէջ յատկապէս նչուած է թէ դէպքէն ո'րքան ատեն առաջ եւ ինչպէս Ծառուկեանները եւ Ե. Գրիգորեան ձեռք ձգած են դէնքերը: Ըսուած է թէ ահաբեկիչներէն ամէն մէկը իրեն ուղղուած մեղադրանքին ո'ր մասը ընդունած է. օրինակ, Ն. Ծառուկեան դատարանին մէջ յայտարարած է թէ այդ քայլին դիմած է «ազգը կործանումէ փրկելու» համար: Կրտսեր եղբայրը խոստովանած է թէ լինք դիմահար կրակոցով ըսպանած է Կ. Դեմիրճեանը: Նրբանցքին մէջ ձեռնաւորումը նետելու յանձնարարական տուած է Դ. Բէջանեանին, սակայն լինք չէ սպաննած Ա. Աբրահամեանը: Իրեն հակասած է Վ. Գալստեան, մանրամասն վկայութիւն տալով այն մասին թէ Կ. Ծառուկեան լինչպէս դահլիճէն էլլելով սպաննած է Ա. Աբրահամեանը:

Մեղադրականին մէջ նչուած է տակաւին թէ ահաբեկչութիւնը որոչուած էր գործել Հոկտ. 13–ին, բայց Վ. Գալստեանի բացակայութեան պատճառով յետաձգուած է: Ծառուկեան եղբայրները Հոկտեմբեր 23ին գացած են Մարտունի, հոնկէ իրենց քեռիին՝ Վ. Գալստեանի հետ վերադարձած յաջորդ օրը:

Մեղադրական ճառը կը չարունակուէր Հոկտ. 24–ին. ապա եղրափակիչ մասով իւրաքանչիւր ամբաստանեալի համար համապատասխան պատիժ կը պահանջուէր:

*
**

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի Տիգրան Մեծ պողոտային մէկ չէնքին մէջ ոստիկաններ դիակները գտած են դաժանօրէն սպաննուած չորս բնակիչի: Անոնց դլուխներուն վրայ բութ գործիքի հարուածներու հետքեր նչուած են: Գլխաւոր դատախազութիւնը նախաքննութիւն բացած է ոճրագործնեբուն ինքնութիւնը ճչդելու համար:

*
**

ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒՄ

Ախալքալաքի Դիլիսկա գիւղին մէջ աւնկի թունաւորումէ մահացած է 12 տարեկան պատանի մը: Անոր հայրն ու մայրն ալ ծանր վիճակի մէջ կը գտնուին:

ՀԱՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

ՏՈՒՔ· ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԵԶՐԱՓԱԿԻԶ ՆԻՍՏ՝
ԱՌԱՆՑ ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆԻ

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 19–ի առաւօտեան, բանասիրութեան մանանճիւղը չուներ իր կլոր սեղանը: Կ'երեւի դարձեալ վախցած էին բանավէճերէ: Այլ ունեցանք ուղղակի եղրափակիչ նիստ, որու ընթացքին նիստերու նախագահները հաղորդեցին լրենց տպաւորութիւնները ներկաներուն: Այսպէս, Գրականութեան Ինսթիտուտի նախագահ Պր· Ազատ Եղիազարեան անդրադարձաւ նախ կազմակերպչական թերութիւններու, յետոյ նշեց թէ կը պարզուի որ Սփիւռքի համար դասաւանդման միջոցներ պէտք է տրամադրել՝ «առանց անդրադառնալու ուղղագրութեան հարցին»: Այս նախադասութեան վերջին մասը չհասկցանք: Հըբաւիրեց «հիւրերը» որ արտայայտուին այս պիտաժողովին մասին:

ՅԱՏՈՒԿ ԺՈՂՈՎ ՄԸ ԳՈՒՄԱՐԵԼ
ԵՒ ՓՆՆԱՐԿԵԼ
ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Առաջին արտայայտուողը ես եղայ: Գնահատանքս յայտնեցի նման հայագիտական միջազգային ժողովի մը գումարման համար եւ չնորհակալութիւն յայտնեցի այս ժողովին հրաւիրուելուս համար: Նշեցի կազմակերպչական վոչ թերութիւններ, որմէ յետոյ ըսի հետեւեալը· – «Անհրաժեշտ չէ հայագիտական բոլոր նիւթերը ներառնել մէկ եւ միակ ժողովի մը ընթացքին: Այլ, նիւթերը կարելի է բաժանել տարիներու վրայ եւ քննարկել զանոնք հերթով, առանձին առանձին, յաջորդական ամիսներու կամ տարիներու ընթացքին: Առ այդ, անհրաժեշտ է յատուկ ժողով մը գումարել Հայաստանի եւ Սփիւռքի մասնագէտներով՝ հայերէնի ուղղագրութեան հարցին նուիրուած»:

Արտայայտուեցաւ նաեւ Ամերիկահայ լրագրող Պր· Օշին Քէչիչեան, որ զանգատեցաւ· – «Այս դիտաժողովին նպատակը ի՞նչ է· ամէն մարդ իր խօսքը կ'ըսէ ու կը մեկնի տուն: Համակարգում չկայ»: Ըստ իրեն, «Լեզուի հարցը 3–րդ – 4–րդ մակարդակի վրայ պէտք է դրուի: Մարդ նախ հանգիստ պիտի ապրի, յետոյ մըտահոգուի մշակոյթով»: Ափսոսանքով լսեցի այս խօսքերը, մտածելով դարերու ընթացքին մեր պատմիչներու, գրիչներու, մտածողներու մասին, որոնք կիսաքաղց, մոմի լոյսով, ցուրտէն սարսռալով մեզի պարգեւած են մեր մշակոյթի գանձերը: Այլ դարք, այլ բարք: Պր· Քէչիչեանի նման մտածողները կը մոռնան որ նոր անկախացած երկիր մը ինքզինք ամրապնդելու համար առ նուազն 70 – 80 տարուան կը կարօտի: Մշակութային հարցերը կրնա՞ն ապասել այդքան:

Խօսք առաւ նաեւ բանագէտ Պր· Սարգիս Յարութիւնեան, որ յայտնեց թէ մակարդակները խառնուում են իրար: «Պէտք է միայն մասնագէտները խօսեն»: Եւ յանկարծ խօսքը լինձի ուղղելով ըսաւ· – «Տիկին Հիլտա, եթէ գիտական փաստեր ունէք, այն ատեն կրնաք ուղղագրութեան մասին խօսել, այլապէս պէտք է լռել: Ափսոս, որ Պր· Զահուկեանը ներկայ չէ, այլապէս իր գիտական փաստերով կը փակէր այս հարցը»:

Թէեւ երեք օրերու ընթացքին անընդհատ նման յարձակումներու ենթարկուած էի եւ ականջներս վարժուած էին զեկուցումի մը ընթացքին յանկարծ անունս լսելու, սակայն այս վերջինը չատ տուդանակի էր: Ձայն խնդրեցի եւ ըսի·– «Քանի որ անունս տրուեցաւ, պատասխանեմ: Եթէ այս հայագիտական ժողովի ընթացքին արդիլուած չըլլար ուղղագրութեան մասին խօսիլը, ես իմ զեկուցումս կ'ընէի ուղղագրութեան մասին եւ այն ատեն կը լսէիք իմ գիտական փաստերս: Սակայն, տեղեկանալով որ արդելք դրուած է այս մասին արտայայտուելու, սպիտակած նիւթս փոխեցի եւ դրականութեան մասին խօսեցայ: Զեկուցումիս տասը էջերուն մէջ ես վերջնական տողերը ուղղագրութեան կ'ակնարկէին՝ Պոլսահայ դաղութին ապագային առընչուած եւ այդ քանի մը տողերը պատճառ եղան այսքան յարձակումներու եւ անհանդուրժողութեան: Հասկցէք, խնդրեմ, որ լեզուի եւ ուղղագրութեան հարցը մեր Սփիւռքահայութեան ամենակարեւոր բաղկացուցիչներէն մէկն է, որովհետեւ սերտօրէն առընչուած է մեր ամէնօրեայ կեանքին եւ ապագային: Մենք ամէն օր կը տեսնենք մեր նոր սերունդի օտարացումը, ձուլումը: Այնպէս որ չենք կրնար այս հարցը մոռացութեան տալ եւ լռել: Ինչպէս որ չենք կրնար մոռացութեան տալ ցեղասպանութեան հարցը, քանի որ Սփիւռքի մէջ մեր գոյութիւնը անոր արդիւնքն է, նոյնպէս ալ չենք կրնար զանցել ուղղագրութեան հարցը, որ Հայաստանն ու Սփիւռքը հեռացուց իրարմէ, իրարու լեզուամտածողութեան եւ հոգեբանութեան անհաղորդ, իրարմէ տարբեր երկու ժողովուրդներու վերածեց մեզ եւ ձուլման եզրին կանգնեցուց: Անհրաժեշտ է դարմանել եղածը: Անհրաժեշտ է ազգային չահը նկատի առնելով լուծում գտնել, մինչ որ կը կարօտի հանդարտ քննարկումներու»:

Պէյրութի Հայկազեան համալսարանէն Պր· Արմէն Ուրմէչեան մատնանշեց լեզուի մաքրութեան հարցը եւ մանկապատանեկան գրականութեան անհրաժեշտութիւնը Սփիւռքի համար՝ դասական ուղղագրութեամբ: Տիկին Ռուբինա Փիրումեան ընդգծեց «մտածելակերպերու տարբերութիւնը, քարացած մտայնութիւններն, երբ կարելիութիւն չկայ գրանք բացելու, խօսելու, մտքերի փոխանակում ունենալու»:

Պր· Ազատ Եղիազարեան չնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր մասնակիցներուս եւ եզրափակեց, ըսելով· – «Աչքարհի զանազան մասերից հաւաքուեցինք, ծանօթացանք, մտերմացանք իրարու, ինչ որ չատ կարեւոր է: 39 զեկուցում կարդացուեց եւ բաւական հարուստ տեղեկութիւններ ունեցանք հայագիտութեան այսօրուան վիճակին մասին: Հիմա գիտենք թէ ինչ թեմաներով պէտք է կազմակերպել յաջորդ գիտաժողովները»:

ԼԻԱԳՈՒՄԱՐ ԵԶՐԱՓԱԿԻԶ ՆԻՍՏ
ԵՒ ԲԱՆԱԶԵԻ

Շաբաթ առաւօտ, Սեպտեմբեր 20–ին, ԳԱ· Ակադեմիայի դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ գիտաժողովի եզրափակիչ Լիագումար Նիստը, նատապահութեամբ ԳԱԱ նախագահ Պր· Ֆաուէյ Սարգսեանի, ԵՊՀ համալսարանի վերատեսուչ Պր· Ռաֆիկ Մարտիրոսեանի, Կրթութեան եւ գիտութեան նախարար Պր· Ս· Երիցեանի եւ Ակադեմիայի փոխ – նախագահ Պր· Վ· Բարխուդարեանի: Մասնաճիւղերու նախագահները ամփոփեցին նիստերու արդիւնքները: Բանասիրութեան բաժնի մասին խօսելով Պր· Ազատ Եղիազարեան անդրադարձաւ դրականութեան եւ լեզուի մասին կատարուած 39 զեկուցումներուն եւ ուղղագրութեան հարցի չուրջ ստեղծուած վիճաբանութիւններուն: Սակայն մոռցաւ նշել իմ առաջարկս: Ուստի խօսք առնելով ըսի թէ առաջարկած էի տարբեր նիւթերու մասին փոքր ժողովներ գումարել տարբեր թուականներու եւ առաջին հերթին Հայաստանի եւ արտասահմանի մասնագէտներուն հետ գումարել ուղղագրութեան հարցին նուիրուած յատուկ ժողով մը, Այս առաջարկս ընդունուեցաւ եւ բանաճեւին մէջ որոշուեցաւ արձանագրել՝ «Երեք տարին մի անգամ գումարել այսպիսի հայագիտական մեծ ժողովները, իսկ արանքում (երեք տարուան ընթացքին) կազմակերպել փոքր ժողովներ առանձին նիւթերի նուիրուած, առ այդ քննարկել ուղղագրութեան հարցը»:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1) Ժողովուրդներու լեզուին եւ մշակոյթին մասին տուեալները ձեռք կը ձգուին դրաւոր լեզուի չնորհիւ: Առանց գրաւոր լեզուի չկայ քանասիրութիւն, որ կը հիմնուի գրուածքներու վրայ: Արդ, ի՞նչ տեսակ «հայագիտական» ժողով էր այս մէկը, որ կը ներառնէր նաեւ քանասիրութեան մասնաճիւղը, արգիլելով սակայն անդրադառնալ հայերէնի գրաւոր լեզուին···: Գիտական տեսակէտէ, ուրեմն, ձախողութիւն մըն էր միջազգային այս համաժողովը, քանի որ հայագիտութենէն դուրս ձգուած էր հայ լեզուի եւ ժողովուրդի համար ամենակարեւոր հարցը:

2) Գիտաժողովները կը կազմակերպուին գիտական հարցերու ներկայ վիճակը պարզելու, կատարուած հետազօտութիւններու արդիւնքները փոխանցելու, վիճելի կէտերու մասին քննարկումներ ու վիճաբանութիւններ կատարելու եւ լուծումներ առաջարկելու նպատակով: Արդ, կարելի՞ է երեւակայել գիտաժողով մը, ուրու կազմակերպիչները վախնան վիճաբանութիւններէ եւ այդ պատճառաւ արգիլեն որոշ հարցի մը մասին խօսիլ եւ վայն ինքն իր տարբեր երեսակներով: Բոլոր տեսակի ժողովները քննարկում եւ վիճաբանութիւն կը պահանջեն, այլապէս կ'ունենանք բռնատիրական վարչակարգերու պատկերը, ուր ղեկավարը կը խօսի եւ բոլոր լսողները պարտադրաբար կը ծափահարեն, առանց քննարկումի եւ առանց առարկութեան ընդունելով ըսուածները: Հայաստան 70 տարի ապրեցաւ այդ ձեւով: Ներկայիս սակայն, որ ազատ ու անկախ է եւ ընդունած է ժողովրդավարական կարգերը, ինչպէ՞ս կրնայ տարբեր կարծիքները չյարգել եւ նման գիտաժողովի մը ընթացքին տեղ չտալ անոնց: Եզրափակիչ լիագումար նիստի ընթացքին յայտարարուեցաւ թէ գիտաժողովի համար մասնակցութեան հրաւէր ուղարկուած է 280 հոգիի: Անոնցմէ 140 հոգի միայն մասնակցելու տրամադրութիւն յայտնած եւ միայն 88 հոգի եկած է: Եւ եղած են մերժումներ՝ «այլակարծիք»ներու հրաւէր ուղարկած չըլլալու պատճառաւ: Կազմակերպիչները չանցե՞ն արդեօք գտնել բացակայութիւններու պատճառը, որ թերեւս հաւատքի պակաս մըն է Հայաստանի հանդէպ եւ խարուած ըլլալու զգացում մը, քանի որ Հայաստան – Սփիւռք Բ· Խորհրդաժողովն ալ նման ընթացք ունեցած էր իր զրպարտագիրով եւ իր պարտադրած դայթակղալից լռութեամբ՝ ուղղագրութեան հարցի մասին: Ցաւ պատճառող կացութիւն մըն է անդրադառնալ, թէ ցեղասպանութիւնը մերժող Թուրքիա, այդ նիւթի մասին բանախօսելու հրաւիրեց պատմաբան Ռիչարտ Ճովհաննէսեանը, Աղահիտ Տէր – Մինասեանը եւ Ժան – Գլօտ Քէպաճեանը: Իսկ մեր ազգենակից Հայաստանցիք չունին նոյնքան հանդուրժողութիւն՝ լսելու համար մեզ եւ զրպարտելու համար կացութիւնը:

3) Ուղղագրութիւնը հայ մշակոյթի միակ կալուածն է, որ տարբերութիւն եւ հեռաւորութիւն ստեղծած է Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ 70 տարիներէ ի վեր: Մնացեալ բոլոր կալուածներուն մէջ (պատմութիւն, երգ, պար, ճարտարապետութիւն, մանրանկարչութիւն, կրօնք եւ նոյնիսկ՝ խոհանոց) նոյնութիւն կայ, քանի որ նոյն ցեղի, նոյն ազգի զաւակներն ենք: Գրաւոր լեզուի փոխադարձ հասկացողութեան եւ լեզուամտածողութեան գետնի վրայ է տարբերութիւնը, քանի որ հաղորդակցութիւնը կը խզուի ընթերցումի մակարդակին իսկ եւ կրնայ չըլլալ դիմացինին գրութիւնը կարդալ եւ իմաստը հասկնալ: Հետեւաբար, տարիներու ընթացքին լեզուամտածողութեան եւ հոգեբանութեան գետնի վրայ հեռաւորութիւն ստեղծուած է, կորմերը օտարացած են իրարու: Այս պատճառաւ է որ Հայաստանցիք չատախօս կ'ըսեն Սփիւռքահայերը եւ Սփիւռքահայերը կ'ըսեն թէ Հայաստանցիք տարբեր են: Այս օտարացման առջեւ վերջակէտ դնելու միակ միջոցը Հայ ժողովուրդի ազգային շահն ու ապագան նկատի առնելով ուղղագրութեան հարցը քննել եւ միասնութեան

ԹԵՀՐԱՆ

ՀԱՑ ԳԻՐՔԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ-ՎԱՃԱՌՔ

Թարգմանչաց տօնին առթիւ, Հոկտեմբեր 11–ին, Թեհրանի Ս· Սարգիս եկեղեցւոյ եւ Ազգային առաջնորդարանի տարածքի մէջ, կազմակերպուած է հայկական դիրքի երկօրեայ յուցահանդէս, որու նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր քրիստոնէական դաստիարակութիւն եւ կիրակնօրեայ ղպրոցներու մարմինը Սեպուհ Աբք· Սարգսեանի հովանաւորութեան տակ:

Բացման խօսքով հանդէս եկած է Արչէն քահանայ Յարութիւնեան: Օրուան բանախօսը եղած է «Մարմարա»յի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան, որ հիւրաբար Պարսկաստան կը պանուէր: Ան չեչտած է· – «Եթէ դիրքը հայ դիրք է, պիտցէք, որ այդ դիրքը ոչ թէ մեքանով, այլ մաքուր արիւնով տպուած է: Իւրաքանչիւր հեղինակ իր արիւնը հոսեցնելով է որ գրած է այդ դիրքը»:

Ասպա ներկաներուն, օրհնութեան իր խօսքը ուղղած է թեմին առաջնորդը Սեպուհ Աբք·:

Յուցահանդէսին դանազան հրատարակչութիւններ եւ կազմակերպութիւններ ներկայացուցած են 300 անուն տարբեր դիրքեր:

ուղղութեամբ լուծման մը յանգիլն է: Դժբախտաբար սակայն, այս մօտեցումը չյանախացաւ մաս չէր կազմեր պիտաժողովի նպատակներուն: «Մենք արեւելահայերս եօթը միլիոն ենք, իսկ դուք՝ ձուլման ճամբուն վրայ» միտքը պատիւ չի բերեր իրենց, որովհետեւ եթէ մենք ձուլման ճամբուն վրայ ենք, հայերենիքին չի՞ վիճակիր արդեօք մեզ փրկելու պարտաւորութիւնը, ինչպէս որ ծնողք մը կը ջանայ ամէն միջոցի դիմելով փրկել իր հիւանդ զաւակը: Համաչխարհայնացման (հայաստանեան բառով՝ կլոպալիզացիա) այս դարուն, երբ մեծ ազգերու մշակոյթին կուլ երթալու վտանգ կը սպառնայ փոքրաթիւ ազգերուն, փոխանակ միանալու, բռունցք կազմելու եւ միասնաբար դէմ դնելու, մեր անմիաբանութեամբ եւ անխելքութեամբ պիտի օգնե՞նք այդ մեծերուն: Դժբախտաբար, պիտաժողովը չատ հեռու էր այս բոլորը նկատի առնելէ:

4) *Հայաստանցի գիտնականները, որոնք Սփիւռքահայ գիտնականներուն արգիլած, այլ իրենք իրենց վերապահած էին ուղղագրութեան մասին արտայայտելու վերաւնքը, բաւականացան Սփիւռքի բաղդատմամբ իրենց թուային «առաւելութիւն»ը միայն նշելով, որպէս պատճառ ներկայ ուղղագրութիւնը չփոխելու իրենց յամառութեան: Իսկ ինչ կը վերաբերի լեզուագիտական փաստարկներու, այդ մասին ո՛չ մէկ խօսք ըրին, ետէ... նկատի չունենանք տոքթոր փրոֆ· Սարգիս Յարութիւնեանի «Ափոս, որ Պր· Զահուկեանը ներկայ չէ, այլապէս իր գիտական փաստերով կը փակէր այս հարցը» արտայայտութիւնը: Իսկապէս ափսոս է որ Պ· Զահուկեանը ներկայ չէր, որովհետեւ ան մեր բոլորէն, մեսրոպեան ուղղագրութեան վերականգնումը պահանջողներէս աւելի՛ լաւ գիտէ Հայաստանի մէջ ներկայիս օգտագործուած ուղղագրութեան բերած վնասները մեր լեզուին եւ մեր ազգին:*

Այս բոլորը նկատի առնելով կարելի է ըսել, թէ Միջազգային Առաջին Հայագիտական ժողովը հեռու էր «հայագիտական» ըլլալէ, որուած ըլլալով որ չէր ընդգրկեր հայերէն գրաւոր լեզուն, որուն միջոցաւ տեղի կրնան ունենալ հայագիտական բոլոր բաղմաբնոյթ ուսումնասիրութիւնները: Այս արդիւնքը կրնան մեղմացնել համաժողովի ընթացքին ստեղծուած ծանօթութիւններու, բարեկամութիւններու յիշողութիւնը, կազմակերպիչներուն մեզ սիրաչահելու տրամադրութիւնը եւ անշուշտ, հայրանանան աւանդական հիւրասիրութեան հրաշալի ոգին: Սակայն, մեր ակնկալութիւնները գիտական եւ ազգային էին:

2003, Հոկտեմբեր 14
Փարիզ

(Շար· 3 եւ վերջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՐԿՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիոյ Փարիզի դեսպանը Սէօնմէզ Քէօքալ իրեն հետ «Հիւրրիյէթ» թերթին կողմէ կատարուած հարցազրոյցի մը խօսած է երկու երկիրներու յարաբերութիւններուն ամէնէն լարուած չրջաններէն մէկուն մասին որ կը զուգադիպի Ս. Տէմիրէլի Հանրապետութեան նախագահութեան եւ Պ. Էճեվիթի վարչապետութեան օրերուն։

Ս. Տէմիրէլի եւ Ժ. Շիրաքի նախագահութեան ժամանակին սկիզբը երկու երկիրները լաւ յարաբերութիւններ կը մշակեն։ Թուրք դեսպանն ալ չերմ յարաբերութիւններ ունի Ֆրանսայի նախագահին հետ։ այս վերջինը իրենց ամէն հանդիպումին բարեւ կը ղրկէ «իր բարեկամ» Ս. Տէմիրէլին, անոր պաշտօնավարութեան աւարտէն առաջ անպայման Անգարա այցելելու եւ բարեկամութեան փաստը տալու մտադրութիւն յայտնելով։

կացութիւնը կտրուկ կերպով կը փոխուի երբ Ֆրանսայի ՄԱԿ-ի այսօրուան ներկայացուցիչ Ժան-Մարք տը լա Սապլիէռ որ այդ օրերուն Ժ. Շիրաքի դիւանագիտական խորհրդականն էր, իր աշխատասենեակը կը հրաւիրէ թուրք դեսպանը։ Այս վերջինը կը կարծէ թէ պիտի որոշուի Ֆրանսայի նախագահին Անգարա այցին թուականը. մինչդեռ, հրաւէրը բոլորովին այլ դրդապատճառ ունի ու Ս. Քէօքալ դիւանագէտի իր պաշտօնավարութեան ամէնէն դժուարին տեսակցութիւններէն մէկը կ'ունենայ։

Հարցը հոն է որ Թուրքիոյ վարչապետը պ. Էճեվիթ նախորդ օրը վարչապետութեան չէնքին մէջ լրագրողներու հետ զրոյցի ընթացքին յայտնած է թէ ուղղաթիռներու նուազուրդին մէջ Թուրքիոյ նախընտրութիւնը Ֆրանսական «Իօրոքրիթէր»ը չէ եղած։

Սապլիէռի առաջին խօսքը կ'ըլլայ այն որ նախագահ Ժ. Շիրաք չատ զայրացած է այն պատճառով որ Ֆրանսական արտադրութիւն մը վարկաբեկուած, եւ յատկապէս այդ պարագան վարչապետի մը կողմէ, դիւանագիտական պաշտօնութեան անտեսումով բացայայտուած է։ Ֆրանսայի նախագահին խորհրդականը կ'աւելցնէ թէ եթէ նման որոշում տրուած է, ատիկա պէտք է յատուկ նամակով տեղեկացուի։ Կ'ըսէ նաեւ թէ այդ կացութեան մէջ Ժ. Շիրաք չի կրնար այցելել Թուրքիա, առանց հաստատ աւելի բարենպաստ չրջանի մը պէտք է սպասել։

Սապլիէռի պրասեննեակէն ելլելով, թուրք դեսպանը անմիջապէս կը հեռաձայնէ Ս. Տէմիրէլին եւ ունեցած տեսակցութիւնը նոյնութեամբ կը հաղորդէ։ Կ'ըսէ թէ ինքնաչարժի արկածէ մը փրկուածի նման կը զգայ ինքզինք ու կացութիւնը չատ ծանրակչիռ է։ Թուրք նախագահը առանց ընդմիջումի մտիկ կ'ընէ պինք, ապա կ'ըսէ. «Ի՛նչ ընենք, եղաւ անգամ մը. սակայն երկու երկիրները չեն կրնար երկարմէ դիւրութեամբ հրաժարիլ»։

Թուրք դեսպանը կը չարունակէ. «Ճետտազային Շիրաք, հակառակ Թուրքիոյ հակազդեցութեան, կատարուած իրողութեամբ մը Մերակոյէն եւ Ազգ. Ժողովէն քուէարկուած Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը առանց առարկութեան վաւերացուց։ Այդ միջոցին մեր կառավարութիւնը տեսակցութիւններու նպատակով Անգարա կանչեց դիս։ Քանի մը ամիս ետք երբ Փարիզ վերադարձայ, ամէն բան անհամցած էր։ Այդ նուազուրդը տակաւին արդիւնքի չէր յանգած. ուրեմն, ի՛նչ էր պատճառը բարեկամ երկիրը ցանկէն դուրս ձգելուն։ Անհարկի կերպով վչտացուցինք Ֆրանսան, այդ պատճառով ալ Ժ. Շիրաք երբեք չմոռցաւ պ. Էճեվիթը եւ չներեց զայն»։

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՆ ԹՈՒՏ

— • —

Ժողովրդական նախանշաններ։

Եթէ առաւօտեան վեր էք կացել ձախ ոտքից, ապա դա ձեր օրը չէ. լաւ կը լինի մեկ այլ վաղը։

Եթէ աջից. լաւ կը լինի այսօր։

Իսկ եթէ ընդհանրապէս չէք կարողանում ոտքի կանգնել. լաւն արդէն երէկ է եղել։

*
* *

Վարդանիկը հարցնում է մօրը.

– Մայրիկ, դա ճի՞շդ է, որ մեզ Աստուած է կերակրում։

– Ընդհանուր առմամբ, այո։

– Իսկ երեխաներին արագի՞ն է բերում։

– Ի հարկէ։

– Իսկ նուէրները Ձմեռ պապի՞կն է բերում։

– Այո։

– Այդ դէպքում, ասա ինձ, խնդրեմ, էլ ինչո՞ւ ենք պահում հայրիկին։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻԻՆ ՄԷԿ ՄԱՍՆԻԿԸ ԿԵԱՆՔԸ Կ'ԵՐԿԱՐԱՁԳԷ

ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՄԷԿՈՒՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆ

Հետազօտողները տարիներէ ի վեր պնդած են, որ չերմուժի նուազեցումը թթխմորէն մինչեւ ստամոքսներու կեանքը կը երկարաձգել։ Սակայն աւելի երկարատեւ ապրելու աւելի դիւրին ձեւ մը կրնայ խօսք մը բանալու չափ պարզ ըլլալ։

Օգոստոսին կը հաղորդուէր, թէ հետազօտողներ առաջին անգամ ըլլալով ցոյց տուած են, թէ կարմիր գինիի, կեռնապիստակի եւ բուսական աչխարհի այլ նիւթերու մէջ պտնուող մոլեքիւլները «կը կապկեն» չերմուժի նուազեցման կեանքը երկարաձգող ազդեցութիւնները։

Ասոր յայտնաբերումը կրնայ օժանդակել հետազօտողներուն, որ մշակեն դեղեր, որոնք կեանքը կ'երկարաձգեն եւ կը կանխարգիլեն կամ կը դարմանեն ծերանալու կապուած հիւանդութիւնները։

Հետազօտողները պտած են, թէ մոլեքիւլներէն մէկը՝ ռեվերաթրոլ, թթխմորի բջիջներուն կեանքը մինչեւ 80 առ հարիւրով կ'երկարաձգէ։ Անիկա բնականաբար կը պտնուի խաղողներու եւ կարմիր գինիի մէջ։

Հարվըրտ համալսարանին քժշկագիտական բաժանմունքին դասախօսներէն Տէյվիտ Սինքլէր, որ հետազօտութեանց մասնակցած է, կ'ըսէ, թէ ինք եւ իր գործակիցները կը յուսան, որ պիտի կարենան փաստել, թէ մոլեքիւլները ո՛չ միայն թթխմորի բջիջներուն կեանքը կ'երկարաձգեն, այլ նաեւ՝ բազմաբջիջային էակներու, ինչպէս՝ որդերու, միջատներու եւ թերեւս մարդոց։

Արդէն որդերու եւ «տրոզոֆիլ» ճանճերու վրայ փորձարկումները «քալջալե – րական» արդիւնքներ տուած են, եւ նման փորձարկումներ կը ծրագրուին մուկերու համար, ըսած է ան Օգոստոսի վերջերուն։

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԻԻՆ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՄԲ ԽԱՆԴԱՎԱՌ

Սինքլէր յայտնած է, թէ իր հետազօտութիւններուն սկսէլէ ի վեր աւելի «խանդավառ» դարձած է կարմիր գինիին առողջութեան վրայ օգտակարութեան մասին, եւ թէ մասնագէտներ, որոնք իր յայտնաբերումները ուսումնասիրած են, նման հակազարձութիւն ցուցաբերած են։

«Տակաւին չատ մարդիկ չեն պիտեր ատոր մասին, սակայն անոնք, որոնք պիտեն, գրեթէ բոլորը իրենց խմելու սովորութիւնը փոխած են, այսինքն աւելի կարմիր գինի կը խմեն», ըսած է ան օրվան։

Այն մոլեքիւլները, որոնք փաստուած են, թէ թթխմորի բջիջներուն կեանքը կ'երկարաձգեն, կը պատկանին նիւթերու փոլիֆենոլ կոչուած ընտանիքին։ Ասոր մաս կը կազմէ ռեսվերաթրոլը, որուն գծով արդէն կ'ենթադրուի, թէ կարմիր գինին աւելի առողջ կը դարձնէ, երբ չափաւոր համեմատութեամբ խմուի։

Սինքլէր կ'ըսէ, որ նորագոյն ուսումնասիրութիւնը կրնայ օգնել բացատրելու, թէ ինչո՛ւ կարմիր գինիի չափաւոր սպառումը կապուած է սրտի հիւանդութեան նուազ հաւանականութեան, եւ ինչո՛ւ ռեսվերաթրոլը մուկերու մէջ քաղկեղը կը կանխարգիլէ։

«Այս ուսումնասիրութեան մէջ բազմաթիւ կէտեր իրարու կը միացնենք», կը յայտնէ ան։

Գիտնականներ տասնամեակներէ ի վեր գիտեն, թէ էակներ տահմանափակ չերմուժ պարունակող սննդականոնի են–թարկելը մեծ համեմատութեամբ կը նըրուն յանձնեց Եաւիլ քաղաքի պատուոյ տղեցնէ տարիքի կապուած հիւանդութիւններ, ինչպէս՝ քաղցկեղ, ոսկրափըտում եւ սրտի հիւանդութիւն։

1990-ական թուականներուն ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, թէ մկներ ծին մինչեւ կրնայ հակակչռել էակներու ծերացման արագութիւնը։ Այս պատճառով պիտնականներ աչխատանքի լրծուած էին այդ ծիները օգտագործելու միջոցներ գտնելու համար։

Սինքլէր եւ անոր խմբակը փնտռած են մոլեքիւլներ, որոնք գործօն կը դարձնեն անդիմներ, որոնք իրենց կարգին կ'ապդեն ծերանալը «կանոնաւորող» ծիներուն վրայ։

Այժմ անոնք կ'ըսեն, թէ գտած են այդ մոլեքիւլները։

Մասնագէտները ո՛չ միայն նման 18 մոլեքիւլներու խմբակ մը գտած են, անոնք նաեւ գտած են, թէ բոլորը բոյսերէ կուգան եւ կ'արտադրուին իրրեւ հակադարձութիւն չրջապատի ծանր պայմաններու, ինչպէս՝ երաչտի։

«Կը կարծենք, որ պիտենք, թէ, ինչո՛ւ այս բոյսերը այդ մոլեքիւլները կ'արտադրեն։ Կը կարծենք, թէ անոնք իրենց պաչտպանութեան սեփական համակարգութեան մաս կը կազմեն, եւ կ'ենթադրենք նաեւ, որ անկախ բոյսերն ու անասունները, որոնք բոյսերով կը սնանին, կրնան օգտուիլ անոնցմէ», կը յայտնէ Սինքլէր

Այս տեսութիւնը յստակացնելու համար ան կը նչէ, որ աճումի աւելի դժուար պայմաններ ունեցող չրջաններէ (Սպանիա, Չիլի, Արժանթին, Աւստրալիա) կարմիր գինիները աւելի ռեսվերաթրոլ կը պարունակեն, քան անոնք, որոնք կ'արտադրուին խաղողներէ, որոնք ծանր ճնչումներու կամ երաչտի հարց չեն դիմագրաւած։

Բնականաբար տակաւին չատ կանխահաս է եզրակացնելու համար, թէ հետազօտողները յայտնաբերած են մարդկային կեանքի «զսնիւ խմիչքը»։ Ճաւելեալ աչխատանքներ անհրաժեչտ են եւ առաջին քայլը գտնել է, թէ արդեօք ռեսվերաթրոլը կրնա՞յ մուկերու կեանքը երկարել։

Այդ փորձարկումը պիտի սկսի քանի մը ամիսէն եւ հաւանաբար արդիւնքներու պիտի յանգի նուազ քան տարիէ մը։

Եթէ փոլիֆենոլները մուկերուն կեանքը կ'երկարեն, եւ եթէ յաւելեալ այդ կեանքը առողջ է, ապա բեմը պատրաստ պիտի ըլլայ մարդկային փորձարկումներու, բանի մը, որուն մասին գիտնականներ դարերէ ի վեր կ'երազեն. դեղահատ մը կամ յատուկ հեղուկ մը, որ մեր կեանքը կ'երկարէ։

Պատրաստեց՝
Ս. Ա. ՊՈՑԱՃԵԱՆ

ՀԱՆՐԱՅԻՐ - 100

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՒԹ ՍԻՐՏ

– 1933 –

Փողոցները անցան իրարու եռևէ, ճամբորդները իջան ու ելան եւ տոմսակավաճառը կայարաններուն անունները պոռաց նոյն ձանձրալի ձայնով։ Երկու Հայերը լուռ մնացին բաւական ատեն, մինչեւ որ կրկրին լեզու ելաւ կինը՝ կեղծ նեղսրտութեամբ մը ըսելով.

– Ծո տղայ, ո՞ւրտեղէն դէմս ելար... ինծի տէբտ պիտի ըլլաս... Տղա՛ք ալ չես ճանչնար քի լուր մը առնեմ վերջը... Ձեռքէս ալ բան չի գար որ... էյ դէմս չվա՛ծ ըլլայիը...

Տխուր տղան չնորհակալ եղաւ, «աչխարհի վրայ դեռ մարդ կայ եղեր» ըսաւ ու լռեց։

Ճոնչեց, քերթեց, կճրտեց կառքը։

Ցուցափեղկ մը իր պարունակութեան վրայ հարիւրին յիսուն զեղչ ըրաւ, նորոդութեան պատճառաւ սինեմա մը իր դռները դոցեց, գաւառէն թարմ հաւկիթներ եկան ուղիղ գծով, byrrhը խըմիչներ եկան ուղիղ գծով, եւ ամէն մարդ իր գործին գնաց։

Ամէն ինչ կանոնաւոր էր, ամէն ինչ իր տեղը։

Ամէն ինչ, բացի Հայերէն։

Ան կը նայէր ամէն կողմ, կարծես ինքզինքը կորսնցուցած ըլլար։ Ան կը նայէր ամէն կողմ, կարծես ինքզինքը կորսնցուցած ըլլար։

*

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել

ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ՕՆՊԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ, Հոկտ. 17–ին, Կրընոպլը, 93 տարեկանին:

Ծնած էր Էրզրում, 1910–ին, վերապրած էր Իզմիրի հրդեհին, յետագային, Ֆրանսա, բեղուն գործունէութիւն ունեցած է Կապոյտ Խաչի մէջ: Ուխտ Պէօյի Մշակոյթի տան սրահներէն մէկը կը կրէ իր ամուսնոյն՝ Ցարութիւն Օնպաշեանի անունը, չնորհիւ այն նուիրատուութեան զոր ըրած էր վերաշինութեան առեն:

***

Այս տխուր առիթիւ Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Այտապիրեան 500 Եւրօ կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

GALERIE FRAMOND

3, rue des Saints-Pères, 75006 Paris

«TRENTE-TROIS PEINTURES ET AQUARELLES»

G. ROHNER

Retrospective

Du 9 octobre au 8 novembre

Tous les jours de 10h à 18h, sauf le dimanche.

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

NAREG DOURIAN

et sa troupe

dans

BOUROUM - DOUROUM

le Vendredi 14 novembre
à 20 heures 30

dans la Salle des Fêtes de l'Ecole
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy

P.A.F. Adultes 15 Euros
Enfants 10 Euros

Réservations et renseignements :
01 43 81 01 72

«ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃԱՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Թուխ. – Տէր եւ Տիկին Զագեան 100 Եւրօ:

***

Փարիզ. – Ոմն 100 Եւրօ:

GROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայլիի մասնաճիւղի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տիկին Աւետեան եւ պատկները իրենց ամուսնոյն եւ հօր յիշատակին 30 Եւրօ, Տիկին Մարի Պօյաճեան Ատտուածածնի տօնին առթիւ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Զարեհ Մինասեան Տիկին Պէարթիս Գիլիկեանի մահուան տարելիցին հոգեհանգստեան առթիւ 30 Եւրօ:

***

SOIRÉE avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France

organise

le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises

au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

***

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԿԵԴՐՈՆ ԵՒ ՄԱՇՏՈՑ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին

Գրական երեկոյթ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀ

«Մենք հաւատում ենք՝ Գողգոթայէն յետոյ Յարութիւն կայ:
Եւ արդար է մեր հաւատքը»:

Բանախօս՝
ՌԱՖԱՅԷԼ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Նախկին Հանրահայոց Ազգային Խորհրդի «ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ» պարբերաթերթի խմբագիրը:

10 bis, rue Thouin, Paris V^e^
Métro : Cardinal Lemoine ,Monge

Մուտքը ազատ է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 1

Տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ նորոց, յայտից եւ անյայտից

ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայլիի մասնաճիւղի Լոթօն, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Grande Braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 6 et dimanche 7 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...

livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne brocante, cadeaux...

- **Bar**
- **Restaurant**
- **Tomboia**

Pour la poursuite des activités

de CHENE

en Arménie, en Artsakh

et à Djavakhk

CHENE

au Collège SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres — Parking assuré —

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN

interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN

du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30

en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP

à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre

EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine

par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)

«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

PARIS → EREVAN → PARIS

3 VOLS DIRECTS HEBDOMADAIRES

A votre service pour toutes destinations dans le monde!

PARIS • SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 • FAX 01 42 96 18 77

LYON • SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 • FAX 04 78 60 92 26

MARSEILLE • WASTEELS VOYAGES
67, LA CANNEBIÈRE 13001 MARSEILLE
TEL 04 95 09 30 60 • FAX 04 95 09 30 61

CARGO 3 VOLS HEBDOS

EREVAN
10, RUE VARDANANTS 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 - 52 85 48 • FAX 56 40 30

EN COLLABORATION AVEC LA NOUVELLE COMPAGNIE AÉRIENNE

ARMENIAN INTERNATIONAL AIRWAYS

Sabera@wanadoo.fr

www.saberatours.fr

ՈՐԲԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
MARDI
28 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փարիսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտաքին : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօդեայ առաքում)
247 եւրօ (Շարաթական առաքում) — Հասը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·801 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 79e ANNEE — N° 20·801

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԻՐԱՔ

ՈՃԲԱՓՈՐՁԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՉՈՀԵՐ

Պաղտատի մէջ ոճբափորձերը սկսան կիրակի, Հոկտեմբեր 26–ի առաւօտուն, չարունակուելու յաջորդ օրն ալ, հակառակ ամերիկեան խիստ հակակշռին:

Կը թուի որ կիրակի առաւօտեան ժամը 6–ի ոճբափորձը Ռաչիտ պանդոկին դէմ չատոնց պատրաստուած էր եւ լաւ կազմակերպուած: Այդ իսկ պատճառով, կը կարծուի որ ԱՄՆ–ու Պաշտպանութեան նախարարին կցորդին՝ Փօլ Վոլֆովիցի դէմ չէր, թէեւ ինք հրաչքով ազատած էր, քանի կը պնդուէր այդ պանդոկին մէջ, քանի մը յարկ աւելի վեր քան այն յարկերը որոնք քարուքանդ եղած են ռոքէթներու արձակումէն: Պանդոկը կը դանուի քաղաքին կեդրոնը եւ չատ խիստ պաշտպանութեան տակ է, բայց եւ այնպէս փաստը տրուեցաւ որ որեւէ պաշտպանութիւն օգուտ չունի: Եթէ Վոլֆովից ազատեցաւ, մեռած է ամերիկացի զինուոր մը եւ վիրաւորներ կան: Պանդոկը ապատան կու տայ մամուլի ասուլիսներու, ժողովներու, Պրէմէրի դրասենեակին: Հաւիւ 24 ժամ եաք, երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 27–ի առաւօտուն, երկու յաջորդական ոճբափորձեր եւս գործուեցան, մէկը կարմիր Աչի միջպետային կոմպոտէի չէնքին դէմ, միւսը՝ ձարտարապետի նախարարութեան: Առաջին յարձակումէն եաք Ամերիկացիներ սպաննուած են եւ աւելի քան 20 վիրաւորներ կան: Կարդ մը աղբիւրներու համաձայն, մեռեալներու թիւը 12 էր:

Ցաւալի է որ, օրէ օր Ամերիկացիներու դէմ արարքները կը բազմանան եւ ժողովրդավարութեան հաստատման Պուշի եւ իր գործակիցներուն հոգեչահ խօսքերը մեծ ապատրութիւն չեն գործեր Իրաքցիներուն վրայ:

Ռաչիտ պանդոկին դէմ ոճբափորձէն եաք, Վոլֆովից չեչտած է թէ առանց դադարի պիտի հետապնդեն ոճրագործ ահաբեկիչները եւ, կ'աւելցնէ, օրէ օր աւելի չատ Իրաքցիներ կը միանան մեղի այդ նպատակով: Ըստ իրեն, ժողովուրդին 3%–ն է միայն, որ կը ջանայ ահաբեկել երկիրը, ինչպէս Սատտամ առանձին յաղթած էր ընել անցեալին:

Ամէն պարագայի մէջ, Միացեալ – Նահանգներու մէջ ալ, խաղաղապահներու ցոյցերը կը չարունակուին: Հոկտեմբեր 25–ին, Ուաչինկթընի մէջ է, որ հազարաւոր ցուցարարներ փողոց իջած են եւ լոզունգներն ալ չեն պակսած Պուշի դէմ: «Պուշ կը ստէ եւ ո՞վ կը մեռնի» ամէնէն յատկանշական լոզունգներէն մէկն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԽԱՑԻԼ ԽՈԴՈՐԿՈՎՍԿԻ, Ռուսաստանի ամէնէն հարուստ անձը (ութ միլիառ տոլար), քարիւղի Եուկոս ընկերութեան տէր սիրակամը, ձերբակալուեցաւ Հոկտեմբեր 25–ին, Նովոսիբիրսկի յատուկ ոստիկանութեան կողմէ (Սիպիր) եւ Մոսկուա փոխադրուեցաւ: Գլխաւոր ամբաստանութիւնը կը վերաբերի գեղծարարութեան եւ տուրքերու փախուստի: 40 տարեկան, Մ. Խոդորկովսկի բանտը պիտի մնայ, առնուազն մինչեւ Դեկտեմբեր 30, այսինքն երեսփոխանական ընտրութիւնէն եաք (Դեկտ. 7): Ենթական քաղաքական դերանի վրայ է, որ կը մտահոգէ Պուտինը եւ այդ պատճառաւ է որ ձերբակալուեցաւ: Խոդորկովսկի արագընթաց յաջողութիւնը բոլորը զարմացուցած է: 1988–ին, Գորբաչովի օրով, անդամ է Համայնավար երիտասարդութիւններուն եւ կը նետուի փոքր պիզնէսի մէջ (համակարգիչ, ֆըրանսական քոնեաք եւ այլն), եկամուտները քանի մը միլիոն տոլարի կը հասնին: 1995–ին, 350 միլիոն տոլարի, ձեռք կ'առնէ եուկոսի բաժնեթուղթերու 78%–ը: Յաջորդ տարին, ընկերութիւնը կ'արժեւորուի չուկային վրայ եւ կը հասնի 9, ապա 15 (2002–ին), հուսկ 31 միլիառ տոլարի ներկայիս:

ՍՆՆԻ ԱՓԻՆ, Լուվրի եւ Թիւիլըրիի կողմը, Հոկտ. 26–ին բացումը կատարուեցաւ Ֆրանսուա Միթերանի անունը կրող դեռեղերքին մէկ մասին, ներկայութեամբ Տիկին Միթերանի, նախագահին 3 զաւակներուն եւ իր հաւատարիմներուն, ինչպէս՝ Ճէք Լանկ, Ռ. Պաէնթէքրի, Ժոսլէնի, Ռ. Տիմայի, Փիէր Մօռուայի եւ այլն, եւ այլն: Փոքր մկնիկներ ալ պատահեցան Ազգային Ճակատի անդամներուն կողմէ եւ ուրիշներու, որոնք համաձայն չէին այդ «մկրտութեան» տարբեր պատճառներով: Ոմանց համար Միթերանի գործակցութիւնը Վիշիի հետ արգելք է որ իր անունը տրուի դեռեղերքի ճամբու մը, ուրիշներու համար Օպէրվաթուառի դէպքը կար եւ այլն, եւ այլն:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ ՄԷՋ, հսկայ պղպեհներ աւեր կը գործեն 48 ժամէ ի վեր եւ հազարաւոր տուներ պարպուած են: Հովն ալ աւելի կը ծանրացնէ կացութիւնը եւ հարիւրաւոր հրշէջներ չէին կրցած մարել Հոկտեմբեր 27–ին: 13 մեռեալ կար, 350 բնակարաններ հրոյ ճարակ եղած են:

ԻՍՐԱՑԷԼԻ վարչապետը եւ իր երկու տարբեր հայաստակերութեան պատմութեան մը առարկայ են, քանի մը ամիսէ ի վեր: Հարցը կը վերաբերի Շարոնի կուսակցական ընտրապայքարին ֆինանսաւորման, որպէսզի յաջողի պլուխը անցնիլ: Լիքուտը (կուսակցութիւնը) 1,5 միլիոն եւրօ նուէր ստացած է, ինչ որ դէմ է իսրայէլեան օրէնքին, որ կ'արգիլէ արտաքահմանէն ստացուած դրամարնելու օգտագործումը քաղաքական նպատակներու:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻ վէպի մեծ մրցանակը տրուեցաւ Ժան – Նոէլ Փանքրազիի «Ամէն բան որքան չուտ անցաւ» հատորին համար: Անցեալին ալ գրագէտը բազմաթիւ մրցանակներու արժանացած է: Գրագէտը կ'աշխատակցի «Մոնտ»ի:

ՋԱՆԿ ՔԱՑ ԶԻՔԻ (Ազգայնական Ձնեռնասան) այրին մեռած է Նիւ – Եորք, Հոկտեմբեր 23–ին, 105 տարեկանին: Կէս դարէ աւելի բուն ուժը եղած է Զանք Քայ Զէքի եւ իր դիմաւոր միջնորդը անգլեւամերիկեան աշխարհին հետ եւ խորապէս ազդած է իր ամուսնոյն վրայ:

ՌԱՄԱՏԱՆ սկսաւ Ֆրանսայի մէջ Հոկտեմբեր 27–ին, առաջին անգամ ըլլալով Մահմետական Պաշտամունքի Ֆրանսական Խորհուրդին որոշումով:

«ԱՐՄԱՔՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 24 / 27)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԸ

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան Հոկտեմբեր 24–ի նիստին մեղադրողները ատարած են մեղադրանքը: Նկատի առած որ Հայաստան վաւերացուցած է մահապատիժի չնչումը եւ ծանրադոյն պատիժը ցմահ բանտարկութիւնն է, մեղադրող Ամէն Ցարութիւնեան ցմահ բանտարկութիւն պահանջած է Նայիրի եւ Կարէն Ճունանեանի, Էդիկ Գրիգորեանի, Դերենիկ Բէկնազեանի, Վռամ Գալըստեանի դէմ. իսկ Աչոտ Կնեազեանին 15, Համլէթ Սահակեանին՝ 14 տարի բանտարկութիւն:

Պատիժներու չափը որոշելու մէջ նկատի առնուած է յանցանքին տեսակը, ծանրացնող հանգամանքը երբ կատարուած է կազմակերպուած խումբի կողմէ, նաեւ այն որ Կ. Ճունանեան, Վ. Գալստեան, Է. Գրիգորեան զինով վիճակի մէջ եղած են: Իսկ Ա. Կնեազեան նախապէս պատապարտուած է ծանր յանցանքի պատճառով:

Դատարանը տուժող կողմերուն ճառերուն համար երեք օր տրամադրած է: Հոկտեմբեր 29–ին առեանը կ'ունկնդրէ տուժողներուն, 30–ին՝ անոնց ներկայացուցիչներուն ճառերը: Ցետոյ խօսք կը տրուի ամբաստանեալներուն, անոնց պաշտպաններուն. իսկ ամբաստանեալներուն վերջին խօսքին եաք, դատարանը կը քաշուի խորհրդակցութեան, դատավճիռը արձակելու համար:

***

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ԱՑՑԸ ՑԵՏԱՋԳՈՒԱԾ

Կը նախատեսուէր որ Մինսկի խումբին նախապահները կովկաս այցելէին Նոյեմբերի սկիզբը: Սակայն, նախագահ Ռոպէր Քոչարեան լրագրողներու հետ պրոյցի մը բսած է թէ պինդը տեղեակ պահած են որ Ադրբեջան տակաւին պատրաստ չէ այդ երկրակը ընդունելու, ուստի նախադահներու այցը հաւանական է Նոյեմբերի վերջին:

***

ՍԵԼԻՄԻ ԼԵՌՆԱՆՑՔԻ ՃԱՄԲԱՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ԲԱՑՈՒԱԾ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան տարի մը առաջ Սելիմի լեռնանցքին վրայ հանդիպելով չինարարներու, անոնց հետ պայմանաւորուած է տարի մը եաք լեռնանցքին ճամբան բանալու: Այս տարի, Հոկտեմբեր 20–ին, չնորհիւ «Լինսկ» հիմնադրամին յատկացումին, ատարուած է աշխատանքը եւ Հոկտեմբեր 24–ին Գետափ – Մարտունի 57,5 քիլոմեթրնոց ճամբան գործածութեան բացուած: Ան պատմական «Մեռաքի ճանապարհ»ն է որ լեռնանցքը կտրելով իրարու կը կապէ Վայոց Ձորի եւ Գեղարքունիքի մարզերը: Ճամբան 22,1 քիլոմեթրը նորոգուած է, 35,4 քիլոմեթրը նոր չինուած: Ծախսուած է 5 միլիառ դրամ (8,9 միլիոն տոլար):

***

ԲԱՔՈՒ ԳՈՀ ՉԷ ՊՈԼԻՍ – ԵՐԵՒԱՆ ԹՌԻՉՔՆԵՐԷՆ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարարը Վ. Գուլիեւ լրագրողներու հարցումներուն պատասխանելով անդրադարձած է Պոլիս – Երեւան Թրքական օդային դիծին Թռիչքներուն: Ան ըսած է թէ Թուրքիան ներկայիս բանակցութիւններ կը վարէ Եւրոպական Միութեան անդամակցելու նպատակով. այդ ուղղութեամբ իրմէ պահանջուածներէն է դրացի երկիրներու հետ բնականոն յարաբերութիւններու մշակումը: Այդ պահանջներուն չրջանակին մէջ պէտք է նըկատի առնել Պոլիս – Երեւան – Պոլիս Թռիչքները: Կրկնելով հանդերձ թէ Ադրբեջան եւ Թուրքիա չատ հարցերու մէջ համախոհ են, ադրբեջանցի նախարարը աւելցուցած է թէ նման ամէն մէկ քայլի պարագային, Թուրքիա պէտք է հարկաւոր ձեւով քննէ անոր օգուտն ու վնասը:

Գուլիեւ այդ առթիւ տեղեկացուցած է թէ քանի մը տարի առաջ փորձեր կատարուած էին Կիպրոսի եւ Ադրբեջանի միջեւ օդային դիծ բանալու, Հ. Ալիեւ վճռապէս մերժած էր: «Բնական է որ նման քայլ կ'ակնկալէինք նաեւ Թուրքիոյ կողմէ» ըսած է ան:

***

ԵՐԿՈՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՑԱԾ

«Ժողովրդադեմոկրատական կուսակցութեան» Հոկտ. 25–ին կայացած արտակարգ համագումարին միաձայնութեամբ որոշուած է միանալ «Օրինաց Երկիր» կուսակցութեան: Նախագահ Գագիկ Ամանեան ըսած է թէ երկու կուսակցութիւնները ծրագրային, գաղափարական եւ գործելակերպի նմանութիւններ ունենալով յարմար կը դատէ միացումը: Ան թելադրուած է նաեւ քաղաքական իրատեսութեամբ եւ երկրին ու պետականութեան ամրացումին անհրաժեշտութեամբ: «Օրինաց Երկիր»ի նախագահը Աբթիւր Պաղտասարեան ալ ողջունած է որոշումը, հաւաստելով որ բոլոր աւելացները ունին միանալու հիմեր ըստեղծելու եւ բարգաւաճելու:

***

ՎԻՐԱՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

«Վիրահայերու Միութիւն»ը որ կը միաւորէ Հայաստանի ու Վրաստանի Վիրահայերը, Հոկտ. 25–ին գումարած է առաջին համաժողովը: Կազմակերպութեան ներկայացուցիչները ըսած են թէ միութիւնը յատակագիծին կը մեծնայ, իր մէջ առնելով ամբողջ աշխարհի Վիրահայերը: Համաժողովին ողջոյնի գիր յղած է նախագահ Ի. Շեվարնաձէ. ան կարեւոր նկատած է Վիրահայերու դերը հայրենադարձական գարաւոր յարբերութիւններու ամրապնդումին մէջ:

Միութիւնը հիմնուած է 2002–ին: Համաժողովին մասնակցած է չուրջ 700 հոգի:

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ

ՔՐՈՆԻԿ

-19-

ՔՐՈՆԻԿԱԳԻՐ ԵՒՍԵԲԻՈՍ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ԱՌԱՒՕՏԸ

Որքան ալ ըսեն թէ դիւղի կեանքը աւելի հաճելի է, թէ գիւղացին աւելի նը-պաստաւոր պայմաններ ունի ապրուստի, թէ գիւղը փրկութիւնն է մեր հայկական-նութեան, ... գիւղերը օրէ օր կը դատարկուին ի չահ քաղաքի արուարձաններուն: Գիւղացին համեմատաբար դիւրա-մատչելի գիներով կը տեղաւորուի հարիւր հազարներով արտադրթողներու պատրաստ ձգած յարկաբաժիններուն մէջ եւ քաղաքին մէջ կամաց – կամաց կը ստեղծէ իրեն եւ ընտանիքին համար նոր կեանք մը, յաճախ ազգականներու եւ բարեկամներու օգնութեամբ:

Մայրաքաղաքի կեանքը անհամեմատօրէն աւելի հաճելի է, աւելի մարդկային իւրաքանչիւր մանր – թաղամաս, չէնքերու խմբաւորում, ունի իր առանձին աշխարհը, մարդկային առօրեայ յարաբերութիւնը եւ մանաւանդ զաւակներուն համար կը բանայ լաւագոյն դպրոցներու, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու դուռները:

Հայկական գիւղը ծնած է միայն անասուններուն համար, մարդը երբեք նկատի չէ առնուած: Ձունի կանոնաւոր կեդրոնական հրապարակ մը, իր սրճարանով, եկեղեցիով, ընկերային ծառայութիւններով ուր գիւղացին, որ տարուան մեծագոյն մասը յատուկ գործ մը չունի, կարենայ ժամանակ անցընել, զրաղարան մը մտնել դիրք կարդալ, խաղավայր մը մտնել ճատրակ խաղալ... ան ստիպուած հանոյքի հաւերու նման գլխաւոր ճամբու երկայնքին եւ լայնքին պզպզած աննպատակ ժամերով քարացած կը մընայ, մնացած կաթիլ մը ուզեղն ալ անգործութեան դատապարտելով... եւ տակաւին կան մարդիկ որ առանց ամչնալու կը խօսին ՀԱՑ ԳԻՒՂԱՑԻԻՆ երջանիկ կեանքի մասին...:

Քաղաքացիներուն ալ մեծագոյն մասը մանաւանդ ընելիք մը չունի: Շատերը անդործ են, բայց հագարներով են, 20 հոգի չեն գիւղացիներու նման որ կարենան ճամբուն եղերքը հաւաքուիլ... հագարաւոր են, տասնեակ հազարաւոր, պզպզած մնան... պարտէզները լեցուցած Փառք Աստուծոյ, Երեւանի «հոգատար» քաղաքապետութիւնը ամբողջ հոգիովը կ'աշխատի որ պարզապ տարածութիւն չմնայ եւ առիթ չտայ որ անգործները պզպզած մնան... պարտէզները լեցուցած է տեղի–անտեղի սրճարաններով, «սուրճիզան» խաղավայրերով, մայթերուն վրայ տեղաւորուած ամէն տեսակ կըրպակներ, հիւանդագին զարձած ԼՈՏՕյէն սկսած մինչեւ խմիչքներու, չաքարեղէններու, թերթերու... եւ այլն: Ի՞նչպէս պպզիլ երբ Երեւանի «լակոտ»ները յաճախ մայթերն ալ կ'օգտագործեն իրենց մեքենային համար անցք մը բանալու. ով ի՞նչ կրնայ ըսել: Քաղաքին մէջ ոտիկան չէք տեսներ, հոն ուր ամէն օր հարիւրաւոր կառքեր կարմիր լոյսով կ'անցնին, հետիոտն քալողները կը տարօրինակնեն, հակառակ օրինաւոր սպիտակ երիզներու օգտագործումին... արդիլուած փողոց մը կը մտնեն ճամբան համառօտելու համար: Հայաստանի միլիցիոները կարծէք մէկ պաշտօն ունի, կեդրոնէն հեռու, «սթրաթէժիք» անկիւններու վրայ դիրք բռնած, պարզունակ վարորդներ որսալ եւ այս կամ այն պատճառով 1000–ական դրամ չորթել եւ վերջ... կեդրոնը ինչ ուզէ ըլլայ:

Երեւութապէս «անգործ» քաղաքացին, կաթսային մէջ տապկուող դեռնախնձորին կը նմանի. հանդարտ չի մնար. ամէն օր, ամէն ժամ հարց մը կայ, կարեւոր չէ թէ ինչ է: ԵՐԿՒ ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ–ի մէջ լոյս տեսած յօդուած մըն էր, այսօր խանդարուած վերելեակն է, վաղը հեռատեսիլի երդիչի մը ձախորդ կամ յաջող ելոյթը ... եւ այսպէս ամէն օր եւ ամէն ոք: «Երեւանի առաւօտը» անակընկալներու վիճակահանութիւն է: Կրնաս չէնքիդ առջեւ դադաղի մը կափարիչը դնել, եւ հարց կու տաս թէ ո՞վ մեռած է արդեօք այդ գիշեր, կամ արտասովոր չարժում մը կառքերու ... եւ հարց կու տաս թէ ո՞վ է արդեօք Ռուսաստան մեկնողը այդ օր... կամ առաւօտեան բանակամ մը հեռաձայնով կը գուժէ ծանօթի մը սպանութիւնը Վրաստանի, Ուկրանիոյ կամ Թաղային կռուի մը ընթացքին եւ եթէ այս բոլորէն ոչ մէկը տեղի ունեցած է, ձանձրանալի չգտնես համար օրդ, կ'իջնես Օփերա, քանի չկայ հրշեմային ծառայութիւն մը որ հոնկէ չանցնի, ուր թէեւ չէ մնացած ոչ պարտէզ եւ ոչ ազատ տարածութիւն, բայց տակաւին մնացած են երկաթէ ճաղերը, քանի դեռ մէկը չէ սեփականաշնորհած զանոնք, կը ծառայեն մայրաքաղաքին գեղարուեստական յատուկիրներու որպէս ցուցատախտակ եւ կրնաս գոնէ ժամ մը զուարճանալ անոնց ընթերցումով...

– Ամիկօ. Հայաստանի սպորտային պարային ակումբի բաց առաջնորդութիւն.

– Ոսկէ Աչուն 2003. ներկայացնում է ԱՌԻՆԻ ստուդիան:

– Ճովիկ Պետրեան. միայն սիրոյ մասին. երաժշտական ծրագրով:

– Սայաթ – Նովա լաւագոյն երգերի կալա – համերգ:

– Վահագն արուեստի եւ գրականութեան ինստիտուտ...

– Գուադիմօտօ – Էսմէրալտա – Փարիզի Աստուածամօր տաճարը...

– Ոսկէ Ձայներ երգի թատրոն ստուդիան Հայաստանում յայտարարում է եւ այլն.

– Վարդան Պետրոսեան – կրակի մէջ:

– (ռուսերէն) Տինամիթ համառուսական մրցոյթի երդիչներ... Էմի Ելին:

– Էլիթ 2003 – մօտելային մրցոյթ Հայաստան, Վրաստան...

– Պռաւօ ակումբ. Շօ ծրագիր նուիրուած ուսուցչի տօնին...

– ՄԻՍՍ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀԻ 2004 – Շօ կռուի գեղեցկութեան լիկան...

– Պատանեանի անուան պետական թատրոն – Ընթրիք յիմարի հետ, Եզովբոս – Վնգուշ սրտիս պատուհաս – 3 – 1–ին գոքանչս – Սամանարուժն արեւելեան – կասկած կնոջ սրտում – Տէր մի թող մեզ անուէր:

– (ռուսերէն) Մաքսիմ – Լիօնիտով ... եւ այլն:

«Երեւանեան Առաւօտը» եռուն է, այնքան չարժում որ վայրկեան մ'իսկ չես կրնար հաւատալ որ չարժողներուն մեծագոյն մասը ԱՆԳՈՐԾ է... կը չարժի ինքնախաբէութեան բնազդէն տարուած: Գիւղ մնացած ըլլալ՝ ժամանակէն առաջ պիտի ծերանար, անձնասպանութեան փորձութիւններ պիտի ունենար, Երեւանի մէջ, հրաշալի է, ամէն վայրկեան ԲԱՆ ՄԸ ՏԵՂԻ ԿՈՒՆԵՆԱՑ... (փարիզցիները կը յիշեն անչուշտ «կալըրի լաֆայէթի» այս նշանաւոր բնաբանը) պարտէզի նմանող անկիւնի մը վրայ, մի քանի ամպարներ պարանի մը վրայ կը ճօճուին, ուրիշ հրապարակի վրայ, փոքր «մաժորէթներ» կը ցատկրտեն նոր «Պութիք»ի մը բացումը չնորհաւորելու, երիտասարդ «դամէրամէններ» իրենց գիտարուեստական ծանր սարքաւորումները չալկած կը վազեն նկարիչի մը ցուցահանդէսին բացումը նկարելու, լրագրողուհի մը (գրեթէ բոլորն ալ իգական սեռի կը պատկանին) Երեւան պանդոկին առջեւ օտարականի նմանող հաստատուր անձի մը հետ հարցազրոյց կ'ունենայ, խումբ մը տարեցներ, բոլորն ալ նոյն գորշ եւ հնամաշ համազգեստներով, կառավարական չէնքին առջեւ են, հաւանաբար թոշակառուներ որ մի քանի ամիսէ չեն ստացած իրենց բաժինը... պատահելի, ալեհեր անձնաւորութիւններ թղթապանակ մը ձեռքերնին եւ պիտակ մը կուրծքերնին կախուած, ՏԵՂ ՄԸ ԿԸ

ԻՆՔՆԱՍԻՐԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ է ազգութեամբ, բայց հայութիւնը կը թերադնահատէ, վերէն կը նայի անոր: Եթէ նպատակայարմար չնկատէ՝ օտարներու մէջ մի յայտներ իսկ Հայ ըլլալը: Ինք Ամերիկացի է, Գանատացի, Եւրոպացի կամ որեւէ տեղացի: Բայց անոնց վրայ ալ կը խնդայ· անոնք մակերեսային են, վերապահ ու պաղապուր: Պաղապուր կամ տաքապուր՝ անոնց ճաշերն ալ ուտուելիք բաներ չեն: Ի՞նչ կ'ուտեն որ– Հոթ տոկ, հեմպըրկըր, քովն ալ տապկուած գետնախնձոր... Անոնց ճոխ ճաշը ոլոռնով եւ ստեպղինով զարդարուած սթէյքն է որ ի վերջոյ միսի կտոր մըն է: Եւ այն կէտին, ներքին ձայն մը կը մխիթարէ իրեն որ ինք Հայ է: Որքան ալ ծածկել կամ մոռնալ փորձէ, դէթ ինքնիրեն համար չի կրնար ուրանալ թէ Հայ է: Եւ յանկարծ կը հպարտանայ ալ անով, անոր խորհրդածով ու չիթչոփքէյով, ապուխտով ու երշիկով եւ բոլոր համանդամ կերակուրներով, զոր ինք կը պաշտէ հակառակ հայութեան վրայ արգահատելուն:

Հայ ու հայրենիքը իրեն բան չեն ըսեր: Ոչ նախկին սիրած է, ոչ՝ խուրհրդայինը, եւ ոչ ալ անկախը:

Ինք չէ տեսած Հայաստանը:

Ինք չէ ճանչցած Հայը իր հողին վրայ, իր հարազատ տան մէջ: Այնոր թշուառութիւնը իր մանկութեան տւ երիտասարդութեան համանման օրերը կը յիշեցնէ: Պէտք չունի տեսնելու, քանի որ, ինք դիտէ արդէն ամէն բան: Գիտէ թէ առանձին անկախ Հայաստանի մէջ անօթութիւնն ու հիւանդութիւնները մահ կը սփռէին, պետական պաշտօնեաները ամէն օր սայլերով դիակ կը հաւաքէին փողոցներէն. բայց չանդրադառնար որ 600 տարուան գերութենէ յետոյ հրաշք մըն էր որ իրականացաւ կարճատեւ երազ մը, որ չուտով աներեւութացաւ:

Գիտէ թէ խորհրդային Հայաստանի օրերուն կաչկանդում ու հալածանք կար, եւ Երեւանը կախեալ էր Մոսկուայէն: Բայց չի տեսներ այն իրականութիւնը որ Հայաստան ապահով ու խաղաղ եօթնամսեակ մը ապրեցաւ չնորհիւ Մոսկուայի: Չի տեսներ որ հալածանքի այդ օրերուն եթէ գանգուածներ Սիպերիա աքսորուեցան, նոյն այդ օրերուն յաջորդեցին յարաբերաբար աւելի ազատ ու երջանիկ տարիներ, երբ Հայը ազգ ու պետութիւն կերտեց, Սարդարապատ ու Մեծ Եղեռնի յուշարձան կառուցեց, եւ ճանապարհ բացաւ անկախ Հայաստանի դոյատման: Անկախութիւն ... ի՛նչ անկախութիւն. Հայը տ'ով է որ անկախութիւն ունենայ այս աշխարհի վրայ:

Ան կը խնդայ նաեւ ազգային, ընկերային ու քաղաքական գործիչներու վրայ, կուսակցական ու միութենական ղեկավարներու, եւ առհասարակ, ազգասէրներու, կրնայ ըլլալ Ակադեմիա, Համալսարան, Գրողներու Միութիւն, Նախարարութիւն մը, ո՞վ գիտէ ինչ համադումար կայ այդ օրերուն Երեւանի մէջ, Գործարարնե՞ր, Ռուսաստանի Հայե՞ր, Մասոնե՞ր, միջազգային բժիշկներո՞ւ, Հայապիտութեա՞ն, Կովկասի՞, Եւրոպական Միութեան հետ կապ ունեցող մասնաճիւղի՞ մը... կարեւոր չէ. կարեւորը այն է որ ամէնքն ալ զբաղած մնան ամբողջ օրը եւ ժամանակ չունենան տեսնելու աղբանոցները խառնող թշուառականները, ամէն անկիւնադարձի ձեռք երկարող մուրացկանները, գերեզմաններու բնակչութեան տարուէ տարի «երիտասարդացումը» ... այցելեցի առնոնցմէ կարեւորագոյնները եւ ցաւով նկատեցի որ Հայաստանի քաղաքացիին կեանքը բաւականին կրճատուեր է...: Ասով հանդերձ պէտք է ընդունիլ որ որոշ աշխուժութիւն մը սկսած է մտնել զանգան մարզերէն ներս. համեմատած վերջին տարիներուն՝ բարեկեցիկներու թիւը սկսած է աճիլ, չուկան լի է ամէն տեսակ ապրանքներով. արեւմուտքի բարիքներ կարելի է չատ մը տուներու մէջ գտնել աւելի յաճախ քան անցեալին, վերջապէս անկախութեան այս 11 տարիներու ընթացքին, ինքնաբերաբար ստեղծուած է «սիստեմ» մը ուր չատ–չատեր յայտարարուած թշուականերուն առնուազն պահպանումի կենսական նպատակին համար պայքարող բոլոր նուիրեալներուն ալ վրայ, աւաղելով հայ ազգին վախճանը: Սեւ ակնոցներու ետին «սրատես» իր աչքերով «կը կանխատեսէ» հայ ժողովուրդի չքացումը աշխարհի վրայէն:

Ո՞վ է ան:

Ինքնասիրահարած ու ցնորատես Մեսիան է ան, որ ազգ ու հայրենիք չունի:

Ամէն օր, ամէն ժամ հայելիին մէջ ինքզինք դիտող, ինքնիր վրայ հիացող անճնասէրն է ան, որ նիհիլիզմը՝ ոչնչապաշտութիւնը կեանքի փիլիսոփայութեան վերածած է:

Այս հազուագիւտ տիպարը թէեւ կը գտնուի կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ, սակայն, ամէնէն վտանգաւոր տեսակը մտաւորական մարզին մէջ է: Ան իր բարձր ամպիոնէն պատգամներ կ'արձակէ եւ իր ոչնչապաշտական քարոզչութեամբ ժողովուրդը կը մոլորեցնէ եւ անոր ազգապահպանական ու հայրենասիրական զգացումները հեգնելով, եւ ամէնէն նուիրական զգացումներուն մէջ զայն չվոթի մատնելով:

Ան կ'արհամարհէ ինք ծնող ժողովուրդը եւ իր մեծագոյն նախնիներուն հայրենիքը:

Ժողովուրդներու ինքնութեան եւ ինքնատպութեան սպառնացող ներկայ ժամանակներու մեծագոյն ախտին՝ համաշխարհայնացումի (կլոպալիզմ) զաւակն է ան, այդ ախտավարակ փիլիսոփայութեան բնածին հետեւորդն ու ջերմ քարոզիչը:

Այս քարոզչութիւնը մեծ թափ ստացած է Միացեալ – Նահանգներէն ներս, որուն ղեկավարները իրենց աշխարհակալ ախորժակներուն համապատասխան գըտնելով է որ համաշխարհայնացումը օգան մեծ քաղաքականութիւնն ու քաղաքական փիլիսոփայութիւնը դարձուցին, վստահ գիտնալով որ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ ալ պիտի գտնուին ապազգայնացած տարրեր, որոնք իրենց մեծամտութեան ու մշակութային «նրբացած» մակարդակին չարմար պիտի գտնեն զայն, դառնալու համար անոր անճնուէր քարոզիչները:

Սնոպիզմի, մեծամտութեան եւ օտարամոլութեան գոհ դարձած այդ քարոզիչները ցեցերու նման ներսէն կը կըրծեն իրենց պատկանած ժողովուրդին ինքնութեան եւ ինքնապաշտպանութեան ցենարականները՝ կամայ – ակամայ, գիտութեամբ կամ անգիտութեամբ ծառայելով կլոպալիմին համաշխարհայնացումին հետ եւ անոր մէջոգաւ հետապընդուող համաշխարհային կայսրութեան հիմնումին:

ՀԱՑԿ ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Մոնրէալ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ
ՔԱՆԻ՞ ՄԻԼԻՈՆ ՆԵՐԳԱՂԹՈՂ ՈՒՆԻ

Ռուսաստանի համար օրէ օր աւելի ծանրացող հարցի կը վերածուի օտարազգի անձերու ներկայութիւնը որուն մասին անկարելի դարձած է ստոյգ թիւեր ունենալ: Օրէ օր կը չեչոուի նաեւ բոլոր շարիքներուն աղբիւրը այդ օտարականները նկատելու հակումը: Իսկ ատիկա կ'առաջնորդէ ազգայնամոլ չարժումներու որոնց չատ դիւրաւ կ'ընդգրկուին ե– րիտասարդները: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ տափրուած գլուխներ վրէնք պիրէնք «Ռուսաստանի անպարտութեան ախոյեաններ»ը հռչակելով կը խոչտանգեն «Սեւ»երըք այս անուանումը կը տրուի կեդրոնական Ասիացիներուն եւ Կովկաս – ցիներուն: Խոչտանգումներու յաճախ վայր կ'ըլլան չուկաները որոնց վաճա – ռորդները մեծ մասով այդ չրջաններէն են:

Վերջերս Ռուսաստանի չրջանային լը– րատիւէուներու գաչնակցութեան կողմէ ներգաղթողներու հարցերուն մասին ժո– ղով մը կազմակերպուած էր. մասնակ– ցեցան ՄԱԿ–ի պատուիրակ մը, ռուսա– կան վարչարարութեան պատասխանա– տուներ եւ մասնագէտներ: Ելոյթ ունե– ցողներուն մեծամասնութիւնը գաղթա – կաններու վիճակած ժխտական վերաբե– րումին մէջ մատնանչեցին պատասխա– նատու իչխանութիւններու դերը, քանի որ անոնք չէին ընդուներ թէ այսօրուան ներգաղթողները չէին նմաններ 90–ական թուականներու յեղաստեղծ ու անկարգ– անկանոն ներգաղթողներուն: Այսօր – ւան հանողները ենթակայ են ոճրային խումբերու հակակչռին: Ընկերութիւն– ներու, հիմնարկներու քնոյթը ունին եւ գործելու ամէն ազատութիւն կը վայե– լեն: Ոստիկանութիւնը պահապան, թի– կունք է անոնց, ինք ալ իր կարգին քըն– նութիւնները ծաղկուն գործարքի մը վե– րածած:

Այսօրուան գաղթականը Ռուսաստան կ'երթայ դրամ չահելու. ամէն տեսան– կիւնէ կարգապահ եւ կազմակերպուած ըլլալու կը պարտադրէ ինքզինք, ուչա– դրութիւն չգրաւելու եւ չքննուելու հա– մար: Մինչ իչխանութիւնները մերձա– ւոր արտասահմանէն եկած գաղթականնե– րու մասին աստղաբաչխական թիւեր կու տան: Մէկուն համար այդ թիւը 6 – 8 միլիոնի միջեւ է, ուրիչի մը համար 5 միլիոն: Իսկ ներքին գործերու նախա– րարը ըսած է թէ մէկուկէս միլիոնէն ա– ւելի չէ: Երբ հարցը Մոսկուայի մասին է, թիւերը աստղաբաչխական չափերու կը հասնին: Կ'ըսուի մինչեւ փոկ թէ հինգ միլիոն ապօրինի ապրող կայ մայրաքա– ղաքին մէջ ուր բնակչութեան ընդհանուր թիւը 10 միլիոն է...:

Հասկնալի է որ նման ծաւալուն անո– րոչութիւն փաստն է վստահելի տեղե– կութեան պակասին եւ տուեալ հաւաքե – լու մեթրոներու անկատարութեան: Կան չրջաններ որոնք «ներխուժում» բառը կը գործածեն, Մոսկուան չարժման մղելու համար: Բայց որովհետեւ այդ կողմէն ակնկալուած քայլերը չեն առնուիր, ար– դէն ներգաղթողներու կեցութեան, աչ– խատանքին մասին յստակ օրէնքներ ալ գոյութիւն չունին տակաւին, Դաչնակ– ցութեան չատ մը չրջանները իրենց սե– փական օրէնքները կը հաստատեն. եւ այդ օրէնքները յաճախ բացարձակ հակասու– թեան մէջ են ռուսական Սահմանադրու– թեան հետ:

Այդ կացութիւնն ալ մխայն կը ծառա– յէ առանց արտօնութեան երկրին մէջ ապ– րողներուն, աչխատողներուն թիւին յա– ւելումին Անոնց հետ պետական չրջա– նակին մէջ կաչառակերութեան չեչտու– մին: Եւ յայտնի իրողութիւն է թէ կարգ – կանոնի պահպանման պատասխանա– տու մարմիններուն բոլորն ալ առըն– չուած են այդ կաչառակերութեան: Ըստ Ռուսաստանի Գիտութեան ակադեմիայի անտեսագիտական բաժինէն մասնագէտի մը, ներգաղթողներու 80%–ը կաչառք կու տայ օրինաւոր թուղթեր ունենալու համար: Այդ կաչառքը կը տրուի կամ թաղային ոստիկանութեան, կամ որեւէ պաչտօնատարի մը որ յոյս կը ներչնչէ որ կրնայ գաղթականներու կացութիւնը կանոնաւորել: Եւ չնորհիւ գաղթողնե– րու, ամէն առիթ կ'օգտագործուի, աչ– խատավարձերն զուգահեռ յաւելեալ ե– կամուտ ապահովելու համար:

Ընդհանուր կարծիքը այն է որ եթէ իչխանութիւնները չարունակեն լրջօրէն գործի չձեռնարկել, կրնայ կացութիւնը այլեւս անհակակչռելի ըլլալ:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԸ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 3–ին, ՀՕՄ–ի երկրորդական վարժարանի աչակերտներ ոգեկոչած են դերու գիւտի դիտնականին՝ Մեսրոպ Մաչտոցի եւ Ս. Գրիգոր Նարեկացիի յի– չատակը: Բացման խօսքով հանդէս եկած են Ժ. կարգի աչակերտներ՝ Գարոլին Զաքումեան եւ Ռուբէն Ճանպազեան: Գործադրուած է ղեղարուեստական յայ– տագիր մը:

⁂

ԻՐԱՆ այցելած է, թեմին առաջնոր– դին՝ Սեպուհ Արք. Սարգիսեանի հրա– ւէրով, Մարմարայի խմբագրապետը՝ Ռո– պէր Հատտէճեան եւ մասնակցած է Թարգմանչաց տօնին, Նարեկացիի «Մատ– եան Ողբերգութեան» հատորի հազարամ– եակի հանդիսութիւններուն: Ռ. Հատ– տէճեան բազմաթիւ ելոյթներ ունեցած է, այցելած է Թեհրանի զանազան չըր– ջանները եւ գացած է նաեւ Նոր Ջուղա:

⁂

ՍԿԻՏԱՐԻ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 11–ին, Թարգմանչաց տօ– նին առթիւ, սկսած է հայ մչակոյթի չա– բաթը: Արարողութեան նախագահած է Մեսրոպ Պատրիարք: Օրուան իր քարո– զին բնաբանը եղած է՝ «Որք զարդարե– ցին տնօրինաբար վիմաստս Անեղին հաս– տատելով յերկրի զիր կենդանի»: Եկե– ղեցական արարողութենէն ետք, Պատ– րիարքը նախագահած է Ս. Խաչ լիսէի սեղանատան մէջ սարքուած սիրոյ սեղա– նին: Կոկիկ յայտագրով մը հանդէս եկած են աչակերտները: Ելոյթ ունեցած է Շա– հան Արք., որ ողջունած է Ս. Խաչ լի– սէի եւ Ֆէրիգիւղի վարժարանի տնօ– րէնները, Ուսուցչաց Հիմնարկի վարիչ– ները ներկայութիւնը, դնահատանքը յայտնելով օրուան տօնին հանդէպ անոնց ցուցաբերած նայանձախնդիր կեցուածքին նկատմամբ: Հուսկ բանը արտասանած է Մեսրոպ Պատրիարք:

⁂

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 12–ին, Ս. Թարգման– չաց տօնին առթիւ, արարողութեան նա– խագահած է Մեսրոպ Պատրիարք եւ քա– րոզած: Ան, մանրամասնօրէն անդրա– դարձած է Ս. Սահակ–Պարթեւ կաթո– ղիկոսի, Մեսրոպ Մաչտոցի եւ Վռամ– չապուհ Թագաւորի գլխաւորած Թարգ– մանչաց չարժումին, որուն չնորհիւ 1600 տարիէ ի վեր, կրօնա–եկեղեցական, հո– գեւոր, բարոյական, նիւթական որեւէ ար– ժէքի հետ անքաղդատելի մեծ հարըս– տութիւն ունին հայ քրիստոնեաները: Նոյն իրիկունը, Պատրիարքը եւ ներկայ հիւ– րերը մասնակցած են Սիլիվրի գաւառա– կին կապուած ճելալիէ գիւղին Ոսկի Աչ– նան տօնակատարութեան, զոր կազմա– կերպած էին երիտասարդները:

DOULEURS SANS FRONTIERES

Վերոնչեալ խորագիրը կրող ոչ–կա– ռավարական այս կազմակերպութիւնը (Ո–ՒՆ–ԺԷ) կը զբաղի նպաստընկալ եր– կիրներու ցաւերով:

Այս երկիրներու կարգին են Անկոլա, Հայաստան, Գամպոճ, Մարոք, Մոզան– պիք, Թունուզ: Նախագահը՝ Ալէն Մեռի դործօն դեր ունեցած է Հայաստան Աչ– խարհի Բժիչկներուն հետ, 1988–ի երկ– րաչարժի վաղորդայնին:

«Առանց Սահմանի Ցաւեր»ը ներկայ են Հայաստան տարիներէ ի վեր(*) եւ այսօր զանազան ծրագիրներ կը մչակեն, մա– նաւանդ բժչկական եւ անճնակազմերու պատրաստութեան մարզերէն ներս, որ– բանոցներու մէջ: Նկատի առնուած ցա– ւերը կը վերաբերին թէ ֆիզիքական եւ թէ հոգեբանական ճիւղերու, մանաւանդ՝ որբ մանուկներու: Կազմակերպութիւ– նը(**) կոչ կ'ընէ նուիրատուներու, օրի– նակ Գիւմրիի մէջ բժչկա–հոգեբանա– կան հիւանդանոցի մը համար, 639 հա– զար Եւրոյի, գործակցաբար Երեւանի մանկական խլիրդաբանութեան կեդրոնին հետ:

Մանրամասնութեանց համար կարելի է հեռաճայնել Փասքալ Մոնթեվիլի՝ 01 – 43 – 80 – 66 – 72:

(*) DSF-Arménie,
P.O.Box 71, 375010 Erevan.

(**) Hôpital Lariboisière,
2, rue Amboise Paré,
75475 Paris Cedex 10.

Ս Տ Ա Ց Ա Ն Ք

ՄԽԻԹԱՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ԵՒ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻՒՆ

Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՋՏԻԿԵԱՆ

Հրատարակութիւն «Զանգակ–97», Երեւան 2003

ՉԱՀՆՈՒՐ - 100

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՒԾ ՍԻՐՏ

– 1933 –

– Ատ ի՛նչ չուտ լմնցուցիր, ըսաւ Եպ– րաքէ հանըմ:

Նորայր պահարան կը փնտռէր Թղթա– պանակին մէջ, ապարդիւն կերպով: Ինտ դժգոհ էր չգտնելուն համար: Ճան– կարծ խելք ըրաւ եւ հարցուց կնոջ թէ ֆրանսերէն կարդալ գիտէ՞: «Էյ միայն այդ էր պակաս» ըսաւ կինը: Այն ատեն տղան ուղղակի ծալուած Թուղթը ձեռքը դրաւ մայրիկին: Ո՛չ, ուրիչ ընելիք ու– նէր: Հանեց իր ինքնութեան Թուղթը, ան ալ միասին տուաւ, դրած երկտողին տակ աւելցնելով.

«Նամակիս կը միացնեմ ինքնութեան Թուղթս, որպէսզի ապահով ըլլաք թէ դրութիւնը ուղղակի ինճմէ կու գայ»:

Նորայր եւ կինը քովընտի փողոց մը մտան ու յառաջացան: Բաւական մը քա– լեցին: Մտավաճառի մը առջեւ կանգ ա– ռաւ տղան, եւ դէմի եզերքը քիչ մը ան– դին ցոյց տուաւ պանդոկ մը մարմար դուռով, ոսկեզօծ տառերով: Հոն պէտք է տանէր իր տուած Թուղթը եւ յանձնէր պանդոկապետին:

Նորայր կնոջ վերադարձուց գորգի ծը– րարը եւ միաժամանակ տուաւ դրամա– տոմս մը զոր Եպրաքէ հանըմ մերժեց խստօրէն:

. . . . . .

Ճչմարիտ փոթորիկ մը փրցուց հայ մայրիկը:

Պիտի խենթենար, խելքի՛ն պիտի գար: Անպատման սխալմունք մը պատահած էր, որովհետեւ խելքին պիտի գար: Բայց լաւ կը կարդայի՞ն. ուչադրութեամբ կը կար– դայի՞ն. վստահ էին իրենց ըսածին: Բայց Աստուա՛ծ իմ, Հայ մը չկա՞յ սա մօտերս որ գայ ու պէտք եղածին պէս Թարգմա– նէ: Ո՞ր սենեակին ունեցածը. ինք ի՞նչ գործ ունի ոստիկանութեան գրասենեակ– րուն մէջ: Ռոպէ՞ռ մի:

Փոքրակազմ եւ սիրուն պանդակոպե– տուհին է որ նախապէս Թուղթը առած էր եւ կարդալով գոյնը նետած: Դուրս նետուեցաւ գրասենեակէն եւ սանդուխ – նէրն ի վեր ճչաց – Տէպիտէ՛, Տէպիտէ՛: Եւ որովհետեւ իր ուզածին չափ չուտով չէր հասներ ամուսինը, սկսաւ գրասեն– եակին ելեկտրական կոճակները բոլոր յարկերուն վրայ հնչեցնել: Վերջապէս պանդոկապետը վար եկաւ ըսելով – «Բե– րի՞ն ապահովագրութեան պատասխանը»: Բայց գրեթէ միաժամանակ իր կնոջ տըժ– գունութիւնը տեսնելով դէմքը կախեց ու բարկացաւ: «Ինչ՛ն ես դուն կ'ըսէր. նո– րէն անկողին պիտի իյնաս. դեռ երկու օր է ոտքի ելեր ես...ի՞նչ կ'ըլլանք կոր»:

Երբոր ինքն ալ կարդաց Նորայրին Թղթիկը, այս անգամ կնոջը հետ սկսաւ հարցումներու տարափ մը տեղացնել եպ– րաքէ հանըմին վրայ: Բնականաբար չէին համարձակեր չուտով այս վերջնոյն ըսել Թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, քանի որ չէին գիտեր Թէ ինչ կապեր Հայուհին կը միացնեն տղուն: Երբոր վերջապէս, մեծ դժուարութեամբ հասկցան Թէ պարզ հայրենակիցի մըն է, տուին երկտողին իմաստը:

Ո՛չ, չէր կրնար հաւատալ, աչքերը կը մթագնէին, արիւնը գլուխը եկած էր, ըլլալի՛ք բան չէր: Կը պահանջէր որ Հայ մը գտնեն որպէսզի ան պէտք եղածին պէս, չէնքով չնորհքով Թարգմանէ: Աստուա՛ծ վի՛մ, չատ համբերութեան պէտք եղաւ Հայուհիին հասկցնելու հա– մար Թէ սուտ ու սխալ չէին ըսեր:

– Բայց այն ատեն ի՞նչ կեցեր էք, վա– զեցէք, եռեւէ՛ն վազեցէք, կը պոռար Եպ– րաքէ հանըմ: Մայրիկ ունի, քոյրի՛կ ունի:

Եւ չէր կրնար ըմբռնել Թէ ինչո՛ւ ան– միջապես եռեւէն չեն վազեր տղու մը՝ որ հեռու տեղ մայրիկ մը ունի:

Պանդոկապետին Թեւէն քաչելով տա– րաւ մինչեւ փողոցին դուռը, ըսաւ Թէ մինչեւ ո՛ւր իրեն ընկե՛րացած էր Նորայր, եւ Թէ մարդը եթէ քիչ մը վազէր, ան– պայման եռեւէն կը հասնէր: Պէտք էր կառք մը առնել եւ վազել, պէտք էր ջուրին եզերքը երթալ. այո՛, Սէնին ե– զերքը երթալ. պէտք էր լուր տալ մեր եկեղեցին, որուն մեթրոն «Շան գ'Էլի– զէ»ն էր: Բայց ինք չի՛ կրնար վազել որ...

Կրկին վերադարձան գրասենեակ: Եպ– րաքէ հանըմ կուլար: Այդպէս պիտի չէար անչուչտ, եթէ քիչ մը գոնէ կարե– նար ինքզինքը պարպել: Բայց լեզուի դժուարութիւնը կրկնապէս կը նեղէր զինքը: Չայերէն եւ Թուրքերէն բառերը կը խառնուէին իր չափազանց խեղճ, ծի– ծաղելի Ֆրանսերէնին հետ, եւ իր ըսած– ները պանդոկապետը կը գուչակէր՝ քան Թէ կը հասկնար:

Փոթորիկը քիչ մը խաղաղեցնելու հա– մար մարդը խստութեամբ ըսաւ.

– Բայց քիչ մը զսպեցէ՛ք ինքզինքնիդ, տիկին, մանուկ չէ՛ք: Մենք գինքը ձեզմէ աւելի կը ճանչնանք եւ սակայն... Չէա– փազանցե՛նք, վերջապէս օտար մը ըսել է...

Ի՞նչ, օտա՞ր. երբե՛ք, երբեք օտարներ չէին: Ինք չատո՛նց է որ կը ճանչնար Նորայրը: Քանի կիրակիներ եկեղեցին հանդիպած էր: Եւ յետոյ ան իրեն հա– մար ափսոթմանի պիտի փնտռէր... ըս– կըսած էր փնտռել... Եւ յետոյ, նոյն պիչերն իսկ ինք հոս պիտի գար եւ Նո– րայրին կռնակը վեց հատ շիշէ պիտի քա– չէր... օտա՞ր մի... տակէն հարած ֆռանչեաներուն Թի՛ւը անգամ գիտէր... օտա՞ր մի...

Պանդոկապետուհին ըսաւ.

– Ես արդէն կը զգայի որ այս տղան բան մը ունի: Երկու օր է որ պանդոկ չէ եկած: Այնպէս չէ՞, Տէպիտէ, երկու գիչեր է որ չէ եկած:

(Շար. 4)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Փոքրիկն Ադամ Քիւլէեանի թարմ յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան 50-ական Եւրօ կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պէլֆոնթէյնի կայանին եւ «Յառաջ»ին:

Վիրժինի Տամլամեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Արման Եսիքարտաչեան 100 Եւրօ կը նուիրեն ԻՒՄԱՆ-ին (առաջ՝ «Յառաջ»ին):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2

ՁՈՐԲՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՕԾՄԱՆ ԵՒ ԴԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Այս երջանիկ առիթով, կիրակի, Նոյեմբեր 2-ին, ի ժամու պատարագին, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի՝ վասն արեւշատութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին:

Կը հրաւիրենք ամէնքն այդ օր մասնակցիլ մեր աղօթքներուն՝ հայցելով՝ որ Աստուած յաւիտեան ծաղկեալ պահէ դատապան եկեղեցւոյ մերոյ Հայրապետին:

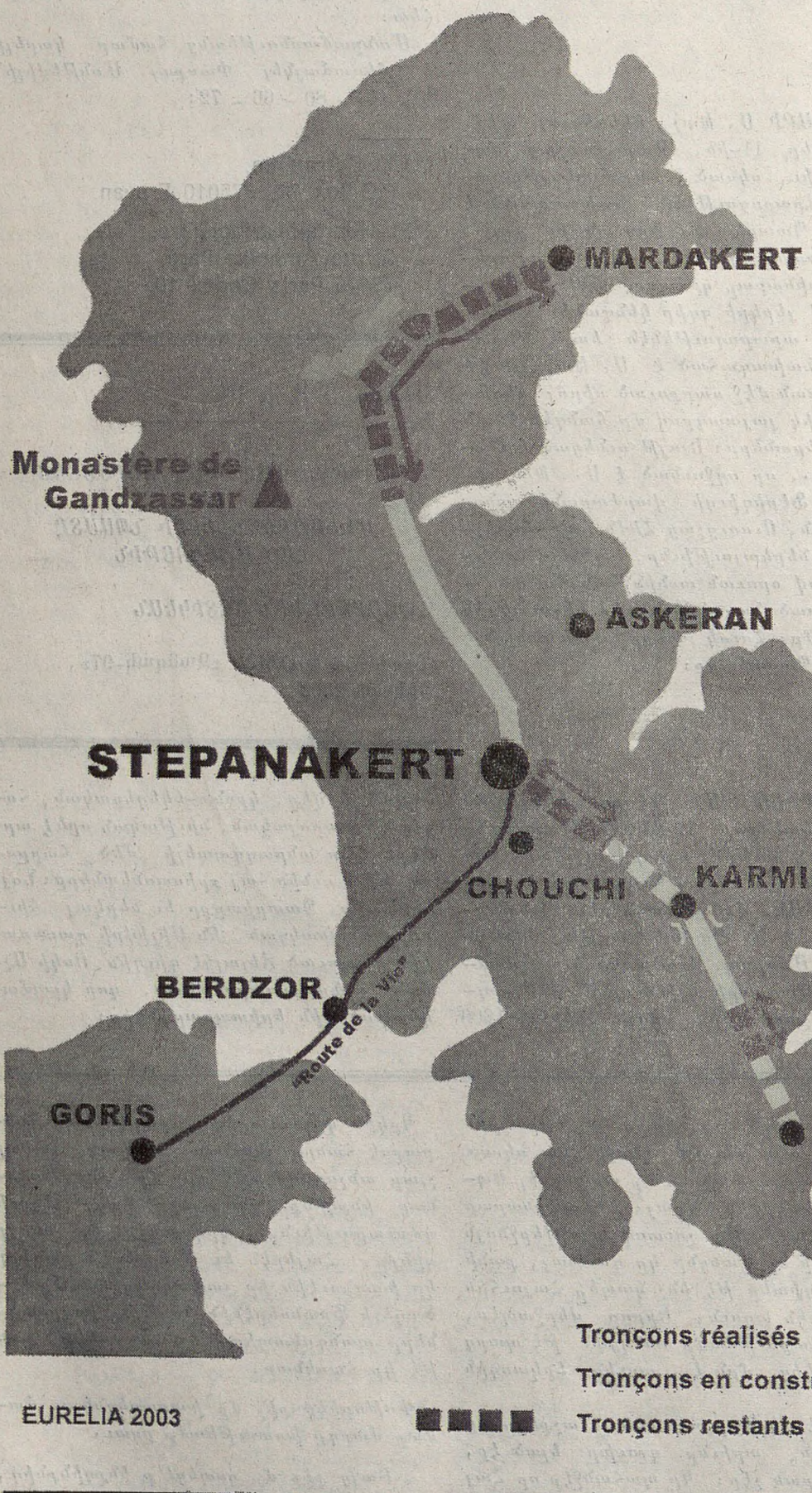
ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

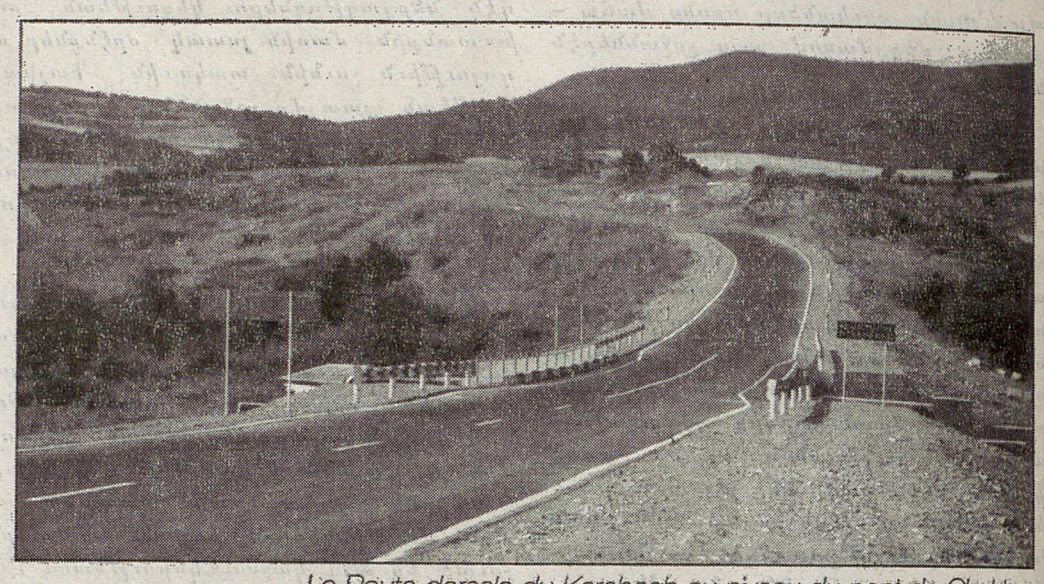
PHONÉTHON 2003

du jeudi 13 au dimanche 16 novembre

Pour la construction de la

Route dorsale du Karabagh

La Route dorsale du Karabagh au niveau du pont de Chekher

Construisons ensemble une infrastructure vitale pour le développement socio-économique du Karabagh

Déjà 70 km achevés et en cours

1 m = 150 €

Pour adresser vos dons:

N° Azur 0810 854 854

(prix d'un appel local)

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

BP 12 - 75660 PARIS CEDEX 14 - TÉL. : 01 48 83 51 06 - FAX : 01 48 83 53 86

E-MAIL : info@fondsarmenien.net

Meetings Pré-Phonéthon avec le président du Karabagh

Arkadi Ghougassian

• Mardi 4 novembre à 20h30 à l'ASIEM,
6, rue Albert de Lapparent - Paris 75007 (Métros Sèvres Lecourbe/Ségur)

• Mercredi 5 novembre à 19h30,
Salon d'Honneur du Conseil Général des Bouches du Rhône
52, avenue Saint Just - 13004 Marseille

ՀԱՅԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70

COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ

Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում) 247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29

MERCREDI 29 OCTOBRE 2003

LE NUMERO: 1 €

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·802

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·802

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏԱՂՕՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ԺԱԳ ՇԻՐԱՔ Խորհրդարանին մէջ ներկայացուած կուսակցութիւններու ղեկավարներուն հետ տեսակցութիւններու ձեռնարկած է, որոշելու համար Եւրոպայի Սահմանադրութեան հանրաքուէին մասին: Ընդունած էր Ժ. Լմէրը, Մ.-Ժ. Պիւֆէն, Ժ.-Փ. Շեվէնմանը, Ֆ. Պայրուն եւ Հոկտ. 28-ին կ'ընդունէր Ֆ. Հոլանտն ու Ա. Ժիւպէն: Եւրոպայի Սահմանադրութիւնը ընդունելու ձեւին ընտրութիւնը կը պատկանի նախագահին: Ան պէտք է որոշէ թէ խորհրդարանակո՞ն ճամբով պիտի ըլլայ ան, թէ հանրաքուէով մը ժողովուրդին դիմելով:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մամուլը յայտնի զայրոյթով կը հակազդէ Իրաքի ղեկավար փ. Պրէմէրի «հակաթուրք» մէկ յայտարարութեան: Ան հեռատեսիլի յայտագրի մը մասնակցելով խօսած է Իրաքի մէջ թուրք ներկայութեան անպատեհութեան մասին. որպէս բացատրութիւն ալ յիշած թէ Թուրքերը 1533-էն սկսեալ 400 տարի որպէս գաղթաբար ներկայութիւն պահած են Իրաքի մէջ, ինչ որ հիմն է Իրաքցիներու ներկայի մերժողական կեցուածքին: Այս յիշեցումը պատճառ եղած է որ Թուրք մամուլը գաղթաբար կոչէ Պրէմէրը:

ՀԵՇՏԱՄԱՀՈՒԹԵԱՆ (Էօթանազի) մասին վիճարկումը վերսկսին պիտի արծարծուի չատ հաւանօրէն, քանի որ վէնան անուն երիտասարդին Սեպտ. 24-ին այդ ճամբով մահը լուսնթեան չէ մատնուած: Դատախազութիւնը հետապնդումի ձեռնարկած է անոր մօր եւ բժիշկին հանդէպ: Երկարատեւ ու անդառնալի նկատուած մահաքունի մատնուած երիտասարդին տառապանքին վերջ տալու դիմումները դրական պատասխանի չէին արժանացած ու ի վերջոյ մայրը թունաւոր նիւթ մը ներարկած էր զաւակը անուշացնող հեղուկին մէջ: Սակայն, յետոյ, բժիշկը ինք տառնձնած էր պատասխանատուութիւնը:

ՄՈՆՓԸԼԻԷի ծանր յանցանքներու ատեանը ցկեանս (22 տարուան) բանտարկութեան դատապարտած է Սեարիք Պէլէք անուն երիտասարդը որ 2000 Դեկտեմբերին սպանած էր դինք որդեգրող ծոյդը: Նոյն պատիժը տրուած է իր դվխաւոր մեղսակիցին, իսկ միւս երկու մեղսակիցները դատապարտուած են 12 եւ 8 տարուան բանտարկութեան:

ՊԱՂՏԱՏԻ Հոկտ. 27-ի ահաբեկչական յաջորդական արարքները 43 զոհ պատճառեցին եւ մօտ 200 վիրաւոր: Դէտերը կ'ըսեն թէ ահաբեկիչները աստիճանաբար կը բարելաւեն իրենց մեթոտները: Իսկ Ուաշինկթընի մէջ օրէ օր կ'աւելնան նախագահ Պուշի վարած քաղաքականութեան ուղղուած քննադատութիւնները: Համոզիչ չի նկատուիր իր մեկնաբանութիւնը թէ Պաղտատի արիւնալի արարքները կը սասկանան զինակից ուժերու տեղւոյն վրայ «արձանագրած յաջողութեան» համեմատութեամբ: Գոնկրէսին դեմոկրատներու թեւը կը մերժէ նախագահին կողմէ 87 միլիառ տոլարի յատկացումը վաւերացնել: Անկատ յատկացումը վաւերացնել: Անկատ ու մտահոգիչ հարց մըն ալ Իրաքի մէջ գործող ամերիկացի զինուորներու հոգեվիճակն է: Անճնասպանութեան պարագաները կը բազմանան ու հոգեբեկումը ընդհանուր երեւոյթ կը դառնայ: Կը բազմանան նաեւ քաղաքական մեկնաբանութիւնները որոնք սկսած են Պաղտատը նոր Վիէթնամ մը նկատել ԱՄՆ-ու համար:

ԻՍՐԱՑԻԼԻ վարչապետը Ա. Շարոն եւս լոյթ ունեցած է Եւրոպայէն չուրջ 200 խորհրդարանականի առջեւ, Երուսաղէմի մէջ, Հոկտ. 27-ին: Ան հաշտարար

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԹԱՋՄԱԿԱՆ ՇԵՇՏՈՎ

Ադրբեջանի նորընտիր նախագահը Ի. Ալիեւ որուն ընտրութեան ապօրինութիւններու խռովքը տակաւին ամբողջովին հանդարտած չէ, Ղարաբաղի մասին արտայայտուած է բաւական ռազմական չեչոտով: Ընդունելով Թուրքիոյ ցամաքային ուժերու հրամանատար Ա. Եալմանը, Հոկտ. 24-ին, Ի. Ալիեւ ըսած է թէ Մինսկի խումբին գործունէութենէն խաղաղ կարգաւորում մը ակնկալելով հանդերձ, որեւէ արդիւնք չեն ստացած. ուստի, կը վնտռեն այլ ճամբաներ եւ թէ վստահ է որ ադրբեջանական բանակին հզօրութիւնը կրնայ դրական ազդեցութիւն ունենալ բանակցային հոլովոյթին վրայ: Շարունակած է թէ այդ զօրքը այսօր իր առջեւ դրուած որեւէ պարտականութիւն կատարելու կարող է եւ թէ Ադրբեջան երբեք պիտի չհաշտուի իր տարածքին մէկ մասին դրաւումին: Կըրկնած է թէ պէտք է ազատագրեն ադրբեջանական հողերը, վերսին ապահովեն երկրին հողային ամբողջականութիւնը եւ պէտք է մէկ միլիոն գաղթականները իրենց բնակավայրերը վերադառնան: Թուրք հրամանատարն ալ պատասխանած է թէ Թուրքիա Ադրբեջանի այս հարցը նաեւ իրը կը նկատէ: Ան նախորդ օրն ալ հանդիպում ունենալով ադրբեջանցի զօրավար Ս. Աբիեւի հետ, ըսած է. «Մեր ջանքերը ուղղուած են աշխարհի կողմէ Հայաստանի յարձակող երկիր ճանաչումին: Հայաստան ցեղասպանութեան հարցը Թուրքիոյ եւ Ադրբեջանի դէմ քողչութեան որպէս ազդակ կը չհագործէ»:

«ՆԻՒ ԵՈՐՔ ԼԱՅՖ»Ի ՀԱՅ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՑԱՆԿԸ ՀԱՄԱՅԱՆՑԻ ՎՐԱՅ

Ամերիկահայ իրաւաբաններու ընկերակցութիւնը որ կ'աշխատի ամերիկեան «Նիւ Եորք Լայֆ» ապահովագրութեան ընկերութեան 1915-էն առաջ արձանագրուած հայ յաճախորդներու նկատմամբ, հրապարակած էր 2300 Հայերու անուններ: Անոնք այն անձերն են որոնք կեանքի ապահովութիւն ըրած են նոյն ընկերութեան մօտ, ապա զոհը դարձած ցեղասպանութեան: Անոնց ապահովագրավճարները երբեք չեն վճարուած այդ զոհերուն ժառանգորդներուն:

Ամերիկահայ իրաւաբաններու ընկերակցութիւնը 2300 անուններու ցանկը դեռեղած է համացանցի վրայ ու կոչ կ'ուղղէ աշխարհի բոլոր Հայերուն որ մանրամասն ուսումնասիրեն ցանկը եւ եթէ գտնուին հարազատներու անուններ, կամ գիտնան որ մէկը նոյն ընկերութեան մօտ ապահովագրուած է, դիմեն ամերիկահայ իրաւաբաններու ընկերակցութեան:

Ընկերակցութեան կայքէջին հասցէն է· www.armenianbar.org

ՊՈԼԻՍ

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՎԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը որուն վան այցելութիւնը խոչընդոտուած էր օդանաւի տոմսի, տեղի պատճառաբանութեամբ (տես՝ «Յառաջ», Հոկտ. 4), ուխտատրներու նոր խումբով մը կատարած է նոյն այցը եւ Պոլիս վերադարձած Հոկտեմբեր 26-ին:

Ինչպէս կը տեղեկացնէր «Մարմարա» (Հոկտեմբեր 27), Մեսրոպ Արք. եւ ուխտատրները այցելած են Նարեկ դիւղը, Վարագայ վանքը, Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին, Կաուց կղզիի Ս. Յովհաննէս – Կարապետ եկեղեցին, Վան քաղաքը, Վանի բերդը եւ Գաւաշ պատառակը: Պատրիարքը այդ ընթացքին տեսակցութիւն ալ ունեցած է Վանի կուսակալին, ապահովութեան տնօրէնին, նաեւ Ազգային ապահովութեան տնօրէնին հետ:

Անոնցմէ զատ Մեսրոպ Արք. հանդիպում ունեցած է «Հայ հրոսակախումբերու զոհերու միութեան» նախագահ Ի. Քալէի եւ Վանի համալսարանին պատմութեան ամպիոնի դասախօս Պ. Քոչարի եւ ընկերներուն հետ: «Մարմարա» այս հանդիպումներուն մասին կ'ընէ հետեւեալ տեղեկատուութիւնը.

Ի. Քալէ ծաղկեփունջ մը նուիրելով պատրիարքին, անդրադարձաւ անցեալը Մոսկուայի մէջ կազմակերպուած Համահայկական Համաշխարհային կազմակերպութեան համագումարին: Նշեց թէ 1915-ի դէպքերուն զոհ պացած են նաեւ բազում մահմետականներ, սակայն միջազգային հանրութիւնը միայն Հայերու կրած վնասներուն է որ կ'անդրադառնայ: Պատրիարքը նշեց թէ ինք Վան կը դտնուի ուխտագնացութեան մը նպատակով, ուստի որպէս Հոգեւոր Առաջնորդ չի վարվարքիր որեւէ կարծիք յայտնել քաղաքական հարցերու մասին: Նշեց թէ Հայաշխարհային Ա. Պատերազմի ընթացքին մարդկութիւնը մեծ տառապանք կրեց, խորապէս վիրաւորուեցաւ: Մինչեւ այսօր քանիցս տեսնուեցաւ որ միակողմանի պնդումները արդիւնք չեն տրուած: Ուստի, առաջին հանդրուանին վերջապէս մշակութային եւ տնտեսական յարաբերութիւնները յարմար ենթահող կըրնան պատրաստել երկու երկիրներու միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատելու գործընթացին համար եւ դիւրացնել բարեացակամ մարդոց գործը: «Թուրքիոյ Հայերը իրենց կարեւոր պիտի ընեն բարոյական օժանդակութիւն բերելու համար այդ գործընթացին: Իմաստալից եւ յաջող երկխօսութիւն մը ամէնէն առաջ Թուրքիոյ Հայերուն է որ ուղղուած պիտի պատճառէ: Խոշոր տուրք վիրքերը, քաղաքակիրթ դատանքները երկխօսութեան, համաձայնութեան եւ իրերհասկացողութեան կոչ կ'ուղղեն մարդկութեան: Չկայ դատանք մը որ թշնամանքի եւ կշտամբանքի քարոզչութիւնը ընէ», ըսաւ ան:

Այնուհետեւ ընդառաջելով լրագրողներու խնդրանքին, Մեսրոպ Արք. սակայն արժեւորեց իր այցելութիւնը. «Այս այցելութիւնը օգտաչատ այցելութիւն մըն էր բոլոր տեսանկիւններէ: Ես վերջին անգամ 1985-ին է որ Վան այցելած էի: Այս մէկը պատրիարք ընտրուելէ ետք առաջին այցելութիւնս է դէպի Վան: 18 տարի վերջ ականատես կը դառնամ որ շրջանը զարգացում մը կ'ապրի, հոգ չէ թէ դանդաղ կշտամբով: Տնտեսական եւ կրթութեան մարզերու մէջ մեծ ներդրումներու կարիքը կը զգացուի: Ուխտագնացութիւնները եւս կարեւոր ներոյժ մը կը հանդիսանան: Պահպանութեան տակ առնուած պատմական արժէքները միւս –

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 27 / 28)

ՅԱՐԳԱՆՔ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Հոկտեմբեր 27-ի խորհրդարանական ոճերին չորրորդ տարելիցին առթիւ, Ազգային Ժողովի նախագահ Արմէնիւ Պագտասարեան, մնայուն յանձնաժողովներու, խմբակցութիւններու ղեկավարներ, երեսփոխաններ ծաղկեպսակ պետեղած են Ազգային Ժողովի բակին մէջ բարձրացած զոհերու յուշակոթողին: Ոգեկոչելով զոհերուն յիշատակը, Ա. Պագտասարեան ըսած է թէ անցած տարիները չեն բաւած վէրքը եւ հայրենակիցները երկար տանել պիտի կրնեն այն դէմքերը որոնք մեծ դեր ունեցած են Հայաստանի զօրացման, բարգաւաճման գործին մէջ: «Աչքեր տարի հաւաքուելով այստեղ, մէկ անդամ եւս հաստատում ենք մեր վճռակամութիւնը որ նման ոճրագործութիւններ չպէտք է լինեն եւ այդ դաժանութիւնը պէտք է պատժուի օրէնքի ողջ խստութեամբ» ըսած է ան:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՑՑՈՎ ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Հնդկաստանի նախագահին հրաւէրով, նախագահ Ռ. Քոչարեան իր կնոջ հետ Հոկտեմբեր 29-ին կը մեկնի Հնդկաստան: Իրեն կ'ընկերանան Արտաքին գործերու, Առեւտուրի, Կրթութեան եւ Գիտութեան, Գիւղատնտեսութեան նախարարները, երկրին Երեւանի դեսպանը, այլ պաշտօնատարներ, գործի մարդիկ եւ լրագրողներ: Այցին ընթացքին որ կը տեւէ մինչեւ Նոյեմբեր 1, Ռ. Քոչարեան հանդիպումներ կ'ունենայ Հնդկաստանի նախագահին, վարչապետին, փոխ – նախագահին հետ: Նախատեսուած են հայ-հնդկական բանակցութիւններ, փաստաթուղթերու ստորագրութիւն:

ներու բաղդատմամբ, աւելի լաւ վիճակի մէջ կը դտնուին: Ախթամարի Ս. Խաչ եկեղեցին եւ Վարագայ վանքը շուտափոյթ նորոգութեան կարիքն ունին: Պահպանութեան տակ առնել պէտք է նաեւ Կաուցի եկեղեցւոյ մնացորդացը: Տրուած ըլլալով որ կղզիին մէջ պահակներ չկան կարգ մը անզգամ անձեր վճացուցած են եկեղեցւոյ հոյակապ զարդաքանդակները: Միւս կողմէ, եռօրեայ այցելութեան ամբողջ տեւողութեան, մեծապէս յուզուեցայ Վանի ժողովուրդի հիւրընկալութենէն: Վանի կուսակալը, ապահովութեան տնօրէնը մօտիկ հետաքրքրութիւն ցուցաբերեցին ինծի հանդէպ: Վանը Թուրքիոյ ամէնէն զեղեցիկ նահանգներէն մէկն է: Տեղացի եւ օտար զբօսաշրջիկներու այցելութիւնը կրնայ մեծ նպաստ բերել այս նահանգի զարգացման: Տարիներ առաջ Ախթամարի մէջ փառատօն մը կազմակերպուեցաւ: Կարելի է ամէն Սեպտեմբերին, զանազան կազմակերպութիւններու մասնակցութեամբ, աւանդութիւն դարձնել այդ փառատօնը: Վստահ եմ որ բազմաթիւ այցելուներ անպայման կը փափաքին մասնակցիլ այդպիսի ձեռնարկներու»:

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼՆԵՐ՝
ԱՆՆԱ ՆՇԱՆԵԱՆ
ԵՒ
ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

"Առաւօտուն քարի լուս
Ատուած պահէ ամենուս"

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՃՑՈՑԵԱՆ

Առաւօտուն, բացուող լոյսին շողերուն հետ, կ'ողջունեմ ղրացի երիտասարդ բլուրները, ապա՝ ակնածալից հայեացքով կը չոյեմ մեր տան չքնաշէնը պատուող հարիւրամեայ կաղնիները, որոնց սօսափիւնները պիտ դեռ կիսախաւարի մէջ թաղուած ըլբաղարանս: Կեանքիս մտերմութեան հետ հիւսուած ղրաղարանիս անդամներէն մէկը լինի կը սպասէ: Ան կը պատկանի նոր մահացած հարիւրամեայ մի'ւս կաղնիին, Յակոբ Ասատուրեանին՝ «Կոմիտաս վարդապետի հետ. հայ երգի արահետներով»: Ահա մէկը որ իր հարուստ կեանքին ընթացքին անցած է հայ երգին կածաններէն ոչ միայն մտքով ու ըրչով, այլեւ երգով ու երգելով: Ահա տասը երգեր ալճանապրուած, մօտ կէս դար առաջ, Յ. Ասատուրեանի կողմէ, փոքրիկ բայց վաւերական դանճ մը՝ իւրայատուկ իր բոյրով եւ բուրմունքով:

Գրաղարանիս միւս բնակիչը նոր մուտք գործած է հոն. «երգը յուշերուս...» չքեղ հատորն է ան, 300 էջ, քաջածանօթ երգչուհի Աննա Նշանեանի մտքին ու թրթռուն հոգիին արդասիքը: Երգչուհիին յուշանկարներով ճոխացած խօսքը կը չունակուի իր երգովն ու չունչովը, այսինքն՝ դիրքը կը կրէ երկու խառնուածները, զեռեղուած հատորին եռեւի կողքին ներսը. «Մոտաւոյանանք» եւ «Ջանըմ, Ջանըմ»:

Այս երկրորդ հատորը եռուն չարժապատկերն է իմաստալից եւ արուեստի նուիրուած կեանքի մը, հայուհիի կեանքի՝ պատկերն է իմաստալից եւ արուեստի նուիրուած կեանքի մը, հայուհիի կեանք՝ ակօսուած անկաչկանդ ծիծաղներով եւ անպատմելի զաղանի պատմութիւնով, կեանք՝ անսահման նուիրումով արբանդործուած. ան կ'երկարաձգուի երեք աշխարհներու վրայ: Աննա կը ծնի Գահիրէ՝ քեաղբցի հօրմէ եւ մարաշցի մօրմէ, կը բարձրանայ երգի երկնակամարին հայրենիքի մէջ եւ ի վերջոյ կը հանդրեւանայ Գալիֆորնիա, ուր լոյս կը տեսնէ այս հատորը:

Յատկանշական կը թղթատեմ նախանձելի բարձունքներ նուաճած արուեստագիտուհիին կեանքին ալպոմը, կը սուզուիմ հոն՝ իր յուշերու երգին թեւերուն կառչած... «Ի՛նչ յուշերդութիւն. սա վիպերգ է՝ կենսուրախ ու հեծկլտուն եւ, ափսո՛ս, տղերգականօրէն ժամանակի պատումների բազում էջերով...», կը բացայայտուի Ռադմիկ Մատոյեան իր Յառաջաբանին մէջ: Հատորը ամբողջ ինքնախոստովանութիւն մըն է, իր ապրած կեանքին հետ «ներքին երկխօսութիւն», ուր երգչուհին «կը վերապրի իր վերապրածը, իր տեսածն ու լսածը»:

Երկար կը դիտեմ ծնողքին նկարը (1930, Գահիրէ): Ո՞ւր հեռու ենք ամերիկայեին ինքնագոհ, ծաղկած, հեչտաթրթիռ ծիծաղէն: Տատապանքն է ծաղկած նոր վերածնած հայ ծնողքին չուրթերուն. 1915ը ապրուած է...: Հաւատացեալ ծնողքի զաւակ եղած է Աննան, եւ սակայն... Տիգրանակերտի երբեմնի դաշտերուն մէջ, հայրը, իր հովիւի մահակով թուրք կը սպաննէ եւ կ'ազատէ հայ աղջիկի մը կեանքը, որուն նշանածէն իրրեւ նուէր կը տանայ ատրճանակ մը: Վերտիի օվերանեքէն «յուդիչ» պատկեր մը չէ այս, որուն վրայ կը թափին նորելուկ երգչուհիները՝ իրենց փառքը կերտելու ճամբուն վրայ: Աննայինն ճակատագիրը, իր կարգին, կը սարքէ իր ոստայնէրգութիւնը՝ բեմին անդին, երգէն առաջ: Երեւանի երաժշտանոցի աւարտական քննութեան օրը Գահիրէէն նամակ մը կը գտնէ իր մօր մահը: Իսկ մօրը անպատմելի պատմութիւնը «անարդար տղերք - դութեան», խստիւ զգոնի պահուած իրմէ, կ'իմանայ Երեւանի մէջ իր տալիք առաջին երգահանդէսի նախօրեակին, եւ այդ՝ իր մեծ մօրը բերնէն, երբ այս վերջինը ընտանիքին հետ նոր վերադարձած է Սիպիրէն... մօրը Մարաչի զաղթի եւ մեծ մօրը սիպիրեան աքսորի զոյգ պատմութիւնները Աննա կը բարձրացնէ բեմ՝ Երեւանի իր առաջին համերգին առթած արդար արբեցողութենէն առաջ...: Նուիրեալ մաքրամաքուր հոգիի մը մաքառումները հոս վերջ չեն գտներ: Ահա Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի առաջին դասը: կը պատմէ Աննան (էջ 104)· «Լսարան մտաւ երիտասարդ դասախօսը, որ ներկայացնելով ինքզինք՝ ասելոց — այն առարկան որ պիտի դասաւանդեմ հիմա կը կոչուի «Ազիւիմ»՝ երաժշտութեան մէջ երբեք չէի հանդիպած ինձ անծանօթ աքէիմ բառին. իսկոյն նօթադրեցի — ազիւիմը Աստուծոյ չգոյութիւնը դիտականօրէն հիմնաւորող առարկան է՛: Զարմացած՝ իսկոյն խաչակնքեցի... եւ անջատեցի լսողութիւնս, անջատեցի տեսողութիւնս, անջատեցի բոլոր մխուս զգայարանքներս: Մի պահ զգացի, որ դասընկերներս ինձ կը նային, իսկ դասախօսը յանդիմանական հայեացք մը չպրտելով իմ կողմը կը շարունակէր իր խօսքը»: Աննան երկար ժամանակ ազիւիմի դասերէն կը բացակայի: «Երաժշտանոցի տնօրէնը (Գրիգոր Եղիազարեան) ինձ կանչեց իր մօտ: Աննա, ինչո՞ւ ազիւիմի դասերուն չես յաճախե՛ր: — Որովհետեւ ես հաւատացեալ եմ: Հայ քրիստոնեայ: Ընկեր Եղիազարեան, Կոմիտաս վարդապետի անունը կրող երաժշտանոցի մը մէջ ինչպէ՞ս թոյլ կու տաք որ Աստուծոյ դէմ խօսքեր լսուին»: Հարցը կը մնայ անպատասխան:

Ի հարկէ հատորը նաեւ լեցուն է ցնծութիւններով: 14 տարեկանին առաջին անդամ Գահիրէի մէջ է որ բեմ կ'ելլէ Անուշի դերով: Մօտ 20 տարի Աննա ծաղկեցուցած է Երեւանի եւ միւս հանրապետութիւններու մայրաքաղաքներու բեմերը իր Անուշով, մենահամերգներով: Զմայլելի էջ մըն է արաբական երգի մը հետ կապուած խեղկատակութիւնը, որ կը հասնի մինչեւ Ուզբեկիստանի բեմերը: Աննա Նշանեանի դիրքը ամբողջութեամբ կը բաթախէ հայաթաթախ կեանքով, եւ պէտտուկն մինչեւ ԱՄՆ: Ան հայրենիքը եւ հայ արուեստագէտները սիրած է անխոնո սիրով· հայ մեծանուն դրողներու եւ երաժիշտներու կողմէ վայելած է անսահմանակ դուրգուրանք: Գիրքը կը յորդի կեանքով եւ երգով, անկեղծութեամբ եւ ճշմարտութեամբ, հատատքով ու սիրով, հաղորդականութեամբ եւ անմիջականութեամբ:

Ա. Նշանեանի երգը Յուշերուս... հատորը ունի էջ մը՝ «Իմ երգի խոհանոցը»: Հոն Աննա կը չեշտէ առողջանութեան կենսական կարեւորութիւնը («բանաստեղծութիւն երգել»), նախանձախնդիր է որ բաղաձայններու արտահնչումը եւ ընթեռնելիութիւնը ըլլայ կատարեալ: Անոյին դրական հակումը եւ բարձր մակարդակի դրպէտներու հետ իր դեղարուեստական չփումները բարեբար դեր կատարած են իր ճաշակին եւ ոճին զարգացման մէջ: «Օփերայի արուեստը — կ'ըսէ Աննա — երաժշտական չատ բարդ հենքով փիլիսոփայութիւն մըն է եւ երբեմն ալ անհասկնալի բնազդային երեւոյթ մը» այս խօսքերը կը յիշեցնեն Լուիզա Պօզապալեանի նոյնիմաստ արտայայտութիւնները): Աննա եղած է երգիչ — դերասան. հերոսուհիին նկարագիրը եւ բեմական տուեալները չանացած է ներդաշնակել իր անձնական կարելիութիւններուն հետ, ապա միայն մտածած է անցնիլ դերերգին երաժշտաձայնային բացայայտումին:

Հատորին ընկերացող երկու խտասալիկները հարազատ արտայայտութիւններն են Աննա Նշանեանի երգի փիլիսոփայութեան: Կոմիտասի եւ ծանօթ հեղինակներու գործերու կողքին հոն տեղադրուած են, իր ցուցմունքներով յօրինուած երգերու չարք մը. անոնց առաջին կատարումն է մեր տրամադրութեան տակ դրուածը: Դանիէլ Վարուժանի Առկայծ ճրագը եւ Վահագն Դաւթեանի Հայրենի վտակը երաժշտաւորուած են Գրիգոր Հախինեանի կողմէ, ինչպէս նաեւ Գուրգէն Բորեանի Օրօրը եւ Խոստովանանք-ը, իսկ խտասալիկին երեք կատակերգերու (միշտ առաջին կատարում) հեղինակներն են Արամ Սաթունց, Եուրի Գէորգեան եւ կրկին Գ. Հախինեան: Գրեթէ բոլոր երգերուն կ'ընկերանայ սենեկայինի նման նուագախումբ մը: Աննան իր դրքին մէջ տուած է գրեթէ բոլոր վերոնշեալ երգերուն ծրնունդի ենթահողը, պատմութիւնը, նաեւ յատկանշական դրուագները:

Առկայծ ճրագը ունի միջնադարեան տաղերու երկարաշունչ մեղեդիական ոճը՝ զոպօրէն համեմուած քնարական թախծութեամբ: Մէկ տեղ միայն, «Բայց»ի... վրայ (Բայց... Սայլին վրայ արի՞ւն եւ սո՞ւգ բեռցեր են...), երգագծին ջինջ, պատողական մեղեդերգութիւնը յանկարծ կը փոխակերպուի սըրտայոյզ, եղերաբոյր չեշտի: Իսկ Աննային հարուստ, հնչեղ ձայնը կու գայ կոկորդէն անդին չատ խորունկ հոգիէ մը, դուսպ, խիտ, ինքնամփոփ, գասականօրէն մաքուր եւ հաստատուն, ներքին չափահասութեամբ չարունակական. նոյնիսկ այդ «բայց»ի վրայ իր չեշտը չունի պատռուածք կամ ճայնային կախման կէտեր, կամ օդը նետուած ճչային ստնդանք: «Ես այս երգով, — կ'ըսէ Ա. Նշանեան — վերադարձայ ծնողներուս տատապանքի ճամբաները»:

Հայրենի հովիտը նոյնպէս ունի պատմողական մեղեդերգութիւն, քիչ մըն ալ աւելի՝ երգաշրութային ակադեմական հանգստաւէտութիւն, առանց համով անակնկալներու: Միայն Աննայինն ճայնն է որ փայլը եւ կենդանութիւն կու տայ երգին:

Խոստովանանք երգաշարը ունի հետաքրքրական պատմութիւն: 1975-ին Աննա դրաւոր կը խնդրէ Հախինեանէն որպէսզի իր կողմէ դասաւորուած Գուրգէն Բորեանի քերթուածներուն վրայ «վոկալ չարքի մը ծնունդ տայ»: «Ի՛նչ կ'ըլլայ, մի՛ մեծժեր»ով համեմուած սոյն խրնդրանքը, իրականութեան մէջ կատարեալ յատակագիծ մը կ'առաջարկէ ծնունդ տրուելիք երգաշարին: «...Կ'ուզեմ որ տեղ — տեղ արտասանական ոճը գործածես եւ նոյնիսկ քանի մը տեղ երաժշտութեան ընկերակցութեամբ արտասանել կարողանամ: Երբեմն չարականի ոճով թող հնչէ, երբեմն ալ մոտեռն՝ ժամանակակից թող ըլլայ ... Գրիչա Ջան, դուն այս բոլոր «թող ըլլայ»ներուն ամենամեծ վարպետն ես: Ցիկլին վերնագիրը «Խոստովանանք» թող ըլլայ, կամ ալ «Հեռանալը Դեռ Մոռանալ չէ» (...): Նաեւ «... զոյգ բարեխիներ մեր ճանապարհին բռցավառուել ես՝ հարաւանեկան զոյգ մոմերի պէս» տողերու մեղեդին կրկնութիւն թող ըլլայ, այսինքն բոլորն ալ նոյն նօթային վրայ: Ինչ կ'ըլլայ չմերժես: Կը ներես որ պործիդ չատ խառնուեցայ: Հա՛, վերջաբանը «Ալէկրօ» չափով թող ըլլայ (...) չատ կը խնդրեմ որ նորէն չպոռաս եւ չբսես՝ չպիտի ըլլայ ... գնա՛ քեզ համար ուրիչ յօրինող ճարէ՛, Պիտի ճարե՛մ, միայն թէ անոր անունը Գրիգոր Հախինեան պէտք է ըլլայ»: Ըսէք, ո՞վ կրնայ դիմանալ այսքան կնոջաբոյր թախանձանքին դիմաց, մանաւանդ որ ըլլալիքը կիսով չափ պատած է, միայն վեր ու վար ճայնանիշերը կը պակսին... Իմ կողմէս միայն պիտի աւելցնեմ որ ոչ միայն վերոյիշեալ բոլոր «Թող ըլլայ»ները յարդուած են, այլ երգաշարը անմահացած է Աննայի փառաւոր երգեցողութեամբ եւ ճայնագրուած Մոսկուայի «Մելոտիա» ընկերութեան կողմէ:

Գ. Հախինեան մահացած է 1991-ին: Աննա պոկուած էր մայր հողէն տասը տարի առաջ: Աննայի բիւրեղ ճայնով կը վայելենք տակաւին Հախինեանի քնքոյշ Օրօրը եւ արեւելահայ ինքնոյքի հրաշխարհ Ջաներմ, ջաներմը: Այս եւ միւս երկու կատակերգերու մէջ դիւտը կ'ընենք Աննայի քմայքոտ եւ թեթեւասլաց ոճին. նայի՛ ոճ, հնչեղ, պայծառ, նրբօրէն հեչտարբոյր, բայց երբե՛ք դիւրին պատրաստ մը հասարականալու կամ պռեհկուակ մը հասարականալու կամ պռեհկուակ նալու՝ «կատակ» բառի թիւր եւ ծուռ ըմբռնումին իրրեւ հետեւանք:

Այս հատատիպ հատորը դեռ կը պարփակէ Աննայինի զմայլելի երկու դիմանկարներուն վերարտադրութիւնը: Հեղինակներուն են՝ վաղամեռիկ Արփենիկ Նալբանդեան (էջ 109) եւ Երուարդ Քոչար (էջ 194):

(Շար. 1)

ՇԹԱՀԱՄԱՐ

ՇԱՀԱՆ ՇԱՀՆՈՒՐԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԼԵԱՆ

Պատկերալից ասուլիհները ու բացատրութիւնները տւնին Պարտիզակցիները: Առանք, առհասարակ հարուստ ժողովրդական փիլիսոփայութեան մը արդասիքն են, որոնք երկար խորհրդածութիւններու կ'առաջնորդեն: Այդ առածներէն մէկն է որբեւայրիի մը ողբալին կոչը յուղարկաւորութեան թափորին՝ ներեզմանատան ճամբուն վրայ, երբ ամուսինին դագաղը կ'առաջնորդէին դէպի վերջին հանգստարանը. — «Վար ղրէք Տէրոպապա, միտքս բան մ'ինկաւ...»:

Եկեղեցիէն մինչեւ պիւղին ծայրը, խեղճը ամբողջ ճամբու ընթացքին, արցունքը աչքերուն՝ չարունակ լալով պատմած էր բժրի եւ օգտակար գործերը, աշխատանքը, ծառայութիւնները, որոնց մեծ մասը արդէն ծանօթ էր պիւղացիներուն: Բայց ան կը վախնար որ պակաս մը մնացած կ'ըլլար իր սիրելի կեանքի ընկերոջ ըրածներէն՝ ուրիշներուն անծանօթ մնացած կամ մոռցուած, ինչպէս երբեմն ոմանց խղճին խայթ ըլլալով կը մնայ՝ տրուած անձը յաւիտենականութեան փոխանցուելէ վերջ:

Կը դանուինք Շահան Շահնուրի ծննդեան հարիւրամեակը նչելու հանդրուանին մէջ ու պինքը եւ իր դրականութիւնը ճանչցողներս կը կատարեն իրենց խղճի պարտքը՝ սիրով ու յարգանքով ոգեկոչելու համար պատչաճ առիթներով: Փարիզ այցելութիւնս, Ֆրանսահայ դաղութի որոշ չրջանակներուն հետ ունեցած չփումներս ու մանաւանդ «Յառաջ»ի անուրանալի դերը անոր խնկելի յիշատակը մչտարծարծ պահելու եւ այդ աշխատանքին լոյսին տակ՝ Հայաստանի մէջ ձեռնարկուած չարժումը՝ մեր ուսերուն վրայ ալ պարտականութիւն կը դնեն մամ մըն ալ մեր կողմէ վառելու անոր յիչատակին, մանաւանդ երբ երեւանի պատկերասփիւռը այնքան մեծ հոգածութեամբ ու բծախնդրութեամբ պարբերաբար պատառին վրայ կը բերէ մեծ Գրադէտին կեանքէն եւ ստեղծագործութիւններէն հատուածներ:

Իմ կարծիքով՝ Փարիզ այցելողի մը համար բոլորովին տարբեր իմաստ մը եւ արժէք կը ստանան Շահան Շահնուրի կեանքն ու դրականութիւնը, մանաւանդ երբ մարդ իր աչքերուն առջեւ կը բերէ անոր մշած կեանքի պայքարը ծրանասյի պէս տեղ մը եւ իրրեւ Հա՛յ կարենալ ապրելու համար: Նման պարագաներու՝ եւ իր այս սրբազան տուայտանքը կը նմանցնեմ այն տղեկին, որ իր մանկական մէկ արարքին համար պինդ փարած մօրը փէշերուն՝ չի թողուր, փոխանակ փախուստ տալու՝ նոր ապտակներէ խուսափելու համար: Այս պատկերը կը յիչեցնէ Շահան Շահնուր — Արմէն Լիւսէնը՝ մանուանդ կեանքի վերջին տարիներուն իր հարատատ մօր փէշերուն աւելի պինդ փարած ըլլալուն համար:

Երեւանի հեռատեսիլէն՝ վերջին անգամ մեծ յուզումով եւ արցունքը աչքերուս դիտեցի Շահնուրի «Պճեղ մը Անուշ Սիրո» պատմուածքներու չարքէն, նիւթին հեղինակ Նորայր Կարապետեանի պատմութիւնը եւ դարձեալ իրեն պէս կեանքին Փարիզի արուարձանները նետուած՝ երկու մանչ զաւկի մայր Տիկին Եպրաքսէի օտարութեան մէջ յոյց տուած մայրական դուրգուրանքը, երբ հանրակառքի կայարանի նստարանին վրայ անոր կռնակին «ο տը Քօլօն» կը քսէր գլուխը իր ծոնկին վրայ առած ու կը թելադրէր անոր «վանթուզ քաչել տալ», մինչ Փարիզի Նորմանդի պանդոկին տիրոջ «Ռոպէր» անունով ծանօթ երիտասարդը այդ օր որոչած էր անձնասպան ըլլալ...:

«Ակօս», Հոկտեմբեր 17

ԱԿՆԱՐԿ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍՊԱՍՈՒՄՈՎ

ՀՐԱՉ ՍԵՓԵԹՃԵԱՆ

Մելբոռնեան Կրթական Հաստատութեան ազգան հարցականի տակ առնող յօդուածները, որոնք վերջին շրջանին լոյս տեսան սփիւռքահայ մամուլէն ներս, բնականաբար առիթ տուին թեր եւ դէմ անդրադարձներու, մօտեցումներու եւ արդար կարծիքներու փոխանակութեան։

Երբ լուրջ է պարագան, ուրեմն «ինչ որ տեղ, ինչ որ բան սխալ է»։ Սխալ, թերութիւն, ձախողութիւն, ապիկարութիւն թէ այլ բան, առայժմ տեղեակ չենք, որովհետեւ ձեռքի տակ դրաւոր ոչ մէկ առղ ունինք Հ.Բ.Ը.Մ.–ի կեդրոնական Վարչական Ժողովէն, անոր ենթակայ կրթական կամ այլ յանձնախումբէ մը, զպրոցին հոգաբարձութենէն կամ անօրէնութենէն։ Եթէ սխալ մը կայ, կրնայ եւ ճշդել. եթէ թերութիւն մըն է, նոյնպէս հնարաւոր է կացութիւնը փրկել, իսկ եթէ կրթական – վարչական մարզերէն ներս ձախողութեան մը կամ ապիկարութեան մը հետեւանք է Մելբոռնեանը «ծախելու» «որոշումը», այդ պարագային իսկապէս ինչ որ տեղ, ինչ որ բան այն չէ…։

Անհրաժեշտ է որ հասարակութեան դիմաց բացուին կարգ մը թղթածրարներ, համոզիչ դարձնելու համար նման «որոշում» մը։ Եթէ մարմնի մը մէկ անդամը անբուժելի է, եւ բժիշկին թելադրութեամբ այդ անդամին հեռացումով կրնայ փրկել հիւանդին կեանքը, թող անդամահատուի։ Սակայն, եթէ անյոյս է հիւանդը, պէտք է տեղեակ պահել հիւանդին ծնողներն ու հարազատները։ այս պարագային՝ միութենականները, Մելբոռնեանցիները, հայ զպրոցով, Սփիւռքի ներկայով ու ապագայով մտահոգ մեզմէ իւրաքանչիւրը։

Մելբոռնեանը կարելի է բարելաւել, ժամանակ առ ժամանակ արդիականացնել, նիւթական ներհոսք ապահովել, հաստատութենէն ներս ուսուցիչներու վերապատրաստութեան կեդրոն հաստատել, վարժապետանոցը վերականգնել, Սփիւռքի ներկայ թէ ապագայ ղեկավարներ պատրաստել՝ ուսուցիչ, խմբագիր, արուեստի եւ մշակոյթի գործիչ, դիանակա՛ն, քաղաքագիտութեան ուսանող, եւայլն, զանոնք ապահովելով աշխատանքներով։ Կարելի է դիչերօթիկին կողքին Մելբոռնեանը վերածել սփիւռքագիտութեան կեդրոնի, արեւմտահայերէն լեզուի դասական կաճառի, Սփիւռքի կրթական մարզը համակարգող հսկայական մեքենայի։ Եւ այս բոլորը կիպրոսի մէջ կամ նաեւ այլուր։

Հետեւաբար, եթէ շրթային մէկ օղակը թոյլ է, թող ամբացուի կամ փոխուի։ Եւ հոս է ամբողջ խնդիրը. ամբացնե՞լ թէ փոխել։

Մելբոռնեանը հայութեան հայելին է. հոն էին եղեռնը ապրած որբերը, հոն են ազատ հայրենիք երազած եւ ներկայիս գայն ունեցող յաջորդող սերունդները, Հայ Դատն ու մեր իրաւունքները։ Հայելին կոտրել կը նշանակէ հայութիւնը հարուածել, իսկ հայութեան արուած հարուածը հաւասարազօր է դաւաճանութեան։

Մելբոռնեանը կիպրոսի մէջ կամ նաեւ այլուր պ՛էաք է չարունակէ իր առաքելութիւնը։ Երբ կան նիւթական հսկայական միջոցներ, իրաւունք չունինք զանոնք մոխիրլու եւ լիարժէքօրէն չօգտագործելու։ Քարէն հայ հանող ժողովուրդ ենք մենք, ներելի չէ որեւէ յետքայլ։ Եթէ «որոշում» կայ Մելբոռնեանի ապագային նկատմամբ, հանենք չակերտները եւ ճակատաբաց կողմնորոշումնե՛ր։ Ուստի, ըմբռնելով հարցին նրբութիւնները, Հ.Բ.Ը.Մ.–ի կեդրոնական Վարչական Ժողովի պատասխանատուները եւ յարգելի անդամները կը սպասենք պաշտօնական հաղորդագրութիւն մը՝ հայութեան հայելին հանդիսացող Մելբոռնեան Կրթական Հաստատութեան ներկայ իրավիճակին մասին։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒՆ ԱՍՏՂԸ ԿԸ ՓԱՅԼԻ

Իրաքի հարցին զարգացումներուն մէջ աստիճանաբար կը մեծնայ քրտական ազգակին ստացած կարեւորութիւնը։ Ուշագրաւ է ԱՄՆ–ու անոր դէմ բռնած հանդուրժող ու նոյնիսկ քաջալերական կեցուածքը։ Ատոր ամէնէն նոր ցուցանիշը քրտական զինեալ կազմակերպութիւնը (ՓՔՔ) կազմալուծելու Անգարայի պահանջին դէմ ցոյց արուած լուրթիւնը եղաւ։ Բան մը որ երկու անգամ մտածելու մղեց թուրք ղեկավարները, նոյնիսկ Ազգ. Ժողովը Իրաք զօրք ղրկելու արտօնութիւնը քուէարկելէ ետք։

1979–ին, երբ քիւրտ ղեկավար Մուսթաֆա Պարզանին Ուաշինկթըն կը դարմանուէր եւ հոն ալ մահացաւ, Ամերիկացիները հազիւ արտօնած էին անոր ներկայութիւնը իրենց հողին վրայ։ Այդ արտօնութիւնը մարդասիրական արարք էր եւ քաղաքական բնոյթ չունէր։ ԱՄՆ այդ չրջանին Պարզանին չէին նկատեր ազատութեան եւ ինքնավարութեան ձգտող ժողովուրդի մը ներկայացուցիչը։ Արդէն բացայայտ էր ամերիկեան նեցուկը այն բոլոր պետութիւններուն որոնց քաղաքացիներն էին Քիւրտերը։

Այսօր կացութիւնը փոխուած է։ Միացեալ – Նահանգներու Արտաքին գործերու նախարարը մինչեւ քիւրտ ղեկավարներու բերդը գնաց ու անոնց հետ տեսակցեցաւ որպէս պետութեան ղեկավարներ։ Քիւրտերու մէկ մասը փոփոխութիւնը կը բացատրէ իրենց իրաւունքները ստանալու համար Քիւրտերուն յանձն առած անհամար զոհողութիւններով։ Ապա կը յիշեցնէ թէ ինչ դժբախտութիւններ կրած են։ Սակայն, այս բացատրութիւնը քիչ մը պարզուն կը թուի։ Քիւրտերու զոհողութիւնները նոր բան չեն, բայց ոչ ոք մտահոգուեցաւ անոնց կացութեամբ։ Տարածուն նկատումը այն էր որ քրտական ողբերգութիւնը դրեթէ հասարակ բան մըն է։

Իրականութեան մէջ, փոփոխութիւնը կարելի չէ բացատրել առանց Սեպտ. 11–ի միջազգային ցնցումին որ քարացած կարծուած կեցուածքներու խոր տեղաշարժներ պատճառեց։ Անոնցմով, հզօր կարծուածներ, ինչպէս Ս. Հիւսէյնի իշխանութիւնը, անկարելի թուցան, եւ առաջնային դիրքերու հասան դերակատարներ ունենք յարաբերաբար լուսանցքային կը նկատուէին։

Այսպէս, ԱՄՆ–ու զործած սխալները այսօր կը ծառայեն Քիւրտերու դիրքը զօրացնելու։ Անոնք օգտագործով խաղին օրէնքներուն փոփոխութիւնէն, ամէն օր յաւելեալ ճկունութեամբ կը դրաւեն միջոցներ որոնք մինչեւ այսօր արգիլուած էին իրենց։ Ու ամէն անգամ որ մեծ մը կ՛անզօրանայ, կամ դիրքը կը կորսընցնէ, Քիւրտերը քայլ մը եւս կը յառաջանան, քանի որ քաղաքականութիւնը չի սիրեր պարապը։

Այս ընթացքէն կրնայ չեղել թրքական զօրքի մը Իրաք մուտքին նման նորութիւն մը որ տակաւին բառական թէական է։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԳԱԳԱՐԻՆԻ ՉԻՆԱՑԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Չինացի առաջին տիեզերագնացը որ անջրպետ ելաւ Հոկտ. 16–ին, ազգային հերոս մը դարձած է. չինական մամուլը զայն կը դասէ պատմական այլ հերոսներու կարգին։ Եանկ Լիուէյ անջրպետային ճամբորդութեան առթիւ չինական թերթ մը գրած է թէ անով փակուած է ցէնկ Հէյի տխուր նախադէպը։ Ցէնկ Հէյ չինացի նաւորդ մըն էր որ ժ.դարուն Մինկերու արքունիքին կողմէ ղրկուած էր աշխարհը աչքէ անցընելու. տեսնելու թէ ի՛նչ կ՛անցնէր կը դառնար Ասիոյ հիւսիս–արեւելքին, Հընդկաստանի, Արեւելեան Ափրիկէի մէջ։ Սակայն, անոր ճանապարհորդութիւնը վերջ գտաւ Եոնկլ կայսրին մահով։ Անկէ եառ Չինաստան մտաւ ինքն իր վրայ փակուելու դարաշրջան մը երբ մինչ այդ յառաջադէմ թէքնիքը յապաղում արձանագրեց, արեւմտեան երկիրներու համեմատութեամբ։

Չինական մամուլը Եանկ Լիուէյի յաջողութեան առթիւ կը յիչէ աշխարհի առաջին տիեզերագնաց ռուս Գագարինը, առանց անոր ճամբորդութեան հետ համեմատութեան եղր տեսնելու։ Կ՛ըսուի թէ Ռուսը անջրպետ ելած է, երկու մեծ պետութիւններու միջեւ չլամարտի չրջանին մրցակցութեան պատճառով։ Մինչդեռ, չինական նուաճումը ամբողջովին խաղաղական նպատակէ մեկնած է։ Երկրին Արտաքին գործերու նախարարը մամուլի առաւլիսի մը ընթացքին ըսած է թէ Չինաստան երբեք չէ մասնակցած ու պիտի չմասնակցի անջրպետային սպառազինումին։ Տիեզերագնացութեան մարդին մէջ չինական յաջողութիւնը պիտի չծառայէ միայն Չինաստանի, բայց նաեւ ամբողջ աշխարհին, մարդկութեան։ Այդ պատճառով, անջրպետ բարձրացած առաջին Չինացիին պատմական քայլը չատ աւելի կարեւոր է, աւելի մեծարժէք, քան՝ Գագարինի նախընթացը։

ՔԱՂՀԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՇԱՀՆՈՒՐ – 100

ՊԱՀԵՊ ՄԸ ԱՆՈՒԹ ՍԻՐՏ

– 1938 –

– Դուն լուէ, ըսաւ մարդը խստութեամբ։ Դուն արդէն մէկ բան կը վերածես ողբերգութեան եւ ճեփ – ճերմակ կ՛ըլլաս։ Արդէն հարիւր երկու օր կայ որ անկողնէն ելեր ես… Անճնապան պիտի ըլլամ ըսելուն համար դուք ալ հաւատացի՞ք։ Սպասեցէք տեսնենք… խօսքին եւ արարքին մէջ հեռաւորութիւնը չա՞տ մեծ է։ Ո՞ր երիտասարդը այդ տեսակ ցանկութիւն չէ ունեցեր։ Ես անդամ քեզ չդրեցի՞ չիլ եղած առեններս թէ…

– Ի՞նչ կ՛ըսես կոր, միւսիւ, պոռաց Եպրաքսէ հանըմ. դուն եւ ան մէ՞կ էք։ Անոր աչքերուն մէջը նայո՛ղը միայն կը հասկնայ թէ որքան չատ է։ Իր պիտոյածէն չեղող տղայ չէ՛։ Միտքը դրեր է՝ պիտի ընէ։ Ես մարդու մը երեսը եթէ նայիմ՝ ինչ ըլլալը քեզի կ՛ըսեմ։

Հայ կինը այս խօսքերը կ՛լսէր (կամ ըսել կը կարծէր) միչտ նոյն բարձրաղաղակ ձայնով, յուզուած ձայնով եւ առատ չարժուձեւերով։ Պանդոկապետը նկարը որ ապահովաբար Նորայրին մայրն էր։ Մատամբ ճերմկցած մազերով այդ կինը կը ժպտէր քաղցրօրէն։ «Ականջս ալ քովս չէ, բայց խաթուն կնիկ մը կ՛երեւոս կոր» ըսաւ Եպրաքսէ հանըմ եւ հեռացաւ հայելիէն՝ սաստիկ յուզուած։

Որքան որ չուտով հեռացած էր, նոյնքան չուտով մօտեցաւ դարձեալ պատկերին։ «Մուխդ մարեցա՛ւ կնիկ …Մ՛չկաս ելլայ… թա՛մ ալ գաւկիդ կը նմանիս կոր· քիթդ ինկեր է… դիտես քի ես քեզ տեղ մը տեսած եմ…»։

Եւ յանկարծ սաստիկ բարկացաւ Նորայրին դէմ։ Սաստիկ զայրացաւ։ Ո՛չ, այս բանը ընելու չէր քանի որ մայր ունի· իր ծնողքին խնայելու էր այս վիչտը։ Ի՞նչ ես եղեր, ա՛յ տղայ· ձեռքդ ոտքդ կը բռնէ փա՛ռք Աստծոյ· չէի՞ր կրնար քիչ մը ակռադ սեղմել։ Եւ յետոյ, ««Ինձմէ՞ ինչ կ՛ուզէիր· ես քեզի ի՞նչ գէչութիւն ըրի որ սիրտս վեր հանեցիր· չէի՞ն օգտեր իմ քաչածներս· չէի՞ն օգտեր իմ տեսածներս։ Ի՞նչ կ՛ուզէիր ինձմէ որ հոս ղրկեցիր· ես մեղքը չե՞մ… Ա՛խ, ճայիլութիւն· տէլի գանլը ըսեր են նէ հա՛լս ունին· արիւնիդ խենթ է… քա՞ռ տեսնուած է որ թռամվային մէջ առաջին անգամ հանդպած կնկան նըզ…»։

Եպրաքսէ հանըմ նայեցաւ պատին վրայ հաստատուած Իլիւսթրասիոնի գունաւոր նկարներուն, առանց զանոնք տեսնելու։ Վերմակը վեր առնելով սաւաններուն ըսպիտակութիւնը քննութենէ մը անցուց եւ գլուխը երերցուց ըսելով «տէլի՛ գանլը»։ Ցետոյ դնաց անգամ մը եւս բացաւ հանդերձակալը, նայեցաւ ճերմակեղէններուն եւ մատներով չօշափեց ու քննեց նոր զգեստին կերպասը։ Երդում ըրաւ որ զանոնք աղքատի մը պիտի տայ եւ հեռացաւ իսկապէս յուզուած։

Իսկապէս յուզուած էր, որովհետեւ աչքին առջեւ եկաւ իր պզտիկ տղան որ դրեթէ նոյն տարիքը ունի։ Իր «անառակ չուն»ը մտածումին ներկայացաւ տխուր, ինքն իր վրայ կքած, մօրուքը մատ մը եկած։ Այդ սիրելի դէմքը կը տժգունէր հետզհետէ աւելի, հետզհետէ աւելի։ Եպրաքսէ հանըմ աթոռի մը վրայ ինկաւ յոգնաբեկ։ Տղուն պատկերը չէր հեռանար սակայն։ Ան յուսահատ էր եւ լքուած։ Տակէն չատ թեթեւ ու հին փաթիղներ հագած էր, շիշէ քաչող չունէր եւ իր սենեակին առարկաները կը կտակէր ոեւէ մէկուն։ Ցանկարծ «անառակ չուն»ին դէմքը ծածկուեցաւ արիւնով։ Արիւնը կը վազէր բերնէն, ռունգերէն, քունքէն։ Ցանկարծ գլուխը չախչախուեցաւ հանրակառքի մը տակ եւ մարդիկ սկսան պոռալ, ազաղակել, օգնութիւն խնդրել։ Ցանկարծ տղուն կոկորդը կըտրուեցաւ ածելիի ահաւոր հարուածով մը։ Ցանկարծ… – Եպրաքէ հանըմ կու լար։ Իր ուռած տղան դուրս կը քաչէին Սէն գետէն. կանաչ էր եղած ան. խխում հատուտներով կը բերէին տուն։ Հաստ ու դաժան ֆռնսիէրժը թեւերը վեր կ՛առնէր սարսափով «եւ ես քեզ մեղա՛յ կ՛ըսէր Եպրաքսէ հանըմին։ Իսկ ան իր տղուն պազ դիակին վրայ ինկած՝ մազերը կը փետռէր… – ոտքի ելաւ Եպրաքսէ հանըմ։ Անտանելի էր իր վիճակը։ Պիտի խեղդուէր։

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

կեցուածքի տէր երեւելու յատկին ջանքով ապահովութիւն տուած է անոնց որ Ե. Աթաթիւրքը սպաննելու որեւէ ծրագիր չէ մշակած, հակառակ որ պաղեստինցի ղեկավարը «պատասխանատու է հազարաւոր Իսրայէլացիներու մահուան»: Եւրոպացի քաղաքական դէմքերը երուսաղէմ գացած էին, իրենց տարակարծութիւնը արտայայտելու Պաղեստինի դէմ իսրայէլեան քաղաքականութեան հանդէպ:

ՆԱԽԱԳԱՀ Վ.Ե. ՊՈՒՏԻՆ չատ անզիջող դիրքէ մը յայտնուած է, մերժելով ռուս գործատէրերու հետ հանդիպում մը, նիւթ ընելու համար բանտարկուած Խոդորովսկիի պարագան: Այս վերջինը որ երկրին ամենահարուստը կը նկատուի եւ կը ղեկաւարէր քարիւղի եւ գոլոս ընկերութիւնը, չարք մը ծանրակչիռ ապօրինութիւններու մեղադրանքով բանտարկուած է: Նախագահ Պուտին բացառած է արդարադատութեան մարմիններու գործունէութեան մասին ամէն սակարկութիւն: Կասկած է թէ ամէն մարդ պէտք է հաւատայ ըլլայ օլիգարքին առջեւ:

ՅԱՒԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 1

Տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ նորոց, յայտից եւ անյայտից

ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Երախայի կամ տարեց անձի խնամք տանելու գործ կը փնտռէ.

Հեռաձայնել՝ Յասմիկ Մալճեանի
01 34 53 08 86

Հ.Մ.Ը.Մ. – Ֆրանսի վարչութիւնը
կը կազմակերպէ

ՈՒՐԱԽ ԵՐԵԿՈՅԹ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 15,
ժամը 20–էն սկսեալ

Տիմանթէրի մէջ

60, rue La Fayette 75009 Paris

Տեղերը սահմանափակ:

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւին՝
01 44 05 17 77

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ծովէ Մարսէյլի չորս մանաճիւղերը, իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն, ընկերուհի ժանէթ Մատոյեանի մահուան առթիւ, իր ամուսնոյն, զաւկին եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

ԵՇՈՐՇԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ծովէ Պանեէօ – Գաշանի Խաչհակեան մանուճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է՝ Օր. Ռոզ Պամամճեանէ 100 Եւրօ, վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Թորոսեանէ 50 Եւրօ ժանէթ Մատոյեանի եւ 50 Եւրօ Թագուհի Սարգիսեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Աբրահամեանէ 100 Եւրօ Թագուհի Սարգիսեանի, ժանէթ Մատոյեանի եւ վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ, նոյն առթիւ, 50 Եւրօ Տիկին Մոնիք Պաճաքճեանէ, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանէ 100 Եւրօ Արմենակ Թաշճեանի եւ 40 Եւրօ ժանէթ Մատոյեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Փափազէ 50 Եւրօ Թագուհի Սարգիսեանի եւ ժանէթ Մատոյեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանէ 40 Եւրօ Էռնա Զամալեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Գասպարեանէ 150 Եւրօ Թագուհի Սարգիսեանի, ժանէթ Մատոյեանի եւ վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ, Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեանէ 200 Եւրօ վարդգէս Տակառեանի մահուան առթիւ, նոյն առթիւ 200 Եւրօ Շիրինեան – Տակառեան ընտանիքէն եւ 30 Եւրօ Տիկին ժոզէթ Գիւլինճեանէ, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսայեանէ 30 Եւրօ Տիկին ժանէթ Մատոյեանի մահուան առթիւ, նոյն առթիւ 100 Եւրօ Տէր եւ Տիկին Թիւզմէնէ:

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՕՏՄԱՆ ԵՒ ԴԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Այս Երջանիկ առիթով, Կիրակի, Նոյեմբեր 2–ին, ի ժամու պատարագին, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի՝ վասն արեւշատութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին:

Կը հրաւիրենք ամէնքն այդ օր մասնակցիլ մեր աղօթքներուն՝ հայցելով՝ որ Աստուած յաւիտեան ծաղկեալ պահէ դաւազանն իշխանութեան մերոյ Հայրապետին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ ԵՒ ՄԱՇՏՈՑ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 30,
ժամը 20·30–ին

Գրական երեկոյթ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀ

«Մենք հաւատում ենք՝ Գողգոթայէն յետոյ Յարութիւն կայ:
Եւ արդար է մեր հաւատքը»:

Բանախօս՝
ՌԱՖԱՅԷԼ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Նախկին Հայկական Ազգային Խորհրդի «ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ» պարբերաթերթի խմբագիրը:

10 bis, rue Thouin, Paris V^e^
Métro : Cardinal Lemoine ,Monge

Մուտքը ազատ է:

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

NAREG DOURIAN

et sa troupe

dans

BOUROUM - DOUROUM

le Vendredi 14 novembre
à 20 heures 30

dans la Salle des Fêtes de l'Ecole
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy

P.A.F. Adultes 15 Euros
Enfants 10 Euros

Réservations et renseignements :
01 43 81 01 72

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIRÉE
avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville de la Croix Bleue des Arméniens de France

organise

le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises

au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ծովէ Պօմոնի Նայիրի մանաճիւղի Լոթօն, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը:

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30
«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
CONCERT
consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN
interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN
du Conservatoire National de Musique de Marseille
Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30
en l'Eglise Saint-Michel de Marseille
CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP
à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre
EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine
par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)
«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop
Entrée libre

Grande Braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 6 et dimanche 7 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...

livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne brocante, cadeaux...

- **Bar**
- **Restaurant**
- **Tombola**

Pour la poursuite des activités

de CHENE

en Arménie, en Artsakh

et à Djavakhk

CHENE

au Collège SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres — Parking assuré —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30
JEUDI
30 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար· 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար· 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·803

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20·803

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻ արձակուրդին ընդլայնած ելլալու լուրը որ հաղորդուեցաւ Հոկտեմբեր 28–ին երկու թերթի կողմէ, սուր վիճաբանութիւններու ընթացք տուած է մամուլին ու կառավարական շրջանակներու մէջ։ Տրուած տեղեկութիւնը այն էր որ կառավարութիւնը որոշած է ընդլել այդ արձակուրդը ու այդ օրուան եկամուտը յատկացնել տարեց բնակչութեան կեանքի պայմաններուն բարելաւումին։ Մինչ լրատուները համոզուած են որ ընդլայման որոշումը տրուած է, վարչապետ Ժ. Փ. Ռաֆարէն կը պնդէ թէ վերջնական բան չկայ, զաղափարը քանակութեան, քննութեան նիւթ է։

ԿԱԶԻ ԳԻՆԸ Ֆրանսայի մէջ 8%–ի նըւազում կ'արձանագրէ Նոյեմբեր 1–էն սկսեալ։ Պատճառը քարիւղի տակառի գինին անկումն է։

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ ուզած է որ Իրան իրեն, կամ ուրիշ երկիրներու չանձնէ Ալ–Քաիտայի պատկանելու կասկածով ձերբակալած անձերը, որպէսզի անոնք հարցաքննուին ու դատուին։ Իրան նախապէս արդէն ՄԱԿ–ի տեղեկացուցած էր անոնց անունները այն 78 ահաբեկիչներուն որոնք արտաքսուած էին ու ղրկուած իրենց երկիրները։ Նոյն տեղեկագրով ըսած էր նաեւ թէ ունի տակաւին 147 կասկածելիներ։ Այս վերջիններն են որոնք կը պահանջուին Ուաշինկթընի կողմէ։

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ հրդեհները հակառակ գործադրուած հսկայական միջոցներու, չեն հանդարտիր ու ա՛լ աւելի կը ծաւալին։ Արդէն աւելի քան 200 հազար հեկտար տարածութիւն մնացած է բոցերու ախորժակութեան տակ, երկու հազար բնակարան հրոյ ճարակ դարձած ու քանի չափ մարդկային զոհ արձանագրուած է։ Հազարաւոր հրշէջներ կը պայքարին վէրջ տալու համար աղէտին, այսուհանդերձ, հրդեհները Մեքսիքայի սահմանէն անդին ալ անցած են ու երկու մեքսիքացիի մահուան պատճառ եղած։ Նախագահ Պուշ արտակարգ վիճակ հրաչալած է նահանգին մէջ, իսկ նորընտիր նահանգապետը Ա. Շուարցընեկըր Ուաշինկթընի մէջ Կոնկրէսի աջակցութեան կը դիմէ, անհրաժեշտ օժանդակութիւնը ունենալու։

ՖՐԱՆՍԱ կը խոստանայ օտարականներու երկիր մուտքի ու բնակութեան օրէնքները։ Աւտր գուդահեռ, որոշուած է օտարականներու յանցագործութեան պատասխանին կրկնակի պատիժի կիրարկումին վերջ տալ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ վարչապետը ընդունած է վերատրել ընդլայնուած կառավարութիւն մը։ Ա. Քորայի կրկնած է թէ պիտի նպատակը պիտի մնայ Իսրայէլի հետ մնայուն հրադադարի մը հաստատումը։ Միւս կողմէ, նախագահ Պուշ արտնչացած է որ Պաղեստինի նոր դեկավարութիւնը նախորդին յանձնառութիւնը չունի պայքարելու համար ահաբեկչութեան դէմ։

ՊԱԼՔԱՆԵՄ բազմաթիւ երկիրներ, Պոսնիա, Սերպիա, Մակեդոնիա, Ալպանիա, Պուլկարիա, Ռումանիա, եւ այլն պատրաստակամութիւն յայտնած են զօրաջոկեր կազմակերպուած ոճիրի հատասրած երեւոյթին դէմ։ Աւտով, այդ երկիրները կ'ուզեն մեղմել Եւրոպական միութեան արեւելեան սահմաններէն չապրած տաժանքներու ներթափանցումին վախերը։ Որոշուած է խոստացնել պատժական օրէնսդրութիւնները։

ՄԻՒԼՀԻՈՒԶի ՄէՋ հաղագործ մը չորս հարածինի դիակներուն կառորներ գտած է։ Սառուցուած է որ նորածինները սպանուած են բազմաթիւ օրեր առաջ։ Դատախազութիւնը հետաքննութիւն բացած է։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի հարաւային նովոչախինսկի չրջանին մէջ ողղուած հանքի մը աղէտէն եաք նման դժբախտութիւն մըն ալ պատահած է ծայրագոյն արեւելեան հանքի մը մէջ, ուր պայթում մը տեղի ունեցած է 700 մեթր խորութեան մէջ բանտարկուած մնացած են հանքագործներ մինչ փրկարարներ կը փորձեն ատոր դեռնեայ անցք մը բանալով զանոնք ղուրս հանել։

ԻՐԱՔի առօրեան չի խաղաղիր։ մահափորձերը կը չարունակուին գլխաւորապէս Մոսուլի, Պասրայի, Ֆալլուճայի մէջ։ Զինակից ուժերը աւելի՛ ու աւելի կը դժուարանան կարգ – կանոնը պահպանելու։ Նախագահ Պուշ յայտարած է թէ Իրան ու Սուրիա պէտք է արգիլեն ըլլան իրենց տարածքէն ահաբեկիչներու Իրաք թափանցումին, այդ տարբերուն վերագրելով արարքները։

ԻՏԱԼԻՈՑ ՄԷՋ Ազուիլայի դատարանին Հոկտեմբեր 23–ի մէկ որոշումով վերարծարծուած է հանրակրթական դըպրոցներէն խաչելութիւնները վերցնել – չվերցնելու վէճը։ Խնդիրը ծագած է 43 տարեկան իսլամացած իտալացիի մը, Ա. Սմիթի դիմումով որ կը պահանջէր խաչելութիւնը չվերցնելու պարագային, անոր քով պետեղել Գուրանի տուրաթ մը։ Իտալիոյ մէջ 1924 եւ 1928–ի օրէնքներ կաթոլիկէ կրօնքը պետական կրօնք հըռչակած են ու այդ օրէնքները անկէ ի վեր բացայայտ կերպով ընդունած չեն։ Իտալական եպիսկոպոսական համագումարին նախագահը կարդինալ Ռուինի պնդած է թէ խաչելութիւնը երկրին ոգին կը խորհրդանչէ եւ պէտք է մնայ որպէս ազգին ինքնութեան մէկ խորհրդանիշը։ Միւս կողմէ աչխարհավար կարգերու ջատագովներ դատարանին վճիռը նախատած են քաջարի ու արդիական։

«ՄԷՏԻՍԻՍ» ԵՒ «ՖԷՄԻՆԱ» ըրկաւն մրցանակները ալ գտան իրենց տէրերը։ Առաջինը տրուեցաւ Հիւգէր Մինկարելիի «Զորս դինուորները»ն, երկրորդը՝ Տաի Սիժիի «Տիլի համալիր»ին։

ԻՏԱԼԻՈՑ ՄԷՋ Ազուիլայի դատարանին Հոկտեմբեր 23–ի մէկ որոշումով վերարծարծուած է հանրակրթական դըպրոցներէն խաչելութիւնները վերցնել – չվերցնելու վէճը։ Խնդիրը ծագած է 43 տարեկան իսլամացած իտալացիի մը, Ա. Սմիթի դիմումով որ կը պահանջէր խաչելութիւնը չվերցնելու պարագային, անոր քով դետեղել Գուրանի տուրաթ մը։ Իտալիոյ մէջ 1924 եւ 1928–ի օրէնքներ կաթոլիկէ կրօնքը պետական կրօնք հըռչակած են ու այդ օրէնքները անկէ ի վեր բացայայտ կերպով ընդունած չեն։ Իտալական եպիսկոպոսական համագումարին նախագահը կարդինալ Ռուինի պնդած է թէ խաչելութիւնը երկրին ոգին կը խորհրդանչէ եւ պէտք է մնայ որպէս ազգին ինքնութեան մէկ խորհրդանիշը։ Միւս կողմէ աչխարհավար կարգերու ջատագովներ դատարանին վճիռը նախատած են քաջարի ու արդիական։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

Վ. ԲԱՅՐՈՒԽՐԴԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒ ՁԷ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Ախալքալաքի Ծալկայի չրջանէն մեծամանութեան կարգով երեսփոխանութեան թեկնածու առաջադրուած Վան Բայբուրդեան քաշած է իր թեկնածութիւնը։ Որպէս բացատրութիւն, ըսած է թէ քանի մը հայ թեկնածուի պարագային կրնայ պատահիլ որ հայարնակ չրջանին մէջ ընտրուի ոչ հայ երեսփոխան մը։ Ինչպէս հայ թեկնածուներու հաւատնագրին, վ. Բայբուրդեան յաղողութեան ամէնէն մօտը համարած է Հայկ Մելոնեանը։

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԱՒԱՐՆԱՃԷ ՋԱԻԱԽԻ ԱՅՑԵԼԱԾ

Հոկտեմբեր 25–ին Վրաստանի նախագահը այցելած է Ջաւախք։ Ախալքալաքի մէջ ան հանդիպում ունեցած է պետական համալսարանի տեղական մասնաճիւղին դասախօսներուն եւ ուսանողներուն հետ։ Ապա այցելած է չրջանային հիւանդանոցը, Մշակոյթի տունը ուր կազմակերպուած է տեղացիներու ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում մը։ Շեվարնաձէ փր ելոյթին մէջ չնորհակալութիւն յայտնած է չրջանի հայութեան որ երբ երկրին մէջ քաղաքացիական պատերազմ կար, որեւէ ապրանքի չդիմեց։ Գնահատելով հանդերձ հայութեան դերն ու կչիռը, նախագահը ուշադրութեան յանձնած է վրացերէնին տիրապետելու անհրաժեշտութիւնը։

*
**

ՆՈՐ ԹՂԹԱԴՐԱՄ

Նոյեմբերէն Հայաստանի մէջ չրջանառութեան կը դրուի 10 հազար դրամնոց թղթադրամը։ Անոր մէկ երեսին վրայ կայ Աւետիք Իսահակեանի դիմանկարը, միւսին՝ Գիւմրիի Ի. դարու սկիզբին մէկ պատկերը։ Տպագրութիւնը կատարուած է Աւստրիոյ կեդրոնական դրամատան տպարանին մէջ։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 28 / 29)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՒԷՐԸ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Հայաստանի ու Վրաստանի կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովներուն միջեւ Հոկտ. 28–ին կնքուած համաձայնագրով մը որոշուած է որ Հայաստանի յանձնաժողովը քուէատուփ փոխ տայ Վրաստանի։ Հազար թափանցիկ քուէատուփեր անվճար կը տրամադրուին Նոյեմբեր 2–ի երեսփոխանական ընտրութեան գործածուելու համար։

ԹՐՔԱԿԱՆ «ՄԻԹ»Ը ԼՐՏԵՍԱԾ ՉՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՀԻՆ

Գրած էինք (Հոկտեմբեր 2) թէ Ջուիցերիոյ Արտաքին գործերու նախարարութիւն Միշլին Գալմի Ռէյ երբ կը պատրաստուէր աշխատանքի այցով մը Անգարա մեկնիլ, անպաշտօն նկատուած էր թուրք դեկավարութեան կողմէ եւ թուրք կառավարութիւնը չնչած էր այցը։ Կատարուածին պատճառ ցոյց տրուած էր նոյն նախարարութիւնին Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւին ժընեւի քանթոնին կողմէ 1998–ին ճանաչումին ի նըպաստ կատարած դերը։

Մ. Գ. Ռէյի այցին չնչումի միջադէպը աւարտած չէ առով ու թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ թէ ստեղծուած լարուած կացութիւնը երկու երկիրներուն միջեւ առնուազն մը վերածուելու մօտ է։ Աւտր պատճառը այն է որ մամուլին հասած լուրերու համաձայն, թրքական լրատուական կազմակերպութիւնը (ՄԻԹ) լրտեսած է նոյն նախարարութեան գործունէութիւնը։ Տեղեկագիր մը տրուած է, ըսելու համար թէ Ռէյ հանդիպում ունեցած է ՓՔԿ–ի մարտականներէն մէկուն հետ Լօզանի մէջ ու ատիկա է բուն պատճառը անոր Անգարա այցին յետաձգումին։

Այս տեղեկատուութեան հրապարակումը չարժման մղած է Ջուիցերիոյ Դաշնակցային ժողովն ալ ու երկրին դատախազութիւնը հարցաքննութիւն բացած է։ Իսկ խորհրդարանի արտաքին գաղտնութեան չանձնաժողովը սկսած է իր կարգին քննութեան, տեսնելու համար թէ ՄԻԹ–ը ինչ գործունէութիւն ունի Ջուիցերիոյ մէջ։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՏԽՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ

Գեղարքունիքի մարզպետարանը յայտնած է թէ կրթութեան, մշակոյթի, մարմնամարզի եւ երիտասարդութեան հարցերու վարչութեան նախատեսութեամբ տարեվերջին կարեւոր պատչաճեցումներ կ'ըլլան դպրոցական մարզին մէջ։ Կը փակուին 72 դասարաններ եւ մօտ 300 ուսուցիչ անգործ կը մնայ։

*
**

ՄԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՊՈԼՍՈՑ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԻՆ

Հայաստան կը մասնակցի Պոլսոյ մէջ (Հոկտեմբեր 29 – Նոյեմբեր 1) կազմակերպուած Հարաւային Կովկասի պետութիւններուն փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններու զարգացման համաժողովին։ Չոն քննարկումի նիւթ կ'ըլլան Հայաստանի մէջ փոքր եւ միջին ձեռնարկութիւններու զարգացման խնդիրները եւ օժանդակող երկիրներու, կազմակերպութիւններու օգնութեան կարելիութիւնները։

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼՆԵՐ՝
ԱՆՆԱ ՆՇԱՆԵԱՆ
ԵՒ
ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՃՏՈՑԵԱՆ

Կաղնիները կը տապալին մէկը միւսին ետեւէն – անչրջանցելի, միաժամանակ անհամակերպելի երեւոյթ ... Վերջերս մահացող երաժիշտ մեծերէն էին, Ամերիկայի տարածքին՝ Ալան Ծովհաննէս, Համբարձում Պէրպէրեան եւ, Օգոստոս 2003–ին՝ զրող, բանաստեղծ եւ հանրային գործիչ, 100–ամեայ Ցակոբ Ասատուրեան։

Յ. Ասատուրեան եղած է նաեւ երգիչ եւ հեղինակն է Կոմիտաս Վարդապետի հետ հատորին (Նիւ Ճըրզի, 1994)։ Ակնարկս պիտի ըլլայ, հարկադրաբար, սահմանափակ։ Հոս խօսք պիտի ըլլայ հեղինակին հրաչալի գործերէն Յովակիմի Թոռոները կամ Սերունդները մխացող երկերուն մասին։

Յ. Ասատուրեանի առաջին դիրքը հայր Կոմիտասին նուիրուած կը կոչուէր Կոմիտաս Վարդապետ եւ Հայ Երգը (Պէյրութ, 1962)։ Ցաջորդ տարին, ուղերձի մը ընթացքին, հեղինակը լոյս ընծայուած հատորը կը ներկայացնէ հետեւեալ յատկանշական խօսքերով. «Այս հատորը, բազմաչնորհ Կոմիտասի մէջ յայտնուած արուեստի զանազան երեսներուն միջեւ կամուրջ մը ձգելու եւ զանոնք իրարմով բացատրելու փորձ մըն է», այսինքն, կը բացատրէ ան քիչ անդին, մէկ կողմէն՝ միւսի պիտական, չոր տուեալներով ներկայացուած (երաժշտագէտներու կողմէ) եւ, միւս կողմէ, զուտ զգացական յորդահեղ դիծերով (բանաստեղծ դրագէտներու կողմէ) դրուած քները՝ «Թերի են», երկուքն ալ։ Ան կ'առաջարկէր, իր այդ հատորով, «միախառնել» երաժշտութիւնն ու դրականութիւնը։ «Ամերիկա եկած առաջին օրերէս (1920–ական թիւերուն, Պ. Ա.), տեղական յորձանքին խառնուելու փորձերէն, մի՛չա երգեցի հայերէն (...) մարդը կը տեսնեմ հայ մարդու միջոցաւ...»։ Երկրորդ հատորը՝ Կոմիտաս Վարդապետի հետ, առաջինէն ուղիղ 30 տարիներ ետք, կը բաբախէ նոյն հայակերիւ չունչով։ Հայ երգը, հայ անհատը, Կոմիտասը, Մաշտոցը։

«1915–ը ամէնէն աւելի հայ երգին դարձաւ», կ'ըսէ հեղինակը Ա. հատորի Նեռածականին մէջ։ «Կոմիտասը միա՛յն 20 փոթորկոտ տարիներ ունեցաւ՝ Մեսրոպ Մաշտոցի հէս դար մը խաղաղ գործունէութեան դէմ», ուր անուրանալի են նաեւ արքայական գանձին խաղացած դերը եւ Մեսրոպին թիկունք կանգնած կաթողիկոսն ու Թապաւորը։ Եւ սակայն, այն ինչ որ պատահեցաւ մեզի 1915–ին, եթէ Կոմիտասի այդ քան ճակատագրական տարիներէն ալ չըլլային, այսօր ո՞վ կը խօսէր հայ երգի մասին»։

Այս Բ. հատորը, Կոմիտասի նուիրուած առաջինին վերաքաղն ու արդիականացումն է։ Հոս նկատի առնուած են 30 տարիներու (1963 – 1993) երկասիրին յայտնաբերուած նոր վաւերաթուղթերը եւ փաստագրութիւնները։ Գիրքը բաղկացած է երկու զլխաւոր հատուածներէ. «Կոմիտաս Վարդապետի հետ» (Գիրք Ա.) եւ «Կիսատուած կեանք, անաւարտ կենսագրութիւն» (Գիրք Բ.)։ Իսկ վերջին (Գիրք Գ.) էջերու մէջ հեղինակը, այլ եւ այլ նիւթերու կարզին, կը զրախօսէ Միհրան Թումաճանի Հայրենի երգ ու բան հրատարակութեան Ա. հատորը (1972)։ Նիւ – Եորքի մեծ չրջանակին մէջ Թումաճանի կատարած երգահաւաքի երկարատեւ եւ ճգնաժամային աշխատանքին մօտէն հետեւած է Ասատուրեան եւ վերջիւը թէ՛ վկայութիւնն է իրապէս հայ երաժշտի, թէ՛ երաժշտի իր գնահատականն է Կոմիտասի սան ազգագրագէտին կատարած այս վեհ գործին նկատմամբ, եւ թէ՛ Թումաճանի «1000–ի մօտ» հաւաքած այս երգերուն իսկական արժէքին գիտակից երգագէտ Հայու խօսքն է։ Գիտենք, որ առ այսօր, Երեւանի մէջ լոյս տեսած են Թումաճանի ժողովածուին Բ. եւ Գ. հատորները։ Վերջին հատոր մը պատրաստ է լոյս ընծայուելու։ Ասատուրեան արդարացիօրէն կը զարմանայ թէ ինչո՞ւ Թումաճանի արեւմտահայերէնը «թարգմանուած» է եւ հատորը լոյս կ'ընծայուի արեւելահայերէնով ու պատասխան չգտնելով՝ կ'ըսէ. «...նուիրը զրական արեւմտահայերէնին վարժ աչքերու եւ ականջի համար, Սփիւռքի տարածքին, տարօրինակ կը թուի լեզուական այս անօրինակ չրջադարձը» (էջ 261)։ Թումաճանին ժողովածուին (Ա. հատոր) նուիրուած սոյն պրպտօսականը նախ տպուած է «Սփիւռք» շաբաթաթերթին մէջ (Պէյրութ, 1973)։ Նաեւ, այս պիրքը բաղկացնող միւս յօդուածներէն մեծ մասը նախօրօք տպուած են, «Սփիւռք»էն բացի, Պոսթընի «Պայքար»ի եւ չարք մը պարբերաթերթերու մէջ՝ «Անի», «Արտասան», «Շիրակ», ... իսկ Կոմիտասի կենսագրութեան չուրջ եղած ակնարկը (Գիրք Բ., էջ 188 – 240) քննական վերլուծականն է Կոմիտասի կեանքին եւ հասարակական գործունէութեան։

Կոմիտասի հետ հատորին հիմնական մասը պէտք է նկատել Գիրք Ա.ի մէջ զետեղուած քննարկումները, «Կոմիտասի երգին կազմութիւնը», «Հոռովելները», «Կոմիտասի Ազգագրական վաստակը» եւ միւս զլուխները։

Առաջին իսկ յօդուածէն, գրուած Կոմիտասի մահուան տասնամեակին առիթով, Յ. Ասատուրեան կը յայտնուի իրեն անմնացորդ հաւատացող մը հայ երաժշտութեան հիմնադիրի մեծ գործին։ Ան մեր երաժշտութեան «առաքեալն» է, լրիւ «համալսարան մը՝ նախախնամութենէն զրկուած»։ Ցաջորդ էջերուն եւ զլուխներուն մէջ հեղինակը փաստերով պիտի ապացուցանէ այս հաստատումները։ Ուշադրութեան առնելով բոլոր յատկանիշները։ Կոմիտաս, իրաւամբ, միայն համապարփակ, բազմածիր երաժիշտ չէ, այլ նաեւ հայ հանճարին, ուժին, հոգիին, հոգեին, չունչին մարմնացումը։ Ան կը խտացնէ հայ իմացական չարժումը եւ հիմնադիրն է հայկական Նոր Զարթօնքին։

Կոմիտաս մոլորակին փայլը ամբողջութեամբ չկրցող տեսնողներէն եղած է մեր մէջ մեծ ազգագրագէտ երաժիշտը՝ Սպ. Մելիքեան, Կոմիտասի ամէնէն մօտը եղողը. ան, չլացած ժամանակաւոր կեղծ փայլէն, զրած է անհամասեռ եւ անհեռատես տողեր, որոնցմէ է հետեւեալը. ակնարկելով Հայաստանի «Նոր կարգե – ր»ուն (խորհրդային)՝ հայկական եկեղեցական երաժշտութիւնը «Մեր վերակառուցուղ կեանքում արդէն ոչ մի անելիք չունէր եւ Հոկտեմբերեան աւելով արխիւ» նետուելու էր... (Սպ. Մելիքեան, Ուրուագիծ Հայ Երաժշտութեան Պատմութեան)։ Այս եւ նման կարծիքներու դէմ կը ծառանայ Յ. Ասատուրեան եւ իր ամբողջ ուժով կը ճգնի փաստել Կոմիտասեան Պատարագին վեհութիւնն ու անցականելի արժէքը, նոյնիսկ օտար երաժիշտներու կարծիքը վկայակոչելով (Լուի Լալուա, «Մէրքիւր Միւզիքալ»ի խմբագիրը, 1907)։ Իսկ Կոմիտասի տիտանական աշխատանքը իր կեանքի քսան տարիներու թոհ ու բոհին խառնուած, մէկ մարդու մը եւ մէկ կեանքի մը ծիրէն շատ աւելի մեծ վաստակ է, տրուած ըլլալով որ, ինչպէս կ'ըսէ Ասատուրեան, «Մեր մէջ իրմէ առաջ ոչ (հա՛յ) երաժշտական պատմութիւն դոյութիւն ունէր, ո՛չ մասնագիտական ուսումնասիրութիւն եւ ոչ ալ կազմակերպուած աշխատանք։ Այս հսկայական աշխատանքին հետ կապուած սրամաչուքն էր դուցէ, որ ի վերջոյ պղտոնեց գինք Փիղիքապէս։ Բայց այդ էր նաեւ իր փառքին մեծագոյն դափնի – ներէն մին, իբր հայ երաժշտութեան ազատարար ու առաքեալ» (էջ 33)։

Յ. Ասատուրեան, շատ զուարթամիտ եւ առոյգ ոճով, կը բացատրէ Կոմիտասի բազմաճիւղ տաղանդին յատկանշական դիծերէն մին. ինչպէ՞ս Կոմիտաս կը կերտէ իր երգը մեկնելով գեղջուկի ազանդական «հում» (անտաչ) ատաղձներէն։ Քանի մը տողերէ կամ միայն երեք բառերէ կազմուած ամբողջական երգի մը գոյութիւնը պէտք չէ կարծել տալ թէ «երգապիրին կարողութիւնը հազիւ այդքան էր»։ Ի դէպ, գեղջուկը շատ ամփոփ եւ խտացած կ'արտայայտէ իր երգը, ուստի Կոմիտասի խտութիւնը եւ սեղմութիւնը վաւերականութեան եւ հարազատութեան նշան է, փնչպէս գիւղացիին ստեղծած առակն ու չինականի առածը։ Սակայն այդ խիտ պարզութեան մէջէն լսելի են սրտառուչ կանչ, անմխիթար վիճակ, երբեմն կատակ, յաճախ արցունք ու յաւտեմ։ Անտունիի մը ողբը կիպիչ եւ խիտ հրաբխիկ մըն է, որ մեզ կը զամէ մեր ինքնութեան։ Կոմիտաս, կցորդելով իրեն հասած զարաւոր երգային պատառիկները, կազմած է այն երգերը որ մենք գիտենք։ Արօր Տատրակը կամ Ծիրանի Ծառը կազմուած են նոյն յղդերը արտայայտող, նոյն խորհուրդին նշանը եղող երկու – երեք հիմնաբջիջներէ։ Քէլէր ցղէր եւ Սարի սովոր եղած են երկու տարբեր երգեր եւ ապուցուած իրարու։ Ի հարկէ այդ կենսաբջիջները նախօրօք անցած են Կոմիտասի ճանաչող – մաքրադործող պրիսմակէն եւ ազամանդատուած բիւրեղացումի ենթարկուած։ Դեռ կայ այս երգերուն կիրարկուած բազմաձայնութիւնը՝ բացարձակ նորութիւն հայ երգարուեստի մէջ։

Իսկ «Հոռովելները»ը՝ «անկիւնաքարերն են հայ գեղջուկ կեանքին արտայայտութիւն տուող իր երգարուեստի չէնքին»։ «Հոռովել» կը կոչուին այն երգերը որոնք առընչութիւն ունին հողի հերկուելու, վար ու ցանքի, հունճքի, քաղհանքի աշխատանքին։ Անոնցմէ կարեւորագոյնն է Լօռու Գութաներգը–ը (տես «Նաւասարդ» տարեգիրքը, Պոլիս, 1914)։ Որքա՜ն պատկերաւոր են Ասատուրեանի բացատրութիւնները երբ ան կ'ըսէ, «տասգայիօրէն, սարէն ու ձորէն որսացուած անկապ, անջատ ձայներու, պարզ բացատնչութիւններու ու անիմաստ թուացող կանչերու գեղարուեստական մէկտեղումէն կազմուած բարդ իմանկարներ», անկապ աննշերդաչնակութիւններ՝ լծկան անասուններու հետ եղբայրացած լծուորներու կակորդէն փրթած, «յար եւ նման թռչուններու խառն ճռուողիւնին», որոնցմէ մէկը ուղղութիւն կու տայ Մաթալ գոմէշին, միւսը՝ Սեւո եզը կը սաստէ, մէկալը կը խրախուսէ իր ծիրանը, «ձայնական տարբեր գոյներով եւ ելեւէջներով իրարու միախառնուած՝ բազմաբերան գեղեցիկ... անշերդաչնակութիւններ» որոնցմով կազմուած են հոռովելները (էջ 51 – 2)։ Կոմիտասի ստեղծագործական հանճարի գազաթնակէտը եղող «Լօռու Գութաներգ»ը ունի, ըստ հեղինակին, մէկ կողմէ՝ հեթանոսական օրերէ եկող, «անուղղայ», դարեր ճախրող, նախնականութիւն բուրող ձայնային ելեւէջներ, միւս կողմէ՝ մեր կրօնական երգերու ծիսականութիւնը, հանդիսաւորութիւնը, վեհութիւնը, ձայնական փոխասացութիւնը եւ տգեղինութիւնը։ Ամբողջ ժողովուրդի մը ապրումները խմորող եւ խտացնող Կոմիտասի երգային արարումը «վհուկային արուեստ» կ'անուանէ հեղինակը, բնութագրում որ իրաւամբ կը ցոլացնէ Կոմիտասի ստեղծագործութեան անչափելի տարողութիւնը։

Ցակոբ Ասատուրեան, երկար եւ խորագրնին դլուխ մը կը յատկացնէ Կոմիտաս – Մ. Աբեղեան համագործակցութեան, որոնք, դիտենք, լոյս ընծայեցին Հազար ու մի խաղ երկու չիանեակ «Ժողովրդական երգարան»ները (Վաղարշապատ, 1903 – 1905)։ Մեզի համար այնքան պարզ թուացող, թարմ ու հարազատ Կոմիտասեան երգերը իրականութեան մէջ «ներքին ո՛րպիսի բարդութիւններով են աքօղուած»։ Իրաւամբ, «Հորս տրտհակնոց մ'իմամիտ» երգի մը չափին ու կառոյցին բարդ թինգուկը կարգաւորելը՝ երգը ե՛րգ չինելու չափ կենսական է, որովհետեւ հայ ժողովրդական երգը, բերնէ բերան անցնելով, երկար դարաշրջաններ բոլորելէ ետք, ունի բարդութիւններ, որոնց ուղիղ լուծումը եւ հարթատ մեկնաբանումը, երաժշտական խոր հմտութենէ եւ ճաշակէ բացի կը պահանջէն «փոփոխուած կամ աղճատուած տողերու թերիներէն ծնունդ առնող» բանահիւսութեան բարդութիւնները վերծանելու նոյնքա՛ն եւ աւելի խոր հմտութիւն ու համբերութիւն։ Ասատուրեան, բացատրելէ ետք թէ գեղջուկ երգը, տրպէս դանազան դիւղերու, շրջանի եւ ժամանակի ծնունդ՝ շատ յաճախ խճողուած է խառնածին օտար բառերով եւ անհարթատ ոճով (դրացի այլազգներու ազդեցութիւնը), սկսելով մեր գաւառաբարբառներէն մինչեւ քաղաքային խոսակցական լեզուն։ Գիւղաբնակ եւ աշխարհ կտրուած անուս եւ անգրագէտ ժողովուրդին ստեղծած աշխարհիկ – աշխարհաբար խաղը եւ պարզ (հակառակ դրուելով ծանրաբարոյ դրական – պրոբար տաղին) չէր կրնար արուեստով կազմուած ու լրացած մաքուր դործ ըլլալ, այն հեզասահ եւ ողորկ ձեւով որ կոմիտաս ներկայացուց մեզի։ Բիլրը ապնըւացնել պէտք էր։ Այս «վիրաբուժական գործողութիւնները» Կոմիտաս մին մինակը պիտի չկարողանար դլուխ հանել։

Ի՞նչ էր Կոմիտաս – Աբեղեանի ըրածը։ «Հազար ու մի խաղ» երգարանի հեղինակները, միասնաբար ստորագրած «Ծանօթութիւն»ի տակ կ'ըսեն, «Ձեռի տակ ունեցած լինելով մօտ 25 հազար քառատողերի ժողովածու, ... բաղդատել ենք նոյն երգերի վարիանտները եւ վերցրել մեր կարծիքով ընտիր համարուած ձեւերը...»։ Երեւակայել իսկ դժուար է հաւաքուած 25 հազար քառեակներու թուղթերուն «խայտաճամուկ դէզը», եւ դեռ իրարու հետ բաղդատելու, իրարմէ զանազանելու եւ դասաւորելու սպառիչ աշխատանքը։ Հեղինակը այնուհետեւ կը յայտնէ վիսատել որ այս գործին մէջ կոմիտասի ներդրումը միայն երաժշտատուրմի նեղ սահմաններէն չատ աւելին է։ Գիտենք որ գեղջուկին երգին մէջ քառ եւ եղանակ անբաժան լրացուցիչներ են իրարու, «երկուտրեակ քոյրեր» են («...Եւ ձայնը ե՛ւ խօսքը, այսինքն՝ ե՛ւ երաժշտութիւնը ե՛ւ բանաստեղծութիւնը միաժամանակ եւ միեւնոյն անձի ստեղծագործութեան կնիքն են կրում» Հայ ժողովրդական եւ եկեղեցական երգեր, կոմիտաս, էջ 10)։ Մենք տեսանք արդէն Կոմիտասի հանճարի ցոլքը Լօռու Գութաներգի բառակազմութեան մէջ, ուր Մ. Աբեղեան գործ չունի (վերոյիշեալ երկու յիսնեակներու մաս չի կազմեր այս վերջինը)։ Կոմիտաս, արդարեւ մեծ դիտակ էր հայ լեզուի յատուկ հնչարանութեան եւ գիտէր անոր համապատասխանող երաժշտութիւնը, ուստի կարելի չէ ստորագնահատել, ինչպէս կարելի է փորձուիլ, Կոմիտասի յայտնաբերած անդուգական կարողութիւնը՝ երգերուն բանահիւսական վերակառուցումներու ըննադատութեան ներս։ Այնուհետեւ Յ. Ասատուրեան կը բերէ բազմաթիւ խօսուն օրինակներ. 1891–ին ժողովուրդի բերնէն վարդապետին արտագրած Գարուն ա–ին սկիզբի քառեակը ինչպիսի լրացումներու ենթարկուած է իր վերջնական ձեւին մէջ. «անփոխարինելի նպատակ», քանզի միայն բառերու հայացումը կամ ետ ու առջ չարժումը չէ, այլ բուն գործը կը կայանայ քառեակին ուղիղ վերակազմութեան եւ ուղիղ խմբագրութեան մէջ։ Այս խմաւոտ, ինչ որ ալ եղած ըլլայ Աբեղեանի ըրածը, վերջին խօսքը եւ վերջին հպումը Կոմիտասինը եղած է։ Դժուարագոյնը գտնելն է ա՛յն քառեակը որ ճշդիւի պիտի համապատասխանէր ուրիշ քառեակով երգուած երգի մը։ Այս չափազանց մասնագիտական գործը կը կոչուի «յարդրութիւն»։ այսպէս, մեր գեղջկական երգերէն չատեր յաճախ կազմուած են բոլորովին անջատ քառեակներու «յարդրութեամբ, այսինքն անկախ միջերկի երգերը աւելի կամ պակաս փոփոխելով կերպով իրարու կցելու ժողովրդական սովորութեամբ» (ժողովրդական խաղեր, Կոմիտաս Վարդապետ, էջ 77)։

Մեկնելով Կոմիտասի կոմկ մեզի հասած «կրկնակն ու բառերը հիւսել» լուսանցքային ծանօթագրութենէն, Ասատուրեան հարց կու տայ թէ արդեօ՞ք Վարդապետը «կրկնակ» (ինչպէս՝ եար, եար կամ ջան, ջան, կամ մեր բամպակը, ձեր բամպակը) ու բառեր դասաւորելէ անդին՝ ամբողջական երգատուներ ալ ՀԻՒՍԱԾ է, այսինքն ստեղծած իր կողմէ։ Անկարելի չէ՝ նկատի առած «կոմիտասէն մեզի թելադրուող անհուն կարելիութիւնները երգարուեստի ամէն մէկ մարզին մէջ»։ Հաստատելու համար այս վարկածը Ասատուրեան օրինակներ կը բերէ «Քնարերգութիւններ» խորագրով 1939–ին Պոլսոյ մէջ լոյս տեսած (նախաբանը՝ Թորոս Ազատեանի) Վարդապետին գրած աչուղական ոճով քերթուածներէն։ Շուրջ 50 խորագիր կրող այս դրքոյկի մանրիկ քերթուածներու մեծագոյն Կոմիտասի թուղթերուն մէջ պահուած կիսատ եւ որպէս «Սեւագրութիւնք», տեսակ մը «պարապ վախտի խաղալիկ»։ Եւ սա կայն հոն Կոմիտաս, ժողովրդական խաղիկներու նման, ունի կրկնակներ եւ դարձեր (Տեղաց աւձրեւ մաղ տալով / Յոգնած տերեւ շաղ տալով...։ Որքա՞ն նման ժողովրդական Աւձրեւն եկաւ շաղալէն–իվեր, սակայն... որեւէ երգ չընկերանար այս քերթուածներուն)։

(Շար. 2)

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Սորպոնի Կասթոն – Փարիզ սրահը Հոկտեմբեր 22-ին լեցուած էր հոծ բազմութեամբ մը որ եկած էր ներկայ ըլլալու Արամ Քերովբեանի տոքթորայի աւարտաճառին պաշտպանութեան: Երաժշտագէտներու քալ ծանօթ թեկնածուն Բարձրագոյն ուսմանց դպրոցին դատական կազմին կը ներկայանար Հայ եկեղեցւոյ չարակնոցի եւ ութ ձայներու համակարգին նուիրուած աւարտաճառով: Անոր ամբողջական խորագիրն է. «Ութձայնային հայկական համակարգը՝ չարականները վերլուծելու մեթոտ մը»: Սրահը բերնէ բերան լեցուցած բազմութեան մէջ էր նաեւ Գիւտ Աբգ. Նազդալեան որուն կ'ընկերանար Աւետիս Քհնյ. Պալըքճեան:

Դատական կազմը բաղկացած էր ծանօթ հայագէտներ՝ Յ.-Փ. Մահէյէն (նախագահ), Պէրնար Ութիէյէն, երաժշտագէտներ Մարի-Նոէլ Գոլէթէ (թեզի ղեկավար) եւ Քրիսթիան Հանիքէ (Վուփպուրկի համալսարան, Գերմանիա): Աւանդութեան համաձայն, նախ թեկնածուն ամփոփ ձեւով կը ներկայացնէր նիւթին շուրջ կատարած պրպտումները, ապա կատարած ուսումնասիրութեան ուղղութիւնները եւ ձեռք ձգած արդիւնքները:

Ա. Քերովբեան փայլուն ձեւով կատարելէ ետք այս առաջին պարտականութիւնը, մօտ երեք ժամ տեւող հարցաքննութեան մը կ'ենթարկուէր վերոյիշեալ չորս պատմաբան, բանասէր եւ երաժշտագէտ փրոֆէսէօրներուն կողմէ, պատասխանելով անոնց բոլոր հարցումներուն եւ դիտողութիւններուն: Առանձնապէս պէտք է չէշտել թէ դատակազմին բոլոր անդամները հիացումով արտայայտուեցան ներկայացուած աշխատանքին գիտական բարձր մակարդակին ու մեծ ճաշակով պատրաստուած չորս հատորներուն մասին. ըսին թէ նման որակի գործեր հազուագիւտ են, դժբախտաբար: Անոնք կը նշմին թէ չնորհիւ իր ունեցած գործնական փորձառութեան (Ա. Քերովբեան փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ դպրապետն է) եւ տեսական հարուստ գիտութեան, ան մեծաչնորհեալ դիրք ունէր այս ուսումնասիրութիւնը կատարելու համար:

Այս հաստատումներէն ետք դատակազմը կ'առանձնանար քանի մը վայրկեանի խորհրդակցութեան, որուն աւարտին խօսք առնելով Փրոֆ. Մահէ եւ անդամ մը եւս չէշտելէ ետք ներկայացուած աշխատանքին բարձր մակարդակը, կը յայտնէր իր ու իր պաշտօնակիցներուն վճիռը, Արամ Քերովբեանին չնորհելով տոքթորական աստիճան, ընդգծելով թէ թեկնածուն կ'արժանանար «յոյժ պատուաբեր» գնահատականին որուն կ'աւելնային «դատական կազմին չնորհաւորութիւնները» եւ աւարտաճառը հրատարակելու անմիջական արտօնութիւնը: Այս յայտարարութիւնը կը կատարուէր ներկաներուն յոտնկայս, բուռն ծափերուն տակ: Ցուզումը եւ խանդավառութիւնը մեծ էին սրահին մէջ եւ անչուշտ յատկապէս Քերովբեաններուն ամէն մէկուն համար. Վիրժինիին, Մարալին, Վահանին ու Շուշանին: Դատակազմին արդար գնահատականով կը կնքուէր հինգ տարուան երկունք մը եւ իր անդամներէն մէկուն ղեղեցիկ նուաճումով հպարտանալու նոր առիթ կը տրուէր ամբողջ համայնքին:

Զափազանցած չենք ըլլար եթէ ըսենք թէ Ա. Քերովբեանի այս աշխատասիրութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի հայ ժողովուրդին, յատկապէս Հայց. Առաքելական եկեղեցիին համար, որովհետեւ ան եզակի է իր բովանդակութեամբ եւ ներշնչած բոլոր յուսալի հեռանկարներով: Ա. Քերովբեանի աւարտաճառը մինացած անոր նախորդ ուսումնասիրութիւններուն, ամուր հիմ կը կազմէ հայ հոգեւոր երաժշտութեան ճանաչման խորացումին եւ անոր աւանդութեան վերականգնումին համար: 1915-ի ցեղասպանութիւնը եւ խորհրդայնացումը գրեթէ կործանած էին 1500 տարուան հոգեւոր, երաժշտական եւ մշակութային հսկայական փորձառութիւն մը եւ հարուստ ժառանգութիւն մը: Այս ձեռնարկը կու գայ փաստելու որ այդ աւանդութիւնն ու ժառանգութիւնը մեռած չեն, թէ կատարելիք մեծ ու անփոխարինելի դեր մը ունին հայ ժողովուրդին հոգեւոր վերելքի ընթացքին մէջ: Երբ աջէն ու ձախէն կը բարձրանան հայ եկեղեցիին դարաւոր սրբազան ծէսը «բարեկարգելու» առաջարկներ, այս աշխատութիւնը կ'ապացուցանէ թէ Հայոց հինաւուրց աւանդը կենդանի է ու միակ ճանապարհը կը կազմէ մեր եկեղեցիին ապագային համար:

Ա. Քերովբեանի հիմնած «Ակն» համայթը (1990) եւ «Հայ հոգեւոր երաժշտութեան ուսումնասիրութեան կեդրոն»ը (1998) արդէն գնահատելի արդիւնք տրուած են ու ձեռք բերուած փորձառութիւնը կրնայ արագօրէն օգտաւէտ ձեւով փոխանցուիլ բոլոր փափաքողներուն (1): Ան իր բազմաթիւ յօդուածներով (ֆրանսական, ամերիկեան, գերմանական մասնագիտական հանդէսներու մէջ) օտար չրջանակներու մէջ կազմակերպած համերգներուն, աշխատանոցներուն ու դասախօսութիւններուն չնորհիւ, մեծ հետաքրքրութիւն առեղծած է հայ հոգեւոր երաժշտութեան նկատմամբ: Նաեւ հեղինակ է հայկական մամուլին մէջ լոյս տեսած տասնեակ յօդուածներու (Սիոն, Հասկ, S: Nerces Theological Review) եւ երկու կարեւոր հատորներու (2): Ա. Քերովբեան հիմնած է նաեւ «Կոչնակ» ժողովրդական երաժշտութեան խումբը: Անոր ղեկավարութեամբ արձանագրուած է խտացեալ սալիկ մը «Ապաչխարհութիւն եւ Յարութիւն» վերնագրով: Շուտով լոյս կը տեսնեն երկու նոր ձայնասալիկներ. մին Սուրբերու տօներուն, միւսը Աստուածամօր նուիրուած:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(1) «Ակն» ընկերակցութիւն –
129, avenue Fbg du Temple, 75010 Paris
e-mail: akn@online.fr
web-site: www.akn-chant.org

(2) ա) Միհրա Բժշկեան – Երաժշտութիւն որ է համառօտ երաժշտական սկզբունքաց, Հայաստանի պետական գրադարանի հրատ., Երեւան, 1997:

բ) «Manuel de notation musicale arménienne moderne» - Verlegt Bei Hans Schneider, Tutzing, 2001.

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՇՈՒՆՆ Է ՄԵՂԱՒՈՐ, ԹԷ ՏԻՐԸ

Պէրլինցի մը՝ Ռոլան Թ. իր շանը, որուն անունը Ատոլֆ է, սորվեցուցած է նացիական բարեւ տալ, բարձրացնելով աջ թաթը: Ատիկա պատճառ եղած է որ Ռոլան Թ. ամբաստանուի որպէս «Սահմանադրութեան հակասող կազմակերպութեան մը խորհրդանիշերը տարածող»: Սակայն, Պէրլինի դատարանը ի վերջոյ հրաժարած է հետապնդումէն, չկարենալով յստակ կերպով որոշել թէ շրթբտանիին չարժումը իսկապէս հիթլէրեան բարեւին կապակուռն էր, թէ շունի մը համար սովորական ժեստ մը:

*
**

ՀԱՐՍԱՆԻՔԻՆ ՁՈՀ ՕԴԱՆԱԻԸ

Պելկրատի թերթերէն մէկը կու տայ լուրը. վինչպէս աւելորդութիւն է չատ մը չրջաններու մէջ, Սերպերն ալ հարսնիքի մը խոտխճանքէն անկապաս կ'ընեն օդը արձակուած կրակոցները: Բրայլիւի այդ հարսանիքին ալ նոյնը պատահած է: Խանդավառ հարսնեւորները սկսած են կրակել օդին մէջ, երբ փամփուշտ մը հանդիպած է այդ միջոցին անկէ սաւառնող զբօսաշրջութեան օդանաւի մը մէկ թեւին: Օդանաւը կրակ առած է, ապա բախած բարձր ուժգնութեան ելեկտրական լարերու: Ձամբորդներու բոլորին համար զբօսաշրջական թռիչքը աւարտած է հիւանդանոցի անկողնին վրայ:

Քերովբեան հիմնած է նաեւ «Կոչնակ» ժողովրդական երաժշտութեան խումբը: Անոր ղեկավարութեամբ արձանագրուած է խտացեալ սալիկ մը «Ապաչխարհութիւն եւ Յարութիւն» վերնագրով: Շուտով լոյս կը տեսնեն երկու նոր ձայնասալիկներ. մին Սուրբերու տօներուն, միւսը Աստուածամօր նուիրուած:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

(1) «Ակն» ընկերակցութիւն –
129, avenue Fbg du Temple, 75010 Paris
e-mail: akn@online.fr
web-site: www.akn-chant.org

(2) ա) Միհրա Բժշկեան – Երաժշտութիւն որ է համառօտ երաժշտական սկզբունքաց, Հայաստանի պետական գրադարանի հրատ., Երեւան, 1997:

բ) «Manuel de notation musicale arménienne moderne» - Verlegt Bei Hans Schneider, Tutzing, 2001.

ԳԱՂՈՒԹ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՆԹԱԼԻԱՅԻ Պալուիշ եւ Աթլանթիք պանդոկներուն մէջ կազմակերպուած է, Հոկտեմբեր 12 – 14, տեղւոյն սրտաբաններու ընկերակցութեան 40-րդ համագումարը, որ համախմբած է Թուրքիոյ լաւագոյն սրտաբանները եւ թէ սրտաբաններու միջազգային ընկերակցութեան ղեկավարներ ու զանազան երկիրներէ հիւրեր, աւելի քան 2000 մասնակից: Թուրքիոյ Սրտաբաններու ընկերակցութեան նախագահ Ալի Օթոյի հրաւէրով, յորելենական համագումարին որպէս պատուոյ հիւր մասնակցած է Հայաստանի Սրտաբաններու Ընկերակցութեան նախագահ, Գիտութիւններու Ազգային Ակադեմիայի ակադեմիկոս՝ Կարլէն Ազամեան: Այս առթիւ, տոքթոր Ազամեան Անթալիայէն Պոլիս անցած է եւ Սեւ Ծովեան Տնտեսական Համագործակցութեան մօտ Հայաստանի մնայուն ներկայացուցիչը՝ Արսէն Աւագեան հանդիպում մը կազմակերպած է պոլսահայ երեք թերթերու ներկայացուցիչներուն հետ: Տոքթոր Ազամեան խօսած է համագումարին իր ստացուրութիւններուն մասին, նաեւ իր չփումներուն: Եղած է նաեւ հարցումի բաժին մը: Ակադեմականը այցելած է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը, ուր հոգաբարձութեան ատենապետը՝ Սեդրակ Թոքատ ողջունած է հիւրերը եւ խօսքը փոխանցած տոքթոր Արման Զաքըրի, որ ամփոփ կերպով հիւանդանոցին պատմականը ըրած է:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Խաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, չարունակած է Մշակոյթի չաբաթը, որուն ներկայ եղած է Պոլսոյ պատրիարքը: Օրւան երկու բանախօսները եղած են Մարիամ Տրամբէրեան եւ Կարապետ Խորասանճեան: Առաջինը, նախ բնութագրած է Մշակոյթը, ծանրանալով հայ մշակոյթին վրայ, կանդ առնելով երաժշտութեան եւ Արամ Խաչատրեանի վրայ: Երկրորդ բանախօսը, հայերէնի լեզուի եւ գրականութեան ուսուցիչ, իր ելոյթով, պատմական մը ըրած է Թարգմանիչ վարդապետներու մասնոլորտին մէջ: «Հուսկ Բանք»ը արտասանած է Մեսրոպ պատրիարք:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Թաղեան վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, տեղի ունեցած է Թարգմանչաց տօնին նուիրուած երեկոյթ մը: Բացման խօսքը արտասանած է Օր. Հերմինէ Պէնլիօղլու, որ հակիրճ կերպով բացատրած է օրւան տօնին իմաստը: Աչակերտները ապահոված են գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Աթաթիւրք Մշակոյթի կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, զանազան հայ ջութակահարուհի Գաթրին Մանուկեան, ընկերակցութեամբ Պոլսոյ Սէնֆոնիք նուագախումբին նուագած է Պրամսի ջութակի զոյգերթօն, մեծ տպաւորութիւն գործելով:

*
**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Զաւարեան կեդրոնի «Զաքարեան – Սարաճեան» զոյգ սրահներուն մէջ, Հոկտեմբեր 15-ին, տեղւոյն Հ.Յ.Դ. Հայ Դատի յանձնախումբը գործակցութեամբ Գոքինիոյ Հ.Յ.Դ. Կոմիտէին կազմակերպած էր Փիրէայի եւ չրջակայքի Նոր Հանրապետութիւն կուսակցութեան պատկանող երեսփոխաններուն ի պատիւ ճաշ մը: Բացման խօսքը արտասանած է Պօղոս Զոլաքեան, խօսք առած են յանուն Կ. Կոմիտէին Գրիգոր Էրզինեան եւ ներկայ երեսփոխանները:

ՉԱՀՆՈՒԻՐ - 100

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՒԹ ՍԻՐՏ

- 1938 -

Անհամբերութեամբ սենեակին դուռը բացաւ ու նայեցաւ սանդուխներէն վար: Պանդոկապետը միշտ կ'ուշանար: Կրկին ներս անցնելով սկսաւ երթուղարձել եւ խոշոր ճիզ մը ընել՝ այս մահարոյր մտածումները հեռացնելու համար: Վայրկեանները իրեն անսահման կը թուէին եւ ինք կ'ուզէր ժամ առաջ դուրս փախչիլ այս անտանելի մեռելատունէն: Գլխուն քիչ մը պաղ ջուր զարկաւ, հառաչեց, ու մնաց յուսահատուր, մնաց ձախ ձախ՝ ակնարկը պարապին:

Այդպէս ակնարկը պարապին սկսաւ կըրկին մտածել չրթունքները անշարժ, բայց դուխը ճօճելով.

– «Տղայ մը պակա՞ս է եղեր... որո՞ւն հոգն է... հաչիւ բռնողը ո՞վ է... ո՞վ պիտի պայ հոս մարդ պիտի փնտռէ... չմեռնի՛ս եօխսամ... Աչեափ մարդ ջարդեցին, աչեափ մարդ զարկին, աչեափ անմեղի արիւն մտան... Ո՞վ որի... կէնք ամէն մարդ իր օրուան հացին եռելէն կը վազէ, ամէն մարդ իր վաղուանը կը մըտածէ... չմեռնի՛ս եօխսամ... պարէ հրաչք մը ըլլար եւ սա տղան գտնէին, հրաչք մը ըլլար՝ սա տղան փրկէին...

Մտածումներու աղթած թմրութենէն յանկարծ սթափեցաւ Եպրաքսէ Հանըմ: Գաղափար մը ինկած էր իր մէջ, երկինքէն քար իյնալու պէս: Մէկը այն գաղափարներէն որոնք մարդս կը մղեն յանկարծական գործունէութեան, առանց անդրադարձումի րոպէ մը իսկ չնորհելու: Բայց անչո՛ւշտ, ինչո՞ւ պիտի չըներ: Ո՞վ կրնար տեսնել զինքը: Ո՞վ որի:

Եւ անմիջապէս պատուհանը ամբողջութեամբ բանալէ յետոյ, գնաց իր ծրարը քակեց եւ դուրս հանեց դորպը: Պիտի թօթվէր:

. . . . . .

Սկսաւ թօթվել ուժով, զոհունակութեամբ, առուգութեամբ: «Էյ աս փէ՛ք աղէկ յարմարէցաւ» մտածեց, եւ թեւերը պիրկ՝ մարմինը պատուհանէն դուրս՝ սկսաւ զարնել ու զարնել: Բա՛թ, քի՛ւթ. բա՛թ, քի՛ւթ: Ո՞վ պիտի զար զինքը արդիլել: Ո՞վ որի: Բա՛թ, քի՛ւթ... բայց սահեցաւ:

Շատ մաշած, նոր փայլեցուած, եւ փայլը դեռ բնաւ չաղարտուած տախտակամածին վրայ սահեցաւ Եպրաքսէ Հանըմ, իր մաշած կրունկներուն եւ իր ածապարանքին պատճառաւ: Գնաց երեսի վրայ:

Ակնթարթ մը: Խուլ ճիչ մը՝ կնոջ փոտիքին մէջ: Ճարտարապետական դիծեր, պատուհաններու մէջ կախուած ճերմակեղէններ եւ վարի դուրը աչքերուն մէջ դարձան, չրջեցան, ընկղմեցան, բայց կինը կանչեցաւ:

Կրցաւ կառչիլ պատուհանի չրջանակին, գոնչ մէկ ձեռքով: Դժուարութեամբ ու չնչահեղձ՝ ներս անցաւ: Ներս անցաւ՝ առանց գորգի: Ան վար հասած էր արդէն ու կը հանդչէր երկու աղբամաններու միջեւ:

Լեղին պատռած էր: Եպրաքսէ Հանըմին սարսափը աննախընթաց էր: Երկու ձեռքերը գլխուն զարկաւ իր բոլոր ուժով եւ կանչեց սրտին խորունկէն «Ամա՛ն, ամա՛ն սուրբ Աստուածամայր»:

Կարծես վտանգէն հեռու փախչելու համար, կարծես աւելի ապահովութիւն գտնելու համար, գնաց սենեակին խորը, սկսաւ գառնալ ու դառնալ նոյն անկիւնին մէջ եւ դողացող ձեռքերը կրկին գլխուն զարնելով լսաւ «քա՛ կ'երթայի՛ կոր... քա՛ մանչե՛րս... ամա՛ն սուրբ Աստուածամայր...»:

Ո՛չ, չէր գացած: Կասկած չկայ թէ վար չէր ինկած: Հոս էր, սենեակին մէջն էր: Վտանգը անցած էր: Տեսաւ ինքզինքը հայելիին մէջ: Շատ պղտնած էր եւ ալ լայլած: Ծաչ հանեց եւ վճռեց կիրակի օր «մամ երթալ եւ եկեղեցի մը վառել»: Երբ ինքզինքը կը դիտէր հայելիին մէջ, հոն տեսաւ նաեւ անծանօթ մօր պատկերը: Ան միշտ կը ժպտէր քաղցրօրէն:

(Շար. 6)

COMMUNIQUE

A l'occasion de la visite en France
de **Monsieur ARKADY GHOUKASSIAN**
Président de la République
du Haut-Karabagh

La Représentation du Haut-Karabagh
en France
organise 2 dîners

le 7 novembre à 20 heures 30
au Saint-James à Paris
43, avenue Bugeaud, Paris 16e
Parking privé

le 9 novembre à 21 heures
au Restaurant «Altitude 95»
de la Tour Eiffel
Champs de Mars, Paris 7e

Participation :
— au dîner du 7 novembre : 100 Euros
— au dîner du 9 novembre : 65 Euros

Vous pouvez réserver vos places avant
le 3 novembre
par téléphone : **01 53 75 17 40**
ou par fax : **01 53 75 17 41**

Nombre de places limité

REPRESENTANT PERMANENT
DE LA REPUBLIQUE
DU HAUT-KARABAGH
EN FRANCE

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 1

Տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ նորոց, յայտից եւ անյայտից

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՔԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SOIRÉE
avec «NAVASART»

La Section «**Ter-Davtian**» de Chaville
de la Croix Bleue des Arméniens
de France

organise

le Samedi 15 novembre
à 20 heures 30 précises

au Théâtre de l'Atrium de Chaville
une soirée exceptionnelle
avec la troupe arménienne folklorique
« NAVASART »

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Dirouhie Seringulian» d'Issy-les-Moulineaux

Réservez votre soirée du

SAMEDI 6 DECEMBRE

et venez découvrir les Jeunes Talents Arméniens, au P.A.C.I.; 25, ave. Victor Cresson à Issy-les-Moulineaux.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կազմակերպութեամբ Պօսոնի Նայիրի մասնաճիւղի Լոթոն, Դեկտեմբեր 7, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ սրահը։

Հ.Մ.Ը.Մ. – Ֆրանսի վարչութիւնը

կը կազմակերպէ

ՈՒՐԱԽ ԵՐԵԿՈՅԹ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 15,
ժամը 20–էն սկսեալ

Տիամանթէլի մէջ

60, rue La Fayette 75009 Paris

Տեղերը սահմանափակ։

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւին՝
01 44 05 17 77

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ապրանքու սակագինը

	€	
Մահազդ	140	(167,44)
Հոգեհանգիստ	125	(149,50)
Շնորհակալիք	125	(149,50)
Հարսնիք–Նշանուխ	125	(149,50)
Ծնունդ	125	(149,50)

Բոլոր ապրանքու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 19,60% Թ.Վ.Ա. *(տե՛ս. վաճառքի մէջ ընդհ. գումարը)։*

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անդամ հրատարակելի ապրերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՓԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) *մահազդներու պարագային եւ 1/8–րդ* (12–13 տող) *մնացեալին։*

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան։

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2

ԶՈՐԲՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՕԾՄԱՆ ԵՒ ԳԱՂԱԿԱՒՈՐԹԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Այս երջանիկ առիթով, Կիրակի, Նոյեմբեր 2–ին, ի ժամու պատարագին, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի՝ վասն արեւշատութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին։

Կը հրաւիրենք ամէնքն այդ օր մասնակցիլ մեր աղօթքներուն՝ հայցելով՝ որ Աստուած յաւիտեան ծաղկեալ պահէ պատասխանն իշխանութեան մերոյ Հայրապետին։

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, փոխան ծաղկի, ընծայակարութեամբ ուղղած է.– Ղազարոս Սեհեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մուրատեան 50 Եւրօ (դպրոցին), Տէր եւ Տիկին Արա Գաբրիելեան 50 Եւրօ (դպրոցին)։

Փոքրիկն Ադամ Քիւլչէեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մկրտիչեան 100 Եւրօ, Տիկին Լիլիան Գուքէ 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Վիկէն Դարբինեան 50 Եւրօ, Տէր եւ Տիկին Ժան Զօրայեան 30 Եւրօ, Պ. Մհէրան Էմմայեան 25 Եւրօ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

L'ASSOCIATION DES DAMES ARMENIENNES AMIES DES ECOLES TEBROTZASSERE

présente

NAREG DOURIAN

et sa troupe

dans

BOUROUM - DOUROUM

le Vendredi 14 novembre
à 20 heures 30

dans la Salle des Fêtes de l'Ecole
Carrefour d'Arménie
1, Bd du Nord, 93340 Le Raincy

P.A.F. Adultes 15 Euros
Enfants 10 Euros

Réservations et renseignements :
01 43 81 01 72

72e ANNIVERSAIRE DE LA CONSECRATION
DE LA CATHEDRALE APOSTOLIQUE ARMENIENNE DE MARSEILLE

Le CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
organise

Le SAMEDI 22 NOVEMBRE A 20H30

«Salle A. Tcherpachian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

CONCERT

consacré au 100e Anniversaire de la naissance d'ARAM KHATCHATRIAN

interprété par les élèves de la classe de JULIETTE YILMAZIAN

du Conservatoire National de Musique de Marseille

Entrée libre

Le SAMEDI 6 DECEMBRE A 20H30

en l'Eglise Saint-Michel de Marseille

CONCERT de la CHORALE SAHAK-MESROP

à l'occasion de son 25e Anniversaire — première de «Nanor»

du 14 au 21 Décembre

EXPOSITION d'objets d'art en porcelaine

par **Hagop ANTREASSIAN** (Jérusalem)

«Salle V. Bozadjian» du Centre Culturel Sahak-Mesrop

Entrée libre

Grande Braderie de Noël

DONNEZ UN SENS A VOS CADEAUX

Les samedi 6 et dimanche 7 décembre
de 10 heures à 20 heures sans interruption

ARTISANAT D'ARMENIE :
poterie, objets de bois sculptés, bijoux, broderie, tapisserie, instruments de musique, khatchkar...

livres, philatélie arménienne, épicerie fine arménienne
brocante, cadeaux...

- **Bar**
- **Restaurant**
- **Tomboia**

Pour la poursuite des activités

de CHENE

en Arménie, en Artsakh

et à Djavakhk

CHENE

au Collège SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon, 92310 Sèvres
Métro: Pont de Sèvres — Parking assuré —

KIRKOUK — BAGDAD — BASSORA — MOSSOUL — ZAKHO

Aidez les Arméniens d'Irak

Envoyez vos dons à

la Croix Bleue des Arméniens de France
17, rue Bleue — 75009 Paris

Chèques libellés à l'ordre de «CBAF — Collecte Irak»

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 31
VENDREDI
31 OCTOBRE
2003

LE NUMERO: 1 €

ՅԱՌԱՋ

ԾՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925

DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 — FAX : 01 48 00 06 70
COURRIEL (E-MAIL) : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Փրանսա : Տար. 230 եւրօ — Վեցամսեայ : 122 եւրօ
Արտասահման : Տար. 270 եւրօ (Ամէնօրեայ առաքում)
247 եւրօ (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 1 եւրօ
C.C.P. PARIS 15069-82 E

79ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20.804

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

79e ANNEE — N° 20.804

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ քաղաքական կեանքը տաղնապի մը նախանշանները ցոյց կուտայ: Քարիւղի մեծերէն Խոդորովսկիի ձերբակալութենէն ետք կ'ըսուի թէ հրաժարած է նախագահական վարչութեան դեկավար, ազդեցիկ դէմք Ա. Վոլոշին: Ան մաս կը կազմէ էլցինեան շրջանի բարձրաստիճան պաշտօնատարներու դասին: 47 տարեկան է. դվխաւոր զործունէութիւնը եղած էր ռուսական հարստութիւններու սեփականաշնորհումը: Իր անմիջական շրջանակին դէմքերն էին Բ. Բերեզովսկին, Ա. Զուբայխսը, Մ. Կասեանովը: Քաղաքական դէտեր ներկայի զարգացումները կը մեկնաբանեն որպէս նախագահ Պուտինի կողմէ ձեռնարկուած մաքրագործում մը որուն նպատակն է իր նախորդին շրջանէն մնացած «մեծ»երը անզօրացնել: Եթէ Վոլոշինի հրաժարականին լուրը հաստատուի, էլցինեան շրջանի ծանօթ դէմքերէն պաշտօնի վրայ մնացած կարեւորագոյնը պիտի ըլլայ վարչապետ Կասեանով:

ԻՐԱՔի պատերազմին պաշտօնապէս յայտարարուած աւարտէն ի վեր ԱՄՆ–ու զանգերը չեն յաջողիր անելի մը մէջ խրել փրկուիլ: Հոկտեմբեր 28–ի իրիկունը Պաղտատի հիւսիսային զօրեղ մէջ կատարուած յարձակումէ մը երկու ամերիկացի զինուոր սպաննուած են 116–ի հասցնելով յետպատերազմեան ամերիկացի զոհերու թիւը որ վերազանցած է պատերազմի շրջանին զոհերուն թիւը (115): Ամերիկացի զինուորներուն դէմ արարքները ամէնօրեայ են ու ատիկա կը մեծցնէ դժգոհութիւնը: Միւս կողմէ, Ուաշինկթընը չի յաջողիր դաշնակից երկիրներ համոզել որ զօրք ղրկեն Իրաք: Տապ հազարնոց թրքական զօրաբաժին մը ղրկելու հարցն ալ դրեթէ վակուած է, որպէս հետեւանք գլխաւորաբար Իրաքի Քիւրտերուն բուռն ընդդիմութեան որ նոր բախումներու հեռանկարը ղծած է: Արդէն, Թուրքիոյ մէջ ալ զօրք ղրկելու տրամադրութիւնը մեծ քայլերը չէր զատ ու իշխանութիւններու որոշումին դէմ բազմաթիւ ցոյցեր տեղի ունեցած էին:

ԱՅՍՐՑՈՐԴԱՆԱՆի մէջ իսրայէլեան կրակոցներէն 12 տարեկան պատանի մը մահացած է Հոկտեմբեր 29–ին: Իսրայէլեան կառքի մը վրայ պաղեստինցիի մը կրակոցներէն ալ երկու հոգի վիրաւորուած են:

ՕԴԵՐԵՒՈՒԹԱՖՐԱՆԱԿԱՆ կեդրոնը կը տեղեկացնէ թէ անցեալ ամրան տարապարտի օրթը բացառութիւն մը պիտի չմնայ: Մեծապէս հաւանական է որ ան ընթացիկ երեւոյթ դառնայ յառաջիկայ 10 – 12 տարուան ընթացքին: Կլիմային ջերմացումը, կ'ըսուի թէ մինչեւ 2050 թուականը երկրագունտին միջին ջերմութիւնը 2 – 3 աստիճան պիտի բարձրացնէ: Անգամ մը եւս կը չեշտուի թէ յատկապէս ճարտարարուեստականացած երկիրները պէտք է մտածեն երեք քառորդով զեղչել վնասակար կազերու իրենց արտադրութիւնը:

ՆիւՅ – ԵՈՐՔի զոյգ երկնաքերներուն 2001 Սեպտեմբեր 11–ի ահաբեկչութենէն աւելի քան երկու տարի ետք, զոհերու թիւին մէջ նոր նուազում յայտարարուած է: Տրուած նորագոյն թիւը 2752 է, մինչ որ 40 պակաս է նախորդէն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հանրապետութեան հռչակումին 80–ամեակը (Հոկտեմբեր 29) նշուած է մեծ թափով: Սակայն, տօնակատարութիւնները չեն կրցած պարտկել քաղաքական դասին մէկ հակադրութեան

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 29 / 30)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԸ

Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան Հոկտեմբեր 29–ի նիստին առեանը ընկղմած է հինգ տուժողներու ճառերը: Ընդհանուր առմամբ բոլորն ալ դժգոհած են նախ դատավարութեան ձգձգումէն, ապա նիստին նախագահէն պահանջած են որ ամբաստեալ խումբը խստագոյն ձեւով պատժուի:

Տուժողներէն Անդրանիկ Մանուկեան ըսած է թէ դատավարութիւնը կրնար աւելի առաջ, օրինակ՝ 2000–ին աւարտիլ, սակայն անհարկի կերպով ձգձգուած է: Ճեսոյ անդրադառնալով ահաբեկիչնե – րուն այն յայտարարութիւններուն թէ վ. Սարգսեանը, կ. Դեմիրճեանը եւ Ա. Արմենակեանը իրենք չեն սպաննած, ըսած է թէ ահաբեկչութիւնը իր աչքին առջեւ պրծնուած է եւ զոհերը ահաբեկիչներու կողմէ սպաննուած են:

Ճառերով հանդէս եկած են Հերմինէ Նաղդալեան եւ Ա. Արմենակեանի կինը՝ Արմենուհի Արմենակեան:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔՈՉԱՐԵԱՆի ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Հնդկաստանի նախագահ Ա. Գալամի հրաւէրով Հոկտ. 29ին Տէլհի ժամանած է նախագահ Քոչարեան: Իր այցին առաջին օրը զբաղած է պատմական մեծ անցեալի տէր Ագրա քաղաքը ու այցելած Թաճ Մահալ, որ կառուցուած է ազգութեամբ հայ Մումթազ Մահալ թագուհիի յիշատակին՝ իբրեւ դամբարան: Աչխարհի այս ութերորդ հրաշալիքին չինութեան մասնակցած են նաեւ հայ չինարարներ ու արուեստագէտներ:

Հնդկաստանի ղեկավար դէմքերու հետ Ռ. Քոչարեանի հանդիպումները նախատեսուած էին Հոկտ. 31–ին, իսկ Հոկտ. 30–ին Հայաստանի նախագահը ներկայ կը հանուէր Նիւ–Տէլհիի հայկական դեսպանատան բացման արարողութեան, որու կը յաջորդէր տեղւոյն հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումը:

*
**

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ԱՄՆ–ՈՒ ՄԷՋ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան նախագահը Ա. Ղուկասեան որ ԱՄՆ կը գտնուի, Հոկտ. 26–էն ի վեր զանազան հանդիպումներ ունեցած է պաշտօնական դէմքերու եւ հայ գաղութի ներկայացուցիչներու հետ:

Հոկտ. 26–ին ան տեսակցելով Գոնկրէսի հայկական խումբին Ճ. Ռոհրաբոխէրի եւ Գաղիֆորնիայի Ներկայացուցիչներու Տան անդամ Ջ. Փոչիկեանի հետ, անոնց պարզած է Ղարաբաղի ընկերատնտեսական վիճակը, ներդրումներու քաղաքականութիւնը եւ ասոր արդիւնք ներկայիս գործող բազմաթիւ ձեռնարկութիւնները: Նոյն օրը Ուիլմինկթընի հայ համայնքի ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումին նախագահը կոչ ըրած է աչխուժօրէն մասնակցելու Հիւսիս – Հարաւ կառուցին չինութեան:

Յաջորդ օրը, Հոկտեմբեր 27–ին Ա. Ղուկասեան Գոնկրէսի հայկական խումբին Տ. Նունէսի հետ հանդիպումին նիւթ ըրած է ղբաղի խաղաղութեան ու կայունութեան համար Ղարաբաղի հարցին ներկայացուցած իմաստը. ըսած է թէ մնայուն խաղաղութեան համար անհրաժեշտ է Ղարաբաղը Ադրբեջանէն անջատել, քանի որ ենթարկումի ամէնէն փորձ պատճառ կ'ըլլայ ռազմական գործողութիւններու վերսկսելուն:

Գիւղատնտեսական գործունէութեան տէր քանի մը ձեռնարկութիւն այցելելէ ետք, նախագահը Սաքրամենթոյի մէջ հանդիպում ունեցած է հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ: Անոնց ըսած է թէ Ադրբեջանի յաղթանակը նաեւ ամբողջ հայութեան կը պատկանի, սակայն, յաղթական ժողովուրդն ալ արժանի է լաւագոյն կեանքի, այդ իսկ պատճառով պատերազմական յաղթանակները պէտք է ամրապնդուին տնտեսական մարզի յաջողութիւններով:

*
**

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽ – ՆԱԽԱՐԱՐԸ Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆի ՄՕՏ

Հոկտ. 29–ին, Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան ընդունած է Յունաստանի Պաշտպանութեան նախարարի տեղակալ Լազարոս Լոթխոխի դլխաւորած պատուիրակութիւնը: Հանդիպումին, Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարը շնորհակալութիւն յայտնած է յունական կողմին ցուցաբերած բարոյական եւ նիւթական նեցուկին համար. ապա նիւթ եղած են Յունաստանի մէջ հայ սպաներու եւ զինուորական բժիշկներու ուսուցման խնդիրները, հայեւյունական ռազմական գործակցութիւնը, անոր արձնչուող ծրագիրները եւլն. եւլն.:

ՓՈՒՇԱՆ ՏԱՄՍԻ

ՀԱԼԱՍՈՒԻՆ...

Այս Ուրբաթ, Հոկտ. 31, Հալաուին է...

Խռովիչ բառ մը եւ թուական մըն է այս՝ որ ներկայիս վերածուած է երախաներու ոտնի – մեծ թէ պզտիկ երախաներու եւ իրենց մանուկներէն աւելի խանդավառ ծնողներու: Զուարճութեան օր մը, առաջ չաքարահատներով եւ իր քիչ մը խառնակ եւ վախազդեցիկ կողմով, սպառնական սեւ չուքով, որ կու գայ իր անցեալէն, իր ժառանգութենէն: Այս առն – առն թախտը, սպառնալիքներով չաքարեղէն պահանջով, փողոց – փողոց շրջող դիւերային փոքր ու մեծ ուրուականներուն յատուկ ծպտումները կը յիշեցնեն ահատեսիլ Ֆրանքէնթայնները կամ չարաբաստիկ վհուկները, որոնք իրենց անապատէն կամ յանկարծակի երեւումով սարսափ կ'ազդեն դիմացինին եւ սատիստական հաճոյք՝ ենթակային: Հոգեբանօրէն եւ վարկեանի մը համար, «վախազդեցիկ» պզտիկները նաեւ իրենք զիրենք կը զգան իրենց հասակակիցներէն թէ մեծերէն աւելի զօրաւոր եւ հզօր, պատրաստ, պայմանաւ որ ինքզինքնին չդիւտեն հայելիին մէջ: Կը յիշեմ լեղապատառ փախուստը երախայի մը, երբ հազուելէ եւ դիմակաւորումէն ետք իր ծնողքը զինք տարած էր հայելիի մը առջեւ: Ճչացող երախան ինքզինք գտած էր ճիւաղի մը դէմ յանդիման:

Հալաուինը սկզբնապէս կելտական տոնակատարութիւն մը եղած է, ձօնուած՝ մահուան: Անգլիական կղզիներու բնակչութեանց յատուկ այդ հաւատալիքները յետագային մաս կազմած են քրիստոնէական Նաւակատիքին՝ Ամենայն Սրբոց տօնին: Եւ մինչեւ օրերս, եւրոպական կարգ մը շրջաններու մէջ կը հաւատան թէ այդ դիշեր վհուկները եւ կախարդները կը թռչկոտին քիչ մը ամէնուր, եւ այդ չար ոգիները վանելու համար կը սարքուին հսկայ խարոյկներ: Ինչուչտ ոգիները կ'անհետանան: Երկու կողմերն ալ կը չարժին հաւատալիքին օրէնքներով...

Հայկական յատուկ Հալաուինը ստեղծուեցաւ չորս տարի առաջ, սակայն նո՛յն ամսուն՝ Հոկտեմբերին, Երեւանի մէջ: Առ ալ նուէրուեցաւ Մահուան: Սկիզբը առաջ դրիատումովը երկրին պետական եւ իրաւական դէմքերուն:

Նմանութիւններ եւ տարբերութիւններ կան երկու հալաուիններուն միջեւ: Հայկականը չի կատարուիր տարին անդամ մը: Զորս տարիէ ի վեր ան մաս կը կազմէ հայրենի պետական, քաղաքական եւ դատական մարզոց – «այրերուն» – շաբաթական, ամսական եւ երբեմն նոյնիսկ օրական տեղեզ զուարճութիւններուն: Դատաւոր թէ դատախազ կը ծպտուին սեւ պարեզօտով, կախուած անտեսանելի թելերէ, որոնք կը յօրինեն անոնց մեքենական անչնորհ չարժուձեւերը: Այդ սեւ կատակերգութեան դերակատարները մեր օրերու վհուկներն են եւ կախարդները, մուխին հետ մարմին եղած, անոր հետ ձուլուած, լուսարձակի տակ ձգելով միայն իրենցմէ մի քանիները: Ասոնց պոռչտուն դէմքը, «խոչորպոյն» վհուկը կը կոչուի Նայիրի Զոհրապեան, որ առաջին օրէն վր դրաւած թեմը չի դիջիր ուրիշներուն, եւ որուն չարժման մէջ դըզնդող թելերը կը թուին երկարիլ հեռուներէ եւ բարձրէ՛րը, թերեւս Հայաստանի սահմաններէն ալ դուրս: Ան նաեւ զարմանալի – անբացատրելի՛ – «վերապրող» մըն է: Ազգային ժողովին սպանդին նեղացուցիչ վկաներէն ոմանք մեռած են կամ սպաննուած, անոնցմէ մէկը նոյն – իսկ բանտին մէջ: Ուրիշներ իրենց ազատութիւնը կը վաչելեն օտար ափերու վրայ, առանց մտահոգուելու դատական հետապնդումէ, իսկ բանտարկեալ Զոհրապեան անարգել եւ անզսպար կը բարբառի ու կը ճառէ, կը սպառնայ ու չանթեր կը տեղացնէ ամէն ուղղութեամբ, մանաւորաբար՝ բարձրաստիճաններուն: Վերջնապէս ալ կու տայ Թոպէր Քոչարեանին եւ ամենազօր Սերժ Սարգսեանին որ անմիջապէս հրաժարին իրենց պաշտօններէն, այլապէս... «փատաթուղթերը» պիտի խօսին: Զարմանալի՛: Եւ մտածել թէ, անգամ մը, սրճարանի մը մէջ նախագահին ուղղութեամբ քիչ մը համարձակ խօսք արձակող անձ մը նոյն հետայն իր հոգին աւանդեց անոր ընկերացող «մարդակապկիներուն» – ինչպէս Ֆրանսացիները կը պիտակեն այս կարգի թիկնապահները – հոգածու ձեռքերով, առանց նաեւ որ անոնցմէ որեւէ մէկը բանտին մէջ քաւէ իր «անհեռատես» քայլը:

Արեւմտեան Հալաուինը իր սարսափազդու դիմակներով դրեթէ միշտ անվնաս եւ զուարճալի է: Հայկականը կ'ապրի այդ տօնակատարութեան հին եւ մըթին զարերու չրջանը: Իր դատական զանեչտի եւ եւ այլ անվերջ խեղկատակութիւններու ենթախորքը վհուկներու, ոգիներու մահասարն է. ան անճկութեան կը մատնէ մարդիկը, որոնք երբեմն մանուկի մը պէս սարսափարհար կը փախչին երկրին խրտչեցնող պատկերին առջեւ:

Հայկական հալաուինը անթափանցելի խորհուրդով մը պատած Մահուան Օրն է – 1999, Հոկտեմբեր 27:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

«ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԱՐԿԱԾԻ ՏՂԱՔԸ»

Վազգէն Շուշանեանի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ, ի յուշ իր վաստակին կը հրատարակենք այս պոէմը, սկսեալ մեր վաղուան թիւէն:

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼՆԵՐ՝ ԱՆՆԱ ՆՇԱՆԵԱՆ ԵՒ ՅԱԿՈԲ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀՅԱՑՏՈՑԵԱՆ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Ասատուրեանի եղրակացութիւնը ա-ներկայ է – ժողովրդական «կտոր – բղդուճ տողերէ մէկտեղուած վիրաւոր քառեակ»ներուն նոր կենդանութիւն եւ թարմութիւն տուող այդ հրաշագործ համադրածակցութեան մէջ կոմիտասի ցուցաբերած բանասիրական անվիճելի չափորհքը առ նուազն համահաւասար է Սրբոյ Գանձեան ներդրումին:

«Կոմիտասի ազգագրական վաստակը» ղլուխը (էջ 93 – 108) կ'արձարծէ հրատապ եւ անլոյծ մնացած, մինչ ցաւատանջ նոյն հարցերը. Վարդապետին հաւաքած երգերուն ընդհանուր թիւը, եւ, մի՛ւսը՝ ո՞ր են պակասները եւ խաղերու ուսումնասիրութիւնը, եթէ վերջնականապէս չեն կորսուած կամ փճացած: Ասատուրեան մէկ առ մէկ աչքէ կ'անցընէ ականատեսներու եւ ժամանակակիցներու վկայութիւնները: Եթէ Թումանեանի ժողովածուն «1000 երգի մօտ» է, կոմիտաս հաւաքած էր, ըստ այս վկայութիւններուն, իր կենդանութեան, եռապատիկ աւելի երգեր քան Թումանեանը, որոնց մեծ մասը ինչպէս դիտենք, իրեն հետ գոհ գացին Եղեռնին: Մանուկ Աբեղեանի անհերքելի վկայութեամբ՝ «Կոմիտասը չափաս փնճ ասել է, թէ ձայնագրուած ունի երեքից չորս հազար եղանակ. այդ պատճառով էլ մեր երգարանի անունը դրինք «Հազար ու Մի Յաղ», մտադրուելով գոնէ մինչեւ հազար Եղանակի համար երգեր խմբագրել...»:

Կոմիտաս իր հաւաքած գեղջուկ «հում» երգերէն կազմած է եւ դեղարուեստական վերջնական կատարելութեան հասցուցած (մէներգներ եւ խմբերգներ) 81 երգ: Մինչեւ 1960 թուականը կոմիտասեան երգերուն ընդհանուր թիւը «500–էն ալ պակաս էր» (Ս. Գասպարեան, Ա. Շահվերեան...): 1970–ին, նոր հաշուումներով, կոմիտասեան երգերուն «մինչեւ այժմ տպագրուած եւ անտիպ ձայնագրութիւնների թիւը նոր է միայն անցնում հազարիդ» (Մատթ. Մուրատեան): Ց. Ասատուրեան, մեկնելով հաւաքուած մօտ 25·000 քառեակներէն, ստամաբանական եւ տարբեր հաշուարկումներով կը հանի մօտ «6250 քառեակ երգի, որնցմէ (...) իրատամբ կարելի է կազմել 3 – 4000 երգ»:

Կորսուած երգերէն եւ ուսումնասիրութիւններէն բացի, Ասատուրեան հարց կու տայ թէ ո՞ւր են Թէրլէմէզեանի տեսած տետրերը, Շահան Պէրպէրեանի յիշած Պատարագը (էմի Աբգարի կողմէ հրատարակուած Զուղայի Պատարագին մայր եղանակներուն վրայ), Ղորդանեանի լսած «մի քանի տետրերում ամփոփուած» հին խազերու վերաբերող թուղթերը կամ Հայր Տայեանի յիշած «եօթը տեսակ բազմաձայն դաշնակած» Կոմիտասի պատարագ(ներ)ը: Ջկան ու չկան...

Մեծ կոմիտասագէտ Ռ. Աթայեան «Կոմիտասի ձեռագիրները» յօդուածով ընդարձակ ծանօթութիւն կու տայ Վարդապետին անհատական ստեղծագործութիւններու մասին, որոնց կարեւորագոյնները են «Սասմայ Ծռեր», «Վարդան» եւ «Անուշ» օփերաները եւ «Քաղաքավարութեան Վնասները» (ըստ Ց. Պարոնեանի) երաժշտական երգիծախաղը: Առանցմէ առաւել կամ նուազ կարեւոր հատուածները պահպանուած են, մանաւանդ «Անուշ» օփերային, որուն վրայ Կոմիտաս երկար աշխատած է (20–է աւելի եղանակներ՝ յաճախ հայկական ձայնանիշերով): Կոմիտաս, այսպէս, ըստ Ասատուրեանի, սկսած էր ճամբայ հարթել նաեւ ազգային ստեղծագործական երգարուեստին: Ահա այս ալ կիսատ մընացած է. այս մէկը պիտի ամբողջացուցած ըլլար ստեղծագործ Կոմիտասի լիիրաւ դիմագիծը, եւ այդ՝ անկախ «ազգային դաստիարակութեան նպաստող» Կոմիտասի հայ քաղաքային եւ «քաղաքական» երգերէն («Հայաստան», «Տէր կեցո զդառնալու հանրածանօթ եւ բազմամիլիոնատէր:

...օր մը յանկարծ իմնել հրապարակ որպէս նահանգապետական թեկնածու երբ ժողովրդական չափօքը համատարած է: Թեկնածութեան համար անհրաժեշտ չէ քաղաքական կեանքի նախապատրաստութիւն, դաշտափարականութեան մը հետեւութիւն կամ ընկերային սկզբունքներու խոր համոզում եւ ոչ ալ տնտեսագիտութիւն: Պայման չէ նահանգին ցաւերը դարմանելու համար յստակ ծրագիր ունենալ: Բաւ է յայտարարել թէ նահանգին 8 միլիառ տոլարի փոսը դոցելու համար –դեռ առանց նկատի առնելու նախորդող 38 միլիառի կորուստը– ապահով դարման մը ունիս, խուսափելով յստակ բացատրութիւններէ, եւ կամ գոհանալով տարտամ ընդհանրացումներով: Անհրաժեշտ չէ նաեւ անգլերէն լեզուի տիրապետումը, ոչ ալ անոր հարազատ հնչիւնը, չեշտը: Աւստրիածին Շուարցընեկէր երբ խօսի, լսել կը կարծես չարժուն կամ կենդանի գծանկարներու –քարթո՛ւն– մէկ հերոսը, որ երբեմն ունկնդիրէն մասնաւոր ճիգ կը պահանջէ կռահելու համար ըսուածը: Կարեւոր է աւելցնել, թէ նոյնիսկ աւելի բարձր պաշտօնի համար նաեւ լեզուական թծախնդրութիւնը անտեղի է, առնուազն անցեալ երեք տարիներուն: Նախագահ Ճորճ Ու. Պուշ, որ վերջին չարաթ Գալիֆորնիա իր այցելութեան շրջհատուորած էր նորընտիր կառավարիչը, տեղին գտած է ակնարկութիւն մը ընել այդ մասին, ի պատասխան թղթակցի մը հարցումին թէ ի՛նչ հատարակաց պիծ կը գտնէր անոր հետ. «Ոմանք մեզ երկուքս կ'ամբաստանեն թէ անկարող ենք (անգլերէն) լեզուն գործածել...»:

...ըլլալ մեհատանեորդ ժամու կուսակցութեան մը անդամ, ըստ հովերու ուղղութեան եւ անձնական չահու: Շուարցընեկէր յանկարծ կոչումը զգայ «Հանրապետական» դառնալու, քանի ընդդիմադիր ժողովրդավարական կուսակցութեան մը ներկայացուցիչ մնայ, ինչպէս ինքն ալ ըսած է, ամբողջ կեանքի ընթացքին: Ան ալ կրնայ ըսել թէ ինք ալ «ոչ մի բան չի փոխել իր հայեացքներում»

ՔՐՏԵՐԷՆԻՆ ՆԱՄԱՍԱՐ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ

Մայքըլ Լ. Շիւէթ 46 տարեկան լեզուաբան մըն է: Աւելի քան երեսուն լեզու ուսումնասիրած է, պեղելով այդ լեզուներուն գաղտնիքները, մշակութային պատմութիւնները եւ բանահիւսութիւնները, ճիշդ այն ձեւով որ երկրախոյզ մը կը պրպտէ ու կը յայտնաբերէ անծանօթ երկրամասեր: Վերջին 18 տարուան ընթացքին ան աշխատած է քրտերէն – անգլերէն բառարանի մը պատրաստութեան որ մինչեւ այսօր հրատարակուածներուն ամէնէն կատարեալն է:

Բառարանը 847 էջ է. բառերը գրուած են լատինական եւ արաբական տառերով. բացատրութիւնները տրուած են անգլերէն, տրուած են նաեւ գրական էջերէ նշումներ: Հատորը հրատարակուած է եէյլ համալսարանին հրատարակչական ու մեծապէս պիտի օժանդակէ դիւանագէտներու, զինուորականներու եւ գործի մարդոց որոնք Իրաքի, Թուրքիոյ եւ Իրանի քրտական շրջաններուն մէջ գործ կ'ունենան:

Հեղինակը քաղաքական ամէն վերագրում կը մերժէ իր գործին. կ'ըսէ թէ լեզուին ապագան է որ գինքը մոտհոգած է եւ կը յուսայ որ օգնած է անոր միօրինականացումին: Քրտերէնը գինքը ներշնչած է: Տեսած է թէ Քիւրտերը մարդիկ են որոնք տարիներէ ի վեր իրենց բաժին հանուած ատելութիւնը պահած են իրենց ներսիդին: Իրեն համար որ Հրեայ է ու միասեռական, դժուար չէ եղած նոյնանալ անոնց հետ: Կը սիրէ այդ լեզուն եւ չի փափաքիր որ ան մեռնի: Քրտերէնը մեռեալ լեզու մը չէ, բայց պէտք ունի արդիականանալու: Տարիներով, Թուրքերը չյաջողեցան զայն անյայտացնել: Այսօր կացութիւնը այնպէս է որ Քիւրտերը իրենք պիտի ըլլան պատասխանատուները, եթէ իրենց լեզուն գոյութենէ դադրի:

Շիւէթ 12 տարեկանին իրենց տանը ձեղնայարկէն տարբեր լեզուներով բազմաթիւ գիրքեր կը գտնէ. անոնք պատկանած են մեծ-հօրը եւ մեծ-հօրեղբայրներուն որոնք Ուկրանիայէն Պոսթըն գաղթած են Ի. դարու սկիզբը: Տարիէ մը սահուն կերպով կը կարդայ գերմաներէն, սպաներէն, եիտիշ, ֆրանսերէն եւ կը սկսի ռուսերէնի: Ցետոյ արաբերէնի դպրոց մը կ'արձանագրուի: 1976-ին Իսրայէլի մէջ ձեռք կ'անցնի քրտական պարի մը նկարագրութիւնը որ նոր հորիզոններ կը բանայ իրեն: Յաջորդ երկու տարին կ'անցընէ պադեսթինեան գիւղի մը մէջ: Հոն մօտը կը հանդիպի Իրանէն ներգաղթած հրեայ Քիւրտերու որոնք Թրքերէնի ու քրտերէնի խառնուրդ լեզու մը կը խօսին:

1985-ին արեւելեան ուսումներու վկայականի մը տէր է ու աւելի մօտէն կը հետաքրքրուի քրտերէնով: Մարդաբանութեան իր ուսուցիչը կը քաջալերէ գինքը: Այդ ուղղութեամբ աշխատանքին պտուղը կ'ըլլայ բառարանը: Կ'ուսումնասիրէ նաեւ քրտական ժողովրդական աւանդութիւնը, սիրոյ պատմութիւնները: Աւարտաճառի մը նիւթ կ'ընէ այդ մշակոյթը, միշտ այն հաւատքով որ անհրաժեշտ է ունկնդրել այլ լեզուներ եւ այլ մշակոյթներ: Եթէ, կ'ըսէ մարդիկ աւելի լեզուներ խօսէին, նուազ թիւով պատերազմ տեղի կ'ունենար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՓՈՆԻ ԱՌՈՂՋ ՏԱՐԵԳՆԵՐԸ

Աշխարհի ամէնէն տարեց անձը՝ ճափոնացի Քամաթօ Հոնկոն, Սեպտեմբեր 16-ին տօնած է իր 116-րդ տարեդարձը:

Հոնկօ, որ կ'ապրի Հարաւային Ճափոնի Թոքունոշիմա կղզիին վրայ, բացառիկ իր տարեդարձին առիթով տեղի ունեցած տօնախմբութիւններուն գրեթէ ամբողջ ընթացքին քնացած է:

Անոր ընտանիքին համաձայն, Տիկին Հոնկօ այս օրերուս ընդհանրապէս իր ժամանակը քնանալով կ'անցընէ, թէեւ տակաւին կը չարունակէ ծանօթ եղանակ մը մրմնջել:

Թոքունոշիմա կղզին ծննդավայրը եղած է նաեւ այն տղամարդուն, որ ապրած է մինչեւ 120 տարեկան, ինչ որ ցարդ արձանագրուած ամէնէն մեծ տարիքն է:

Ճափոն հարուստ է տարեցներով. հոն կ'ապրի 100 տարեկանէն վեր աւելի քան 20 հազար մարդ:

Ճափոնացիներու արտասովոր երկարակեցութեան պատճառները կրնան ծովու անասուններով հարուստ եւ իւղերով աղքատ սննդակարգն մը ըլլալ կամ՝ Ճափոնի ընկերային ծառայութեան ուժեղ համակարգը եւ ընտանեկան զօրակցութեան ցանցերը:

Ճափոն ներկայիս դարձած է ծերացող ընկերութիւն մը, ուր աշխատող ձեռքերը կը նուազին: Սակայն անոր տարեցները ցնդհանուր առմամբ աւելի առողջ են եւ աւելի գործօն, քան՝ այլ երկիրներու մէջ:

Այսուհանդերձ, տարեցներու բժշկութեան մասնագէտի մը համաձայն, այլ երկիրներու մէջ նաեւ ներկայիս աւելի մեծ թիւով մարդիկ ծերանալով հանդերձ առողջ կը մնան եւ հաւանական է, որ այս ընթացքը չարունակուի:

Այս բոլորը չեն նուազեցներ, սակայն, Պրն. Արնըլտ Շուարցընեկէրի փայլուն յաղթանակը, թէեւ ինք միակ ամերիկացի դերասանը չէ որ քաղաքական ասպարէզ կ'իջնէ եւ կը յաջողի: Իրմէ առաջ, նոյնպէս եւ միչտ Գալիֆորնիոյ մէջ, կառավարիչ ընտրուած էր Ռոնըլտ Ռեկըն, որ անկատելի դերասան մըն էր, եւ որ սակայն աւելի ուշ դարձաւ տաղանդաչատ դերասան-նախագահ մը:

Ամերիկա կարելիութիւններու երկի՞ր է: Ո՛չ: Պարզապէս գերիրապաշտ հրաշավայր:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԻՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Պատ Օրպ քաղաքին մէջ լինօրեայ ամառնային ճամբար կազմակերպուած է Օգոստոսին, արեւելահայ եւ արեւմտահայ 81 պատանիներու մասնակցութեամբ: Անոնք բաժնուած են վեց դասարանի, հետեւելու համար արեւելահայերէն, արեւմտահայերէն լեզուի, հայկական գրականութեան, Հայոց պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան դասերու: Տեղի ունեցած են նաեւ երգի ու երաժշտութեան պարապմունքներ: Մասնակիցները եղած են Գերմանիոյ զանազան քաղաքներէն, նաեւ Պելժիայէն, Ֆրանսայէն եւ Գանատայէն:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՇՈՒԿԱՑԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ ՉԳՏՈՒՄՈՎ...

Զաօ Քիան Չինաստանի Հէնան շրջանին մէջ ջուրը գետ սարքերու վաճառորդ է: Գործերը շատ վայրկեան չըլլալով, կը մտածէ փոքր հնարքով մը թափ տալ անոնց: Բաւական քանակութեամբ միջատասպան թունաւոր դեղ կը լեցնէ պիւղին ջուրի ընդունարանին մէջ, այն յոյսով որ պիւղացիները իր վաճառած սարքերուն անհրաժեշտութիւնը ըմբռնելով պիտի փութան գնելու: Սակայն, հետեւանքը իր ակնկալածէն բաւական տարբեր կ'ըլլայ երբ պիւղէն 40 հոգի թունաւորումէ հիւանդանոց կը փոխադրուին, ինը հազար ընտանիք առանց ջուրի կը մնայ, իսկ հանճարեղ վաճառորդը ինքզինք կը գտնէ բանտի մը խուցին մէջ:

***

ՓՈԽԱՆԱԿ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՑԱՃԱԽԵԼՈՒ...

Համալսարանի նոր ուսանողներուն վիճակած փորձութիւնը որ պիզիւթաժ կը կոչուի, երբեմն ծայրայեղութիւններու պատճառ կ'ըլլայ: Փորթուկալէն կու գայ վերջին օրինակը. Հոկտեմբերի սկիզբը տասնըմէկ նորեկներ նախկիններէ հրահանգ ստացած են դրամատան կողպուտ մը ձեւացնելու: Լիզպոնի արուարձանի մը դրամատունը ընտրուած է որպէս վայր: Դրամատան անձնակազմը այնպիսի խուճապի մատնուած է ուսանող – ներուն ներխուժումէն որ ոստիկանութիւն կանչած է ու հարցը աւելի քան լրջացած: Ներկայիս ուսանողներու խումբը իրենց արձանագրուած համալսարա – նէն արտաքսուելու սպառնալիքին առջեւ է, բայց ապահովութիւնը ստացած է թէ հոգեբանական նեցուկ մը պիտի վայելէ... որպէս մխիթարութիւն:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՀՕՏԸ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ, 2002

***

«ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՄ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹԵԱՆ»

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆ

Փարիզ, 2002

մաղիրը Դեմոկրատ էր: Հակառակը պիտի պատահէր այլ պարագային: Զսխլ՞ս նման ձեւ մը: Հայկական քաղաքական կուսակցութեան մը պէտք է մէկը ի ծնէ անդամ ըլլայ, ժառանգականօրէն կուսակցական, նկատուելու համար հատարիմ, վստահելի, գաղափարապաշտ, նուիրեալ, հարազատ: Վերջին պահու կուսակցականին նոյնիսկ չեն վստահիր դռնապանի պաշտօնը: Խօսքը չի վերաբերիր անշուշտ Հայաստանի: Շուարցընեկէր ունեցաւ Հանրապետականներու օրհնութիւնը եւ զօրակցութիւնը: Իր վահանը այնքան զօրաւոր էր, որ վերջին պահուն բեմ եկող 15 կիներու ամբաստանութիւնը թէ սինեմայի այս աստղին, նախկին Պրն. Տիեդերքին ձեռքերը չատ երկար, խուզարկու եւ անհաճոյ եղած էին իրենց ուղղութեամբ, փչրուեցաւ հայցուած ներողամտութեան մը կարճ բառերով: Եթէ Դեմոկրատ Գլինթընը ըլլար, անպայման զայն պաշտօնանկ ընելու միջոցներու պիտի դիմուէր...

Մնացեալը այլապէս մանրամասնութիւն է. թէ նահանգը արտակարգ ընտրութեան առաջնորդող Դեմոկրատ կառավարիչը մեծ ապիկար մըն էր որ տընտեսական եւ բարոյական քաոս յառաջացուց, այնքան՝ որ նահանգապետական արտահերթ ընտրութեան համար իրենց թեկնածուները դրին 135 անհատներ, երկու սեռէ, ամէն գոյնէ, տարիքէ եւ խաւէ, ընտրական հրապարակը վերածելով խայտաճամուկ կրկէսի մը:

Այս բոլորը չեն նուազեցներ, սակայն, Պրն. Արնըլտ Շուարցընեկէրի փայլուն յաղթանակը, թէեւ ինք միակ ամերիկացի դերասանը չէ որ քաղաքական ասպարէզ կ'իջնէ եւ կը յաջողի: Իրմէ առաջ, նոյնպէս եւ միչտ Գալիֆորնիոյ մէջ, կառավարիչ ընտրուած էր Ռոնըլտ Ռեկըն, որ անկատելի դերասան մըն էր, եւ որ սակայն աւելի ուշ դարձաւ տաղանդաչատ դերասան-նախագահ մը:

Ամերիկա կարելիութիւններու երկի՞ր է: Ո՛չ: Պարզապէս գերիրապաշտ հրաշավայր:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԻՕՍԷԵԱՆ

Պոսթըն

ԸԱՀՆՈՒՐ - 100

ՊՃԵՂ ՄԸ ԱՆՈՒԾ ՍԻՐՏ

- 1938 -

Ան միշտ կը ժպտէր քաղցրօրէն:

. . . . . .

– Քա՛ էտէպսիզ, գեանին տա՛կը անցնելիք եպրաքսէ:

Վատաղօրէն սկսաւ յանդիմանել ինքզինքը եւ ըսաւ թէ Ֆրանսացիները իրա՛ւունք ունին, թէ ինք ճշմարիտ խենթ մըն է, թէ ծայրայեղութեան տարած է մաքրասիրութիւնը: Ամէն օր եւ օրն ի բուն ջուր կը վազցնէ, տախտակ կը չիխ եւ բան կը թօթվէ: Եւ այժմ վերջապէս կ'ուզէր պիտնալ, կ'ուզէր անպայման պիտնալ թէ ե՞րբ պիտի փոխէ իր յոռի բնաւորութիւնը: Հարց կու տար եւ կը փափաքէր հասկնալ թէ ե՞րբ պիտի դադրի իր անիմաստ սովորութիւններէն: «Հէ՞, ըսէ նայիմ» կը կրկնէր ամէն նախադասութեան սկիզբն ու վերջը, եւ քանի որ յանցապարտ եպրաքսէ կը մնար լուռ, ինք աւելի ուժ կ'առնէր եւ կը պընդէր թէ արժանի է պատիժի: «Հա՛խ» է, ինչ որ պատահեցաւ «հախ» է: Այո՛, արդարութիւն է: Իրեն պէս չատուկ մը որ իր երկու անմման մանչերն իսկ մեղքնալ չի դիտեր, այս տեսակ վախճան մը պէտք է ունենայ: Պէտք է ճղակոտոր ըլլայ: «Աման՛ն սուրբ Աստուածամայր»: Սկսաւ լալ եպրաքսէ հանըմ:

. . . . . .

Երբե՛ք, երբեք պիտի չհամարձակի վար իջնել եւ պանդոկապետուհիէն խընդրել որ իրեն վերադարձնէ գորգը: Երբե՛ք, երբեք պիտի չհամարձակի խոստովանիլ թէ գորգ թօթվելու ելած էր մեռնող տղու մը սենեակին մէջ որ հեռու տեղ մայրիկ մը ունի: Հայելիին վրայ էր միշտ իր մեղքը: Բայց ուրեմն ի՞նչ պիտի ընէ: Լսուեցաւ պանդոկապետին ձայնը որ ոստիկաններու հետ չխոսած ըլլալուն համար աւելի դուռ եղած էր: Մարդը վերադարձեր է: Եպրաքսէ հանըմ անմիջապէս գոցեց պատուհանը:

Բնականաբար ոտնաձայնները կը մօտենային եւ սանդուխը կը ճռնչէր հետզհետէ աւելի յստակօրէն: Հայ մայրը յանկարծ նչմարեց իր սեւ լաթը: Այն՝ ոտքին մէջ պլորած էր իր գորգը: Պա՛պ, պարա՛պ, պարա՛պ սեւ լաթը:

Այնքան արագ որքան արագ բացած էր պատուհանը գորգը թօթվելու համար, եպրաքսէ հանըմ չուրջը նայեցաւ եւ անմիջապէս վերմակին տակէն խլեց մեծ բարձը: Զայն պլլեց սեւ լաթին մէջ: Հօփ-լա: Կրկին գոցեց վերմակը:

. . . . . .

Ցաղթանդամ բեռնակիրներ կառքէ մը վար կ'առնեն պոչաւոր գաղնակ մը, մինչ կառքին ձիերը կը խածնեն մէկզմէկու վիզ: Զանձրեւեց այսօր բացառաբար եւ ապրիլեան յեմիլջօրէն յառաջացած է պատերու տակէ, դլխիկոր: Մօտակայ բարձր ծխնելոյղին մուխը կ'իյնար վար, պատճառ ըլլալով որ աւելածուն գլուխը ցցէ, նայի եւ քրթմնջէ: Իր աւելի խանութին առջեւ նստած է անցեալը մութ մսագործ մը, խոշոր չան մը հետ: Հաստափոր մսագործը բերնին անկիւնէն կը նետէ սիկարէթի գարշելի կոտորակ մը եւ վերջապէս կը զարմանայ: Զարմացումով կը նայի սեւեր հագած խեղճուկ կնոջ մը, որուն չարժումները առնուազն արտառոց են: Լայնածաւալ կինը սեւ ծրար մը ունի թեւին տակ: Ջղագրգիռ գնացքով կ'երթայ ան փողոցին ծայրը եւ հոն կը կենայ: Հոն կը կենայ ու յետոյ կը վերադառնայ: Այս երրորդ անգամն է որ կինը կ'երթուղարձէ: Կը մօտենայ մարմար դուռով եւ ոսկեզօծ տառերով պանդոկին, կարծես ներսը մտնելու հաստա՛տ, անխախտելի՛ որոշումով, բայց կը վարանի, քիչ յետոյ հեռանալու համար աճապարանօք: Ծրարը կը բանայ, կը նայի սպիտակ բանի մը եւ անհասկնալի բաներ կը բացագանչէ: Բայց մանաւանդ ձեռքը կը զարնէ գլխին, արագ եւ բազմաթիւ հարուածներով: Շուրջն ալ կը նայի կարծես օգնութիւն հայցելու պէս, բայց ոչ ոք օգնութեան չի հասնիր անոր՝ որ խեղճուկ մը կեցեր է պանդոկին դրան առջեւ, անոր՝ զոր ես կոչեցի եպրաքսէ հանըմ, բայց դուն դիտես, ընթերցո՛ղ, որ պճեղ մը անուշ սիրտ է:

(Շար. 7 եւ վերջ)

(Շար. ա. էջէն)

երեւոյթը: Հանրապետութեան նախագահը յայտարարած էր թէ իր ընդունելութեան չեն հրաւիրուիր այն դէմքերը որոնց կիները լաչակ կը գործածեն: Իշխանութեան գլուխ գտնուող Ա՛Ր կառավարութեան դէմքերուն մեծ մասին պարագան ըլլալով ատիկա, այդ թեւէն քիչ պակասարներ մասնակցած են նախագահին ընդունելութեան:

Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Նոյեմբեր 1

Տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ նորոց, յայտիւ եւ անյայտից

Ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԵՂԱՑ ԽԱԶԱՏՐԵԱՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 2

ԶՈՐԲՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՕԾՄԱՆ ԵՒ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

Այս երջանիկ առիթով, կիրակի, Նոյեմբեր 2–ին, ի ժամու պատարագին, Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, «ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ» կը կատարուի՝ վասն արեւշատութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին:

Կը հրաւիրենք ամէնքն այդ օր մասնակցիլ մեր աղօթքներուն՝ հայցելով դի Աստուած յաւիտեան ծաղկեալ պահէ պատուական իշխանութեան մերոյ Հայրապետին:

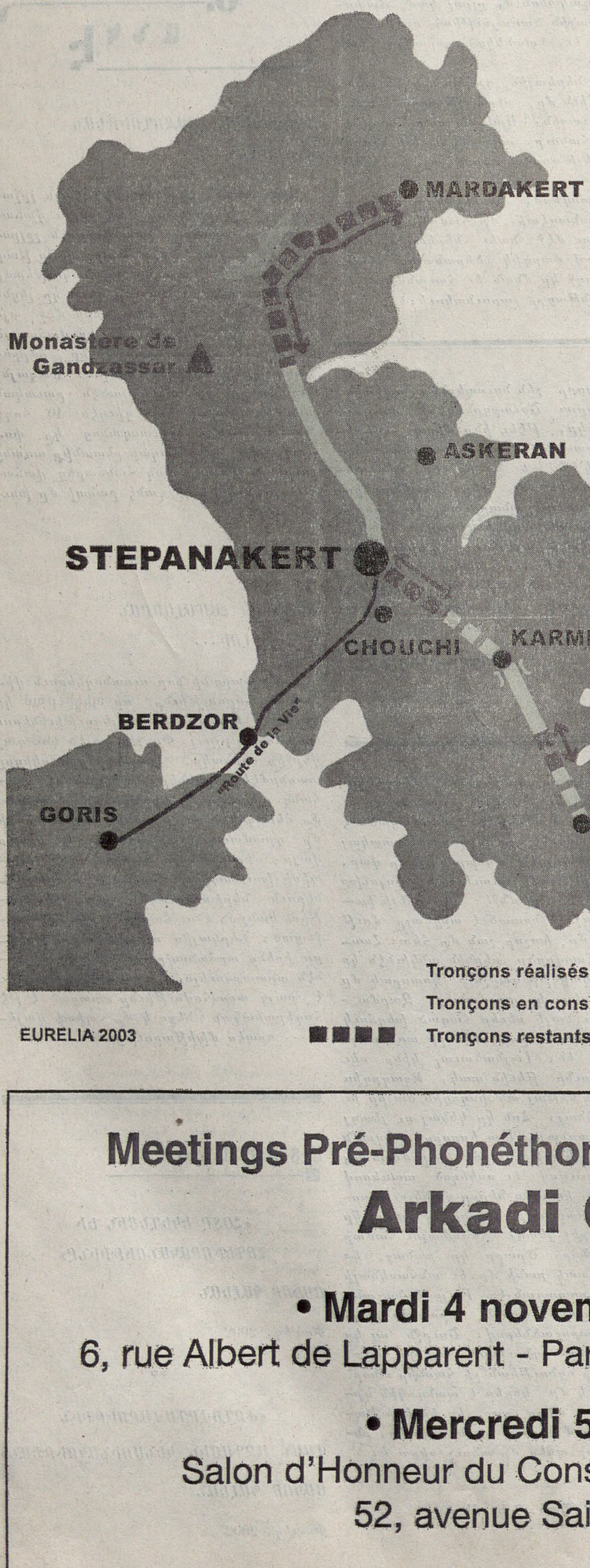
ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

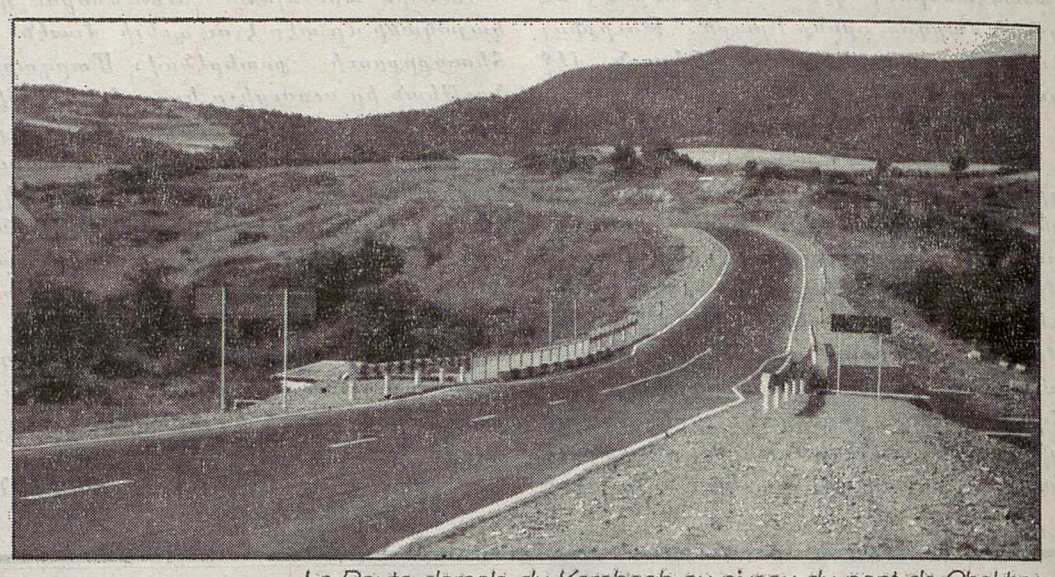
PHONÉTHON 2003

du jeudi 13 au dimanche 16 novembre

Pour la construction de la

Route dorsale du Karabagh

La Route dorsale du Karabagh au niveau du pont de Chekher

Construisons ensemble une infrastructure vitale pour le développement socio-économique du Karabagh

***Déjà 70 km** achevés et en cours*

1 m = 150 €

Pour adresser vos dons:

N° Azur 0810 854 854

(prix d'un appel local)

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

BP 12 - 75660 PARIS CEDEX 14 - TÉL. : 01 48 83 51 06 - FAX : 01 48 83 53 86

E-MAIL : info@fondsarmenien.net

Meetings Pré-Phonéthon avec le président du Karabagh

Arkadi Ghougassian

• Mardi 4 novembre à 20h30 à l'ASIEM,

6, rue Albert de Lapparent - Paris 75007 (Métros Sèvres Lecourbe/Ségur)

• Mercredi 5 novembre à 19h30,

Salon d'Honneur du Conseil Général des Bouches du Rhône

52, avenue Saint Just - 13004 Marseille